

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кіровоградський національний технічний університет

**Збірник
праць молодих науковців
КНТУ**

Випуск 5

Кіровоград 2015

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кіровоградський національний технічний університет

**Збірник
праць молодих науковців
КНТУ**

Випуск 5

Кіровоград 2015

Збірник праць молодих науковців КНТУ.–Вип.5. – Кіровоград: КНТУ, 2015.– 573 с.

Збірник праць молодих науковців складається зі змісту та статей студентів та магістрантів по матеріалам дипломних робіт.

Рекомендовано до друку Науково-технічною радою Кіровоградського національного технічного університету, протокол № 11 від 24 грудня 2015 року.

Організаційний комітет:

Голова – Кропивний В.М., перший проректор

Редакційна колегія:

Черновол М.І.	д.т.н., професор (головний редактор)
Левченко О..М.	д.е.н., професор (заступник головного редактора)
Будулатій В.В.	відповідальний секретар
Гамалій В.Ф.	д.ф-м.н., професор
Кириченко А.М.	д.т.н., професор
Кропивний В.М.	к.т.н., професор
Магопець С.О.	к.т.н., доцент
Медведева О.В.	к.б.н., доцент
Мостіпан М.І.	к.б.н., доцент
Миценко І.М.	д.е.н., професор
Настоящий В.А.	к.т.н., доцент
Носуленко В.І.	д.т.н., професор
Орлик В.М.	д.іст.н., професор
Осадчий С.І.	д.т.н., професор
Павленко І.І.	д.т.н., професор
Пальчевич Г.Т.	к.е.н., професор
Пальчук О.В.	к.е.н., доцент
Плешков П.Г.	к.т.н., доцент
Свірень М.О.	д.т.н., професор
Семикіна М.В.	д.е.н., професор
Смірнов О.А.	д.т.н., професор
Шалімова Н.С.	д.е.н., доцент

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей, а також за те, що матеріали не містять даних, які не підлягають відкритій публікації. Друкується в оригіналі згідно поданих робіт.

УДК 658.5

А.В. Лінчевська, магістрант гр. АДМ-14 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення організації адміністративного менеджменту банківської установи в умовах кризових явищ

У статті охарактеризовано шляхи вдосконалення системи управління. Досліджено систему адміністративного менеджменту як спосіб створення матричної структури системи управління банком. Дано пропозиції по вдосконаленню діючої організаційної структури обласного відділення ПАТ Промінвестбанк в м. Кіровоград.

адміністративний менеджмент, аутсорсинг, організаційна структура, система управління, скорочення витрат, удосконалення структури, ефективність системи

Удосконалення організації адміністративного менеджменту банківської установи в умовах кризових явищ є актуальним питанням дослідження як для науковців так і для практиків. Інноваційні технології професійного розвитку банківських працівників постійно і динамічно розвиваються, що дає поштовх вивчати і досліджувати їх. Нагальним є питання системи управління адміністративного менеджменту в умовах фінансової кризи та аналіз діючої організаційної структури банку.

Предметом покращення організації адміністративного менеджменту банківської установи в умовах кризових явищ є комплекс теоретичних і практичних аспектів аналізу системи управління як єдиного організму; закономірності функціонування банку, як організації; методологічних засад та методів управління як цілісного феномена. У ході реалізації поставленої мети вирішуються наступні завдання: проаналізувати специфіку системи управління як цілісного феномена; здійснити аналіз діючої організаційної структури управління; обґрунтувати форми розвитку управлінської моделі в обласному відділенні банку; розкрити сутність самоорганізації управлінської системи, знайти шляхи вдосконалення адміністративного менеджменту банківської установи. Мета даної роботи дослідити систему адміністративного менеджменту як спосіб створення відкритої й закритої системи управління банком.

Об'єктом дослідження даної роботи є вдосконалення системи управління банком, пошук та реалізація напрямків використання його потенціалу, покращення структури банку та формування нових принципів побудови підпорядкування працівників. Цією проблематикою займалися такі відомі автори як Томашевський В.М., Бажал Ю.М., Перехрест Л.Н., Петухов О.А., Морозов А.В., Т. Боровська, І. Колеснік, Єгоричева С.Б., В. Северилов, Замковий С.В., Сєдих О.Є., Дмитренко М.А., Пономаренко В.С., Макаренко І.О., Галицька Е., Висоцька Л., Готовчікова І.Ф., Ільїна К.В., Коваленко В.В., Крютюка В.

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. О.М. Левченко

Практична значущість та елементи наукової новизни даної роботи полягають у створенні ефективної системи управління банком в умовах фінансової кризи, які залежать від створення системи фінансової стійкості, яка відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів та активів, за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності і платоспроможності, зростанням прибутку та мінімізації ризиків, і яка здатна витримати непередбачені втрати та зберегти ефективність функціонування.

Розглянемо діючу організаційну структуру обласного відділення ПАТ Промінвестбанк в м. Кіровоград станом на 01.10.2015 року. Так, з 2012 р. по 2015 р. вона була реорганізована і адаптована до сучасних умов і має матричну структуру, що нагадує собою решітчасту організацію, побудовану на принципі подвійного підпорядкування виконавців: з одного боку – безпосередньо директору обласного відділення ПАТ Промінвестбанк в м. Кіровоград, з другого – директорам департаментів банку, що наділені необхідними повноваженнями для здійснення процесу управління у відповідності з запланованими термінами, ресурсами і якістю. При такій організації директор департаменту взаємодіє з двома групами підлеглих: з постійними виконавцями і з іншими робітниками обласних відділень, що підкоряються йому тимчасово і по обмеженому колу питань. При цьому зберігається їх підпорядкування безпосереднім директорам обласних відділень, начальникам управлінь та відділів.

Перехід до матричних структур звичайно охоплює не весь банк, а лише його частину. При цьому успіх в значній мірі залежить від того, в якій ступіні директора департаментів володіють професійним якостями менеджерів і можуть виступати лідерами. Масштаби застосування матричних структур в банках досить значні, що говорить про їхню ефективність.

Слід відзначити, що на організаційну структуру управління здійснюють істотний вплив кілька факторів. До них слід віднести наступні: розмір банку і види операцій, які він здійснює, масштаб керованості, технології, організаційна культура, оточуюче середовище, економічні фактори та інше.

Чим більші розміри банку, тим, при інших рівних умовах, в ньому більша кількість управлінь та відділів, більше зв'язків між ними, які необхідно контролювати, і відповідно складнішою повинна бути організаційна структура управління.

Форми, методи і засоби реорганізації управлінських структур багатогранні. Розглянемо, як можна удосконалити діючу організаційну структуру обласного відділення ПАТ Промінвестбанк в м. Кіровоград за рахунок внутрішніх спрощень. А саме: за рахунок скорочення числа рівнів управління, що можливо досягнути децентралізацією управління, делегуванням повноважень безпосередньо відповідальним виконавцям. Прикладом може стати ліквідація відділу організації і забезпечення охорони та ліквідація відділу забезпечення роботи обладнання та комп'ютерної техніки, в яких працює 4 і 2 працівника відповідно за рахунок заключення договорів аутсорсинга.

Інакше кажучи, запропоновано здійснити передачу Кіровоградським обласним відділенням Промінвестбанку частини своїх завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду. Обов'язки, які виконували відділ організації і забезпечення охорони та відділ забезпечення роботи обладнання та комп'ютерної техніки будуть виконуватись людьми з зовнішньої організації, яка є експертом у цьому виді робіт, шляхом заключення відповідної угоди, що дасть можливість удосконалити діючу організаційну структуру і призведе до скорочення витрат. (Наприклад, на організацію забезпечення охорони банку заключити угоду з

Державною службою охорони при МВС України – це найбільша охоронна організація країни, яка забезпечує повний комплекс охоронних послуг з гарантованою матеріальною відповідальністю, а на забезпечення роботи обладнання та комп'ютерної техніки заключити угоду з ЗАТ « Інформаційні комп'ютерні системи» - лідером у галузі інформаційних технологій).

Очевидним чином можливість зменшення витрат при цьому пов'язана з великою зарплатнею банківських працівників. Тому, доцільно відмовитися від цих двох відділів і передати повністю їх роботу іншим організаціям. Так на різниці в оплаті праці та завдяки аутсорсінгу відбудеться :

1. Зростання рентабельності, за рахунок скорочення витрат на обслуговування.
2. Концентрація всіх зусиль банку на основній своїй діяльності.
3. Залучення чужого досвіду. Залучені організації спеціалізуються на визначеному виді діяльності й обслуговують велику кількість підприємств, що дозволяє їм досконало розбиратися у всіх поточних питаннях і використовувати напрацьований досвід.

4. Надійність та стабільність. Залучені організації несуть відповідальність за роботу, яку виконують згідно з договором на обслуговування та поточним законодавством.

5. Гнучкість масштабів бізнесу. При збільшенні (скороченні) своєї діяльності, банку необхідно буде наймати (скорочувати) працівників, нести витрати на їхнє навчання, обладнання робочого місця, платити додаткові податки, компенсації тощо, що потребує часу та додаткових витрат і може призвести до зниження мобільності бізнесу та зростання витрат. Для аутсорсингової компанії збільшення або скорочення діяльності банку буде супроводжуватися лише переглядом вартості послуг, які передані на аутсорсинг.

Будь-яку перебудову структури управління в банку необхідно оцінювати передусім з точки зору досягнення поставленою перед ним метою. В умовах нормальної, не кризової економіки, що розвивається, реорганізація направлена найчастіше на те, щоб шляхом вдосконалення системи управління підвищити ефективність роботи банку при цьому головними факторами поліпшення є зростання продуктивності праці, прискорення технічного розвитку. В кризовий період зміни в структурах управління спрямовані на створення умов для виживання банку за рахунок більш раціонального використання ресурсів, зниження витрат і більш глибокого пристосування до умов зовнішнього середовища. В незалежності від причин, що викликають перебудову, вона обов'язково має на меті розширення повноважень на нижчих рівнях управління і підвищення самостійності управлінь та відділів, що входять у склад банку. Практично це означає залучення все більшої кількості працівників до процесу виявлення і вирішення проблем банку. Тому разом з цими можливостями, які нова структура управління створює для покращення економічних і соціальних параметрів, її оцінка також повинна здійснюватися за такими напрямками, як швидкість обробки і отримання інформації, необхідної для прийняття рішень; використання інформаційної технології, що спрощує не тільки вирішення проблем, але і всю систему взаємодій, які необхідні в процесі розробки і реалізації управлінських рішень.

Побудована організаційна структура управління банку не може не знаходитись під впливом людського фактору – соціальної структури і взаємовідносин між людьми. На практиці може мати місце відставання структури управління від реальних потреб банку, яке має властивість накопичуватись, породжувати дисбаланс, напруженість і в

кінцевому випадку великі проблеми для банку. Ось чому її необхідно постійно удосконалювати і підтримувати на певному рівні ефективності.

Враховуючи все вищевикладене можна зробити висновок, що подальші дослідження зі створення ефективної системи управління організаційною структурою банку будуть направлені на вивчення таких аспектів : економічність – єдність ланок з яких вона складається при чіткому розподілі функцій що виконуються; динамічність та гнучкість – тобто властивість швидко змінюватись і пристосовуватись до нових внутрішніх і зовнішніх умов, для чого ефективна управлінська структура повинна бути в мінімальному ступені інерційна; стабільність – властивість зберігати рівновагу при значному впливу внутрішніх та зовнішніх факторів; мінімальну кількість рівнів управління; оптимальний рівень норми керованості; раціональне поєднання централізації та децентралізації.

Список літератури

1. Административный менеджмент: Райченко А.В.М.: Инфра. – М, 2007. – 416 с.
2. Методологічні питання ефективності управління / І.А. Маркіна : Фінанси України. – 2000. – №6. – 24-32 с.
3. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб. / Новіков Б.В., Сініюк Г.Ф., Круш П.В. – К. «Центр навчальної літератури», 2004. – 560 с.
4. Управління фінансовими ризиками : опорний конспект лекцій / Р. В. Пікус, Н. В. Приказюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Екон. ф-т. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 227 с.

Одержано 24.11.15

УДК 657

Т. О. Маленко, магістр гр. ОА-14 - м *

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансові активи як об'єкт обліку в державному секторі економіки

У статті проаналізовано і узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід трактування сутності категорії «фінансові активи». Розкрито особливості фінансових активів, як об'єкту обліку в державному секторі економіки та стан реформування обліку фінансових активів у державному секторі з урахуванням міжнародних вимог бухгалтерського обліку.

фінансові активи, фінансові інструменти, державний сектор, облікова політика, міжнародні стандарти

Актуальність дослідження. Прагнення інтегруватися до світової економічної системи вимагає глибокого вивчення та застосування у практичній діяльності підприємств міжнародного досвіду у сфері бухгалтерського обліку. Якщо процес глобалізації та інтеграції бухгалтерського обліку для підприємств недержавного сектору економіки в Україні вже набрав повних обертів, то у державному секторі

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Крячко В.Г.

тільки починається. Саме зараз, в процесі реформування, гостро постали специфічні питання та проблеми, які неможливо розв'язати без ефективного втручання до облікового процесу державного сектора економіки.

На сьогоднішній день існує багато підходів до вивчення проблеми оптимізації обліку фінансових активів, що розглядається вченими багатьох країн (Бригхем Ю., Гапенски Л., Дамодаран А., Шарп У. тощо). Особливості формування та використання фінансових активів всебічно та повно розглянуто у роботах вітчизняних авторів: Бланк І.А., Калінеску Т.В., Костирко Л.А., Мертенс А. та інші. Питання методологічного обґрунтування інструментів управління активами у своїх роботах розглядали російські вчені: Булатов А.С., Едрінова, В.Н. тощо.

Однак, сучасний стан обліку фінансових активів у державному секторі не є достатньо вивченим, що пояснює підвищений інтерес та актуальність вивчення даного питання. На сьогоднішній день залишаються дискусійними питання теоретичного осмислення суті і змісту поняття «фінансові активи» як об'єкта обліку, їх специфіка у державному секторі економіки, зокрема, бюджетних установах, вдосконалення організації і методики обліку фінансових активів як важливого джерела управлінської інформації.

Мета, завдання, об'єкт дослідження. Мета дослідження полягає в узагальненні накопичених теоретичних знань сутності та визнанні фінансових активів за міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку, визначенні подальших напрямів облікового забезпечення фінансових активів у державному секторі економіки.

Результати дослідження. Державний сектор економіки включає в себе досить різноманітні підприємства, установи і організації. До нього входять: освіта, охорона здоров'я, сфера соціальних послуг, громадський транспорт, національні і місцеві державні підприємства та державні корпорації.

Відповідно до Бюджетного кодексу (ст.2, п. 12), державний сектор економіки становлять бюджетні установи, до яких належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів та функціонують на засадах неприбутковості [4].

Відповідно до Господарського кодексу України [5;с.462], суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

У Загальних положеннях Стратегії № 34 [13] зазначено, що до суб'єктів державного сектору відносяться: органи Державної казначейської служби; розпорядники бюджетних коштів (як державного, так і місцевих бюджетів); фонди загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування.

Неоднорідність і специфіка суб'єктів державного сектору економіки має бути врахована при організації обліку на них, зокрема, обліку фінансових активів. В економічній літературі фінансові активи ототожнюють з поняттям фінансові інструменти, що свідчить про необхідність певного обґрунтування цих положень, так як сьогодні чіткої визначеності ні стосовно сутності цих понять, ні щодо їх взаємозв'язку і взаємопідпорядкування не існує.

У вітчизняному законодавстві категорії «фінансовий інструмент» приділяється порівняно небагато уваги. Серед усіх видів законодавчих актів та нормативних документів варто виділити, насамперед, Положення (стандарт) бухгалтерського обліку

13 «Фінансові інструменти» (далі – П(С)БО 13), яке визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності. Згідно з П(С)БО 13 фінансовий інструмент – це контракт, який одночасно зумовлює виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструменту власного капіталу в іншого [8].

Поняття «фінансові активи» у вітчизняній економічній літературі вживається досить рідко. Дослідження наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених привели до висновку про неоднозначність підходу до визначення фінансових активів з погляду бухгалтерського обліку.

Деякі автори розглядають поняття «фінансові активи» в економічній площині, лише частково розкриваючи сутність цього поняття, інші – навпаки, висвітлюють його дуже широко (табл.1).

Таблиця 1 – Різні підходи до тлумачення поняття «фінансові активи» у працях вітчизняних та зарубіжних науковців

№	Автор	Тлумачення поняття фінансові активи
1.	В.Н. Єдронова та Е.А. Мізіковський	Фінансові активи – це вкладення в цінні папери, документи, що підтверджує право власника на частину вартості або прибутку фірми.
2.	В.М. Опарін та О.Д. Василик	Фінансові активи – це предмет угоди на фінансовому ринку
3.	Ж. Рішар	Фінансові активи – це актив підприємства який розділяється на дві категорії: фінансові інвестиції і ліквідні засоби.
4.	І.О. Бланк, С.О. Маслов, О.А. Опалов, Л. Дж. Гітман, М.Джонк, О.М. Підхонний	Фінансові активи – це не речовий актив, який являє собою законні вимоги власників цього активу на отримання певного грошового доходу в майбутньому.
5.	В.П. Унінець-Ходаківська	Фінансові активи – кошти, дорогоцінні метали і каміння, цінні папери, боргові зобов'язання та інші законодавчо визначені фінансові активи юридичний і фізичних осіб
6.	С.В. Голов та В.М. Костюченко	Фінансові активи – це будь-який контракт, який призводить до появи фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента капіталу іншого підприємства.
7.	У. Шарп, Р. Брейлі, С. Майерс, Дж Корчен	Ототожнюють поняття «фінансові активи» з поняттям «цінні папір» та розуміють під ним «офіційне підтвердження права та отримання майбутніх прибутків при дотриманні домовленостей».
8.	Горецька Н. Г.	Фінансові активи – це складова фінансових інструментів, які є контрактами, особливістю яких є те, що збільшення фінансових активів за ними в одних підприємствах супроводжуються збільшенням фінансового зобов'язання або інструменту власного капіталу в інших підприємств.
9.	Абрютіна М.С.	Фінансові активи – це найбільш ліквідна частина активів, що майже негайно обертається в гроші (грошові кошти, фінансові інвестиції і

		кошти в розрахунках, тобто дебіторська заборгованість) і дають можливість оцінити спроможність підприємства вчасно погасити свої термінові зобов'язання.
10.	Шелудько В.М.	Фінансовими активами називає «специфічні неречові активи, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного грошового доходу в майбутньому.

Багато економістів при визначенні сутності фінансових активів використовують термін «документ, що підтверджує право власника на частину власності або прибутку фірми».

Економічна енциклопедія за редакцією С. В. Мочерного відносить до фінансових такі активи: готівка, депозити в банку, чеки, цінні папери, розрахункові документи в дорозі, грошові документи, фінансові вкладення, вклади в інші підприємства [1, с. 29].

Нобелівський лауреат У. Шарп поняття «фінансовий актив» ототожнює як «цінний папір», тобто «офіційне підтвердження права на отримання майбутніх прибутків при дотриманні домовленостей» [2, с. 991].

К. Дж. Ван Хорн і Дж. Вахович вважають, що фінансовий актив виникає лише тоді, коли вільні кошти вкладаються інвестором в акції або надаються у кредит [3, с. 47].

Така неоднозначність у визначенні призводить до того, що фінансові активи розглядаються науковцями по-різному: як ресурси, як права на ресурси, як ліва частина балансу, як майно.

Фінансові активи включають в себе: готівку каси; депозити в банках; чеки; страхові поліси; вклади в цінні папери; зобов'язання інших підприємств і організацій з виплати коштів за відвантажену продукцію (комерційний кредит); портфельні інвестиції в акції інших підприємств; пакети акцій інших підприємств, які надають право контролю; паї.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансові активи – кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів [6].

Отже, у вітчизняній та зарубіжній теорії й практиці фінансового менеджменту спостерігається певна термінологічна неузгодженість у поняттях механізму формування та використання фінансових активів, що негативно впливає на методичні підходи до аналізу та прийняття управлінських рішень відносно до перспектив розвитку підприємства.

Ефективна та раціональна організація бухгалтерського обліку в державних установах починається з розробки її облікової політики. В законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» визначено, що облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються для складання та подання звітності установою [7].

На сьогоднішній день Міністерство фінансів оприлюднило проект Методичних рекомендацій щодо облікової політики суб'єкта державного сектору. Ці Методичні рекомендації застосовуються суб'єктами державного сектору при визначенні облікової політики і складанні відповідного розпорядчого документа. Ще до недавнього часу формування наказу про облікову політику бюджетних установ мало формальний

характер і не існувало нормативного акту, який би регламентував порядок його складання.

З 01.01.15 р. набрали чинності ряд стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі, які в свою чергу суттєво змінюють методологію обліку бюджетних установ. Згідно Національному положенню (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» суб'єкт державного сектору має послідовно застосовувати облікову політику таким чином, щоб фінансова звітність відповідала всім вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі [9].

При складанні нового наказу про облікову політику чи внесення змін у вже існуючий документ необхідно користуватися такими Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі, які набирають чинності з 01.01.15 р.: 101 «Подання фінансової звітності», 123 «Запаси», 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок», 121 «Основні засоби», 122 «Нематеріальні активи», 127 «Зменшення корисності активів», 128 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», 132 «Виплати працівникам», 133 «Фінансові інвестиції» та інші, які послідовно вводяться в дію.

Наказом Міністерства Фінансів України затверджено Наказ № 31.12.2013 № 1203 від 31.12.2013 року «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі», але на сьогодні для їх введення у дію відсутнє методологічне підґрунтя. Бюджетні установи в 2015 році будуть продовжувати застосовувати діючий зараз План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, так як Мінфін переніс на 2016 рік набрання чинності Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі. Проте застосовувати План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ потрібно буде із внесеними до них змінам.

Аналіз положень «старого» та «нового» планів рахунків свідчить про наявність значної кількості суттєвих відмінностей між ними (табл. 2).

Таблиця 2 – Аналіз Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі

№п/п	Відмінність	Розкриття сутності
1.	«новий» План рахунків № 1203 враховуватимуть специфіку різних установ державного сектору	Оскільки кожен суб'єкт державного сектору має свою специфіку, розробники Плану рахунків № 1203 врахували це в його структурі, що складається з двох розділів – «Балансові рахунки» (класи 1 – 8) та «Позабалансові рахунки» (клас 9 та клас 0): 1. «Нефінансові активи»; 2. «Фінансові активи»; 3. «Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів»; 4. «Розрахунки»; 5. «Капітал та фінансовий результат»; 6. «Зобов'язання»; 7. «Доходи»; 8. «Витрати»; 9. «Позабалансові рахунки бюджетів та державних цільових фондів»; 0. «Позабалансові рахунки розпорядників бюджетних коштів та державних цільових фондів» [10].

Продовження таблиці 2

		<p>Кожен із 10 класів Плану рахунків № 1203 має свої рахунки і субрахунки. Номер субрахунку складається з чотирьох цифр: перша відповідає за належність відповідного рахунку до певного класу; друга – номеру синтетичного рахунку; третя – ідентифікатору суб'єкта державного сектору, яким застосовуватиметься той чи інший рахунок чи субрахунок; четверта – це порядковий номер субрахунку відповідного рахунку. Доцільно звернути увагу саме на третю цифру, яка може приймати значення від 1 до 5. Якщо у номері субрахунку третя цифра має значення «1», то такий субрахунок застосовується розпорядниками бюджетних коштів, «2» – фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, якщо «5» – органами Державної казначейської служби. Субрахунки, які мають цифри «3» та «4» застосовуватимуться при виконанні відповідно державного та місцевих бюджетів.</p>
2.	План рахунків № 1203 гармонізовано з економічною класифікацією видатків на рівні синтетичних рахунків	<p>Це означає, що в обліку суб'єкта державного сектору на рівні синтетичних рахунків можна буде відслідкувати видатки за економічним змістом. На сьогодні План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, затверджений Наказом № 611 гармонізований із економічною класифікацією видатків на рівні аналітичного обліку [11]. Деталізація видатків за економічним змістом відбувається на рівні аналітичного обліку, оскільки для синтетичних рахунків таку деталізацію прослідкувати неможливо.</p>
3.	Синтетичні рахунки Плану рахунків № 1203 не розмежовуються за коштами загального та спеціального фондів бюджету	<p>Тобто операції з коштами загального та спеціального фондів бюджету в обліку установи акумулюватимуться на одному синтетичному рахунку (на даний час – на окремих синтетичних рахунках за Планом рахунків № 611 [11]).</p>
4.	На синтетичних рахунках Плану рахунків № 1203 відображатиметься інформація за методом нарахувань та касовим методом	<p>Розпорядники бюджетних коштів відобразатимуть операції в обліку відповідно до Стандартів за методом нарахувань, тобто в обліку відобразатимуться операції за першою подією. Операції щодо виконання бюджетів відобразатимуться за касовим методом, однак із використанням елементів методу нарахувань.</p>

Хоча Стандарти набирають чинності з 1 січня 2015 року, проте на сьогодні не затверджено жодних методичних рекомендацій щодо запровадження Стандартів,

незважаючи на те, що строк їх розробки відповідно до Стратегії № 34 спливає до кінця поточного року.

Водночас немає й нормативно-правових актів, які б передбачали з 01.01.2015 року подальшу долю, для прикладу, наказів Мінфіну «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 26.06.2013 року № 611 (далі – Наказ № 611) [11], «Про затвердження Положення з бухгалтерського обліку запасів бюджетних установ та внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 14.11.2013 року № 947 [12].

Висновок. Фінансовий актив, як ресурс є основою діяльності суб'єкта господарювання, як об'єкт бухгалтерського обліку – його невід'ємна складова. На сьогоднішні питання теорії та методології обліку фінансових активів у державному секторі вивчені недостатньо, знаходяться у процесі становлення з урахуванням вимог міжнародних стандартів. Введено в дію Стандарти бухгалтерського обліку у державному секторі, новий План рахунків, метою яких є ефективне управління та контроль за використанням фінансових активів суб'єктів держсектору. Нові нормативи, що набирають чинності в Україні суттєво змінюють облік підприємств, установ та організацій державної сфери, однак для їх введення у дію відсутнє методологічне підґрунтя.

Список літератури

1. С. Мочерний (відп. ред.) та ін. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол. :– К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 869 с.
2. У. Шарп, Г. Александер / Шарп У. Инвестиции Пер. с англ. – М. : ИНФРА – М, 1997. – 1024 с.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 800 с.
4. Бюджетний кодекс України від 23.12.2010 № 2856-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – ст. 462.
6. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. №2664-III.
7. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 №996-XIV.
8. Наказ Міністерства фінансів України «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001 р. № 559. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> .
9. Наказ Мінфін України «Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі» від 24.12.2010 № 1629 [Електронний ресурс]: — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0087-11/ed20120518>
10. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі» від 31.12.2013 року № 1203. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14>
11. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 26.06.2013 р. № 611. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1214-13>
12. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення з бухгалтерського обліку запасів бюджетних установ та внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 14.11.2013 року № 947. [Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1214-13>.

13. «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 - 2015 роки» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF>.

Одержано 20.10.15

УДК 343.98

Н.В. Аврахова, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Проблеми організації систем документообігу в державних установах України

У статті проаналізовано тенденції та основні проблеми запровадження електронного документообігу та електронного цифрового підпису в органах державної влади України. Особлива увага приділяється питанню використання систем електронного документообігу у сфері взаємодії державних установ з громадянами і підприємствами з метою підвищення її ефективності.

Розглянуто досвід впровадження та функціонування систем електронного документообігу в органах державної влади зарубіжних країн. Надаються практичні рекомендації щодо можливостей прискорення переходу органів державної влади України на електронний документообіг.

електронний документообіг, електронний документ, оригінал електронного документа, копія документа на папері для електронного документа, електронний підпис, електронний цифровий підпис

Постановка проблеми. Проблеми запровадження в Україні електронного документа та електронного документообігу стають все більш актуальними, у зв'язку з розширенням використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільних відносинах, розбудові систем електронних платежів, електронної торгівлі тощо. Одним із першочергових завдань, які необхідно виконати з метою покращення ситуації у цій сфері, є подальше впровадження та удосконалення функціонування систем електронного документообігу в усіх органах державної влади.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначив основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів з метою ефективної організації роботи з документами в державних установах України [1]. З моменту прийняття цього Закону в Україні фактично оголошено старт на тотальну інформатизацію суспільних відносин та органів державної влади. Документообіг в органах державної влади є системою, що матеріалізує процеси збору, перетворення, зберігання інформації, а також процеси управління: підготовку та прийняття рішень, контроль за їх виконанням.

На думку дослідника питань електронного документообігу, М. В. Ларіна, введення самого поняття «електронний документообіг» потребує розкриття його суті і розуміння його суті і розуміння в комплексі з такими поняттями, як електронне документування, електронний архів, архів електронних документів тощо. На сьогодні

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Орлик С.В.

повністю ні законодавчо, ні методично не визначено комплекс системи автоматизації документообігу в організації [4; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями проблем організації електронного документообігу, юридичної обґрунтованості електронних документів, захисту електронних документів займалися такі вчені, як Ларін М. В. [4], Завгородній В. П., Івахненко С. В., Кропивко М. Ф. та ін. При розгляді проблем електронного документообігу кожний із авторів розглядає лише якусь їх частину, а не весь спектр проблем та шляхів їх вирішення. Так, Івахненковим С. В. увага приділяється проблемі захисту електронних документів [5; 266], проф. Кропивко М. Ф. акцентує увагу на юридичній обґрунтованості електронних документів [11]. Проте низка важливих проблем, пов'язаних із упровадженням електронного документообігу, потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення та огляд проблематики впровадження систем електронного документообігу в органах державної влади, відсутності дієвих організаційних та правових механізмів для цього на сучасному етапі інформатизації діяльності органів державної влади.

Основним завданням даного дослідження є розгляд практичного застосування систем електронного документообігу в органах державної влади із метою підвищення ефективності їх роботи та виведення на новий рівень; аналіз проблем переведення органів державної влади України на системи електронного документообігу та ефективність їх роботи.

Виклад основного матеріалу. Запровадження електронного документообігу в органах державної влади дозволяє підвищити ефективність функціонування усіх складових системи державного управління: прискорити рух документів, забезпечити своєчасність їх розгляду, скоротити строки підготовки та прийняття управлінських рішень шляхом автоматизації процесів колективного створення та використання документів, підвищити якість рішень за рахунок надання виконавцю максимально повної бази документів, значно знизити витрати на розмноження, передачу і збереження копій паперових документів, а отже й підвищити ефективність роботи, як окремих державних службовців, так і конкретного органу державної влади.

Одним із напрямів реалізації інформаційно-комунікаційних технологій є впровадження систем електронного документообігу. Системи електронного документообігу (СЕД) – це складний комплекс технічних і організаційних рішень, які сприяють збереженню і раціональному використанню людських ресурсів і підвищенню ефективності управління потоками корпоративних документів та інформації [5; 68].

За допомогою систем електронного документообігу існує можливість автоматизувати процес обліку та проходження документів, тобто користувач може бачити весь ланцюг проходження документа від реєстрації в канцелярії до потрапляння кінцевому виконавцю та його відповіді на документ.

Системи електронного документообігу (СЕД) сприяють збереженню і раціональному використанню людських ресурсів і підвищенню ефективності управління потоками корпоративних документів та інформації. Серед основних переваг, які несе з собою впровадження систем електронного документообігу для конкретного співробітника, що працює з документами можливо виділити наступні [5; 18]:

- здійснення всього спектра операцій з документами, завданнями, довідниками, журналами, нумераторами та маршрутами при незначних тимчасових витратах;
- можливість контекстного і атрибутивного пошуку документів;

- реєстрація документа незалежно від його формату (графічний, текстовий і т.д.) і змісту;
- можливість використання заздалегідь заготовлених форм;
- технології безпаперового обігу інформації та документів дозволяють організувати централізоване зберігання великої кількості різноманітних документів;
- можливість легко і швидко систематизувати документи організації завдяки тому, що зберігання документів в системі організовано у вигляді ієрархічної структури;
- при створенні документа або подальшу роботу з ним, користувач може класифікувати його за допомогою атрибутів, створювати атрибути можуть тільки авторизовані користувачі;
- класифікація електронного архіву системи за допомогою атрибутів відповідає стандартам діловодства і спрощує як роботу з документами, так і їх пошук в єдиній базі;
- дозволяють захистити документи від несанкціонованого доступу, контроль доступу до операцій над документом (перегляд, редагування, копіювання, ведення історії документа і створення нового, контроль версій документів) залежить від прав користувача, який для входу в систему має свій пароль;

Система електронного документообігу автоматично відстежує проходження завдання, повернення виконаного завдання (з доданими документами) і стадії, на яких знаходиться завдання зараз. Всі надіслані і одержувані користувачем завдання відображаються в об'єкті реєстрації руху документів і завдань. З його допомогою можна з'ясувати поточний стан кожного із завдань, а також побудувати найрізноманітніші звіти; організована система адміністрування: один користувач має можливість ставити завдання перед іншим, наприклад: «підписати документ», «ознайомитися», «погодити», «затвердити», «виконати» і т.д. За допомогою такої автоматизованої системи електронного документообігу можна вирішити низку проблемних питань, таких як своєчасне надання і виконання документів, якості ухвалення управлінських рішень, якості підготовки колективних документів, запобігання проявам корупції тощо. Проте, для ефективного використання необхідно робити комплексне впровадження, тоді це насправді буде ефективно і дасть відчутний результат.

При роботі з електронними документами існує більше можливостей делегувати повноваження і контролювати виконавську дисципліну, для невідповідальних завдань можуть застосовуватися механізми автопідтвердження звітів і автопереходу статусу, завдяки чому контроль може здійснюватися не за дозвільним, а по повідомному варіанту, що сприяє зростанню продуктивності праці і надає велику самостійність співробітникам при збереженні контролю в неявному вигляді [4; 56]. Системи електронного документообігу мають певну особливість: система або повинна бути впроваджена повсюдно, на всіх робочих місцях, пов'язаних із створенням, редагуванням і зберіганням інформації, або ефективність від її використання буде мінімальною. Така постановка питання відразу виявляє одну з основних проблем впровадження: психологічна неготовність частини працівників застосовувати інноваційні способи організації документообігу.

Обмін електронними документами між органами державної влади також дозволяє підвищити ефективність їх взаємодії: прискорюється доставка документів, знижуються витрати державних установ на функціонування кур'єрських і поштових служб та канцелярій.

Перевага електронного документообігу над традиційним є безперечною, адже, основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична

неможливість централізовано відслідковувати рух документів організації в реальному масштабі часу [5; 21].

Сьогодні в Україні започатковано створення нормативно-правової та технологічної основи для функціонування систем електронного документообігу в органах державної влади. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання застосування електронного документообігу та електронного цифрового підпису, є ряд Законів України та підзаконних актів: Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], Закон України «Про електронний цифровий підпис» [2], постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади» [13], постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності» [14].

До проблем переведення органів державної влади України на електронний документообіг відносяться [6; 142]:

- брак кваліфікованих кадрів в галузі інформаційних технологій в державних установах;
- недостатнє розуміння користувачами переваг застосування системи електронного документообігу в органах державної влади та їхніх основних задач, які повинен вирішувати електронний документообіг;
- психологічна неготовність працівників до використання нових інформаційних технологій;
- низький рівень комп'ютерної грамотності суспільства, що ускладнює перехід на електронний документообіг у взаємодії між державними установами і громадянами;
- відсутність фінансування на придбання сучасних технічних засобів, які б забезпечили безперебійну роботу СЕД.

Для переходу органів державної влади України на електронний документообіг необхідно забезпечити:

- об'єднання систем електронного документообігу всіх органів державної влади;
- наявність в усіх органах державної влади надійних засобів електронного цифрового підпису;
- затвердження технічних регламентів, необхідних для впровадження та функціонування систем електронного документообігу та електронного цифрового підпису в органах державної влади;
- вирішення питання кадрового забезпечення інформаційно-технологічних підрозділів органів державної влади, постійне підвищення кваліфікації їхніх працівників;
- проведення роз'яснювальної роботи з працівниками органів державної влади щодо переваг, які надає перехід на електронний документообіг;
- обов'язкове навчання державних службовців використанню систем електронного документообігу;
- розробку необхідного методичного забезпечення для роботи із системою електронного документообігу;
- підвищення рівня електронної взаємодії між органами державної влади та громадянами і підприємствами;

– підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення в цілому, передусім шляхом впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

На сьогодні ринок продуктів електронного документообігу стрімко розвивається. Розробляється та впроваджується нове, більш прогресивне програмне забезпечення, завдяки якому діяльність підприємств переходить на якісно новий рівень. І вибір тієї чи іншої категорії систем електронного документообігу повинен виходити з тієї мети та завдань, які є головними для підприємства. Правильний вибір допоможе прискорити діловодні процеси та позитивно вплинути на діяльність підприємства. Існує безліч систем електронного документообігу [7; 93]:

– Система "ДІЛО-ПІДПРИЄМСТВО" – сама передова серед існуючих систем електронного документообігу, забезпечує автоматизацію процесу діловодства, а також ведення повністю електронного документообігу організації. Система ефективно використовується як у невеликих комерційних компаніях, так і в відомчих структурах;

– Work'sOrganizer – створення бібліотеки шаблонів документів, з яких надалі можуть формуватися інші документи. Електронний документообіг дозволяє розділити їх за типами, обрати для них відповідні імена, дати внесення останніх змін і тому подібне; передбачена можливість ідентифікації користувачів і розподілу їх прав і повноважень відносно створених і існуючих документів і завдань, що проявляється в розширеному фільтруванні і подальшому їх відображенні;

– «M.E.Doc IS» – це програма, яка допоможе в роботі з документами різних типів та призначення: звітами, податковими накладними, актами, рахунками та інше. «M.E.Doc IS» дає можливість створювати всі необхідні документи; підписувати документи електронним цифровим підписом; перевіряти, зашифрувати та зберегти електронні документи в єдиній системі; оперативно відправляти звіти в електронному вигляді

На відміну від України, органи державної влади США, Канади та переважної більшості країн Європейського Союзу суттєво зменшили паперовий документообіг та активно використовують у своїй діяльності технології електронного документообігу та електронного цифрового підпису. У багатьох країнах навіть засідання уряду відбуваються в режимі Інтернет-конференції он-лайн. Під час проведення робочих засідань висловлення пропозицій та зауважень, погодження проектів урядових рішень, голосування здійснюється в електронному режимі, що усуває зайву бюрократизацію, підвищує ефективність діяльності та функціонування державних органів.

Через веб-портали державних установ громадянам та підприємствам в цих країнах надаються різноманітні інформаційні та адміністративні послуги. Так, в США через урядовий портал громадяни можуть отримати ліцензію, сплатити податки, отримати інші адміністративні послуги. Через мережу Інтернет податкова служба Ірландії дозволяє підприємствам сплачувати податки, одержувати податкові кредити. Сайт Земельної служби цієї держави надає компаніям можливість здійснювати будь-які операції, пов'язані із землею і нерухомістю, а через сайт Реєстраційної палати можна зареєструвати компанію будь-якої організаційно-правової форми.

В Естонії громадяни мають можливість не тільки отримувати необхідну інформацію через урядовий веб-портал, але й надсилати запити до органів влади, здавати податкову звітність, реєструвати транспортні засоби, реєструватися за місцем проживання, оформити соціальну допомогу, інформувати поліцію тощо.

Оформлення соціальної допомоги, отримання потрібної довідки та інших послуг від органів влади через мережу Інтернет є традиційним для громадян Латвії. Мають можливість спілкуватися через мережу Інтернет з урядовими установами громадяни

Литовської республіки: вони можуть надсилати запити і отримувати відповіді на них електронною поштою, декларувати доходи, шукати роботу через служби зайнятості, отримувати медичні послуги тощо.

Таким чином, на сьогоднішній день спостерігається значне відставання нашої держави від розвинених країн у впровадженні сучасних інформаційних технологій у сферу державного управління, хоча за останні декілька років Україна помітно прогресувала у цьому напрямі (згідно з даними ООН, за показником готовності до електронного урядування Україна у 2008 році посідала 41 місце серед 192 країн світу, піднявшись у світовому рейтингу країн з 2005 року на 7 позицій). За рівнем розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, згідно з результатами останнього дослідження Міжнародного телекомунікаційного союзу, Україна посідає 51 місце серед 154 країн світу. Перші кроки запровадження електронного документообігу Україна уже зробила. Так, Державна фіскальна служба України уже застосовує на практиці подання платниками податків податкової звітності в електронному вигляді та реєстру отриманих та виданих податкових накладних до органів податкової служби в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку. Також Міністерство юстиції України уже запровадило електронну систему подання заяв до РАГСів. Поки сервіс працює тільки в трьох регіонах - Київській, Одеській та Дніпропетровській областях. Жителі цих регіонів відтепер можуть подавати заяви до РАГСів як в паперовому вигляді, так і за допомогою онлайн-форми. Бажаючі мають змогу, не виходячи з дому, подати заяву на реєстрацію шлюбу, змінити ім'я чи прізвище, подати документи про народження дитини, записатися на консультацію до фахівця і отримати інші послуги.

Отже, хоча більша частина документообігу у державних установах України здійснюється у паперовому вигляді, нинішній стан системи автоматизованого діловодства та документообігу в органах державної влади України створює гарні технологічні передумови для дальшого поширення електронного документообігу, доведення його до рівня стандартів країн Євросоюзу.

Однак кардинальні, революційні підходи до автоматизації документообігу можуть бути небезпечними, оскільки на початкових етапах можуть призвести до серйозних проблем в управлінні і навіть дезорганізації діяльності. Тому запровадження електронного документообігу в державних установах потребує виваженого і поетапного запровадження. Крім того, ведення електронного документообігу спричинить зменшенню кількості служб, зайнятих роботою з документами, що безперечно відіб'ється на скороченні кадрового складу в організації.

Список літератури

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 24 [Електронний ресурс] / Інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 18.10.2012 № 36 [Електронний ресурс] / Інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-16 [Електронний ресурс] / Інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
4. Ларін М. В. Актуальні проблеми обміну документованою інформацією в державному управлінні // Діловодство, 2003. – № 2. – С. 7-12.
5. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: історія, теорія, перспективи / Житомир. інженерно-технологічний інститут. – Житомир: АСА, 2001. – 414 с.

6. Омельченко Т. Нормативно-правова база електронного документообігу [Електронний ресурс] / Т. Омельченко, Н. Джанджгава. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em4/content/07otgcde.htm>. – Заголовок з екрану.
7. Охріменко Г. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації [Текст] / Г. Охріменко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культура і соціальні комунікації». – Острого, 2009. – Вип. 1. – С. 300-307.
8. Тарнавський, Ю. А. Системи електронного документообігу [Текст] : опорний конспект лекцій / Ю. А. Тарнавський. – К.: ІПК ДСЗУ, 2007. – 37 с.
9. Фурашев Д. В. Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє: монографія / [В.М. Фурашев, Д.В. Ланде, О.М. Григор'єв, О.В. Фурашев]. – К. : Ін-жинірінг, 2005. – 164 с.
10. Чирський Ю. В. Запровадження системи електронного документообігу в Україні/ Ю. В. Чирський // Юридичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 8-10.
11. Кропивко М. І. Основи архівно-комп'ютерної форми обліку / УААН; Ін-т аграр. екон. / М.Ф. Кропивко, М.І. Козак, В.І. Похіленко, Е.П.Романова / Під ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 126 с.
12. Проект доповіді Кабінету Міністрів України Верховній Раді України про стан та перспективи розвитку інформатизації в Україні за 2008 рік // Державний комітет інформатизації України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.
13. Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 р. № 1453 [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1453-2004-p>.
14. Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від від 28 жовтня 2004 р. № 1452 [Електронний документ]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1452-2004-p>.

Одержано 22.10.15

УДК 657.92

Л.Ю. Посипайко, ст. гр. ОА-14-м*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості аудиту розрахунків за податком на додану вартість

У статті окреслено важливість здійснення аудиторського контролю розрахунків за ПДВ, перераховано цілі аудиторів на час здійснення перевірки, визначено основні завдання, які необхідно виконати під час аудиторської перевірки, зазначено важливість здійснення внутрішнього аудиту підприємства, представлено етапи перевірки правильності розрахунків за ПДВ в ході аудиту, що дозволить підвищити ефективність такого контролю, а також перераховано типові помилки у розрахунках з бюджетом з ПДВ.

аудит, розрахунки за податком на додану вартість, завдання аудиту ПДВ, цілі аудиторів під час проведення аудиту, оцінка системи внутрішнього контролю, етапи аудиту податку на додану вартість, поширені помилки при розрахунках з бюджетом з ПДВ

Система оподаткування в Україні істотно впливає на формування дохідної частини бюджетів всіх рівнів. Жоден з податків, що стягуються в Україні, не викликає стільки дискусій, як податок на додану вартість. Податок на додану вартість - є

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

домінантним непрямим податком, який надходить до бюджету, тобто цей податок виконує яскраво виражену фіскальну функцію. Важливість здійснення аудиту податку на додану вартість полягає в необхідності отримання інформації про достовірність та відповідність нарахування і сплати податку на додану вартість до бюджету, а також правильність відображення сум податку на додану вартість в фінансовій та податковій звітності. Також контролюючі органи приділяють цьому податку велике значення, оскільки встановлені фінансові санкції за неправильне нарахування до бюджету, можуть призвести до складної фінансової ситуації безпосередньо для підприємств. Усе це визначає актуальність теми дослідження в умовах розвитку ефективної системи оподаткування та стабілізації фінансової політики підприємств.

Актуальність аудиту податків також пов'язана із укладенням Генеральної угоди про співробітництво та взаємодію між Аудиторською палатою України та Міністерством доходів і зборів України [2], відповідно до якої результати аудиторської перевірки платника податку виступатимуть у якості інформаційно-аналітичного забезпечення. У зв'язку з цим потребує удосконалення чинна методика аудиту розрахунків за податками, та, за податком на додану вартість, зокрема.

Нині в Україні питанню розвитку аудиторського контролю розрахунків за податками, зокрема за ПДВ, присвячені праці провідних вітчизняних вчених, як Ф. Ф. Бутинця [1], Г. М. Давидова [3] Деми Д. І. [4], Логвінової К. Ю. [5], Малишкіна О. І. [6], Петрик О. А. [10], Мелехової Т. О. [8] та інших. Праці вітчизняних вчених є важливим науковим підґрунтям для подальшого розвитку методики аудиту оподаткування, проте, вони не містять чітких, детальних рекомендацій щодо проведення перевірки окремих видів податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Все це ще раз вказує на актуальність, доречність та практичну необхідність дослідження піднятої проблеми.

Оскільки незалежний аудит оподаткування спрямований передусім на удосконалення і точність податкових розрахунків клієнта, то головні його функції такі:

- недопущення зловживань і шахрайства у податковій сфері;
- виявлення і виправлення помилок у податкових розрахунках;
- розроблення рекомендацій підприємству-клієнту щодо податкового планування і податкової політики, оптимізація оподаткування;
- сприяння зростанню ступеня довіри користувачів інформації до перевіреної податкової звітності [10, с. 191].

Як підкреслює Логвінова К. Ю., необхідність здійснення аудиту розрахунків за ПДВ обумовлена низкою причин:

1. постійна зміна законодавства з питань бухгалтерського обліку розрахунків за ПДВ (неоднозначність трактування його норм викликають проблеми при нарахуванні та сплаті ПДВ, що зумовлює попит на аудиторські послуги з перевірки правильності розрахунків за ПДВ);

2. правильність обчислення ПДВ залежить від компетенції, досвіду та професіоналізму бухгалтерів, щодо рівня якого керівники підприємств не завжди обізнані (у зв'язку з чим прагнення убезпечити підприємство від накладання штрафних санкцій зумовлює попит на аудит розрахунків за ПДВ);

3. суб'єкти господарювання в більшості випадків намагаються мінімізувати розмір податків, що тягне за собою усвідомлену керівниками загрозу накладання штрафних санкцій, а в деяких випадках - адміністративної та кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків (саме аудит розрахунків за ПДВ надає впевненості управлінському персоналу в правильності податкового менеджменту підприємства) [5, с. 74].

Загальні цілі аудитора під час проведення аудиту такі:

- отримати достатню впевненість у тому, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки, надаючи в такий спосіб аудиторю можливість висловити думку, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосованої концептуальної основи фінансової звітності;

- надати звіт про фінансову звітність і повідомити інформацію, як цього вимагають Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі – МСА), відповідно до результатів, отриманих аудитором.

Метою аудиту податку на додану вартість є висловлення незалежної думки експерта – аудитора про повноту його нарахування та своєчасність сплати, достовірність, законність, правильність, точність ведення податкового обліку та складання податкової звітності, а також розроблення пропозицій щодо оптимізації податкового обліку та ефективного податкового планування на підприємстві.

Основними завданнями аудиту розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість є: дослідження видів діяльності, якими займається підприємство-замовник аудиту та з'ясування їх впливу на порядок розрахунків з бюджетом з ПДВ; ознайомлення з організацією обліку розрахунків з бюджетом з ПДВ на підприємстві-замовнику аудиту; перевірка правильності та якості складання регістрів первинного, аналітичного та синтетичного обліку; правильність визначення об'єкта та обчислення бази оподаткування; правильність застосування ставок з ПДВ; законність використання пільг щодо сплати ПДВ; виявлення операцій, які не є об'єктом оподаткування та звільнені від оподаткування; перевірка правильності визначення податкового зобов'язання з ПДВ; перевірка правильності формування податкового кредиту з ПДВ; перевірка порядку складання та подання до податкових органів податкової декларації з податку на додану вартість і додатків до неї; перевірка повноти і своєчасності сплати податку на додану вартість до бюджету; перевірка дотримання порядку обчислення та отримання бюджетного відшкодування; перевірка обов'язкової реєстрації в органах ДФС всіх податкових накладних; перевірка дотримання порядку самостійного виявлення та виправлення помилок в обліку та звітності з податку на додану вартість.

Для того щоб аудитор отримав достовірні аудиторські докази, інформація, що надається суб'єктом господарювання і використовується для виконання аудиторських процедур, має бути достатньо повною та точною.

Для оцінювання отриманої інформації, для висловлення аудиторської думки аудиторю варто насамперед відповісти на такі запитання:

- чи детально є інформація, надана обліковим підрозділом?
- чи визначено аудитором найбільш ризикові ділянки аудиту?
- чи всі доступні джерела інформації досліджено?
- чи усунуто всі суперечності отриманої інформації?
- чи враховано вплив усіх факторів на діяльність підприємства?
- чи отримано повне розуміння об'єкта дослідження?

Відповідь на ці запитання додасть впевненості, що аудит проведено всебічно. Також варто звернути увагу на специфіку перевірки великого масиву даних із проведенням вибіркового дослідження. При цьому необхідно також врахувати і оцінити ризики невиявлення.

Отримання аудиторських доказів з різних джерел або різного характеру може вказувати на те, що окремий аудиторський доказ не є надійним, таке може трапитися, якщо аудиторські докази, отримані з одного джерела, не збігаються з доказами, отриманими з іншого джерела.

Для того, щоб аудитор міг розпочати планування роботи, а саме складання програми аудиту, він повинен ознайомитися з умовами функціонування підприємства, а також із внутрішніми системами, які відповідають за складання фінансової звітності та контроль за її достовірністю. Це дасть йому змогу виокремити певні моменти і ділянки, зокрема в роботі внутрішнього контролю, на які варто особливо звернути увагу під час проведення аудиторських процедур для того, щоб зменшити ризик невиявлення помилок або умисних порушень.

Можна виокремити такі умови, які збільшують ризик викривлення інформації:

1. Цілісність або компетентність управлінського персоналу:

- довготривале недоукомплектування працівниками облікового відділу;
- непослідовність в усуненні слабких сторін внутрішнього контролю;
- часта зміна кадрів у юридичному або відділі внутрішнього аудиту;
- наявність тиску на обліковий персонал з метою складання фінансової

звітності в короткі строки.

2. Незвичайні впливи щодо підприємства:

- криза галузі, в якій працює підприємство, спричиняє виникнення ймовірності банкрутства;
- підприємство може фінансово залежати від одного замовника або певної категорії замовників.

Як пояснюють в МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків істотних викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» та МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінювані ризики», аудиторські докази для формування обґрунтованих висновків, на яких базуватиметься аудиторська думка, отримують за рахунок виконання:

1. Процедур оцінки ризиків.

2. Подальших аудиторських процедур, що включають:

- тести заходів внутрішнього контролю;
- процедури по суті включно з детальними тестами та аналітичними процедурами [9].

Безумовно, в процесі аудиторської перевірки відіграють важливу роль і функції внутрішнього аудиту підприємства. Незалежний аудитор перевіряючи стан будь-яких розрахунків платника податків, збираючи усі необхідні докази співпрацює з внутрішнім аудитором, який у свою чергу повинен краще за всіх розуміти стан господарських операцій підприємства та ймовірність випадків шахрайства. Ступінь довіри, у свою чергу, впливає на ступінь аудиторського ризику, що є важливим чинником ефективності аудиту.

Процедури вивчення і оцінки системи внутрішнього контролю є обов'язковими при проведенні аудиту незалежно від характеристики клієнта та виду аудиторських послуг. Як правило, це здійснюється на етапі планування або, переважно, на етапі дослідження даних обліку і звітності.

Оцінку системи внутрішнього контролю в частині розрахунків з бюджетом доцільно проводити за допомогою тесту контролю.

Аудитор повинен розробити та виконати тести заходів контролю для отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів щодо ефективності функціонування доречних заходів контролю, якщо:

- оцінка аудитором ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень охоплює очікування того, що заходи контролю функціонують ефективно;
- тільки процедури по суті не можуть надати достатні та прийнятні аудиторські докази на рівні тверджень.

Оцінку системи внутрішнього контролю під час аудиту податку на додану вартість наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Оцінка системи внутрішнього контролю під час аудиту ПДВ

№ п/п	Напрямок тестування (питання)	Відповідь	
		Так	Ні
1	2	3	4
1	Чи були випадки виявлення недоліків та порушень контролюючими органами		
2	Виявлялись самостійно недоліки та порушення у сфері оподаткування		
3	Чи мали місце випадки затримки сплати ПДВ		
4	Чи мали місце випадки затримки подання звітності до контролюючих органів		
5	Чи були запити податкових органів щодо проведення зустрічних перевірок		
6	Були випадки відшкодування ПДВ з бюджету		
7	Розроблений та затверджений графік документообігу в частині нарахування та сплати ПДВ		
8	Розподілено обов'язки щодо нарахування та сплати окремих видів податків, зборів платежів		
9	На підприємстві є автоматизована нормативна база, здійснюється підписка на спеціалізовані фахові видання (Все про бухгалтерський облік, Пенсійний кур'єр, Бухгалтерія тощо)		
10	Здійснюється контроль з боку головного бухгалтера за порядком нарахування та сплати ПДВ		
11	Податковий облік автоматизовано		
12	Комп'ютерні бухгалтерські програми ліцензовані		
13	Відбувається постійне оновлення версій програмного забезпечення		
14	Обмежено доступ до комп'ютерів, файлів даних і документів податкового обліку		
15	Здійснюється дублювання даних на паперових носіях		
16	В Наказі про облікову політику закріплено принципи, порядок та вимоги щодо ведення податкового обліку		
17	Рахунки та їх типова кореспонденція щодо обліку ПДВ передбачена Робочим Планом рахунків		
18	Всі документи податкового обліку хронологічно нумеруються, періодично підшиваються та здаються в архів		
19	Немає переplat за ПДВ (дебетовий залишок за субрахунком 641)		
20	Немає недоплат за ПДВ (кредитовий залишок за субрахунком 641)		
21	Податкові зобов'язання в обліку формуються в момент їх виникнення		
22	Проводиться інвентаризація розрахунків з бюджетом не рідше 1 разу на рік		
23	Ведеться робота з податкового планування		
24	Ведеться робота з оптимізації оподаткування		
25	Податковий та бухгалтерський облік узгоджено		
26	Створено внутрішній контролюючий орган (служба внутрішнього аудиту, ревізійна комісія)		

Даний тест може бути доповнено додатковими питаннями з урахування умов діяльності та специфіки функціонування підприємства (галузь, обрана система оподаткування, наявність пільг в оподаткуванні, види діяльності тощо). Процентне відношення позитивних відповідей до загальної кількості тестів, які прийматимуть участь в опитуванні, буде базою для оцінки.

Якщо дане відношення складе 40-60 %, попередню оцінку системи внутрішнього контролю можна визначити як середню. При відношенні менше 40 % рівень системи внутрішнього контролю можна визначити як низький, при відношенні більше 60 % - як високий. Результати такого тестування слід врахувати у ході подальшого аудиту оподаткування та звітності. Особливу увагу слід звернути на ділянки, які мають негативну відповідь.

Як зазначає Малишкін І. О., на практиці існують чинники, які ускладнюють аудиторську оцінку відхилень від законодавчих норм, а саме:

- за багатьма позиціями оподаткування відсутня чітка нормативна база;
- окремі позиції законодавства є предметом дискусій в середовищі фахівців;
- з часом змінюється трактування податковим органом однієї і тієї самої норми закону;
- відсутність або несталість судових рішень з окремих спірних питань оподаткування. Зазначені чинники аудитор бере до уваги при аналізі кожного конкретного випадку помилок у системі інформації платника податку [6, с. 25].

Ми погоджуємось з баченням Деми Д. І. [4, с. 24], що проведення аудиту розрахунків за податком на додану вартість доцільно здійснювати у чотири основні етапи:

На першому етапі здійснюється перевірка стану організації бухгалтерського обліку податку на додану вартість. При цьому визначається статус платника податку та досліджується облікова політика підприємства.

Другий етап складається із перевірки правильності визнання та відображення в системі бухгалтерського обліку податкового зобов'язання з ПДВ. На даному етапі здійснюється перевірка правомірності застосування ставок ПДВ (20 % або 0%) при реалізації продукції; перевірки повноти та своєчасності визнання податкового зобов'язання з ПДВ при отриманні авансових платежів; перевірки правильності ведення реєстру виданих та отриманих податкових накладних, а також податкових накладних в частині податкового зобов'язання з ПДВ; співставлення даних реєстрів бухгалтерського обліку, реєстру виданих та отриманих податкових накладних та Декларації з ПДВ в частині обсягу визнання податкового зобов'язання з ПДВ.

Третій етап передбачає перевірку правильності визнання та відображення в системі бухгалтерського обліку податкового кредиту з ПДВ. На цьому етапі доцільно здійснювати перевірку статусу платника ПДВ контрагентів підприємства; оцінку правомірності визнання податкового кредиту за здійсненими операціями; перевірку правильності розподілу податкового кредиту між оподатковуваними та неоподатковуваними операціями; перевірку правильності ведення реєстру виданих та отриманих податкових накладних, а також наявності та правильності заповнення службових полів податкових накладних в частині податкового кредиту з ПДВ, зіставлення сум з даними інших документів, що підтверджують фактично здійснену операцію; співставлення даних реєстрів бухгалтерського обліку, реєстру виданих та отриманих податкових накладних та Декларації з ПДВ в частині обсягу визнання податкового кредиту з ПДВ.

Четвертий етап включає перевірку правильності відображення в Декларації з ПДВ розрахунків з бюджетом за звітний період, а також перевірку декларації за формою та змістом.

Оскільки запропоновані етапи аудиту, дають змогу охопити всі господарські операції з ПДВ, то здійснення аудиту розрахунків за ПДВ за ними може бути використано аудитором при перевірці будь-якого підприємства.

Проведення аудиторської перевірки за виділеними етапами дозволить комплексно та якісно здійснювати аудит розрахунків за ПДВ.

Підсумковою частиною аудиторської роботи є складання аудиторського висновку. У ньому відбивається: чим займався аудитор, яких висновків він дійшов, його думки про якість наданої йому інформації.

Документуванню аудиторської перевірки відводиться велика увага, оскільки ця процедура охоплює практично весь процес аудиторської перевірки. Метою аудитора є підготовка документації, яка надає достатній і відповідний запис основи для аудиторського звіту та докази того, що аудит планувався та проводився відповідно до МСА і застосовних законодавчих та нормативних вимог.

Аудитор повинен скласти аудиторську документацію, яка б давала змогу зрозуміти:

- характер, час і обсяг аудиторських процедур, виконаних відповідно до вимог МСА та застосовних законодавчих і нормативних вимог;
- результати виконаних аудиторських процедур та отриманих аудиторських доказів;
- значущі питання, які виникають під час аудиту, висновки, яких дійшли стосовно цих питань, та значні професійні судження, висловлені під час формулювання цих висновків.

Міжнародний стандарт аудиту 230 «Аудиторська документація» розглядає конкретну відповідальність аудитора за складання аудиторської документації для аудиту фінансової звітності та наводить перелік інших МСА, які містять конкретні вимоги до документації [9].

Своєчасна підготовка достатньої та прийнятної аудиторської документації допомагає підвищити якість аудиту і сприяє ефективному огляду й оцінці отриманих аудиторських доказів і висновків. Документація, підготовлена після виконання аудиторської роботи, буде менш точною, ніж документація, підготовлена під час такої роботи.

Істотним недоліком для аудитора під час документування є те, що в жодному з МСА не наводиться хоча б однієї форми робочого документу аудитора, відсутні також вказівки щодо складу показників таких документів. На нашу думку, при перевірці, наприклад, податкових накладних з ПДВ, до переліку обов'язкових реквізитів документа, які перевіряються, варто додати ідентифікаційні номери платників-контрагентів (загальний і податковий номер), пільгові та звільнені від оподаткування операції, їх суми тощо.

Низька якість робочих документів аудитора та їх недостатність призводять до низької якості перевірки і, відповідно, до невпевненої оцінки аудитором ризиків суттєвого викривлення. У контексті перевірки податків ці питання є ще актуальнішими, оскільки невпевненість аудитора у розмірах суттєвих викривлень показників декларацій може дорого коштувати замовнику (у разі повторної перевірки з боку податкових органів і накладання штрафних санкцій) або ж викликати сумніви податкових органів щодо якості аудиторської перевірки.

Звісно, має місце думка про те, що при здійсненні податкового аудиту виникають ризики існування корупційних дій аудитора, які можуть призводити до того, що аудитор надасть аудиторський висновок, який не відповідає дійсності. З метою уникнення таких протиправних дій слід визначити та закріпити на законодавчому рівні запобіжні заходи та вимоги, серед яких:

- встановлення чітких критеріїв для акредитації суб'єктів аудиторської діяльності;

- урегулювання термінів, на які між клієнтом та аудитором укладатиметься договір про проведення аудиту або надання аудиторських послуг;

- визначення процедур щодо встановлення ступеня відповідальності та застосування заходів впливу стосовно податкових аудиторів за порушення законодавства;

- надання певного рівня доступу до інформаційних ресурсів Державної фіскальної служби на період проведення перевірок для встановлення та відпрацювання податкових ризиків і ризикових операцій тощо.

Аналіз аудиторської практики показує, що до найбільш поширених помилок у розрахунках з бюджетом з ПДВ можна віднести наступні:

- оформлення податкових накладних з порушенням вимог щодо порядку їх заповнення, що призводить до їх невизнання контролюючими органами;

- включення до податкового кредиту сум, непідтверджених податковими накладними, що тягне за собою зменшення за ними величини податкового кредиту з ПДВ;

- декількаразове включення до складу податкового кредиту сум ПДВ за одними й тими самими податковими накладними. Це завищує величну податкового кредиту у відповідному звітному періоді та призводить до виникнення недоплати з податку на додану вартість;

- неухвалене відношення бухгалтерів до розподілу сплачених сум ПДВ у разі здійснення оподатковуваних і неоподатковуваних ПДВ операцій;

- включення до складу податкового кредиту сум ПДВ, сплачених до реєстрації підприємства платником податку, що призводить до викривлення інформації про стан розрахунків з бюджетом з податку на додану вартість;

- невнесення даних в Реєстри виданих та отриманих податкових накладних Розрахунків коригування кількісних та вартісних показників. Це призводить до викривлення даних реєстрів аналітичного обліку та звітності;

- невикористання субрахунків 643 «Податкові зобов'язання», 644 «Податковий кредит», що ускладнює визначення сум податкового зобов'язання та податкового кредиту з ПДВ;

- застосування нетипової кореспонденції рахунків з обліку податку на додану вартість, що тягне за собою порушення методології обліку та перекручення інформації у звітності [7, с. 11].

Отже, інтеграція України у світовий економічний простір, вплив виявів глобальної економічної кризи, недостатня наповнюваність державного бюджету спричинили суттєві зміни у бухгалтерському та податковому обліку, системі оподаткування, а також в аудиті. Реформування податкової системи України, нові аспекти податкових розрахунків та платежів і відображення їх в обліку та звітності (фінансовій і податковій) зумовлюють необхідність у проведенні якісного аудиту, зокрема аудиту оподаткування підприємств, який має певні особливості завдань, функцій, методики та організації порівняно із традиційним аудитом фінансової звітності зважаючи на його роль у контексті загальної системи податкового контролю та податкового адміністрування, значення для клієнтів. Аудиторська перевірка розрахунків за податком на додану вартість переходить на якісно новий рівень, оскільки сучасні аудиторські перевірки податкової звітності платників податків спрямовані на зменшення ризиків платників податків.

Список літератури

1. Бутинець Ф. Ф. Аудит: [Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів] / Ф. Ф. Бутинець. – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 512 с.
2. Генеральна угода про співробітництво та взаємодію між Аудиторською палатою України та Державною податковою службою України [Електронний ресурс] / Аудиторська палата України [офіційний веб-сайт] – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/content.php?lang=ukr&c=shownewsphp&news=351>.
3. Давидов Г. М. Аудит: Підручник. / Г. М. Давидов – К.: ОНАНМЛ, 2004. – 511 с.
4. Дема Д. І. Аудиторський контроль розрахунків за податком на додану вартість: шляхи підвищення ефективності / Д. І. Дема // Вісник ЖДТУ. – 2012. - № 1. – С. 22-26.
5. Логвінова К. Ю. Податковий аудит нарахування та сплати податку на додану вартість / К. Ю. Логвінова // Управління ризиком. - 2011. - №19 (116). - С.74-76.
6. Малишкін О. І. Аудит податків: підходи до документування / О. І. Малишкін // Аудитор України. – 2012. – № 2. – С. 22-27.
7. Матеріали круглого столу «Контроль планування та адміністрування податкових надходжень до бюджетів різних рівнів в умовах податкового кодексу України» 23 листопада 2011 року. Кіровоград: СНТ КНТУ, 2011. – 76 с.
8. Мелехова Т.О. Економічне обґрунтування підвищення ефективності зовнішнього аудиту податків / Т.О. Мелехова // Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво – 2010. – № 2. – С. 131-135.
9. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2013_1.pdf.
10. Петрик О. А. Сутність аудиту оподаткування підприємств згідно з нормами Податкового кодексу України та порядок його організації / О. А. Петрик // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». — К., 2012. — С.190–197.

Одержано 04.11.15

УДК 336:631.162

О.А. Маслик, магістр гр. ФК-14 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми фінансової діяльності малого бізнесу в Україні

В статті висвітлюється стан розвитку малого бізнесу в Україні. Зазначено фактори, що негативно впливають на темпи росту малого підприємництва і гальмують його подальший розвиток. Запропоновано альтернативи збільшення могутності цього сектору як одного з перспективних важелів ринкової економіки.

мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, показники, кількість зайнятих, обсяг реалізованої продукції, альтернативна система оподаткування

Актуальність теми. У систему заходів з економічної кризи, здійснення переходу до регульованого ринку важливе значення має створення і розвиток малих підприємств. У минулому їх роль недооцінювалася. Вони вважалися малоефективними,

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фрунза С.А.

нечутливими до технічних нововведень. Перехід до регульованого ринку змінив ставлення до малих підприємств у розвитку економіки. На сьогодні, з розвитком малого підприємництва держава пов'язує проведення структурних змін, забезпечення впровадження реформ в економіці та вирішення соціальних проблем суспільства. Підприємництво є важливим сектором вітчизняної економіки, який сприяє насиченості ринку товарами та послугами, створенню нових робочих місць, зменшенню безробіття тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення малого бізнесу зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Р. Рудик, А. Гринюк, З. Воронов, С. Румянцева, Б. Варналій, В. Кредісов, М.Хурса, Г. Цегелик, В. Грушко, М. Дем'яненко та ін. Такі науковці, як О. Благодарний, О. Карпова у своїх роботах приділяють увагу аналізу окремих показників діяльності малих підприємств. Проблеми та перспективи діяльності малого підприємництва перебувають у полі зору таких українських вчених, як В. Збарський, Т. Греджева, І. Максименко, А. Чухно, Т. Меркулова та ін.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану, проблем малого бізнесу в Україні, визначення чинників, які негативно впливають на його розвиток, та запропонування шляхів подолання негативних факторів малого бізнесу в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Початок формування підприємницького середовища в країні (приватний малий та середній бізнес) припадає на момент проголошення незалежності України. В цілому розвиток національного приватного підприємництва за 23 роки незалежності країни можна охарактеризувати як непослідовний та часто проблемний, але основним незаперечним наслідком є факт наявності значного прошарку приватного бізнесу в національній економіці країни. Малі підприємства в Україні у своїй діяльності стикаються з великими труднощами.

В умовах трансформації ринкових відносин суттєвим недоліком малих підприємств як суб'єктів господарювання є обмежені фінансові можливості: фінансова діяльність будується з урахуванням постійного фактора недостатності ресурсів для інвестиційного розвитку з огляду на незначний загальний обсяг господарського обороту та неможливість залучення коштів інвесторів, які не є власниками підприємства. Разом з тим, ефективна фінансова діяльність малого підприємства неможлива без постійного залучення коштів, що уможливорює більш ефективне використання власного капіталу, розширює обсяг господарської діяльності підприємства, прискорює формування цільових фондів, і, в кінцевому результаті, підвищує загальну ринкову вартість підприємства. Чим більша перевага в сторону залучених коштів, тим більший ризик підприємства втратити фінансову незалежність. З огляду на це, мале підприємство обережно підходить до позик капіталу і орієнтується на самофінансування. Необхідність самофінансування за рахунок власного прибутку в умовах обмеженості зовнішнього фінансування обумовлює стратегію постійного підвищення рентабельності бізнесу. При цьому головною метою фінансової діяльності малого підприємства є дотримання фінансової рівноваги.

Наступна проблема малих підприємств – недостатня ресурсна база як матеріально-технічна, так і фінансова. На істотне зростання наявних для цього матеріально-технічних і фінансових ресурсів, принаймні найближчим часом, немає підстав розраховувати. Але набагато краще застосовувати ці ресурси можна. Для цього потрібно ретельно вивірена, послідовно проведена в життя система селекції, що дозволяє давати відчутні пріоритети тим, хто більш корисний суспільству. У цілому на сьогодні це означає перевагу сфери виробництва над сферою обертання при детальній

диференціації самого виробництва. Відповідно цьому аспекту слід конструювати механізми пільгового кредитування, оподаткування, різного роду преференцій, включаючи і пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю.

Іншою проблемою – є законодавча база, на яку зараз може спиратися мале підприємництво. Поки вона, ще недосконала, а в багатьох дуже істотних випадках взагалі відсутня.

Зараз підприємництво знаходиться в умовах, дуже віддалених від тих, що повинні бути властиві ринковим відносинам. Відчувається тенденція старої планово-адміністративної системи із всебічним плануванням і жорсткою регламентацією за допомогою лімітів, фондів та ін.

Немає системи проведення глибокого аналізу діяльності малих підприємств. Немає належного обліку результатів їхньої роботи, практично відсутня звітність за тими показниками, що надають право малим підприємствам скористатися пільгами щодо оподаткування.

Матеріально-технічне забезпечення малих підприємства здійснюється в недостатньому обсязі і несвоєчасно. Машин, устаткування, приладів, призначених для малих підприємств і враховуючи їх специфіку, не має. Обмежено доступ малих підприємств до високих технологій, тому що їхня купівля потребує значних одноразових фінансових витрат.

Наступна проблема – це кадри, а саме брак спеціалістів певних спеціальностей, наприклад, маркетингологів, фінансистів, програмістів тощо. Це пов'язано з тим, що малий бізнес часто не може дозволити собі утримувати таких фахівців. Раціональним виходом з даної ситуації може стати аутсорсинг.

Малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого не існує на великих фірмах. Властивий для невеликих підприємств дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих людських відносинах та специфічному соціально-психологічному кліматі. У невеликих трудових колективах, пов'язаних єдиним прагненням до самостійності та виживання, відроджується почуття господаря, скорочуються до мінімуму елементи бюрократизму. Незначний чисельний склад малих підприємств дозволяє зблизити інтереси керівництва та підлеглих, між співробітниками тут, як правило, відсутня боротьба за престиж, яка поглинає значну частину творчої енергії працюючих у великих корпораціях. На малих фірмах відносини у трудовому колективі відзначаються простотою, відсутністю відчуженості, що породжує особливу атмосферу сумісної праці, яка допомагає швидкому вирішенню трудових конфліктів між адміністрацією і робітниками. Малий бізнес здатен залучати до роботи на своїх підприємствах таких спеціалістів, які працюють на свій страх та ризик і навіть за меншу винагороду. Причина такої зацікавленості полягає у тяжінні до самостійності та реалізації своїх потенційних творчих можливостей, що значно важче зробити на великих підприємствах. В умовах ефективного управління малим бізнесом важливим є урахування відмінностей у трудових відносинах та специфіки управління персоналом, а отже, і розробки максимально дієвих управлінських рішень, стимулів та мотивації.

Коло непростих проблем пов'язано із соціальним захистом підприємницької діяльності. Потрібно будувати заново систему соціальних гарантій і соціального забезпечення по відношенню до всього суспільства.

Зниження прибутків населення привело до значного погіршення структури споживання. Прибутки спрямовуються в основному на придбання товарів першої необхідності, насамперед продуктів харчування й оплати комунальних послуг. Те саме стосується і малого підприємництва. Якщо раніше воно мало певне накопичення, то

після першого етапу реформи було змушене працювати в основному на споживання. Виробляти продукцію з тривалим виробничим циклом, включаючи і наукомістку, стало не ефективно. Почалися негативні структурні зміни в малому бізнесі.

На відміну від країн ЄС, малі підприємства України ще не зайняли провідного місця в структурі національної економічної системи, і займають незначну частку у формуванні ВВП держави. Ключовими проблемами на шляху подальшого розвитку та росту малого бізнесу в Україні є труднощі при виході на ринок для новостворюваних підприємств та надмірні регулятивні вимоги і податки для діючих підприємств.

Сьогодні процес реєстрації є дуже трудомістким і потребує значних фінансових витрат для нових підприємств.

Ліцензування вимагає адекватного визначення та переконливого обґрунтування. У майбутньому право давати ліцензії повинно бути уніфіковано та централізовано, на відміну від теперішньої ситуації.

Підприємства, особливо малі, фінансують свій подальший ріст із прибутку. Якби підприємства могли залишати більшу частину а доходів у себе, загальний рівень інвестицій значно збільшився б. Цей захід також сприяв би тому, що нові підприємці були б готові ризикувати і вкладати свої кошти та сили або у новостворювані фірми, або в існуючі компанії. Зниження рівня податків допомогло б зробити рівень українських капіталовкладень менш залежним від впливань іноземного капіталу. Малі підприємства менше залежали б від урядових кредитних ліній.

Велика кількість різноманітних податків та нестабільність оподаткування створюють суттєві труднощі для підприємців, тому варто спростити систему оподаткування.

Тому розвиток малого підприємництва в Україні знаходиться в незадовільному стані. Підтвердженням цього є статистичні дані Державної реєстраційної служби України щодо реєстрації нових фізичних осіб-підприємців та припинення їх діяльності (таблиця 1) [5].

Таблиця 1 – Реєстраційні дані щодо фізичних осіб-підприємців в Україні, осіб

Показники	Період				
	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014
Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців	4 966 747	5 142 048	5 299 419	5 460 032	5 585 108
Кількість фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено	1 851 236	2 099 999	2 279 006	2 420 234	2 955 355

Наведені данні таблиці 1 свідчить про незадовільні темпи зростання кількості фізичних осіб-підприємців, і на фоні цього маємо збільшення кількості фізичних осіб-підприємців, що припинили свою діяльність. Видно, що саме за 2014 р. ситуація значно погіршилась – темпи зростання кількості підприємців склали усього 2,29 %, а ось темпи припинення діяльності – 22,11%.

Негативна динаміка кількості підприємців, що бажають відкрити власну справу поряд з бажаними припинити підприємницьку діяльність свідчить, перш за все, про зменшення привабливості малого бізнесу.

Основними причинами гальмування розвитку малого підприємництва в Україні можна назвати наступні:

- недоопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;
- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;
- недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;
- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів для інвестицій;
- перетворення серед окремих верств населення.

Зараз найактуальнішими проблемами є розробка нових та вдосконалення діючих підходів до власності та форм її захисту; створення сприятливішого податкового, інвестиційного, інноваційного та цінового режимів для суб'єктів малого підприємництва; упорядкування механізму державного регулювання та контролю підприємницької діяльності.

Метою подолання негативного впливу вказаних проблем, що є перешкодою на шляху досягнення національного завдання прискореного економічного зростання, практичні дії мають бути зосереджені на таких основних напрямках, як:

- удосконалення чинної нормативно-правової бази як основи процесу розвитку малого підприємництва, зокрема в частині формування системи фінансової підтримки;
- розв'язання питань щодо організаційного забезпечення малого підприємництва, насамперед: забезпечення дієвості цільових і регіональних програм розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним ресурсним забезпеченням;
- узгодження дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, розробка єдиної системи реєстрації та легалізації суб'єктів підприємництва;
- удосконалення мережі та підвищення дієвості роботи громадських об'єднань, які сприяють розвитку малого підприємництва;
- запровадження практики використання державних кредитних ліній для підтримки малого підприємництва із зазначенням середнього розміру позики, процентної ставки та секторів кредитування при умові створення нових робочих місць;
- створення спеціалізованої банківської установи або установи з кредитування малого підприємництва або впровадження порядку його кредитування комерційними банками під гарантії бюджетних коштів;
- перегляд механізмів цільового використання коштів фонду сприяння зайнятості населення на розвиток малого підприємництва;
- організація інформаційного, консультативного та кадрового забезпечення, насамперед: відновлення щоквартальної статистичної звітності про діяльність суб'єктів малого підприємництва; розробка методики прогнозування його розвитку; створення мережі інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва; проведення необхідної пропагандистської роботи, спрямованої на формування сприятливої громадської думки; організація підготовки та перепідготовки кадрів через систему бізнес-центрів, інкубаторів та технопарків; перегляд навчальних програм дисциплін про основи підприємницької діяльності та організації малого підприємництва.

Висновки. Таким чином, не зважаючи на те, що формування державної політики розвитку малого підприємництва, створення цілісної системи його державно-громадської підтримки – досить складний і тривалий процес, вже сьогодні можливо і необхідно удосконалювати організаційно-правові та економічні засади відповідної державної політики. Адже виконання заходів щодо забезпечення розвитку малого підприємництва допоможе розв'язанню соціально-політичних завдань; формуванню широкого прошарку дрібних власників (середнього класу), який є основою соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства, і, відповідно, послаблення тенденції до соціальної диференціації населення.

Список літератури

1. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 28.08.2013 № 641. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-p>
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Закон від 22.03.2012 № 4618-VI Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
3. Європейська хартія малих підприємств [Електронний ресурс] / Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 19.06.2000 Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_860
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Державна реєстраційна служба України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.drсу.gov.ua>
6. Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи [Текст] / З.С. Варналій // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 64–73.

Одержано 18.11.15

УДК 911.3:33:640.522.2

Н.А. Крижановська, ст. гр. АДМ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості управління закладами охорони здоров'я

У статті розглянуто проблеми сучасного розвитку закладів охорони здоров'я, особливості управління ними, а також перспективні напрямки вдосконалення даного процесу.
заклад охорони здоров'я, управління, сфера охорони здоров'я України, лікарні, медичне обслуговування, медичне страхування

Постановка проблеми. Стратегічною метою будь-якої країни є забезпечення благополуччя і добробуту суспільства та високої якості життя громадян. Важливим

---

* Науковий керівник: канд. філос. наук, доц. Немченко Т.Б

складником благополуччя є здоров'я, збереження і зміцнення якого становить пріоритет державної політики [1]. Проте на сучасному етапі суспільного розвитку здоров'я нації належить до найбільш вагомих і серйозних проблем, оскільки є провідним чинником продуктивності праці та сприяє економічному розвитку. Тому система охорони здоров'я, як і будь-яка система соціально-економічної діяльності суспільства, потребує здійснення заходів щодо її вдосконалення. Реформування має проводитися в першу чергу в сфері управління закладами охорони здоров'я.

На сучасному етапі ринкових відносин у діяльності медичних організацій виникають складні проблеми, на якість управління впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, тому ефективність менеджменту залежить від рівня виваженості та обґрунтованості ухвалених рішень. Оскільки рівень економічного управління медичними закладами не завжди відповідає сучасним вимогам, ухвалені рішення часто недостатньо обґрунтовані, недосконалими залишаються структура і методи управління, що й зумовлює актуальність даного дослідження [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останнього десятиріччя питання пошуку шляхів удосконалення державного управління системою охорони здоров'я, вироблення державної політики у цій сфері та надання медичних послуг були предметом наукових досліджень вітчизняних науковців М.М. Білинської, В.Д. Долота, Л.І. Жаліло, Н.П. Кризини, В.М. Лехана, Я.Ф. Радиша, І.В. Рожкової, В.М. Рудого, І.М. Солоненка, Н.Д. Солоненко та ін. Разом з цим наукових досліджень, у яких розглядається процес управління закладами охорони здоров'я як одного з важливих напрямів вироблення державної політики у сфері охорони здоров'я, не проводилося. Спостерігається невизначеність законодавства, що регулює діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в управлінні сферою охорони здоров'я.

Цілі статті. Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку закладів охорони здоров'я, особливості управління ними, а також визначення перспективних напрямків вдосконалення даного процесу.

Виклад основного матеріалу. У Законі України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" визначено, що закладами охорони здоров'я є підприємства, установи та організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом надання медико-санітарної допомоги, включаючи широкий спектр профілактичних і лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних працівників [3].

Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) вважають, що єдиної концепції менеджменту, яка була б застосована для всіх закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) та в будь-яких умовах, не існує. Загальновизнано, що з точки зору досягнення поставлених цілей, одним з найбільш ефективних підходів до управління є використання сучасних інноваційних технологій менеджменту, проведення самооцінки діяльності ЗОЗ для виявлення напрямів оптимізації системи управління.

В програмі ВООЗ «Здоров'я-2020: основи європейської політики на підтримку дій держави та суспільства в інтересах здоров'я та добробуту» удосконалення систем управління на всіх рівнях керування медичним обслуговуванням взагалі та закладами охорони здоров'я зокрема, відноситься до пріоритетних напрямів перебудови медичної галузі [4].

Для всіх організацій притаманні загальні характеристики:

- наявність місії та мети;
- кадри;
- наявність структури.

Місія закладу охорони здоров'я виокремлює його з інших закладів цієї галузі, тому має містити інформацію про те, чим є даний заклад, яким він прагне бути й чим керується в своїй діяльності. Місія впливає на імідж закладу й привертає увагу до нього пацієнтів, їх законних представників, інвесторів, страхових медичних організацій та інших учасників процесу охорони здоров'я.

Місія виступає інструментом стратегічного управління, що визначає цільові орієнтири організації, важливі з точки зору довготермінових конкурентних позицій. Тому формування місії ЗОЗ має бути спрямоване на майбутнє й не залежати від його сьогоденного стану.

Медицина є наукомісткою галуззю, технології розвиваються швидкими темпами, у зв'язку з чим у закладу з'являються нові можливості. В Україні відбувається реформування галузі охорони здоров'я, тому нові нормативно-законодавчі акти можуть теж надавати закладу нові можливості. За таких обставин місія може переглядатися.

Велику роль місія чинить на формування етико-деонтологічної культури закладу. Всі співробітники закладу охорони здоров'я мають поділяти головні цінності та принципи, які відображаються в місії.

Мета організації тісно пов'язана з її місією. Існує декілька сфер, в яких організації охорони здоров'я встановлюють свою мету:

- соціальна відповідальність, яка проявляється в поліпшенні громадського здоров'я;
- медичне обслуговування населення;
- потреби та добробут співробітників;
- прибутки організації (для комерційних закладів охорони здоров'я).

Кадри – основа кожної організації, її головне багатство, необхідна умова надання медичних послуг або організації роботи аптеки. Сучасне управління покликано забезпечити такі умови, при яких заклад охорони здоров'я та його співробітник були корисні один одному і відчували задоволення від взаємодії.

Всі організації охорони здоров'я мають спеціально розроблену структуру, яка є необхідною умовою виконання поставлених перед ними завдань - медичне обслуговування населення. Як правило, це традиційна структура з чітко та конкретно обумовленими інструкціями, функціональними обов'язками, положеннями про роботу кожного структурного підрозділу. Структура закладу охорони здоров'я та інші не врегульовані законом питання, пов'язані з його функціонуванням, визначаються статутом закладу. Організаційна і штатна структури, а також структура основних фондів закладів охорони здоров'я - державних (комунальних) підприємств визначаються виключно власником даного закладу або створеними ними органами управління відповідно статутних завдань та ліцензійних вимог [3].

В Україні лікарні не є незалежними організаціями, тому вони не можуть самостійно здійснювати ефективне управління своїми ресурсами в сфері розподілу бюджетних коштів, приймати інвестиційні рішення та здійснювати кадрове планування. В більшості випадків, головний лікар є відповідальним як керівник за управління, а також як провідний лікар за лікувальний процес [2]. Попри позитивні риси такої організації, вона має і певні недоліки, пов'язані із значним перенавантаженням керівного складу лікарні. Адже керівники повинні бути обізнаними не лише в управлінських функціях і в організації лікувальних процесів, але і у власне лікувальних протоколах надання допомоги та медичних стандартів.

Слід виділити регіональні особливості проблем розвитку закладів охорони здоров'я України:

- 4 рівнева модель фінансування охорони здоров'я (кошти з Державного бюджету направляються в обласні, з них — в районні, міські і в сільські бюджети) не

забезпечувала ефективного об'єднання ресурсів, до того ж є причиною дублювання медичних послуг і неефективної витрати коштів;

- більшість лікарень є бюджетними медичними закладами, що обмежує запровадження універсальних систем управління та сучасних підходів на місцях, а процес залучення іноземних коштів через гранти мусить пройти надскладну бюрократичну процедуру.

- заклади широкого профілю зосереджені в обласних центрах та в 2-3 районних містах областей, що належать до республіканського підпорядкування;

- існуюча система розміщення закладів охорони здоров'я не відповідає реальному розселенню населення;

- відсутність навчальних закладів вищої медичної освіти та центрів підвищення кваліфікації персоналу усіх рівнів кваліфікації.

Висновки. У цілому існуюча система фінансування охорони здоров'я не забезпечує результативного захисту населення від фінансових ризиків, пов'язаних з необхідністю оплати медичних послуг у разі захворювання та не сприяє ефективному використанню ресурсів системи [5]. Однією із особливостей даної реформи є запровадження обов'язкового медичного страхування населення, що є відображенням переведення закладів охорони здоров'я на засади самостійного фінансування. Даний факт негативно сприймається зі сторони населення, котре з недовірою ставиться до доручення власних коштів державі і до місцевої медицини в цілому, репутація якої за останній час суттєво знизилася. Таким чином, система охорони здоров'я в Україні потребує послідовних і глибоких інституціональних та структурних перетворень, спрямованих на поліпшення здоров'я населення і задоволення його справедливих потреб у медичній допомозі:

- підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я;
- поліпшення якості медичного обслуговування;
- підвищення доступності ліків;
- запровадження соціального медичного страхування;
- запровадження професійного менеджменту;
- моніторинг та аналіз здоров'я, доступності та ефективності медичної допомоги [6].

Ефективна кадрова політика полягає в удосконаленні системи медичної освіти і підвищенні кваліфікації медичних працівників охорони здоров'я. Це потребує створення єдиного комп'ютерного обліку лікарів і середнього медичного персоналу, що дасть змогу розробити прогноз потреби в медичних і управлінських кадрах. При підготовці медичних кадрів слід приділяти особливу увагу підготовці сімейних лікарів, управлінців і фахівців соціальної медицини.

Список літератури

1. Москаленко В. Ф. Наукове обґрунтування структури завдань та заходів проекту загальнодержавної програми "Здоров'я – 2020: український вимір" / В. Ф. Москаленко, Т. С. Грузева, Л. І. Галієнко, Г. В. Іншакова // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2012. - № 2-3 (18-19). - С. 248-257.
2. Фандуль Ж.О. Зміст, процеси розробки, прийняття і виконання рішень інноваційної діяльності лікарні // Студентський науковий вісник «Керівник.ІНФО». - Режим доступу: <http://kerivnyk.info/2013/01/fandul.html>
3. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: Навч. посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2008.- 640 с.
4. Дячук Д. Д. Наукові основи та концептуальні підходи до удосконалення системи управління закладом охорони здоров'я /Д.Д. Дячук //Главный врач.- 2014.-№4.-С.13-21.

5. Куценко, В. І. Сфера охорони здоров'я: соціально-економічні та регіональні аспекти [Текст] / В. І. Куценко, Г. І. Тріллен-берг. – К. ЖРВПС України НАН України, 2005. – 366 с
6. Кризина Н. П. Стан та перспективи модернізації мережі закладів охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Н. П. Кризина, В. Г. Слабкий, Г. Я. Пархоменко // Україна. Здоров'я нації. - 2012. - № 2-3. - С. 115-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2012_2-3_23

Одержано 04.01.15

УДК 658.012.38

І.А. Молокост, ст. гр. АДМ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Антикризове управління машинобудівним підприємством

У статті розглянуто особливості антикризового управління машинобудівним підприємством, етапи його здійснення, а також програма антикризових заходів.

антикризове управління, машинобудівне підприємство, етапи антикризового управління, програма антикризових заходів

Постановка проблеми. Подолання кризового стану - це керований процес. Успіх управління залежить від своєчасного розпізнавання кризи та застосування дієвих методів її усунення. Серед тієї низки проблем, які змушені розв'язувати сучасні українські підприємства чільне місце посідає антикризове управління. Управління в кризовій ситуації можна визначити як процес роботи під тиском обставин таким чином, що дозволить керівникам аналізувати, планувати, організовувати, направляти і контролювати ряд взаємозалежних операцій при прийнятті швидких і раціональних рішень з невідкладних проблем, що виникли перед фірмою.

Актуальність теми антикризового управління машинобудівним підприємством полягає у створенні ефективної системи господарювання в умовах затяжної економічної кризи в країні. У зв'язку з цим особлива увага повинна приділятися організації та вдосконаленню всіх аспектів антикризового управління, впровадженню загальних принципів та методів управління в кризових ситуаціях, подолання та відновлення неплатоспроможності підприємства, а також проведенню заходів щодо забезпечення стабільного функціонування тих підприємств, які не хочуть втратити свої позиції в умовах нестійкої економіки. Головне завдання антикризового управління підприємством полягає в розробці найменш ризикових управлінських рішень, які б дозволили досягнути заданих цілей та результату з мінімальною кількістю допоміжних засобів і при мінімальних негативних наслідках. Основними проблемами цього питання є своєчасне реагування на зміни навколишнього ринкового середовища, оптимальний вибір та ефективне застосування раціональних управлінських рішень з метою подолання кризових подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників, різноманітні теоретико-методологічні та прикладні аспекти антикризового управління є

---

* Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Липчанський В.О

предметом розгляду у роботах наступних науковців: І. Т. Балабанов, С. Г. Беляєв, О. О. Терещенко, А. Г. Грязнова, С. М. Онисько, Т. С. Клебанова, Л. О. Лігоненко, О. І. Пушкар, І. А. Бланк, М. Хаммер та ін. Методики антикризового управління сформовані та проаналізовані в працях таких зарубіжних вчених, як: Г. Бірман, Р. Брелі, Дж. Фіннері, С. Шмідт, Р. Хіт. З. Є. Шершньової, В. О. Василенка, В. Я. Захарова, Л. О. Лігоненка, А. Г. Грязнової, А. А. Бикова, Т. Н. Беляєвської та ін.

Проте динамічність процесів ринкового розвитку економіки потребує подальших досліджень щодо удосконалення науково-методичних засад виявлення і оцінки фінансової кризи, її запобігання та формування економічних механізмів і інструментів управління підприємством при загрозі банкрутства.

Цілі статті. Метою статті є дослідження особливостей антикризового управління машинобудівним підприємством, розглянути етапи його здійснення, а також дослідити методику складення та впровадження програми антикризових заходів.

Виклад основного матеріалу. Антикризове управління – це спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства [1, с. 28].

Але при розгляді впливу криз на підприємства, необхідно розуміти, що кризові ситуації мають не тільки негативний і руйнівний характер, але й несуть у собі докорінні зміни.

Можливість антикризового управління визначається насамперед людським фактором. Тільки усвідомлена діяльність людини дозволяє шукати та знаходити шляхи виходу з критичних ситуацій, концентрувати зусилля для розв'язання найбільш складних та болючих проблем, накопичувати досвід переборення криз та творчо використовувати його з врахуванням реалій поточної макроситуації та особливостей господарської системи підприємства.

Управління в умовах кризи застосовується залежно від організаційно-економічної форми підприємства, належності його до корпоративного чи некорпоративного сектору, конкретного економічного стану підприємства. При усіх особливостях проведення антикризових заходів потрібно враховувати, що на глибину і масштабність заходів впливає ряд чинників, серед яких основними є структура власності, підготовленість менеджменту і його зацікавленість у проведенні антикризових дій.

Кожне підприємство повинно мати свою систему антикризового управління та негайно вжити заходи, щодо запобігання або усунення кризи. Враховуючи специфіку галузі, машинобудівному підприємству доцільно здійснювати менеджмент кризовою ситуацією по наступним етапам:

1. Діагностика кризової ситуації. Даний етап включає:
  - розпізнавання відхилень параметрів ситуації від нормальної, раннє виявлення симптомів кризової ситуації, оцінку ймовірних ознак загрози кризи;
  - встановлення причинно-наслідкових зв'язків і прогнозування можливих напрямів розвитку кризи за параметрами можливих втрат, можливості збитків і рівня дефіциту часу для виходу з кризової ситуації;
  - визначення і оцінку факторів, які впливають на розвиток кризової ситуації, встановлення їх взаємозв'язку і взаємозалежності.
2. Розробка концепції подолання кризи. На цьому етапі зазвичай проводиться:
  - комплексний аналіз та оцінка стану підприємства;
  - реструктуризація підприємства;

- розробка стратегії по остаточній стабілізації, подоланні наслідків кризи, переходу до зростання або ліквідації підприємства.

3. Реалізація концепції подолання кризи передбачає:

- підтримка процесів оновлення;
- підвищення ефективності керівництва підприємством;
- налагодження групової роботи кризових команд;
- неперервний контроль і оцінку ходу робіт і їх результатів;
- забезпечення необхідного рівня згуртованості персоналу.

4. Вихід з кризи, який здійснюється через:

- поліпшення економічних, фінансових та виробничих показників;
- реалізація інвестиційних проектів;
- збільшення рентабельності діяльності підприємства;
- збільшення чистого прибутку підприємства;
- збільшення ефективності управлінських дій [2, с. 401].

Розробка та реалізація концепції подолання кризи має міститися в антикризовій програмі, яка має бути складена на кожному підприємстві.

Процес виведення підприємства з кризового стану має відбуватися не хаотично та безсистемно, він має бути належним чином організований та скоординований. Розуміння цих аксіоматичних істин обумовлює доцільність визначення основних документів, що повинні розроблятися у процесі антикризового управління підприємством.

Основними документами, які мають розроблятися на підприємстві, що опинилося в кризовому стані, є антикризова програма та план антикризових заходів.

Антикризова програма – це спеціальним чином підготовлений внутрішній документ, у якому систематизовано викладається перелік основних заходів, що планується здійснити в межах підприємства, його структурних підрозділів та функціональних служб для досягнення поставленої мети – виведення підприємства з кризового стану [3, с. 458].

Програма антикризових заходів має складатися із наступних частин:

1. Загальна характеристика стану кризи, основних причин, що її обумовили та проблем, що потребують розв'язання.
2. Цільові параметри антикризового процесу, тобто якісне визначення цільового стану підприємства та його кількісні ознаки у вигляді певної системи планових показників.
3. Часові обмеження антикризового процесу.
4. Інформаційне забезпечення реалізації програми.
5. Перелік антикризових заходів, що плануються з визначенням плану-графіка реалізації кожного з них по підрозділах.
6. Бюджет витрачання коштів на реалізацію програми.
7. Форми та механізм контролю за реалізацією програми з боку зацікавлених сторін, а також їх повноваження щодо поточного управління реалізацією програми.

Антикризовими заходами управління повинні стати такі заходи:

1. Скорочення витрат – інструмент, яким підприємство може скористатися для стабілізації фінансового становища. Очевидно, що для того, щоб підвищити рентабельність продажів і надалі збільшити приплив коштів, необхідно знизити витрати. У рамках цього використовується нормування всіх статей витрат і твердий контроль виконання встановлених нормативів. Такий підхід принесе відчутні результати, дозволяючи утримати витрати компанії на заданому рівні.

2. Горизонтальна й вертикальна інтеграція. Горизонтальна інтеграція передбачає пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем.

Збільшення обсягів закупівлі дозволить отримати знижки. Вертикальна інтеграція передбачає більш тісну роботу з ключовими постачальниками сировини й матеріалів, а також проведення моніторингу цін на сировину, виходу на ринок нових потенційних постачальників як альтернативу більш дорогим матеріалам.

3. Жорсткість контролю всіх видів альтернативних витрат. Використання платного Інтернету в особистих цілях, телефонні дзвінки по між міському зв'язку, використання оргтехніки тощо.

4. Перегляд організаційної структури на предмет виключення зайвих рівнів управління.

5. Оптимізація технологічних процесів.

6. Оптимізація оподаткування.

7. Жорсткість кадрової політики [2, с. 401].

Висновки. Успішна та ефективна реалізація ряду антикризових заходів буде діяти тільки за умови використання комплексного підходу до ідентифікації кризової ситуації на машинобудівному підприємстві. Комплексний підхід повинен передбачати використання спеціальних методів і прийомів управління процесами попередження, подолання та ліквідації кризи. Таким чином, антикризове управління реалізується не тільки в період кризи підприємства, а й має містити в собі превентивні заходи з метою профілактики банкрутства.

Список літератури

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. Вид. 2-ге, виправл. і доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Супрун В. О. Моделі антикризового управління машинобудівним підприємством в умовах довготривалої економічної кризи / В. О. Супрун // Фінансовий простір. – 2015. – № 2. – С. 399-403.
3. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т., 2001. – 580 с.

Одержано 04.01.15

УДК 581.63

А.О. Слободяник, магістр гр. АТ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження впливу автотранспортних потоків на навколишнє середовище міста Кіровограда

У роботі розглядається напружений і деформований стан гальмівного диска автомобіля при температурному навантаженні. Виконано аналіз зовнішніх впливів на гальмівний диск при екстремому гальмуванні. За допомогою МСЕ розв'язано задачі нестационарної теплопровідності.

гальмівний диск, температура, теплопровідність, тепловіддача, гальмівні колодки

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Бевз О.В.

В сучасних умовах автомобільний транспорт стає найбільш значним джерелом забруднення атмосферного повітря, особливо великих міст. Внаслідок розгалуженої мережі магістральних вулиць з інтенсивними транспортними потоками, що проходять через сельбищну територію великих міст, створюються умови для безпосереднього забруднення викидами автотранспорту повітряного середовища зон житлової забудови і несприятливого впливу його на здоров'я населення. Тому проблема зменшення негативного впливу на довкілля автомобільного транспорту на всіх стадіях його життєвого циклу є актуальною.

Відпрацьовані гази двигунів внутрішнього горіння мають біля 200 складових. Період їх життя продовжується від кількох хвилин до 4–5 років. Автомобілі спалюють величезну кількість цінних нафтопродуктів, завдаючи одночасно відчутної шкоди навколишньому середовищу, головним чином атмосфері. Оскільки основна маса автомобілів сконцентрована в крупних і найбільших містах, повітря цих міст не тільки обідняється киснем, але і забруднюється шкідливими компонентами відпрацьованих газів.

Оскільки саме автомобільний транспорт є основним забруднювачем навколишнього середовища, то виникає гостра необхідність у дослідженні впливу транспортних потоків автомобільних доріг на величину забруднюючих викидів та шумового навантаження, визначення закономірностей їх поширення в придорожньому середовищі та розрахунок ймовірності навмисних або випадкових, поступових та катастрофічних антропогенних змін існуючих природних об'єктів, факторів та екологічних ресурсів. Отже, важливим етапом при розробці проектів і програм розвитку транспортних систем на стадії проектування є визначення екологічних та соціальних ризиків на основі проведення оцінки впливу елементів системи на забруднення атмосферного повітря і ґрунту придорожньої зони та обґрунтування вибору організаційно-технічних заходів, спрямованих на зменшення ймовірності ризиків від інгредієнтного та параметричного забруднення придорожнього середовища [1].

Аналіз статистичних даних і оцінок негативного впливу автомобільного транспорту на навколишнє середовище і населення показує, що викиди забруднювальних речовин автомобільним транспортом у середньому за рік становлять близько 5,5 млн. т (39 % усього обсягу викидів в Україні). У великих містах забруднення повітря вихлопними газами часом досягає до 90 % загального рівня забруднень. Крім того, більш 20 % АТЗ експлуатується з перевищенням установлених нормативів умісту шкідливих речовин у відпрацьованих газах. У відпрацьованих газах, що викидають автомобілі особливу безпеку становлять канцерогенні бензапірени, оксиди азоту, свинець, ртуть, альдегіди, оксиди вуглецю й сірки, сажа, вуглеводи та інші.

Проведені попередні дослідження рівня небезпечності антропогенного впливу транспорту на навколишнє середовище показують підвищення рівня екологічних та соціальних ризиків в транспортних системах. Недосконалість методів оцінки показників ризиків приводить до того, що не в повній мірі використовуються механізми управління ризиками для підвищення безпеки транспортних потоків. Отже, методи оцінки та аналізу цих ризиків в проектах розвитку транспортних систем потребують подальшого удосконалення. Узагальнення набутого досвіду дозволить розробити методіку управління ризиками в цих проектах, виділити найбільш істотні ризики в системі «транспортний потік – дорога», розробити заходи щодо зниження їхнього негативного впливу на навколишнє середовище міста Кіровограда.

Метою дослідження є визначення впливу автотранспортних потоків на навколишнє середовище міста Кіровограда.

В якості об'єктів дослідження були обрані два транспортні потоки міста Кіровограда: вулиця Карла Маркса та Преображенської.

На першому етапі роботи потрібно проаналізувати розвиток транспортної системи та запобігти надмірного забруднення довкілля і негативного впливу на людське здоров'я внаслідок інтенсивного розвитку автомобільного транспорту. Для її досягнення доцільно провести декомпозицію стратегічної мети, що дозволить виділити в транспортній системі техногенну систему «транспортний потік - дорога» [2].

Техногенна система «транспортний потік – дорога» чинить багатокомпонентну дію на придорожні зони: інгредієнтну (викиди шкідливих речовин) і параметричну (шум, вібрація, електромагнітне випромінювання) (рис.1), підвищуючи екологічний ризик - вірогідність навмисних або випадкових, поступових та катастрофічних антропогенних змін існуючих природних об'єктів, факторів та екологічних ресурсів. Сумарний екологічний ефект цієї дії може бути встановлений на основі вивчення відгуку екосистем придорожніх зон.

Рисунок 1 – Система «транспортний потік – дорога»

Розробка та впровадження проектів розвитку транспортних систем передбачає планування управління ризиками, їх ідентифікацію та аналіз, реагування на ризики, моніторинг і управління ризиками проекту.

Важливим етапом у розгляді питань, пов'язаних із проектними ризиками, є їх ідентифікація. Ідентифікація ризиків – це дослідження, виявлення, опис, документування та групове обговорення ризиків до того, як вони стають проблемами та несприятливим чином впливають на навколишнє середовище та населення. Цілями процесу ідентифікації ризиків є виявлення та категоризація (систематизація) ризиків, які можуть несприятливо вплинути на процес цих ризиків.

На основі аналізу впливу проектів розвитку транспортних систем було визначено, що основними класами ризиків, які можуть виникати при функціонуванні транспортних систем і чинити шкідливий вплив на навколишнє середовище та населення, є екологічні та соціальні ризики. Для подальшої розробки проекту проводимо аналіз екологічних та соціальних ризиків в системі «транспортний потік – дорога», які зведені до табл. 1.

Таблиця 1 - Реєстр екологічних та соціальних ризиків, що виникають у проектах розвитку транспортних систем міста Кіровограда

Клас	Ризики
Екологічні	Небезпечний рівень забруднення атмосферного повітря, води та ґрунту внаслідок шкідливих викидів двигунів та інших агрегатів
	Небезпечний рівень забруднення ґрунтового середовища нафтопродуктами та продуктами зносу частин автомобілів
	Небезпечний рівень забруднення водного середовища нафтопродуктами
Соціальні	Погіршення здоров'я населення міста Кіровограда внаслідок викидів шкідливих речовин автотранспортом
	Погіршення рівня комфортності життя населення міста внаслідок шумового забруднення
	Травмування і загибель людей в результаті ДТП

Розглянемо один ризик це забруднення атмосферного повітря автомобільним транспортом, який відноситься до екологічного класу. Проведений аналіз існуючих транспортних потоків міста Кіровограда, визначив рівень основних токсичних сполук, які викидаються в навколишнє середовище. Ці спостереження проводили протягом світлого часу доби у всіх напрямках руху. Визначався склад транспортних потоків та їх інтенсивність. Дані спостережень заносилися до спеціальних аркушів кожену годину для легкових автомобілів та автобусів [3].

В результаті досліджень була визначена інтенсивність руху на ділянці спостереження взагалі та для кожного типу автомобіля, її зміни протягом доби та в години «пік». Отримані дані наведені на рис. 2.

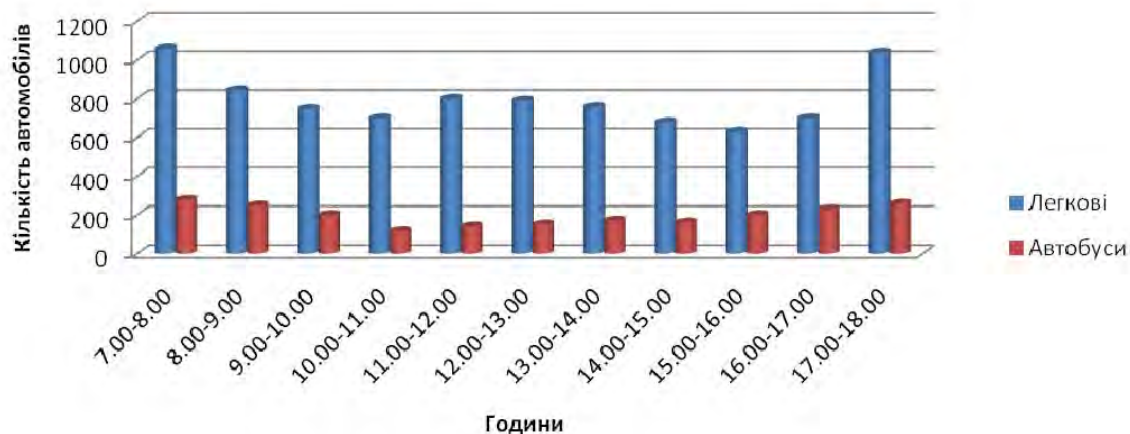

Рисунок 2 – Ступінь завантаженості різних автомобілів та автобусів перехресті вулиць Карла Маркса і Преображенської

На цій ділянці має місце висока інтенсивність руху автомобільного транспорту. Разом з цим, майже неможливо виділити «піки» інтенсивності руху. Існує багато емпіричних моделей, які встановлюють зв'язок між забрудненням повітря магістралей окремими токсичними компонентами відпрацьованих газів та параметрами транспортних потоків. Вони мають різну деталізацію, розраховують загальні, середні концентрації токсичних компонентів, враховують різні фактори.

Викиди оксиду вуглецю CO за одиницю часу на ділянці магістралі від транспортного потоку, мг/м-с, можна розрахувати за формулою [4]:

$$Q_{CO} = 2,78 \cdot 10^{-4} \sum_{i=1}^2 q_j^{CO} \cdot N_j, \quad (1)$$

де q_j – середнє значення пробігового викиду CO від одного автомобіля j -го типу на ділянці магістралі, мг/(м·с);

N_j – інтенсивність руху автомобілів j -го типу, авт./год.

$$q_j^{CO} = 10^4 (\alpha_j V_{cj} + \beta_j L + \gamma_j + V_{cj} L)^{-1} R_j^{CO}, \quad (2)$$

де $\alpha_j, \beta_j, \gamma_j$ – коефіцієнти, що дорівнюють відповідно 1; 67; 6,2 для легкових автомобілів і 0,575; 16,7; 1,45 для вантажних автомобілів;

V_{cj} – середня швидкість проїзду ділянки магістралі автомобілями j -го типу з урахуванням затримок, км/год;

L – довжина ділянки магістралі, км;

R_j^{CO} – сумарний поправний коефіцієнт, який враховує вплив ряду факторів на зміну кількості CO, що викидається одним автомобілем.

Значення поправних коефіцієнтів розраховуються за формулами:

- для легкових автомобілів $R^{CO} = 2,07 - 0,09(T - 1985)$;

- для вантажних автомобілів $R^{CO} = 2,26 - 0,07(T - 1985)$,

де T – розрахунковий рік визначення викиду CO. Викиди вуглеводнів C_nH_m від транспортного потоку на ділянці магістралі, мг/(м·с):

$$Q_{CH} = 2,78 \cdot 10^{-5} [1,57 - 0,08(T - 1985)] \sum_{i=1}^2 q_j^{CO} \cdot N_j, \quad (3)$$

q_j^{CO} – «умовний» про біговий викид CO автомобілем j -го типу без урахування поправного коефіцієнта, мг/(м·с);

Викиди оксидів азоту NO_x , мг/(м·с):

$$Q_{NO} = 2,78 \cdot 10^{-3} \sum_{i=1}^2 q_j^{NO} \cdot N_j, \quad (4)$$

- для легкових автомобілів: $q^{NO} = 2,3 + 0,1(V_c - 34) - 0,05(T - 1985)$;

- для вантажних автомобілів $q^{NO} = 8 + 0,17(V_c - 34) - 0,15(T - 1985)$.

Розрахунки були проведені для середніх показників та для години «пік». Дані наведено в табл. 2 та на рис. 3.

Таблиця 2 – Рівень викидів у місяцях спостережень

Місце спостереження	Викиди CO, мг/(м·с)		Викиди C_nH_m , мг/(м·с)		Викиди NO_x , мг/(м·с)	
	середні	максимальні «пік»	середні	максимальні «пік»	середні	максимальні «пік»
Вул. Карла Маркса	245,3±9,3	287,1±6,8	16,21±1,03	19,42±1,24	23,61±10,37	29,11±10,28

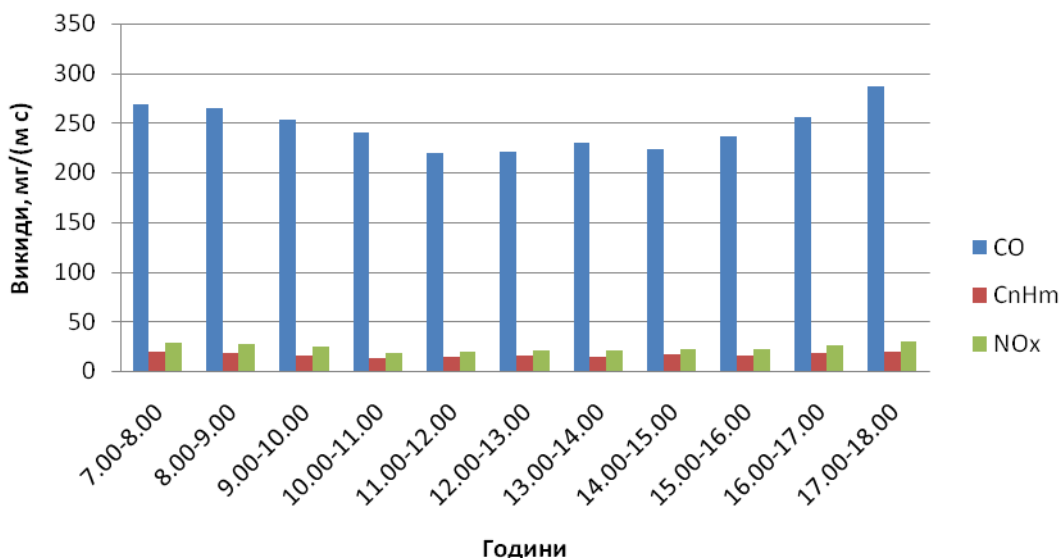

Рисунок 3 – Рівень викидів під час дослідження на перехресті вулиць Карла Маркса і Преображенської

Допустимі межі викидів токсичних компонентів наведені в табл. 3.

Порівнюючи отримані результати з даними, що наведені у табл. 2, можна констатувати, що викиди автотранспорту на перехресті вулиць Карла Маркса і Преображенської у години «пік» перевищують допустимі показники щодо CO і C_nH_m .

Таблиця 3 – Допустимі межі викидів токсичних компонентів

Токсичний компонент	Максимально припустимий рівень викидів, мг/(м·с)
CO	204
C_nH_m	14,4
NO _x	35,4

Висновки. Аналіз транспортних потоків вулиць Карла Маркса і Преображенської свідчить, викиди CO перевищують норму на 20 % (в години «пік» навіть на 40 %), викиди C_nH_m на 13 % (в години «пік» на 35 %).

Основними напрямками зниження рівня забруднення навколишнього середовища міста Кіровограда від автотранспорту є: модернізація та вдосконалення вулично-дорожньої мережі, будівництво нових транспортних розв'язок, створення окремих смуг для руху пасажирського транспорту, організація раціональної схеми маршрутів руху пасажирських та вантажних потоків магістралями міста; створення оптимальних систем управління рухом транспорту, розширення автоматизованих систем управління дорожнім рухом.

Список літератури

- Гутаревич Ю.Ф. Екологія та автомобільний транспорт : Навчальний посібник / Гутаревич Ю.Ф. Зеркалов Д.З., Говорун А.Г. – К.: Арістей, 2006. – 292 с.
- Гутаревич Ю.Ф., Матейчик В.П., Мержиєвсьш Л.П. Характеристика автомобільного транспорту як штучного джерела забруднення атмосфери України // Вісник НТУ і ТАУ. – 2000. – № 4. – С.66–70.
- Клименко М.О. Моніторинг довкілля: Підручник. / Прищеп А.М. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 360 с.
- Бевз О.В., Магопєць С.О., Матвієнко О.О. Вплив автомобільного транспорту на повітряний басейн міста Кіровограда // Збірник наукових праць КНТУ «Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація». – 2015. – № 28. – С. 144–149.

Одержано 20.11.15

УДК 631.115.1

К.С. Мазуренко, магістр гр. ОА-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та напрямки розвитку облікового забезпечення формування, аналіз та контроль звітності фермерських господарств

Проаналізовано сучасний стан розвитку фермерських господарств України. Узагальнено та систематизовано погляди на облікове забезпечення формування звітності як фінансової, так і податкової та статистичної. Висвітлено проблеми аналізу та контролю звітності фермерських господарств.

Фермерські господарства, фінансова звітність, податкова звітність, статистична звітність

Актуальність: Питанням розвитку сільського господарства та фермерських господарств зокрема, приділяли уваги велика кількість науковців нашої країни, серед яких М.І. Кісіль [1-3], Іванченко В.О. [4-7], Саблук П.Т., тощо. Поряд з тим, облікове забезпечення формування звітності підприємств сільського господарства та суб'єктів малого бізнесу досліджували такі науковці, як: Банера Н.П. [7], Бондаренко О.В. [12], Боримська К.П. [13], Брик Г. [10], Гоголь Т.А. [9], Гомонюк М.В. [11], Журавльова Т.В. [16], Євдокимов В.В. [20], Коваль Н.І. [14], Омельченко Ю.С. [15], Позов А.Х. [18], Скрипник С.В. [19], Хомин П.Я. [8]. Але, частина питань пов'язаних із обліковим забезпеченням формування саме звітності фермерських господарств, зовсім не розкриті.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження питань облікового забезпечення формування, аналіз та контроль звітності фермерських господарств, його сучасний стан та напрямки розвитку.

Постановка завдання.

- Охарактеризувати сучасний стан розвитку фермерських господарств;
- узагальнити, систематизувати та поглибити теоретичні погляди на питання облікового забезпечення фермерських господарств;
- висвітлити напрямки розвитку облікового забезпечення фермерських господарств;
- оцінити сучасний стан та умови формування фінансової звітності фермерських господарств;
- охарактеризувати систему аналізу та контролю звітності фермерських господарств;
- розробити пропозиції стосовно напрямків розвитку облікового забезпечення формування звітності фермерських господарств.

Об'єкт дослідження:

Процес організації облікового забезпечення формування звітності фермерських господарств

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Іванченко В.О.

Виклад основного матеріалу. У сільському господарстві України в переважній більшості господарюють фермерські господарства. Серед підприємств сільськогосподарської галузі вони становлять більше 70% [21] (табл.1).

Таблиця 1 – Кількість діючих підприємств у сільському господарстві України

Показник	Роки			
	2011	2012	2013	2014
Одиниць, шт.				
Усього господарюючих суб'єктів	56247	56056	55630	52543
господарські товариства	8080	8235	8245	7750
приватні підприємства	4244	4220	4095	3772
кооперативи	917	848	809	674
фермерські господарства	40965	40676	40752	39428
державні підприємства	310	296	269	228
підприємства інших форм господарювання	1731	1781	1460	691
у відсотках до підсумку, %				
Усього господарюючих суб'єктів	100,00	100,00	100,00	100,00
господарські товариства	14,37	14,69	14,82	14,75
приватні підприємства	7,55	7,53	7,36	7,18
кооперативи	1,63	1,51	1,45	1,28
фермерські господарства	72,83	72,56	73,26	75,04
державні підприємства	0,55	0,53	0,48	0,43
підприємства інших форм господарювання	3,08	3,18	2,62	1,32

Така кількість фермерських господарств виробляє близько 20 млн. грн., в основному це продукція рослинництва, яка становить близько 93 відсотків (табл. 2)

Таблиця 2 – Виробництво валової продукції сільського господарства фермерськими господарствами

Показник	Роки						
	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
У постійних цінах 2010 року, мільйонів гривень							
Валова продукція – всього	1392,4	3125,2	8177,5	11965,8	14111,1	19091,4	19188,8
у тому числі							
продукція рослинництва	1189,8	2903,3	7719,2	10840,9	12843,1	17695,3	17847,0
продукція тваринництва	202,6	221,9	458,3	1124,9	1268,0	1396,1	1341,8
У відсотках до підсумку, %							
Валова продукція - всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі							
продукція рослинництва	85,4	92,9	94,4	90,6	91,0	92,7	93,0
продукція тваринництва	14,6	7,1	5,6	9,4	9,0	7,3	7,0

Усі фермерські господарства – це юридичні особи. За законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» усі юридичні особи повинні вести бухгалтерський облік та складати і подавати звітність.

Для ведення бухгалтерського обліку та формування звітності фермерських господарств в обліковому забезпеченні України розроблено різні підходи. Частина фермерських господарств України відноситься за рівнем доходу та кількістю працюючих до суб'єктів малого бізнесу. Такі господарства можуть вести бухгалтерський облік за простою та спрощеною формами. При простій формі бухгалтерського обліку не застосовують принцип подвійного запису. Тому для формування фінансової звітності науковими установами розроблено спеціальні такі форми – «Спрощений звіт суб'єкта малого бізнесу» (Форма 1мс). Ця форма складається із балансу та звіту про фінансовий стан. Формування цієї звітності здійснюється на основі даних книги обліку доходів.

У фермерських господарствах дуже часто спостерігається велика кількість різних основних засобів, біологічних активів, запасів тощо. В таких фермерських господарствах облік складний і тому проста форма не підходить. Тут застосовують спрощену форму бухгалтерського обліку. Звітність за цією формою бухгалтерського обліку складається із Балансу та Звіту про фінансові результати. Ця форма називається «Звіт суб'єкта малого бізнесу».

При спрощеній формі обліку фермерські господарства повинні вести різні реєстри бухгалтерського обліку. Основною проблемою, є складність ведення цих реєстрів. Є також велика кількість фермерських господарств, що ведуть облік за загальною системою, та складають усі шість форм звітності.

Треба переглянути існуючі підходи щодо відображення в бухгалтерському обліку і звітності власного капіталу підприємств [8. с.308]. Це також основна із проблем в обліку фермерських господарств.

Крім фінансової звітності фермерські господарства подають до органів контролю податкову та статистичну звітність. Податкова звітність фермерських господарств дуже різниці. Більшість із них знаходяться на спрощеній системі оподаткування та є платниками єдиного податку четвертої групи. Звітністю є єдиного податку є «Декларація з фіксованого податку». Також фермерські господарства можуть знаходитись на спеціальному режимі оподаткування податку на додану вартість. Звітністю є «Декларація з ПДВ» з різними додатками. Хто не перейшов на спрощену систему оподаткування – звітує за загальною системою. Вони подають звітність із податку на прибуток, акцизного збору, плати за землю та багато інших звітів.

Статистична звітність фермерських господарств залежить від розмірів земельної ділянки господарства, кількості працюючих, рівня доходу, кількості та видів біологічних активів, що вирощуються у таких господарствах, тощо. Основною статистичною звітністю фермерських господарств є «Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня (ф. № 29-сг)», «Реалізація сільськогосподарської продукції (ф. №21-заг)», «Основні економічні показники роботи в сільськогосподарських підприємствах (ф. №50-сг)» та «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства (ф. № 2-ферм)».

Вся звітність, яку складають та подають фермерські господарства в основному спрямовані для забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів. Зовнішніми користувачами виступають фіскальні органи, інвестори, тощо. Внутрішніми є керівний склад фермерського господарства. Ця звітність забезпечує управління господарством.

Аналіз звітності фермерських господарств здійснює сам господар. В деяких випадках аналіз здійснюють фінансові установи тільки для забезпечення фінансування фермерського господарства. Контроль звітності дуже ускладнений зайнятістю господарів. Більшість господарств складаються із одного працюючого тому контролювати звітність майже не має коли та кому.

Отже, у більшості своїй звітність фермерських господарств складна, займає велику кількість часу при її формуванні. Для господарств, що не мають найманих працівників та складаються із однієї особи – голови господарства, потрібно значно спростити реєстри обліку та форми звітності, що формуються фермерським господарством.

Список літератури

1. Кісіль М.І., Іванченко В.О. Теоретико-методологічні та практичні аспекти формування ефективності інвестицій фермерських господарств / М.І. Кісіль, І.В. Іванченко // Економіка АПК. – 2012. - №7. – С.55-63
2. Кісіль М. І. Сучасні виклики, стратегічні пріоритети та завдання щодо інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М. І. Кісіль // Інноваційна економіка. - 2014. - № 1. - С. 14-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2014_1_4.pdf.
3. Кісіль М. І. Пріоритетні напрями інвестицій у аграрну сферу України в умовах нестабільності / М. І. Кісіль // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 1. - С. 84-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vkhnau_ekon_2015_1_16.pdf.
4. Іванченко В.О. Фінансове забезпечення діяльності фермерських господарств / В.О. Іванченко // Матеріали IV-ї Міжнародної науково-практичної конференції [«Наукове та професійне забезпечення розвитку обліку та фінансів аграрного сектору економіки в умовах глобалізації»], (18 – 19 вересня 2008 р.). – К. : 2008. – С. 61 – 64
5. Іванченко В.О. Основні проблеми сталого розвитку фермерських господарств України / В.О. Іванченко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – № 2(7), том 2 - 2014. - Харків: ХНАДУ, 2014 - С. 127-130.
6. Іванченко В.О. Проблеми та перспективи організації охорони праці в фермерських господарств Кіровоградської області / В.О. Іванченко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. - № 1(6) - 2014. – Харків: ХНАДУ, 2014 – С. 66-70.
7. Банера Н. П. Бухгалтерський облік і фінансова звітність суб'єкта малого підприємництва в контексті реформування податкової системи в Україні / Н. П. Банера // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2012. - № 2. - С. 67-71. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nz_2012_2_12.pdf.
8. Хомин П. Я. Звітність як інформаційна система забезпечення розвитку агровиробництва: проблема повноти й достовірності / П. Я. Хомин, М. С. Палюх // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 2(1). - С. 302-311. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2\(1\)_37.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2(1)_37.pdf).
9. Гоголь Т. А. Облік та звітність на підприємствах малого бізнесу: управлінський аспект / Т. А. Гоголь // Проблеми економіки. - 2013. - № 1. - С. 338-344. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Rekon_2013_1_51.pdf.
10. Брик Г. Управлінська (внутрішньогосподарська) звітність аграрних формувань / Г. Брик // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. - 2014. - № 21(1). - С. 77-84. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_ekon_2014_21\(1\)_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_ekon_2014_21(1)_18.pdf).
11. Гомонюк М. В. Податкова звітність підприємств АПК як інструмент камеральної перевірки / М. В. Гомонюк // Збірник наукових праць [Буковинського університету]. Економічні науки. - 2013. - Вип. 9. - С. 225-235. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpen_2013_9_20.pdf.
12. Бондаренко О. В. Фінансова звітність як інформаційна база фінансового планування суб'єктів малого підприємництва / О. В. Бондаренко // Менеджер. - 2014. - № 2. - С. 14-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzhm_2014_2_5.pdf.

13. Боримська К. П. Стандарти управління ризиками в посиленні обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством / К. П. Боримська. // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2013. - Вип. 10(1). - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(1\)_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(1)_12.pdf).
14. Коваль Н. І. Облікове забезпечення фінансової діяльності аграрних підприємств / Н. І. Коваль // Облік і фінанси. - 2012. - № 3. - С. 53-58. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Oif_apk_2012_3_12.pdf.
15. Омельченко Ю. С. Організація обліково-інформаційного забезпечення управління малим та середнім бізнесом / Ю. С. Омельченко // Управління розвитком. - 2013. - № 17. - С. 76-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_17_30.pdf.
16. Журавльова Т. В. Сучасний стан організації обліково-інформаційного забезпечення управління в сільськогосподарських підприємствах / Т. В. Журавльова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 3. - С. 94-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_3_21.pdf.
17. Журавльова Т. В. Сутність інтегрованої системи обліково-інформаційного забезпечення управління аграрними підприємствами / Т. В. Журавльова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 1(1). - С. 184-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_1_1_24.pdf.
18. Позов А. Х. Обліково-аналітичне забезпечення внутрішньогосподарської (управлінської) звітності / А. Х. Позов // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2012. - Вип. 19. - С. 204-206. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzpuoa_2012_19_50.pdf.
19. Скрипник С. В. Удосконалення методичного забезпечення облікового процесу фермерських господарств / С. В. Скрипник // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2014. - Вип. 2. - С. 264-269. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2014_2_43.pdf.
20. Євдокимов В. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління малими та середніми підприємствами в забезпеченні фінансової безпеки / В. В. Євдокимов, В. В. Нонік // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 4. - С. 260-267. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vzhdtu_econ_2014_4_37.pdf.
21. Сільське господарство України = Agriculture of Ukraine: статистичний збірник / Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко – К., 2014. – 402 с.

Одержано 29.12.15

УДК 681.3:737.111

О.Д. Швець, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Використання графічних редакторів для реконструкції нумізматичних об'єктів

Стаття присвячена розгляданню функцій графічних редакторів, та можливості їх використання в історичних дослідженнях, зокрема в реконструкції нумізматичних об'єктів. У статті викладена інформація про суть графічних редакторів, їх можливості, інструменти та на наочному прикладі приведено, як це можна використовувати у роботі з історичними об'єктами.

графічний редактор, реконструкція, нумізматика, едоубі фотешоп, історичні об'єкти, іт-технології, програмне забезпечення, функції

---

* Науковий керівник: д-р. істор. наук, проф. В.М. Орлик

На сьогоднішній день ІТ-технології активно використовуються в галузях наукових досліджень, в тому числі і в історичних науках. Так зокрема досить популярним є їх використання в нумізматичних дослідженнях. Перед викладом основного матеріалу коротко зупинимося на дефініціях понятійно-категорійного апарату, що застосовується в ІТ-технологіях.

Перша з них: Інформаційні або ІТ-технології (з англ. *information technology*, ІТ) — широкий клас дисциплін та галузей діяльності, що відносяться до технологій створення, збереження, управління і обробки даних, в тому числі із застосуванням обчислювальної техніки. Останнім часом під інформаційними технологіями найчастіше розуміють комп'ютерні технології. Фахівців з комп'ютерної техніки та програмування часто називають ІТ-фахівцями. Зокрема, ІТ мають справу з використанням комп'ютерів і програмного забезпечення для створення, зберігання, обробки, обмеження до передачі та отримання інформації. [1]

Програмне забезпечення (ПЗ) - всі або частина програм, процедур, правил та відповідної документації системи обробки інформації (ISO / IEC 2382-1: 1993. Information technology - Vocabulary - Part 1: Fundamental terms) Його класифікують за критеріями, а саме: системне, прикладне й інструментальне. Та за засобом розповсюдження і використання: на невільне (закрите), відкрите та вільне.

Прикладна програма або додаток - програма, призначена для виконання певних користувальницьких задач і розрахована на безпосередню взаємодію з користувачем. У більшості операційних систем прикладні програми не можуть звертатися до ресурсів комп'ютера безпосередньо, а взаємодіють із устаткуванням і інш. за допомогою операційної системи. Також на простій мові - допоміжні програми.

До прикладного програмного забезпечення (application software) належать комп'ютерні програми, написані для користувачів або самими користувачами, для завдання комп'ютеру конкретної роботи. Програми обробки замовлень або створення списків розсилки - приклад прикладного програмного забезпечення.

Класифікація ПЗ відбувається за сферою застосування та типом. Програма, яку ми розглянемо класифікується за сферою, як Інструментальні програмні засоби у галузі медіа, що забезпечують потреби користувачів, які виробляють друковані або електронні медіа ресурси для інших споживачів, на комерційній чи освітній основі. Це програми поліграфічної обробки, верстки, обробки мультимедіа, редактори HTML, редактори цифрової анімації, цифрового звуку і т. п. До останнього пункту також відносяться і графічні редактори. [2]

За типом, це Графічний редактор, тобто програма (або пакет програм), що дозволяє створювати і редагувати двовимірні зображення за допомогою комп'ютера.

Графічні редактори поділяються на декілька типів [3]:

- Векторні графічні редактори.
- Гібридні графічні редактори.
- Растрові графічні редактори.

Сьогодні ми розглянемо якраз дуже популярний растровий графічний редактор Adobe Photoshop, тому що ця програма найбільш доступна і зручна в користуванні.

Adobe Photoshop ([əˈdɒʊbɪ fəʊtəʃɒp], Едоубі Фотешоп) - багатфункціональний графічний редактор, розроблений і поширюваний фірмою Adobe Systems. В основному працює з растровими зображеннями, однак має некториевекторние інструменти. Продукт є лідером ринку в області комерційних засобів редагування растрових зображень, і найбільш відомим продуктом фірми Adobe. Часто цю програму називають просто Photoshop. В даний час Photoshop доступний на платформах Mac і Windows.

Незважаючи на те, що спочатку програма була розроблена як редактор зображень для поліграфії, в даний час вона широко використовується і в веб-дизайні. У більш ранньої версії була включена спеціальна програма для цих цілей - Adobe ImageReady, яка була виключена з версій CS за рахунок інтеграції її функцій в сам Photoshop, а також включення в лінійку програмних продуктів Adobe Fireworks, що перейшло у власність Adobe після придбання компанії Macromedia.

Основний формат Photoshop, PSD, може бути експортований і імпортований всіма програмними продуктами, переліченими вище. Photoshop CS3 у версії Extended підтримує також роботу з тривимірними шарами.

На наше переконання версія CS6, тому що вона має покращений інтерфейс та велику кількість оновлень, яких нам так бракувало.

Можливо використовувати тривимірні файли для впровадження в двовимірне фото. Доступні деякі операції для обробки 3D-моделі як робота з каркасами, вибір матеріалів з текстурних карт, настройка світла. Також можна створювати написи на 3D-об'єкті, обертати моделі, змінювати їх розмір і положення в просторі. Програма включає в себе також команди з перетворення плоских фотографій в тривимірні об'єкти певної форми, такі як, наприклад, банку, піраміда, циліндр, сфера, конус та ін.

Починаючи з версії CS в Photoshop доступна робота зі скриптами. Photoshop підтримує файли DICOM (Digital Imaging and Communications in Medicine) - цифрові зображення і комунікації в медицині. Для відкритого в Photoshop DICOM-файлу, можна використовувати будь-який інструмент Photoshop для корекції і ретушування зображень. [4]

Для нашої реконструкції нам не знадобляться всі функції програми, ми використовуватимемо лише декілька інструментів, таких як: сітка, олівець та шари (частіше назву останнього ми чуємо російською мовою, це «слои»)

Робота відбуватиметься таким чином: використовуючи зображення різних нумізматичних об'єктів одного типу, ми маємо можливість об'єднати їх в єдине ціле та чітке зображення.

Наприклад, ми маємо 4 зображення аверсів одного типу монети, тоді нам знадобляться 6 шарів: шари це будуть зображення, 5-й – сітка, з якого нам буде зручніше переносити зображення, та один прозорий шар, на який саме ми зображення і перенесемо та 7-й бланковий шар (об'єднаємо його з прозорим)

Працюючи із кожним шаром ми маємо можливість редагувати розмір, контрастність, прозорість та повертати зображення під потрібним нам кутом.

Суміщення зображень нагадує дитячі пазли, але кожен з елементів ми виділяємо інструментом «олівець».

По закінченню треба просто видалили шари із зображеннями, залишивши лише прозорий шар з нашою ілюстрацією, та білий «бланковий шар». Суміщуємо їх, редагуємо за смаком, та зберігаємо.

Створення сітки У графічному редакторі Photoshop є відмінний засіб зване сіткою. Сітка допомагає точно розташувати який-небудь об'єкт при його переміщенні або створенні. Найбільше в цій функції потребують веб-дизайнери. Для того щоб включити (відобразити) сітку в спадному меню виберіть Перегляд -> Показати -> Сітку (View-> Show -> Grid). Або поєднання клавіш Ctrl + E. Точно таким же чином можна й ментально вимкнути сітку. [5]

Типово сітка будується з ліній, відстань між якими 2 см (крок сітки) і, в той же час, це відстань ділиться ще на 4 частини точковими лініями. Ці налаштування, звичайно ж, можна поміняти. У меню виберіть Редагування -> Установки -> Напрямні, сітка і фрагменти (Edit -> Preferences -> Guides, Grid & Slices). Або поєднання клавіш

Ctrl + K і Ctrl + 8.

У третьому блоці Сітка (Grid) змініть значення полів на необхідні. А веб-дизайнерам варто ще нагадати, що краще всього використовувати пікселі в якості одиниць виміру.

Щоб включити автоматичну прив'язку об'єктів до ліній сітки поставте галочку Перегляд -> Прив'язати -> Лініям сітки (View -> Snap to -> Grid). [6]

Робота зі Шарами Основним поняттям програми Photoshop є шар. Уявіть собі безліч тонких скляних пластинок, на яких намальовані різні фігури. Якщо накласти ці платівки один на одного, то вийде нове зображення.

Аналогічно влаштована багатшарова картинка. На різних шарах ми поміщаємо різні об'єкти (фон, окремі фігури, текст і т.д.), а коли цільне зображення готове, об'єднуємо всі шари в один.

Створіть новий файл, розміром наприклад 400 X 200 пікселів. Розсуньте вікно, щоб навколо білого полотна було видно сірий фон.

Для зручності роботи в Photoshop існує кілька основних палітр, які зазвичай відкриті в головному вікні програми і розташовуються праворуч. Знайдіть серед них палітру Шари (Layers). Якщо палітра не відображається в головному вікні, то виберіть у меню пункт Вікно -> Шари. [7]

Далі я б хотіла докладніше розповісти про хід роботи і продемонструвати його наочно, використовуючи Прінтскрін, як допоміжний матеріал.

Насамперед ми відкриваємо програму і створюємо бланковий файл (рис.1):

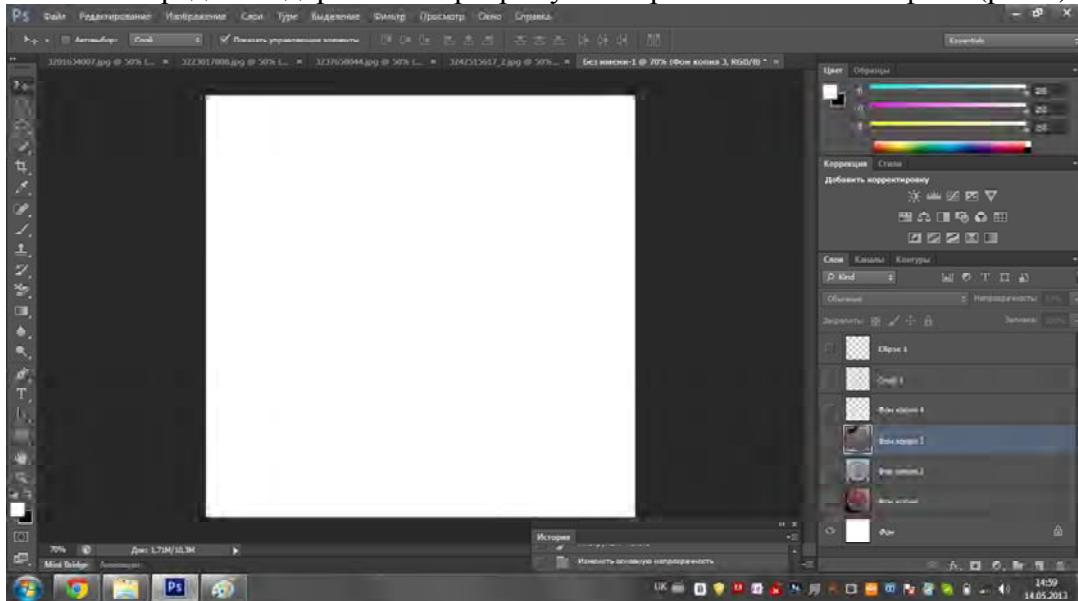

Рисунок 1 – (Бланковий файл)

Після цього відкриваємо кілька наявних у нас на комп'ютері зображень потрібного нам об'єкта (для спрощення роботи бажано, щоб зображення були приблизно одного розміру), і копіюємо їх в « Шари » нашого бланкового файлу (рис.2):

Створюємо поверх цього ще один прозорий шар з сіткою, і поверх накладаємо просто прозорий шар, на якому ми і будемо виводити контури:

На «робочому» шарі за допомогою інструменту «Круг» обводимо наш об'єкт і

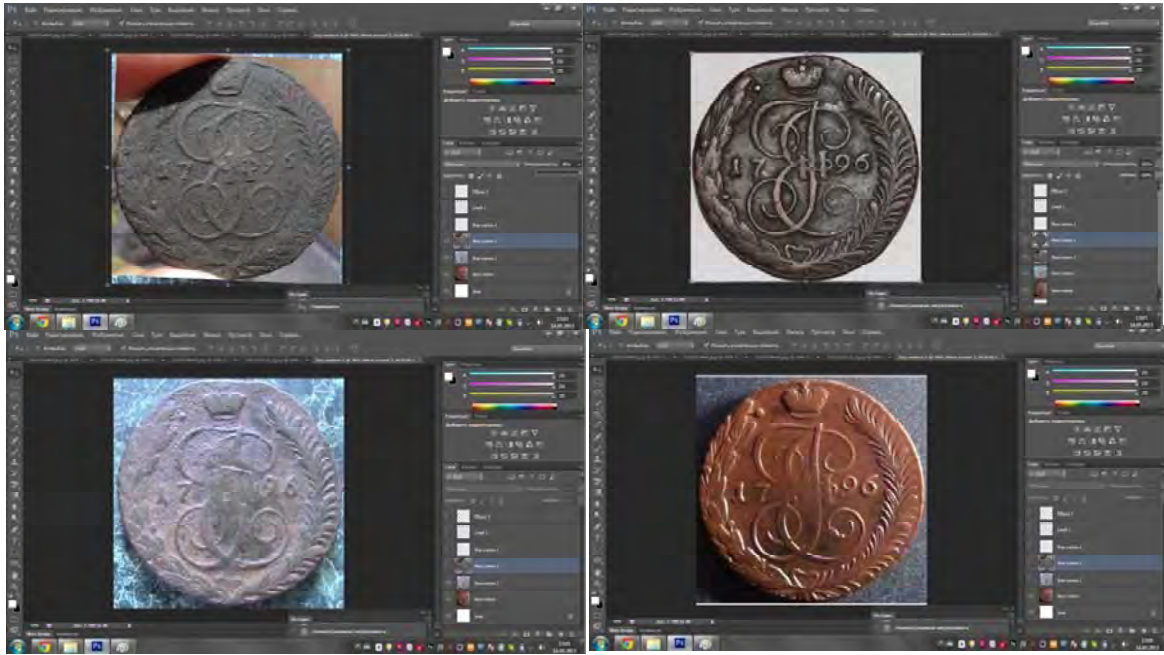

Рисунок 2 – (Зображення використовуваного об'єкта, що перенесені в «Шари»)

Треба перевірити, щоб об'єкт був одного розміру, і повернути під однаковим кутом (для цього використовуються такі функції, як «Непрозорість» і «Функція зміни нахилу градиуса зображення») (рис.3, 4):

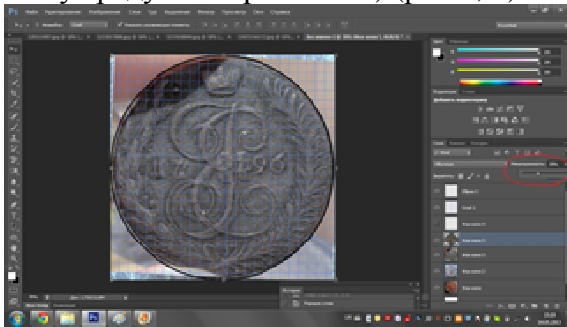

Рисунок 3 – (Непрозорість)

Рисунок 4 – (Функція зміни нахилу)

Після перевірки, робляться видимими всі задіяні в роботі шари:

Рисунок 5 – (Активність всіх задіяних в роботі «Шарів»)

Використовується «Функція зміни нахилу градуси зображення», «Непрозорість», «Наближення» та підганяються фрагменти зображень, об'єднуються і переносяться контури на прозорий фон за допомогою інструмента «Пензель» (рис. 6, 7).

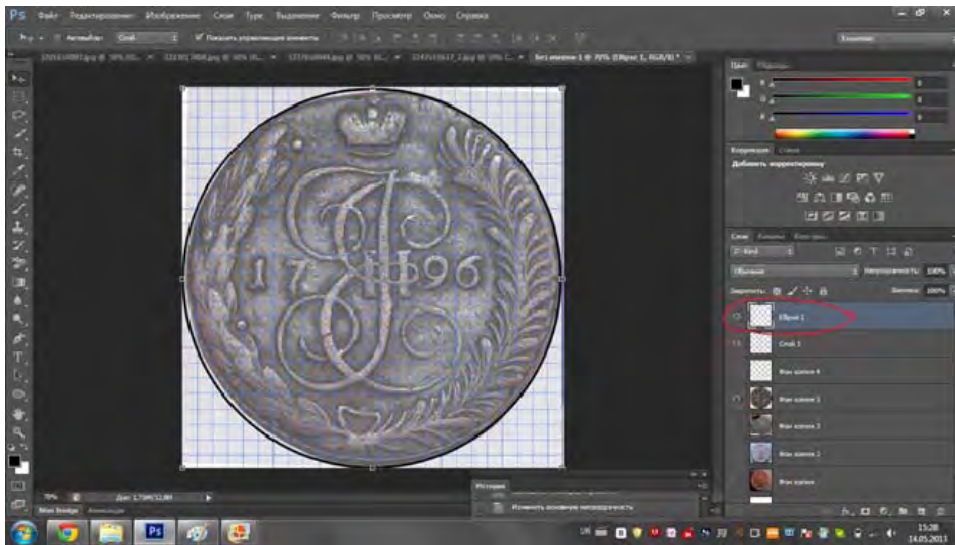

Рисунок 6 – (Активний прозорий фон)

Закінчивши з контурами, видаляються непотрібні шари (зображення нашого об'єкта, сітку) і об'єднуються з нашою ілюстрацією з чистим файлом.

Редагуємо зображення на свій смак і в кінці отримуємо готовий результат.

Таким чином, за допомогою графічного редактора і кількох його функцій ми маємо можливість працювати з декількома зображеннями одночасно, і при необхідності об'єднати їх в одну ілюстрацію, яка може піти на друк до історичних посібників та нумізматичних каталогів.

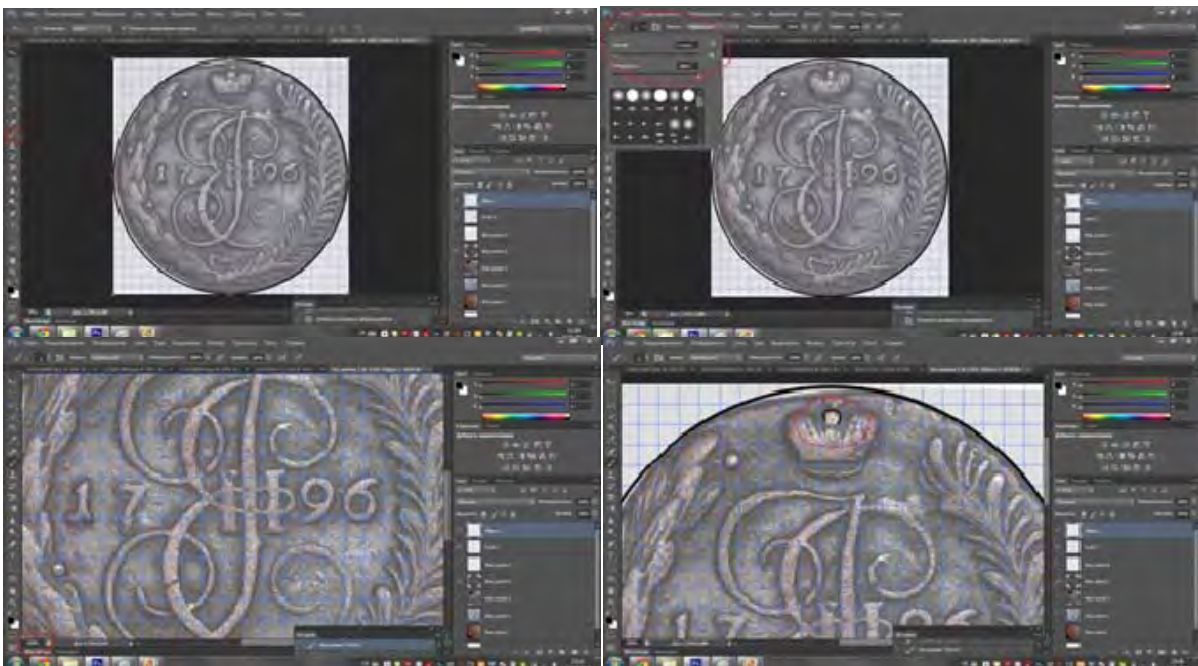

Рисунок 7 – (Використання інструменту «Пензель»)

Список літератури

1. Информационные технологии [Електронний ресурс]//Вікіпедія. – Режим доступу:http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8
2. Программное обеспечение [Електронний ресурс]//Tadviser. - Режим доступу: http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5. – Назва з екрана. – Дата публікації: 2010/04/13 18:12:35
3. Графический редактор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rusopen.com/slovar-terminov/a-ya/g/105-graficheskij-redaktor>
4. Adobe Photoshop [Електронний ресурс]//Вікіпедія. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Adobe_Photoshop
5. Как сделать сетку в фотошопе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.photo-shop-master.ru/forum/index.php/topic/38202-kak-sdelat-setku-v-fotoshope/>
6. zGothic. [Как в Photoshop создать сетку] [Електронний ресурс] //z.Gothic. - Режим доступу: http://zgothic.ru/photoshop/kak_v_photoshop_sozdat_setku. – Назва з екрана. – Дата публікації: 24.04.2012
7. Справка по Photoshop (Позиционирование с помощью направляющих и сетки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://help.adobe.com/ru_RU/photoshop/cs/using/WSfd1234e1c4b6-9f30ea53e41001031ab6474cda.html

Одержано 25.1.15

УДК 930.22

О.М. Петренко, магістр, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Історичні аспекти розвитку діловодства в органах державного управління та місцевого самоврядування

У статті досліджується історія розвитку документаційного забезпечення управління, висвітлюються питання, що пов'язані з розвитком документів, документаційних систем та органів державного управління і місцевого самоврядування.
документ, діловодство, документаційне забезпечення, документаційні системи

Постановка проблеми. Історія розвитку діловодства має вагомим значенням в дослідженні виникнення документів, їх значення та використання в установах. Постають запитання, які зміни відбулися під впливом століть та яке відношення до діловодства було тоді і тепер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії розвитку документаційного забезпечення в органах державної влади є досить актуальним, про це

---

* Науковий керівник: канд. іст. наук, доц. Бондаренко О.В.

свідчать наукові праці таких провідних учених, як С.Г. Кулешов, Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш, М.І. Басаков, В. В. Бездрабко та багато інших дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення питання щодо розвитку документаційного забезпечення управління.

Виклад основного матеріалу. Зародження діловодства почалося ще в давні часи і в своєму розвитку пройшло декілька періодів. Утворення та розвиток писемності у світі привело до того що, з'явився шанс записувати письмово договори, які уклалися між племенами, торгівельні угоди та інші господарські дії, надаючи їм правового характеру, та зберігаючи інформацію як на державному рівні, так і в приватних структурах. Перші письмові документи, які були знайдені є текстами законів. Вони були вибиті на кам'яному стовпі клинописом за часів правління Хаммурапі (1792-1750 рр. до н.е.). Також є знахідки, часу правління ассирійського царя Ашшурбаніпала, вказують, що велика кількість глиняних табличок з текстами стосуються граматики і хронологічних подій. В них зображено значущі історичні події, що відбулися у житті народів. Також цікавими є знайдені важливі документи, що вказували на співпрацю між країнами, а саме: закони, звіти про будівництво, доноси чиновників, інформації розвідників про стан справ у сусідніх країнах, листи, скарги, договори, бухгалтерські книги та ін. Інакше кажучи вже в ті віки помічається стремління відтворювати за допомогою простих засобів і на загальнодоступних матеріалах інформацію про факти, події, явища з метою передачі її у просторі і часі.

З самого початку зародження відтворення інформації, що мала діловий характер, виділяються ознаки справжності документа і зрозуміло, отримання ним юридичної сили, що виявлялось у наявності відтиску власника печатки. За свідченнями історичних даних, процес засвідчення документа печаткою на глиняних табличках був поширеним, отже, печатка була майже у всього населення Стародавнього сходу, крім збіднілих. Схожі факти стверджують про розуміння тогочасними поколіннями важливості культури документування та засвідчення документів, так як на знайденій у Стародавньому Вавилоні спеціальній табличці зафіксовані факти втрати печатки власниками.

Діловодство почало швидше розвиватися після винайдення паперу. У Стародавньому Римі було введено правило чітко писаних законів. Створення законів та правил було також важливою вимогою учасників народних повстань, а тому, щоб документ отримав юридичну силу, від справочинця вимагалась цілковита точність формулювань та відмінне знання форми документів. Історія вказує на те що, найперші документи склалися саме для фіксації законів та міждержавних угод. Важливо звернути увагу на той факт, що одним з перших документів, в якому було зафіксовано розподіл влади, був закон, прийнятий у Спарті. Згідно з законом влада царів обмежувалася, а привілеї отримували старійшини. Щоб між старійшинами, царями і народом не було суперечок між собою у боротьбі за владу і був прийнятий закон. Відповідно до цього закону народ одержував право на збори, на яких цар або старійшини робили промови, а народ погоджував або відхиляв пропозиції доповідачів.

Звичайно, що й Давньоруська держава розвивалася подібним чином, створилася в результаті тривалого розвитку східнослов'янських племен. Цей період характеризувався складанням та переписуванням від руки літературних творів, легенд, релігійних міфів тощо. В даний час, приватна власність та заснована на ній майнова нерівність спричинили соціальне розшарування населення і потребу в створенні правничих документів, а саме: заповітів, записів боргів, торговельних угод, контрактів тощо. Звичайно, що подібні цінні документи повинні були старанно зберігатися. Загально відомо, що за часів Ярослава Мудрого найдавніші грамоти і договори Русі з

іншими країнами зберігалися у Михайлівському переділі Софійського собору, одним з найвизначніших та найповніших зібрань документів був Києво-Печерський монастир.

Найстарішим і найбільш важливим документом, що зберіг тодішні правила звичаєвого права є Правда Руська. Першотвір «Правди Руської», не зберігся, але є декілька сотень рукописних відтворень даного документа. В той період копіюванням документів займалися переписувачі, то коштували копії недешево, тому копіювали тільки значущі документи, які ретельно зберігали.

Особливої значимості тієї епохи вважаються княжі та церковні устави та княжі «уроки». Княжі устави являють собою внутрішньодержавні норми і порядки, так і «Устав Володимира Мономаха» практично був доповненням, частиною зводу законодавчих актів давньослов'янського права – «Руської Правди». Церковні устави організували правовий стан церкви у державі, церковних судів, вирішували матеріальне забезпечення церкви. Княжі «уроки» - це постанови князів, що мали в основному фінансовий характер і стосувалися стягнення податків, данини на користь князя, судових стягнень тощо.

Найдавнішим історичним документом вважається літопис «Повість врем'яних літ», в якому знаходяться дані про перші міжнародні акти – договори Київської Русі з іноземними державами. То ж для історії княжої доби основними документальними джерелами є літописи, що збереглися до сьогодення у вигляді літописних кодексів, актів, княжих грамот, правових кодексів тощо.

Послідуючий розвиток суспільства на території сучасної України та Європи був тісно пов'язаний зі становленням державності країн та розвитком в них місцевого самоврядування, що знаходить відповідні підтвердження в документах, які розвиваються та покращуються разом зі становленням суспільства. Занепад міських цивілізацій античного періоду на певний час затримав розвиток суспільства та всього діловодства.

Європейські міста почали відроджуватись в X-XI столітті, коли з розвитком ремісництва, утворенням товарного виробництва, стали прогресивно вдосконалюватися за рахунок мешканців міст, які були зайняті несільськогосподарськими різновидами діяльності. Проте, необмежена влада землевласників обмежувала розвиток міст, одночасне збільшення авторитетності цехів ставало побуджувало до створення міської громади та її стремління до самоуправління. Після невтомного протиборства, міські громади визнали тільки судову зверхність влади монарха й сплачували деяку суму коштів на його утримання та надавали військову допомогу під час війни. Деякі прерогативи передавалися грамотами монарха, з часом вони стали міськими статутами, які ставали самобутніми міськими конституціями і незмінними атрибутами самоврядного міста. Один з перших статутів був складений у XIII столітті у місті Магдебурзі і з часом здобув популярність Європі, що в майбутньому було назване «магдебурзьке право». За цим правом встановлювався порядок виборів і функцій органів місцевого самоврядування, суду, ремісничих цехів та купецьких об'єднань, а також регулювало питання торгівлі, спадкування, опіки тощо.

Саме в цей час, на території України, не дивлячись на те, що більша частина міст Правобережної частини України мали магдебурзьке право, проте воно різнилось від того, що було у Європі. Відповідно до історичних документів, поодинокі міста навіть не бачили його писаної форми, і навпаки, певні міста мали по декілька магістратів, що представляли етнічний контингент населення, наприклад, подібним містом був Кам'янець-Подільський, в якому свої магістрати мали поляки, вірмени та українці.

Цей період відомий грамотами великих князів литовських і королів польських, актами сеймів, актами трибуналів тощо, що відображувало історичний розвиток держави і вхід її у склад Литовсько-Польської держави. В цей час стали розповсюджуватися документи міжнародно-правового характеру, хроніки, літописи московські, польські, турецько-татарські, різні описи тощо.

Розпочинаючи з часів національно-визвольної боротьби українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького, зростає розмежування документальних джерел і збільшується їхня чисельність також визначається походження і зміст документів XVII-XVIII ст. Чільними документами цієї доби є міжнародні договори, конституції, універсали й листи гетьманів, акти Генеральної канцелярії, ділові документи ратуш та магістратів. Розвиток діловодної діяльності центральних органів управління та судочинства викликало з'явлення актової документації. Між документами провідне місце посідає група директивно-розпорядчих актів: універсал указ, лист, ордер, інструкція, резолюція, приказ та ін.

З XVIII ст. під дією російського справочинства головним розпорядчим документом стає указ, він став настільки поширеним, що проник навіть в судочинство. Цей документ характеризувався тим, що мав конкретну будову, що складалася з головної частини, основної з мотивуючими й резолюційними частинами та заключний протокол. Привертає до себе увагу той факт, що адресат в указі завжди був визначеним.

Іменні листи генеральної та полкової старшини у 30-х роках XVIII ст. посідали місце серед універсалами та указами. Вони мали відповідну форму кліше у всіх частинах починаючи з заголовка і закінчуючи заключним протоколом. З часом певна їх частина еволюціонувала в накази, чому сприяв стиль та форма викладення тексту даного документа. Вона мала наказовий або інструктивний характер. Важливо зазначити що, у складі урядових листів цього часу значно виокремлюється група інструктивних листів-звернень, листів - донесень, листів-свідчень, листів-скарг тощо.

Наказ набув свого становлення та розвитку в 50- 60-х роках XVIII ст. З побутової сфери трансформувався у суспільно – політичну, з дотриманням певної будови, а саме: наявності констатуючої частини, в якій подано обґрунтування та постановляюча (розпорядча) частини, в якій наводиться звертання та адресати, а також активно використовується інфінітив.

Ордер – розпорядження-сповіщення, видане вищою інстанцією на місця, стає популярним в XVIII ст. Поруч з ним, але не так часто, застосовується «білуть» - службовий припис комусь згори на участь в офіційній акції.

Цей період знаменувався створенням формуляру інструкції, що встановлювала статус службових та уповноважених осіб, включала в себе урядові регламентації по здійсненню заходів, дій тощо. Ранні зразки та інструкції козацької старшини не мали рубрикації, що й пояснюється всілякими факторами, поміж яких – економність паперу.

Резолюції мали вигляд стислих приписань урядових осіб в нижній частині документа або окремо викладеної рекомендації.

Більша частина директивно-розпорядчих актів мали сталі формули передачі адресата і адресанта (прийменник із, далі назва канцелярії у родовому відмінку; ім'я та по-батькові, стан одержувача у давальному відмінку однини).

Інша група документів – виконавчі акти. Між ними виокремлюються донесення та рапорт. Дані документи набули характерних рис впорядкованих рапортів в 60-70-х роках XVIII ст. З сотенних та полкових канцелярій дані документи надходили як рапорти, якими підтверджувалася наявність отримання указів вищої інстанції. В цей час відмічається сталий набір головних формул, а точніше:

- назва адресата (канцелярії чи особи) у формі давального чи знахідного відмінка однини з прийменником в;
- назва адресанта (канцелярії) у формі родового відмінка однини з прийменником отъ, изъ, ись;
- назва документа із супровідною ремаркою, яка розкриває його зміст;
- основна частина (назва одержаного документа із зазначенням дати, вихідного номера та короткої анотації);
- підпис (урядовий стан, ім'я та по-батькові – справа);
- дата (рік, місяць число - зліва).

Рапорт в цей період стає розповсюдженим у всіх галузях адміністративного управління, апарату судів, магістратів, ратуш, інколи церковних єпархій. На титулі окремих документів з'являється гриф «по секрету».

Засвідчувальну документацію представлено в актових паперах такими видами, як атестат, свідоцтво і паспорт. Атестат – службова характеристика, що видається за вимогою (у зв'язку з переходом на канцелярську службу, завершенням певних класів в академії тощо). Окрім назви формуляр атестата містив вказівку на адресанта, що видає документ, даних про адресата: посада, ім'я та прізвище, перелік службових заслуг із зазначенням моральних якостей. Місце й дата видачі, підписи й печатка – в відповідному місці.

Особливу увагу між документами має свідоцтво, яке долучає до себе цілу низку засвідчувальних документів, і яке за період існування набуло спеціалізації, тобто для окремого виду посвідчення утворилися різні документи. За назвою «Свідоцтво» збереглися функції засвідчення факту громадянського стану (шлюбу, народження, смерті), для посвідчення особи стали застосовувати паспорт, в якому не тільки посвідчувалася особа, але й подавалися титул особи, її соціальний стан, у більш ранні періоди вказувалось місце перебування особи, прохання на її вільний пропуск та проживання.

Особливої уваги в діловодстві приділялось обліково-статистичній документації. Впродовж XVIII ст. набувають конкретних форм її різновиди відомість, квитанція, розписка, вексель і подібні.. Цей період також характеризується обмеженням автономії Гетьманщини з боку російського царя, поступове витиснення української мови з офіційного діловодства та остаточного уведення на українських землях адміністративно-територіального управління Російської імперії, що звичайно позначилось і на ділових паперах та веденні канцелярської документації. До початку XVIII ст. справочинство в установах велось у відповідності з канцелярськими традиціями і законодавством не регулювалось. Створення в царській Росії колегій, які заходились в підпорядкуванні Синоду, спричинило прийняття в 1720 році «Генерального регламенту» державних колегій, де окреслено структуру колегій та основи організації справочинства в державних установах. «Генеральним регламентом» призначалися та закріплювалися функції підрозділів колегії, їх права та обов'язки. Виняткова увага була надана структурі установи, функцій канцелярії та її працівника, правильності складання документів, а також розпорядку робочого дня працівників.

Суттєво важливо, що в цьому документі з'являються вимоги щодо складання певних документів відповідно з «генеральним формуляром», іншими словами, бере початок уніфікація форм документів та розроблення усталених формулярів для різних типів документів.

У 1722 р. був прийнятий «Табель о рангах», який заснував системи чинів, звань та титулів державних службовців і використовувався до 1917 року. Далі почала набирати розвитку і нормативно-правова база документування діяльності державних

установ, яка найшла цілковите відображення у виданому в 1775 році документі «Учреждения для управления». Цим документом визначено, що провідним документом спілкування поміж установами виступає лист, а листування набуває форми ритуалу, без знання якої урядовець не міг зайняти належну посаду. В цей період в практику діловодства включаються елементи організації обліку, проходження та зберігання документів.

Зміна центрального державного апарату, що відбулось протягом 1810-1812 років, визначало створення вищого державного законодавчого органу – Державної Ради, та ряду міністерств з багатоступеневою структурою, а точніше поділом на департаменти, які склалися з відділів, а ті в свою чергу мали структури подібні до столів. Така структуризація спричинила розмежування державного апарату та швидкого створення прошарку бюрократів-чиновників, які знаходилися на службі у царя і повністю залежали від нього. Кількісне зростання апарату чиновників призвело до відповідного збільшення його прав та моральних і матеріальних привілеїв. Набула подальшого розвитку й нормативна база діловодства. Постановою «Загальна установа міністерств» визначалась єдність форми складання документів за даними прикладами, а щодо створення документів складного змісту, то його будова повинна була мати такі елементи: вступ, обґрунтування та міркування і висновок. Важливе значення займав чіткий порядок проходження документів інстанціями з найменшими відхиленнями від зазначеного шляху. Разом з тим, кожна установа для реєстрації документів зобов'язана була мати журнали реєстрації вхідних і вихідних документів, які утворювалися з трьох частин в яких осібно реєстрували документи верховної влади, поточні та таємні папери. Справи, які вирішувалися департаментами, ділилися на : термінові, невідкладні і звичайні [1]. З метою удосконалення роботи з документами в середині XIX ст. в державних установах упроваджуються посади особистих секретарів керівників.

Наступні зміни в діловодстві, які дали поштовх для нових відкриттів відбулися після жовтневої революції 1917 року. 1918 р. почав діяти єдиний формуляр ділового документа, встановлений відповідною постановою Народних Комісарів під назвою «Про форму бланків державних установ».

У липні 1919 року було затверджено «Тимчасове положення про архівну справу», згідно з яким усі архіви на території республіки оголошувались «загальнонародним надбанням», встановлювалася відповідальність за документотворення, знищення, передавання або продаж архівним документів.

З метою подальшого удосконалення діловодства, а саме розробкою і впровадженням нових технологій у галузі теоретичного справочинства в 1926 р. почав займатися Державний інститут техніки й управління, діяльність якого велась за такими напрямками: документообіг установ і методи його організації; способи реєстрації документів та вибір раціональних методів обліку документів; контроль виконання документів зберігання документації тощо. В 1929 р. був відкритий Інститут раціоналізації управління робота якого заключалася в тому щоб раціоналізувати діяльність управлінського апарату та діловодних кадрів. Особлива увага в цей період приділялась також документуванню функцій планування, обліку і контролю.

Для поліпшення діловодства та виконання поставлених цілей щодо нього в березні 1966 було створено Всеросійський науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи (ВНДІДАС), його діяльність була спрямована на проведення досліджень в управлінській документації, на створення та функціонування її уніфікованих систем, розробку стандартизованих форм, регулювання процесів зберігання тощо. У 1977 р. науковці інституту почали розробляти типову систему документаційного забезпечення управління, яке знайшло своє відображення в «Єдиной

государственной системе документационного обеспечения управления. Требования к документам и службам документационного обеспечения», дана система була введена в дію в 1988 р.

Наступні спроби вдосконалити нормативну та науково-методичну базу діючого діловодства пов'язані з розробкою Єдиної державної системи діловодства. Важливою подією стала також розробка загальносоюзних класифікаторів техніко – економічної інформації та уніфікованих систем документації.

В 1965 р. була створена перша інструкція з діловодства «Про затвердження Примірної інструкції по діловодству в міністерствах і відомствах Української РСР та виконавчих комітетів місцевих рад депутатів трудящих».

На початку 1984 р. було розроблено і затверджено 16 УСД, 27 державних стандартів на УСД та 26 загальносоюзних класифікаторів техніко-економічної інформації, також важливо, що в цей період було уніфіковано понад 4,5 тис. форм документів [2].

Після того як Україна стала незалежною державою, звичайно відбулися зміни в усіх її сферах і насамперед в діловодстві, так як українська мова є державною мовою, то й зрозуміло, що документаційне забезпечення органів влади та в інших організаціях України буде вестися державною мовою.

Потрібно відмітити ще одну важливу зміну, яка відбулась в жовтні 1997 року, Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Примірну інструкцію з діловодства в міністерствах і відомствах України, органах державної влади та місцевого самоврядування. Невдовзі після цього розробляється та затверджується ряд Державних стандартів України з діловодства та архівної справи, в яких встановлюються основні правила складання та ведення діловодства в Україні. Також необхідно зазначити, що законам, які приймаються Верховною Радою надаються нові типові форми. В цей час вводяться державний класифікатор управлінської документації, державний класифікатор професій та ін.

Всі зміни, що відбулися в діловодстві, надалі, позитивно впливатимуть на розвиток документаційного забезпечення органів влади, місцевого самоврядування, в установах та всіх інших організаціях та підприємствах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що проведені дослідження має важливе значення для історії загалом та окремо для вивчення і споглядання еволюції діловодства в Україні.

Список літератури

1. Іванова Т.В. Діловодство в органах державного управління та місцевого самоврядування: Навчальний посібник/ Т.В.Іванова, Л.П. Піддубна – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 360 с.
2. Палеха Ю.І. Організація сучасного діловодства./ Юрій Іванович Палеха. – К. : 2007. – 191с.

Одержано 11.12.15

УДК 34.096

Н.О. Юрченко, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Нормативно-правове регулювання електронного документообігу в органах місцевого самоврядування

У статті подано характеристику нормативно-правового регулювання електронного документообігу. Проаналізовано основні законодавчі документи, якими керуються у процесі використання електронних документів у відділі по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради зокрема та в Україні в цілому.

електронний документ, електронний документообіг, інформація, підписувач, електронний підпис

Постановка проблеми. З виходом України на якісно новий рівень розвитку у сфері документообігу та необхідністю в накопиченні й зберіганні великого об'єму паперової документації в усіх установах і організаціях України з'явилась потреба у використанні електронного документообігу. Дана проблема не оминула і органи місцевого самоврядування, де питання електронного документообігу стоїть досить таки гостро. Електронний документообіг є одним із тих інструментів, які в змозі забезпечити потреби сьогодення в швидкому інформаційному обміні та зберіганні інформації. Саме нормативно-правові документи покликані врегулювати питання використання сучасно виду документообігу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням нормативно-правового регулювання електронного документообігу в Україні займалися А. Прокопенко, А. Шпірко та інші. Проблеми використання електронних цифрових підписів, впровадження електронного документообігу в організаціях та його нормативно-правового регулювання досліджували такі науковці, як В. Тихонов, Ю. Вітін, М. Ларін та Г. Асеев [1]. С. Головань та А. Фурманюк займалися вивченням питання контролю доступу та оцінки безпеки електронного документообігу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз нормативно-правового регулювання електронного документообігу України загалом та відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради зокрема.

Виклад основного матеріалу. Відділ по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради є виконавчим органом міської ради, їй підконтрольний і підзвітний, підпорядкований виконавчому комітету Кіровоградської міської ради і міському голові. У своїй діяльності відділ керується Конституцією України, Європейською Хартією місцевого самоврядування, Законами України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про звернення громадян", Указами Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, рішеннями Кіровоградської міської ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови

До основних завдань відділу належать: діловодне, організаційне, інформаційне забезпечення діяльності виконавчого комітету та виконавчих органів Кіровоградської

---

* Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Барабаш В.А.

міської ради, Кіровоградського міського голови, секретаря міської ради, першого заступника міського голови, заступників міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючого справами виконавчого комітету міської ради з питань, що належать до компетенції відділу. Організація документообігу та контролю за своєчасним розглядом звернень, заяв, пропозицій та скарг громадян виконавчими органами Кіровоградської міської ради згідно з чинним законодавством.

Сучасний правовий статус безпаперового документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису в органах місцевого самоврядування та відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради визначається двома основними законами України, прийнятими у 2003 році: "Про електронні документи та електронний документообіг" (№ 851-IV) і "Про електронний цифровий підпис" (№ 852-IV) [2]. Питання застосування органами місцевого самоврядування і відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради положень вищезазначених законів регламентуються Постановами Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 року "Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності" (№ 1452) і "Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади" (№ 1453).

Відповідно до закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22 травня 2003 року електронним документом прийнято називати документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [3]. Складовою електронного документа є "оригінал електронного документа", який відповідно до вищезгаданого закону має таке визначення: "...оригіналом електронного документа є електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами" [3]. Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Згідно з даним Законом візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною. Електронний документообіг (обіг електронних документів, головним елементом якого є документ в електронній формі – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством.

Закон України "Про електронний цифровий підпис" визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, які виникають під час використання електронного цифрового підпису. У Законі визначено ключові терміни:

– електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних;

– електронний цифровий підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [4].

Електронний цифровий підпис призначений для забезпечення діяльності фізичних та юридичних осіб, яка здійснюється з використанням електронних документів. Він використовується юридичними та фізичними особами – суб'єктами електронного документообігу для ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності даних в електронній формі. Законом "Про електронний цифровий підпис" визначено поняття підписувача – особа, яка на законних підставах володіє особистим ключемта від свого імені або за дорученням особи, яку вона представляє, накладає електронний підпис під час створення електронного документа. Особистий ключ – параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу.

При використанні електронного документообігу застосовують також і Постанову від 28 жовтня 2004 р. N 1452 "Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності" в якій зазначається, що установа застосовує електронний цифровий підпис лише за умови використання надійних засобів електронного цифрового підпису, що повинне бути підтверджено сертифікатом відповідності або позитивним експертним висновком за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, отриманим на ці засоби від Адміністрації Держспецзв'язку, та наявності посиленних сертифікатів відкритих ключів у своїх працівників – підписувачів. Хотілося б також зазначити, що відповідальність за організацію застосування електронного цифрового підпису в установі несе її керівник, якщо інше не встановлено законодавством[5]. Важливо також відмітити і те, що право проставлення електронної печатки на електронних документах надається лише тому працівнику установи, який проставляє відповідну печатку на документах на папері.

Важливим нормативно-правовим документом у сфері електронного документообігу є і Закон України "Про інформацію", який визначає, що документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі, а інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6]. Відповідно до вищезгаданого закону основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Стаття 5 Закону України "Про інформацію" наголошує, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [6].

Неможливо не згадати і такий Закон України, як "Доступ до публічної інформації", який визначає, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених

цим Законом [7]. Доступ до публічної інформації відповідно до цього Закону здійснюється на принципах:

- 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;
- 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Доступ до інформації забезпечується двома головними шляхами, такими як:

1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації, що включає в себе – в офіційних друкованих виданнях інформацію; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах та будь-яким іншим способом;

2) надання інформації за запитами на інформацію.

Суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації виступають:

- 1) запитувачі інформації – фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень;
- 2) розпорядники інформації – суб'єкти, визначені у статті 13 цього Закону;
- 3) структурний підрозділ або відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації.

Хотілося б також звернути увагу на те, що контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації буває трьох видів і відповідно він є наступним:

1. Парламентський контроль за дотриманням права людини на доступ до інформації здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України.

2. Громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо.

3. Державний контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації здійснюється відповідно до закону [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження даної теми свідчить про те, що нормативно-правова база електронного документообігу в Україні та відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради досить таки широка. Це підтверджується такими законами, як: закон України "Про Електронні документи та електронний документообіг", закон України "Про електронний цифровий підпис", закон України "Про інформацію" та закон України "Про доступ до публічної інформації". Таким чином, знаючи нормативно-правове регулювання діяльності електронного документообігу можна уникнути багатьох помилок та незручностей у процесі роботи з документами в електронній формі.

Список літератури

1. Охріменко Г. В. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації [Електронний ресурс] / Г. В. Охріменко. – Режим доступу : <http://naub.org.ua>
2. Литовченко О.О., Проценко Н.К. – Правове регулювання електронного документообігу в Україні: навч. Посібник / О.О. Литовченко, Н.К. Проценко. – Кременчук, 2012. – 32 с.

3. Електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
4. Електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
5. Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності: Постанова України від 28.10.2004 № 1452 (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1452-2004-п>.
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
7. Доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

Одержано 10.12.15

УДК 65.012.32:658.114.3

О.Ю. Катінюв, ст. гр. МЕ-14МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність антикризового менеджменту аграрного підприємства

В статті досліджено особливості визначення сутності антикризового менеджменту аграрного підприємства та висвітлено його основні принципи та функції.

організація, антикризове управління, модель антикризового управління, аграрне підприємство

В діяльності кожного підприємства, зокрема і аграрного, періодично виникають ситуації, коли необхідно вживати заходи, спрямовані на запобігання виникненню кризових явищ чи ліквідацію вже наявних ознак кризи. Вказані заходи в сучасній економічній науці прийнято відносити до системи антикризового управління.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення поняття антикризового управління підприємством. Одні дослідники вважають його специфічним типом управління, спрямованим на виявлення ознак кризових явищ та створення відповідних передумов для їх своєчасного запобігання, послаблення, подолання з метою забезпечення життєдіяльності суб'єкта підприємницької діяльності, недопущення ситуації його банкрутства [1, с. 495]. Подібної точки зору дотримується і Е. Уткін, який наголошує на спрямованості антикризового управління на попередження важких ускладнень у ринковій діяльності підприємства, забезпечення його стабільного, успішного господарювання [7, с. 13]. На думку інших авторів, антикризове управління має місце тоді, коли у підприємства вже виникли певні фінансово-економічні проблеми

---

* Науковий керівник: канд. наук. з держ. управління, доц. Зайченко В.В.

[2, с. 95]. Ще одним варіантом розгляду антикризового управління як реакції на зовнішні впливи є визначення його як здатності підприємства конструктивно реагувати на зміни, що загрожують його нормальному функціонуванню [3, с. 4].

Метою статті є висвітлення антикризового управління як постійно діючої системи заходів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування підприємства як у короткій, так і у довгостроковій перспективі.

Створення на агарному підприємстві системи антикризового управління має базуватися на певних принципах, дотримання яких дозволить забезпечити її ефективне функціонування у майбутньому. Серед таких принципів фахівці виділяють своєчасну діагностику кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства, терміновість реагування на різні кризові явища, послідовність дій, постійний нагляд, динамічність, адекватність реагування підприємства на ступінь реальної загрози його фінансовому добробуту, а також повну реалізацію внутрішнього потенціалу для виходу з кризи.

Оскільки ми розглядаємо антикризове управління на підприємстві як постійно діючу систему, то її функціонування пов'язане з прийняттям значної кількості управлінських рішень. Антикризові управлінські рішення, на думку дослідників, мають прийматися на основі достовірної інформації, їх масштаб і спрямованість мають відповідати типу кризи на підприємстві та швидкості її поширення, рішення різних суб'єктів антикризового управління мають узгоджуватися між собою, кожне рішення має обиратися як оптимальне з декількох можливих варіантів, спрямовуватися на конкретного виконавця і доводитися у зрозумілій для нього формі, прийняті рішення мають виконуватися в максимально можливому обсязі. Порушення вказаних принципів не дозволить отримати очікуваних ефектів від антикризових заходів або навіть може призвести до поглиблення кризи на підприємстві.

Необхідно визнати, що прийняття рішення про впровадження антикризових заходів у більшості випадків є достатньо болісним для менеджменту підприємства. По-перше, доводиться визнати наявність певних проблем у розвитку підприємства, а відповідно потрібно знайти і винуватих у їх виникненні. По-друге, впровадження антикризових заходів, як правило, потребує певних витрат, причому їх обсяг прямо пропорційний масштабу обраних заходів. По-третє, інтереси найманих менеджерів (навіть топ-рівня) не завжди співпадають з інтересами власників підприємства: зменшення обсягів прибутку підприємства чи погіршення інших фінансово-економічних показників його діяльності далеко не завжди автоматично відображається на заробітній платі менеджерів різних рівнів. Зазначені та інші причини часто призводять до того, що впровадження антикризових заходів на підприємствах починається із запізненням, суттєво знижується їх ефективність, поглиблюється ступінь прояву кризи тощо.

Під системою антикризового управління С. Паранчук пропонує розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, реалізація яких дозволить не допустити втрати підприємством цінності як господарської одиниці в умовах нестабільного внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування [5].

На нашу думку, система антикризового управління на підприємстві має виконувати 3 групи обов'язкових функцій:

а) виявлення ознак кризи, їх класифікація та встановлення ступеня наявного чи потенційного негативного впливу кризових явищ на фінансово-господарський стан та ринкові позиції суб'єкта господарювання;

б) вибір інструментів антикризового управління, застосування яких буде найбільш оптимальним для того типу і ступеня кризи, що має місце на даному

підприємстві, підбір виконавців антикризових заходів та узгодження їх дій з метою досягнення синергетичного ефекту;

в) реалізація заходів антикризового управління, контроль за їх ефективністю та внесення необхідних корегувальних змін в програму антикризових дій.

Усі зазначені групи функцій є однаково важливими з точки зору ефективного функціонування системи антикризового управління на підприємстві. Тому навіть у тих випадках, коли виконання вказаних функцій покладено на різних осіб чи різні служби, у структурі підприємства обов'язково має бути особа, яка координує і контролює дії усіх суб'єктів антикризового менеджменту (це може бути власник підприємства, керівник підприємства чи антикризовий менеджер). При цьому, наголошує В. Родченко, для антикризового керування мають бути створені необхідні умови для виконання своїх функцій: повна передача повноважень і відповідальності за результати діяльності підприємства в період проведення антикризових процедур; доступ до всієї інформації, що стосується діяльності підприємства і його взаємовідносин із зовнішніми контрагентами; створення дійового механізму зацікавленості (матеріальної і моральної) в подоланні кризи і збереженні підприємства як життєздатного суб'єкта ринку [6].

На нашу думку слушною до впровадження є концептуальна модель процесу антикризового управління підприємством запропонована Л. Лігоненко [4, с. 83]. Вказана модель передбачає проходження підприємством у процесі подолання кризи ряду послідовних етапів:

1. Діагностика кризових явищ і загрози банкрутства підприємств, що має надати можливість сформулювати необхідне аналітичне підґрунтя для подальшої роботи.

2. Визначення мети і завдань антикризового управління, основними з яких можуть бути: виведення підприємства зі стану юридичного банкрутства; локалізація кризових явищ; фінансова стабілізація; запобігання повторенню кризи тощо.

3. Визначення відповідальних за розробку і реалізацію антикризових процедур, встановлення їх повноважень стосовно розробки та впровадження антикризової програми.

4. Оцінка часових обмежень процесу антикризового управління, які, як правило, визначаються часом, наявним у підприємства до порушення справи про банкрутство і адміністративного обмеження повноважень існуючого керівництва.

5. Оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління та прийняття рішень про залучення необхідних для проведення антикризових заходів ресурсів зі сторони.

6. Впровадження антикризової програми і контроль за її виконанням, своєчасне вжиття заходів щодо модернізації або коригування раніше розробленої політики (процедур, заходів) у зв'язку з непрогнозованими процесами у внутрішньому і зовнішньому середовищі, поведінці окремих суб'єктів.

7. Розробка і реалізація профілактичних заходів, спрямованих на запобігання повторенню кризи, створення або модернізація основних елементів системи протидії банкрутству на рівні підприємства [4, с. 83-84].

Проходження вищезазначених етапів має сприяти виходу підприємства з кризи, що вже має місце у його діяльності. Водночас, набагато важливішим, на нашу думку, є створення на підприємстві системи, що дозволяє запобігати виникненню кризових явищ, усувати їх появу ще на стадії кризи зростання. Функціонування такої системи передусім лежить у площині менеджменту, зокрема менеджменту стратегічного.

Саме тому серед усіх інструментів антикризового управління на підприємстві найбільш важливими ми вважаємо стратегічні інструменти, спрямовані на кардинальні довгострокові зміни у сфері менеджменту суб'єкта господарювання. Реалізація цих змін дозволяє підприємству забезпечити нову якість зростання у багатьох сферах:

організаційній, управлінській, технологічній тощо. Провівши радикальні зміни у сфері управління певними процесами на підприємстві, його власники (керівники) отримують по суті новий тип господарюючого суб'єкта без додаткових юридичних процедур, пов'язаних з ліквідацією, перереєстрацією тощо.

Список літератури

1. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева; За заг. ред. З.Є. Шершньової. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
2. Базаров Г. З. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для ВУЗов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, Л.П. Бельх и др. / Под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. – М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1996. – 468 с.
3. Король В. С. Антикризисний менеджмент в умовах ринкової трансформації економіки: Автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.06.02 / В.С.Король / НАН України; Ін-т регіон досліджень. – Л., 2001. – 20 с.
4. Лігоненко Л. О. Антикризисное управління підприємством: Монографія / Л.О. Лігоненко. – К., 2001. – 574 с.
5. Паранчук С. В. Елементи системи антикризового управління машино-будівним підприємством / С.В. Паранчук, І.І. Топій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=336>
6. Родченко В. В. Концептуальні підходи до проблеми побудови системного антикризового управління підприємством / В.В. Родченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/PSPE/2010_2/Rodchenko_210.htm
7. Уткин Э. А. Антикризисное управление / Э.А. Уткин. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», Изд-во ЭКМОС, 1997. – 400 с.

Одержано 29.12.15

УДК 621.891

І.В.Шепеленко, доц., канд. техн. наук, В.М. Каліч, проф., канд. техн. наук, І.М. Дмитрик, ст. гр. АТ-14М

Кіровоградський національний технічний університет

Пристрій для фінішної антифрикційної безабразивної обробки гільз циліндрів двигунів

Метою даної роботи є підвищення ефективності використання ФАБО деталей машин. Підвищити продуктивність процесу та якість обробки можливо за рахунок нових схем ФАБО, а також розробки пристроїв для їх реалізації. У роботі запропонований пристрій для ФАБО гільз циліндрів. Використання запропонованого пристрою дозволить підвищити продуктивність робіт, збільшити зносостійкість покриття та підвищити ресурс гільз циліндрів

фінішна антифрикційна безабразивна обробка, циліндро – поршнева група, гільза циліндрів, пристрій

Підвищення довговічності й технічної готовності двигунів забезпечується застосуванням прогресивних технологічних процесів відновлення деталей. Визначено, що ресурс роботи дизельних двигунів на 70–90 % залежить від довговічності деталей циліндро - поршневої групи (ЦПГ) [1]. Саме в цих деталей раніше, ніж в інших, наступають граничні зноси, що вимагають обов'язкового відновлення під час капітального ремонту.

Однією з дорогих і швидкозношуваних деталей ЦПГ є гільза циліндрів двигунів. Інтенсивність зношування гільзи циліндрів після капітального ремонту в 2...3 рази вище, ніж у нових гільз. Тому питання розробка й удосконалення способів відновлення й збільшення ресурсу гільз циліндрів є актуальними.

Аналіз методів підвищення довговічності гільз циліндрів дозволив зробити висновок, що застосування окремих розробок і процесів, незважаючи на їх ефективність, не дозволяють значно підвищити довговічність гільз та ресурс двигунів у цілому. У той час, сучасні досягнення трибології відкривають нові можливості для підвищення ресурсу відремонтованих двигунів [2].

Важливим напрямком з ресурсу нових і відремонтованих двигунів є застосування фінішної антифрикційної безабразивної обробки (ФАБО) деталей, що лімітують ресурс двигунів (гільзи циліндрів, колінчасті вали, шатуни й ін.).

ФАБО заснована на використанні явища вибіркового перенесення (ефект беззносності), відкритого в СРСР у 1956 р. Ефект беззносності реалізований у багатьох машинах шляхом використання спеціальних мастильних матеріалів, покриттів і конструкцій вузлів машин та заснований на явищі самоорганізації [3].

Метод ФАБО розроблений Д.М. Гаркуновим і В.М. Лозовським та спочатку мав назву - фрикційне латунування. У теперішні час під ФАБО розуміють різні способи фінішної обробки, засновані на використанні в процесі тертя явища схоплювання поверхонь і вибіркового перенесення. Вивченню процесів ФАБО присвячені роботи Д.М. Гаркунова, В.М. Лозовського, Ф.Х. Бурмукулова, С.С. Некрасова, Г.К. Потапова та інш.

Сутність ФАБО полягає в тому, що поверхні тертя деталей покривають тонким шаром (1...5 мкм) міді, латуні, бронзи або іншими антифрикційними твердозмащувальними матеріалами, внаслідок чого вони здобувають високі антифрикційні властивості й контактну твердість. Поверхню деталі обробляють прутком, бруском або диском з антифрикційних сплавів з використанням поверхнево-активних речовин, що втримуються в спеціальних робочих середовищах.

На підставі експериментальних даних і теоретичного розгляду питання утворення покриттів при ФАБО розглядають в три етапи [4].

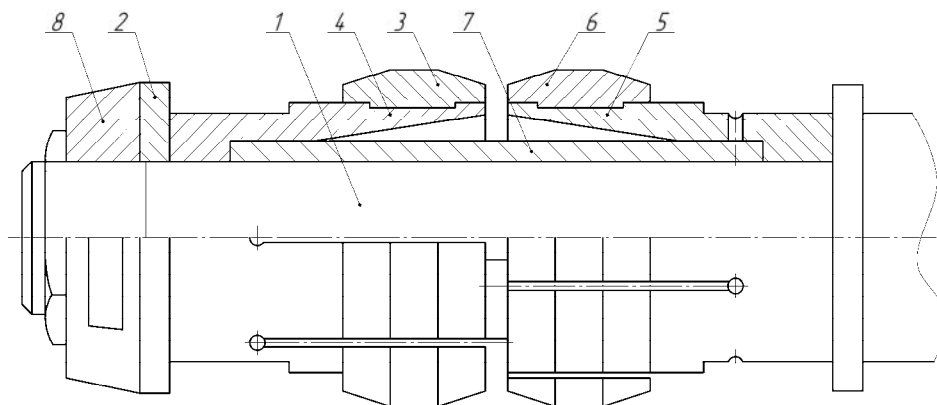
На першому етапі на поверхню деталі наносять поверхово - активне середовище, що сприяє розм'якшенню й розчиненню оксидних плівок на поверхні деталі й інструмента.

На другому етапі тверде тіло (оброблювана деталь) контактує з м'яким контртелом (інструментом). При цьому відбувається зношування інструмента внаслідок мікрорізання шорсткостями поверхні оброблюваної деталі. Для цієї фази характерно високий тиск і пов'язане з ним впровадження виступів шорсткості поверхні деталі в поверхню більш м'якого матеріалу, що утворює покриття. У результаті трибонавантажень і стискаючих тисків частина часток, що утворилися при мікрорізанні, зношуванні - спресовуються в западинах між виступами шорсткості поверхні деталі. Це сприяє згладжуванню поверхні, збільшує реальну площу контакту, зменшує контактний тиск. У результаті високих локальних тисків виникають когезійні зв'язки.

На третьому етапі, коли западини оброблюваної поверхні заповнені, під впливом адгезійної взаємодії відбувається збільшення товщини шару покриття. При цьому нанесений шар міцно зв'язується з підкладкою основного металу, а шорсткість поверхні підсилює цей зв'язок. Подальший ріст товщини покриття буде визначатися тим, наскільки міцність шарів покриття буде більше міцності матеріалу інструмента.

ФАБО забезпечує підвищення зносостійкості деталей в 1,5 – 2 рази, антифрикційних властивостей поверхонь тертя та може використовуватися як метод підвищення довговічності гільз циліндрів [5].

Для ФАБО гільз циліндрів двигунів ЯМЗ-238 нами розроблені спосіб та пристрій (рис.1), який складається з оправки 1, на якій розташовані розрізні втулки 4, 5 з антифрикційними брусками 3, 6, дистанційної втулки 7, яка створює зазор між розрізними втулками та шайбою 2 і гайкою 8. Остання забезпечує закріплення робочих елементів пристрою на оправці та виконує функцію напрямного конусу. Розрізні втулки 4 і 5 розміщені на оправці 1 таким чином, що пази між пелюстками не співпадають. Антифрикційні бруски встановлені в проточні пази пелюсток розрізних втулок і кріпляться до них гвинтами з середині.

1 – оправка; 2 – шайба; 3, 6 – антифрикційні бруски; 4, 5 – розрізні втулки; 7 – дистанційна втулка; 8 – гайка

Рисунок 1 - Пристрій для ФАБО гільз циліндрів

Пристрій, що пропонується, встановлюється в штоку гідравлічного пресу і працює таким чином.

Антифрикційні бруски 3 і 6 за рахунок пружної деформації пелюсток розрізних втулок притискаються до поверхні, що обробляється. При цьому зона обробки постійно змочується робочою рідиною (гліцерином), яка сприяє розм'якшенню й розчиненню оксидних плівок поверхні деталі, що обробляється та антифрикційних брусків.

Внаслідок тертя та зношування антифрикційних брусків 3 і 6 та дії робочої рідини, виконується перенесення антифрикційного матеріалу на оброблювальну поверхню.

При зворотному переміщенні $V_{зв}$ антифрикційними брусками виконується повторне нанесення покриття.

Завдяки розміщенню антифрикційних брусків на пелюстках розрізних втулок таким чином, що їх пази не співпадають, забезпечується постійне зусилля антифрикційних брусків при нанесенні антифрикційного покриття на всій внутрішньої поверхні гільзи.

Використання запропонованого пристрою дозволить підвищити продуктивність робіт, збільшити зносостійкість покриття та підвищити ресурс гільз циліндрів.

Список литературы

1. <http://www.autoslesar.net>.
2. Синя Н.В. Анализ способов восстановления гильз цилиндров двигателей внутреннего сгорания / Лапик В.П., Синя Н.В.//Вестник ФГОУ ВПО МГАУ.Агроинженерия. – 2007. - №1 (21). - с.104-107.
3. Гаркунов Д.Н. Триботехника (износ и безызносность): учебник / Д.Н.Гаркунов. – М.: МСХА, 2001. – 616 с..

4. Некрасов С.С. Антифрикционные покрытия деталей и эффективность их применения/ Некрасов С.С., Паршин И.П., Приходько И.Л.// Обзорная информ./ Госагропром СССР. АгроНИИТЭИТО. М., 1988. – 32 с.
5. Балабанов В. И. Триботехнологии в техническом сервисе машин / В.И. Балабанов, С. А. Ищенко, В. И. Беклемышев. – М.: Изумруд, 2005. – 192 с.

Одержано 28.12.15

УДК 658.012.32.001.76:664

І.Є. Мерещенко, ст. гр. МЕ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Менеджмент конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості

Проаналізовано конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості, досліджено пріоритети забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також розглянуто функції управління конкурентоспроможністю. Запропоновано шляхи вирішення проблеми конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

харчова промисловість, ефективність господарської діяльності, функції управління конкурентоспроможністю, інноваційна стратегія, фактори конкурентоспроможності

В сучасних умовах розвитку економіки особливого значення набуває проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств, конкурентні позиції яких на сучасних світових ринках залишаються недостатньо високими.

Харчова промисловість є важливою ланкою господарського комплексу України. Інтегральною характеристикою розвитку харчової промисловості виступає динаміка приросту основних економічних, фінансових та інших показників господарської діяльності підприємств. Однак найбільш узагальнюючими вважаються результативність та ефективність господарювання. Економічна ефективність і результативність підприємств харчової промисловості відіграють ключову роль в забезпеченні не тільки харчової, а й економічної безпеки країни в цілому, досягнення соціальної стабільності та розвитку економіки держави.

Ефективність господарської діяльності підприємства – це економічна категорія, що відображає комплексний кінцевий результат використання засобів виробництва й робочої сили за певний проміжок часу. Співставлення результату чи ефекту діяльності з витраченими для його досягнення ресурсами визначатиме ефективність функціонування підприємства.

Результативність діяльності підприємства є узагальнюючою характеристикою одержаних різного роду позитивних ефектів, пов'язаних із продуктивним використанням економічних ресурсів на основі найбільш повної реалізації наявних можливостей та потенціалу розвитку. До основних критеріїв визначення результативності відносять: прибутковість, економічність, продуктивність, якість

---

* Науковий керівник: канд.екон.наук, доц. Ткачук О.В.

продукції, інноваційність, якість трудового життя, ринкова позиція, екологічність [5, с. 167].

Важливе значення для формування структури системи управління конкурентоспроможністю харчового підприємства має виявлення функцій, що відносяться до управління конкурентоспроможністю і встановлення їхнього взаємозв'язку з виробничими функціями управління.

Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств харчової промисловості та вибір оптимальних бізнес-моделей (як способів ведення бізнесу з метою отримання прибутків від обраного виду діяльності) в сучасному динамічному мінливому ринковому середовищі, в якому умови диктують, з одного боку, покупці продуктів та послуг, які в достатній мірі представлені на ринку, а з іншого, продавці-постачальники дефіцитних ресурсів, в умовах посткризової глобалізованої економіки, коли спостерігається загострення конкуренції як на вітчизняному, так і на закордонних ринках, особливо під впливом шаленого тиску з боку китайських виробників дешевої продукції будь-якого призначення, є одним із найбільш важливих і одночасно ключовим питанням їх менеджменту. Від способів вирішення цього питання залежить якість відтворювальних процесів на підприємствах, їх прибутковість, здатність адаптуватися до запитів і умов ринкового середовища, а відтак і подальший їх розвиток та існування.

Способи вирішення проблеми конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості знаходять своє втілення в їх стратегії, а вірніше системі стратегій, яка носить назву так званого “стратегічного набору” підприємств, призначення якого – визначення методів ведення бізнесу та конкуренції, які забезпечать успіх підприємствам за обраним ними видами діяльності (бізнесу) [2, с.56].

При цьому, особлива роль та універсальна позиція у системі забезпеченні конкурентних переваг будь-якого підприємства в сучасному динамічному світі, якому притаманні динамічний розвиток технологій, динамічна зміна смаків споживачів, поява нових матеріалів тощо належить інноваціям і засобу їх втілення на підприємстві – інноваційним стратегіям, а точніше – стратегіям інноваційності, зміст яких складають рішення щодо впровадження інновацій різних видів, і у першу чергу, на рівні окремих бізнес-процесів або ланок ланцюжка вартості підприємства, що забезпечують певний вид бізнесу цього підприємства [5].

Наукове обґрунтування сутності проблем та визначення основних передумов забезпечення конкурентоспроможності сучасного харчового підприємства є особливо важливим.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства — це процес здійснення систематизованих та впорядкованих видів діяльності, метою яких є досягнення необхідного рівня конкурентних переваг на стратегічних напрямках діяльності підприємства.

Важливе значення для ефективного забезпечення конкурентоспроможності підприємства має обґрунтування і вибір пріоритетів. При встановленні пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності підприємства можна використати такі підходи: підхід, який ґрунтується на пріоритетних чинниках, результатах різних видів діяльності в сфері забезпечення конкурентоспроможності підприємства, та підхід, який передбачає визначення пріоритетних видів діяльності [6, с. 9].

Відповідно до першого, поширеного в зарубіжній теорії і практиці підходу, встановлюється рейтинг чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Для харчового підприємства такими факторами можна вважати:

- стійкий рівень якості продукції;
- високий рівень виробництва;

- швидка доставка продукції;
- надійна доставка продукції;
- низька ціна продажу продукції;
- гнучкі зміни конструктивних рішень;
- гнучкі зміни обсягів виробництва⁴
- послуги сервісу.

Наведені чинники використовують як пріоритетні при розробленні та реалізації різних стратегій підприємства. Якщо керівництво вважає пріоритетом номер один у забезпеченні конкурентоспроможності відповідність показників продукції вимогам споживачів, застосовують інноваційну стратегію, якщо ж вартість продукції, використовують економічну стратегію.

На думку більшості вітчизняних вчених-економістів при встановленні пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності підприємства слід використовувати підхід, який ґрунтується на визначенні пріоритетних видів діяльності. До пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності харчового підприємства можна віднести:

- створення нових видів продукції;
- забезпечення якості процесів і продукції;
- стандартизація на рівні підприємства;
- регулювання витрат на якість;
- діяльність щодо маркетингового сприяння збуту продукції;
- забезпечення необхідних якості та вартості сервісних послуг.

Пріоритетність процесів розробки продукції зумовлена сучасними темпами НТП, а їх регулювання передбачає досягнення показників продукції відповідно до вимог споживачів, усунення причин незадовільного стану конкурентоспроможності продукції до періоду освоєння її виробництва.

Створення нових видів харчової продукції може здійснюватись науково-дослідними організаціями та містити в собі інженерне прогнозування, розрахунки, експерименти і являє собою послідовне поєднання властивостей, складу та структури цієї продукції.

В харчовій галузі недостатньо досліджено функції управління конкурентоспроможністю підприємства.

У якості основних функцій управління конкурентоспроможністю харчового підприємства можна виділити наступні [1]:

- планування підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- організація та координація управління;
- контроль забезпечення підвищення конкурентоспроможності;
- оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства;
- облік і аналіз процесів управління конкурентоспроможністю;
- регулювання процесів управління конкурентоспроможністю.

Для формування оптимальної структури і чисельності служб управління конкурентоспроможністю підприємства пропонується розподілити функції між структурними підрозділами (табл. 1).

Таблиця 1 – Розподілення функцій управління міжструктурними підрозділу

Функція управління	Структурний підрозділ
Планування підвищення конкурентоспроможності підприємства	Відділ управління конкурентоспроможністю підприємства, відділ маркетингу, плановий та виробничий відділи
Організація і координація управління	Керівництво підприємства, начальники структурних підрозділів, відділ управління конкурентоспроможністю підприємства
Контроль забезпечення підвищення конкурентоспроможності	Виробничий відділ, бухгалтерія, аналітичний відділ, відділ маркетингу
Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства	Відділ управління конкурентоспроможністю підприємства, оперативно створювані групи
Облік і аналіз процесів управління конкурентоспроможністю	Бухгалтерія, фінансовий відділ, аналітичний відділ
Регулювання процесів управління конкурентоспроможністю	Керівництво підприємства, відділ управління конкурентоспроможністю підприємства, відділ праці та заробітної плати, виробничий відділ

Залежно від масштабів діяльності, поставлених завдань структура відділу управління конкурентоспроможністю підприємства може бути від одного менеджера до окремого структурного підрозділу.

При формуванні структури системи управління конкурентоспроможністю харчового підприємства пропонуємо використати комплексний підхід до управління, відповідно до якого система управління конкурентоспроможністю підприємства повинна діяти на всіх стадіях його життєвого циклу, на всіх рівнях управління, як по вертикалі, тобто по його рівнях, так і по горизонталі, тобто по функціях управління конкурентоспроможністю підприємства.

Також, виходячи зі специфічних особливостей підприємств харчової промисловості, можна виділити декілька груп резервів підвищення ефективності розвитку галузі. Найбільш значущими є резерви:

- підвищення ефективності використання сировинних і матеріальних ресурсів, включаючи паливно-енергетичні ресурси;
- підвищення ефективності вирощування сільськогосподарської сировини, її якості та зниження вартості;
- підвищення ефективності використання трудових ресурсів;
- підвищення ефективності використання виробничих потужностей і основних виробничих фондів;
- підвищення якості харчових продуктів; підвищення ефективності використання капітальних вкладень.

Доцільність урахування впливу різних результатів функціонування і розвитку підприємства, постійне зростання мінливості і невизначеності господарського середовища зумовлюють необхідність використання інтегрованого підходу до визначення результативності на основі впровадження системи збалансованих показників оцінки.

Отже, центральне місце в системі управління конкурентоспроможністю займає спрямований на забезпечення безперервного і стійкого підвищення рівня конкурентоспроможності організаційно-економічний механізм, який й приводить її в дію. Спираючись на цей механізм система управління має забезпечувати тісний взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємства з попитом, збутом і ефективністю виробництва, а також здійснювати комплексний вплив на певні об'єкти управління на всіх стадіях життєвого циклу підприємства і рівнях управління.

Список літератури

1. Гринів Л.В. Оцінка та підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.04 / Л.В. Гринів. – Київ, 2008. – 212 с.
2. Ковтун О. І. Конкурентоспроможність підприємства: стратегічний контекст : монографія / Ковтун О. І. – Львів: Вид-во ЛКА, 2009. – 276 с.
3. Омеляненко, Т.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабань, А.В. Вакуленко. – К.: КНЕУ, 2006. – 272 с.
4. Піддубна, Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: моногр. / Л.І. Піддубна. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2007. – 368 с.
5. Портер М. Конкуренція / М. Портер; [пер. с англ.]. – М.: Вільямс, 2008. – С. 608.
6. Тарнавська, Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. моногр. / Н.П. Тарнавська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.

Одержано 30.11.15

УДК 330.217

Р.Р. Смоляник, ФК 14-1М*

Кіровоградський національний технічний університет

Політика запровадження в діяльності суб'єкта господарювання операційного методу Cash-flow

Проведено дослідження процедури самофінансування суб'єкту господарювання, здійснено розрахунок операційного Cash-flow прямим і непрямим методами. Доведено, що показник Cash-flow характеризується більшою об'єктивністю порівняно з чистим прибутком чи показниками рентабельності, розрахованими з використанням прибутку, адже при розрахунках Cash-flow є менше можливостей для маніпуляцій, зокрема пов'язаних з обліковою політикою підприємства та формуванням прихованих резервів.

самофінансування, показник Cash-flow, методи розрахунку Cash-flow

У науково-практичній літературі можна зустріти дві основних концепції трактування сутності та класифікації внутрішніх джерел фінансування. Перший підхід зорієнтований на фінансові результати, другий – на рух грошових потоків. Це зумовлено тим, що не завжди доходи та витрати підприємства, відображені у звіті про фінансові результати, збігаються з грошовими надходженнями (видатками) в рамках операційної та інвестиційної діяльності відповідного періоду. З іншого боку, не всі

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Котенко Т.М.

витрати, які враховуються при визначенні фінансових результатів певного періоду, пов'язані з грошовими видатками.

Самофінансування дає змогу розв'язати такі конкретні питання:

- які грошові кошти може мати підприємство в своєму розпорядженні;
- які джерела їх надходження;
- чи достатньо засобів для виконання накреслених завдань;
- яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам;
- як повинен здійснюватися розподіл прибутку на підприємстві;
- як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємства на принципах самоокупності та самофінансування.

Мета полягає в розгляді теоретичних та практичних аспектів самофінансування підприємств.

Для самофінансування використовується багато методів. Деякі з них приведені у цій статті.

Показник Cash-flow почав використовуватися в 50-х роках ХХ століття американськими аналітиками при аналізі цінних паперів та звітності підприємств. Чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності прийнято позначати як операційний Cash-flow, чистий рух коштів від інвестиційної діяльності — як інвестиційний Cash-flow. Різниця між вхідними та вихідними потоками в рамках фінансової діяльності (у вузькому розумінні) — Cash-flow від фінансової діяльності.

Чистий Cash-flow (рух грошових коштів) по підприємству за звітний період розраховується як арифметична сума Cash-flow від усіх видів діяльності. Він дорівнюватиме приросту грошових коштів та їх еквівалентів за означений період.

Основою розрахунку загального Cash-flow є операційний Cash-flow, який характеризує величину чистих грошових потоків, що утворюються в результаті операційної діяльності, тобто частину виручки від реалізації, яка залишається в розпорядженні підприємства в певному періоді після здійснення всіх грошових видатків операційного характеру. Цей показник можна розглядати як критерій оцінки внутрішнього потенціалу фінансування підприємства. Достатній розмір операційного Cash-flow створює сприятливі передумови для залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Наявність операційного Cash-flow характеризує здатність підприємства:

- фінансувати інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел;
- погашати фінансову заборгованість;
- виплачувати дивіденди.

Структурно-логічна схема виникнення та використання операційного Cash-flow наведена на рис. 1.

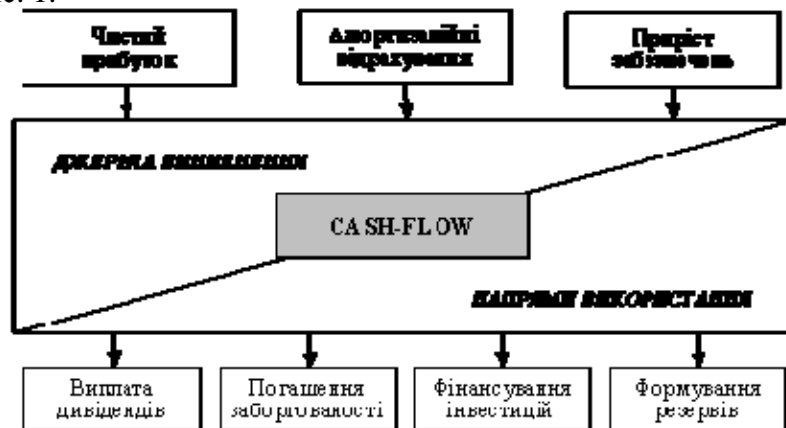

Рисунок 1 – Виникнення та використання операційного Cash-flow

Операційний Cash-flow та загальну суму грошових надходжень у рамках інвестиційної діяльності можна розглядати як внутрішнє джерело фінансування.

Базу для визначення Cash-flow від операційної діяльності утворюють дані звіту про фінансові результати (про прибутки і збитки) та баланс підприємства. Серед економістів до цього часу немає єдності щодо методології визначення Cash-flow. Класичний спосіб розрахунку операційного Cash-flow полягає в тому, що до чистого прибутку підприємства (після оподаткування) за визначений період додаються амортизаційні відрахування, нараховані у цьому самому періоді, та приріст забезпечень.

Якщо від «класичного» (брутто) Cash-flow відняти суму нарахованих дивідендів, то одержимо — нетто Cash-flow. Однак при використанні цього підходу до визначення чистого грошового потоку не враховуються зміни у складі поточних активів та пасивів, які також суттєво впливають на величину грошових коштів підприємства.

Дискусійним є питання віднесення до складу операційного Cash-flow процентів за користування позичками. Хоча за логікою, сплата процентів мала б належати до грошових видатків у рамках фінансової діяльності, згідно з П(С)БО і міжнародними стандартами складання фінансової звітності ця позиція відноситься до операційного Cash-flow. Для спрощення розрахунків у подальшому ми також відноситимемо зазначені грошові нарахування та видатки до операційних.

На практиці поширення набули два основні методи розрахунку Cash-flow від операційної діяльності, які враховують згадані зміни у складі оборотних активів і поточних зобов'язань і передбачають віднесення процентів за користування позичками до складу операційних витрат:

1. Прямий метод, при використанні якого чистий грошовий потік (Cash-flow) від операційної діяльності розраховується як різниця між вхідними та вихідними грошовими потоками, що мають безпосереднє відношення до операційної діяльності підприємства. До вхідних грошових потоків належать: грошові надходження від продажу товарів у звітному періоді; погашення дебіторської заборгованості; інші грошові надходження від операційної діяльності (від реалізації оборотних активів, операційної оренди активів тощо). До вихідних грошових потоків належать грошові видатки на покриття витрат, які включаються у собівартість продукції, адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат у рамках операційної діяльності, а також податки на прибуток та проценти за користування позичками.

2. Непрямий метод. Вихідною величиною при використанні цього методу є фінансові результати від операційної діяльності. Здійснюється зворотний до прямого методу розрахунок: операційні прибутки (збитки) коригуються на статті доходів (зменшуються) і витрат (збільшуються), які не впливають на обсяг грошових засобів (амортизація, забезпечення наступних витрат і платежів), а також на суму змін в оборотних активах та поточних зобов'язань, що пов'язані з рухом коштів у рамках операційної діяльності та сплатою процентів за користування позичками.

Схема розрахунку операційного Cash-flow з розрахованими по ТОВ «Цереал Компанія» сумами прямим і непрямим методами за 2015 рік наведена в табл. 1.

Таблиця 1 – Розрахунок операційного Cash-Flow за 2015 рік, тис. грн

ПРЯМИЙ МЕТОД	Сума
(+) Грошові надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3800
(-) Грошові виплати постачальникам за сировину, матеріали, послуги тощо	3400
(-) Грошові видатки на утримання персоналу	196
(+) Інші грошові надходження, які не належать до інвестиційної та фінансової діяльності	—
(-) Інші грошові видатки для покриття операційних витрат, які не стосуються інвестиційної та фінансової діяльності	-42
(-) Сплата процентів за користування позичками	-
(-) Сплата податків на прибуток	-
= Cash-flow (операційний)	162
НЕПРЯМИЙ МЕТОД	Сума
(+) Чистий прибуток від операційної діяльності	130
(+) Витрати, не пов'язані з грошовими виплатами	70
(-) Доходи, не пов'язані з грошовими надходженнями	—
(-) Приріст; (+) Зменшення оборотних активів (крім грошових коштів, їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій, інших статей неопераційних оборотних активів)	-70
(-) Зменшення; (+) Збільшення поточних зобов'язань, у т. ч. відсотки (крім короткострокових кредитів банків та інших статей, не пов'язаних з операційною діяльністю)	+0
= Cash-flow (операційний)	162
(-) Інвестиції в необоротні активи	
(+) Дезінвестиції	
(±) Доходи (збитки) від інвестиційної діяльності	
= Free Cash-flow (перед фінансуванням)	

Дані таблиці 1 свідчать про підприємство достатньо забезпечено грошовими коштами, може вільно розпоряджатися ними для здійснення своєї операційної діяльності без залучення кредитних ресурсів.

В подальшому розвитку ТОВ «Цереал Компанія», якщо операційний Cash-flow скоригувати на позитивний (негативний) Cash-flow від інвестиційної діяльності, то ми отримаємо так званий Free (незалежний) Cash-flow, який характеризує здатність підприємства забезпечити операційну діяльність та планові інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел (незалежно від зовнішнього фінансування). Позитивне значення Free Cash-Flow свідчить про наявність надлишку коштів, які можуть бути використані для таких цілей:

- виплата дивідендів;
- погашення банківських позичок;
- викуп власних корпоративних прав.

Розрахунок Free Cash-flow має значення як при аналізі, оскільки дає змогу користувачам звітності зробити висновок про потенціал внутрішнього фінансування в попередніх періодах, так і під час аналізу, оскільки є базовою величиною для прогнозування вхідних і вихідних грошових потоків, пов'язаних з фінансовою

діяльністю. Теперішня вартість очікуваного майбутнього Free Cash-flow може використовуватися як критерій оцінки вартості підприємства в рамках концепції максимізації доходів власників (SVK).

У рамках фінансового контролінгу показник Free Cash-flow використовується також як індикатор раннього попередження про можливі проблеми у сфері управління дебіторською заборгованістю та запасами, збутовій сфері тощо. Вважається, що цей показник швидше і виразніше сигналізує про негативний розвиток, ніж показники прибутковості.

Прямий метод розрахунку використовується, як правило, під час внутрішнього аналізу в рамках фінансового контролінгу для оцінки впливу руху грошових коштів на нинішню та потенційну ліквідність підприємства. За зовнішнього аналізу визначити чистий рух грошових коштів прямим методом неможливо за браком необхідної інформації, зокрема щодо грошових видатків підприємства на придбання сировини, матеріалів, на утримання персоналу тощо. Саме тому при оцінці кредитоспроможності чи інвестиційної привабливості підприємства використовується непрямий метод розрахунку Cash-flow, за якого використовується інформація, що міститься в офіційній звітності.

Показники, базою розрахунку яких є операційний Cash-flow, широко використовуються при оцінці фінансового стану підприємства та визначенні його кредитоспроможності. В той час як раніше в континентальній Європі при прийнятті рішення про видачу кредитів банки орієнтувалися в основному на вартість кредитного забезпечення, сьогодні головним критерієм прийняття відповідних рішень є Cash-flow, який прогнозується отримати позичальником, оскільки насамперед саме за рахунок цього джерела підприємства можуть погасити позички та проценти за ними.

Показник Cash-flow характеризується більшою об'єктивністю порівняно з чистим прибутком чи показниками рентабельності, розрахованими з використанням прибутку, адже при розрахунках Cash-flow є менше можливостей для маніпуляцій, зокрема пов'язаних з обліковою політикою підприємства та формуванням прихованих резервів. Так, чистий прибуток зі збільшенням рівня амортизаційних відрахувань та забезпечень наступних витрат зменшується, в той же час Cash-flow залишається незмінним. Показник Cash-flow можна розглядати з трьох позицій:

- 1) як індикатор ліквідності та платоспроможності підприємства;
- 2) як показник результативності фінансово-господарської діяльності (індикатор теперішньої та майбутньої доходності підприємства);

3) як індикатор спроможності до фінансування за рахунок внутрішніх джерел.

До основних показників Cash-flow, які розраховують на практиці, належать такі:

1. Показник тривалості погашення заборгованості. Визначається шляхом ділення позичкового капіталу нетто (зменшеного на суму грошових коштів, їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та чистої реалізаційної вартості поточної дебіторської заборгованості) на Cash-flow (операційний). Під позичковим капіталом розуміють усі зобов'язання підприємства: короткострокові, довгострокові, забезпечення наступних витрат і платежів тощо. Слугує індикатором спроможності підприємства за рахунок власних ресурсів виконувати свої зобов'язання. Показує, скільки років (чи періодів) підприємству потрібно (за даного рівня операційного Cash-flow), щоб розрахуватися зі своїми боргами за рахунок результатів операційної діяльності. Якщо тривалість погашення заборгованості становить 1—3 роки, то це нормальна ситуація з погляду перспектив виконання підприємством своїх зобов'язань; 4—5 років — задовільна; понад 5 років — незадовільна. Для підприємств торгівлі розрахунок цього показника

має свої особливості: ефективна заборгованість у такому разі може зменшуватися на величину запасів товарів на складі (якщо вони є ліквідними).

2. Показник обернено пропорційний до тривалості погашення заборгованості. Відношення Cash-flow до заборгованості (нетто). Показує здатність підприємства розрахуватись зі своїми боргами за рахунок грошових надходжень від операційної діяльності.

3. Показник самофінансування інвестицій, %. Визначається шляхом ділення операційного Cash-flow на величину чистих інвестицій (сума приросту нематеріальних активів, основних засобів і довгострокових фінансових інвестицій). Показує частку інвестицій, профінансовану за рахунок внутрішніх джерел. Чим вищий цей показник, тим менше підприємство вдавалося до залучення зовнішніх фінансових ресурсів при фінансуванні інвестицій.

4. Чиста Cash-flow-маржа, %: показник відношення Cash-flow (операційного) до обороту від реалізації продукції. Характеризує величину Cash-flow, яка припадає на одиницю обороту від реалізації. Показує, скільки процентів виручки від реалізації залишається на підприємстві після здійснення всіх платежів у рамках операційної діяльності.

5. Показник відношення Cash-flow до власного капіталу. Показує чистий грошовий потік на одиницю власного капіталу.

Опрацювавши матеріал я дійшов до висновку що – самофінансування, як і планування зокрема безумовно потрібні для підприємств схожих за метою своєї діяльності на ТОВ «Цереал Компанія». Воно повинно здійснюватися на підприємствах всіх розмірів і всіх форм власності. Підхід до кожного підприємства повинен бути окремим. Зараз підприємства отримали можливість самостійно здійснювати процес самофінансування, але вони замість того, щоб перебудувати систему планування для власних потреб, можливостей свого підприємства відмовилися від нього.

Необхідність самофінансування ще гостріше постає в умовах фінансової нестабільності як підприємств так і економіки в цілому. На сучасному етапі українські підприємці (на мою думку професійних менеджерів на Україні дуже мало) ставляться до самофінансування зневажливо.

Недоліком показників, розрахованих на базі Cash-flow, є те, що їх можна лише частково використовувати при порівнянні ефективності діяльності різних підприємств. Це зумовлено дією чинника амортизації. У тих підприємств, які інтенсивно нараховують знос і запускають в дію нове, дороге обладнання, за інших рівних обставин, рівень Cash-flow буде вищим, ніж у тих підприємств, які використовують менше обладнання чи беруть його в оренду (лізинг), однак працюють з однаковою ефективністю. Саме тому під час обґрунтування відповідних рішень фінансові аналітики повинні звертати увагу також на структуру Cash-flow.

Список літератури

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / Ареф'єва О.В., Городянська Д.М. // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — №8(86). — С. 34—90.
2. Маслак О.І. Особливості формування економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. // Актуальні проблеми економіки. — №9(135). — 2012. — С.36-46.
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник / [О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова]. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Либідь, 2002. — 384 с.
4. Ширинская Е.Б. Операции коммерческих банков : российский и зарубежный опыт. -М.: Финансы и статистика 2011.- 450 с.

Одержано 27.12.15

УДК 336:658.1

П.А. Терновський, ст. гр. АДМ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення управління дорожніми підприємствами

В статті розглянуті питання управління дорожніми підприємствами в сучасних умовах. Відповідно до «Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу України до 2015 року і подальший період» запропоновано напрямки удосконалення управління дорожніми підприємствами.

дорожнє підприємство, управління, державна політика

Постановка проблеми. Стан дорожнього господарства має сьогодні стратегічне значення для розвитку макроекономічних зв'язків між Україною та іншими країнами світу. Кількість і якість транспортних комунікацій – це показник науково-технічного та економічного розвитку країни, гідне значення якого покликано забезпечити дорожньо-будівельний комплекс. Сучасні економічні умови України характеризуються високими темпами розвитку ринкових відносин, інтеграційних процесів, у тому числі міжнародних, що передбачає зростання рівня конкуренції в провідних галузях економіки, до яких відноситься будівництво, зокрема дорожнє будівництво. У сфері дорожнього будівництва конкуренція проявляється під час проведення підрядних торгів на проектування дороги, поставку і виробництво матеріалів, робіт і послуг на її будівництво, інших робіт, зокрема, забезпечують дотримання проектних показників і нормативів у процесі будівництва та реконструкції, а також робіт і послуг, пов'язаних з ефективним і якісним обслуговуванням дороги на стадії її експлуатації.

В даний час більшість дорожньо-будівельних організацій в нашій країні опинилися у складній ситуації, коли, з одного боку, збільшуються обсяги виконаних робіт, а з іншого – знижується рентабельність. Однією з причин такого становища є застаріла організація праці, яка не відповідає сучасним вимогам, система ціноутворення, яка не відображає реальних витрат підрядника, застосування застарілих технологій, що не дозволяють досягати позитивних результатів. У підсумку підприємства залишилися без обігових коштів, не можуть оновлювати парк машин і механізмів залежно від фактично сформованих потреб.

Будь-який діючий економічний механізм підприємства передбачає досягнення головних цілей, основними з яких є отримання прибутку та посилення конкурентоспроможності. Необхідна розробка маловитратних і високоприбуткових заходів щодо виведення підприємств з кризового стану. Практично на кожному підприємстві є резерви для зниження витрат до раціонального рівня, що дозволяє домогтися підвищення економічної ефективності діяльності підприємства і його конкурентоспроможності. Для посилення конкурентоспроможності підприємств необхідно або знижувати собівартість робіт, або об'єктивно доводити обґрунтованість витрат замовнику.

Тому дослідження методів удосконалення управління підприємствами дорожнього будівництва є першочерговим теоретичним і практичним напрямком.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Сторожук О.В.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розвиток теорії і практики управління діяльністю підприємств дорожньої галузі здійснили такі українські вчені, як С.І. Андрєєв [1], О.Є. Бабина [2], Т.М. Блудова [3], М.М. Бурмака [4], В.О. Василенко [5], В.О. Галушко [6], О.П. Канін [8]. В.М. Семесько [9].

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, питання удосконалення економічних механізмів в управлінні підприємствами дорожньої галузі залишаються актуальними.

Цілі статті. Метою написання даної статті є вивчення напрямків удосконалення управління підприємствами дорожньої галузі в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Основною метою розвитку дорожнього господарства України є забезпечення максимального внеску автомобільних доріг у прискорення зростання економіки країни, покращення якості життя населення, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності українських товарів і послуг за рахунок зниження транспортної складової в собівартості кінцевої продукції, збільшення мобільності населення та створення мультиплікативного ефекту від розвитку дорожньої мережі в інших галузях. Для забезпечення сталого зростання в країні необхідним є взаємопов'язаний розвиток економіки та дорожнього господарства, проте в даний час у зазначеній сфері спостерігається низка дисбалансів, як-то відставання у розвитку дорожньої мережі, невідповідність існуючої сітки доріг, що входять до складу міжнародних транспортних коридорів, зростанню міжнародних автомобільних перевезень тощо.

У ринковому середовищі виникає потреба в розробці методів і підходів управління підприємством в умовах: динамічно мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища організації; складності та різноплановості процесів, що відбуваються всередині підприємства; явної суперечності цілей підприємства в умовах ринку і неможливості їх зведення до одного критерію; наявності та взаємозв'язку формалізованих і неформалізованих цілей і критеріїв; неповноти, неточності вихідної інформації; слабкої структурованості стратегічних завдань підприємства.

При управлінні підприємством в сучасних умовах слід виходити з того, що, будучи складною системою, воно є також системою стохастичною, тобто випадковою, визначається двома причинами:

1) реальні складні системи знаходяться під впливом великого числа випадкових факторів (випадковий вплив зовнішнього середовища);

2) у складних системах мають місце відхилення конкретних значень параметрів від середніх величин, а також помилки, на величину яких впливає складність структури (випадковий вплив внутрішнього середовища).

Негативними факторами впливу зовнішнього середовища на функціонування дорожньо-будівельних підприємств є: фінансування за рахунок бюджетних коштів, витрачання яких передбачає жорсткий контроль з боку держави; функціонування в умовах жорсткого дефіциту коштів; монопольне становище органів державного регулювання та управління різних рівнів як замовників дорожньо-будівельних робіт; висока капіталомісткість виробництва; виділення коштів через систему казначейства; сезонність дорожньо-будівельних робіт.

Згідно зі статистичними даними, довжина дорожньої мережі в Україні – 429 тис. км. З них «Укравтодор» обслуговує 40% доріг (169 тис. км), інші 60% (комунальні дороги) – перебувають у відповідальності міських, районних і сільських рад.

Незадовільний стан доріг в Україні, великою мірою зумовлений тим, що комплекс проблем дорожнього господарства накопичувався протягом тривалого періоду, розв'язати їх можна лише за допомогою системного підходу. Так, 80%

українських доріг побудовано в 60–70-х роках минулого століття. При цьому кількість автомобілів із 60-х зростає практично вдвічі. Лише 37% доріг – з асфальтобетонним і цементно-бетонним покриттям. Тільки 1,6% українських доріг – першої категорії (з двома і більше смугами в кожному напрямку, що мають більшу пропускну здатність і швидкість руху). За останнє десятиліття мережа доріг збільшилася всього на 1% (1,6 тис. км). Станом на початок 2015 року 97% доріг, відповідно до діючих міжремонтних періодів, потребують капітального ремонту. Слід зауважити, що 88% доріг спроектовано під навантаження на вісь автомобіля максимум у 6 тонн, у той час, як сучасний вантажний автотранспорт має навантаження 11,5 тонни на вісь. При цьому, за оцінкою експертів, 30–40% великовантажних автомобілів виїжджають на дороги з наднормативним навантаженням. У результаті доводиться констатувати більше навантаження українських доріг. На багатьох із них надпроектне навантаження призвело до руйнування не лише покриття, а й фундаменту.

Такий стан дорожньої інфраструктури призводить до зниження конкурентоспроможності країни та перешкоджає розкриттю логістичного потенціалу України повною мірою.

Для подолання існуючих проблем в дорожній галузі України 24 квітня 2013 р. на засіданні Кабінету міністрів було запропоновано Концепцію розвитку дорожньої галузі. У ній було визначено базові вектори розвитку дорожнього господарства. Серед них – упровадження сучасних технологій будівництва доріг, створення ефективної системи управління галуззю і залучення інвестицій на основі державно-приватного партнерства.

Відповідно до «Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу України до 2015 року і подальший період», можна запропонувати такі пріоритетні напрямки удосконалення управління дорожніми підприємствами:

- створення незалежного дорожнього фонду на спеціальному рахунку Укравтодору з метою залучення до нього у повному обсязі від користувачів автомобільних доріг наступних податків та зборів:

- проведення політики залучення кредитів міжнародних фінансових організацій під державні гарантії на дороги, що мають найбільше значення для розвитку економіки держави, перш за все, це автомобільні дороги, які співпадають з напрямками міжнародних транспортних коридорів;

- здійснення фінансування будівництва та експлуатації нових платних автомобільних доріг на концесійних умовах (на умовах платного проїзду);

- розробка нових механізмів накопичення і використання доходів від експлуатації автомобільних доріг з метою задоволення потреби у формуванні додаткових джерел фінансування і розвитку дорожньої мережі (законодавством слід передбачити перерозподіл частини доходів від функціонування об'єктів придорожньої інфраструктури (стоянок таксі, вантажних терміналів, автовокзалів, автостанцій, об'єктів дорожнього сервісу), що знаходяться в смугах відведення або придорожніх смугах автомобільних доріг на користь організацій, що здійснюють їх експлуатацію й утримання.

Окрім цього, для удосконалення управління і формування економічного механізму ефективної діяльності дорожньо-будівельних організацій, на наш погляд, доцільно використовувати альтернативні види палива; застосування нових технологій розігріву бітуму на підприємствах по виробництву асфальтобетону; використання технології виготовлення асфальтобетонних сумішей на мобільних асфальтобетонних підприємствах.

Для удосконалення управління організацією праці на дорожніх підприємствах

доцільно використовувати вахтовий метод організації праці. Для цього необхідно розробити методичні підходи до виконання робіт дорожньо-будівельними організаціями вахтовим методом.

Висновки. Вплив зовнішнього середовища на функціонування дорожньо-будівельних підприємств цілком залежить від політики держави. Основним джерелом фінансування дорожньо-будівельних підприємств є бюджетні кошти, тому першочерговими заходами, спрямованими на поліпшення управління такими підприємствами є заходи макроекономічного рівня

Таким чином, для удосконалення управління дорожніми підприємствами в цілому в державі необхідно здійснювати політику інтеграції транспортно-дорожнього комплексу України в європейську та світову транспортні системи шляхом: реалізації у повному обсязі угоди про партнерство та співробітництво між Україною та європейським співтовариством у галузі дорожнього господарства та транспорту; практичної реалізації інтеграційної політики щодо входження України у спільний європейський транспортний простір; наближення національних, технічних, технологічних та екологічних стандартів до світових показників. Вважаємо, що реалізація зазначених підходів сприятиме як покращанню показників роботи досліджуваної галузі так і подоланню кризових явищ та виходу економіки України на більш ефективний рівень функціонування.

Формування ефективної системи управління дорожньо-будівельними підприємствами вимагає розробки нових підходів до управління такими підприємствами, які ураховуватимуть умови їх функціонування в динамічному, невизначеному, нечіткому середовищі.

Список літератури

1. Андреев С.І. На шляху інноваційного розвитку дорожнього господарства / С.І. Андреев // Автошляховик України. – 2008. – № 5. – С. 24–25.
2. Бабина О.Є. Алгоритм оцінки конкурентоздатності транспортно-експедиторських підприємств / О.Є. Бабина, В.М. Семесько // Економіка та держава. – 2007. – №5. – С. 32–35.
3. Блудова Т. Глобалізація транспортної системи та поняття „транзитний потенціал країни” / Т. Блудова // Економіка України. – 2006. – №10. – С. 73–78.
4. Бурмака М.М. Оцінка кризового стану дорожнього підприємства / М.М. Бурмака, І.В. Литвиненко // Економіка транспортного комплексу. – 2008. – № 12. – С.134–140.
5. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: навчальний посібник. Вид. 2-ге, виправл. і доп./ За редакцією В.О. Василенка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.
6. Галушко В.О. Проблеми та перспективи розвитку дорожньої галузі / В.О. Галушко // Дорожня галузь України. – 2011. – № 2. – С. 12–15.
7. Дергаусов М. Особливості транспортної політики в Україні при її адаптації на міжнародних ринках // <http://www.vesna.org.ua>.
8. Канін О.П. Автоматизація процесів проектування організації виконання дорожніх робіт. / О.П. Канін, М.М. Лихоступ // Автошляховик України – 2008. – № 6 (206). – С.37–38.
9. Семесько В. М. Аутсорсинг і перспективи розвитку транспортної логістики / В.М. Семесько // Економіка та держава. – 2006. – №1. – С. 57–59.
10. Якименко Н. В. Необхідність створення торгово–транспортних логістичних центрів в сучасних умовах господарювання / Н.В. Якименко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – №20. – С. 132–136.

Одержано 27.12.15

УДК 336:658.1

С.О. Полоз, ст. гр. МЕ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління ризиками підприємства дорожньої галузі

В статті досліджені питання управління ризиками підприємства дорожньої галузі України в сучасних умовах. Запропоновано запровадити підходи до удосконалення управління економічними ризиками у вигляді певних організаційних методів з попередження та мінімізації ризиків.

ризики, підприємство, управління, дорожня галузь, економічна безпека

Постановка проблеми. Сучасне управління підприємствами здійснюється в умовах невизначеності, що передбачає невідомість ймовірності різних варіантів розвитку подій, та як наслідок – підвищені ризики. У сучасному динамічному світі менеджери в своїй діяльності все частіше зіштовхуються з мінливими вимогами до продукту чи послуги, зростаючими потребами, обмеженими бюджетами, а також стислими термінами. Організації змушені скорочувати витрати, оперувати меншою кількістю ресурсів, обмеженими бюджетами, а в багатьох випадках і меншим штатом співробітників. Специфіка функціонування дорожньої галузі України вимагає використання особливих підходів до забезпечення їх фінансово-економічної безпеки, які хоча й ґрунтуються на концептуальних засадах теорії фінансів та низки інших економічних наук, але мають враховувати головні й характерні особливості діяльності дорожнього підприємства.

Одним із трактувань поняття економічної безпеки є такий стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу unikнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту. Щодо підприємств дорожньої галузі, то в сучасних умовах стан їх економічної безпеки можна оцінювати як складний. Так, сьогодні підприємства дорожньої галузі України мають застарілу техніку та механізми, у близько 80% яких амортизаційний термін використання понад 10 років. Водночас, лише за умов технічного переоснащення галузь має перспективи розвитку.

Усе викладене вище підтверджує актуальність дослідження питань удосконалення управління ризиками підприємства дорожньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питанням, пов'язаним із дослідженням різних аспектів діяльності підприємств дорожньої галузі присвячено багато наукових праць. Зокрема, їх досліджували такі вчені, як М.М. Бурмака [1], В.О. Василенко [2], В.О. Галушко [3], О.П. Канін [5], Т.І. Ткаченко [2], Ліпський Г.Є. [6], Тирін В.В. [6], Соколова Н.М. [6].

Питаннями управління економічними ризиками підприємств займаються такі вчені: Ігнатенко А.В. [7], Сорока П.М. [8], Сорока Б.П. [8], Шевчук Т.В. [9] та інші.

Разом із тим, питання управління ризиками підприємств дорожньої галузі залишаються актуальними.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Заярнюк О.В.

Цілі статті. Метою написання даної статті є дослідження окремих аспектів управління ризиками підприємств дорожньої галузі в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Розгортання фінансово-економічної кризи суттєво загострило проблему управління фінансовими та економічними ризиками в промисловості, зокрема і в будівельній. Як відомо, підприємництва без ризику не буває. В умовах ринкової економіки найбільший прибуток, як правило, приносять ринкові операції з підвищеним ризиком.

Беручи за основу підходи П.М. Сороки та Б.П. Сороки [9], під підприємницьким ризиком будемо розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних із виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими й фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів. У розглянутих видах діяльності доводиться мати справу з використанням матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних (інтелектуальних) ресурсів, так що ризик пов'язаний із загрозою повної або часткової втрати цих ресурсів. У підсумку ризик на підприємстві характеризується як небезпека потенційно можливої, імовірної втрати ресурсів або недоодержання доходів у порівнянні з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даному виді підприємницької діяльності.

В абсолютному вираженні ризик може визначатися величиною можливих втрат у речовинному, матеріально-речовинному (фізичному) або вартісному (грошовому) вираженні, якщо тільки збиток піддається такому виміру. У відносному вираженні ризик характеризується як величина можливих втрат, віднесена до деякої бази, у вигляді якої найбільше зручно ухвалювати або майновий стан підприємця, або загальні витрати ресурсів на даний вид підприємницької діяльності, або очікуваний дохід (прибуток) від підприємництва.

Стосовно дорожньо-будівельного підприємства (одна з філій дочірнього підприємства «Кіровоградський облавтодор»), обраного нами в якості об'єкта дослідження, для визначення відносної величини ризику йому доцільно брати вартість основних фондів і обігових коштів підприємства або намічені сумарні витрати на даний вид підприємницької діяльності, беручи до уваги як поточні витрати, так і капіталовкладення або розрахунковий дохід (прибуток). Вибір тієї або іншої бази не має принципового значення, але слід віддати перевагу показнику, який має найбільш суттєве значення для діяльності підприємства.

Основні причини виникнення ризику можна поділити на три групи: 1) принципова невизначеність і непередбачуваність більшості економічних явищ і процесів; 2) існування економічно-оптимальної неповноти інформації; 3) навмисно "організована" невизначеність або асиметрія інформації.

Досліджуваному підприємству, притаманні, перш за все, транспортний, постачальницький, виробничий та управлінський ризик. Виробничий та управлінський ризик є внутрішніми ризиками підприємства, водночас транспортний та постачальницький доцільно віднести до групи змішаних ризиків. Наприклад, транспортний ризик є зовнішнім лише у випадку, якщо підприємство замовляє послуги сторонніх транспортних організацій. Постачальницький стає зовнішнім, коли виникає з вини постачальників матеріальних ресурсів і обладнання при порушенні строків, обсягів, асортименту, ціни або якості ресурсів, які постачаються. Практика свідчить, що на всіх рівнях прийняття рішень завжди присутні як зовнішні, так і внутрішні для промислового підприємства фактори економічного ризику. Зовнішніми ризиками управляти практично не можливо, проте їх потрібно ретельно вивчати і враховувати в

господарській діяльності. До зовнішніх слід віднести, насамперед, можливі втрати від стихійних лих (землетруси, пожежі, повені); небезпеку втрат, пов'язаних із непередбачуваністю політичних рішень (зміни в податковому законодавстві); можливі втрати від зміни макроекономічної ситуації в країні. На відміну від них, внутрішні ризики, які також здійснюють суттєвий вплив на результати фінансово-господарської діяльності підприємства, піддаються вимірюванню, аналізу та регулюванню.

Внутрішні ризики великою мірою залежать від рішень, які ухвалюються керівництвом підприємства. Виникнення таких ризиків обумовлено помилковими рішеннями керівництва, а саме: - рішення, що призводять до зниження конкурентоспроможності продукції підприємства через впровадження конкурентами нових технологій; - помилки у процесі вибору постачальника сировини та матеріалів; - помилки при укладенні угод про постачання; - вибір неспроможного замовника для здійснення будівельно-монтажних робіт; - помилки виробничого характеру, що призводять до втрат та збитків; - ризики, пов'язані із втратами внаслідок аварій, крадіжок; - помилки при виборі підрядника (ризик вибору непрофесійного підрядника, ризик втрати підрядника); - недоліки в організації менеджменту; - низька кваліфікація персоналу та робітників; - невиконання умов угод.

Залежно від характеру дій та заходів, що проводяться промисловим підприємством виділяють: *організаційні* методи управління ризиком, які передбачають розробку та реалізацію систем недопущення ризику; *економічні* методи управління ризиком, суть яких полягає у визначенні джерела коштів для покриття збитків від ризиків.

Залежно від того, за чий рахунок проводяться заходи щодо управління ризиком розглядають: *внутрішні* способи оптимізації ризику, які реалізуються безпосередньо промисловим підприємством та за його рахунок; *зовнішні* способи зниження ризику, які передбачають залучення до процесу управління ризиком підприємства інших сторін (контрагентів підприємства або професійних страховиків). Тому, для удосконалення управління економічними ризиками можна запропонувати можливі організаційні методи з попередження та мінімізації ризиків: - виявлення та ліквідація причин зниження конкурентоспроможності; - аналіз платоспроможності клієнтів; - робота з постійними, перевіреними постачальниками та підрядниками; - посилення юридичного відділу, страхування договорів; - посилення контролю за термінами виконання робіт; - створення резерву виробничих потужностей; - усунення причин порушення договорів, матеріальна відповідальність винних; - підвищення кваліфікації керівників, прийом нових спеціалістів; - зміцнення трудової дисципліни.

В якості засобів оптимізації економічних ризиків промислових підприємств обґрунтовано необхідність використання таких способів впливу на них: передача (страхування перевезень будматеріалів, сировини, інших вантажів); зберігання (створення страхових запасів будматеріалів); зниження (залучення зовнішніх джерел фінансування, лімітування витрат, диверсифікація діяльності підприємства) та уникнення ризиків.

Висновки. У своїй діяльності підприємство неминуче зіштовхується з ризиками, а тому має бути готовим здійснювати заходи щодо їх ідентифікації та подолання наслідків. Кризові явища час від часу виникають, а отже виявлення, подолання та усунення наслідків ризикових подій потребує здійснення відповідного управління. Для мінімізації економічних ризиків підприємств дорожньо-будівельної галузі необхідна розробка комплексу заходів економічного та організаційного характеру як внутрішніми, так і зовнішніми ризиками.

Список літератури

1. Бурмака М.М. Оцінка кризового стану дорожнього підприємства / М.М. Бурмака, І.В. Литвиненко // Економіка транспортного комплексу. – 2008. – № 12. – С.134-140.
2. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: навчальний посібник. Вид. 2-ге, виправл. і доп./ За редакцією В.О. Василенка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.
3. Галушко В.О. Проблеми та перспективи розвитку дорожньої галузі / В.О. Галушко // Дорожня галузь України. – 2011. – № 2. – С. 12-15.
4. Дингас А.В., Абдулов Н.М. Методы оценки эффективности лизинговых сделок в дорожном хозяйстве // Автомобильные дороги и мосты. – 2004. – № 1. – С. 103-133.
5. Канін О.П. Автоматизація процесів проектування організації виконання дорожніх робіт. / О.П. Канін, М.М. Лихоступ // Автошляховик України – 2008. – № 6 (206). – С. 37-38.
6. Ліпський Г.Є., Тирін В.В., Соколова Н.М. Роль управління ризиками в підвищенні ефективності господарської діяльності дорожніх підприємств. // Вісник Національного транспортного університету. – К.: НТУ, 2004. – Вип. 9. – С. 88-91.
7. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136-144.
8. Сорока П.М. Економічні та фінансові ризики: Навч. посіб. для дистанційного навчання / П.М. Сорока, Б.П. Сорока. – К.: Університет „Україна”, 2006. – 266 с.
9. Шевчук Т.В. Особливості ризиків та методи їх мінімізації у житловому будівництві / Тетяна Шевчук // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 109-116.

Одержано 27.12.15

УДК 339:656.13.07

Т.О. Шорстка, ст. гр. УФЕБ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні підходи до управління ризиками транспортних підприємств

В статті розглянуті питання управління логістичною діяльністю транспортних підприємств в сучасних умовах. Проаналізовано зміст та причини виникнення невизначеності в логістичній системі. Запропоновано основні заходи управління ризиками автотранспортного підприємства.

ризик, транспортне підприємство, управління, логістика

Постановка проблеми. Забезпечення стійкої роботи автотранспортного підприємства та вдосконалення процесу управління виробництвом у період серйозних перетворень економічної системи можливе лише на основі використання сучасних технологій, зокрема, логістичних. Створення інформаційних систем для підготовки управлінських рішень при розподілі та доставці товарів і вантажів у даний час є актуальною проблемою. Застосування сучасних інформаційних технологій на транспорті та в комерції дозволяє підвищити ефективність усього транспортного процесу за рахунок можливості швидкого доступу до інформації про суб'єктів (покупець, перевізник, послуги) та об'єктів доставки (товари, термінали, транспорт) і прийняти найбільш раціональне рішення.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Сторожук О.В.

В умовах нестабільності зовнішнього середовища, в яких змушені працювати транспортні підприємства, на результативність їх діяльності впливають так звані загальні ризики (наприклад, природно-природні, політичні, ринкові) і специфічні логістичні ризики. Тому дослідження методів удосконалення управління ризиками транспортних підприємств є важливим теоретичним напрямком досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ідентифікації, класифікації та управління ризиками підприємств в ринкових умовах присвятили свої праці такі українські вчені, як В.В. Вітлінський [1], А.В. Ігнатенко [2], Н.І. Машина [3] та інші.

Проте питання логістичних ризиків транспортних підприємств залишаються недостатньо дослідженими та актуальними на сьогодні.

Цілі статті. Мета даної статті полягає у дослідженні логістичних ризиків транспортних підприємств і окресленні основних способів їх зниження.

Виклад основного матеріалу. В економічній і науковій літературі спеціалісти виділяють два принципових напрями у визначенні логістики. Один із них пов'язаний з функціональним підходом до товароруку, тобто управління усіма фізичними операціями, які необхідно виконувати при доставці товарів від постачальника до споживача. Другий напрям характеризується більш ширшим підходом: включає аналіз ринку постачальників і споживачів; координацію попиту та пропозиції на ринку товарів і послуг, а також здійснює гармонізацію інтересів учасників процесу товароруку [1, с. 9].

Оскільки процеси оптимізації руху матеріальних, фінансових та інформаційних потоків на підприємстві є предметом логістичного управління, то доцільно сформулювати в рамках логістичного управління систему показників, що характеризують саме стійкість логістичної системи, і тим самим позбутися основного недоліку інтеграційного управління.

Під стійкістю логістичної системи в цьому випадку пропонується розглядати здатність підприємства як логістичної системи зберігати фінансово-економічну стабільність в умовах змінної ринкової кон'юнктури шляхом удосконалювання й оптимізації потокових процесів на основі методів логістичного управління [1].

Теоретичне обґрунтування логістичного підходу в контексті системи бізнесу, тобто послідовного перетворення ресурсів підприємства з однієї форми в іншу й особливостей їх функціонування в цих формах, має бути покладено в основу вдосконалення управління основним і супутнім інноваційними процесами, що вимагає здійснення діагностики стану управління інноваційною діяльністю промислових підприємств з метою її регулювання із використанням показників, які повинні характеризувати не тільки ефективність, а й результативність її здійснення.

Вирішення багатьох завдань, пов'язаних із логістикою, полягає, звичайно ж, в оптимізації роботи транспортної служби в цілому, забезпеченні її всіма необхідними інструментами для планування, контролю, управління та аналізу. І чим раніше почати це робити, тим простіше буде згодом.

Слід зауважити, що для формування нових принципів управління на автотранспорті необхідно створити достатню матеріально-технічну основу: транспорт укомплектований професійними водіями, а машини справні і в будь-який момент готові до роботи. Чітко вибудована структура диспетчерського колективу дозволить працювати злагоджено, й оперативно вирішувати, а найчастіше, вчасно запобігати проблемам, пов'язаним із перевезенням вантажів, несвоєчасним чи неточним відвантаженням зі складу або доставкою на склад, магазин тощо.

Головним пріоритетом роботи стає якість наданих послуг, і, як наслідок,

дбайливе та уважне ставлення до витрат часу й вимог замовника.

Під ризиком будемо розуміти можливість настання події або ситуації, що призводять до появи втрат підприємства, які впливають на економічні показники даного підприємства. Логістичні ризики – це ризики виконання логістичних операцій в транспортуванні, складуванні, вантажопереробці, управлінні запасами і ризики логістичного менеджменту, що виникають на різних рівнях декомпозиції логістичної системи.

Безпосередньо до групи логістичних ризиків транспортного підприємства можна віднести: а) ризики, пов'язані безпосередньо з транспортуванням вантажу на конкретним транспортним засобом (пожежі, дорожньо-транспортні пригоди, викрадення транспортного засобу, вибухи, пошкодження при навантаженні, розвантаженні, прийомі товару, втрату або пошкодження тари, упаковки, втрату або неправильне оформлення документів, безвідповідальність персоналу тощо); б) ризики, що впливають на вантажі ззовні: ДТП, клімат, заборони влади, неплатоспроможність або банкрутство субпідрядників, помилки в оформленні процедур платежів, затримка в дорозі, втрата або пошкодження вантажу при зберіганні, складуванні та інші операції на складах і при підготовці до транспортуванні, висока концентрація вантажу, низький рівень кваліфікації працівників; в) ризики, що впливають на зовнішні об'єкти через пригоди з вантажем: жертви аварій, нещасний випадок, пошкодження власності підрядника, пошкодження чужого майна, митні ризики тощо; г) інші ризики, витрати на порятунок і аварію, ліквідацію наслідків, витрати на юриста та інші витрати.

В якості основних методів управління логістичними ризиками транспортних підприємств можна запропонувати наступні:

1) уникнення ризиків, наприклад відмова від здійснення операцій, рівень ризику по яким дуже високий і не відповідає критеріям фінансової політики підприємства;

2) попередження ризику, що передбачає здійснення підприємством певних заходів, які спрямовані на недопущення виникнення ризикових подій (підвищення обґрунтованості підготовки та реалізації управлінських рішень; пошук та отримання додаткової інформації);

3) диверсифікація напрямків виробничої діяльності (вона передбачає використання альтернативних можливостей отримання доходів від різних виробничо-фінансових операцій);

4) передача контролю за ризиком, що передбачає передачу відповідальності (або частини) за виникнення та наслідки ризикових подій іншим юридичним особам-контрагентам підприємства відповідно до умов договірних відносин з ними.

Враховуючи підвищену роль інформаційного забезпечення, потрібно виділити такий вид, як інформаційна логістика. Цей вид логістики створює оптимальні логістичні інформаційні системи та впроваджує їх з урахуванням особливостей постачання, виробництва та розподілу окремо визначених підприємств за допомогою методів моделювання. Для підприємства важливо мати інформацію для прогнозування рівня запасів. Основною частиною кожного виду логістики є логістичний інформаційний потік, до якого входить збір даних про товарний потік, передача даних, їх обробка та систематизація з подальшою подачею готової інформації. Таку підсистему логістики називають комп'ютерною логістикою. Ризики, пов'язані із функціонуванням інформаційної логістики (можливість збоїв, які ведуть до втрати інформації або її знищення, ризик втрати конфіденційності інформації; доступність інформації для авторизованих користувачів) також є важливим питанням управління ризиками транспортних підприємств.

В цьому зв'язку основними методами забезпечення захисту від ризику, можна

запропонувати на програмно-технічному рівні здійснювати ідентифікацію і перевірку дійсності користувачів, управління доступом, протоколювання і аудит; на рівні управління – координація і контроль організаційних, технологічних і технічних заходів на всіх рівнях з боку єдиної системи забезпечення інформаційної безпеки; на технологічному рівні – здійснення політики реалізації інформаційної безпеки за рахунок застосування комплексу сучасних автоматизованих інформаційних технологій.

Висновки. Таким чином, створення дієвої системи управління ризиками логістичної системи дасть можливість поліпшити управління та забезпечити ефективний розвиток автотранспортного підприємства.

Список літератури

1. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. / Вальдемар Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2004. – 408 с.
2. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136 – 144.
3. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. -188 с.
4. Смиринський В. В., Смиринський А. В. Основи логістичного менеджменту. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 239 с.
5. Семесько В.М. Аутсорсинг і перспективи розвитку транспортної логістики / В.М. Семесько // Економіка та держава. – 2006. – №1. – С. 57–59.
6. Кальченко А.Г. Логістика: Підручник / А.Г. Кальченко. – К.: КНЕУ, 2003. – 284 с.
7. Окландер М.А. Маркетинг и логистика в предпринимательстве. – Одесса: АП НТиЭИ, 1996. – 104 с.
8. Організація та проектування логістичних систем: Підручник / за ред. М. П. Денисенка, П. Р. Левковця, Л. І. Михайлової. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 333 с.
9. Якименко Н.В. Необхідність створення торгово-транспортних логістичних центрів в сучасних умовах господарювання / Н.В. Якименко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – № 20. – С. 132–136.

Одержано 27.12.15

УДК 331.101

Я.О. Гречана, магістр гр. УП-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Економічні проблеми формування трудового потенціалу підприємства

У статті аналізуються проблеми формування та використання трудового потенціалу підприємства. Аналіз використання трудових ресурсів підприємства являється оцінкою забезпеченості підприємства та його підрозділів трудовими ресурсами та руху робочої сили. Основними частинами даного етапу є склад і структура персоналу, освітній рівень, кваліфікація, професійний склад, рух робочої сили підприємства, забезпеченість підприємства робітниками, адміністративно-управлінським персоналом, спеціалістами. Представлені переваги використання коефіцієнтної методики оцінки

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

трудового потенціалу підприємства, яка по своїй суті є гібридом витратних та порівняльних підходів до оцінки. У статті акцентується увага на необхідності аналізу трудових ресурсів, який дозволить визначити, який прихований потенціал мають фахівці, що з нього можна використовувати в інтересах компанії, які характеристики даного ресурсу підлягають корегуванню та подальшому стратегічному розвитку.

трудоий потенціал, трудові ресурси, кадрова політика, ефективність, продуктивність, раціоналізаторська активність, кваліфікація

У сучасних конкурентних умовах, які характеризуються необхідністю випуску високоякісної інноваційної продукції та масштабних науково-технічних перетворень, перспективність розвитку будь-якого підприємства безпосередньо залежить від компетентності, знань та навичок, професійного досвіду персоналу підприємства. Керівництво компанії повинно мати адекватне уявлення, які трудові ресурси воно використовує задля досягнення стратегічних цілей організації. Сучасні процеси формування та ефективного використання трудового потенціалу зумовлюють такі умови, за яких більшість підприємств може втрати контроль за станом свого трудового потенціалу та процесами його формування й використання. Так, падіння обсягів виробництва, криза неплатежів, затримка у виплаті заробітної плати та її низький рівень обумовлюють погіршення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, їхнього морального, мотиваційного й творчого потенціалів, що, в свою чергу, заважає проведенню реструктуризації виробництва, впровадженню новітніх інноваційних технологій та виробництву конкурентоспроможної продукції. З огляду на це багато питань щодо економічного обґрунтування та ефективних шляхів формування трудового потенціалу залишаються не визначеними. Проблеми формування та визначення трудового потенціалу представлені у роботах В. В. Адамчука, Е. В. Сарапуки, О. С. Федоніна, І. М. Репіна, О. І. Олексюка, К. Х. Абдурахманова та інших. Не визначені досі залишаються питання щодо системного аналізу процесів формування та використання трудового потенціалу підприємства.

У даний час можна виділити три напрями у розвитку уявлень про таку економічну категорію як «потенціал». Прихильники першого з них вважають, що потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, головним чином економічних, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням виробництва та прискоренням НТП. Прихильники другого напрямку вважають, що потенціал – це система матеріальних і трудових факторів, які забезпечують досягнення цілей виробництва. Прихильники третього – розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів вирішувати поставлені перед ним завдання, тобто потенціал є цілісним вираженням сукупної можливості колективу по виконанню яких-небудь завдань [6]. На цій основі можна робити висновок про синергетичний ефект. Тобто, чим вдаліше склалася структура об'єкта, чим у більшій відповідності знаходяться його структурні й функціональні елементи, тим вище його потенціал і ефективність. Потенціал є своєрідною єдністю просторових і тимчасових характеристик, він одночасно концентрує в собі три рівні зв'язків і відносин: – по-перше, відображає минуле, тобто являє собою сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення й обумовлюючих її здатність до функціонування та розвитку. У цьому плані поняття «потенціал» фактично приймає значення поняття «ресурс»; – по-друге, характеризує сьогодення з погляду практичного застосування й використання наявних здібностей. Це дозволяє виявити розходження між нереалізованою та реалізованою можливостями. Розглядаючи структуру потенціалу з цих позицій, важливо те, що в першому випадку структурні елементи потенціалу, що залишилися в нереалізованому вигляді, ведуть до зниження ефективності його функціонування (наприклад, не

використані в роботі трудові навички втрачаються, не задіяні особистісні здібності руйнуються), а в другому випадку «надлишковий» запас сил і здібностей працівника забезпечує гнучкість і маневреність розвитку системи стосовно мінливих умов праці; – по-третє, орієнтований на розвиток у процесі трудової діяльності працівник не лише реалізує свої наявні здібності, а й здобуває нові. Представляючи собою єдність стійкого і мінливого станів, потенціал містить у собі в якості «потенції» елементи майбутнього розвитку. Рівень потенціалу, характеризуючи наявний стан системи, обумовлений тісною взаємодією всіх трьох перерахованих вище станів [2].

Трудовий потенціал не є величиною постійною. Це змінна величина. В залежності від розвитку та ступеня удосконалювання знань і навичок трудових ресурсів, змін у стані здоров'я, умов праці і життєдіяльності відбуваються і зміни працездатності. Зокрема зниження або підвищення даного показника. Зниження працездатності може відбуватися в результаті несприятливих умов праці, що виникають в результаті реалізації різних за своєю складністю виробничих процесів, технічних вимог, організаційних особливостей і т. п. У довгостроковій перспективі потенціал трудових ресурсів може характеризуватися віковими можливостями працівників, набутого практичного досвіду, отриманих ділових якостей, рівня мотивації, рівня залучення та причетності працівників до розуміння місії, цілей, завдань та стратегічного розвитку підприємства. Трудовий потенціал характеризує дві групи ознак: кількісні та якісні. Якщо говорити про кількісні ознаки, то основними показниками, як правило називають чисельність населення, зайнятого у виробництві на даний період; запас праці на поточний момент і на майбутнє (у днях, роках). До якісних характеристик трудового потенціалу включають: загальний стан здоров'я та рівень працездатності; середню тривалість трудового життя; середній трудовий вік; статевовікову структуру; рівень загальноосвітньої підготовки; рівень професійної підготовки і кваліфікації; стаж роботи, досвід, трудові навички; рівень трудової активності; рівень соціальної зрілості, політичної культури (ціннісні орієнтації, інтереси, потреби тощо); психологічні характеристики – рівень свідомості, організаторські здібності; рівень моралі, культури та вихованості і т. д [2; 4]. Термін «потенціал» вказує на те, що ця величина більшою чи меншою мірою піддається виміру і включає як можливості збільшення, так і зниження. Трудовий процес являє собою не тільки єдність кількісного та якісного, але й досягнутого і можливого. Якщо фактичний рівень трудового потенціалу визначається через порівняння показників за періодами, то рівень можливого встановлюється шляхом зіставлення досягнутого стану з бажаним і необхідним [3].

На сучасному етапі не існує універсального підходу до виміру та оцінювання трудового потенціалу підприємства. Особливо актуальним аспектом при визначенні величини потенціалу й ступеня його використання є вибір показників, які вимірюють трудовий потенціал підприємства. Складність проблеми такого виміру полягає насамперед у множинності його проявів. Він може виступати як миттєво зафіксований рівень; як потік із невизначеним поданням про його одиницю; як запас, який існує у фізично різних формах і який зберігається впродовж невизначеного періоду; як різниця значень його компонент, що відповідають різним, але порівнюваним об'єктам (компонентам потенціалу); як розходження, які відповідають різним моментам часу стану потенціалу, що сприймається у вигляді єдиного об'єкта; як розносне або мультиплікативне відношення напружених станів різних його носіїв або змістовно різних компонентів [4]. Як зазначають Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. досить поширеною можна вважати коефіцієнтну методику оцінки трудового потенціалу

підприємства, яка за своєю сутністю є гібридом витратних та порівняльних підходів до оцінки. Усі коефіцієнти даної методики можна інтегрувати у такі групи [5]:

- показники професійної компетентності;
- показники творчої активності;
- показники повноти, якості та оперативності виконаних робіт;
- показники трудової дисципліни;
- показники колективної роботи тощо.

1. Коефіцієнт освіти:

$$K_{\text{ОСВ}} = A/60, \quad (1)$$

де А – тривалість роботи працівника за спеціальністю, визначеною в дипломі (за аналізований період), місяців;

60 – максимальна нормативна тривалість роботи за спеціальністю, визначеною у дипломі про вищу освіту, місяців.

2. Коефіцієнт посадового досвіду:

$$K_{\text{ДОСВ}} = B/60, \quad (2)$$

де В – досвід роботи на певній посаді, місяців;

60 — максимальна нормативна тривалість роботи на певній посаді, місяців.

3. Коефіцієнт підвищення кваліфікації:

$$K_{\text{КВАЛ}} = H / \text{ПН}, \quad (3)$$

де Н – фактична тривалість навчання для підвищення кваліфікації за період роботи за спеціальністю, місяців; ПН – нормативна тривалість навчання для підвищення кваліфікації (виходячи з припущення щодо необхідності щорічного навчання тривалістю 0,5 місяця), місяців.

4. Коефіцієнт оперативності виконання робіт:

$$K_{\text{ОПР}} = M/P, \quad (4)$$

де М – фактична кількість робіт виконаних у встановлені терміни;

Р – число робіт, фактично виконаних за аналізований період.

Корисність праці персоналу підприємства є основою результативного оцінювання трудового потенціалу на відміну від витратних методик. Як правило, у якості ефекту роботи працівників підприємства приймають кількість чи вартість виготовленої продукції. При цьому виникають значні труднощі у визначенні конкретних результатів окремих категорій персоналу [1]. Планування персоналу, як одна із важливих функцій управління персоналом, полягає в кількісному, якісному, часовому і просторовому визначенні потреби в персоналі, необхідному для досягнення цілей організації. Воно ґрунтується на стратегії розвитку організації, її кадрової політики. Функція планування кадрів стає все більш важливою при визначенні стратегії організації, оскільки точний аналіз майбутніх потреб дає змогу чітко орієнтуватися під час розроблення планів підвищення кваліфікації та роботи з резервом. Заплановані програми економічного зростання організації дедалі частіше не забезпечуються відповідними управлінськими кадрами, більше уваги приділяється питанням фінансування та інвестицій [4]. Метою формування персоналу є визначення його кількісного та якісного складу, що забезпечує розвиток підприємства, його економічне зростання в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді. На сьогоднішній день в Україні показник використання трудового потенціалу компанії (професійні знання та навички, особистісні та демографічні характеристики, ділові зв'язки) дуже низький. У зв'язку з цим багато вчених стверджують про необхідність проведення аналізу трудових ресурсів, який дозволить визначити, який прихований потенціал мають

фахівці, що з нього можна використовувати в інтересах компанії, які характеристики даного ресурсу підлягають корегуванню та стратегічному розвитку.

Для реалізації загальної концепції стратегії управління персоналом необхідне розроблення комплексу заходів щодо визначення та розвитку стратегічного потенціалу підприємства. Цей комплекс заходів повинен містити доволі широкий набір: пропозиції щодо вдосконалення критеріїв і методів добору і розстановки кадрів; методики вдосконалення атестації кадрів, роботи з резервом на висування, підвищення кваліфікації кадрів; пропозиції щодо структури заробітної плати і видів пільг із метою залучення, найму та закріплення працівника на підприємстві; методику оцінювання трудової діяльності працівників; рекомендації щодо вдосконалення організації та поліпшення умов праці (задоволення працівника своєю роботою, розширення обсягу і збагачення змісту праці, різноманітні комбінації грошових винагород, додаткових пільг та моральних стимулів, заохочення і т. ін.); рекомендації щодо вдосконалення соціально-психологічного клімату в колективі; методи переміщення співробітників на посади з більшою або меншою відповідальністю, розвиток їхнього професійного досвіду шляхом переміщення на вищі посади та складніші ділянки роботи [6]. Оцінку трудового потенціалу підприємства краще робити із використанням коефіцієнтної методики оцінки, яка дозволяє враховувати зазначені пропозиції.

Список літератури

1. Богиня, Д. П. Управління потенціалом підприємства / Д. П. Богиня. – К., 2002. – 258 с.
2. Головкова, Л. С. Методологічні проблеми вимірювання потенціалу підприємства / Л. С. Головкова // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 37–39.
3. Дулуб, Л. Н. Соціально-економічна сутність категорії «трудова потенція» / Л. Н. Дулуб // Економіка. – 2009. – № 3 (27). – С. 99–102.
4. Набока, Р. М. Методологічні проблеми вимірювання та оцінювання трудового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Р. М. Набока. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/22_PNR_2009/Economics/50309.doc.htm.
5. Федонін, О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2005. – 261 с.
6. Яремко, І. Людський потенціал як капітал підприємства: обліковий аспект / І. Яремко // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 70–74.

Одержано 28.12.15

УДК 31.103.3

О.В. Ігнат'єв, ст. гр. УП – 14М, А.О.Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Напрями поліпшення використання робочого часу на підприємстві

Розглянуто напрямки вивчення використання робочого часу. Проаналізовано ефективність використання робочого часу на підприємстві та запропоновано заходи щодо її підвищення.
робочий час, ефективність, втрати робочого часу, аналіз, простої, продуктивність

Одним з основних критеріїв, що характеризує рівень організації праці, є міра використання робочого часу в частині структури витрат, використання фонду робочого часу, величини витрат і непродуктивних витрат. Вони показують як позитивні сторони, так і недоліки існуючої організації праці. Поліпшення використання робочого часу є одним з ключових напрямів зростання продуктивності праці.

Останнім часом у науковій літературі все більше з'являється робіт, де обґрунтовано важливість поставленої проблеми. Питання методів вивчення використання робочого часу на підприємстві висвітлено такими авторами: Іваненко К. В., Герасимчук В. Г., Мних Є. В., Гіляровська Л. Т., Савицька Г. В., Сибір'ова А. Ю., Юдіна К. К. та ін.

Метою статті є аналіз сучасного стану використання робочого часу на підприємстві та його ефективності.

Питання ефективного використання робочого часу є одним з найважливіших для кожного підприємства, оскільки від цього залежить величина отриманого прибутку. Відомо, що час роботи складається з наступних етапів: підготовчо-завершальний час; час обслуговування робочого місця; основний (оперативний час); час організаційно-адміністративної роботи; час творчої роботи; час технічної виконавської роботи; регламентовані перерви; нерегламентовані перерви. На будь-якій з цих стадій можливе виникнення втрат робочого часу, зокрема: цілозмінні - становлять прості протягом повної зміни та невиходи на роботу; внутрішньозмінні втрати робочого часу - це час зайвої роботи (виправлення браку) і нерегламентовані перерви (прості і перерви через порушення трудової дисципліни); приховані (непродуктивні) втрати робочого часу - це час, витрачений на виконання так званих непродуктивних робіт і непередбачений у нормальних умовах нормами, стандартами, технічними умовами та іншими нормативними документами.

Невід'ємною складовою ефективного управління робочим часом є вивчення втрат робочого часу з різних причин. Втрати робочого часу можуть залежати від робітника, а також з причин організаційно-технічного характеру. Усі вони є зайвими витратами, які знижують продуктивність праці.

До втрат робочого часу, що залежать від робітника, відносять: випадкові та особисті відволікання, порушення трудової дисципліни. До втрат робочого часу, з причин організаційно-технічного характеру, відносять: втрати технічного порядку та втрати організаційного порядку.

Для зниження втрат робочого часу, попередження їх або ліквідації, потрібно застосовувати комплекс заходів стосовно скорочення втрат робочого часу, який сприятиме виявленню резервів ефективнішого використання робочого часу.

Ефективне і раціональне використання робочого часу є результатом наукової організації праці, раціонального режиму робочого часу і відпочинку, вміння визначити пріоритетні завдання, налагодженої системи комунікативних зв'язків.

Ставлення до робочого часу і працівників, і роботодавця повинні виражатися через пунктуальність, роботу на результат, трудову віддачу. Підвищити ефективність використання робочого часу можна за допомогою таких важелів, як взаємні обов'язки сторін, система матеріального стимулювання, умови праці. Їх об'єднано в Правилах внутрішнього трудового розпорядку, які затверджуються трудовими колективами за поданням власника або вповноваженого ним органу та профспілкового комітету на базі типових правил.

Виявлення резервів використання робочого часу, ефективність усіх стадій виробництва залежать від обліку робочого часу. Незалежно від режиму роботи на кожному підприємстві, має бути організовано табельний облік використання робочого

часу. Правильне визначення характеру і змісту витрат часу в трудовому процесі виконавця дозволяє обґрунтовано поділити необхідні та зайві витрати, виділити наявні втрати часу і на цій основі виявити резерви робочого часу для його ефективного використання.

Виявлення резервів скорочення затрат часу повинно ґрунтуватись на ліквідації його втрат, які є значними при виконанні багатьох технологічних процесів. Насамперед потрібно розуміти, з яких причин існують втрати.

Виділяють наступні причини втрат робочого часу:

- технічна несправність машин і обладнання, викликаних недотриманням правил експлуатації і термінів проведення технічних ремонтів;
- нечітке узгодження взаємозв'язків між працівниками, які виконують різні технологічно послідовні процеси;
- недисциплінованість окремих працівників, які не виконують операцій, навіть при наявності потрібних умов;
- виконання декількох операцій одним виконавцем і неповного завантаження інших при виконанні робіт загального технологічного циклу;
- змінні норми виробітку недостатньо враховують зміни в умовах виробництва.

Виходячи з вищесказаного, доцільно виділити наступні шляхи скорочення втрат робочого часу: удосконалення організації трудових процесів; зниження трудомісткості виробництва за рахунок усунення названих причин і умов, які їм сприяють; постійний аналіз робочого часу працівників за допомогою фотографії, самофотографії робочого часу та хронометражу; поліпшення організації праці на підприємствах.

Одним із сучасних напрямків ефективного використання робочого часу є зростання ролі колективного договору підприємства, оскільки він є більш гнучким елементом правового регулювання, ніж законодавство. Все більш популярною стає тенденція до індивідуалізації та персоналізації праці, що розглядається як важлива риса сучасного виробництва і має далекосяжні наслідки, і більше того, можна припустити, що даний підхід буде характерний для використання робочої сили в XXI столітті.

Особлива політика зарубіжних підприємців у питаннях використання робочого часу одержала назву «гуманізація праці». До таких нововведень насамперед відносять: рухомий графік робочого часу, різні графіки 4- і 3-денного робочого тижня, а також неповного робочого тижня.

Отже, зважаючи на головні причини втрат робочого часу на підприємствах необхідно підсумувати, що визначальними заходами щодо вдосконалення використання робочого часу на підприємствах можуть бути: матеріальне та моральне стимулювання діяльності працівників; вдосконалення трудових навичок працівників; використання інноваційних технологій у виробництві, які дозволяють мінімізувати втрати робочого часу; наявність висококваліфікованих спеціалістів на підприємстві.

Список літератури

1. Сибірцова А. Ю. Використання робочого часу та аналіз його ефективності на підприємстві / Сибірцова А. Ю., Юдіна К. К. // Економічні науки. Облік та аудит: збірник статей – Донецьк : Донец. нац. ун-т економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2010. – 245 с.
2. Чупир В. Є. Комплексна оцінка використання робочого часу. Економіка / Чупир В. Є. – Х. : УкрДАЗТ, 2009. – 165 с.
3. Рутицкая В. Кадровый резерв / Рутицкая В., Гребнева Е. // Менеджер по персоналу. – 2009. – № 1/2. – С. 64–67.

4. Баумоль Б. Секрети економічних показників: приховані ключі до майбутніх економічних та інвестиційних можливостей / Баумоль Б. ; пер. з англ. ; за наук. ред. Г. В. Григораш. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2007. – 352 с.
5. Лутай Л. А. Дисципліна відносин: стратегія розвитку та механізм забезпечення : монографія / Лутай Л. А. ; Донец. нац. ун-т економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – 377 с.

Одержано 28.12.15

УДК 65.012

І.Ю. Марфенко, студ. гр. АДМ – 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Стратегічне управління розвитком регіону

Розкрито сутність стратегічного управління економічною системою. Досліджено тенденції розвитку стратегічного регіонального управління. Знайдено відмінності стратегій розвитку регіональних систем. Запропоновано новий підхід до визначення сутності стратегічного регіонального управління. Визначено пріоритети розвитку категорії стратегічного регіонального управління. Запропонована концепція стратегічного розвитку регіональних систем на прикладі Вінницької області
економічна система, управління, стратегія, регіон

Стратегічне управління, є основою стабільного розвитку і забезпечення стійкості економічної системи й уже більш двох десятиліть є одним із загальновизнаних напрямків розвитку економічної науки в промислово розвинутих країнах. За цей період по даній проблематиці випущений не один десяток монографій і підручників, видаються спеціалізовані журнали, сформувалися наукові школи й напрямки.

Нові економічні умови змусили дослідників і практиків у нашій країні шукати адекватні форми, методи й інструменти стратегічного управління в регіоні, зокрема намагатися по досвіду зарубіжних країн застосовувати принципи і методи стратегічного управління, які реалізовані на рівні підприємств до регіональних систем. Ми розуміємо, що пряму аналогію між регіональною соціально-економічною системою і господарською системою, якою є корпорація проводити складно.

Але вивчення зарубіжної теорії й методики стратегічного управління й планування необхідно для розробки вітчизняної концепції стратегічного управління, адаптаційної методологічної роботи на рівні регіональних досліджень.

Основи сучасної теорії і методології стратегічного управління почали формуватися, починаючи із другої половини ХХ століття. Величезний внесок у становлення і розвиток цього розділу науки управління внесли Ф. Абрамс, С. Аджирис, І. Ансоф [1], П. Друкер, Б.Карлоф [2], Дж. Куїн, Г. Мінцберг [3], Т. Пітерс, М. Портер [4], К. Прахалад, Г. Саймон [5], П. Сенге, А. Стрикленд, А. Томпсон, Г. Хамел, К. Хофер, А. Хекс, Е.Чандлер, Г. Штейнер, К. Ендрюс. З їхніх робіт почалася класична теорія спочатку стратегічного планування, а потім і стратегічного управління. Серед родоначальників стратегічного управління – далеко не тільки теоретики. Окремо слід

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

зазначити діяльність консалтингових фірм – насамперед, «Бостон Консалтинг Груп», «Мак Кінзі», «Артур Д. Літл», чиї назви стали брендами, завдяки розробленими й використаними цими фірмами новими інструментами стратегічного управління і планування.

Мета даного дослідження полягає в розвитку теорії і методології стратегічного управління регіональними економічними системами.

Загальна тенденція у розвитку стратегічного управління полягає в переході від управлінської функції «планування» до управлінської функції «організація». Певне зрушення орієнтирів на користь організації виявляється не тільки в збільшенні інтересу до системної теорії і гнучких організаційних форм, але й у структурній переорієнтації стратегічного управління, яке більшою мірою ґрунтується на концепції ключових компетенцій. Остання являє собою колективну конструкцію, що охоплює безліч окремих компетенцій, формуючи цілісну, загально фірмову здатність вирішувати стратегічні завдання. Прихильники даного підходу вважають, що стратегічне управління повною мірою повинне перетворитися в управління ключовими компетенціями.

Регіон можна вважати реально існуючим, якщо він формує організаційну основу для економіки. У загальному значенні можна припустити, що економічний регіоналізм являє собою сукупність процесів відтворення, що базуються на специфіці територіальної структури економіки, культурних форм, природних і трудових ресурсів. Становлення цілісних механізмів і структур відтворення у процесі розвитку породжує регіони різного рівня складності, які можуть локалізуватися на тихабо інших ділянках території.

Цілі регіональної політики співвідносяться із системою цінностей, що змінюється. У зв'язку з переходом до інформаційної цивілізації суспільство рухається до загальнолюдських цінностей. Регіональна політика оптимальна тільки у тому випадку, коли громадяни мають правову рівність, коли їх соціокультурний, економічний і політичний статуси не залежать від місця їх проживання (у тому або іншому регіоні, у центрі або провінції), рівність охоплює найрізноманітніші сфери соціального простору.

Розбіжності систем управління на рівні фірм і регіонів обумовлені складом, структурою, кількістю й характеристикою соціальних засобів, використовуваних у них, які власне і є об'єктом і предметом управлінської діяльності. Отже, по-різному реалізується й стратегічне управління. Для регіональних систем, в основі яких лежать соціальні процеси життєдіяльності людей у рамках екосистеми, стратегічне управління є основою управління. Організації (фірми) функціонують, насамперед, у регіональній системі як її елементи, і тому стратегія їхнього розвитку в значній мірі визначена стратегією розвитку регіону.

Для регіональних соціально-економічних систем зміст стратегічного управління означає збереження життя етнічних товариств у рамках територіальних меж екосистеми з урахуванням природно-географічних, кліматичних і історично сформованих економічних особливостей території в місцях проживання населення. Відповідно до цього повинне будуватися стратегічне управління – задоволення життєво необхідних потреб людини шляхом забезпечення необхідних умов життєдіяльності [7].

Загалом в сучасних умовах економічного розвитку найбільш суттєве значення має регіональне управління як складова розвитку загальнодержавної економіки. Регіональна економіка виступає як частина (елемент) економічної системи в цілому і має свої особливості. Вони полягають в наступному: по-перше, це територіальна цілісність, визначена як адміністративна одиниця, по-друге, природнокліматичні

умови, що визначають характер регіонального господарського комплексу (природні ресурси, розвиток видобування корисних копалин тощо), по-третє, це населення (трудові ресурси), ступінь його виробничої кваліфікації, освітнього рівня і таке інше. Зрештою, все це разом визначає спеціалізацію, рівень, структуру та склад господарського комплексу. Територіальна цілісність, як відомо, визначається адміністративним розподілом, який склався історично. Україна має адміністративний розподіл за областями зі своїми органами місцевого самоврядування. За своїми природнокліматичними умовами територія України поділяється на західний, східний, північний, південний та центральний регіони. Але цей розподіл не має узаконеного адміністративного розподілу, що робить можливим розглядати область як адміністративну одиницю. Досі вітчизняні спеціалісти в галузі регіональної економіки не дійшли до однієї думки щодо визначення поняття регіону. Більшість з них за регіон вважають однорідне соціально-економічне та еколого-географічне просторове формування [1-4 та ін.]. При цьому ігнорується такий фактор як наявність автономної системи управління. Тому можна прийняти існуючу регіональну градацію, яка загально відома. При районуванні слід враховувати існуючу транспортну мережу, основні види продукції, що характерні для того чи іншого регіону тощо. Природокористування визначає характер виробничо- господарського комплексу. Це формує так звану територіальну спеціалізацію та її структуру. Якщо розглядати регіони з цієї точки зору, то можна констатувати, що всі вони поділяються на розвинені промислові (по виготовленню продукції), добувні (видобування корисних копалин) та переробні, а також на аграрно-промислові. Наведена характеристика формує і трудові ресурси, а також науково-промисловий потенціал. Тому регіон являє собою досить складний територіально-промисловий комплекс (ТПК) з досить складною структурою, складом окремих структурних одиниць та рівнем спеціалізації. Управління розвитком регіону охоплює всю сукупність організацій різних форм власності, які ведуть свою господарську діяльність на певній території. Найбільш ґрунтовною є точка зору згідно з якою як об'єкт регіонального управління розглядаються процеси найбільш раціонального використання різного роду територіальних ресурсів з урахуванням умов відтворення. Тому і завдання місцевих органів самоврядування полягають в раціональному використанні промислового потенціалу, трудових ресурсів, в покращенні природокористування. Вирішення цих проблем, в першу чергу, потребує посиленої уваги до розробки стратегічних напрямів розвитку та функціонування територіально-промислового комплексу кожного регіону. Але важливим при цьому є те, що багато підприємств, що знаходяться на території того чи іншого регіону, ще підпорядковані окремим галузям (галузеве підпорядкування). Все це значно ускладнює процес управління ТПК і робить завдання стратегічного управління розвитком і функціонуванням досить складним. Особливо важливим елементом та стадією стратегічного прогнозування на рівні регіону є вірне визначення пріоритетів як територіального, так і галузевого розвитку окремих підприємств з врахуванням всіх факторів, що на них впливають. Відомо, що галузевий і територіальний розподіл суспільної праці є різновидом розподілу праці взагалі.

Галузевий розподіл впливає з необхідності організації та управління упорядкованого суспільного виробництва як галузевої системи. З іншого боку, наявність територіального розподілу зумовлена об'єктивною необхідністю організації та упорядкування суспільного виробництва як територіальної системи. Зв'язок між ними обумовлюється суспільними інтересами, що виникають при виробництві, розподілі, обліку та споживанні результатів виробництва. Виходячи з аналізу існуючої ситуації, можна констатувати, що галузева структура управління розвитком тою чи

іншою мірою уже склалась, має свою структуру, склад окремих елементів тощо, чого не можна сказати про розвиток та функціонування регіональних систем. Не зважаючи на існуючі законодавчу базу та правове забезпечення місцевого самоврядування, занадто багато питань у цій сфері потребують свого удосконалення та вирішення. В підвищенні ефективності та впливу регіональної складової необхідно значно посилити досягнутий рівень розвитку продуктивних сил та характер виробничих відносин, що виникають з економічних інтересів та потреб. Проблема найбільш ефективного сполучення територіального та галузевого управління присвячена значна кількість наукових робіт, написаних протягом довгого періоду часу як в нашій країні, так і за рубежом [5, 6 та ін.]. В роботах цих та інших авторів визначаються принципи формування систем управління, розподіл функцій управління, організаційні структури територіально-промислових комплексів і ціла низка інших питань і проблем, що виникають з основних засад сполучення територіального та галузевого управління. Тому що протягом багатьох років взагалі мала перевагу галузева структура управління, то сьогодні необхідно значно підсилити роль регіонального управління, яке має зайняти рівноправне положення з галузевим, оскільки тільки в такому співвідношенні можливо досягти успіху в розвитку економіки регіонів і держави в цілому. Особливості посилення регіонального управління на сучасному етапі обумовлюється, по-перше, умовами взаємного посилення централізованого і демократичного, економічного і соціального напрямів в управлінні господарським комплексом держави в цілому. По-друге, здається досягнуто розуміння того, що не можливо віддавати перевагу будь-якому одному принципу управління – галузевому чи регіональному. Поряд з розвитком галузевого управління значно змінилась роль і самостійність підприємств на місцях, що вимагає суттєвого підвищення ролі впливу органів місцевого самоврядування на їх виробничу діяльність, або регіонального управління для координації їх діяльності, економічної стабілізації та ін. Особливістю сучасного етапу розвитку регіональної економіки є вирішення проблем охорони природного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих виробничих потужностей, їх модернізація і подальший розвиток інвестування капіталу в розвиток регіону, підвищення життєвого рівня населення. Без сумніву вирішення цих проблем можливе тільки на основі правильного визначення пріоритетів, а також розробки стратегічних цілей і шляхів їх досягнення. Все це можливе лише на базі неперервного удосконалення форм і методів регіонального управління. Державне управління має бути спрямоване на обґрунтування стратегій розвитку всієї економічної системи, визначення загальних критеріїв та цілей розвитку економіки в цілому, розробку шляхів та методів досягнення високих результатів діяльності. Але це прерогатива державних органів влади. Для регіонального самоуправління це необхідні, але далеко недостатні речі. У ринкових умовах суттєве значення має комплексний соціально-економічний розвиток регіонів. Це розуміється як цілеспрямований процес, зорієнтований на взаємопов'язаний і не суперечний розвиток галузевих підприємств різних форм власності, економічних суб'єктів господарювання, які забезпечують соціальний розвиток населення та рівень його життя. Звідси випливають завдання регіонального розвитку: – створення найбільш сприятливих умов соціального розвитку регіону, створення робочих місць, підвищення зайнятості населення; – забезпечення раціонального співвідношення розвитку виробничої і невиробничої сфери, соціальної і виробничої інфраструктури; – розумного використання природно-економічного потенціалу регіону, збереження природного середовища та покращення його стану; – забезпечення сприятливих умов для розвитку та зростання ринкових позицій; – формування внутрішньорегіональної структури виробництва та розміщення продуктивних сил; – підтримка малого бізнесу, а також тих

секторів економіки, які дуже необхідні для забезпечення життєвого рівня населення, але не спроможні забезпечити себе фінансовими ресурсами; – стабільне забезпечення регіону необхідною продукцією та послугами; – невпинне підвищення фінансового стану регіону.

Розглянемо найважливіші фактори регіонального управління, які необхідно врахувати при розробці стратегічних напрямків. Одним з них є форма територіальної організації суспільного виробництва. До цих форм слід віднести, по-перше, спеціалізацію суспільного виробництва. Спеціалізація виробництва в регіоні визначається територіальним розділом праці на виробництві одного або декількох видів продукції. В свою чергу, рівень спеціалізації в регіоні є також і галузевою характеристикою. Тому рівень спеціалізації може бути виміром галузевого управління. Звичайно спеціалізація в рамках господарського комплексу дозволяє значно ефективніше використовувати сучасні технології, стимулювати впровадження нової техніки та інше. В цьому випадку в цих умовах різко зростає роль транспорту як зв'язуючої ланки між господарськими спеціалізованими виробництвами і між регіонами. Велике значення як фактор регіонального розвитку має комбінування (диверсифікація) виробництва. Комбінування або диверсифікація виробництва ґрунтується на комплексному використанні місцевої сировини, її переробці, створенні безвідходного виробництва, а також створює передумови до появи нових матеріалів, які можуть бути використані в суміжних галузях замість традиційних.

Наступний фактор – це концентрація виробництва, яка проявляється в розмірах або потужностях підприємств. Концентрація виробництва в регіоні дає можливість значно покращити інноваційну діяльність шляхом створення дослідно-експериментальних центрів окремих підрозділів та комплексів. Суттєве значення на регіональному рівні має галузева структура виробництва. Це один з найважливіших факторів впливу на ефективність регіонального управління. Як правило, галузева структура виробництва регіону формується в залежності від природних ресурсів, які є на території регіону, і це є більшою мірою історичним процесом. Так, наприклад, східний регіон характерний видобувною промисловістю, тому і структура промисловості відноситься до цієї галузі. Є регіони, в яких переважають переробні галузі, що формує відповідну промислову структуру. З точки зору управління, це створює умови господарювання з максимальним використанням матеріальних ресурсів, умови планування їх видобування чи переробки, раціонального економічного зв'язку між окремими підприємствами та на міжрегіональному рівні, розробки стратегії розвитку, залучення інвесторів тощо. Регіональна структура виробництва тісно пов'язана зі структурою та асортиментом промислової продукції, що випускається в регіоні, а це вже є основою вирішення проблеми збуту, визначення ціни на продукцію, що виробляється, а також формування місцевого бюджету. Територіальна структура суспільного виробництва створює передумови розвитку продуктивних сил, збільшенню робочих місць і, як слідство, збільшенню зайнятості населення, розробки структури капітальних вкладень, підвищенню добробуту населення регіону. Рівень спеціалізації, кооперування, комбінування та взагалі структури суспільного виробництва регіону визначає рівень розвитку інфраструктури та транспортного комплексу як складової інфраструктури. Інфраструктура та ступінь її розвитку є характеристикою стану економічної системи регіону. Таким чином, рівень розвитку виробничої структури, спеціалізації, концентрації, внутрішньої і міжрегіональної кооперації визначають рівень використання основних засобів виробництва, умов праці, задовольняння матеріальних та духовних потреб населення регіону, забезпечує належний рівень комплексного вирішення проблем науково-технічного прогресу, підвищення

ефективності капітальних вкладень, розвитку зовнішньоекономічних міжрегіональних зв'язків.

Список літератури

1. Региональная экономика: планирование, прогнозирование, управление / А.С. Емельянов, В.Ф. Беседин, Е.Д. Клименко и др. – К.: Наукова думка, 1989. – 270 с.
2. Региональная экономика / Т.Г. Морозова, М.П. Победина, Г.Б. Поляк и др.; Под ред. Т.Г. Морозова – М.: Банки и биржи, «ЮНИТИ», 1995. – 304 с. 3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. 4. Сигов И.И. Региональная экономика (понятийный аппарат). – С.Пб.: ИРЭ РАН, 2000. – 77 с. 5. Мильнер Б.З., Евенко Л.И., Рапопорт В.С. Системный подход к организации управления. – М.: Экономика, 1983. – 224 с. 6. Битунов В.В. Отрасль и территория (экономический анализ). – М.: Мысль, 1987. – 156 с.
3. Ansoff I.H. Implanting strategic management / I.H. Ansoff. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall International, 1984.
4. Карлофф Б. Деловая стратегия / Б. Карлофф. – М.: Экономика, 1991.
5. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: Питер, 2001.
6. Портер М. Международная конкуренция [пер. с англ.] / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993.
7. Саймон Г.А. Менеджмент в организациях / Г.А. Саймон, Д.У. Смитбург, В.А. Томпсон. – М.: Экономика, 1995.
8. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Д. Лэмпел. – СПб.: Питер, 2000.
9. Геєць В.М. Перехідна економіка: монографія / В.М. Геєць, Е.Г. Панченко, Е.М. Лібановата та ін. – Вища школа, 2003, 591 с.
10. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика / А.Г. Мазур. – Вінниця: ТОВ „Консоль”, 2003. – 408 с.
11. Львов Д.С. Стратегическое управление: регион, город, предприятие / Д.С. Львов, А.Г. Гранберг, А.П. Егоршина: ООН РАН, НИМБ. – М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2004.
12. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки / Б.Я. Панасюк. – К.: Поліграфкнига, 1998. – 304 с.
13. Козловський С.В. Стратегічний аналіз розвитку регіональних економічних систем / С.В. Козловський // Електронне фахове видання „Ефективна економіка”: [Електронний ресурс], № 4, 2010. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=178>
14. Калетнік Г.М. Розвиток ринку біопалива в Україні : [моногр.] / Г.М. Калетнік. – К. : Аграрна наука, 2008. – 464 с.

Одержано 28.12.15

УДК 331.368

Сюй Чао, ст. гр. АДМ – 14М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Генезис розвитку підходів до професійної підготовки кадрів

В статті розглянуто основні етапи розвитку теоретичних та практичних підходів до організації професійної підготовки кадрів на виробництві. Охарактеризовано принципові складові сучасного процесу навчання працівників на підприємстві.

підготовка кадрів, професійна освіта, навчання, загальний менеджмент якості, подвійна петля, комп'ютерні та комунікаційні технології

Головною особливістю професійної освіти та підготовки кадрів в інформаційному суспільстві є значне зменшення життєвого циклу професійних знань. Це обумовлює необхідність у країнах, які хочуть конкурувати на світових ринках та бути здатними відстоювати свої інтереси на власних ринках в умовах тотальної експансії процесу глобалізації, формувати національні системи безперервної професійної освіти та підготовки кадрів, а також впровадження на власних підприємствах сучасних інноваційних підходів до професійного розвитку кадрів.

Різним аспектам питання професійного розвитку кадрів та розвитку системи професійної освіти приділяли увагу багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених таких як: В. Брокбенк, Д. Парсон, Дж. Грехем, П. Дракер, С. Аржиріс, В. Савченко, Г. Щекін, Д. Богиня, І. Бондар, О. Грішнова.

У той же час, вітчизняними вченими ще недостатньо досліджено особливості та напрямки формування сучасної вітчизняної моделі професійного розвитку кадрів, враховуючи, зокрема, еволюційний розвиток, успішних західних моделей професійного навчання та підготовки працівників на підприємствах.

У зв'язку з цим, метою даної статті є визначення основних принципових засад формування сучасних систем підготовки кадрів провідних країн світу на основі дослідження особливостей еволюційного процесу розвитку останніх.

У 20-му столітті у сфері бізнесу як Великобританії, так і інших розвинених країнах світу, відбулися значні, у порівнянні з попередніми епохами, трансформації, зокрема, революційні прориви у сфері виробничих, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Завдяки таким технологічним змінам бізнес багатьох компаній вийшов за межі окремих країн і набув статусу міжнародного.

Цілком природно, що за подібних умов постійно відбувалося зростання вимог до якісних характеристик робочої сили, та, зокрема, до процесу підготовки кадрів на підприємствах.

Так, на початку ХХ сторіччя, зокрема, у США, Великобританії, передбачалось, що на підприємстві об'єктом навчання є окремий працівник, який має отримати необхідні знання та навички для роботи на певному підприємстві. Зараз, картина набагато складніша. Навчальні плани на підприємствах вже спрямовані як на навчання персоналу в інтересах цих підприємств, так і на професійний розвиток робочої сили у відповідності до вимог національного та міжнародного ринку праці, що обумовлюється необхідністю робочої сили періодично змінювати своє робоче місце, за різних обставин, а отже час від часу конкурувати на ринку праці, і навіть після працевлаштування така конкуренція хоч і неявно, але триває. Саме така спрямованість підприємств у підготовці своїх кадрів вимагає зусиль не лише від них самих, а й від держави, шляхом створення відповідної інфраструктури та вживання певних стимулюючих заходів.

Зараз організації розглядаються, так само, як і індивідууми, як такі, які “здатні вчитись”.

Необхідно зазначити, що протягом ХХ сторіччя, у сфері підготовки кадрів постійно зростало значення таких трьох основних фундаментальних ідей:

Перша — про те, що постійно мінливе середовище потребує, перш за все, постійного навчання.

Друга — про те, що досвід реального життя пропонує значні можливості навчання і може стимулювати навчання.

Третя — про те, що мають існувати національні професійні стандарти, які б описували і покращували професійну компетенцію. Остання, сама по собі, повинна бути визнана сертифікованими національними професійними кваліфікаціями.

Для того, щоб зрозуміти причини цих різноманітних напрацювань, і того як вони формувались, потрібно оглянути їхню еволюцію дещо детально.

Так, на початку ХХ ст. основна увага, в процесі навчання, приділялась питанням сприйняття, тренування пам'яті, координації чуттів і умов поведінки. Останній з цих напрямків, базувався на ранніх експериментах на тваринах, які могли придбати умовний рефлекс поведінки засобами використання ретельно спланованих стимулів і винагород.

Так як, ідеї умов поведінки співвідносились з областю організації праці, вони відповідали теорії класичного менеджменту, яка була краще розроблена і зрозуміла.

Теорія класичного менеджменту передбачала статичні, механічні організації під керівництвом менеджерів, які навчали і дисциплінували робітників пристосовуватися до зааделегідь визначеного порядку робочих рухів.

Принципи Ф. Тейлора про “науковий менеджмент”, які мали своє застосування в машинобудівній промисловості США, покладали всю відповідальність у сфері організації праці на менеджмент. Ідеї вченого стали основою у сфері організації праці також і у Сполученому Королівстві та інших економічно розвинених країнах на початку століття, а також залишаються ще впливовими й на початку ХХІ ст.

Теоретики менеджменту використовували ці ідеї, створюючи ієрархічні структури, функціональний поділ праці і процедурні “правила”, які служили типовим прикладом стандартної бюрократичної моделі організації.

Найбільш плідний з дослідників у сфері соціології Макс Вебер, описав у 1947 році бюрократію як “ідеальну” форму організації — маючи на увазі не операційний успіх, а, передусім, стандарт, з яким можуть порівнюватись всі організаційні реалії. Керівництво у такій структурі повинно було бути ясним, точним, лаконічним в наданні інструкцій.

У даній структурі, очікувалось, що нові працівники будуть вдосконалювати свою роботу, копіюючи те, що роблять кваліфіковані робітники, а у випадку складних завдань, використовувати інструкцію.

У зв'язку з цим, у 40-х роках на національних рівнях різних країн почали впроваджуватися програми з професійного навчання, які пропонували випускникам шкіл чоловічої статі, отримання професії у сфері техніки чи друкарства під наглядом майстра.

Навчання, звичайно, включало інструктаж “по роботі” майстром, до якого був прикріплений учень, плюс вечірне навчання, неповний робочий день в місцевому професійно-технічному закладі.

Схожий підхід, без освітнього елементу, існував в більш працеінтенсивних областях виробництва, де передбачалось, що кваліфіковані робітники зможуть навчити новоприбулих за короткий період одноманітній роботі, яка вважалась в основному як “некваліфікована” [1].

Під час навчання на виробництві використовувався 4-х етапний підхід (рис. 1).

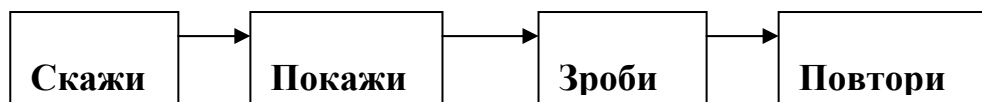

Рисунок 1 – 4-х етапний підхід до навчання

У випадках, де предметом навчання була інформація, завдання викладача було просто навчити цьому, тобто представити інформацію впорядкованим шляхом, де можливо з візуальною допомогою.

Особливий вплив на подальший розвиток підходів до підготовки кадрів відіграла робота Елтона Мейо, який розповсюдив наукові дослідження проведені в 1920-х і напочатку 1930-х років на Хоторнському заводі “Уестерн Електрик” в Чикаго.

Дослідник прийшов до висновку, що, незважаючи на існування чітко визначеної формальної організації, робітники колективно неформально домовлялися про підтримку незапланованої, неузгодженої керівництвом, діяльності, яка задовольняла їхні соціальні потреби, і що соціальні потреби були щонайменше, такі ж важливі як і їхня зарплата. Останній факт обґрунтовував те, що сама природа стимулювання найманих працівників, зокрема до навчання, набагато складніша, ніж це передбачалося в рамках «наукового менеджменту». Дані результати знайшли підтвердження в дослідженнях й інших вчених.

Так, А. Маслоу (1943) в результаті досліджень запропонував “ієрархію потреб” для індивідуума на робочому місці, найвища з яких була “самореалізація”.

Герцберг (1959) проголошував “збагачення праці”, що обумовлювало необхідність проектування для робітників таких робіт, які будуть виключно значимі для них, а також завдяки своєму ступеню складності будуть сприяти професійному розвитку останніх.

Сфера зайнятості протягом ХХ століття у світі ставала все більш конкурентною, складною та інноваційною.

У динамічному середовищі було неминучим те, що навчальна діяльність буде зростати і розвиватись в межах більших організацій, де працівники різних типів, особливо менеджери, відвідували спеціально заплановані різноманітні курси: від маркетингу й техніки збуту до енергозберігаючих технологій та законодавства у сфері безпеки праці.

Новостворені бізнес-школи у розвинених країнах з ринковою економікою пропонували нові освітні ступені для випускників, які шукали швидкий шлях до кар’єрного просування до рівня вищого менеджменту, а також підтримували короткі програми для менеджерів нижнього рівня.

Такі програми, звичайно, об’єднували лекції з економіки, соціології, маркетингу, бухгалтерського обліку та трудових відносин. При цьому, багато часу приділялось дискусіям, які часто базувались на матеріалах з реального життя.

Загалом, в 60-ті роки спостерігалось істотне зростання в межах підприємств середнього бізнесу частки штату, який був відповідальний за проведення навчання, ідентифікацію навчальних потреб, а також їхню трансформацію в реальні навчальні плани.

У 1970-ті роки та на початок 1980-х років відбувалися подальші значні трансформації у сфері управління. Так, з’явилися такі нові напрямки менеджменту як: управління змінами, групова динаміка, експериментальне вивчення, стратегічне управління.

Якщо місцем уваги менеджерів у 1960-их роках була одна з вагомих змін, що мала чітко виражену тенденцію до зростання або убування, то у 1970-их і 1980-их роках таких вагомих змін було значно більше. Нові виробничі процеси впроваджувалися з частотою, що постійно зростала. Великі організації почали розвивати стратегічні плани і інструменти їх реалізації: формулювання місії, встановлення стратегічних корпоративних цілей, розроблення середньострокових планів і бюджетів.

У зв’язку з цим, в цей час відбувається опрацювання нових інноваційних теоретичних та практичних підходів до організації професійного навчання на підприємстві.

Так, у цей час з'являється теорія Колба (1974 рік) заснована на досвідному вивченні, яка швидко отримала поширення серед науковців і керівництва підприємств у США та у Великобританії.

1980-ті роки принесли інтерес до тотального (загального) менеджменту якості (TQM). Це напрямок, який аргументував основні процедури та правила з управління якістю на підприємстві з метою отримання в результаті високої якості продукції

TQM у сфері управління персоналом передусім робив опір на необхідність поширення партисипативних принципів до управління на підприємстві. Також цей підхід вимагав формування а організації культури навчання та фокусування всіх працівників на своєму постійному професійному самовдосконаленні.

В США, Арджеріс і Шон зробили наступний важливий крок в розвитку теорії організації професійного навчання. Так, вони розробили теорію “подвійної петлі”, яка знайшла своє подальше інтенсивне використання у процесі підготовки кадрів. Головною особливістю даного підходу була наявність двох основних циклів навчання:

- первинне навчання, яке допомагає отримати формальні знання та навички, які необхідні для того, щоб працівник міг навчитися використовувати існуючі методи для виконання своєї роботи;
- рефлексивне навчання, яке обумовлює подальший розвиток знань, навичок та умінь на основі першого циклу, але з врахуванням реалій умов виробничої та господарської діяльності. У результаті даного циклу, вже правильність та придатність існуючих норм може ставитись частково, або повністю під сумнів. Таким чином, відбувається трансформація розуміння і поведінки працівників в організації у відповідності до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі останньої [1].

Особливо цінним в результатах даних досліджень є те, що вони визначили шляхи трансформації нових організаційних ідей та досвіду в організаційне знання та шляхи його реалізації в практичній діяльності та відповідній подальшій модернізації.

Поряд з цим, у цей час, наукові дослідження зв'язків між комерційним успіхом і внутрішніми системами навчання продовжували розвиватися. Їхні результати, зокрема, підтвердили взаємозалежність між ефективністю стратегічного управління і навчанням персоналу.

Так, у Великобританії Геррет (1994 рік) і Бургойн (1995 рік) описали організаційні заходи, що дозволяли забезпечити постійні зміни з удосконалення на підприємстві, підкреслюючи у даному контексті, зокрема, важливість саморозвитку колективів (відділів, команд) на робочому місці.

У США перший директор програми з системного мислення та організаційного вивчення в Слоанській школі менеджменту Масачусетського технологічного інституту (1990 рік) визначив компонентні технології ідеальної “організації, що навчається” (learning organization), визначаючи при цьому вимоги до колективного (командного) навчання, а також описуючи, зокрема, роль лідерства, з метою забезпечення ефективного управління всіма процесами навчання в організації. Останні заходи, як він наголошував, дозволять організації управляти зовнішнім середовищем у власних інтересах. Сендж показав, як традиційний менеджмент, що діє по принципу “зверху вниз”, перешкоджає істотному використанню ефективної технології навчання “подвійної петлі” в організації.

Особливу увагу, за умов все зростаючої потреби у розвитку людських ресурсів підприємств, заслуговує процес організаційного навчання, зокрема шляхом групового навчання. Це обумовлюється такими чинниками:

По-перше, «відображення в дії» є більш легким і більш ймовірним, що може статися, коли дві або більше людини працюють на одному місці.

По-друге, якщо культура «відкритості» існує, то групове навчання, допомагає індивідуальному навчанню і цей процес навчання відбувається швидше ніж шляхом простого саморозвитку.

По-третє, навчання в групі, має можливість бути більш творчим і ініціативним, ніж самоосвіта.

У зв'язку з останнім Нонако і Такеуши (1995) впровадили у процес навчання термін «колективне відображення». Необхідним стимулом для «відображення в дії» є визначення актуальних питань щодо діяльності підприємства. Останнє вимагає ведення організаційного діалогу, який у повній мірі буде можливим лише за умов формування культури відкритості. У той же час, у процесі навчання учасники групи відіграють оперативні ролі, що відрізняються від повсякденних, і цей процес неминуче виливається у «відкритий» діалог.

В цілому, на думку провідних експертів, при організації процесу навчання на сучасних підприємствах мають бути враховані такі припущення:

1. Сучасні зміни все більше будуть трансформувати зміст та характер роботи.
2. Найбільш важливою вимогою для ефективного управління змінами є впровадження на підприємствах моделі навчання «навчання, щоб навчатися», замість попередньої «навчання, щоб робити», що не означає нехтуванням вивчення змісту роботи, але обумовлює необхідність впровадження аналітично-пізнавальної моделі безперервного вивчення змінного робочого середовища, замість простого копіювання, або використання стандартних рецептів.

3. Використання сучасних комп'ютерних та комунікаційних технологій призводить (та буде ще більше призводити) до того, що працівники будуть працювати постійно у полі нової інформації, яку вони матимуть оперативно аналізувати та засвоювати, а отже процес навчання буде постійним .

- 4.«Навчання, щоб навчатися» змінює значення процесу вивчення як для окремого працівника, менеджера, так і організації, і робить його невід'ємною складовою (функцією) формального процесу управління.

Таким чином, протягом ХХ сторіччя мало місце постійне удосконалення підходів до навчання робочої сили, що передусім пов'язано як з удосконаленням технологічного рівня виробництва товарів та послуг, так і з зростанням якісного рівня самої робочої сили, яка постійно потребує як все більших обсягів знань, так і відповідно нових інноваційних підходів до організації навчального процесу.

Список літератури

1. Грішнова О. Зарубіжний досвід підтримання конкурентоздатності робочої сили.// Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: кол. Монографія.- Інститут економіки НАНУ – Київ, 2001.- С. 167-183.
2. Левченко О.М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великобританії. - К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005.- С.143.
3. Garatt B. The Learning Organization. Fontana, London, 1994.
4. Herzberg F. et al. The Motivation to Work. John Wiley, New York, 1959.
5. Nonaka I. and Takeuchi H. The Knowledge-Creating Company. Oxford University Press, New York, 1995.
6. Wayne Brockbank. If HR were really strategically proactive: present and future direction in HR's contribution to competitive advantage. Human Resource Management, Winter 1999, Vol.38, №.4, P.337

Одержано 28.12.15

УДК 331.108.45

І.І. Дудіна, магістр гр. АДМ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Система підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: сучасний стан і перспективи розвитку

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу на підприємстві в сучасних умовах. Дослідження основних проблем сучасного стану розвитку персоналу підприємств. Проаналізовано різні шляхи удосконалення структури і змісту професійної освіти з орієнтацією на реальні потреби ринку. Розглянуто питання фінансування професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників.

персонал підприємства, підготовка персоналу, професійне навчання, підвищення кваліфікації

Актуальність дослідження. Україна знаходиться на порозі рішучих змін щодо Європейського вектора розвитку. Це вимагає серйозного реформування державного управління та місцевого самоврядування. Потрібно радикально змінити чинну модель місцевого самоврядування, запропонувавши ефективнішу. Тому для науковців сьогодні всесторонній аналіз муніципальних реалій є одним із найневідкладніших завдань.

Проблема формування якісно нової національної робочої сили є сьогодні актуальною для нашої держави і перетворюється на один з найважливіших чинників підвищення продуктивності праці, забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції, інтеграції України у світовий економічний простір. В умовах глобалізації економік різних країн, прагнення України вступити в Європейський Союз та очікуваного у зв'язку з цим різкого загострення конкуренції на ринках товарів і послуг, професійні характеристики робочої сили та її якість стають найважливішим стратегічним товаром, який забезпечує підтримку конкурентоспроможної економіки, високого рівня життєвих стандартів населення, мінімізації соціальних витрат, спричинених стрімкими технологічними перетвореннями й переходом до відкритої економіки. Необхідністю стає підтримка професіоналізму кадрів на рівні сучасних технологій, а підвищення кваліфікації якомога більшої кількості працівників має провадитися більш інтенсивно, ніж це робилося раніше. Отже, тема даного дослідження є досить актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострота проблеми підготовки та перепідготовки персоналу суттєво посилилася в умовах світової фінансово-економічної кризи, тому вона досліджується багатьма вченими. Питання професійного навчання персоналу і умовах фінансово-економічної кризи досліджувались В. Савченко [1]. Питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу як найвизначальнішого фактора виробництва висвітлюється у статтях О. Чубукової [2] та Н. Синенко [3; 4]. Сучасні методи та технології внутрішньофірмового навчання персоналу розглядали І. Косорига [5], С. Желніна [6], Т. Базаров [9]. Сучасні можливості виробничого навчання досліджувались В. Шоптенко [8]. Незважаючи на

---

* Науковий керівник: канд. наук. з держ. управління, доц. Зайченко В.В.

досить значну кількість публікацій, деякі питання залишаються дискусійними та недостатньо глибоко висвітленими. Зокрема, аналіз стану підготовки та підвищення кваліфікації окремих категорій та кваліфікаційних груп працівників проводиться недостатньо системно, недосить широко висвітлюється діяльність регіональних центрів, які в тій чи іншій мірі займаються питаннями підвищення рівня професійної підготовки кадрів для виробництва та державного управління.

Постановка завдання. Стійка тенденція до змін у технологіях й організації виробництва, що спостерігається сьогодні практично у всіх галузях економіки, призвела до зрушень в характері попиту на робочу силу, збільшила потребу в працівниках, здатних до швидкої адаптації до нововведень і передових технологій. Роботодавці очікують від своїх працівників високої кваліфікації і високого рівня компетентності, самостійності й відповідальності, готовності до змін та інновацій, поєднання кількох професій і стирання традиційних меж між ними. У цих умовах аналіз, осмислення і творчий пошук нових інноваційних технологій підвищення якості робочої сили стали для вітчизняної економіки значною соціально-економічною і науково-педагогічною проблемою.

Метою статті є аналіз стану професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників підприємств в сучасних умовах та обґрунтування необхідності підготовки персоналу для випуску конкурентоспроможної продукції, виконання робіт та надання послуг на державному, регіональному рівнях та на рівні окремих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Мета будь-якого професійного навчання – підвищувати якість професійно-кваліфікаційного складу працівників підприємства, організації чи установи, формувати в них високий професіоналізм, майстерність, сучасне економічне мислення, вміння працювати в нових економічних умовах і забезпечувати на цій основі високопродуктивну працю й ефективну зайнятість. Враховуючи демографічну ситуацію в Україні, стає очевидним, що найближчим часом буде досить складно вирішувати економічні проблеми за рахунок простого нарощування чисельності зайнятого населення. Усе більшого значення набувають якісні характеристики трудового потенціалу суспільства та окремих підприємств: кваліфікація, професіоналізм, здатність до отримання знань упродовж всього трудового життя [4]. У період спаду виробництва відбулося згорання обсягів професійного навчання працівників на виробництві, що призвело до зниження загального рівня їх кваліфікації. Періодичність підвищення кваліфікації в середньому по Україні все ще залишається більш ніж удвічі нижчою від нормативної, а в окремих галузях (сільському господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі) – у 10 і більше разів.

У країнах ЄС періодичність підвищення кваліфікації працівників становить 3-5 років, в Японії – близько 1 року [1]. Це є свідченням того, що рівень кваліфікації значної кількості працівників у нашій країні не відповідає вимогам сучасного виробництва, а система підвищення кваліфікації потребує подальшого розвитку та удосконалення. Недосконала система професійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу на виробництві стала однією з причин того, що України в 2012-2014 рр. так гостро відчула на собі наслідки світової фінансової кризи [1].

Одним з чинників, що стримують розвиток системи підвищення кваліфікації працівників, є недостатня мотивація до підвищення професійного рівня, відсутність системи стимулювання професійного просування по службі. За результатами анкетування підприємств України різних галузей та форм власності, проведеного у 2014 р., 20,2% опитаних підприємств серед причин стримування інвестування роботодавцями коштів у професійне навчання було визнано недостатню зацікавленість

працівників у професійному розвитку [3]. Не останню роль відіграє та обставина, що роботодавець не прагне вкладати кошти в професійне навчання, адже результативність цих інвестицій складно оцінити як з кількісної, так і з якісної точок зору, тоді як розрахувати витрати значно простіше. Потрібно так організувати процес розвитку персоналу, щоб отримати реальні результати, тобто поліпшити показники діяльності підприємства в цілому.

При цьому досить актуальним стає питання вибору форм і методів навчання [6]. Серед усіх методів навчання персоналу виділяють дві великі групи: 1) навчання на робочому місці (або внутрішньо-виробниче): виробничий інструктаж, ротація, направлене придбання досвіду, наставництво, ситуаційне наставництво, формальне наставництво, неформальне наставництво, коучинг, стажування, використання працівників як асистентів, підготовка у проектних групах; 2) навчання зовні робочого місця (або позазавиробниче): лекції, ділові ігри, інсценування, тренінги, метод вирішення практичних ситуацій (кейсів), методи рішення виробничо-економічних проблем за допомогою моделей, робочі групи, конференції, семінари, круглі столи, дискусії, зустрічі з керівництвом, екскурсії, самостійне навчання [7]. Існують також методи навчання, які поєднують аспекти внутрішньовиробничого і позазавиробничого навчання. Серед них: емпіричне навчання, демонстрація і практика під керівництвом, програмовані курси, навчання дією, навчання за допомогою комп'ютера [9].

При виборі форм і методів навчання доцільно не зупинятися на чомусь одному, оскільки всі вони мають свої переваги і недоліки. Найефективніші сучасні навчальні програми допускають поєднання різних методів подання матеріалу. Вибір форм і методів навчання і розвитку персоналу залежить від специфіки підприємства, його потреб, оснащення робочих місць технічними засобами і багатьох інших чинників. Головне, щоб програма навчання була збалансована і містила теоретичний, практичний і контрольний розділи. Як показує світова практика, сьогодні для забезпечення ефективної діяльності підприємства недостатньо підібрати персонал, вимагається здійснити в людський капітал відповідні інвестиції. За твердженням американського вченого Е. Денісона, інвестиції в людський капітал приносять у 5-6 разів більше прибутку, ніж у виробництво. За даними аналітиків США, зростання інвестицій у навчання на 10% збільшує продуктивність праці на 8%, тоді як збільшення капіталовкладень у виробництво на 10% підвищує продуктивність праці на 4% (тобто, ефективність в два рази нижче). В США на кожний долар, вкладений в розвиток виробництва, 85 центів припадає на розвиток робочої сили. Компанії Німеччини щорічно витрачають на навчання персоналу до 9 млрд. євро. У Франції середні витрати підприємств на підвищення рівня кваліфікації працівників досягають 3% ФОП і продовжують зростати [8].

В Україні ж роботодавці не поспішають вкладати кошти у розвиток персоналу. Оскільки витрати на навчання збільшують собівартість виготовленої продукції, в чому не зацікавлені власники підприємств, ці витрати максимально скорочуються і у зв'язку з цим професійний рівень працівників знижується. Україна належить до того типу держав, де підприємства практично не мають юридичних зобов'язань щодо підготовки та підвищення кваліфікації персоналу і фінансування його професійного навчання. Забезпечення стимулювання зацікавленості роботодавців до підвищення кваліфікаційного рівня працівників потребує вирішення наступних питань:

- фінансової підтримки підприємств у питаннях професійного навчання працівників;
- посилення відповідальності роботодавців за професійний рівень працівників;
- посилення відповідальності працівників за власний професійний рівень;

- підвищення ефективності використання коштів, спрямованих на професійне навчання працівників;

- створення умов для здійснення підприємствами професійного навчання працівників як безпосередньо на робочому місці, так і з відривом від виробництва.

Необхідність активної участі безпосередньо підприємств, або роботодавців, у процесі розбудови моделі безперервної освіти в Україні обумовлюється тим, що, по-перше, більшість свого життя люди проводять на підприємствах, де реалізують свої фізичні й розумові здібності; по-друге, саме підприємства стають джерелом значного масиву інформації, яка необхідна для виконання професійних обов'язків працівниками.

Успішний розвиток теорії управління в Україні тісно пов'язаний з успішним практичним вирішенням проблеми підготовки управлінських кадрів, яка враховувала б зміни у змісті та роль фактора управління в розвитку економіки на різних управлінських рівнях. Послуги навчального закладу в підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації кадрів мають бути спрямованими, насамперед, на задоволення потреб замовника. Узагальнені вимоги працедавця системи місцевого самоврядування можуть бути представлені так:

✓ володіння державним мисленням та інноваційною спрямованістю;

✓ здатність до системного аналізу складних проблемних ситуацій та вміння знаходити й реалізовувати ефективні стратегії їх розв'язання, уміти прогнозувати можливі наслідки (політичні, економічні, соціальні, психологічні, екологічні тощо) різних варіантів управлінських рішень;

✓ спроможність працювати в умовах динамічної політичної та соціально-економічної ситуації, комерціалізації муніципальних виробничих відносин, формування і становлення нових механізмів місцевого самоврядування.

Успішний розвиток теорії управління в Україні тісно пов'язаний з успішним практичним вирішенням проблеми підготовки управлінських кадрів, яка враховувала б зміни у змісті та роль фактора управління в розвитку економіки на різних управлінських рівнях. Загалом, у системі підготовки кадрів для муніципального рівня можна виділити три самостійні суб'єкти:

1. Майбутній працівник (студент), який навчається.

2. Навчальний заклад, який реалізує програму навчання.

3. Муніципальний орган, зацікавлений в отриманні кваліфікованого компетентного сучасного спеціаліста.

Тому наше ключове завдання – забезпечити взаємодію всіх цих сторін. Потреби місцевих органів влади як замовника мають бути узгодженими з прогнозом перспективних потреб в управлінських кадрах з урахуванням вимог до професійної компетентності та особистих якостей працівників. А для будь-якої організації немає важливішої діяльності, ніж підбір та формування кадрового резерву.

Сьогодні існує значна кількість навчальних закладів, які готують фахівців з управління. Серед них визначальна роль у підготовці кадрів саме для органів муніципального рівня належить Академії муніципального управління, де розробляються теоретичні та практичні концепції підготовки кадрів для місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, здатних ефективно працювати в жорстких умовах внутрішньої та міжнародної конкуренції, поєднати високу культуру та глибокі фундаментальні знання з умінням організувати справу й управляти діяльністю різних ланок і структур, формуючи, таким чином, місцеву і муніципальну еліту України.

Однак підготовка кадрів не вичерпується підготовкою висококваліфікованого фахівця у вищому навчальному закладі. В сучасних умовах виникає проблема підготовки та перепідготовки кадрів, які вже працюють в органах державного

управління та місцевого самоврядування, а також депутатів місцевих рад різних рівнів, Безумовно, це вимагає розробки стрункої системи спеціальної підготовки та мережі закладів, які могли б надати їм освітні послуги. Одним із провідних на-вчальних закладів у цій важливій сфері могла б стати Академія муніципального управління.

Досить важливою є проблема фінансування підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів. Як відомо, у провідних країнах світу на ці потреби виділяють від трьох до семи відсотків фонду заробітної плати, адже підвищення кваліфікації дає змогу службовцям почувати себе більш упевненими у своєму майбутньому, відповідальніше працювати з населенням, яке проживає на підвідомчій території. Раніше і в нашій країні у витратах передбачалася стаття на підготовку кадрів, але сьогодні з цими питаннями є певні проблеми, особливо це стосується підготовки службовців органів місцевого самоврядування. На нашу думку, необхідно було б передбачити в бюджетах усіх рівнів – від сільського до державного – окремим рядком кошти на перепідготовку кадрів та підвищення їх кваліфікації і внести відповідні зміни до законодавства щодо місцевого самоврядування та бюджетної системи. Без такого підходу вирішення цих проблем залишиться на рівні добрих побажань. Таким чином, ефективне функціонування системи місцевого самоврядування, її економічний та соціальний розвиток неможливі без високопрофесійного персоналу органів місцевого самоврядування – персоналу нового типу, саме управлінського апарату, спроможного приймати рішення та забезпечувати успіх соціально- економічних і політичних перетворень. Для цього необхідно, передусім, створити ефективну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, спроможних забезпечити розвиток системи місцевого самоврядування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відомо, що успішний розвиток країни безпосередньо залежить від рівня освіти, досягнутого її народом, бо саме освіта зумовлює поступ усієї системи суспільних відносин і становлення громадянського суспільства. На жаль, нова українська модель підготовки управлінських кадрів муніципального рівня формується надзвичайно повільно, і, незважаючи на те, що в останнє десятиріччя сфера діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування значно розширилась, ускладнилися їх функції та роль у житті суспільства, особливих зрушень у підготовці якісного кадрового потенціалу муніципального рівня не відбулося. Сьогодні можна констатувати, що існуючий рівень підготовки управлінських кадрів неадекватний сучасним муніципальним реаліям. Разом з тим, ефективність ринкових перетворень, що здійснюються на всіх рівнях в Україні, прямо залежить від вирішення проблеми підготовки фахівців

Результати аналізу стану підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників в Україні свідчать про необхідність подальших наукових досліджень методологічних питань розроблення розгалуженої та ефективної системи розвитку трудового потенціалу в державі та її регіонах, а також кадрового потенціалу сучасних підприємств. У високому рівні професіоналізму кадрів повинні бути зацікавлені не лише працівник та підприємство, а й держава, яка спроможна підтримувати та фінансувати підготовку, перепідготовку кадрів, особливо в період кризових явищ в економіці. Ефективна діяльність підприємства залежить не тільки від високого рівня конкурентоспроможності, матеріально-технічної бази, але і від компетенції персоналу та ефективності його внутрішньої організації. Висока кваліфікація працівників має безпосередній вплив на фінансові результати діяльності підприємства. У перспективі головним ресурсом стане інтелектуальний потенціал або здібність людей до

нововведень і інновацій, а основною рушійною силою суспільства стануть виробництво і споживання знань. Вже сьогодні підготовка працівників для багатьох галузей економіки повинна стати стратегічним завданням організації управління персоналом та однією з основних функцій кадрової політики підприємств та стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України.

Список літератури

1. Базаров, Т. Ю. Внутрифирменное обучение как технология развития кадрового потенциала организации / Т. Ю. Базаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/>
2. Желнина, Е. В. Система непрерывного обучения персонала организации / Е. В. Желнина // Кадры предприятия. – 2006. – № 4. – С. 91-106.
3. Інформація про діяльність Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій у 2010 році та пріоритетні напрямки роботи на 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.admpl.gov.ua/poltava_cp/
4. Косорига, И. Новые технологии в обучении и развитии персонала / И. Косорига // Менеджер по персоналу. – 2010. – № 5. – С. 20-25.
5. Обзор современных методов обучения сотрудников [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2007/>
6. Савченко, В. Професійне навчання персоналу на виробництві в умовах фінансової та економічної кризи / В. Савченко, О. Кузнецова // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 3. – С. 15-18.
7. Синенко, Н. Підвищення професійного рівня працівників як фактор ефективності виробництва / Н. Синенко // Довідник кадровика. – 2009. – № 3. – С. 44-55.
8. Синенко, Н. Концепція розвитку системи підвищення кваліфікації працівників на період до 2010 року / Н. Синенко // Справочник кадровика. – 2006. – № 6. – С. 85-93.
9. Чубукова, О. Ю. Підвищення кваліфікації кадрів підприємства в умовах невизначеності / О. Ю. Чубукова, З. Я. Шацька // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 171-178.
10. Шоптенко, В. Новые возможности бизнес-образования / В. Шоптенко, Д. Кайсин, Д. Конанчук // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 4. – С. 28-34.

Одержано 28.12.15

УДК 331.08

І. І. Бідна, магістр гр. УП-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні технології управління персоналом машинобудівного підприємства

Визначено сутність поняття технологія управління персоналом машинобудівного підприємства. Розглянуто передумови впровадження технологій управління персоналом на підприємстві машинобудівної галузі. Систематизовано та розкрито зміст сучасних технологій управління персоналом на підприємстві.

технології управління персоналом, машинобудівне підприємство, системоутворюючі елементи, HR-менеджмент, критерії вибору

---

* Науковий керівник: кнд. екон.наук, доц. Сочинська-Сибірцева І.М.

Постановка проблеми та її актуальність. Зовнішнє середовище сучасних підприємств машинобудування змінюється дуже динамічно. І в спробах підвищити конкурентоспроможність все більше власників приділяють увагу персоналу, а саме способам підвищення ефективності його роботи.

Застосування технологій управління персоналом на підприємствах набирає популярності, в тому числі і на підприємствах машинобудівної галузі. Сьогодні кожному HR-менеджеру, який контролює трудові ресурси машинобудівного підприємства важливо розуміти призначення технологій управління персоналом та їх типологію. Це вагомий та дієвий інструмент ефективного управління персоналом та основна складова системи управління підприємством у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання впливу людського фактору на прибутковість машинобудівних підприємств обумовило необхідність пошуку сучасних шляхів управління. Науковий інтерес до сучасних технологій управління персоналом прослідковується в роботах вчених Л. В. Балабанової, Т. В. Білорус, Р. П. Вдовиченко, О. А. Грішнєвої, О. М. Гуцалука, О.В. Крушельницької, Е. А. Лихолобова, І. М. Сочинської-Сибірцевої, Л. М. Фільштейна.

Цілі статті. Метою статті є визначення сутності сучасних технологій управління персоналом, характеристика особливостей найбільш поширених технологій та визначення можливостей їх впровадження на підприємствах машинобудівної промисловості.

Виклад основного матеріалу. Потужним інструментом розвитку та конкурентоздатності на сучасному підприємстві є система управління персоналом. І те ще персонал є основним рушієм підприємства вже давно не потребує доведення. Машинобудівні підприємства постійно переходять на вищі рівні автоматизації. Техніка, здавалося б, витісняє такий ресурс як персонал. Утім роль кожного працівника все вагоміша. Саме для того, щоб допомогти HR-менеджерові справитись з усіма вимогами власників підприємств розвиваються і вдосконалюються технології управління персоналом.

Технологія управління – це послідовність дій, яка приводить до гарантованого отримання результату. Вона складається із інформаційних, обчислювальних, організаційних операцій, які використовуються менеджерами і фахівцями різного профілю за визначеним алгоритмом. Під технологією управління персоналом ми розуміємо сукупність прийомів, способів і методів впливу на персонал у процесі його найму, використання, розвитку і вивільнення з метою отримання ефективних кінцевих результатів трудової діяльності [1].

Базою технологій управління персоналом є стимул працівника до праці, а способом спонукання до неї можуть виступати примус, маніпуляція, договір та зацікавленість. Технології управління персоналом можуть застосовуватися постійно, періодично або одноразово; вони можуть спрямовуватися на персонал підприємства в цілому, на окремі групи персоналу, на керівництво певного рівня або на окремих фахівців [2].

У магістерській роботі до якої написано дану статтю сформовано визначення власне технології управління персоналом машинобудівного підприємства. Це хронологічно упорядкована сукупність дій або впливів на персонал із складною кількісною та якісною структурою, яка спрямована на забезпечення балансу між інтересами, прагненнями і мотивами працівників та цілями діяльності, показниками продуктивності праці та високою ефективністю діяльності машинобудівного підприємства. Тобто враховано специфіку саме персоналу машинобудівної галузі.

На вибір та впровадження технології управління персоналом впливають цілком об'єктивні особливості діяльності підприємств машинобудівної промисловості. Оплата праці на машинобудівних підприємствах є однією з найнижчих у галузі. Так, середньомісячна номінальна заробітна плата машинобудівного сектору станом на серпень 2015 року складає 4515 грн, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки –

7040 грн, виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 8518 грн [3].

Зазначимо, що заробітна плата є найважливішим системоутворюючим елементом, який передовсім стимулює персонал до активної трудової діяльності. Відповідно до цього, вона повинна складатися із трьох частин: мінімальної стабільної частини, преміальної за результатами діяльності та додаткової (доплати, надбавки), яка відображатиме досвід, стаж, кваліфікацію і особистісні риси працівника. Мотивуючим елементом для працівника виступає можливість отримати такий розмір заробітної плати, який би відповідав результатам його діяльності. Не менш важливим системоутворюючим елементом управління мотивацією трудової діяльності працівників підприємств є ефективна система управління продуктивністю праці персоналу. На цих двох системоутворюючих елементах має ґрунтуватися розроблення сучасного мотиваційного механізму управління персоналом машинобудівних підприємств та обиратись необхідна технологія управління персоналом [4].

У сучасних умовах господарювання, формуючи систему управління персоналом, необхідно враховувати особливості як зовнішнього середовища, так і внутрішні фактори функціонування і розвитку промислового підприємства. По-перше, нестача корпоративних фінансових ресурсів значно обмежує діапазон засобів та інструментів управління загалом та його персоналу зокрема. По-друге, через узгодження технологій виробництва товарів і послуг з розвитком НТП ускладнився менталітет працівника; зокрема, його емоційна і психологічна сфера все більше впливає на кінцевий результат діяльності. По-третє, загальний стан економіки України змінюється настільки швидко, що важко його прогнозувати і вчасно вживати превентивних заходів. Додатковий динамізм в системі управління зумовлює загострення конкуренції в різних сферах бізнесу. Ці та інші обставини дають змогу визначати сучасну управлінську діяльність як одну з найскладніших технологій, які сприяють досягненню цілей промислового підприємства [4].

Оцінка вікової структури (рис.1) доводить, що 52,6% працівників знаходяться у найпрацевдатнішому віці. Відповідно даний показник позитивно впливає на ефективність навчання персоналу. Проте, майже 10% працівників є передпенсійного та пенсійного віку, що значно знижує ефективність заходів з розвитку персоналу, адже з віком коефіцієнт корисної дії від навчання знижується.

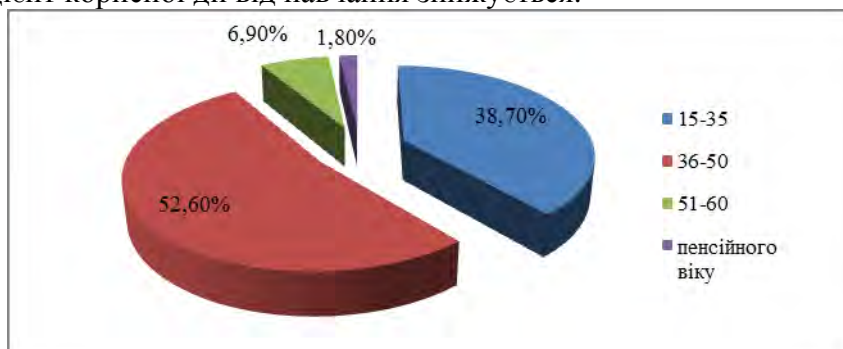

Рисунок 1 – Вікова структура персоналу ПАТ «Гідросила» за 2014 рік [5]

Аналіз рівня розвитку персоналу на машинобудівних підприємствах свідчить про те, що стан підготовки кадрів з часів СРСР значно не змінився. В Україні працівники промисловості підвищують кваліфікацію у середньому раз на 13–15 років (у розвинених країнах – раз на 3–5 років), відповідно, за умови збереження зазначених тенденцій у 2015 р. потреба національного ринку праці в кваліфікованих кадрах задовольнятиметься лише на 35–40%. Цю тенденцію підтверджує й питома вага

інноваційно активних підприємств, яка в Україні в середньому в 7 разів нижча за Японію і в 4–5 разів нижча за країни ЄС [6].

Усі існуючі на сьогодні технології управління персоналом, які є актуальними в сучасних умовах розвитку і корисні для HR-ів машинобудівної галузі поділяються на такі групи:

- технології позикової праці;
- навчальні технології;
- технології підбору та найму персоналу;
- технології підвищення ефективності роботи персоналу;
- технології стимулювання персоналу
- технології контролю праці персоналу;
- інформаційні технології.

Особливості та складові кожної з вищезазначених груп управлінських технологій, подано в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1 – Характеристика технологій управління персоналом [7]

Технологія управління персоналом	Особливості технології	Підсистема управління персоналом
Персонал-технології позикової праці		
Лізинг персоналу	Форма тимчасового або строкового залучення персоналу, що дає змогу вирішити проблеми підприємства в умовах зміни пріоритетних напрямів діяльності; в умовах необхідності зменшення витрат на персонал, але потреба у ньому залишається. Залучення персоналу для тимчасової зайнятості	Аналіз та планування персоналу, підбір та наймання персоналу, організація трудових відносин, атестація та ротація персоналу
Аутсорсинг	Передача здійснюваних у межах підприємства завдань, функцій і процесів, зокрема деяких непрофільних функцій спеціалізованій компанії. Пов'язано це з тим, що окремі функції (інформаційні, маркетингові, фінансові тощо) працівники спеціалізованих компаній виконують краще	
Аутстафінг	Співробітники, що раніше перебували в штаті компанії-замовника, переводяться в організацію, що надає послуги з аутстафінгу, тобто дана організація оформлює у свій штат вже наявний персонал підприємства і стає формальним роботодавцем, що дає змогу вирішити питання тимчасового вивільнення працівників, для яких на даний момент немає вакансій	
Навчальні персонал-технології		
Коучинг	Здійснюється методом безпосереднього навчання менш досвідченого працівника більш досвідченим в процесі їх взаємодії. Відбувається у формі наставництва,	Навчання та підвищення кваліфікації персоналу,

	консультування. Ефективний інструмент персонального та особистісного розвитку, який сприяє розкриттю та реалізації внутрішнього потенціалу людини, й підвищення на цій основі ефективності праці.	мотивація персоналу
Персонал-технології підбору та найму персоналу		
Хедхантинг	Кадрові агентства здійснюють пошук висококваліфікованих фахівців вищої ланки з урахуванням особливостей діяльності замовника, вимог до кандидатів, робочого середовища, використовуючи прямі методи пошуку	Підбір та наймання персоналу, оцінювання персоналу
Рекрутинг	Кадрові агентства здійснюють пошук кваліфікованих фахівців середньої ланки з урахуванням вимог до особистісних та професійних якостей кандидатів, використовуючи наявні бази кандидатів й надаючи об'яви в ЗМІ	
Скрининг	Кадрові агентства здійснюють пошук необхідного допоміжного та обслуговуючого персоналу нижньої ланки, враховуючи формальні ознаки: стать, вік, освіту, досвід роботи тощо. Кадрові агентства отримують резюме кандидатів й віддають їх замовнику, який сам приймає рішення щодо відбору персоналу	
"Плетіння мереж" та прямий пошук	Консультант використовує власні зв'язки для пошуку кандидатури, у другому випадку – разом із замовником визначається компанія, в якій може працювати необхідний працівник, з'ясовується його можлива посада, потенційним претендентам робиться ділова пропозиція	
Персонал-технології підвищення ефективності роботи персоналу		
Реінженіринг	Радикальна перебудова (перепроєктування) бізнес-процесів підприємства для отримання істотних ефектів. Його використання може сприяти як підвищенню ефективності управління персоналом за рахунок удосконалення цього процесу, а також дасть змогу підвищити ефективність праці персоналу підприємства (підвищити її продуктивність, якість тощо)	Створення сприятливих умов праці
Персонал-технології стимулювання персоналу		
Внутрішній маркетинг	Використання маркетингового підходу до управління персоналом, який полягає у формуванні, стимулюванні, координуванні та інтеграції персоналу з метою забезпечення	Мотивація персоналу, навчання та підвищення

	задоволення споживача через процес взаємодії з мотивованим і клієнтоорієнтованим персоналом, який розуміє своє місце у досягненні стратегічної мети діяльності підприємства й працює з максимальною відданістю	кваліфікації персоналу, організація трудових відносин, створення умов праці, соціальний розвиток та партнерство
Персонал-технології контролю праці персоналу		
Таємний покупець	Метод прихованого спостереження за роботою персоналу, яке проводить підготовлена особа в якості клієнта. Його використання дає змогу встановити рівень дотримання працівниками правил і норм під час здійснення професійних обов'язків, стандартів обслуговування клієнтів, а також виявити компетентність персоналу	Оцінювання персоналу, атестація та ротация персоналу, мотивація персоналу
Інформаційні персонал-технології		
Автоматизована інформаційна система управління персоналом	Набір певного програмного забезпечення та технологій, використання яких дає змогу автоматизувати і вдосконалювати бізнес-процеси управління персоналом	Усі підсистеми управління
АРМ працівника	Професійно орієнтований програмно-апаратний комплекс, який складається із технічних засобів автоматизації та організаційних форми їх експлуатації. АРМ забезпечує вирішення завдань працівником безпосередньо на його робочому місці	Правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом, створення умов праці

Важливим інструментом прийняття рішення щодо вибору технологій управління є критерії, за якими можливо здійснити порівняння технологій. Основними критеріями є вартісні (витрати на придбання, впровадження, навчання персоналу), часові (тривалість впровадження і апробації), операційні (існування досвіду використання, кількість об'єктів управління) та технічні (наявність програмного забезпечення, можливість одночасної колективної роботи, роботи через мережу Інтернет, позасистемних корегувань, сумісність з іншими системами і технологіями) [8].

На сьогоднішній день дуже поширеним є використання в практиці машинобудівних підприємств інформаційних технологій управління персоналом. Так найбільше підприємство машинобудівної галузі в Кіровоградській області ПАТ «Гідросила» після 11 років експлуатації ERP-системи BAAN IV перейшло на нову версію системи Infor LN (BAAN 6.1). Значне розширення асортименту продукції, глобальна технічна модернізація, збільшення клієнтської бази, підвищення вимог до якості продукції, поставило необхідність модернізації виробничих і логістичних бізнес-процесів, інформаційного забезпечення та автоматизації процесів. З метою підвищення ефективності бізнесу було прийнято рішення оновити ERP-систему і паралельно оптимізувати бізнес-процеси. Проект виконаний силами власної IT-служби та

ключових користувачів за підтримки RBC Group, яка забезпечила навчання фахівців нової функціональності, вирішення складних питань і технічну підтримку проекту [9].

У сучасних умовах триває процес розвитку та оновлення концепції управління персоналом, при цьому удосконалюються як системи управління персоналом, так і методи та інструменти, що використовуються. Працівник із його особистісними та професійними характеристиками від об'єкта управління перетворився в об'єкт вивчення з метою розробки та застосування таких технологій, які дадуть змогу створити найкращі умови для реалізації потенціалу працівників та максимального задоволення їх очікувань та потреб. З огляду на це, необхідна активізація використання сучасних персонал-технологій, які відповідають умовам бізнес-середовища, а також дають змогу вирішувати поточні питання трудової діяльності персоналу, вони сприяють підвищенню ефективності управління персоналом.

Висновки. Отже, дослідивши питання сучасних технологій управління персоналом машинобудівного підприємства, можна зробити наступні висновки. Персонал машинобудівного підприємства потребує розробки та впровадження ефективної технології управління. Це персонал зі складною кількісною та якісною структурою. Сучасний HR-менеджмент пропонує сім основних груп технологій управління персоналом. Саме їх важливо використовувати в сфері промисловості для досягнення кінцевої мети діяльності будь-якого виробництва – підвищення продуктивності, скорочення витрат та збільшення прибутків. При цьому також враховувати критерії вибору технологій.

Список літератури

1. [Сочинська-Сибірцева І. М.](#) Вдосконалення технології управління персоналом на машинобудівних підприємствах [Текст] / [І. М. Сочинська-Сибірцева](#) // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2. – С. 229-232.
2. Лихолобов Е.А. Технології управління персоналом в контексті формування організаційної поведінки / Е.А. Лихолобов // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 2(38). – С. 60-67. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/38/11leafop.pdf>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Гришина Л.О., Карась П.М., Сергійчук С.І. Особливості управління персоналом машинобудівних підприємств на засадах активізації інноваційної діяльності. Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова, 2012. Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12432/1/10_48-53_Vis_722_menegment.pdf
5. Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання (форма №6-ПВ) за 2014 рік
6. Тимченко С. О. Сучасний стан розвитку персоналу на машинобудівних підприємствах України. Економічний вісник Донбасу № 1 (35), 2014. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/ecvd_2014_1_33.pdf
7. Третьяк О. П. Сучасні персонал-технології у системі управління персоналом на підприємстві / О. П. Третьяк // Науковий вісник НЛТУ України. - 2014. - Вип. 24.4. - С. 389-397. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvntlu_2014_24.4_66.pdf
8. [Гуцалюк О. М.](#) Вибір технологій управління діяльністю підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. М. Гуцалюк; Харк. нац. екон. ун-т. - Х., 2013. - 20 с.
9. Комп'ютерний огляд: ІТ для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ko.com.ua/gidrosila_pereshla_na_sovremennuyu_versiyu_erp-sistemy_infor_ln_102521

Одержано 24.11.15

УДК 336.717.061(477)

С.С. Кулікова, магістр гр. ФК-14МЗ, В.В. Подплетній, доц., канд. екон. наук
 Кіровоградський національний технічний університет

Причини та наслідки проблемних кредитів в банках України

Визначено сутність проблемного кредиту, основні причини та наслідки появи проблемної кредитної заборгованості; досліджено динаміку обсягів проблемних та недіючих кредитів в банківській системі України та інших країн світу.

проблемний кредит, недіючий кредит, проблемна заборгованість, банк, банківська система

Постановка проблеми. Банківській діяльності залежно від виду здійснюваних операцій завжди притаманні різноманітні фінансові ризики: кредитні, інвестиційні, валютні, депозитні тощо. Оскільки кредитування формує переважну більшість всіх операцій банку, то найбільшим ризиком, який може суттєво впливати на фінансовий стан банку, вважається саме кредитний ризик. Поява проблемної заборгованості може нести негативні наслідки для роботи банку. Тому мінімізація кредитних ризиків, оцінка масштабів можливих збитків та ефективне управління кредитним портфелем є визначальними завданнями перед менеджментом банків. В сучасних умовах аналіз та оцінка якості кредитного портфелю банку мають особливе значення не тільки для самого банку, а й банківської системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінки якості кредитного портфелю банку вже досліджено багатьма вітчизняними науковцями: Примостка Л.О. [1], Вовк В.Я. [2], Колодізев О.П. [3], Крухмаль О.В. [4], Сисоєва Л.Ю. [5]. Серед праць зарубіжних вчених уваги заслуговують роботи Кузнецова С.С. [6] та Шустової Є.П. [7].

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Враховуючи зростаючі обсяги проблемної заборгованості в банківській системі України, невирішеним залишається питання пошуку дієвого інструменту управління проблемними кредитами.

Метою дослідження є аналіз та узагальнення теоретичних напрацювань щодо сутності та причин проблемних кредитів, а також оцінка якості кредитного портфелю банків України і країн світу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз економічної літератури щодо дослідження сутності проблемного кредиту дозволяє стверджувати, що наукова думка не є однозначною, що демонструє таблиця 1.

Таблиця 1 – Сутність поняття «проблемний кредит» за різними науковими джерелами

Джерело	Сутність поняття
Примостка Л.О [1]	як кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, виникли обставини, які дозволяють банку мати сумнів щодо повернення кредиту
Вовк В. Я. [2]	кредити, за якими своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ліквідність і ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які роблять сумнівним виконання позичальником своїх зобов'язань

Коцовська Р.Р. [8]	кредит, який повертається несвоєчасно
Власенко М.О. [9]	кредити, платежі за якими не здійснюються у початковій встановленій терміни
Дмитренко М.Г. [10]	кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, виникають обставини, які дозволяють банку мати сумнів щодо повернення кредиту
Колодізев О.П., Карасьова З.М., Михайленко О.М [3,11]	кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, за яких банк матиме сумнів щодо повернення позики
Кузнецов С.С. [6]	це кредит, за яким клієнт-боржник не здатний виконувати свої зобов'язання в повній відповідності з укладеними договорами та угодами з банком, в силу чого існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку належних йому коштів за кредитними зобов'язаннями боржника
Шустова Є.П. [7]	кредит, наданий банком позичальнику, за яким позичальником не виконуються зобов'язання (або виконуються неналежним чином) в частині оплати платежів, або є підстави вважати, що зобов'язання за ним не будуть виконані повністю або частково
Енциклопедія банківської справи та фінансів [12]	кредит, для погашення якого відповідно до умов договору у позичальника немає фінансових можливостей
Міжнародний валютний фонд [13]	кредит, за яким коли виплата відсотків і основної суми боргу прострочені на 90 днів або більше, та є й інші вагомі причини сумніватися, що виплати будуть здійснюватися в повному обсязі
Базельський комітет з банківського нагляду [14]	кредитний продукт, за яким є істотні зобов'язання перед банком, значне погіршення фінансового стану боржника, а також погіршення його якості або втрата забезпечення за ним

Узагальнюючи напрацювання наукової думки зазначимо, що все ж таки найбільш поширеним та змістовним є визначення проблемного кредиту як кредиту, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, відбулося значне погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями боржника, і який може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

Основні причини та наслідки появи проблемних кредитів в портфелі банку наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Причини та наслідки появи проблемних кредитів в портфелі банку[2,7,10].

Причини	Наслідки
– порушення графіка погашення заборгованості та відсотків з боку позичальника;	загроза неплатоспроможності та зниження репутації банку;
–зниження ринкової вартості та ліквідності забезпечення за кредитом;	фінансові збитки від недоотримання суми кредиту; фінансові збитки від недоотримання відсотків за кредитом;

<p>– непорядність у діях позичальника (надання неправдивої інформації до банку);</p> <p>– погіршення фінансового стану позичальника та його банкрутство;</p> <p>– неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника;</p> <p>визнання позичальника померлим, безвісно відсутнім або недієздатним</p>	<p>погіршення якості активів банку та потреба у доформуванні резервів;</p> <p>втрати від кредитних операцій підвищують загрозу відпливу з банку висококваліфікованих працівників через зниження можливостей їх матеріального стимулювання;</p> <p>потреба в здійсненні додаткових витрат, пов'язані зі стягненням проблемного кредиту;</p> <p>замороження коштів у неприбуткових активах банку;</p> <p>зменшення власного капіталу банку внаслідок падіння ринкової вартості його акцій</p>
--	---

Проблемні кредити є джерелом поширення негативних явищ для банківської системи України, що викликано рядом факторів.

По-перше, проблемою банківської системи є значне перевищення обсягів депозитного та кредитного портфелів. Чим вищим є показник перевищення кредитного портфелю над депозитним, тим більшу загрозу може нести поява проблемних кредитів.

У 2005 – 2009 рр. банківська система України нарощувала обсяги кредитного портфелю, який у 2009 році перевищував депозитний у 2,16 рази. Це стало дестабілізуючим фактором у роки фінансової кризи 2008-2009 рр. За таких умов підвищення рівня проблемних кредитів може спричинити проблеми з ліквідністю банку. У 2010-2013 рр. спостерігається тяжіння до часткового врівноваження обсягів депозитного та кредитного портфелів. Зростання співвідношення кредитного портфелю над депозитним можна пояснити переоцінкою залишків валютних кредитів в результаті девальвації національної валюти.

У 2014 році відбувається зростання співвідношення кредитного портфелю над депозитним до 1,523 разів, що є результатом відтоку депозитів коштів з банківської системи та переоцінки залишків валютних кредитів.

По-друге, проблемою для банківської системи в Україні є дисбаланс обсягів кредитів та депозитів за строками. Депозити залучаються банками переважно до 1 року, кредити надаються середньо - та довгострокові.

За таких умов постає питання про фінансову стійкість банківської системи України, одним із факторів якої є наявність проблемної заборгованості.

На рис. 1 відображена динаміка обсягів наданих кредитів, частка простроченої заборгованості, обсягів та частка сформованих резервів за активними операціями банками України у 2008-2014 рр. [15].

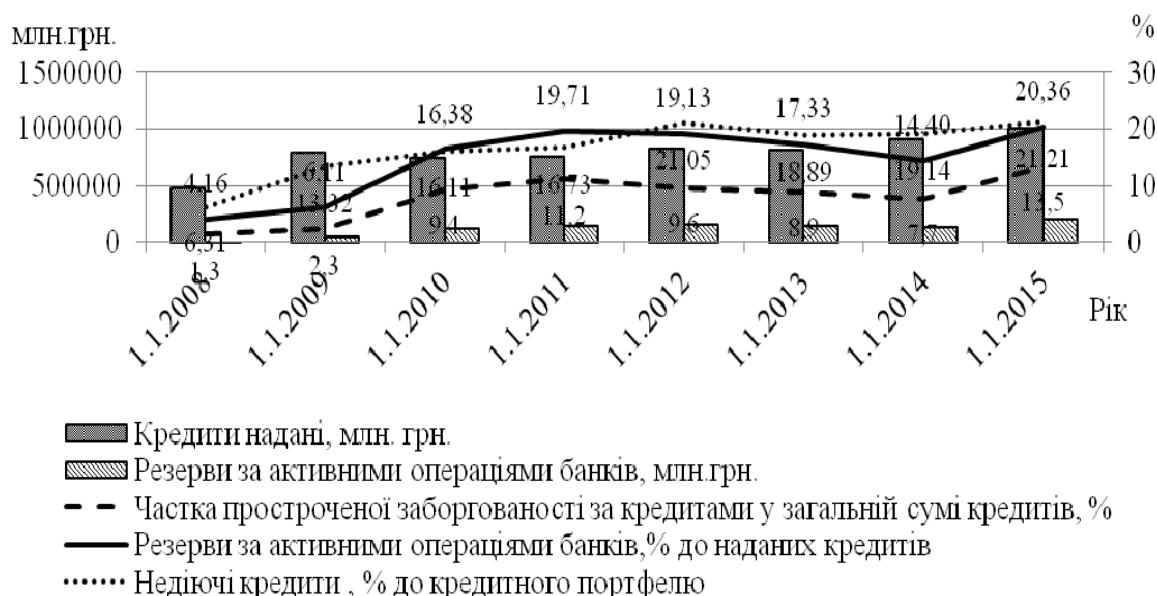

Рисунок 1 – Динаміка обсягів наданих кредитів, частка простроченої заборгованості, частка недіючих кредитів, обсягів та частка сформованих резервів за активними операціями банками України за період з 01.01.2008 р. по 01.01.2015 р. [15]

З 01.01.2008 р. по 01.01.2011 р. частка проблемної заборгованості зростає з 1,3% до 7,7% від загального обсягу наданих кредитів. Найвищого значення показник досяг на 01.01.2011 р. – 11,2% від загального обсягу наданих кредитів.

Розглянемо причини різкого зростання обсягів проблемної заборгованості з 01.01.2008 р. по 01.01.2011 р., які можна розділити на внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх причин можна віднести:

- девальвація національної валюти;
- зниження обсягу ВВП і промислового виробництва у 2009-2010рр.;
- погіршення фінансового стану позичальників в результаті проявів фінансової кризи та негативних економічних процесів;
- втрата ринків збуту експортерами.

До внутрішніх причин зростання обсягу проблемних кредитів належать:

- кредитна експансія 2006-2007 рр.;
- значна частка валютних кредитів у кредитному портфелі банків;
- скорочення обсягів та відсутність зовнішніх джерел фінансування, які є дешевшими за внутрішні.

З 01.01.2011 р. до 01.01.2014 р. частка проблемної заборгованості в загальному обсязі наданих кредитів скорочується. Причиною є активна робота банків з проблемними активами: реструктуризації кредитів в іноземній валюті, співпраці з колекторськими організаціями, рефінансування проблемних кредитів, впровадження програм лояльності, більш поміркована політика банків на кредитному ринку. Окрім вищезазначених заходів банки використовували підвищення вимог до постачальників, списанням безнадійних кредитів.

Зростання частки проблемних кредитів на 01.01.2014 р. викликано погіршенням фінансового стану позичальників в результаті погіршення економічної ситуації в Україні, політичної кризи, девальвації гривні, інфляційних процесів.

Варто зазначити про розходження в оцінках обсягів проблемних кредитів за офіційними даними НБУ та міжнародними рейтинговими агентствами. Так по

результатам 2013 року міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's оцінило частку проблемних кредитів у банківському секторі в 40% сукупного обсягу кредитів. Fitch Ratings на кінець 2009 р. оцінили обсяг проблемної заборгованості у 50%, на кінець 2010 р. – 56%. Moody's оцінили частку проблемних кредитів українських банків на кінець 2013 року у 35% загального обсягу, 2014 – 40 %, у 2015 році агентство прогнозує зростання проблемних кредитів до 55% від загального обсягу наданих кредитів [16,17].

Відмінності між оцінками міжнародних рейтингових агентств та офіційних даних Національного банку України обсягів проблемної заборгованості обумовлені рядом причин серед яких ігнорування особливостей національних економік, відмінності бухгалтерського обліку простроченої заборгованості в Україні та за МСБО, можливість невизнання банком кредиту проблемним у випадку реструктуризації.

Частка резервів за активними операціями банків повторює тенденцію за часткою проблемних кредитів у портфелю банків України, так як із погіршенням активів банк має формувати більші резерви. Високі показники резервів під активні операції свідчать про низьку якість активів банку, відволікаю кошти, зменшують розмір потенційного прибутку. Погіршення якості кредиту змушує банк збільшувати резерви за активними операціями.

Окрім поняття «проблемний кредит» також використовують поняття «сумнівний кредит», «безнадійний кредит», «недіючий кредит». З 2008 року до недіючих кредитів включають сумнівні та безнадійні кредити.

Недіючий кредит відповідно до діючої класифікації це сумнівні та безнадійні до повернення кредити. Згідно з рекомендаціями МВФ, кредити вважають недіючими, якщо сплата основної суми та процентів за ними прострочені: 1) на три місяці (90 днів) або більше; 2) менше ніж на 90 днів, проте відповідно до національних норм нагляду вважається, що обслуговування такого кредиту є «слабким» або «незадовільним».

Якщо кредит був кваліфікований як недіючий, то він повинен залишатись у цій категорії до списання або отримання виплат. Будь-який кредит, який заміщує кредит, що був кваліфікований як недіючий (реструктуризація, переоформлення, рефінансування кредиту) повинен залишатись у цій категорії до отримання виплат процентів та повернення суми кредиту. До обсягу кредитів, кваліфікованих як недіючий, включається загальний обсяг заборгованості за ними, а не тільки прострочена сума. Пояснення понять «сумнівний кредит» та «безнадійний кредит» вітчизняне законодавство не надає [15].

Частка недіючих кредитів у кредитному портфелі банків України має тенденцію до зростання. Це свідчить про неефективну роботу банків з недіючими кредитами. Причиною скорочення обсягів недіючих кредитів у 2012-2013 рр. є часткове списання даних кредитів за рахунок резервів.

Необхідно відзначити, що банкам не вигідно списувати безнадійну заборгованість, оскільки під час списання кредиту резерви під проблемну заборгованість розформовуються і автоматично обкладаються податком на прибуток. Водночас позичальник фізична особа має сплатити з суми списання податок доходу фізичних осіб, позичальник юридична особа – податок на прибуток.

Для підтвердження взаємозв'язку обсягів проблемних кредитів в портфелях банків та економічними процесами в країні доцільно дослідити динаміку даного показника в різних країнах світу. Розглянемо обсяги проблемних кредитів у портфелі банків різних країнах світу (рис.2) [18].

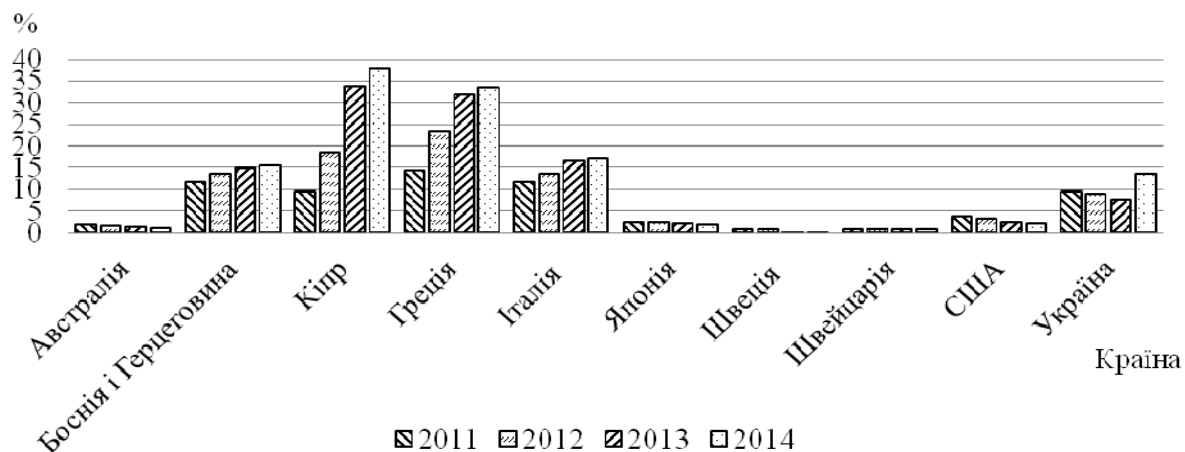

Рисунок 2 – Частка проблемних кредитів у портфелі банків різних країн світу, % (станом на кінець періоду)

Показники частки проблемних кредитів в Україні вищі порівняно з розвиненими країнами світу. Для розвинених економік характерне коливання даного показника в межах не більше 5%. Такі країни як Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія мають у своїх портфелях більшу частку проблемних кредитів ніж Україна.

Можна стверджувати, що наявність проблемних кредитів в портфелях банків є свідченням проблем в економіці держави. Низький рівень даного показника є відображенням стабільності економіки країни. Економічні проблеми є причиною інфляційних процесів, зростання безробіття, девальвації національної валюти, втрати інвестиційної привабливості країни, зменшення добробуту населення. Наслідком є зменшення тимчасово вільних коштів у суб'єктів економіки, зменшення ресурсної бази банківської системи, підвищення ставок за депозитами та кредитами, зменшення плато-та кредитоспроможності позичальників банків та появи проблемних та недіючих кредитів.

Підвищення частки проблемних кредитів несе загрозу втрати ліквідності банку. При відсутності можливостей залучення додаткових ресурсів на зовнішніх та на внутрішніх, банки змушені залучати ресурси у центрального банку. Центральний банк країни як кредитором останньої інстанції має забезпечити стабільність банківської системи та підтримати ліквідність банків, в тому числі за допомогою інструментів рефінансування та рекапіталізації. За умови різкого зростання проблемних кредитів по банківській системі виникає об'єктивна потреба в значних обсягах рефінансування, що здійснює тиск на державні фінанси [5].

Висновки. Таким чином, нами була визначено основні причини появи проблемних кредитів в портфелі банків України, досліджено негативні наслідки як для окремого банку, так і для всієї банківської системи. При цьому слід наголосити, що проблемний кредит несе загрозу для банку у вигляді втрати ліквідності та відволікання коштів до резервів через погіршення якості активів. При загальному зростанню проблемних кредитів в банку збільшуються державні витрати щодо забезпечення стабільності банківської системи в цілому.

Список літератури

1. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
2. Вовк, В.Я. Кредитування і контроль: навч. посібник [Текст] / В. Я. Вовк, Хмеленко. О. В. – К. : Знання, 2008. – 463 с.
3. Колодізев О.М. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері [Текст] / О.М. Колодізев, І.М. Чмутова, І.О. Губарева.- Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004.- 408 с.
4. Крухмаль, О.В. Регулювання проблемних кредитів в банках України: теоретичні та методичні аспекти [Текст] / О.В.Крухмаль / Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова – 2013. №2
5. Сисоєва Л.Ю. Європейський досвід державної підтримки банків в умовах фінансової кризи / Л.Ю. Сисоєва // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014 . – №47. – С.23-27
6. Кузнецов, С. В. Ссудная задолженность кредитных организаций: проблемы и инструменты её урегулирования [Текст]: / С. В. Кузнецов. - К., 2007
7. Шустова, Е.П. «Проблемный кредит»: терминологическое содержание, критерии определения и факторы возникновения [Текст] / Е.П.Шустова // Вестник Алтайской академии экономики и права. - 2010. - №4. -С. 21-32
8. Коцовська. Р.Р. Операції комерційних банків : [Текст]навч. посіб./Р.Р. Коцовської– Львів : ЛБІ НБУ, 2001. – 516 с.
9. Власенко, М.О. Моделирование уровня проблемных банковских кредитов в странах СНГ и Балтии [Текст] / М. Власенко // Банковский вестник – 2012. – №5.
10. Дмитренко, М.Г. Кредитування і контроль [Текст] підручник/ М.Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. – К.: КОНДОР, 2005. – 296 с.
11. Карасьова, З.М. Управління проблемними кредитами банку [Текст] / З.М.Карасьова, О.М.Михайленко // Наука й економіка.- 2010.- № 3.- С.36-40.
12. Энциклопедия банковского дела и финансов [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.cofe.ru/finance>
13. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.imf.org/external/index.htm>
14. Офіційний сайт Базельського комітету з банківського нагляду [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
15. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
16. Офіційний сайт агентства Moody's [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.moody.com
17. Офіційний сайт агентства Fitch Ratings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fitchratings.com
18. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>

Одержано 15.12.15

УДК 338.242

К.П. Лузан, магістр гр. ФК14-1М *

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми визначення та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств

Глобалізація та посилення міжнародної конкуренції вимагають прискорення процесу інтеграції України до світового економічного простору. У цьому контексті запропоновані підходи до оцінки платоспроможності та ліквідності підприємств не завжди враховують вимоги вітчизняних умов господарювання. Крім того, проблема зміцнення платоспроможності та ліквідності постійно вимагає розробки і впровадження методик, спрямованих на більш ефективний контроль за їх рівнем, на використання значного набору аналізованих показників.

ліквідність підприємства, ліквідність балансу, ліквідність активів, платоспроможність підприємства, аналіз ліквідності підприємства, аналіз ліквідності балансу, аналіз ліквідності активів

Об'єктивними умовами забезпечення стабільної діяльності та фінансової стійкості підприємств є їх ліквідність і платоспроможність, що визначає реальні фінансові можливості підприємств, здатність фінансувати свою діяльність, своєчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання. Як свідчить практика, саме від ліквідності та платоспроможності залежить саме існування підприємств, адже підприємства припиняють свою діяльність здебільшого внаслідок нестачі грошових коштів, а не через недостатню рентабельність.

Метою статті є визначення проблем фінансового аналізу показників оцінки ліквідності і платоспроможності підприємств та виділити недоліки існуючих підходів до інтерпретації їх граничних значень у сьогоденні.

Для виконання визначеної мети поставлено завдання виявити основні проблеми, що виникають при встановленні рекомендованих значень основних показників ліквідності і платоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання.

Існування багатьох підходів до аналізу ліквідності та платоспроможності підприємств пов'язана з відсутністю цілісної теоретичної концепції аналізу, яка б ґрунтувалась на знаннях про об'єктивну економічну сутність даних явищ, що дозволило б виділити реальні об'єкти, відповідні їм задачі аналізу та методики їх вирішення. Отже, визначальною проблемою аналізу ліквідності та платоспроможності підприємств є розробка цілісності об'єктивної теоретичної концепції аналізу. Вона вирішується шляхом наукового обґрунтування сутності ліквідності та платоспроможності підприємств як об'єкта аналізу та узгодження з нею його методики[4].

Ліквідність та платоспроможність підприємств є складним, багатограним, цілісним об'єктом аналізом, зміст якого необхідно визначати відповідно до об'єктивної сутності даних економічних явищ. При визначенні сутності ліквідності необхідно враховувати, що:

- ліквідність (від лат. liquidus – рідкий, такий, що розтікається) означає здатність змінювати свою форму, в економіці – це здатність активів підприємства за будь-яких

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, проф. Пальчевич Г.Т.

обставин перетворюватися на гроші без втрати ринкової вартості для здійснення платежів, які пов'язані, насамперед із покриттям своїх зобов'язань;

- різні за строками зобов'язання можуть бути погашені тільки за рахунок активів відповідної ліквідності а також активів і з більш високою ліквідністю, тому потрібно постійно забезпечувати баланс за обсягами відповідних груп активів, виділених за строками перетворення в гроші, та зобов'язань, виділених за термінами їх погашення, а також підтримувати рівновагу між обсягами і строками перетворення активів в гроші та обсягами і строками погашення зобов'язань для попередження накопичення тимчасово вільних грошових коштів на рахунках, накопичення непогашених зобов'язань з причин затримки перетворення відповідних активів у гроші та зниження їх оборотності;

- ліквідність підприємства хоча і залежить від структури і якості активів, тобто можливості перетворення в гроші, проте визначається реальною здатністю підприємства перетворювати активи в гроші в результаті ділової та ринкової активності підприємства, адже, навіть найбільш ліквідні активи не перетворюються в гроші самостійно, а тільки в результаті їх реалізації на ринку;

- підприємство повинно здійснювати не тільки платежі за вже створеними зобов'язаннями, а й оплачувати свою діяльність, тобто витратитися на придбання товарів, необхідних для здійснення своєї діяльності, виконання робіт та надання послуг, для забезпечення безперебійної діяльності та розширеного його відтворення, тобто створювати нові зобов'язання та нові можливості для їх погашення, а також оплачувати непередбачені борги;

- підприємство може погашати всі свої зобов'язання не тільки за рахунок власних джерел, а й зовнішніх, що забезпечує більші можливості щодо фінансування своєї діяльності, а також більші гарантії погашення своїх зобов'язань в строк і в повному обсязі.

Отже, ліквідність підприємства за змістом є комплексним поняттям і включає:

- ліквідність активів – можливість перетворення активів підприємства в гроші за будь-яких умов без втрати ринкової вартості для забезпечення спроможності фінансувати свою діяльність і погашати свої зобов'язання в строк та в повному обсязі;

- ліквідність балансу – можливість активів за будь-яких умов, при їх перетворенні в гроші за певний строк, погашати відповідні за термінами зобов'язання в строк і в повному обсязі, а також фінансувати свою діяльність і погашати непередбачувані борги;

- ліквідність підприємства – здатність підприємства за будь-яких умов перетворювати свої активи в гроші без втрати своєї ринкової вартості, а також залучати кошти із зовнішніх джерел для виконання всіх своїх зобов'язань в строк і в повноту обсязі, фінансувати свою діяльність і погашати непередбачені борги; постійно підтримувати баланс між обсягами відповідних груп активів, виділених за строками перетворення в гроші, та зобов'язань, виділених за термінами їх погашення, а також рівновагу між обсягами і строками перетворення активів в гроші, а також обсягами і строками погашення зобов'язань.

Платоспроможність означає спроможність платити, тобто в повному обсязі та в строк погашати всі свої зобов'язання, фінансувати свою діяльність, покривати непередбачувані борги за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Проте платоспроможність підприємства залежить не тільки від здатності підприємства перетворювати відповідні активи в гроші в строк і в певному обсязі, а й від якості самих зобов'язань, тобто їх оптимальної структури та відсутності прострочених боргів. Наявність необґрунтованих зобов'язань та прострочених боргів відволікає додаткові кошти на їх погашення, які можуть бути використані більш ефективно, порушує баланс

між обсягами відповідних груп активів, виділених за строками перетворення в гроші, та зобов'язань, виділених за термінами їх погашення, що неминуче призведе до порушення фінансової стійкості підприємства.

Платоспроможність підприємства залежить не тільки від структури активів та її відповідності структурі пасивів, а й якості активів. Наявність простроченої безнадійної дебіторської заборгованості та її значна частка в структурі оборотних активів може істотно погіршити платоспроможність підприємства. Оскільки платоспроможність – це здатність плати, тобто відповідати за свої зобов'язання, вона значною мірою визначається здатністю юридичної або фізичної особи своїми діями набувати прав і створювати для себе юридичні обов'язки, нести відповідальність за їх порушення. Отже, платоспроможність підприємства – це здатність підприємства в повному обсязі та в строк погашати всі свої зобов'язання, фінансувати свою діяльність та покривати непередбачувані борги за рахунок внутрішніх і зовнішніх коштів, забезпечувати оптимальну структуру зобов'язань та належну їх якість, відповідно до структури активів та їх якості, виділених за здатністю перетворення в гроші, а також брати на себе юридичну відповідальність за свої зобов'язання та їх порушення.

Метою аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств є інформаційно-аналітичне забезпечення розробки і прийняття оптимальних управлінських рішень щодо забезпечення оптимальної ліквідності та платоспроможності підприємств.

Основними функціями аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств є: визначення відповідності цільовим параметрам і потенційним можливостям, виявлення тенденцій, локальних і закономірних змін та їх інтенсивності, впливу факторів на ці зміни; визначення різного роду відхилень від норм, диспропорцій, структурних деформацій, можливостей виникнення несприятливих і ризикових ситуацій, їх інтенсивності та динаміки, а також факторів, що на них впливають; виявлення потенційних можливостей зміни та розвитку ліквідності та платоспроможності підприємств, притаманних їм явищ і процесів, попередження та нейтралізація відхилень від норм, диспропорцій, структурних деформацій, несприятливих і ризикових ситуацій, виявлення кола регульованих факторів, шляхів і засобів їх реалізації; контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень, ефективністю використання ресурсів та дотриманням соціальних норм і стандартів.

Оцінка фінансової стійкості дозволяє з'ясувати, наскільки правильно підприємство управляло фінансовими ресурсами протягом певного періоду. Важливо, щоб стан фінансових ресурсів відповідав умовам ринку та потребам самого підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до відсутності у компанії коштів для подальшого розвитку, а надмірна – перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства надмірними запасами та резервами [3].

За ринкових умов господарювання від суб'єктів вимагають дотримання платіжної дисципліни. З точки зору фінансового аналізу, для того, щоб визначити рівень платіжної дисципліни, необхідно розробити прозору методику її кількісної оцінки. Такою методикою може виступати застосування системи показників оцінки ліквідності та платоспроможності. Однак, спостерігається досить часто ототожнення понять ліквідності та платоспроможності, відрізняється порядок розрахунку тотожних показників, або ж, навпаки, коефіцієнти платоспроможності і ліквідності за однакових методів розрахунку мають різну назву. Крім того, до цього часу немає єдиного підходу до інтерпретації граничних значень відповідних коефіцієнтів.

Методологічною основою кількісної оцінки ліквідності та платоспроможності виступає коефіцієнтний аналіз (метод фінансових коефіцієнтів). Перевагою методу фінансових коефіцієнтів є можливість узагальнення результатів на різних

господарських об'єктах з метою подальшого їхнього порівняльного аналізу. Проте, такий аналіз можливий за умов існування певних критеріїв, однак, на сьогодні їх існування видається сумнівним. Це пов'язано із складною економічною ситуацією в країні, яка спричиняє певні відхилення від звичайних норм поведінки суб'єктів господарювання в процесі управління грошовими коштами. Так, унаслідок існування великої кількості податків і різного роду зборів, вітчизняні підприємства змушені демонструвати відсутність грошових коштів для податкової адміністрації, а інвестиції здійснювати поза балансом. Високий рівень інфляції спричиняє недоцільність утримувати у складі активів значну частку високоліквідних активів, які знецінюються в першу чергу, та своєчасно гасити кредиторську заборгованість.

Через це є неможливим використання досвіду країн з високим рівнем та стабільністю економічного розвитку. Отже, для адекватної оцінки платоспроможності та ліквідності потрібно адаптувати метод фінансових коефіцієнтів до особливостей вітчизняної економіки.

На сьогоднішній день відсутня повноцінна науково обґрунтована системна упорядкованість набору відносних показників. Проте особливо гостро постає проблема інтерпретації граничних рівнів, які на практиці ніколи не досягаються. Методики аналізу і оцінки, запропоновані державними інституціями рекомендують мінімальні нормативні значення показників ліквідності та платоспроможності, обумовлюючи це складним перехідним станом вітчизняної економіки, який зумовив платіжну кризу багатьох вітчизняних підприємств різних галузей. Наукові джерела навпаки оптимізують нормативи величини показників платоспроможності.

Розглянемо один із найбільш вживаних показників – коефіцієнт абсолютної ліквідності, який традиційно визначається відношенням найбільш ліквідних активів до поточної заборгованості підприємства. Цей коефіцієнт є найбільш жорстким критерієм платоспроможності, проте, у багатьох вітчизняних підприємств значення даного показника у декілька разів менше за рекомендовані значення. Однак, поряд із цим, вони спроможні вчасно розраховуватися зі своїми кредиторами, і не доводиться говорити про їх неплатоспроможність. Отже, виникає питання: наскільки обґрунтованим є механізм розрахунку вказаного коефіцієнта та його норми.

На практиці фактичні середні значення коефіцієнтів ліквідності бувають значно нижчими, але це ще не дає підстави робити висновки про неможливість підприємства негайно погасити свої борги, бо мало ймовірно, щоб усі кредитори підприємства одночасно висунули йому свої боргові вимоги. Тому слід звернути увагу на структуру поточних зобов'язань з приводу термінів їх погашення і оцінку термінової ліквідності здійснювати шляхом зіставлення наявних ліквідних коштів з найбільш строковими зобов'язаннями.

Таким чином, для правильного розуміння динаміки та рівня платоспроможності, ліквідності підприємства необхідно враховувати наступні фактори:

1. Характер діяльності підприємства. Так, у підприємств промисловості та будівництва великі залишки запасів і мало грошових коштів; у підприємств роздрібною торгівлі велика умовна вага грошових коштів, хоча можуть бути і значними розміри товарів для перепродажу.

2. Стан запасів. У підприємства може бути надлишок або нестача запасів, порівняно з величиною, необхідною для безперебійної діяльності.

3. Умови розрахунків з дебіторами. Надходження дебіторської заборгованості через короткі проміжки часу після купівлі товарів призводить до невеликої їх частки в складі оборотних активів підприємства, і, навпаки.

4. Стан дебіторської заборгованості: наявність чи відсутність в її складі прострочених та безнадійних боргів.

Отже, основна проблема полягає у тому, що до цього часу зберігаються суттєві суперечності в трактуванні й розрахунку показників ліквідності й платоспроможності. Застосування різних методик може призводити до абсолютно протилежних результатів, з яких випливають суперечливі висновки. Крім того, порівняння значень фінансових коефіцієнтів іноді призводить до помилок таких як: неврахування методів обліку запасів, методів нарахування амортизації необоротних активів, інфляційних процесів при визначенні вартості оборотних та необоротних активів підприємства; неправильне віднесення до галузі внаслідок того, що підприємство виробляє різноманітні товари; формування середньогалузевих нормативів на підставі даних тільки певних груп підприємств (наприклад, в основному малих або тільки великих підприємств); маніпулювання даними внаслідок зміни призначення платежів, продажу активів, заниження витрат на відновлення активів; різні інтерпретації та методи складання фінансових звітів, що може спотворювати справжній стан справ на підприємстві.

Список літератури

1. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент / І.А. Бланк. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 656 с.
2. Болюх М.А. Економічний аналіз господарської діяльності / М.А. Болюх, В.І. Іващенко. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2001. – 204 с.
3. Макаруч І. Основні показники оцінки платоспроможності та ліквідності підприємств і методика їх визначення / І. Макаруч // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 7. – С. 36-41.
4. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підручник – 6-е вид., перероблене та доповнене / А. М. Поддєрьогін. – К: КНЕУ, 2006. – 552 с.
5. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навчальний посібник / Г. В. Савицька. – К. : «Знання», 2004. – 654 с.
6. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз / Н.В. Тарасенко. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 344 с.
7. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: навчальний посібник / М.Г. Чумаченко. – К. : КНЕУ, 2003.– 555 с.

Одержано 24.12.15

УДК 336.761:006.1

В.О. Кодашова, гр. ОА-14 – М*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості визнання та оцінки орендних операцій згідно національних та міжнародних стандартів обліку

У статті розглянута економічна сутність оренди та особливості її відображення в обліку. Визначено ступінь відповідності національного П(С)БО «Оренда» міжнародним стандартам. У статті надається порівняльна характеристика оренди відповідно до чинного МСБО 17 «Оренда» та національного П(С)БО 14 «Оренда». Наведено алгоритм поділу оренди для цілей бухгалтерського обліку на основі міжнародних стандартів.

---

* Науковий керівник: канд.екон. наук, доц. Рузмайкіна І.В.

операційна оренда, фінансова оренда, МСБО, лізинг, орендні платежі

Актуальність питань визнання та оцінки орендних операцій полягає в тому, що існує низка відмінностей між МСБО 17 «Оренда» та П(С)БО 14 «Оренда». Це призводить до складнощів трактування окремих понять і термінів, пов'язаних з орендою, а також ускладнює оцінку об'єктів оренди та їх відображення в бухгалтерському обліку. Застосування на практиці П(С)БО 14 залишається обмеженим, саме тому співставлення його положень з текстом М(С)БО 17 дозволить глибше розкрити суть та оптимізувати відображення орендних операцій в обліку і звітності.

Різномічним аспектам бухгалтерського обліку орендних операцій значна увага приділена в роботах Я. В. Соколова, Ф. Ф. Бутинця, Г.Б.Калитки, В. І. Артиша, Н.М. Внукова, О.Ф. Гриценка, В. В. Сопка та інших учених.

Мета статті полягає у визначенні ступеня відповідності національного П(С)БО міжнародному стандарту та надання рекомендацій щодо їх наближення.

Особливості відображення інформації про оренду необоротних активів у системі фінансового обліку викладені в П(С)БО 14, а особливості здійснення оподаткування даних операцій розкрито у Податковому кодексі України. Крім того, при виникненні питань щодо обліку орендних операцій також необхідно використовувати положення МСБО 17, оскільки в ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» зазначається, що принципи і методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності не повинні суперечити міжнародним стандартам. Відмінностей між даними двома стандартами небагато, проте зміст МСБО 17 «Оренда» є більш докладнішим, ніж у національному П(С)БО 14 «Оренда» [2,3].

Згідно з П(С)БО 14 «оренда – це угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку» [3]. У МСБО 17 зазначено, що «оренда – це угода, згідно з якою орендодавець передає орендареві в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу» [3].

У МСБО 17 «Оренда» міститься додаткова інформація щодо розмежування понять «початок оренди» та «початок строку оренди». Дані категорії є необхідними для здійснення чіткої класифікації оренди на фінансову та операційну та для її первісного визнання. У П(С)БО 14 наведена інформація не міститься [3].

Детальніше відмінні ознаки обліку оренди за МСБО та П(С)БО наведено у табл.1.

Таблиця 1 – Відмінні ознаки оренди за МСБО та П(С)БО

Ознака	П(С)БО 14«Оренда»	МСБО 17«Оренда»
Терміни та суттєві поняття, які використовуються у стандартах	Валові інвестиції в оренду та чисті інвестиції в оренду, орендна ставка відсотка, ставка відсотка на можливі позики орендаря[3]	Валові інвестиції в оренду та чисті інвестиції в оренду
Припустима ставка відсотка при оренді	Таке поняття як припустима ставка відсотку (у зв'язку із ставкою дисконтування) відсутнє[3]	Термін означає ставку дисконту, яка на початку строку оренди використовується для визначення справедливої вартості активу, зданого в оренду та будь-яких первісних прямих витрат орендодавця[4]

Продовження таблиці 1

Початкові (первісні) прямі витрати	У П(С)БО 14 вказаному питанню уваги не приділено	Початкові (первісні) прямі витрати— додаткові витрати, які прямо відносяться наведення переговорів та укладання орендодавцем угоди про оренду. Вказані витрати орендодавцем включаються до дебіторської заборгованості за майно, надане в фінансову оренду та до балансової вартості активу, переданого у операційну оренду[2]
Відображення в обліку оренди земельної ділянки і будівлі	У П(С)БО 14 вказаному питанню уваги не приділено	п.п. 14-17 присвячені відображенню в обліку оренди будівлі разом з земельною ділянкою, розглянуто різні ситуації, які впливають на класифікацію оренди [1]
Класифікація критеріїв віднесення оренди до фінансової	8 критеріїв віднесення оренди до фінансової	5 критеріїв але наголошено, що чи є оренда фінансовою, чи операційною орендою, залежить від сутності операції, а не від форми контракту[1]
Початок оренди та початок строку оренди	У П(С)БО 14 вказаному питанню уваги не приділено	Вказані поняття визначені й розмежовані (коли оренду класифікують і коли відбувається визнання)[3]
Незароблений фінансовий дохід	У П(С)БО 14 вказаному питанню уваги не приділено	Незароблений фінансовий дохід визначений як різниця між валовими інвестиціями в оренду та чистими інвестиціями в оренду[4]
Зв'язок суми витрат орендаря на амортизацію активу з сумою орендних платежів	У П(С)БО 14 вказаному питанню уваги не приділено	Підкреслено, що між вказаними величинами прямий зв'язок відсутній, тому залишкова вартість активу та сума заборгованості за об'єкт у орендаря не співпадають[2]

Здійснивши порівняння, виділяються схожі моменти, такі як: строкове і платне користування активами, причому надання цих активів не має систематичного характеру. Проте наявні певні відмінності: відповідно до П(С)БО 14 об'єктами оренди виступають необоротні активи, які включають: основні засоби, нематеріальні активи та інші необоротні матеріальні активи, отже, їх можна здавати і брати в оренду; у відповідності до МСБО 17 об'єктом оренди є актив, що включає як необоротні, так і оборотні активи.

У національному стандарті наведено твердження щодо первісного визнання об'єкта фінансової оренди, яке відображається збільшенням активу і зобов'язання на суму, що дорівнює «справедливій вартості об'єкта або теперішній вартості мінімальних орендних платежів». Однак у закордонній практиці будь-які первісні прямі витрати орендаря (консультаційні послуги, гонорари тощо) додаються до суми, визнаної як первісна оцінка необоротного активу, а вітчизняні суб'єкти підприємницької діяльності прямо списують їх на витрати звітного періоду [1].

У п. 21 МСБО 17 «Оренда» зазначається, що операції та інші події відображаються в обліку і подаються відповідно до їхньої сутності та фінансової реальності, а не просто за юридичною формою. Додатково положення міжнародного стандарту застерігають, що в разі, коли такі операції не відображаються в балансі орендаря, економічні ресурси та рівень зобов'язань суб'єкта господарювання занижуються, що призводить до викривлення фінансових показників. У національних положеннях цей принцип витримано, але у тексті П(С)БО 14 не наведено [3].

Згідно з п. 29 МСБО 17 «Оренда» «сума витрат на амортизацію активу та фінансових витрат протягом періоду рідко є такою ж, як орендні платежі, що підлягають сплаті за цей період, тому недоцільно просто визнавати орендні платежі, що підлягають сплаті, як витрати» [4]. У П(С)БО 14 така теза відсутня, хоча є важливою, адже відображає невідповідність залишкової вартості активу та суми заборгованості за об'єкт, взятий в оренду.

Ці розбіжності створюють часткову невідповідність між трактуванням положень і термінів П(С)БО та МСБО. Вони мають значний вплив на кінцеві результати, визнання та оцінку орендних операцій в обох системах нормативного регламентування бухгалтерського обліку – національні та міжнародні.

Отже, стандарти бухгалтерського обліку МСБО 17 «Оренда» та П(С)БО 14 «Оренда» мають свої відмінні та спільні риси. МСБО 17 «Оренда» більш повно пояснює правила обліку орендних операцій та їх регулювання. П(С)БО 14 «Оренда» має повний набір методичних рекомендацій, за допомогою яких здійснюється облік орендних операцій. Вони не розкривають правові відносини, але чітко визначають порядок ведення обліку орендних операцій на підприємствах України.

Отже, на шляху гармонізації вітчизняного бухгалтерського обліку до його міжнародної практики відповідно до загальносвітових тенденцій доцільно здійснити реформування нормативно-правової бази у сфері бухгалтерського обліку орендних операцій з метою формування достовірної фінансової звітності, що дозволить користувачам робити правильні висновки та приймати оперативні управлінські рішення.

Список літератури

1. Бутынец Ф. Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах : учебное пособие / Ф. Ф. Бутынец, Я. В. Соколов. – Житомир : СП «Рута», 2002. – 660с
2. Вісник податкової служби України // Фінансовий лізинг: загальні положення, порядок відображення в бухгалтерському і податковому обліку. - № 13. - 2012// Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1296>
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 (МСБО 17). Оренда від 01.01.2012 (зі змінами та доповненнями) // Електронний ресурс.-Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_018.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» (зі змінами та доповненнями): затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28 липня 2000 року № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Одержано 30.11.15

УДК 65.018

І.В. Гринько, ст. гр. МЕ – 14 М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Напрями формування системи якістю на підприємствах

Обґрунтовано категорію конкурентоздатність продукції, яка визначається сукупністю якісних і вартісних особливостей товару, що можуть задовольняти потреби споживача, а також витратами на придбання і споживання відповідного товару. В статті розглядаються впровадження на підприємствах системи управління якістю на базі міжнародних стандартів ISO серії 9000.

якість, менеджмент якості, система якості, стандарт якості, конкурентоспроможність

Формування системи управління якістю - не локальна задача, а велика, складна, відповідальна робота, яка потребує значних витрат часу та інших ресурсів. Так як саме якість є важливим інструментом у боротьбі за ринки збуту. Саме якість забезпечує конкурентоздатність товару. Вона складається з технічного рівня продукції і корисності товару для споживача через функціональні, соціальні, естетичні, ергономічні, екологічні властивості. При цьому конкурентоздатність визначається сукупністю якісних і вартісних особливостей товару, що можуть задовольняти потреби споживача, а також витратами на придбання і споживання відповідного товару. Безумовно, підвищення якості сполучене з витратами. Однак, вони окупляться завдяки отриманому прибутку. Дослідження, проведені в ряді країн, показали, що в компаніях, що мало приділяють уваги якості, до 60% відсотків часу може йти на виправлення браку [4]. Проблема якості є найважливішим чинником підвищення рівня життя, економічної, соціальної і екологічної безпеки і головним інструментом конкуренції. Головною умовою підвищення конкурентоспроможності продукції при виході на іноземний ринок є забезпечення її відповідної якості та впровадження системи управління якістю на базі міжнародних стандартів ISO серії 9000. Підприємствам, які мають впроваджену систему управління якістю, як засіб вдосконалення своїх господарчих процесів належить перевага над іншими, тому що впроваджені системи управління якістю надають можливість на більш ефективно провадження господарської діяльності підприємства [3].

Проблеми управління якістю продукції на підприємствах розглядається в наукових працях: А. В. Гличева, Л. В. Дейнека, А. О. Заїнчовського, В. Є., Москалюка, Т. Л. Мостенської, І. В. Опьонова, О. О. Орлова, Н. В. Павліхи, В. І. Павлова, В. В. Прядка, В. П. Руденко, П. Т. Саблука, М. П. Сичевського, М. І. Шаповала та інших науковців. Дослідження проблем системного управління якістю, побудови ефективної системи якості на підприємстві та виявлення значення міжнародних стандартів якості серії ISO в управлінні даною системою і впливі на діяльність підприємства потребують подальшого дослідження.

Система якості підприємств харчової промисловості має стратегічне значення, оскільки впливає не лише на економічний розвиток країни, а й впливає на життя та здоров'я населення.

Питання безпеки, захисту здоров'я і навколишнього середовища змушують законодавчу владу, з одного боку, установлювати відповідальність постачальника

(виробника, продавця і так далі) за введення в обіг недоброякісної продукції; з іншого боку - встановлювати обов'язкові до виконання мінімальні вимоги, що стосуються характеристик продукції, що вводиться в обіг. До першого відносяться такі законодавчі акти, як наприклад, Закон "Про захист прав споживачів", прийнятий в Україні, чи закон про відповідальність за продукцію, прийнятий у країнах Європейського Співтовариства. У 1993 році було прийнято Директиву Євросою- зу 93/43 ЄЕС "Про гігієну харчових продуктів", яка передбачає обов'язкове застосування систем НАССР (аббревіатура, що в перекладі розшифровується як "Аналіз ризиків і критичні контрольні точки"), при виробництві всіх харчових продуктів. Нині в Україні діють два стандарти, які регламентують побудову системи безпечності харчових продуктів: ДСТУ 4161-2003 та ДСТУ ISO 22000:2007. Обидва вони побудовані на принципах НАССР. За даними міжнародної організації із стандартизації ISO у світі налічується понад 14 тисяч підприємств, які впровадили цю систему. З метою підвищення якості і конкурентноздатності вітчизняної продукції і забезпечення захисту інтересів споживача 23 лютого 2001 року Президент України видав Указ "Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції". У ньому говориться про "здійснення державної підтримки у впровадженні систем керування якістю на підприємствах відповідно до стандартів Міжнародної організації по стандартизації (ISO) серії 9000, що охоплюють системи забезпечення якості, і серії 14000, що охоплюють сферу керування навколишнім середовищем ", а також про " проведення на Україні щорічного Європейського тижня якості і конкурсу "100 кращих товарів України". Успіхи економічної науки в дослідженні якості сприяли офіційному закріпленню визначення якості в стандартах ISO (Міжнародної організації зі стандартизації на базі ООН). Стандарти ISO серії 9000 встановили єдиний, визнаний в світі підхід стосовно договірних умов з оцінки систем якості і одночасно регламентували відносини між виробниками і споживачами продукції. Головна цільова настанова систем якості, побудованих на основі стандар- тів ICO серії 9000, - забезпечення якості продукції, необхідного замовникам, і надання йому доказів у здатності підприємства зробити це. У стандартах ICO серії 9000 цільова настанова на економічну ефективність виражена дуже слаб- ко, а на своєчасність поставань - просто відсутня. Але незважаючи на те, що система не вирішує всіх задач, необхідних для забезпечення конкурентноздат- ності, популярність системи швидко росте, і сьогодні вона займає міцне місце в ринковому механізмі. В даний час, особливо в умовах ринкових відносин, коли всім підприємствам і організаціям надане право самостійного виходу на зовнішній ринок, вони зіштовхуються з проблемою оцінки якості і надійності своєї продукції. Міжнародний досвід свідчить про те, що необхідним інстру- ментом гарантуючим відповідність якості продукції вимогам нормативно- технічної документації (НТД) є сертифікація. Сертифікат від лат. certim - вір- но, facere – робити [2]. Сертифікація в загальноприйнятій міжнародній термі- нології визначається як установлення відповідності. Національні законодавчі 314 акти різних країн конкретизують: відповідність чому встановлюється, і хто встановлює цю відповідність. Сертифікація - це документальне підтвердження відповідності продукції визначеним вимогам, конкретним стандартам чи тех- нічним умовам. Сертифікація продукції являє собою комплекс заходів (дій), проведених з метою підтвердження за допомогою сертифіката відповідності (документа), що продукція відповідає визначеним стандартам чи іншим НТД. Багато закордонних фірм витрачають великі кошти і час на доведення споживачу, що їхня продукція має високу якість. Так, по закордонних джерелах величина витрат на ці роботи складає близько 1-2% усіх витрат підприємств- виготовлювачів. У деяких випадках витрати навіть порівнянні з витратами на досягнення самої якості. Це

робиться не випадково, тому що сертифікація є дуже ефективним засобом розвитку торгово-економічних зв'язків країни, просування продукції підприємства на зовнішній і внутрішній ринок збуту, а також закріплення на них на досить тривалий період часу. Саме все це визначило широке поширення сертифікації. Сертифікація з'явилася в зв'язку з необхідністю захистити внутрішній ринок від продукції, непридатної до використання. У результаті в багатьох випадках наявність у підприємства сертифіката на систему якості стало однією з основних умов його допуску до тендерів по участі в різних проектах.

Широке застосування сертифікат на систему якості знайшов у страховій справі: так як сертифікат свідчить про надійність підприємства, то часто йому надаються пільгові умови страхування. У керівництві ІСО визначені вісім схем сертифікації третьою стороною [4]: 1). іспити зразка продукції; 2). іспити зразка продукції й оцінка заводського керування якістю з наступним контролем на основі нагляду за заводським керуванням якістю й іспитів зразків, отриманих із заводу і відкритого ринку; 3). тільки оцінка заводського керування якістю. 4). перевірка партій виробів; 5). 100%-овий контроль. На рівні європейських країн, взаємини суб'єктів сертифікації регулюються серією європейських стандартів EN 45000. Багато органів по сертифікації й дослідницькі лабораторії, що здійснюють іспити з метою сертифікації, проходять акредитацію, тобто одержують офіційне визнання того, що вони можуть проводити визначені види діяльності. Зокрема, акредитація може полягати в тому, що орган по акредитації, керуючись стандартами EN 45002 чи EN 45010, перевіряє виконання дослідницькою лабораторією чи органом по сертифікації стандартів EN 45001 чи EN 45011, відповідно [4]. Для успішної роботи підприємств на сучасному ринку наявність у них системи якості, що відповідає стандартам ІСО серії 9000, і сертифіката на неї може бути не зовсім достатньою, але необхідною умовою. Тому й в Україні вже є десятки підприємств, що впровадила стандарти ІСО серії 9000 і сертифікати на свої системи якості. В даний час однієї із серйозних проблем для українських підприємств є створення системи якості, що дозволяє забезпечити виробництво конкурентоздатної продукції. Система якості важлива при проведенні переговорів із закордонними замовниками, що вважають обов'язковою умовою наявність у виробника системи якості і сертифіката на цю систему, виданого авторитетним сертифікаційним органом. Споживач бажає мати впевненість, що якість продукції, що поставляється, буде стабільною і стійкою. В сучасних умовах на підприємствах, що працюють на світовому ринку, все частіше впроваджується система "тотального управління якістю" (Total Quality Management – TQM), яка є 315 результатом симбіозу західної і східної концепцій управління якістю продукції. Ця система тотального (загального) управління, при якій політика якості продукції, управління якістю, підвищення якості та її забезпечення відіграють велике значення в системі управління підприємством, пронизує всі управлінські структури при виконанні керівництвом підприємства провідної ролі в її забезпеченні. Складовими елементами системи TQM є планування, аналіз оцінювання і контроль якості продукції. TQM - это ще і керування цілями і самими вимогами [1].

На нашу думку, основними напрямками підвищення якості продукції на вітчизняних підприємствах мають бути: сертифікація продукції (удосконалення стандартів і технічних умов); удосконалення методів контролю та самоконтролю; - перевірка документації; прогнозування та планування необхідного рівня якості виробів; аудит відповідності на об'єкті управління; контроль безпечності продуктів харчування; система якості; використання передового, вітчизняного та зарубіжного досвіду; належна мотивація праці всіх категорій персоналу; формування нової

концепції управління якістю; вдосконалення менеджменту на засадах світового досвіду; розширення господарських зв'язків між виробниками - розширення господарських зв'язків між виробниками та споживачами; використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; належна мотивація праці всіх категорій персоналу; активізація людського чинника та проведення кадрової політики спрямованої на підвищення якості праці.

З метою контролю якості продукції на підприємстві на всіх етапах виробництва, необхідно створити чітку комплексну систему якості. Упровадження систем управління якістю, що відповідають міжнародним стандартам ISO серії 9000, дозволить:

- поліпшити імідж та зміцнити репутацію підприємства;
- зменшити втрати від браку продукції;
- підвищити задоволеність клієнтів та ефективність існуючої системи управління якістю;
- забезпечити гнучке управління підприємством, спростити й прискорити процедури взаємодії з клієнтами, скоротити виробничі витрати тощо;
- підвищити прибутки, поліпшити організацію управління підприємством, залучати інвестиції, розширювати закордонні ринки збуту.

Список літератури

1. Зорин Ю.В., Ярыгин В.Т. Качество технологической документации при подготовке предприятий к сертификации. Стандарты и Качество. – 2004. – 95с.
2. Кардаш В.Я. Стандартизация и управление качеством продукции. – К.: Вища школа, 2001. – 189с.
3. Кафель П. Перешкоди впровадження систем управління якістю на польських підприємствах / П.Кафель, Т. Сікора П // Організація і управління. - 2004- № 4 [118]. – С. 8-12.
4. Управление качеством / под ред. С. Д. Ильенковой. – М: ЮНИТИ, 1998. – 350 с.

Одержано 29.12.15

УДК 338.45 : 658

О. І. Псяровський, ст. гр. УП – 14 МЗ, А. О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Управління продуктивністю праці на підприємстві

В статті розглянуто економічну категорію "продуктивність праці" та фактори, які впливають на її величину. Проаналізовано показники рівня продуктивності праці та одиниці їх вимірювання. Розглянуто теоретичні основи програми управління продуктивністю праці на підприємстві та етапи її розробки.

продуктивність праці, ефективність праці, виробіток, трудомісткість

В умовах швидкого науково-технічного прогресу в ринковій економіці для оцінки результату праці використовують таку категорію як "ефективність праці". Основу ефективності праці становить продуктивність праці (економічний аспект), підвищення якої, одночасно є індикатором ефективності організації виробництва та метою діяльності підприємства, адже внаслідок підвищення продуктивності праці підприємство отримує більші прибутки.

Проблема управління продуктивністю праці стала предметом уваги багатьох зарубіжних дослідників, зокрема – Г. Емерсона, Ф. Тейлора, Д.Сінка, Б. Генкіна, Р. Колосової, Р. Яковлева та ін. Серед українських науковців великий внесок у вивчення цієї проблеми належить О. Грішновій, А. Ревенко, А. Колоту, Т. Заяць, Г. Кулікову та ін.

Мета статті полягає у визначенні економічної категорії "продуктивність праці", ознайомлення з показниками рівня продуктивності праці та розгляду теоретичних основ програми управління продуктивністю праці на підприємстві.

Основною проблемою економічної теорії і господарської практики є аналіз співвідношення результатів і витрат, що в загальному розумінні називаємо ефективністю.

Витрати визначаються обсягом (вартістю) використаних економічних ресурсів. Як відомо, економічні ресурси заведено поділяти на три великі групи [4]:

- 1) робоча сила (трудова потенціал, людський капітал);
- 2) компоненти природних ресурсів (земля та сировина);
- 3) компоненти засобів виробництва (фізичний капітал).

Відповідно окремо визначається ефективність використання робочої сили, природних ресурсів або капіталу.

Результати характеризуються обсягами та вартістю виробленої і реалізованої продукції, розмірами доданої вартості, прибутку, а також показниками конкурентоспроможності, якості життя, екології тощо. Найчастіше результати виражаються обсягами продукції або розміром прибутку. Якщо у розрахунку ефективності результати визначаються обсягом продукції, то ми одержимо показники, які називаються продуктивністю, а якщо розміром прибутку, то такі показники ефективності називаються рентабельністю (прибутковістю).

Узагальнюючим показником ефективності використання робочої сили є продуктивність праці, що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, у даному випадку – результатів праці та витрат праці.

Продуктивність праці показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці. Тобто зростання продуктивності праці означає збільшення обсягу вироблених благ без збільшення трудозатрат.

У широкому розумінні зростання продуктивності праці означає постійне вдосконалення людьми економічної діяльності, постійне знаходження можливості працювати краще, виробляти більше якісніших благ при тих самих або й менших затратах праці. Зростання продуктивності праці забезпечує збільшення реального продукту й доходу, а тому воно є важливим показником економічного зростання країни. Оскільки збільшення суспільного продукту в розрахунку на душу населення означає підвищення рівня споживання, а отже, і рівня життя, то економічне зростання стає однією з головних цілей держав з ринковою системою господарювання.

Кожне підприємство характеризується певним рівнем продуктивності праці, який може зростати або знижуватися під дією різноманітних чинників. Підвищення продуктивності праці є безперечною умовою прогресу і розвитку виробництва.

За відомим визначенням К. Маркса, зростання продуктивності праці полягає в тому, що частка затрат живої праці в продуктах зменшується, а частка затрат минулої праці (втіленої в засобах виробництва) – збільшується, але так, що загальна сума праці в кожній одиниці продукту зменшується.

На рівень продуктивності праці на підприємстві впливають рівень екстенсивного використання праці, інтенсивність праці та техніко-технологічний стан виробництва.

Рівень екстенсивного використання праці показує ступінь її продуктивного використання та тривалість протягом робочого дня при незмінності інших характеристик. Чим повніше використовується робочий час, чим менше простоїв та інших втрат робочого часу і чим триваліший робочий день, тим вищий рівень екстенсивного використання праці і відповідно продуктивності праці. Однак зростання продуктивності праці за рахунок екстенсивних характеристик має чіткі межі: законодавчо встановлену тривалість робочого дня і робочого тижня.

Якщо протягом законодавчо встановленої тривалості робочого часу останній цілком витрачається на продуктивну працю, то це і є верхня межа рівня екстенсивного використання праці.

Інтенсивність праці характеризує ступінь її напруженості і визначається кількістю фізичної та розумової енергії людини, витраченої за одиницю часу. Підвищення інтенсивності праці також має свої межі, а саме: фізіологічні та психічні можливості людського організму. Нормальна інтенсивність праці означає таку витрату життєвої енергії людини протягом робочого часу, яку можна повністю поновити до початку наступного робочого дня при реально доступній для цієї людини якості харчування, медичного обслуговування, використання вільного часу тощо.

Джерелом зростання продуктивності праці, яке не має меж, є техніко-технологічне вдосконалення виробництва під дією науково-технічного прогресу. За кілька останніх десятиріч у розвинених країнах рівень екстенсивного використання праці зменшився більше ніж удвічі, інтенсивність праці не зростала, а продуктивність збільшилася в кілька разів, що проявилось у значному зростанні добробуту і рівня споживання всіх верств працюючого населення. Тобто саме за рахунок науково-технічного прогресу продуктивність праці зростає так швидко, що дає можливість виробляти все більше споживчих благ меншою кількістю праці.

Продуктивність праці – це показник її ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількості праці, витраченої на виробництво цього обсягу, з іншого боку.

Залежно від прямого чи оберненого співвідношення цих величин ми маємо два показники рівня продуктивності праці: виробіток і трудомісткість.

Виробіток – це прямий показник рівня продуктивності праці, що визначається кількістю продукції (робіт, послуг), виробленої одним працівником за одиницю робочого часу, і розраховується за формулою (1).

$$B = Q/T, \quad (1)$$

де B – виробіток;

Q – обсяг виробництва продукції (робіт, послуг);

T – затрати праці на випуск відповідного обсягу продукції (робіт, послуг).

На підприємстві виробіток може визначатися різними способами залежно від того, якими одиницями вимірюється обсяг продукції і затрати праці.

Якщо обсяг продукції вимірюється натуральними показниками (у штуках, тоннах, метрах тощо), то і відповідні показники продуктивності праці називаються натуральними. Натуральні показники точні, дуже наочні й показові, проте вони мають суттєвий недолік: неможливість застосування до різномірної продукції. Якщо підприємство випускає кілька видів схожої продукції, обсяг випуску можна виразити в

умовно-натуральних показниках, що приводять різну продукцію до одного виміру. Проте застосування цих показників теж дуже обмежене.

У ринковій економіці значення натуральних показників помітно зменшується, оскільки домінуючу роль в усіх аспектах економічного життя відіграють вартісні показники.

Вартісними називаємо показники виробітку, в яких обсяг продукції вимірюється грошовими одиницями. Ці показники найбільш універсальні, вони дають змогу порівнювати продуктивність праці при виробництві принципово різних благ. Якщо за обсяг продукції взяти вартісний показник чистої продукції, то буде враховано і зростання якості продукції та її необхідність на ринку. Єдиним недоліком вартісних показників є те, що необґрунтоване завищення ціни продукції монополістами призводить до фіктивного зростання їх продуктивності праці, але це вже проблема не економіки праці, а антимонопольного регулювання [3].

Для оцінки рівня виробітку на окремих робочих місцях при виробництві різноманітної незавершеної продукції використовуються також трудові показники, в яких для характеристики обсягу виробництва застосовуються норми трудових витрат у нормо-годинах. Однак ці показники мають дуже вузьку сферу застосування, оскільки вимагають суворої наукової обґрунтованості використовуваних норм.

Трудомісткість – це обернений показник рівня продуктивності праці, що характеризується кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг), і розраховується за формулою (2).

$$TM = T/Q, \quad (2)$$

де TM — трудомісткість;

T — затрати праці на випуск відповідного обсягу продукції (робіт, послуг);

Q — обсяг виробництва продукції (робіт, послуг).

Трудомісткість продукції являє собою витрати робочого часу на виробництво одиниці продукції в натуральному вираженні. Показник трудомісткості має перевагу перед показниками виробітку:

- по-перше, він підбиває прямий зв'язок між обсягом виробництва і трудовитратами;
- по-друге, застосування цього показника дає змогу пов'язати проблему виміру продуктивності праці з факторами і резервами її збільшення;
- по-третє, він дає змогу зіставити витрати праці на однакові вироби в різних цехах і ділянках.

Для планування й аналізу праці на підприємстві розраховуються різні види трудомісткості.

Технологічна трудомісткість (T_m) відбиває усі витрати праці основних робітників: підрядників і погодинників. Розраховується для окремих операцій, деталей, виробів.

Витрати праці допоміжних робітників відбивають трудомісткість обслуговування виробництва (T_o), а витрати праці службовців - трудомісткість управління виробництвом (T_y).

Виробнича трудомісткість (T_v) включає усі витрати праці основних і допоміжних робітників, тобто технологічну трудомісткість та трудомісткість обслуговування.

Повна трудомісткість (T_n) відбиває витрати праці всіх категорій персоналу підприємства на виготовлення одиниці кожного виробу.

За рівнем керованості фактори підвищення продуктивності праці можна поділити на дві групи [2]:

1) ті, якими може керувати суб'єкт господарської діяльності (управління, організація, трудові відносини, кваліфікація і мотивація персоналу, техніка і технологія, умови праці, інновації тощо);

2) ті, що перебувають поза сферою керування суб'єкта господарювання (політичне становище в країні, рівень розвитку ринкових відносин, конкуренція, НТП, загальний рівень економічного розвитку, якість і кількість трудових ресурсів країни, культура, моральність, соціальні цінності, наявність природних багатств, розвиток інфраструктури тощо).

Ураховуючи першочергову важливість підвищення продуктивності праці для конкурентоспроможності підприємства, керівники і спеціалісти всіх рівнів у перспективних організаціях повинні розробляти і впроваджувати програми управління продуктивністю.

Ці програми на підприємстві охоплюють такі етапи:

1) вимірювання й оцінка досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема;

2) пошук та аналіз резервів підвищення продуктивності на основі інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки;

3) розроблення плану використання резервів підвищення продуктивності праці, який повинен передбачати конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, фінансування витрат на ці заходи й очікуваний економічний ефект від їх упровадження, визначати відповідальних виконавців;

4) розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності;

5) контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, і регулювання їх виконання;

6) вимірювання й оцінка реального впливу передбачуваних заходів на зростання продуктивності праці.

Розглянемо детальніше зміст діяльності економістів та менеджерів на кожному із названих етапів програми управління продуктивністю праці на підприємстві [1]:

1. Вимірювання й оцінювання досягнутого рівня продуктивності на підприємстві в цілому і за окремими видами праці зокрема – вихідний етап програми. Його правильне і точне здійснення є важливою передумовою успішності наступних етапів і всієї програми. Найважливіша вимога до економіста на цьому етапі – забезпечення достовірності і порівнянності показників. Щоб виміряти продуктивність праці, потрібно зіставити кількість виробленої продукції або наданих послуг з витратами на їх виготовлення. Можна зменшити кількість праці на досягнення певного корисного ефекту за рахунок збільшення кількості використаних засобів виробництва. Можна замінити більшу кількість менш кваліфікованої праці меншою кількістю вище кваліфікованої. Якщо при цьому корисний ефект виробництва і сумарні витрати на персонал залишилися такими самими, то показник виробітку в розрахунку на кількість витраченого робочого часу зростає (бо підприємство використовує меншу кількість праці), але реальний рівень виробітку залишиться таким самим (бо сумарні витрати на персонал для одержання певного корисного ефекту залишилися такими самими). Тому завданням економіста є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників продуктивності праці на підприємстві.

2. Пошук і аналіз резервів підвищення продуктивності ґрунтується на порівнянні інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема з наявною інформацією про максимально можливий рівень продуктивності праці на аналогічних роботах. Для пошуку резервів підвищення продуктивності праці слід заохочувати висококваліфікованих представників різних спеціальностей, що володіють фундаментальністю і широтою поглядів та вміють бачити перспективу.

Шукаючи й аналізуючи резерви, необхідно також враховувати їх класифікацію за різними ознаками, щоб не обійти увагою жоден з можливих факторів підвищення продуктивності праці. Слід ще раз підкреслити, що значні резерви зростання продуктивності праці приховані не лише в процесі безпосереднього виробництва, а й у процесі його організації та управління.

3. Розробляючи план використання резервів підвищення продуктивності праці, необхідно забезпечити узгодження цілей та завдань програми. Для цього потрібно коротко і чітко сформулювати цілі, проранжувати їх залежно від значення і черговості в часі. План повинен також включати конкретні заходи з реалізації встановлених цілей, передбачати фінансування витрат на ці заходи. Важливим завданням економіста на цьому етапі є розроблення критеріїв результативності програми, підрахунок очікуваного економічного ефекту від упровадження передбачуваних заходів. На кожен пункт плану мають бути визначені термін виконання та відповідальні виконавці.

4. Розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності є необхідною умовою реалізації програми. Менеджер завжди мусить пам'ятати, що для успіху справи слід намагатися зблизити аж до ідентифікації цілі і завдання організації з особистими цілями і бажаннями працівників. Виграш від підвищення продуктивності праці повинен поділятися між організацією, яка забезпечила його досягнення, і працівником, який його досягнув. Працівники повинні заздалегідь знати, як заплановані результати щодо зростання продуктивності праці відібраються на реалізації їх особистих професійних інтересів.

5. Контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, необхідний для виявлення і вирішення можливих проблем їх виконання на початкових етапах, ще до того, як вони стануть надто складними. Вихідним моментом процесу контролю є встановлення конкретних, обмежених у часі цілей, які можна виміряти. У процесі контролю порівнюються фактичні й задані показники продуктивності праці або їх складові, визначається масштаб допустимих відхилень. При значному відхиленні менеджер приймає рішення про регулювання системи. Слід пам'ятати, що контроль у будь-якій справі потрібен лише для того, щоб сприяти досягненню цілей. Надмірний, невдало продуманий контроль може дати небажані наслідки, зокрема спрямувати зусилля працівників на задоволення вимог контролю, а не на досягнення цілей. Організуючи контроль, важливо приділити увагу зворотному зв'язку, реальності вимог, заінтересованості працівників, економічності контролюючих систем.

6. Вимірювання й оцінювання впливу реалізованих заходів на зростання продуктивності праці потрібна для того, щоб оцінити й порівняти ефективність їх упровадження і визначитися з пріоритетами на наступний період. Як і на першому етапі, найважливішим завданням економіста тут є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників. Визначивши найефективніші напрямки роботи щодо підвищення продуктивності, необхідно прийняти відповідні мотивуючі рішення і надалі зосередити увагу саме на цих напрямках.

Отже, управління продуктивністю праці – це складне комплексне завдання, однаково важливе для організацій будь-якої сфери діяльності і будь-якого масштабу, якщо вони планують досягти успіху в ринковій конкуренції. Реалізація цього завдання залежить від грамотної та скоординованої роботи економістів і менеджерів на всіх етапах програми.

Список літератури

1. Богиня Д. П., Грیشнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посіб. для студ. екон. спец. - 2-е вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2001. – 314 с.
2. Вітвіцький В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності праці //Україна: аспекти праці. – 2006. – №2. – С. 29-33
3. Грیشнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
4. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навч. посіб. Ч. 1. Економіка підприємства /; МОНМС України, Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця, 2011. – 116 с.

Одержано 29.12.15

УДК 658.5.001.895

Я.В. Гуцу ст.гр. АДМ -14М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення операційного менеджменту на підприємствах

У статті проведено аналіз необхідності вдосконалення системи операційного менеджменту якості для посилення конкурентоспроможності підприємства. У сучасному світі невід'ємними частинами ефективного управління виробничими бізнес- процесами стає організація, і розвиток операційного аудиту і проведення достовірного моніторингу ключових процесів і усієї системи менеджменту підприємства відповідними керівниками на своєму рівні відповідальності.

підприємства, якість, конкурентоспроможність, операційний менеджмент

Сучасні ринкові умови концентрації уваги на грамотній організації та проведенні періодичного моніторингу ключових виробничих і бізнес процесів підприємства з метою своєчасного прийняття необхідних заходів корекції, спрямованих на зниження і запобігання втрат підприємства і його споживачів від різного роду невідповідностей через несприятливого розвитку поточної ситуації. Системи менеджменту якості, побудовані на базі діючих стандартів ІСО серії 9000 , є хорошою основою для створення ефективних механізмів управління на будь-якому промисловому підприємстві (незалежно від його виду, розміру і виробленої ним продукції) і передумовою своєчасного виявлення та корекції невідповідностей виробничих і бізнес процесів.

Проблематикою пошуку ефективних моделей систем управління (менеджменту), складу і параметрів оцінки їх складових , інформаційного забезпечення та психологічних підходів до управління з початку ХХ століття займалися і продовжують займатися багато практиків - управлінців та дослідників. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що дослідження, які здійснювалися, є дуже

різнобічними. Так, Р. Рассел і Б. Тейлор аналізували теоретико-методологічні аспекти створення вартості в ланцюжку харчування, тоді як Дж. Хейзер, Б. Рендер вивчали зміст і характеристики операційних систем виробничих підприємств і сучасних інтегрованих концепцій управління організаціям. Вдалою є робота М. Льюїс і Н. Слек, у якій вони дослідили й детально описали найпоширеніші концепції операційного менеджменту. Однак комплексному підходу дослідження даної проблеми поки що приділено недостатньо уваги.

У більшості країн світу панують ринкові економічні стосунки. Фірма, що випускає однорідну продукцію, величезна кількість, і між ними існує іноді досить жорстка конкуренція. Випуск якісної, недорогої, конкурентоздатної продукції і послуг в порівнянні з аналогами - головне завдання будь-якої фірми у будь-якій країні. І кожна фірма прагне зробити усе, щоб її продукція була конкурентоздатною.

Випуск конкурентоздатної продукції, її реалізація дозволяє підприємству виконувати зобов'язання перед державним бюджетом, банком по позиках, робітниками і службовцями, постачальниками і відшкодовувати виробничі витрати. Досягнення конкурентоспроможності своєї продукції і збільшення об'єму її реалізації є важливим завданням для кожного підприємства.

Промислові підприємства роблять продукцію в потрібній кількості, асортименті і якості, відповідає запитам споживача, а також забезпечують комерційну діяльність по збуту готової продукції. В ринкових умовах стосунків посилюється її роль та ускладнюються завдання.

Важливим напрямом інтенсивного розвитку економіки, джерелом економічного зростання, ефективності громадського виробництва є поліпшення якості продукції. Якість - поняття багатопланове, забезпечення його вимагає об'єднання творчого потенціалу і практичного досвіду багатьох фахівців. Проблема підвищення якості може бути розв'язана тільки при спільних зусиллях держави, власників, керівників і членів трудових колективів підприємств. Якість продукції - сукупність властивостей товару, що обумовлюють його придатність задовольняти певні потреби відповідно до призначення.

Значний вплив на якість способу життя чинить матеріальне середовище - якість товарів і послуг. Тому проблема якості продукції і послуг була і залишається актуальною.

Вітчизняні підприємства ще мають відставання в сфері застосування сучасних методів менеджменту якості. Підвищення якості несе потенційні можливості, але воно неможливе без зміни відношення до якості на усіх рівнях. Заклики до підвищення якості не можуть бути реалізовані, якщо керівники різних рівнів не стануть відноситися до якості як способу життя.

Одним з елементів операційного менеджменту якості є інжиніринг якості. При наданні послуг інжинірингу клієнт отримує консультації, пов'язані з підготовкою і забезпеченням процесу виробництва, експлуатації, обслуговування споруд, господарських об'єктів, а також їх реалізації.

Фахівці, що роблять послуги інжинірингу, повинні мати вищу інженерну і управлінську освіту, оскільки в їх консультації і компетенції входить не лише власне інженерна частина, але і вказівка на найбільш оптимальні шляхи рішення поставлених завдань.

Найбільш затребуваний інжиніринг в інноваційних, технологічних галузях виробництва товарів і послуг. Інженерія - це сукупність робіт прикладного характеру, що включає передпроектні техніко-економічні дослідження і обґрунтування планованих капіталовкладень, необхідне лабораторне і експериментальне

доопрацювання технологій і прототипів, їх промислове опрацювання, а також наступні послуги і консультації [4].

Не важко припустити, що інжиніринг якості - це деяка діяльність, спрямована на досягнення якості результатів діяльності в якійсь сфері.

Нині необхідність постійного поліпшення визнана важливим засобом досягнення і збереження організацією конкурентоспроможності. Поліпшення має бути закладене в структуру і характер організації, постійне поліпшення повинне стати метою організації в цілому.

Нові підходи до проблеми якості вимагають усе більш повного обліку виробниками ринкового чинника, зрушення від адміністративних важелів контролю якості до переважно організаційно - економічним заходам управління якістю, переходу до гнучкої системи стандартизації, що дозволяє виробникам оперативніше реагувати на вимоги внутрішнього і зовнішнього ринку, що міняються, до якості товарів, організації роботи по переходу в перспективі до забезпечення високої якості продукції.

Між якістю і ефективністю виробництва існує прямий зв'язок. Підвищення якості сприяє підвищенню ефективності виробництва, призводячи до зниження витрат і підвищення частки ринку.

Особливостями орієнтації підприємства на інноваційний розвиток є: відкриття нових наукових концепцій та закономірностей розвитку виробництва та використання отриманих знань для розроблення нової продукції. Виходячи з цього, у роботі проаналізовано підходи щодо формування інноваційної стратегії підприємства, який сприяє забезпеченню системності в процесі розроблення самої інноваційної моделі, створює умови для вирішення питань організації управління інноваціями, а також дозволяє сформулювати ефективний інструментарій її розробки та реалізації.

У процесі інноваційної діяльності виникають певні суперечності між управлінням основною діяльністю підприємства і його науково-технічною сферою. Серед таких суперечностей відзначені такі: ізолюваність керівників підприємства від науково - технічного персоналу, який здійснює кількісну і якісну оцінку знань з перспективного розвитку підприємства; суперечності між керівним складом підприємства та сферою НДР та ОКР із концептуальних і технічних питань, які вважаються факторами успіху; розбіжності між цілями інноваційного розвитку та витратами на їх досягнення, що проявляється у відсутності доходу від ресурсів, спрямованих на розроблення та впровадження науково-технічних нововведень [2].

Подолання цих суперечностей передбачає розроблення ефективних шляхів, до яких віднесено: залучення до розроблення поточних рішень з інноваційного розвитку підприємства компетентних висококваліфікованих науково-технічних спеціалістів; здійснення фінансування науково-технічних розробок; внесення технологічних показників до системи показників із оцінки результатів діяльності підприємства та його основних цілей; розроблення інноваційної стратегії як однієї з найважливіших складових стратегії розвитку підприємства; забезпечення прямих інформаційних зв'язків між керівним складом підприємства та керівниками структурних підрозділів, які здійснюють розроблення НДДКР; створення умов для забезпечення процесу творчості розробників інновацій; залучення компетентних експертів до оцінки ефективності науково-технічних нововведень.

У сучасних умовах операційне управління набуває нового змісту, що передбачає використання поряд із формальними, кількісними методами творчого інтуїтивного підходу. Для більш обґрунтованого визначення найбільш значущих чинників середовища підприємства необхідна досить повна і достовірна інформація, що може бути отримана шляхом сканування (пошук уже сформованої ретроспективної

інформації), моніторингу (відстеження поточної інформації, що з'являється знову), прогнозування (створення інформації про майбутній стан середовища) та відстеження інформації.

Формування стратегії інноваційного розвитку містить такі етапи: розроблення загальної стратегії підприємства з урахуванням його інноваційної діяльності та визначення конкурентної позиції на ринку. На їх основі визначаються функціональні стратегії підприємства.

Інноваційна політика підприємства ґрунтується на формулюванні цілей і стратегій його розвитку в короткостроковій і довгостроковій перспективах на основі оцінки його потенційних можливостей, забезпеченості відповідними видами ресурсів (матеріальних, трудових і фінансових). Причому така політика визначається з урахуванням життєвого циклу підприємства, на кожній стадії якого встановлюються відповідні цілі, які залежать від того, що саме необхідно підприємству: підтримувати досягнутий рівень розвитку або здобувати його новий якісний стан. Кожна стадія життєвого циклу підприємства передбачає сполучення обох видів цілей.

Управління інноваційним розвитком підприємства передбачає розроблення і реалізацію інноваційної стратегії, що повинна охоплювати цілі його інноваційної діяльності, вибір засобів щодо досягнення таких цілей і обґрунтування джерел залучення необхідних ресурсів.

Якість - об'єктивно існуюча категорія, але існує вона не як щось абсолютне поза часом і простором, а лише при взаємодії виробника зі споживачем, причому в цій взаємодії бере активну участь продукція (послуга), якість якої виникає і реалізується в міру того, як цей процес розвивається. Те, що якісно для одного, може бути неякісно для іншого. Термін якість повинен трактуватися залежно від цілей і завдань та з урахуванням минулого і сьогодення досвіду. Головна ідея методології забезпечення якості: поняття «поліпшення якості» має вживатися стосовно до будь-якої сфери діяльності, оскільки якість продукції - наслідок якісного виконання всіх видів робіт. Загальне якість виникло як узагальнення ряду схожих, але в теж час мають певні відмінності концепцій. Інструменти інжинірингу якості можуть застосовувати як окремо, так і комплексно, що призведе до більш ефективного вивчення та приведення діяльності фірми чи організації до деякої ідеалізованої моделі, в якій на виході буде виходити якісна продукція або послуги, що загалом призведе до досягнення поставлених цілей фірми.

Список літератури

1. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2009, IDT): ДСТУ ISO 9001:2009. – [Чинний від 2009-09-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 18 с. – (Національний стандарт України).
2. Микитенко В. В. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства / В. В. Микитенко, І. А. Ігнатієва // Вісник економічної науки України. – 2005. – № 2. – С. 77-80.
3. Мазур В. М. Основи стандартизації, метрології та управління якістю / В. М. Мазур. – Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2007. – 106 с.
4. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу: навч. посіб. / В. І. Приймак. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 296 с.
5. Козловський В. О. Теоретико-методологічні підходи до визначення потенціалу підприємства / В. О. Козловський, І. В. Причепа // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2007. – № 3. – С. 28–33.
6. Мескон М. Основы менеджмента: моногр. / М. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоури. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.

Одержано 29.12.15

УДК 005.95

І.Г. Гавренкова, ст.гр. УФЕБ-14М, А. О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення системи забезпечення надійності персоналу підприємства в Україні

У статті розглянуто теоретичну базу та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення надійності персоналу підприємства. Для створення ефективної системи управління персоналом підприємства необхідно чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління персоналом.

надійність персоналу, принципи управління персоналом, політика управління персоналом, стратегія управління персоналом

Численні дослідження роботи сучасних організацій дозволяють зробити узагальнений висновок - ефективність будь-якої організації, залежить від трьох важливіших умов: сприятливого ділового середовища; правильної стратегії компанії; якості і надійності людських ресурсів. На думку фахівців, перші дві умови - результат третьої - кадрового потенціалу організації. Навіть найкращі моделі, стратегії і політики терплять фіаско без компетентного здійснення.

Сьогодні надійність персоналу - основна проблема будь-якої організації, обов'язкова і дуже важлива складова частина забезпечення ефективної роботи.

Для підвищення ефективності системи управління персоналом необхідно аналізувати і враховувати специфічні умови розвитку ринкової економіки в Україні. Проблемам теорії, методології і практики управління персоналом присвятили велику кількість наукових праць, зокрема такі економісти: Амоша О.І., Блок Дж., Браверман А., Дзюба С.Г., Журавльов П.В., Іванцевич Дж.М., Колпаков В.М., Лобанов А.А., Пагрушев В.Д., Паладій М.В., Поклонський Ф.Ю., Рак М.Г., Синк Д.С., Скударь Г.М., Томпсон А.А., Шекшня С.В., Шеремет А.Д., Щербакова Г.Н. та ін. А. Шеремет, Г. Щербакова. У роботах М. Паладія досліджено взаємозв'язок між досягненням бажаної продуктивності та результативності праці персоналу і мотивацією праці на підприємствах. Однак внаслідок складності й багатоаспектності цієї проблеми в сучасних умовах існують питання, розроблені не повністю.

Персонал - це особовий склад колективу підприємства, включаючи технічний, обслуговуючий або частина персоналу відділень по певних ознаках. Працівники підприємства - це високоякісний і цінний ресурс, яким для більшої надійності і ефективності, потрібно грамотно управляти для поліпшення якості результату і конкурентоспроможності у сучасному бізнес-середовищі [8].

Управління персоналом - скоординована система заходів щодо формування і ефективного використання трудового потенціалу працівників в складних організаційних утвореннях ієрархічного виду. Це цілеспрямована діяльність керівного складу організації, а також керівників і фахівців підрозділів системи управління персоналом, яка включає розробку концепції і стратегії кадрової політики, принципів і методів управління персоналом [9].

Надійність персоналу є однією з важливих складових будь-якого комерційного підприємства [7]. Ненадійність персоналу, яка виникає в організації, іноді приймає загрозливу форму та розрушає її економічну діяльність. Дану проблему слід розглядати

системно у трьох напрямках: при наймі кандидатів на роботу; при профілактичних та при контролюючих заходах у роботі з персоналом.

При наймі на роботу нового співробітника повинні бути визначені:

- його особисті характеристики та потенційна можливість адаптації у колективі та до існуючої корпоративної політики організації;
- кваліфікація;
- надійність.

Перші два пункти знаходяться у віданні відділу персоналу та визначаються ним з допомогою традиційних психологічних методик та іншими засобами (співбесіда, збір та оцінка інформації о кандидатах, психологічні тестові процедури). Ризики, пов'язані з цими пунктами, в більший мірі залежать від кваліфікації самих співробітників служби персоналу, здійснюючих відбір, та кадрової корпоративної політики організації [5].

Визнанням надійності кандидата займаються спеціалізовані організації, наприклад, Центр детекції брехні. Частіш за все питанню надійності кандидата керівники організації, як показує практика, присвячують мало уваги.

В деяких організаціях проблема підбору надійного нового співробітника вирішується за допомогою оцінки запропонованих рекомендацій та випробувального терміну. До них іноді додають традиційні кадрові перевірки, суть яких складається у надмірному вивченні біографічного та трудового минулого кандидата для прогнозу його благонадійності в майбутньому. Такі перевірки здійснюються, як правило, уповноваженими співробітниками організації (найчастіше це фахівці служби безпеки). Але навіть у таких компаніях прийняття рішень про надійність кандидата часто спрощується до визнання дійсності наданих документів, правдивості наданої їм персональної інформації, наявності в нього судимостей фактів нанесення шкоди на попередньому місці роботи. Всього цього не достатньо. Такі кадрові перевірки, засновані на зборі інформації про кандидата, іноді затягуються до декількох місяців, а то і більше. Вирішення кадрових проблем потребує нових підходів. Наприклад, застосування поліграфа, що дозволяє скоротити кадрову перевірку до двох-трьох годин та отримати інформацію від кандидата, яку іншим засобом получить не можливо. Тут мова йде про використання в організації співробітника, який потім буде працювати на ініціатора впровадження (кримінал, конкурентів), або про факти у біографії кандидата, які залишилися невідомі: кримінальні злочини, адміністративні чи посадові зловживання, пагубні пристрасті та ін. Ступень достовірності отриманої інформації з допомогою поліграфа, як правило, більше 90%. Наступний напрям в рішенні кадрових проблем - профілактика, до якої входять заходи, методи та принципи, які спрямовані на встановлення позитивних відносин між працедавцем та робітником для підвищення ступеню лояльності останнього. Створення та впровадження корпоративних систем колективної та персональної мотивації, матеріального стимулювання, навчання всередині фірми, підвищення кваліфікації та перепідготовки, програми кар'єрного зросту - ось деякі із заходів, які дозволяють підтримувати ці відносини на повинному рівні [2].

У профілактику звичайно укладають недостатню кількість коштів. Така економія призводить до того, що організація вимушена витратити більше ресурсів на заходи третьої направленості - здійснення контролю [6].

Контроль - це комплекс заходів, які направлені на увесь персонал компанії, який складається з регламентів, інструкцій, обов'язків, обмежень, режимів, технологічних процесів, оцінок, контрольних та ін. операцій та процедур безпеки. Він орієнтований на ліквідацію можливостей. Щоб створити систему управління персоналом підприємства, треба чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління

персоналом.

Концепція управління персоналом - це комплекс теоретико-методологічних поглядів на розуміння суті, змісту, цілей, завдань, принципів, критеріїв та організаційно-практичних методів управління персоналом, а також підходів до формування механізму їх реалізації в конкретних умовах функціонування управлінських відділень і філій.

Існують певні вимоги для розробки і реалізації концепції управління персоналом:

- для практичного використання концепція управління персоналом повинна бути чітко сформульована у вигляді сукупності нормативних положень;
- для узаконення положень концепції вона повинна бути зафіксована у певному організаційно - розпорядчому документі;
- концепція управління персоналом повинна діяти протягом певного періоду, достатнього для її реалізації, а у зв'язку з динамікою зовнішнього і внутрішнього середовища - періодично переглядатися і уточнюватися.

Під принципами управління персоналом розуміється певна сукупність правил і норм, прийнятих в організації, якими керуються лінійні та функціональні керівники в процесі вирішення кадрових питань. Правила і норми поведінки стають принципами, якщо вони загально визнані і зафіксовані у певних нормативно-правових документах, обов'язкових для виконання всіма ланками системи (організації).

До складу основних принципів управління персоналом в системі підприємства входять: науковість, об'єктивність, демократизм, гласність, підбір кадрів за діловими і моральними якостями; ротація кадрів; поєднання інтересів системи, колективу і особистості; пропорційність; балансування вікового чинника; поєднання вимогливості і контролю роботи працівників з повагою до них.

Концепція та принципи управління персоналом є відправними моментами для розробки політики управління персоналом (кадрової політики).

Під кадровою політикою розуміються основні напрями, форми, методи та критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання і діяльності системи підприємства в цілому. Політика не вимагає безпосередніх дій, однак вона формується для того, щоб лінійні і функціональні керівники керувалися нею, аналізували можливі наслідки рішень з кадрових питань до того, як ці рішення прийняті.

Основними складовими кадрової політики є:

- політика набору, відбору і розстановки кадрів;
- політика профорієнтації, адаптації і підвищення кваліфікації;
- політика зайнятості;
- політика управління службовим зростанням;
- політика стимулювання;
- соціальна політика.

Політика є основою розробки стратегії управління персоналом. Нині поняття стратегія широко використовується в управлінській практиці як сукупність довготермінових заходів з управління надійністю ресурсів, до числа яких належать і кадрові ресурси (кадровий потенціал). При розробці стратегії діяльності організації важливим є питання визначення оптимальної тривалості стратегічного періоду [7].

Очевидно, що стратегічним є такий період часу, протягом якого в діяльності організації (підприємства) відбуваються суттєві якісні і (або) кількісні зміни. На думку більшості економістів, стратегічний період повинен охоплювати понад 10 років. Однак тривалість періоду, протягом якого відбуваються стратегічні зміни, залежить від

багатьох чинників: сфери діяльності організації (підприємства), динаміки чинників зовнішнього середовища, виду задіяних ресурсів. Мінімальний період, протягом якого відбуваються відчутні стратегічні зміни персоналу організації, становить в середньому близько п'яти років. Тому стратегія управління надійністю персоналу комерційного підприємства повинна розроблятися на кожні п'ять років.

Під стратегією управління надійністю персоналу розуміється комплекс основних складових елементів, які повинні стати вузловими при побудові системи управління персоналом.

Розробка стратегії управління персоналом - це продуманий, повністю усвідомлений і контрольований розумовий процес, який передбачає, що за визначенням стратегії наступить її реалізація. Мистецтво розробки стратегії управління персоналом полягає в тому, щоб наслідками формулювання загальних підходів до управління персоналом у стратегічному періоді стали конкретні дії, які б дозволили досягти високої ефективності використання трудового потенціалу персоналу.

Стратегія управління персоналом повинна враховувати певні обмеження на функціонування системи управління персоналом. До числа їх належать фінансові, матеріальні, соціальні обмеження.

Фінансові обмеження визначаються лімітом коштів, які виділяються в кошторисі витрат на утримання персоналу. Оскільки кошти на утримання персоналу можуть спрямовуватися на різні цілі (підвищення заробітної плати всіх працівників чи окремих категорій, розширення штатів при збереженні наявного рівня оплати праці, купівля засобів оргтехніки тощо), то зрозуміло, що фінансові обмеження є однією з основ розробки стратегії управління персоналом.

Матеріальні обмеження стосуються наявної інфраструктури установ підприємства (приміщень, засобів механізації управлінської праці та ін.).

Формування стратегії управління персоналом знаходиться під впливом взаємозв'язків системи підприємства із зовнішнім середовищем. У зовнішньому середовищі можна виділити три системи: економіку, суспільство, екосистему. Економіка - це частина суспільства, діяльність якої спрямована на скорочення дефіцитів шляхом створення робочих місць, виготовлення і розподілу товарів та послуг.

Для аналізу зв'язків між системою підприємства і її зовнішнім середовищем важливе значення має так звана концепція групових претензій. Ця концепція виходить з того, що різноманітні підприємства, заклади, установи знаходяться в постійній конфронтації з різними групами інтересів, зміст яких впливає на їх майбутнє становище.

Таким чином, людський чинник та кадровий корпоративний капітал - головний ресурс підприємства, якщо ним кваліфіковано управляти, то він майже невичерпний. Успіх організації залежить від якості і надійності людських ресурсів і вміння ними управляти. Щоб створити систему управління персоналом підприємства треба чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління персоналом. Добре зважена система по забезпеченню кадрової безпеки сучасного підприємства, складовими якої є найм, профілактика та контроль, може вагомо зменшити збитки від невиробничих витрат, пов'язаних з персоналом. Для створення надійної та ефективної системи управління персоналом треба добре вивчити проблеми, пов'язані з формуванням служби персоналу, методи мотивації персоналу, планування оптимальної чисельності підрозділів підприємства.

Кожне підприємство повинне створювати власну службу персоналу. Щоб зупинити плинність кадрів і не тільки зберегти найкращих співробітників, але і підвищити надійність та ефективність, підприємство повинне зробити наступне:

- дізнатися, чого насправді більш за все хочуть співробітники (за допомогою спілкування з ними і постійного зворотного зв'язку);
- представити широкий спектр можливостей росту та розвитку для співробітників будь-якого рівня;
- впроваджувати системи критеріїв і заохочень, які чітко виражають, чого саме підприємство очікує від співробітників і, відповідно, за що їх винагороджує.

Оптимально забезпечити планову потребу в кадрах кожної категорії можна шляхом переміщення всередині установи або найму. Рух персоналу між категоріями може вимагати їхньої перепідготовки. Вона необхідна також для того, щоб попередити старіння кадрів у межах категорій працівників

Вдосконалення процесу управління можливо за допомогою підвищення кваліфікації співробітників та вдосконалення системи оцінки персоналу.

Список літератури

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-УІ. [Електронний ресурс].
2. Богданова Е. Л. Маркетинговая концепция организации персонала – менеджмента и конкурентоспособной рабочей силы / Е. Л. Богданова // - СПб., 1997. - 352 с.
3. Власова А. Развитие менеджменту: диагностика потреб у навчанні / А. Власова // ИКБ/Отдел кадров. – 2002. – № 01(64). – С. 34-35.
4. Воронина О. Оценка как составляющая системы развития персонала / О. Воронина, М. Первушина // ИКБ/Отдел кадров. – 2004. – № 23(134). – С.14-17.
5. Воронина О. Типичные ошибки в стимулировании персонала / О. Воронина // ИКБ/Отдел кадров. – № 10(145). – С.70-72.
6. Дуракова И. Б. Управление персоналом: отбор и наем. Исследование зарубежного опыта /И.Б. Дуракова // Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1998. - 318 с.Євтушевська О. О. Методи управління трудовими ресурсами: японський досвід та особливості його трансформації в Україні / О. О. Євтушевська, В. А. Голубев // Економіка харчової промисловості. - 2012. - № 3(15). - С. 26-30.
7. Журавлев П. В. Персонал. Словарь понятий и определений / П. В. Журавлев, С. А. Карташов, Н. К. Маусов, Ю. Г. Одегов // М. : экзамен, 1999. – 517 с.
8. Маслов Б. От управления кадрами - к управлению персоналом / Б. Маслов // ИКБ/ Отдел кадров. - 2002. – № 4(67) . – С. 6-7.
9. Мороз Е. Методы оценки персонала / Е. Мороз // ИКБ/Отдел кадров. – 2005. – № 7(142). – С. 62-65.

Одержано 29.12.15

УДК 338.46

А.Д. Чехова, ст. гр. АДМ – 14 М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні підходи до управління якістю підприємства

В статті розкривається сутність поняття управління якістю. Крім того, висвітлено основні проблеми, з якими зіштовхуються підприємства у процесі розроблення, впровадження та підтвердження відповідності систем управління якістю відносно національних або міжнародних стандартів, і пропонуються можливі варіанти вирішення зазначених проблем.

якість, система управління якістю, методи управління якістю

Донедавна основну роль у підвищенні якості продукції відігравала фізична праця. Нині ця проблема не може бути вирішена без участі науковців, менеджерів, інженерів. Великий внесок у розробку теорії управління якістю продукції зробили вітчизняні та іноземні вчені. Так, роботи американського науковця-економіста А.Демінг стали теоретичною основою загального менеджменту якості, а А.Фейгенбаум став автором концепції комплексного управління якістю, яка нині є еталоном системи менеджменту якості на підприємстві та лежить в основі міжнародних стандартів ISO.

Проте, на сьогодні недостатньо розроблені теоретичні, методичні та науково-практичні аспекти підходів, методів та систем управління якістю на підприємствах. Також, вивчення ряду важливих проблем, пов'язаних з аналізом діяльності підприємства, з урахуванням вітчизняної специфіки управління при її формуванні і використанні, не набуло належного розвитку. Саме цими чинниками зумовлена актуальність теми управління якістю підприємства.

Теоретичні та методологічні основи управління якістю розглядалися в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, в роботах Демінга Е., Ісікава К., Нива Г., Ноймана Е., Фейгенбаума А., Шухарта У., Херрі М. висвітлені питання управління якістю продукції, але вони не в повній мірі відповідають реаліям постсоціалістичних країн взагалі і України зокрема. Дослідження вітчизняних учених, які займалися проблемою управління якістю: Адлера Ю., Глічева А., Гудзя П., Лапідуса В., Мороза О., Окрепілова В., Орлова П., Толпежнікова Р., Чернеги О., Швеця В., спрямовані на розробку організаційно-економічних методів управління якістю продукції, впровадження систем менеджменту якості на підприємствах та ін. Але питання управління якістю бізнес-процесів залишаються не достатньо вивченими.

Метою статті є узагальнення інформації щодо управління якістю підприємства та розробка заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних з впровадженням системи управління якістю.

Основою для досягнення підприємством стратегічних конкурентних переваг в сьогоdnішніх умовах економічної глобалізації та швидкозростаючої конкуренції є повна орієнтація його діяльності на кінцевого споживача. Одною з провідних в комплексі стратегій розвитку такого підприємства є стратегія менеджменту якості.

Управління якістю (англ. quality management) – скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості [1].

Процес управління якістю на підприємстві, виходячи із основних положень сучасної концепції менеджменту якості, розглядається як самостійна, складна функція управління бізнес-процесами, цілями реалізації якої є:

- підвищення конкурентоспроможності та прибутковості підприємства за рахунок підвищення якості продукції та всіх основних, допоміжних та управлінських процесів;
- зниження всіх видів витрат і укріплення економічної стабільності підприємства;
- дотримання вимог охорони навколишнього середовища;
- забезпечення цілеспрямованого та системного впливу на параметри якості в напрямі їх постійного поліпшення.

Сучасним підходом до впровадження менеджменту якості є концепція TQM (Total Quality Management), або можливостей.

Метою TQM є досягнення довгострокового успіху шляхом максимального задоволення запитів усіх груп, зацікавлених у діяльності компанії. В поняття «зацікавлені сторони» входять люди або групи, зацікавлені в успіху діяльності організації. До них належать споживачі, власники, робітники, постачальники та

суспільство, але й ряді випадків можуть належати і інші сторони. комплексний менеджмент якості.

Total Quality Management (далі TQM) – це концепція, яка передбачає загальне, цілеспрямоване та добре скоординоване застосування систем і методів управління якістю в усіх сферах діяльності – від досліджень до після продажного обслуговування – за участі керівництва та співробітників усіх рівнів та за умов раціонального використання технічних

Завданнями TQM є постійне поліпшення якості шляхом регулярного аналізу результатів та коригування діяльності, прагнення до повної відсутності дефектів та зниження невиробничих витрат, забезпечення конкурентоспроможності та завоювання довіри всіх зацікавлених груп за рахунок використання передових технологій, гнучкості, своєчасних поставок, енергії колективу [2].

Цикл управління в організації, що працює за принципами TQM, являє собою цикл безперервного поліпшення всіх показників діяльності та включає три ключові аспекти:

1) планування вдосконалення (аналіз потреб споживачів, суспільства, співробітників та організації, що постійно змінюються; аналіз внутрішніх можливостей організації з поліпшення якості; розрахунок перспективних витрат на якість);

2) реалізація вдосконалення (визначення пріоритетів серед процесів, що піддаються коригувальним діям; створення команди з удосконалення процесу; уточнення завдань; збирання даних; причинно-наслідковий аналіз; планування та впровадження рішень, документування; оцінка результатів; стандартизація);

3) самооцінювання (національні та міжнародні премії з якості; внутрішньофірмова система балів).

Розглядаючи еволюційний процес менеджменту якості, сучасні науковці використовують різні підходи до встановлення його змісту, часових меж та критерії відношення певних методів до тих чи інших етапів. Разом з тим аналіз різних авторських позицій щодо становлення та розвитку управління якістю дав змогу визначити основні концепції та парадигми у сфері якості, розкрити сутність та зміст їх основних етапів.

Досить важливе місце серед складових механізму управління якістю посідають методи управління, за допомогою яких реалізуються функції управління. Для цього потрібне глибоке розуміння сутності усіх методів управління якістю. Слід розуміти, що для досягнення успіху компаніями в сучасних умовах необхідно вміти задовольняти споживача, а для цього необхідно постійно розвиватися та вдосконалюватися, тобто реалізувати на практиці основні ідеї сучасної концепції управління якістю.

До складу сучасних методів менеджменту якості належать:

1. Концепція постійного покращання Кайзен (KAIZEN) – системний підхід до покращання якості, орієнтований на здійснення постійних невеликих кроків по підвищенню якості, які впроваджуються кожним працівником компанії.

2. Метод структурування функції якості QFD – (Quality Function Deployment) – систематизований шлях вивчення потреб та побажань споживачів через розгортання функцій і операцій в діяльності компанії по забезпеченню якості на кожному етапі життєвого циклу створюваного продукту, який би гарантував отримання кінцевого результату, що відповідає очікуванням споживачів.

3. Концепція Будинку якості (Quality House) – методика забезпечення цінності продукту, що очікує споживач, при мінімальній його вартості.

4. Методологія «шість сигм» – стратегічний підхід до вдосконалення бізнесу, в рамках якого проводяться заходи по знаходженню і виключенню причин помилок або

дефектів у бізнес-процесах, шляхом зосередження на тих вихідних параметрах, які є критично важливими для споживача.

Крім вищеперерахованих, також можна виділити наступні методи та інструменти TQM: бенчмаркінг, методи «точно-вчасно» (Just-in-Time), система комплексногообслуговування устаткування (TPM – Total Productive Maintenance), методологія процесно-орієнтованого управління (BPMS – Business Process management System), методологія ABC/ABM (Activity Based Costing/Activity Based Management), методи управління знаннями (Knowledge Management), збалансована система індикаторів ведення бізнесу BSC (Balanced Business Scorecard).

У сучасних умовах для українських підприємств є доцільним використання комплексу вищеперерахованих методик з цілю впровадження менеджменту якості, проте необхідним є їх коригування з урахуванням державної політики та стандартів з питань якості.

Таким чином, управління якістю сьогодні передбачає комплексне за стосування існуючих технічних, організаційних, управлінських та інших спеціальних методів. Друга відмінність полягає в тому, що старі методи побудовані в основному за принципом організації управління якістю на підставі аналізу минулого, а в нових підходах зроблений акцент на організації управління якістю на основі уявлень про ідеальне майбутнє. Третя відмінність полягає у тому, що класичні моделі опираються на використання статистичних та математичних методів, в той час як «нові» опираються на соціологічний аспект. Проблемою у використанні статистичних методів є те, що вони ґрунтуються на знанні методів та інструментів математичної статисти- ки. Саме це ускладнює їх використання персоналом будь-якої організації. Більшість підприємств на даний момент не мають можливостей щодо впровадження систем управління якістю на своїх підприємствах. Управління якістю обмежується контролем якості продукції, яку вони виробляють, тобто вони не мають системного підходу до даного процесу. Пояснюється це перш за все відсутністю фінансових ресурсів. Адже, дані підприємства не мають коштів на- вить на оновлення матеріально-технічної бази та розширене відтворення, не говорячи про фінансування впровадження систем управління якістю. Окрім, проблеми, описаної вище, існує ще проблеми, пов'язані з упровадженням систем управління якістю на підприємствах, серед яких можна виділи- ти наступні:

1. Відсутність необхідної теоретичної та методологічної бази у сфері управління якістю. На жаль, сьогодні в Україні поки що відсутнє наукове підґрунтя щодо впровадження систем управління якістю на підприємствах, в основному застосовується теоретична та методологічна база, яка була створена в умовах адміністративно-планової економіки і яка дуже відрізняється від тої, що ви- користовується зараз у всьому світі. Тому вирішення цієї проблеми є дуже необхідним кроком, який дасть змогу частково уникнути помилок, зроблених підприємствами в процесі запровадження систем управління якістю.

2. Відсутність практичного досвіду щодо впровадження систем управління якістю. Україна тільки починає переходити на міжнародні стандарти якості та впроваджувати системи управління якістю на своїх підприємствах. У той час як провідні країни світу вже давно займаються даними проблемами і на основі власного досвіду постійно вдосконалюють свою теоретичну та методологічну базу. В такій ситуації підприємствам не вдається уникнути помилок при запровадженні систем управління якістю, тому основними завданням є максимальне зменшення їх кількості.

Нестача кваліфікованих спеціалістів у сфері якості продукції у підпри- ємств для розроблення, впровадження та сертифікації систем управління якістю. В Україні дуже

мало спеціалістів, які добре орієнтуються у системах управління якістю та їх впровадженні на промислових підприємствах, будівельних, торгівельних та інших. Вирішення цього питання повинно ініціюватися державними органами, зокрема, профільними міністерствами. Таким чином, підсумовуючи наведений вище матеріал, ми можемо зробити висновок, що для підвищення конкурентоздатності підприємств необхідно зосередитись на системі управління якістю на підприємстві, а також на методології її впровадження згідно міжнародних стандартів ISO серії 9000. Крім того, ще одним фактором, який підтверджує користь впровадження, є те, що дана система зможе активізувати внутрішні та зовнішні інвестиції, які охоче будуть вкладатися в сертифіковані виробництва. Для цього, перш за все, необхідно вирішити кілька проблем, які виникають на підприємствах у процесі побудови системи менеджменту якості.

Шляхами подолання даних проблем можуть бути:

1. Проведення серед керівників і головних спеціалістів підприємств тренінгів та семінарів з метою роз'яснення сутності, необхідності, основних положень систем управління якістю.

2. Навчання незалежних консультантів частково за рахунок держави, які б змогли надавати кваліфіковану допомогу підприємствам при запровадженні систем управління якістю.

3. Запровадження фінансової підтримки вітчизняних підприємств шляхом здешевлення цільових кредитів для оплати вартості робіт з розроблення, впровадження та підтвердження відповідності систем управління якістю відповідно до національних або міжнародних стандартів.

Як висновок, необхідно зазначити, що теоретичні напрацювання у сфері управління якістю зумовлені потребами в нових методах ведення господарства та пристосуванні підприємства до зовнішнього середовища в умовах зростаючої конкуренції. Для успішного функціонування підприємства на ринку необхідно забезпечувати постійний розвиток, удосконалення систем управління якістю, швидкого і точного реагування на зміну попиту та уподобань споживачів, відповідність виробництва вимогам екологічності, безпечності, а також зміцнення взаємозв'язків зовні і в середині підприємства.

Список літератури

1. ДСТУ ISO 9000–2001, Системи управління якістю, Основні положення та словник, Київ, Держстандарт України, 2001.
2. Лapidус В.А. Статистические методы, всеобщее управление, качество, сертификация и кое–что еще. Н. Новгород: СМЦ «Приоритет», 1999. – 33 с.
3. Гличев А.В. Основы управления качеством продукции. / РИА «Стандарты и качество», 2001. – 424с.
4. Векслер Э.М., Зенюк А.Ю., Маловик К.Н. Сравнительный анализ принципов системного подхода к управлению качеством. Сборник научных трудов СНИЯЭиП, вып.7, 2002. – С.136 – 142.
5. Джуран Дж. У истоков статистического контроля качества//Надежность и контроль качества. – 1998. – № 7. – С. 50–54.
6. Бабанский А.В. Системы непрерывного улучшения продуктов и процессов. – Минск: ИП «Экоперспектива», 1999. – 237 с.

Одержано 29.12.15

УДК 621.9.06

О.Ю. Левандовський, магістр гр. МБ(МВ)14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Синтез структурно модульної будови верстатів з паралельною кінематикою

У статті розглянуто вирішення задачі розширення функціональних можливостей металорізальних верстатів за допомогою методу морфологічного аналізу, що в свою чергу підвищує продуктивність та дозволяє вести обробку деталей складної конфігурації.

морфологічний аналіз, верстати з паралельною кінематикою, підвищення продуктивності

Постановка проблеми. Використання механізмів паралельної структури та створення на їх основі верстатів з паралельною кінематикою є одним з напрямків вирішення задачі розширення функціональних можливостей металорізальних верстатів. Подібні верстати мають високу продуктивність та дозволяють вести обробку деталей складної конфігурації.

Вибір раціональної компоновки верстата з паралельною кінематикою типу дельта є складною задачею. Тому визначення всіх можливих варіантів компоновок та методики їх відбору є актуальною проблемою верстатобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для перебору всіх можливих варіантів компоновок та подальшого аналізу з точки зору визначеного критерію доцільно застосовувати метод морфологічного аналізу.

Метод морфологічного аналізу спрямований на послідовний *перебір* усіх можливих варіантів рішення і є яскравим прикладом *системного* підходу до рішення творчих задач.

Суть методу полягає в тому, що в удосконалюваній технічній системі виділяють декілька характерних для неї структурних, морфологічних ознак, за кожною з котрих складають максимально повний перелік різних конкретних варіантів технічного вираження використання цих ознак. Таким чином, кожна ознака може характеризувати якийсь конструктивний вузол (елемент структури) ТС, якусь функцію (або зв'язок між елементами), якийсь режим роботи (або стану) ТС, якусь форму взаємодії вузлів (елементів), тобто параметри, характеристики ТС, від котрих залежить вирішення проблеми і досягнення основної мети.

Ознаки з їх альтернативами розташовують у вигляді таблиці, яка зветься морфологічним ящиком (матрицею, картою або таблицею), що дозволяє краще уявити пошукове поле. Матриці можуть бути записані у буквенному або цифровому вигляді по рядках або по стовпчиках.

Перевага методу – його багатоваріантність. Оскільки метод заснований на використанні морфології об'єктів, він дозволяє організувати простір змін об'єкту і систематично його аналізувати. При цьому на відміну від простого перебору виключається пропущення якихось варіантів, що дозволяє подолати інерцію мислення фахівців, знайти оригінальні рішення на неосяжній в розумінні повного перебору множині.

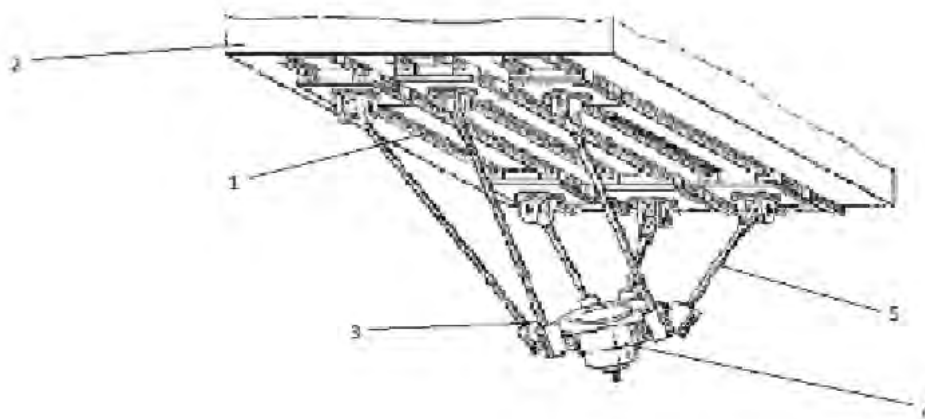
* Науковий керівник: канд. техн. наук Валявський І.А.

До недоліків методу належить те, що поряд з реально можливими комбінаціями варіантів характеристик морфологічна матриця має велику кількість несумісних варіантів [3,с. 139-140].

Цілі статті. Метою статті є застосування методу морфологічного аналізу для визначення можливих компоновок верстата з паралельною кінематикою типу дельта.

Виклад основного матеріалу. Для складання морфологічної таблиці визначимо основні морфологічні ознаки «дельти» (рис. 1) та їх конструктивного та компоновочного виконання.

1 – напрямні; 2 - несуча система; 3 – шарніри; 4 - робочий орган;
5 - кінематичні ланки постійної довжини

Рисунок 1 – Верстат з паралельною кінематикою типу дельта

Напрявні можуть варіюватись:

- по розташуванню в просторі вертикально, горизонтально та вертикально і горизонтально;
- по розташуванню в площинах в одній, двох та трьох;
- по кількості три, чотири, п'ять та шість;
- по розташуванню вздовж осей X, Y, Z, окремо по кожній з них, по декільком одразу (наприклад по осям X, Z) під кутом до осей.

Шарніри розташовуються на робочому органі та на повзунах, ми розглянемо тільки ті що на робочому органі.

Кількість кінематичних ланок постійної довжини та шарнірів на робочому органі: три, чотири, п'ять, шість

Робочий орган може розташовуватись горизонтально та вертикально.

Далі заносимо функціонально важливі елементи з можливими варіантами їх розташування та кількості до морфологічної таблиці (табл. 1).

Таблиця 1 – Морфологічна таблиця

Кількість напрямних	Кількість Шарнірів на робочому органі	Кількість кінематичних ланок постійної довжини	Розташування напрямних в просторі	Розташування робочого органу	Розташування напрямних (площини)	Розташування напрямних (координатні осі)
3	3	3	вертикально	вертикально	в одній	По X

4	4	4	горизонтально	горизонтально	в двох	По Y
5	5	5	вертикально та горизонтально		в трьох	По Z
6	6	6				По X,Y
						По X,Z
						По Y,Z
						По X,Y,Z
						Під кутом до осей

Представимо морфологічну матрицю у числовому вигляді в виді таблиці:

Таблиця 2 – Морфологічна таблиця

Кількість напрямних	Кількість шарнірів на робочому органі	Кількість кінематичних ланок постійної довжини	Розташування напрямних в просторі	Розташування робочого органу	Розташування напрямних (площини)	Розташування напрямних (координатні осі)
1.1	2.1	3.1	4.1	5.1	6.1	7.1
1.2	2.2	3.2	4.2	5.2	6.2	7.2
1.3	2.3	3.3	4.3		6.3	7.3
1.4	2.4	3.4				7.4
						7.5
						7.6
						7.7
						7.8

Синтез варіантів об'єкту

Приймаємо умовні позначення

Елемент матриці-альтернативу 1.1 позначимо через X_{11} , альтернативу 1.2 через X_{12} і тд. Тоді матрицю можна представити у вигляді морфологічної множини:

(X_{11} X_{12} X_{13} X_{14})
 (X_{21} X_{22} X_{23} X_{24})
 (X_{31} X_{32} X_{33} X_{34})
 (X_{41} X_{42} X_{43})
 (X_{51} X_{52})
 (X_{61} X_{62} X_{63})
 (X_{71} X_{72} X_{73} X_{74} X_{75} X_{76} X_{77} X_{78})

Загальна кількість варіантів:

$$N=4 \cdot 4 \cdot 4 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 8 = 9216 \quad (1)$$

Із загальної кількості варіантів є багато неможливих, таких як:

1.1-2.4--3.3--4.1-5.1-6.3-7.3, в даній компоновці кількість напрямних 3, а кількість шарнірів шість, даний механізм не буде працювати, оскільки на кожній напрямній мають бути шарніри, так як напрямних 3 а шарнірів 6 – забезпечити кожен напрямну шарнірами неможливо.

Висновки: За допомогою методу морфологічного аналізу можливо перебрати усі варіанти компоновання верстата, та в подальшому аналізувати їх за заданим критерієм.

Список літератури

1. Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ. / Під ред. Ю.М. Кузнецова. – Кіровоград, 2004. – 449 с.
2. Кузнецов Ю. М., Крижанівський В. А., Склярів Р. А. Сучасний стан, прогнозування і перспективи розвитку верстатів з паралельною кінематикою // Зб. наукових праць «Процеси механічної обробки в машинобудуванні». – ЖДТУ, 2005. – Вип. 1
3. Кузнецов Ю.М., Луців І.В., Дубиняк С.А. Теорія технічних систем. Під загальною редакцією проф. Ю.М. Кузнецова К.: – Тернопіль, 1997 – 310 с.: іл.

Одержано 14.12.15

УДК 657.22:657.6

А.Ф. Чепляка, ст. гр. ОА-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансова звітність бюджетних установ на напрями її реформування

Досліджено напрями реформування фінансової звітності бюджетних установ. Здійснено порівняльний аналіз вимог нормативних документів (стандартів) стосовно складу, якісних характеристик та принципів підготовки фінансової звітності в бюджетній сфері. Визначено проблемні питання в сфері подальшого розвитку системи фінансової звітності бюджетних установ (органів державного сектору).

бюджетні установи, органи державного сектору, фінансова звітність, національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку в державному секторі

Результативність функціонування будь-якого суб'єкта (держави, підприємства, бюджетної установи) в значній мірі визначається рівнем організації процесу управління та якістю його інформаційного забезпечення. В широкому трактуванні під інформаційним забезпеченням господарської діяльності розуміється сукупність інформаційних ресурсів та способів їх організації, а в системі інформаційного забезпечення особливе значення мають бухгалтерські дані та звітність.

На даному етапі адаптації бухгалтерського обліку, контролю та аудиту до міжнародних стандартів у центрі уваги знаходяться бюджетні установи або органи державного сектору. На сучасному етапі розвитку економіки України надзвичайно важливими є питання реформування обліку і звітності в бюджетній сфері, яким

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Кириленко О.П., Кондратюк С.Я., Костюкова О.В., Левицька С.О., Опарін В.М., Павлюк К.В., Романенко О.Р., Сафонова Л.Д., Свірко С.В., Федосов В.М., Юрій С.І. та ін. Разом з тим, ці проблеми залишаються актуальними та відкритими.

Оголошене Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр.» №34 від 16.01.2007 р. [4] реформування вітчизняного бюджетного обліку підходить до завершального етапу. Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку у державному секторі виділено три напрямки її реалізації: удосконалення системи бухгалтерського обліку; удосконалення системи фінансової звітності; створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи. Упродовж останніх шести років фахівцями Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України на реалізацію вказаної Стратегії було здійснено більшість із запланованих кроків, зокрема: внесено відповідні зміни до Бюджетного кодексу України в частині оновлення основних вихідних положень облікового забезпечення бюджетного процесу, розроблено та затверджено 19 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, сформовано новий підхід до організації праці облікових працівників бюджетних установ, який закріплено відповідними нормативними актами.

Другим напрямком реалізації Стратегії модернізації бухгалтерського обліку у державному секторі названо удосконалення системи фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів.

Склад та порядок подання фінансової звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів регламентувався різними документами. На даний час ці питання регламентуються Порядком складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24 січня 2012 року №44 [3]. Цим Порядком визначаються склад та порядок складання місячної, квартальної і річної фінансової та бюджетної звітності, вимоги до розкриття її елементів. Склад фінансової звітності включає такі форми:

- «Баланс» (форма № 1);
- «Звіт про результати фінансової діяльності» (форма № 9д, № 9м);
- «Звіт про рух грошових коштів».
- У згаданому документі визначені такі вимоги, які висуваються до фінансової та бюджетної звітності:
  - фінансова та бюджетна звітність повинна бути достовірною, тобто не містити помилок та перекозень;
  - фінансова та бюджетна звітність має відповідати аналогічним даним бухгалтерського обліку та звітності органів Державного казначейства України;
  - фінансова та бюджетна звітність повинна містити інформацію про всі проведені господарські операції, які відображені в бухгалтерському обліку.

Отже, можна стверджувати, що фінансова звітність бюджетних установ має відповідати таким якісним характеристикам, як достовірність, співставність та повнота. В такому трактуванні якісних характеристик не враховуються такі вимоги, як доречність та дохідливість. Крім того, недоліком даного документу є те, що принципи підготовки фінансової звітності окремо не виділялися, не деталізувалася мета підготовки фінансової звітності.

На виконання Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки Міністерство фінансів України наказом від 28 грудня 2009 року №1541 затвердило Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в

державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» [1], яке повинно було набрати чинності з 1 січня 2013 року. Проте ці строки постійно переносилися і на даний час воно набирає чинність з 1 січня 2016 року.

Цим положенням передбачені форми фінансової звітності, які застосовуються органами державного сектора, зокрема:

- Баланс (форма №1-дс);
- Звіт про фінансові результати (форма №2-дс);
- Звіт про рух грошових коштів (форма №3-дс);
- Звіт про власний капітал (форма №4-дс);
- Примітки до фінансової звітності (форма №5-дс).

В Україні відповідно до класифікації, наведеної у Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2015 року [6], до органів державного і комунального сектору належать:

- міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші розпорядники бюджетних коштів;
- державні і комунальні підприємства, установи та організації;
- акціонерні, холдингові компанії, інші суб'єкти господарювання, у статутному фонді яких частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі або органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів;
- державні цільові фонди;
- інші підприємства, установи та організації, які отримують бюджетні кошти, кредити, залучені державою або під державні гарантії, чи міжнародну технічну допомогу, використовують кошти, що залишаються у їх розпорядженні у разі надання їм податкових пільг, державне чи комунальне майно лише під час провадження ними діяльності з використання державних фінансів.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» визначає інформаційні потреби користувачів, яким повинна відповідати фінансова звітність в державному секторі:

- джерела надходжень коштів та напрямів їх використання;
- рівень фінансового забезпечення діяльності установи;
- стан виконання усіх зобов'язань установи та здатність установи виконувати їх у майбутньому;
- фінансовий стан установи та зміни у ньому;
- результати діяльності установи з погляду ефективності та досягнення мети діяльності;
- дотримання фінансової дисципліни установою;
- цільове використання бюджетних коштів;
- ступень отримання та використання ресурсів відповідно до затвердженого кошторису.

Положенням передбачено такі вимоги щодо якісних характеристик фінансової звітності: дохідливість, доречність, порівнянність, достовірність. Так, інформація, яка надається у фінансових звітах, повинна бути дохідливою і однозначно тлумачитися її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому. Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти суб'єкта державного сектору за різні періоди та фінансові звіти різних суб'єктів

державного сектору. Фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

Цим положенням встановлені принципи підготовки, відповідно до яких повинна формуватися фінансова звітність:

- автономності суб'єкта державного сектору, за яким кожний суб'єкт державного сектору, наділений відповідними повноваженнями щодо використання бюджетних коштів, розглядається відокремленим від суб'єкта державного сектору, який його утворив;

- безперервності діяльності, який передбачає оцінку активів і зобов'язань суб'єкта державного сектору виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;

- періодичності, який передбачає розподіл діяльності на певні періоди з метою складання фінансової звітності;

- історичної (фактичної) собівартості, за яким пріоритетною є оцінка активів виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

- нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення незалежно від часу надходження і сплати грошей;

- повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

- послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;

- обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів суб'єкта державного сектору;

- превалювання змісту над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

- єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій у фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Отже, напрями реформування фінансової звітності бюджетних установ та результати даного процесу відповідають міжнародним вимогам організації звітності в державному секторі. Проблемним питанням залишається прозорість і відкритість фінансової звітності державного сектора. В країнах з розвинутою економікою поширена практика публікації річних фінансових звітів бюджетів усіх рівнів у повному обсязі. В Україні тривають процеси урегулювання на законодавчому рівні розкриття для громадськості інформації про фінансовий стан, результати виконання кошторису (бюджету) суб'єктами державного сектору. Обов'язковим елементом публічної звітності органів влади повинен бути і аудиторський звіт про відповідність в усіх суттєвих аспектах фінансової звітності встановленим правилам її складання, який мав би складатися за результатами державного фінансового аудиту, який виконувався відповідно до Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ [2]. Проте 17 червня 2015 року Кабінет Міністрів України постановою №419 [5] скасував відповідну цю форму державну фінансового контролю з огляду на його неефективність через значні

витрати робочого часу та людських ресурсів органів Державної фінансової інспекції, дублювання із завданнями інших видів державного фінансового контролю, зокрема аудитом бюджетних програм та інспектуванням. Вважаємо за доцільне розглянути можливість офіційного оприлюднення інших документів за результатами дослідження роботи бюджетних установ.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>
2. Порядок проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ, затверджений постановою КМУ №1777 від 31.12.2004 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1777-2004-п>
3. Порядок складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24 січня 2012 року №44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр.» №34 від 16.01.2007 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-п>
5. Постанова КМУ від 17 червня 2015 р. №419 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/419-2015-п>
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2005 року №158-р «Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-р>

Одержано 26.12.15

УДК 349.4

Д.Ю. Бондаренко, ст. гр. ОП-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Адаптація механізму оподаткування вітчизняних підприємств до європейських стандартів в умовах глобалізації економічних процесів

Досліджено сутність поняття «адаптація» в контексті податкового законодавства та реформування механізму оподаткування вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції. Розглянуто інституційне забезпечення адаптації. Проаналізовано результати реформування податкового законодавства відповідно до Звіту про виконання порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та європейським Союзом.

адаптація, податкове законодавство, механізм оподаткування, євроінтеграція

Європейський вибір для України - це широке концептуальне бачення, яке не обмежується суто географічним поняттям. Це насамперед вибір шляху розвитку в напрямі європейської цивілізаційної моделі, реалізація якого покликана сприяти

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства й держави [1]. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроєктування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України.

Адаптація законодавства (від лат. *adapto* - «пристосування», «прилаштування») - процес приведення нормативно-правових актів певної держави у відповідність до вибраного стандарту. Згідно досліджень С. В. Грищака, можна виділити такі форми адаптації законодавства: апроксимація, імплементація, транспозиція, координація, уніфікація та гармонізація [2].

Як зазначається в Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [5], адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу - це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

У відповідності до положень Загальнодержавної програми процес адаптації законодавства складається з декількох етапів у такій послідовності:

- визначення актів *acquis communautaire*, що регулюють правовідносини у відповідній сфері;
- переклад визначених актів європейського законодавства українською мовою;
- здійснення комплексного порівняльного аналізу;
- розроблення рекомендацій стосовно гармонізації законодавства України з *acquis communautaire*;
- проведення політичного, економічного та соціального аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт;
- підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття;
- моніторинг виконання.

Інституційна відповідальність за сферу адаптації законодавства розділена між Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Міністерством юстиції України. Перевірка проектів законодавчих актів на відповідність *acquis communautaire* проводиться як на парламентському, так і на урядовому рівнях.

З метою забезпечення належної організації реалізації завдань у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Урядом України створено Урядовий офіс з питань європейської інтеграції у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України. На Урядовий офіс покладено функції секретаріатів Ради та Комітету асоціації між Україною та ЄС з Української Сторони. Урядовий офіс підпорядковується Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, а також Міністру Кабінету Міністрів України.

Угода про асоціацію [6] та Порядок денний асоціації між Україною та ЄС [4] передбачають, що сторони можуть здійснювати моніторинг та оцінку як спільно, так і окремо кожною Стороною. Кабінетом Міністрів України регулярно публікується звіт, який є оцінкою Української Сторони, підготовленою до чергового засідання Ради асоціації. Останнім є Звіт, який містить огляд найважливіших заходів та результатів виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію, які були заплановані та здійснювались у період січень – жовтень 2015 року [3], а також інші важливі події, які стосуються реалізації політики європейської інтеграції.

Стосовно реформування податкового законодавства в ньому відмічено два напрями: прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення адміністрування податку на додану вартість» (№ 643-VIII); розроблено концептуальні підходи до проведення в Україні податкової реформи.

Встановлено норми, які дозволять реформувати податкову систему України (Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)» № 71-VIII, набрав чинності з 1 січня 2015 року). Зокрема:

- скорочено кількість податків і зборів – з 22 до 11 (скасовано - 3, трансформовано 13 подібних - у 5);
- запроваджено систему електронного адміністрування ПДВ;
- реформовано систему оподаткування податком на прибуток підприємств;
- скасовано низку галузевих пільг, у тому числі скорочено перелік галузевих пільг з податку на прибуток підприємств.

Реалізація положень Закону дозволить полегшити ведення бізнесу в Україні, зменшити витрати часу платників податків на виконання обов'язкових процедур щодо декларування сум податків та їх сплату.

3 вересня 2015 року на засіданні Національної ради реформ Міністерством фінансів презентовано своє бачення проекту Податкової реформи. Метою реформи є побудова простої, прозорої, справедливої податкової системи, що стимулює інвестиції, створює умови для сталого розвитку національної економіки з одночасним забезпеченням потреб Державного та місцевих бюджетів на виконання пріоритетних видатків. Серед основних завдань податкової реформи – зменшення податкового навантаження на законослухняних громадян та чесний бізнес та водночас повернення в податкове поле тих, хто ухиляється від сплати чи мінімізує податки.

В рамках податкової реформи передбачається:

- уніфікувати ставки єдиного соціального внеску та трьох ключових податків – податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість та податку на доходи фізичних осіб. Передбачається, що з 2016 року вони сплачуватимуться за єдиною ставкою – 20%;
- скасувати утримання єдиного соціального внеску (ЄСВ) з заробітної плати (3,6%);
- встановити податкову соціальну пільгу для всіх платників на рівні 1 мінімальної зарплати;
- запровадити інвестиційний податковий кредит з податку на прибуток підприємств;
- підвищити поріг для обов'язкової реєстрації платником ПДВ з 1 до 2 млн. гривень;
- скасувати з 1 січня 2016 року спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства. Це є вимогою Меморандуму про економічну та фінансову політику, укладеного з Міжнародним валютним фондом. Одночасно пропонується відновити право на відшкодування ПДВ

для усіх експортерів зернових та технічних культур;

- відмовитись від пільг та запровадити пряму прозору бюджетну підтримку для бізнесу.

З метою зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів пропонується:

- відмінити пільги з податку на нерухоме майно для комерційної нерухомості та складських приміщень;

- підвищити максимальну ставку податку на нерухомість з 2% до 3% від мінімальної заробітної плати;

- для «розкішних» квартир та будинків (300/500 кв. м.) встановити ставку податку на нерухоме майно у розмірі 25 тис. грн. за квартиру/будинок;

- справляти транспортний податок з нових авто (не старше 5 років) класу «люкс» та «преміум» за ставкою 25 тис.0 грн. при вартості авто понад 1 млн. грн.

З метою спрощення адміністрування податків і зборів передбачається:

- скоротити кількість податкових перевірок;

- запровадити однорівневу процедуру адміністративного оскарження;

- забезпечити розвиток електронних сервісів;

- запровадити систему електронного адміністрування акцизного податку;

- запровадити систему автоматизованого обліку товарообігу від імпортера/виробника до кінцевого споживача;

- забезпечити стабільність податкового законодавства, зокрема, за рахунок запровадження 3-річного мораторію на зміни.

За ініціативи Прем'єр-міністра України стартував Всеукраїнський проект «Національний діалог: обговорення концепції податкової реформи».

З метою забезпечення подальшого вдосконалення системи електронного адміністрування ПДВ за участі представників бізнес – спільноти та громадських організацій розроблено Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення адміністрування податку на додану вартість» (№ 643-VIII). Прийняття Закону дало змогу:

- удосконалити систему електронного адміністрування ПДВ, яка з 1 лютого 2015 року працювала у тестовому режимі, а з 1 липня 2015 р. переведена у звичайний режим роботи;

- виправити помилки платників, допущені під час роботи системи в тестовому режимі;

- реалізувати низку позитивних змін в порядку складання податкових накладних та веденні обліку ПДВ.

В Державному бюджеті України на 2015 рік враховано реформи бюджетного та податкового законодавства, що спрямовані на забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість згідно з вимогами податкового законодавства та недопущення виникнення заборгованості бюджету з відшкодування цього податку тощо. Система електронного адміністрування ПДВ забезпечує відповідність сплаченого та нарахованого ПДВ, а також унеможлиблює формування фіктивного ПДВ та неправомірного відшкодування його з бюджету. На сьогодні прийнято всі законодавчі та підзаконні акти, необхідні для функціонування системи електронного адміністрування ПДВ. За дев'ять місяців 2015 року відшкодовано на рахунки платників у банку суму податку на додану вартість у розмірі 45 544,0 млн. грн., у тому числі в автоматичному режимі відшкодовано ПДВ 25 511,0 млн. грн.

На сьогодні система електронного адміністрування ПДВ працює в штатному режимі безперебійно. З метою створення комфортних умов для платників податків впроваджено електронні сервіси, які дають можливість отримати інформацію з системи

електронного адміністрування податку на додану вартість.

На думку багатьох економістів Західної Європи, податкова система оптимальна, якщо наслідують таких принципів: витрати держави на утримання податкової системи та витрати платника, пов'язані з процедурою сплати, повинні бути максимально низькими; податкове навантаження не можна доводити до такого рівня, коли він починає зменшувати економічну активність платника; оподаткування не повинне бути перешкодою ні для внутрішньої раціональної організації виробництва, ні для його зовнішньої раціональної орієнтації на структуру попиту споживачів; процес отримання податків треба організувати так, щоб він більшою мірою завдяки накопиченню фінансових ресурсів сприяв реалізації політики кон'юнктури та зайнятості; цей процес повинен впливати на розподіл доходів у напрямі забезпечення більшої справедливості; при визначенні податкової платоспроможності приватних осіб потрібно вимагати надання лише мінімуму даних, які стосуються особистого життя громадян [1]. Саме ці принципи треба враховувати при подальшому реформуванні податкового законодавства в процесі його адаптації до європейських стандартів. Також обґрунтованою є позиція, що в основу оцінки впливу законодавства України, адаптованого до законодавства ЄС, необхідно покласти комплексний підхід, який ґрунтується на врахуванні не тільки ресурсних показників, а й впливу цього процесу в цілому на всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі на зростання обсягу виробництва валового внутрішнього продукту.

Список літератури

1. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : [монографія] / [Білецька Г. М., Кармаліта М. В. Куц М. О. та ін.]. – К.: Алерта, 2012. – 222 с.
2. Гришак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / С. В. Гришак // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 273-277. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
3. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом січень – жовтень 2015 року http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488
4. [Порядок денний асоціації Україна — ЄС](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3fshowHidden=1&art_id=243281941&cat_id=223345338&ctime=1266423569791) [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3fshowHidden=1&art_id=243281941&cat_id=223345338&ctime=1266423569791
5. [Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Верховна Рада України: Закон від 18.03.2004 № 1629-IV](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
6. Угода про асоціацію [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248387631&cat_id=223223535

Одержано 26.12.15

УДК 657.471

О.Г. Златопольська, ст. гр. ОА-14МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Стратегія виконання завдань з аудиту: сутність та основні елементи

Досліджено сутність поняття стратегії та його модифікації в контексті аудиторської діяльності. На основі аналізу положень міжнародних стандартів аудиту узагальнено основні елементи та складові стратегії виконання завдань аудиту.

аудиторська діяльність, аудит, міжнародні стандарти аудиту, стратегія виконання завдань з аудиту

Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 300 «Планування аудиту фінансової звітності» розглядає відповідальність аудитора за планування аудиту фінансової звітності. Метою аудитора є планування аудиту так, щоб його можна було виконати ефективно. Планування аудиту включає встановлення загальної стратегії аудиту для завдання та розробку плану аудиту. Аудитор має визначити загальну стратегію аудиту, яка б установлювала обсяг, час і напрям аудиту, а також спрямовувала розробку плану аудиту.

На думку Афанасьєвої М.Г. та Щекович О.С., вихідна ідея сутності концепції стратегії полягає в наступному:

- під час формулювання цілей суб'єкта господарювання необхідно враховувати взаємозв'язки та взаємовпливи внутрішнього і зовнішнього середовищ;
- стратегії суб'єкта господарювання є інструментами досягнення його цілей;
- реалізація стратегій передбачає функціонування у стратегічному режимі всіх підсистем суб'єкта господарювання [1].

Стратегії виконання завдань з аудиту історичної фінансової інформації та її складові необхідно розробляти враховуючи набуті наукові здобутки фахівців у галузі стратегічного менеджменту та наявного управлінського досвіду передових компаній світу, а також спеціалістів-практиків у складанні виробничо-господарських програм.

Поняття «стратегія» було відоме протягом сотень років. Стратегія – (дав.-гр. *στρατηγία*, мистецтво полководця) – загальний, не деталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі. Стратегію можна розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом в процесі реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті. Стратегія має здатність переходити від абстракції до конкретики у вигляді конкретизованих планів для функціональних підрозділів [4]. Сучасне поняття стратегії стосовно бізнесу з'явилося в середині ХХ сторіччя. Стратегію розглядали як комплекс дій компанії, сформованих відповідно рівня невизначеності й збільшення кількості зв'язків як всередині системи управління підприємством, так і у зовнішньому середовищі [2; 5, с. 20-23].

Розробляючи загальну стратегію аудиту, аудитор повинен:

- ідентифікувати характеристики завдання, які визначатимуть його обсяг;
- встановити звітні цілі завдання для планування часу аудиту та характеру необхідного повідомлення інформації;

- розглянути чинники, які з погляду професійного судження аудитора є важливими для спрямування зусиль аудиторської групи із завдання;
- розглянути діяльність, що передує завданню, та, якщо це застосовно, чи є належними знання суб'єкта господарювання за результатами виконання інших завдань партнером із завдання;

- уточнити характер, час та обсяг ресурсів, необхідних для виконання завдання.

Процес визначення загальної стратегії аудиту допомагає аудитору вирішувати (за умови завершення виконання процедур оцінки ризиків) такі питання, як:

- ресурси, необхідні для конкретних сфер аудиту, наприклад використання у сферах високого ризику членів аудиторської групи, що мають відповідний досвід, або залучення експертів зі складних питань;

- кількість ресурсів, необхідних для покриття конкретних сфер аудиту, наприклад кількість членів аудиторської групи, призначених для спостереження за процесом інвентаризації у важливих місцях, обсяг перевірки роботи інших аудиторів у разі аудиту групи або бюджет часу аудиту в годинах, який потрібно виділити для покриття сфер підвищеного ризику;

- час застосування таких ресурсів, наприклад на проміжному етапі аудиту або на основні дати зміни облікових періодів;

- управління, використання та нагляд за такими ресурсами, наприклад графік проведення інструктажів і нарад групи за результатами роботи, проведення огляду результатів роботи партнером та менеджером із завдання (зокрема, на території суб'єкта господарювання або за її межами), а також проведення огляду якості виконання завдання (Д8 МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності»).

У додатку «Міркування щодо вибору загальної стратегії аудиту» до МСА 300 наведено приклади питань, які аудитор може розглядати під час визначення загальної стратегії аудиту. Багато з цих питань також впливатимуть на детальний план аудиту. Наведені приклади стосуються широкого спектра питань, застосовних до багатьох завдань. Хоча розгляд деяких із зазначених нижче питань може вимагатись іншими МСА, не всі з них стосуються кожного завдання з аудиту, тому їх перелік не є вичерпним.

Характеристики завдання охоплюють таку інформацію:

1. Концептуальна основа фінансової звітності, відповідно до якої підготовлено фінансову інформацію, що підлягає аудиту, включаючи будь-яку необхідність в узгодженні з іншими концептуальними основами фінансової звітності.

2. Галузеві вимоги до звітності, наприклад звіти, що вимагаються органами, які регулюють діяльність галузі.

3. Очікуваний обсяг аудиту, включаючи кількість місць розташування компонентів, що підлягають аудиту.

4. Характер контролю між материнською компанією та її компонентами, що визначає, як консолідуватиметься фінансова звітність групи.

5. Обсяг перевірки компонентів іншими аудиторами.

6. Характер сегментів, що підлягають аудиту, включаючи потребу в спеціалізованих знаннях.

7. Застосовувана валюта звітності, включаючи будь-яку необхідність у перерахунку валюти для фінансової інформації, що підлягає аудиту.

8. Необхідність у проведенні законодавчо встановленого аудиту окремих фінансових звітів на додаток до аудиту з метою консолідації фінансової звітності.

9. Доступність результатів роботи внутрішніх аудиторів і ступінь потенційної довіри аудитора до їх роботи.

10. Використання суб'єктом господарювання послуг організацій, що ті надають,

та шляхи отримання аудитором доказів щодо структури або функціонування заходів внутрішнього контролю цих організацій.

11. Очікуване використання аудиторських доказів, отриманих під час попередніх завдань з аудиту, наприклад доказів стосовно процедур оцінки ризиків і тестів заходів внутрішнього контролю.

12. Вплив інформаційних технологій на аудиторські процедури, включаючи наявність даних та очікуваний ступінь використання комп'ютеризованих методів аудиту.

13. Координація очікуваного обсягу і часу виконання аудиту з будь-якими оглядами проміжної фінансової інформації та вплив отриманої під час таких оглядів інформації на аудит.

14. Наявність персоналу та даних клієнта.

Цілі звіту, час аудиту та характер повідомлення інформації включають розгляд таких питань:

1. Графік звітності суб'єкта господарювання, наприклад проміжні та кінцеві етапи.

2. Організація зустрічей з управлінським персоналом та тими, кого наділено найвищими повноваженнями, для обговорення характеру, часу та обсягу аудиторської роботи.

3. Обговорення з управлінським персоналом та тими, кого наділено найвищими повноваженнями, питань очікуваного типу та часу звітів, які слід надати, а також повідомлення іншої інформації у письмовій чи усній формі, включаючи звіт аудитора, листи управлінському персоналу і повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями.

4. Обговорення з управлінським персоналом питань стосовно очікуваного повідомлення інформації про стан виконання аудиту всього завдання.

5. Повідомлення аудиторам компонентів стосовно очікуваних типів і часу звітів, які слід надати, та іншої інформації, пов'язаної з аудитом компонентів.

6. Очікуваний характер і час повідомлення між членами аудиторської групи із завдання, включаючи характер та час проведення зустрічей групи, а також час огляду виконаної роботи.

7. Визначення того, чи очікуються будь-які повідомлення третім сторонам, включаючи відповідальність, визначену законодавчо або за контрактом щодо звіту за наслідками аудиту.

Значні чинники діяльності, що передують завданню, та знання, отримані за іншими завданнями передбачають висвітлення такої інформації:

1. Визначення суттєвості відповідно до МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» та, якщо це застосовано, визначення суттєвості для компонентів і повідомлення про це аудиторам компонентів згідно з вимогами МСА 600 «Особливі міркування - аудити фінансової звітності групи (включаючи роботу аудиторів компонентів)», попередню ідентифікація значних компонентів та суттєвих класів операцій, залишків на рахунках і розкриття інформації.

2. Попередня ідентифікація сфер з підвищеним ризиком суттєвого викривлення.

3. Вплив оціненого ризику суттєвого викривлення на рівні значної фінансової звітності на управління, нагляд та огляд.

4. Спосіб донесення аудитором до членів аудиторської групи із завдання особливого значення дотримання принципів сумніву та професійного скептицизму під час збору й оцінки аудиторських доказів.

5. Результати попередніх аудитів, що включали оцінку ефективності функціонування внутрішнього контролю, а також характер ідентифікованих недоліків та

дії, спрямовані на їх усунення.

6. Обговорення питань, що можуть вплинути на аудит, із персоналом фірми, який відповідає за надання інших послуг суб'єкту господарювання.

7. Докази обов'язків управлінського персоналу в розробці, впровадженні та підтриманні дієвого внутрішнього контролю, включаючи докази прийнятної документації такого внутрішнього контролю.

8. Обсяг операцій, який може визначити, чи є більш ефективним для аудитора довіряти внутрішньому контролю.

9. Значення, яке надається в межах усього суб'єкта господарювання внутрішньому контролю як засобу забезпечення успішної господарської діяльності.

10. Важливі досягнення в бізнесі, що впливають на суб'єкт господарювання, включаючи зміни в інформаційних технологіях і процесах бізнесу, зміни в складі провідного управлінського персоналу, а також придбання, злиття й вилучення капіталу.

11. Важливі події в галузі, наприклад зміни в нормативних актах, що регулюють галузь, чи поява нових вимог до звітування.

12. Важливі зміни в концептуальній основі фінансової звітності, наприклад зміни в стандартах бухгалтерського обліку.

13. Інші застосовні важливі зміни, наприклад зміни у правовому середовищі, що впливають на суб'єкт господарювання.

Висвітлюючи в стратегії інформацію, яка стосується *характеру, часу та обсягу ресурсів*, аудитор повинен розкрити:

– підбір аудиторської групи із завдання (включаючи, якщо це потрібно, відповідального за перевірку контролю якості виконання завдання) та розподіл роботи між її членами, включаючи призначення членів групи із належним досвідом для роботи в сферах із можливим високим ризиком суттєвого викривлення.

– розробку бюджету завдання, включаючи урахування відповідного часу, зарезервованого для роботи в сферах із можливим високим ризиком суттєвого викривлення.

Загальна стратегія аудиту визначає обсяг, час і напрям аудиту. Передумовами розроблення загальної стратегії аудиту є ознайомлення для розуміння суб'єкта господарювання і його середовища, діагностика безперервності діяльності, оцінювання ризику та суттєвості, визначення умов аудиту. Для удосконалення процесу формування загальної стратегії аудиту доцільно застосовувати на рівні окремих суб'єктів аудиторської діяльності типову структуру загальної стратегії аудиту, яка би забезпечувала належну якість його подальшого планування та здійснення.

Список літератури

1. Афанасьєва М.Г. Стратегія забезпечення стабільного економічного розвитку залізорудної галузі України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / М.Г. Афанасьєва. – Кривий Ріг, 2015. – 258 с.
2. Економіка і організація виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eior.flybb.ru/topic120.html>. – Назва з екрану. – (Дата звернення: 30.06.2014).
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2013_1.pdf
4. Стратегія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Стратегія>. – Назва з екрану. – (Дата звернення: 30.06.2014).
5. Шершньова З.Є., Стратегічне управління: Підручник / З.Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

Одержано 26.12.15

УДК 347.736

С.С. Дернунов, магістр гр. ФК-14М

Кіровоградський національний технічний університет

Моделі прогнозування банкрутства підприємств

Проаналізовано моделі прогнозування банкрутства підприємств. В статті розглянуто різні підходи до прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. Визначено їх переваги та недоліки.

банкрутство, методи, оцінка, прогнозування, підприємство, фінансовий стан

Постановка проблеми. Фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, що відображає фінансові відносини суб'єкта ринку і його здатність фінансувати свою діяльність за станом на певну дату. В процесі постачальницької, виробничої, збутової і фінансової діяльності відбувається безперервний процес кругообігу капіталу, змінюються структура засобів і джерел їх формування, потреба у фінансових ресурсах і, як наслідок, – фінансовий стан підприємства.

Таким чином, аналіз діагностики банкрутства та його запобігання, підтримка платоспроможності підприємства є актуальними в країнах з ринковими відносинами. Найефективнішим засобом запобігання банкрутства є фінансова санація, що забезпечує фінансове оздоровлення підприємств, збереження робочих місць, підвищення виробничого потенціалу, а отже і економічну безпеку країни

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом багато уваги приділяється питанню діагностики банкрутства. Так, проблема діагностики банкрутства знайшла своє відображення в дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. І. Жучкова та В. Федюрко адаптували методіку експертних оцінок для прогнозування банкрутства вітчизняних банків. Л. Лигоненко запропонував розробку стохастичної імітаційної моделі ймовірності банкрутства. А. Романов та Б. Одинцов для прогнозування банкрутства використовували нейромережеві системи. Г. Семенов, О. Єропутова, О. Плаксюк розглядають діагностику банкрутства підприємства на базі застосування статистичних моделей. Темі діагностики ризику банкрутства та впливу інфляції на прийняття рішень фінансового характеру присвятили свої роботи М. Болух та В. Бурчевський

Мета статті. Розкриття методів оцінки і прогнозування банкрутства підприємств.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці для прогнозування стійкості роботи підприємства, вибору його фінансової політики, а також визначення ризику банкрутства використовуються різні економіко-математичні моделі.

Найбільш вживані методи оцінки ймовірності банкрутства підприємства - це 2-моделі, запропоновані відомим західним економістом Е. Альтманом.

Проведені дослідження показали, що певні комбінації відносних показників мають високу здатність характеризувати ймовірність швидкого банкрутства того чи іншого підприємства. На основі використання прийомів статистичного методу, названого аналізом множинних дискримінант (Multiple-discriminant analysis, MOA), було розраховано параметри кореляційної лінійної функції:

$$Z = EA_n X_n; \quad (1)$$

де E - показник неплатоспроможності підприємства;

A - параметри, що показують ступінь впливу показників на ймовірність банкрутства;

X - показники (фактори впливу) діяльності підприємства.

Дана модель двофакторна. У розрахунках використовувались і такі показники, як коефіцієнт покриття і коефіцієнт фінансової залежності. Для США ця модель має такий вигляд:

$$Z = -0,877 - 1,0736k + 0,0579k_{\phi i}; \quad (2)$$

де k - коефіцієнт покриття = поточні активи / поточні зобов'язання; $k_{\phi i}$ - коефіцієнт фінансової залежності = позикові кошти / загальний розмір пасивів.

Досліджуючи функціонування різних господарських систем, найчастіше обмежуються використанням простої функції.

Для підприємств, у яких $Z = 0$, ймовірність банкрутства дорівнює 50%. Якщо $Z < 0$, то ймовірність банкрутства менша 50% і далі знижується у міру зменшення Z . Якщо $Z > 0$, то ймовірність банкрутства більша 50% і зростає зі збільшенням Z .

Достоїнством даної моделі є її простота та можливість застосування в умовах обмеженого обсягу інформації про підприємство.

Проте очевидно, що прогнозування неплатоспроможності підприємства за допомогою двофакторної моделі не забезпечує високої точності розрахунків, які характеризують ділову активність та ефективність функціонування підприємства. Необхідна складніша функція, залежна від більшої кількості змінних.

У західній практиці широко використовуються багатофакторні моделі Е. Альтмана. У 1968 р. було запропоновано п'яти-факторну модель прогнозування - це так звана модель "Altman Z-score". Вона являє собою функцію від деяких показників, що характеризують економічний потенціал підприємства і результати його роботи за звітний період (19.12), де p змінюється від 1 до 5. П'ятифакторна модель має вигляд:

$$Z = 1,2K_1 + 1,40K_2 + 3,30K_3 + 0,60K_4 + 0,99K_5; \quad (3)$$

де K_1 - K_5 розраховуються за такими алгоритмами: K_1 , - частка власних оборотних коштів в активах підприємства; K_2 - нерозподілений прибуток у загальному обсязі активів (показує рентабельність активів, розраховану з використанням величини нерозподіленого прибутку); K_3 - частка прибутку (до сплати процентів і податків) у загальному обсязі активів (характеризує рентабельність активів, розраховану з використанням показника балансового прибутку); K_4 - ринкова вартість акціонерного капіталу в загальному обсязі боргових зобов'язань; K_5 - виручка від реалізації у загальному обсязі активів (характеризує віддачу активів).

Залежно від Z прогнозується ймовірність банкрутства: до 1,8 - дуже висока; від 1,8 до 2,7 - висока; від 2,8 до 2,9 - можлива; більше 3,0 - дуже низька. Точність прогнозу в цій моделі в горизонті одного року становить 95%, двох років - до 83%, у цьому виявляється перевага даної моделі. Недолік цієї моделі в тому, що вона можлива для використання в основному для великих компаній.

Семифакторна модель, розроблена Е. Альтманом у 1977 р., дозволяє прогнозувати банкрутство на перспективу 5 років з точністю до 70% і включає такі показники: рентабельність активів; мінливість (динаміку) прибутку; коефіцієнт покриття (ліквідності); коефіцієнт автономії; сукупні активи.

Достоїнство цієї моделі полягає у максимальній точності. Однак її застосування утруднене через нестачу інформації (потрібні дані аналітичного обліку, яких немає у зовнішніх користувачів).

Z-рахунок Альтмана - не єдиний критерій визначення можливого банкрутства підприємства. В аналітичному дослідженні та прогнозуванні використовуються й інші критерії ймовірності фінансової кризи на підприємстві. До них належать:

- істотні втрати в основній виробничій діяльності;
- підвищення собівартості продукції;
- зниження продуктивності праці;
- збільшення обсягу неліквідності оборотних коштів і наявність наднормативних запасів;
- неповне завантаження потужності, неритмічність виробництва;
- втрата клієнтів і покупців готової продукції, тобто несприятливі зміни у портфелі замовлень;
- перевищення критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості;
- надмірне використання короткострокових позикових коштів у ролі джерел фінансування довгострокових вкладень;
- постійне зростання до небезпечних меж частки позикових коштів у загальній сумі джерел коштів;
- хронічне невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами, акціонерами;
- неправильна реінвестиційна політика і т. д.

До негативних тенденцій у діяльності підприємства можуть призвести фактори макроекономічного характеру, наприклад: політична нестабільність у країні, де знаходиться підприємство, і в країнах постачальників сировини (споживачів продукції); нестабільність господарського та податкового законодавства, фінансового й валютного ринків; високий рівень інфляції; спад кон'юнктури в економіці в цілому.

Достоїнствами цих рекомендацій можна вважати системність, комплексний підхід до розуміння фінансового стану підприємства з точки зору можливого банкрутства, застосування підприємством будь-якої галузі без істотного коригування.

Труднощі використання цих рекомендацій полягають у такому: більш високий ступінь складності прийняття рішень в умовах багатокритеріальної задачі; суб'єктивність прогнозного рішення незалежно від числа критеріїв; інформативний характер розрахованих значень критеріїв; необхідність додаткової інформації тощо.

У разі надходження сигналів про ймовірність настання банкрутства підприємству слід розробити заходи для виходу з несприятливої ситуації. До них належать:

- впровадження нових, ефективних, ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій;
- експорт конкурентоспроможної продукції;
- розробка нових видів продукції, які користуються попитом у покупців;
- проведення маркетингової кампанії;
- цінова конкуренція;
- ефективна організація збуту, висока якість обслуговування;
- зниження виробничих витрат;
- удосконалення управління на підприємстві.

Проаналізувавши дані моделі, можна стверджувати що майже усі вони мають недоліки. Вони не можуть бути однаковими для різних галузей і підприємств, охоплюють не всі сторони діяльності господарюючого суб'єкта. Для того, щоб прогноз

був більш обґрунтованим, рекомендується комплексно використовувати одночасно кілька методів прогнозування ймовірності банкрутства

Список літератури

1. Крамаренко Г.О., О.Є. Чорна. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид.: Підручник. – К., Центр учбової літератури, 2009 – 520 с.

Одержано 28.12.15

УДК 336.717

Д.С. Риндіна, ФК 14-1М

Кіровоградський національний технічний університет

Зарубіжний досвід банківського кредитування фізичних осіб

Проведено дослідження іноземного досвіду здійснення банківських операцій щодо кредитування населення та можливості його використання в кредитній діяльності банків України. Були розглянуті певні види кредитування фізичних осіб, що надаються у США та країнах Європи. Було проаналізовано іпотечне кредитування у країнах ЄС.

банк, кредитування населення, зарубіжний досвід, кредит, кредитні бюро

В сучасних умовах кредитні відносини набувають широкого розвитку між банками та населенням. Населення кредитує банки через вклади в них. В той час, як банки надають населенню споживчі кредити, серед яких значний обсяг мають кредити на придбання чи будівництво житла, на поліпшення житлових умов та створення підсобного домашнього господарства, а також на невідкладні потреби. Кредит стає інструментом, що забезпечує безперервність процесу кругообігу основного та оборотного капіталу у населення; прискорює процеси реалізації товарів і послуг; стимулює підвищення платоспроможного попиту на товари та послуги. Кредит зміцнює фінансову базу населення [4, с. 48].

Актуальність теми. Однією з найважливіших категорій ринкової економіки є кредитування населення. Адже кредитування фізичних осіб впливає на розвиток не тільки фінансового ринку, а й економіку країни в цілому.

Проте спадкоємність світового досвіду в цьому найважливішому аспекті функціонування комерційних банків представляє сьогодні підвищений інтерес, оскільки власний досвід кредитування населення і спроби організації кредитного процесу потребує подальшого розвитку.

Питання, які стосуються кредитування висвітлено у працях таких вчених: Ревуцька Н.В., Василенко В.Н., Мамутов В.К., Брітченко І.Г., Сидоренко В.А., Меджибовська Н.С., Улановський А.С., Гриньков Д.М., Крупський В. М., Пуховкіна М. Ф., Лаврушин О.І., Роуз П., Рід Е., Матук Ж., Едвардс Б. та інші.

Метою даної статті стало дослідження зарубіжного досвіду організації процесу кредитування населення та можливості його використання в кредитній діяльності банків України.

Найбільшого розвитку споживче кредитування за кордоном набуло у 20-ті роки ХХ ст. у США, Канаді, Англії та Австралії, а з середини 50-х років – у ФРН, Франції, Італії та інших європейських країнах, а трохи пізніше у Японії під впливом посилення розриву між зростаючими можливостями виробництва й обмеженими рамками платоспроможного попиту населення.

На 2013 рік найвищий рівень обсягів споживчого кредитування зафіксовано у країнах Азії, на другому місці – країни Європи, на третьому – Латинської Америки. Треба зауважити, що у розвинених країнах споживче кредитування приносить банкам значну частку доходів, тому що майже всі великі покупки відбуваються в кредит. У Європі кількість людей, що користуються споживчими кредитами, більш ніж у 50 разів перевищує українські показники, а в США – у 75 разів [10].

У США та Західній Європі сформовано розвинену і законодавчо врегульовану систему кредитування, в основі якої існують методи визначення платоспроможності позичальника. У ході аналізу можливості погашення кредиту з'ясовуються рівень і стабільність доходів позичальника та обсяг його зобов'язань. У США максимальне відношення зобов'язань позичальника до його доходів не може перевищувати 35%, у тому числі виплати за кредитом не повинні перевищувати 28%. Додатковим захистом від кредитного ризику є внесення покупцем першого внеску, що до речі активно використовується і в нашій країні.

Україна також не є винятком, щодо певних методів визначення платоспроможності позичальника. Для того, щоб зрозуміти чи буде для банку вигідно надавати кредит тій чи іншій особі, тобто чи зможе позичальник виплатити борг, треба виявити його кредитоспроможність. Для цього проводиться аналіз з використанням балів, де як і в США та країнах Європи, оцінюються рівень і стабільність доходів позичальника та обсяг його зобов'язань. Велике значення мають архіви банку. Якщо клієнт вже отримував кредит у даному банку, то в архіві містяться відомості про можливі затримки в погашенні боргу або інші порушення. Із зовнішніх джерел найважливішими є відомості, отримані з інших банків, які обслуговують даного клієнта та кредитне бюро.

Як показує світовий досвід, кредитне бюро бере на себе функції посередника з обміну інформацією про платоспроможність. Науковці визнають ефективним функціонування такого структурного ланцюга «банк (інвестиційна компанія) - кредитне бюро – позичальник».

Кредитні бюро ведуть свою діяльність практично у всьому світі. У Канаді, наприклад, вони діють ще з 1919 р., в Україні процес їх становлення було започатковано в 2005 році. Більшість країн прийшла до висновку, що ефективний розвиток економіки неможливий без інформаційної відвертості і прозорості. Таким чином, збільшення міри доступності інформації у сфері фінансового посередництва позитивно позначається на ефективності кредитування, і як наслідок на зростанні валового внутрішнього продукту і продуктивності праці.

Для того, щоб визначити ситуацію, яка склалася на ринку споживчого кредитування у зарубіжних державах, розглянемо детальніше види та умови кредитування населення. Вирішальну роль у цьому питанні відіграє ціна кредиту. Якщо взяти, наприклад, кредит на купівлю автомобіля у Великобританії, то ціна його на 2013-2014 рр. становить 2-3 % на рік, тоді як у Росії – до 35-50 % річних [8].

Щодо ситуації у США, то близько 90 % нових автомобілів купують у кредит. Як правило, кредитує покупця сам виробник. Типові терміни кредитування – 2, 3 або 4 роки із щомісячною виплатою від 300 до 600 дол. Розмір першого внеску залежить від вартості автомобіля та становить 5-10 %. У Великобританії вартість таких кредитів не

перевищує 5-6 % річних. Кредит на покупку автомобіля оформляють, як правило, на 3 роки. При цьому ціна автомобіля збільшується приблизно на 8-10 %. Французи за кредит на купівлю автомобіля платять 7-8 % на рік, на покупку побутової техніки – близько 10 %. Споживчі кредити в Німеччині коштують від 9 до 12 % річних (за умови, що кредит видається на 3 роки). Якщо клієнт банку має вагомий перший внесок, то він зможе одержати кредит під 5-6 % річних [12].

Також однією із кредитних послуг, яка надається банками за кордоном, є позика на освіту. Це довгострокові позики з низьким рівнем банківського відсотка. Їх використовують для оплати навчання дітей в школі, коледжі та університеті. У кожній країні розмір такої позики різний. Так, у Великобританії мінімальний розмір кредиту становить 1 тис. фунтів стерлінгів. Максимальний розмір кредиту не установлюється. Позичальнику немає необхідності отримувати весь кредит повністю одночасно. Він може отримувати кошти на протязі певного періоду часу - до десяти років - по мірі переходу дітей з школи в коледж або ж університет. Строк погашення кредиту може бути встановлений на тридцять років.

У США, взагалі, кредитування на освіту є найбільш поширеним і звичайно, користується неабияким попитом. Умови кредитування ідивідуальні і залежать від навчального закладу, де має намір навчатися позичальник.

У Республіці Білорусь «Беларусбанк» кредитує не більше 70% вартості навчання. Плата за освітній кредит: 2 -кратна ставка рефінансування НБ РБ на дату укладення кредитного договору і становить близько 12-14 %. Погашення кредиту здійснюється з наступного місяця після закінчення установи освіти протягом 1-5 років (в залежності від освіти яку здобуває позичальник)[14].

Якщо розглядати даний вид кредитування в Україні, то це є дещо проблематично, адже спеціального кредиту на навчання в нашій країні не має. Необхідну сумму на навчання можна отримати оформивши звичайний грошовий кредит.

Кредит на освіту, на мій погляд, є одним з найважливіших банківських продуктів. Освіта – це важливо, а ціни ростуть і здобути її стає дедалі складніше. Тому такі кредити завжди будуть користуватися попитом. Це нам і доводить зарубіжний досвід, Адже за кордоном кредити для студентів дуже популярні. По-перше, в західних країнах між банками і вузами підписані контракти; по-друге, кредити оформляються на весь період навчання; по-третє, виплати по кредитах студенти починають здійснювати після того, як закінчують навчання і влаштовуються на роботу, по-четверте, ставки по даному виду кредитування найнижчі[15].

Також є кредити з індивідуальними умовами – це відносно нові кредити, які надаються в основному фізичним особам для придбання великих товарів. До них відносяться купівля яхти, реконструкція будинку, будівництво басейну, тенісного корту. Для отримання кредиту позичальник повинен заповнити форму встановленого зрізця і відправити її в банк. Для того, щоб отримати кредит у тій же Великобританії, немає необхідності зустрічатися клієнту з банківським працівником. Кредит буде виданий банком на основі заяви. Потім позичальник отримує від банку повідомлення поштою про видачу кредиту. Отримавши всі документи банк відкриває позичальнику кредитну лінію. Є можливість спільного користування кредитом кількома позичальниками. Для цього кожній особі, пропонується дати про себе необхідну інформацію в кредитному договорі[13].

У багатьох країнах Західної Європи та в США після Другої світової війни широкого розповсюдження набув диспозиційний кредит, який являв собою своєрідну різновидність контокорентного кредиту для населення. Диспозиційний кредит

надається позичальнику - фізичній особі без чіткої домовленості про терміни погашення і без ув'язки з певною метою використання. Часто такий кредит запроваджується для задоволення дрібних фінансових потреб населення. У ролі позичальників можуть бути тільки фізичні особи - власники поточних рахунків, які мають постійні доходи, що перераховуються на ці рахунки. Розмір кредиту визначається залежно від умов діяльності тієї чи іншої установи банку. У будь-якому випадку він має чітко встановлений характер і визначається розміром одержуваних регулярних доходів. Верхня межа кредиту становить суму в розмірі двох місячних окладів власника рахунку. Процент по диспозиційному кредиту, як правило, на один пункт перевищує високу процентну ставку контокорентного кредиту. Висока процентна ставка по диспозиційному кредиту пояснюється тим, що він надається практично без забезпечення. Забезпечення кредиту базується тільки на встановленій і підтвердженій в ході ведення поточного рахунку платоспроможності клієнта. Це означає, що даний вид кредиту може бути наданий без будь-якого спеціального забезпечення, хоча час від часу банк перевіряє фінансовий стан клієнта.

Якщо ж розглядати іпотечне кредитування, то середня забезпеченість громадян України житлом сьогодні в 2-3 рази менша, ніж у розвинених країнах світу.

У країнах Євросоюзу до 80 % усіх кредитів видається під заставу нерухомості, що свідчить про розвиненість економіки. Терміни кредитування достатньо тривалі, кредитні відсотки змінюються під впливом макроекономічних процесів.

У Німеччині для одержання кредиту на житло позичальнику необхідно лише подати в банк копії документів, що підтверджують право власника на майно, яке й забезпечує кредит. Розмір кредиту залежить від вартості об'єкта, його забезпечення, тобто від вартості майна заставодавця. Такі кредити надаються іпотечними банками і звичайними ощадними касами на тривалий термін – до 30 років. Через кожні 5 років процентна ставка за ними переглядається. Також у цій країні є можливість отримати пільгові кредити для родин з обмеженими доходами [9].

У Франції пільгові кредити мають назву «пільгові кредити на вступ у право власності» і використовуються для фінансування вступу в право власності родин з низькими доходами. Такі кредити видаються під тверду чи плаваючу ставку терміном на 20 років.

Пільгові кредити в Італії видаються інститутами земельного кредиту терміном не більш як на 25 років. Їх розмір наближається до 100 % витрат, із них придбання житла. Процентні ставки за такими кредитами знижуються залежно від коштів, якими володіє позичальник [12].

В Іспанії значного поширення набули кваліфіковані житлові кредити. Вони видаються органами державного (офіційного) кредиту і приватними установами на вигідніших умовах порівняно з ринковими як щодо процентних ставок, так і щодо терміну погашення кредиту. Для стимулювання видачі цих кредитів різними кредитними установами фінансові органи насамперед звільняють їх від необхідності мати обов'язкові резерви для таких цілей.

Для порівняння: вивчаючи умови по іпотечному кредитуванню різних банків нашої країни, на 2015 рік в Україні максимальний строк кредитування під заставу житла становить 20 років, а мінімальна відсоткова ставка за іпотечними кредитами в національній валюті становить 18,2% річних.

Аналізуючи світовий досвід іпотечного кредитування житлової сфери, можна дійти висновку, що в Україні можливе застосування тих моделей іпотечного кредитування, що поєднують у собі кращі елементи класичної американської іпотеки,

німецької системи заощаджень, дореволюційних позикових кас і радянських житлово-будівельних кооперативів.

Загалом потрібно зауважити, що важливими умовами реалізації класичних моделей іпотечного кредитування є стабільність економіки, надійність та ефективність фінансово-кредитної системи, наявність розвинутого ринку цінних паперів, висока платоспроможність населення і найголовніше – активна участь держави як гаранта стабільності всієї системи відносин під час іпотечних операцій.

Висновок. Дослідження закордонного досвіду здійснення банківських операцій щодо надання споживчих кредитів дає змогу узагальнити та забезпечити його використання банками України.

На сьогоднішній день існує досить широкий спектр банківських продуктів з кредитування населення, як на світовому ринку так і на ринку України. Та все ж за кордоном обсяг кредитних операцій по кредитуванню населення складає одну третину від загального обсягу наданих кредитів, в Україні цей показник значно нижчий.

У країнах Євросоюзу та США спостерігається досить розвинуте кредитування населення на купівлю житла, терміни кредитування є достатньо тривалими, є можливість отримати пільгові кредити для сімей з обмеженими доходами, широкий вибір споживчого кредитування на особисті потреби, є можливість отримати кредит, що спеціально призначається для здобуття освіти.

Усе це свідчить про розвиток банківської системи і кредитних взаємовідносин населення та іноземних банків.

Звичайно, жодна країна не має досконалої банківської системи і сто відсоткової довіри населення до банків. Але багатолітній зарубіжний досвід, щодо кредитування фізичних осіб повинен бути джерелом черпання корисної інформації та ідей для поліпшення банківської системи в Україні.

Тож, перш за все потрібно розширити види кредитів, що надаються фізичним особам основуючись саме на досвіді інших країн. Виявити, які банківські продукти користуються найбільшим попитом у нашій країні. Розробити доступні та прозорі умови, які будуть вигідними для обох сторін.

Наприклад, запровадити такий вид кредиту, як кредит на освіту. Він є дуже популярним в США та країнах Європи. Також в Білорусі практикують такий вид кредитування.

В Україні, нажаль, не має спеціального кредиту на освіту. Що, на мою думку, є помилкою. Адже освіта була і буде одним із найважливіших етапів в житті кожної людини. А оскільки ціни з року в рік тільки зростають, здобути вищу освіту стає складніше. Тому такий вид кредиту з доступними умовами буде користуватися попитом та приносити дохід банкам.

Список літератури

1. Владичин, У. В. Банківське кредитування: навчальний посібник / За ред. С.К. Реверчука.- К. : Атіка, 2008. - 648 с
2. Кириченко О. А. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку / О.А. Кириченко, Л. В. Патерікіна // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – 7(85). – 182-199 с.
3. Ревуцька Н.В. Кредитування населення: зарубіжний досвід і перспективи розвитку в Україні // Цінні папери України. - 2012. - №2. – 22-23с.
4. Ширинская Е.Б. Операции коммерческих банков : российский и зарубежный опыт. -М.: Финансы и статистика 2011.- 450 с.
5. Шемшученко Г.Ю. Фінансово-правове регулювання банківського кредитування: Монографія / Г.Ю. Шемшученко. - К.: ТОВ «Юридична думка», 2006. - 264 с.

6. Офіційний сайт НБУ: Щорічна фінансова звітність. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
7. Обговорення проблем сучасного споживчого кредитування // Матеріали круглого столу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.poglyad.com>
8. Офіційний сайт Асоціації українських банків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.com.ua>
9. Офіційна інтернет-сторінка Державної іпотечної установи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipoteka.gov.ua>.
10. Consumer Affairs: European Parliament to vote on Consumer Credit Directive (Wednesday 16th January 2013). [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.europa.eu>.
11. Офіційна інтернет-сторінка Newsru.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/finance/21may2013/banki_dov.html
12. Науковий вісник НЛТУ України. Економіка, планування та управління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvunfu.esy.es/Archive/2013/23_13/index.htm
13. Книги. Статті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookss.in.ua/book_bankivske-kredituvannya-fizichnih-osib_851/8_tema-7.-zarubizhnij-dosvid-bankivskogo-kredituvannya-fizichnih-osib
14. Офіційний сайт «Беларусбанк». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://belarusbank.by/ru/fizicheskim_licam/kredit/consumer/kredit_na_obuchenie
15. Офіційний сайт «Деньги». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dengi.ua/clauses/38306_Kak_vzyat_kredit_na_uchebu.html

Одержано 14.12.15

УДК 930.22

О.М. Петренко, магістр, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет, м.Кіровоград

До питання документаційного забезпечення звернення громадян органів державної влади

Метою статті є дослідження питання документаційного забезпечення звернення громадян, а саме, вивчення проблем, що пов'язані з належним опрацюванням документів, що надходять до державних установ. Також в роботі описано діяльність системи електронного документообігу, її можливості та переваги в використанні.

документаційне забезпечення управління, звернення громадян, інформаційні технології, документообіг, система електронного документообігу

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі документаційного забезпечення звернення громадян в системі підвищення ефективності діяльності, як окремого підрозділу, так і установи в цілому. Сучасний рівень діловодства характеризується тим, що завдання покладені на підрозділ не в повній мірі виконуються та забирають багато часу, тобто має місце неефективна робота управління документацією. За цих умов на служби діловодства необхідно покласти завдання не тільки і не стільки створення документації та забезпечення її руху, але

---

* Науковий керівник: Бондаренко О.В.

головним чином питання інформаційної підтримки всіх управлінських рішень на підставі досконалої організації їх документаційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі проблемам документаційного забезпечення звернення громадян в органах державної влади приділяється достатньо уваги. Про це свідчать численні наукові праці таких учених, як А. Вишневського, М. Кучерова, П. Ковкіна, М. Рожко, Т. Іванової, Л. Піддубної, С. Сельченкової, М. Твердохліб та інших дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблеми документаційного забезпечення процесу звернення громадян в органах державної влади.

Виклад основного матеріалу. Діловодство за зверненнями громадян ведеться окремо від інших видів діловодства.

Як правило, до державних установ прибуває чимала кількість звернень громадян, робота з ними покладається на спеціально створений структурний підрозділ (зазвичай у складі служби діловодства). Таким підрозділом може бути, наприклад, відділ (відділ або сектор).

Наказом керівника державної установи призначається особа, яка займається цією роботою. Зазвичай подібні завдання покладаються на відповідального за діловодство в установі (наприклад, на секретаря) або на кадрову службу (фахівця з кадрів). В залежності від структури установи та виходячи із принципу доцільності, функції з ведення діловодства за зверненнями громадян можуть бути покладені й на іншу посадову особу (структурний підрозділ). Взагалі рішення про те, на кого будуть покладені відповідні обов'язки, затверджує керівник установи. Особисту відповідальність за стан діловодства за зверненнями громадян несуть керівники державних установ [2].

Згідно з посадовими інструкціями фахівці, відповідальні за роботу за зверненнями громадян, зобов'язані знати нормативно-правові акти, що регламентують цю роботу, насамперед Закон України "Про звернення громадян"[3].

Відповідно до діючого законодавства, під зверненнями громадян розуміється викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Пропозиція (зауваження) - звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання - письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, — невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного

органу або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів [3].

Організація діловодства за зверненнями громадян регламентується Інструкцією з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації. У ній визначено чіткий порядок роботи з цими документами незалежно від категорії специфіки діяльності тієї чи іншої установи [2].

Робота за звернення громадян включає: організацію прийому громадян; приймання і первинне опрацювання письмових звернень; реєстрацію звернень; направлення звернень на розгляд та виконання; повідомлення заявника про направлення звернення до інших установ; повідомлення заявника про необхідність більш тривалого розгляду звернення; контроль за строками виконання звернень і прийняття щодо їх розгляду рішень; інформаційно-довідкову роботу за зверненнями громадян; повідомлення заявника про прийняття рішення з одночасним, у разі необхідності, направленням рішення для виконання у відповідні органи; формування звернень у справи та їх поточне зберігання; аналіз звернень, що надійшли до установи [4].

Аналізуючи процедуру звернень громадян, можна виокремити різні засоби, що дозволені діючим законодавством, наприклад, особистий прийом, письмові звернення та телефонний зв'язок «гаряча лінія». Кожне звернення повинно бути занесене до журналу реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян, далі формується окрема справа, в якій зберігаються всі документи, що стосуються розгляду даної заяви [2]. Звернення надається на розгляд керівнику для встановлення виконавця і терміну розгляду. Він несе персональну відповідальність за стан розгляду звернення та надає відповідь громадянину.

Окрім цього, згідно Закону України «Про звернення громадян» контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян відповідно до своїх повноважень здійснюють центральні органи виконавчої та законодавчої влади, депутати рад різного рівня, інші відповідні органи [3].

Дослідження структури звернень громадян до Головного управління юстиції показує те, що у основному більше половини надходить шляхом письмових звернень. Такі звернення потребують відповіді не лише громадянам, а й органам, від яких вони надійшли, що відповідно примножує об'єм документообігу. Організація обов'язкового і своєчасного повідомлення заявників про результати розгляду їх заяв і скарг потребує сучасного підходу до інформаційного забезпечення подібних структурних підрозділів органів державної влади [1].

На сьогоднішній день документи є носіями критично важливої інформації, без якої успішна діяльність сучасної організації була б неможливою. Вирішення ключових управлінських задач та суцільна комп'ютеризація зумовили створення високопродуктивних програмних засобів для систематизації та ефективного використання своїх інформаційних ресурсів. Інформаційні системи набули статусу соціально значущого фактора, який впливає на безпеку та добробут суспільства.

В цей період у більшості відділів по роботі зі зверненнями громадян першорядними проблемами вважається недосконале технічне забезпечення та відсутність систем автоматизації документообігу. Через це є дублювання інформації, істотні затрати часу на реєстрацію звернень громадян, формування справ, зняття з контролю.

В Україні повільно, але починають розуміти важливість комплексного підходу до проблем автоматизації державних органів, усвідомлюючи, що ефективність автоматизації залежить, перш за все, від того, наскільки повно і всебічно охопила вона всі сфери діяльності. Саме тому в останні роки в області ІТ значно зросла роль систем керування документами (СКД), які є важливою складовою частиною систем управління організацією, характерною стала ідея побудови корпоративних інформаційних систем.

Інформаційні технології – це насамперед висока швидкість передачі й обробки інформації, а також практично не обмежені за обсягом та одночасно компактні сховища даних. Особливості ІТ дозволяють розглядати їх як ще один засіб підвищення ефективності управління будь-якою структурою. [5].

Запровадження в діяльність органів державної влади систем електронного документообігу (СЕД) теж спричиняє ряд проблем, які пов'язані із їх різноманітністю та складністю налагодження взаємозв'язку. Отож, СЕД, які вже впроваджуються органами виконавчої влади: «Мегаполіс: Документообіг», «Оптіма», «Свфрат: Документообіг», «Ісіда» та ін., мають багатоманітний інтерфейс, що призводить до проблем з обміном інформацією між ними без додаткового програмного забезпечення.

Обробка і систематизація великих масивів документів - невіддільні частки діяльності будь-якої організації. Вірно налагоджене діловодство, організоване відповідно до чинного законодавства та відповідає вимогам стандартів та інструкцій, які регламентують роботу з документами, багаторазово підвищує ефективність управління і забезпечує захист комерційних інтересів.

У теперішньому соціально-економічному становищі в умовах пошуку оптимальних шляхів інформатизації суспільства та входження України у світовий інформаційний простір першорядне значення набуває вирішення багатоаспектної проблеми документального забезпечення управління (ДОП), за допомогою якого процеси документування, організації документів і документообігу набувають нормативного або впорядкованого характеру. Недостатня науково-теоретична розробленість і відсутність належної державної уваги до створення концептуальної бази і вироблення єдиних підходів до організації ДОП тягнуть за собою різні негативні наслідки, зокрема, відрив від міжнародних правил та технологій, неефективність і недостатню цінність збереження інформаційних ресурсів і т.д. Багатоаспектний, міжвідомчий характер проблеми вимагає відповідної організації фундаментальних та прикладних наукових досліджень та розробок, їх координації та фіксування.

Крім цього, СЕД структурних підрозділів по роботі із зверненнями громадян повинні використовувати технології, які дозволяють захищати документи від підробки й підтверджувати їхню дійсність. У цей час найпоширенішим способом перевірки легітимності паперового документа є зчитування попередньо нанесеного штрихового коду, перетворення його в цифрову форму й порівняння отриманих даних з інформацією про документ у електронній базі. Інформація про документ зі штрих-кодом може бути отримана тільки за допомогою спеціальних технічних засобів (сканування), що потребує додаткових витрат. Рішення вищевказаних проблем полягає у виборі СЕД на підставі інформаційної технології, яка буде найбільш повно відповідати завданням органів виконавчої влади в сфері роботи із зверненнями громадян.

До основних вимог цієї системи можна зачислити: підтримка технології штрих-кової ідентифікації документів; вбудовані засоби для сканування інформації.

При зверненні громадянина до органів державної влади, працівник відповідного структурного підрозділу буде мати можливість наносити на лист заявника унікальний штрих-код. Після цього лист сканується і попадає до системи електронного

документообігу, де він проходить послідовно всі етапи в електронному вигляді. Таким чином, звернення залишиться у базі даних системи і громадянин може в будь-який час отримати повну інформацію про стан його листа, а керівник органу влади – своєчасно контролювати його виконання.

З введенням СЕД також буде дозволено оперативно отримувати документи, здійснювати аналітичну та статистичну оцінку процесів обробки документів; забезпечувати цілісність і конфіденційність інформації при мінімальних витратах часу на пошук необхідних даних [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що дане дослідження має важливе значення, як для самих громадян так і для органів державної влади, тому слід зазначити, що для ефективної роботи документаційного забезпечення звернення громадян потрібно налагодити автоматизовану обробку звернень громадян для швидкого оброблення документів.

Список літератури

1. Вишневський А., Кучеров М. електронний документообіг: досвід Голодержслужби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.softline.kiev.ua/ua/elektronnij-dokumentoobig/634-elektronnij-dokumentoobig-dosvid-golovderzhsluzhbi-ukrajini.html>
2. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації від 14 квітня 1997 р. №348 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ) [Електронний ресурс]/ сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п>
3. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996р. № 393/96 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]/ сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-ВР>
4. Сельченкова. С.В. Діловодство: практичний посібник/С.В. Сельченкова.– К.: Видавництво «Інкунамбула», 2009. – 480с.
5. Іванова Т.В. Діловодство в органах державного управління та місцевого самоврядування: Навчальний посібник/ Т.В. Іванова, Л.П.Піддубна – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 360 с.

Одержано 11.12.15

УДК 658.14

С.С. Дергунов, ст. гр.ФК14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Складові оцінки фінансової стійкості підприємства

У статті розглянуто складові фінансової стійкості підприємства їх зміст та класифікація. Визначено найбільш важливі проблеми щодо оцінки фінансової стійкості підприємств в умовах економічної нестабільності

фінансова стійкість, суб'єкти господарювання, управління, прибутковість, капітал

Умовою життєдіяльності і основою стабільності стану підприємства в ринковій економіці виступає його стійкість. На стійкість підприємства впливає дуже багато чинників. Від того, які саме чинники впливають на неї, виділяють декілька видів стійкості.

Ефективність господарської діяльності організації визначається зрештою її фінансовим станом. Саме у показниках фінансового стану відбиваються рівень використання капіталу і робочої сили, положення розрахунків і вплив формування виручки, податків, платежів і зборів на величину чистого прибутку як джерела створення фондів накопичення і соціальної сфери організації, на її платоспроможність.

Всі суб'єкти господарської діяльності, які здійснюють свою діяльність на принципах комерційних розрахунків, в умовах ринкової економіки повинні володіти методикою оцінки фінансового стану підприємства з метою оперативного управління активами і пасивами підприємства, досягнення високих кінцевих результатів, забезпечення стабільності і належного іміджу підприємства.

Фінансова стабільність підприємства досягається за рахунок ритмічної і ефективної роботи підприємства, умілого управління виробничими фондами і джерелами їх формування, тобто управління активами і пасивами підприємства. Цьому сприяє прогнозоване розміщення і ефективне використання власного і привернутого капіталу, всебічний аналіз і об'єктивна оцінка фінансового стану за даними фінансової звітності, впровадження оптимальних управлінських рішень відносно забезпечення фінансової стабільності.

По відношенню до підприємства як господарюючому суб'єктові існує: внутрішня стійкість; фінансова стійкість; загальна стійкість.

Внутрішня стійкість – це такий фінансовий стан підприємства, при якому забезпечується достатньо високий результат його функціонування.

Фінансова стійкість відображає постійне стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також витрати на його розширення і оновлення.

Загальна стійкість відображає рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходження грошей (доходів) над їх використанням (витратами). Умовою загальної стійкості підприємства є його здатність вільно розвиватися в умовах

---

* Науковий керівник: Бондаренко О.В.

внутрішнього і зовнішнього середовища. Для цього підприємство повинне мати гнучку структуру фінансових ресурсів.

Головною складовою загальної стійкості підприємства є його фінансова стійкість, яка формується в процесі всієї його фінансово-господарської діяльності.

До загальних складових оцінки фінансової стійкості відносять:

Стійкість капіталу. Дослідження стійкості капіталу дозволяє встановити одну з можливих причин фінансової стійкості (нестійкості) підприємства. Так, збільшення частки власного капіталу за рахунок будь-якого із джерел сприяє посиленню фінансової стійкості підприємства. При цьому наявність нерозподіленого прибутку може розглядатися як джерело поповнення оборотних засобів і зниження рівня поточної кредиторської заборгованості.

Ресурсна стійкість. Аналіз ресурсної стійкості як складової фінансової стійкості повинен охоплювати наступні аспекти: зміст і рівень співробітництва підприємства з суб'єктами ринкової інфраструктури (підприємствами-постачальниками ресурсів, банками, споживачами продукції); ступінь інтегрованості підприємства у системі виробничих відносин; залежність діяльності підприємства від стану економіки країни в цілому; спроможність підприємства до залучення коштів; контроль грошових потоків.

Стійкість управління. Аналіз стійкості управління проводиться з точки зору адекватності організаційної та виробничої структури підприємства обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юнктурі.

Важливою складовою фінансового аналізу підприємства будь-якої сфери діяльності і форми власності має бути оцінка його прибутковості. Для цієї мети доцільно використовувати шість показників, розраховуючи їх за порядком, показаним у табл. 1.

Таблиця 1 – Класифікація та порядок розрахунку показників прибутковості підприємства

№ з/п	Показник	Порядок розрахунку або джерело одержання вихідних даних (у відсотках)
1	Прибутковість інвестицій у звичайні акції	Прибуток від звичайної діяльності після сплати податків та дивідендів на привілейовані акції / Зобов'язання перед акціонерами - Загальна вартість акцій
2	Прибутковість інвестицій у фірму	Прибуток від звичайної діяльності після сплати податків / Інвестиції
3	Головний показник прибутковості	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування / Усього активів - Нематеріальні активи
4	Прибутковість активів	Прибуток від звичайної діяльності після сплати податків та дивідендів на привілейовані акції / Усього активів - Нематеріальні активи
5	Оборотність матеріальних активів	Обсяг реалізації / Матеріальні активи
6	Прибутковість реалізації	Чистий прибуток від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг / Обсяг реалізації

Аналіз комплексу шести показників уможливить оцінювання прибутковості підприємства за основними її складовими і визначення можливих резервів її підвищення. Для детальної оцінки ліквідності, платоспроможності та

кредитоспроможності підприємства доцільно використовувати більшу кількість показників, ніж для оцінки майнового стану і прибутковості підприємства.

Таблиця 2 – Класифікація та порядок розрахунку показників оцінки ліквідності платоспроможності та кредитоспроможності підприємства

№ з/п	Показник	Порядок розрахунку або джерело одержання вихідних даних
1	2	3
1	Величина власних оборотних коштів (капітал, що функціонує)	Власний капітал + Довгострокові зобов'язання - Основні засоби та вкладення, або Поточні активи - Поточні зобов'язання
2	Маневреність власних оборотних коштів	Грошові засоби / Капітал, що функціонує
3	Коефіцієнт покриття поточний	Поточні активи / Поточні зобов'язання
4	Коефіцієнт покриття загальний	Грошові кошти та їх еквіваленти + Дебіторська заборгованість / Короткострокові позикові кошти
5	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Грошові кошти та їх еквіваленти / Поточні зобов'язання
6	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	Грошові кошти / Поточні зобов'язання
7	Частка оборотних коштів у активах	Поточні активи / Усього господарських засобів (нетто)
8	Частка виробничих запасів у поточних активах	Запаси та витрати / Поточні активи
9	Частка власних оборотних коштів у покритті запасів	Власні оборотні кошти / Запаси та витрати
10	Коефіцієнт покриття запасів	Стабільні джерела покриття / Запаси та витрати
11	Коефіцієнт критичної оцінки	Грошові кошти + Ринкові цінні папери + Дебіторська заборгованість / Поточні пасиви
12	Період інкасації дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / Продаж у кредит : Кількість днів у періоді
13	Тривалість кредиторської заборгованості	Кредиторська заборгованість / Закупівлі : Кількість днів у періоді
14	Співвідношення довгострокових зобов'язань кредиторам та довгострокових джерел фінансування	Довгострокові пасиви / Зобов'язання перед акціонерами + Довгострокові пасиви
15	Коефіцієнт поточної заборгованості акціонерам	Поточні пасиви / Зобов'язання перед акціонерами
16	Співвідношення грошових потоків та заборгованості кредиторам	Вхідні грошові потоки / Усі пасиви

17	Співвідношення вхідних грошових потоків та довгострокових зобов'язань кредиторам	Вхідні грошові потоки / Довгострокові пасиви
18	Коефіцієнт автономії (незалежності)	Власні кошти / Майно підприємства
1	2	3
19	Коефіцієнт співвідношення позичкових та власних коштів	Позичкові кошти / Власні кошти
20	Співвідношення нерозподіленого прибутку до всієї суми активів	Нерозподілений прибуток / Уся сума активів
21	Оборотність матеріальних запасів	Реалізація / Матеріальні запаси

До найбільш важливих проблем в умовах економічної нестабільності є визначення меж фінансової стійкості підприємства. Недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього засобів для розвитку виробництва і загалом діяльності господарюючого суб'єкта. Зайва фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-торгову діяльність підприємства, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи витрати підприємства зайвими запасами і резервами.

Також спостерігаються суттєві проблеми, пов'язані з інтерпретацією результатів розрахунків окремих показників фінансової стійкості; неоднозначністю їх оцінки.

Необхідно зазначити, що абсолютна фінансова стійкість на практиці трапляється досить рідко і є крайнім типом фінансової стійкості. Вона не є оптимальною, оскільки в цьому випадку керівництво підприємства не вміє, не бажає або не має можливості використати зовнішні джерела коштів для фінансування основної діяльності, не використовує можливості збільшення рентабельності власного капіталу за рахунок ефекту фінансового левериджу.

На нашу думку, одним із основних завдань забезпечення фінансової стійкості підприємства необхідно вважати виявлення всього спектра реальних загроз і проблем притаманних управлінському процесу. Адже саме сьогодні в Україні умови економічної дестабілізації спричиняють до того, що більшість підприємств не можуть на належному рівні забезпечувати свою економічну стійкість, а деякі з них взагалі перебувають на межі банкрутства.

Список літератури

1. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України. – 2008. – №3. – С.117-128.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. - К.: ЦУЛ, 2003. – 504с.

Одержано 21.12.15

УДК 658.15

І.О. Кітченко, магістр гр. УФЕБ-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансова безпека як складова економічної безпеки

У статті розглядаються поняття фінансової безпеки, визначено її місце в системі економічної безпеки України. Проведено аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічної та фінансової безпеки, основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України. На основі отриманих результатів, запропоновано напрямки щодо їх посилення.

фінансова безпека, економічна безпека, фінансово-економічна безпека, загрози

Актуальність проблеми. Питання фінансово – економічної безпеки вже давно привертають увагу багатьох вчених. Незважаючи на повну відсутність спеціальних праць з заявленої теми, існує досить широка методологічна база, на яку можна покластися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід виділити роботи та публікації вітчизняних і зарубіжних економістів, присвячені питанням розвитку систем економічної безпеки на макро-, мезо- та мікрорівні. Серед них: В. Геєць, Я. Жаліло, Т. Клебанова, С.В. Кавун, В.І. Мунтіян. В своїй праці В.І. Мунтіян, проблеми економічної безпеки України розглядає як провідну складову національної безпеки з урахуванням питань, пов'язаних із визначенням її чинників, поточного стану та напрямків забезпечення на усіх рівнях. Автор В.І. Мунтіян, аналізує етапи економічного реформування от початку до сьогодні, економічну кризу, дає пропозиції щодо структурного реформування господарської системи України на макро- та мікрорівнях. Теоретичними основами фінансової безпеки, займаються такі вчені-економісти як: О.І. Барановський, М.М. Єрмошенко, О. Савицька, Г.П. Ситник, та ін. Авторами досліджено сутність поняття фінансової безпеки на всіх рівнях (макро-, мезо, мікро-), розглянуто причини кризових явищ і методи їх запобігання.

Постановкою завдання є розгляд понять фінансової безпеки і визначення її місця в системі економічної безпеки України. Проведення аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз економічної та фінансової безпеки і на основі отриманих результатів запропонувати напрямки щодо їх посилення.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших складових економічної безпеки України в сучасних умовах є фінансова безпека (ФБ), яка, в свою чергу, є основою національної безпеки держави. Оскільки міць і національна безпека держави, як запорука стабільності, незалежності країни та умов ефективності життєдіяльності суспільства, характеризуються, перш за все, станом захищеності економіки від загроз з фінансового боку. На думку авторів В. Геєць та Я. Жаліло економічна безпека – фундамент економічно – ефективної країни в цілому. Що означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами державу, захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків. Фінансова безпека – найважливіша складова економічної безпеки в умовах ринкової економіки яка включає:

---

*науковий керівник • канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

- стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів;
- гармонійний і соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі;
- готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації та захисту інтересів розвитку національних фінансів;
- формування необхідного економічного потенціалу і фінансових умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів і успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки.

Оскільки метою забезпечення економічної та фінансової безпеки країни є забезпечення її власності і суспільства від джерел зовнішніх і внутрішніх загроз безпеки, запобігання причин і умов, що породжують їх. Розглянемо ті реальні та потенційні деструктивні фактори безпеки, що мають різноманітні прояви, які виступають як потенційні загрози (рис 1).

Рисунок 1 – Структура національної безпеки України

Як вже було згадано все різноманіття загроз що впливають на фінансово – економічну безпеку країни, поділені на внутрішні і зовнішні. У свою чергу внутрішні представлені на мікро-і мезо- економічному рівні, інші – на макроекономічному. До внутрішніх загроз відносять нездатність країни до самозбереження і саморозвитку що обумовлено станом власної економіки. Зовнішні загрози є зовнішньоекономічними чинниками, а також глобальними екологічними процесами, що підривають національну конкурентоспроможність. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки вимагає, щоб участь країни у світовій економіці сприяла розвитку національного господарства. Тривале збереження внутрішніх загроз економічної безпеки робить більш уразливою країну перед зовнішніми загрозами. На сучасному етапі розвитку України об'єктивно є

присутніми як зовнішні, так і внутрішні загрози економічної і фінансової безпеки держави.

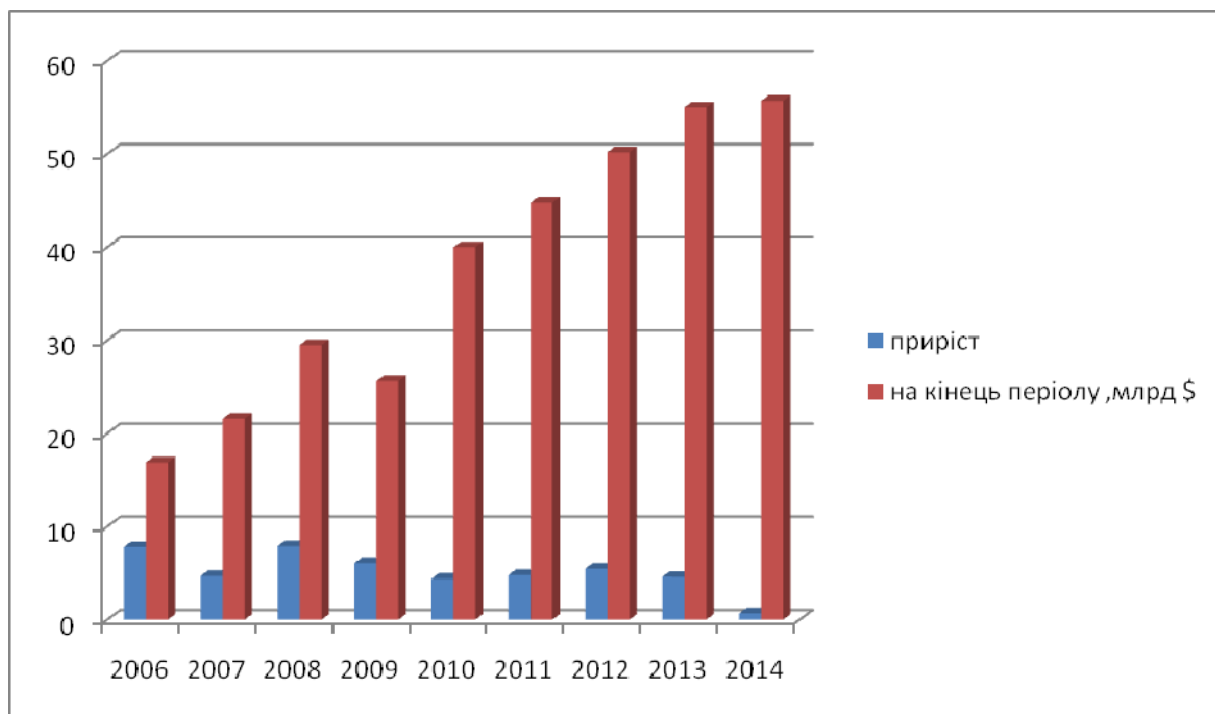

Рисунок 2— Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій з 2006- 1 кв.2014 рр.

На основі проведеного аналізу за останні роки виявлені найбільш небезпечні загрози економічної безпеки України:

1) Втрата виробничого потенціалу із-за високого зносу основних фондів. Знос машин і устаткування хоча і скоротився, але все ще знаходиться у критичному стані складаючи більше 65%.

2) Зовнішній борг, небезпека загострення фінансової кризи. Валовий зовнішній борг України на кінець 2014 року склав 134.4 млрд. дол. США, де темп зниження становить 78,1% що на 21 піп. нижче показника у 2013р.

3) Низька конкурентоспроможність продукції вітчизняних підприємств. На світовому ринку конкурентоспроможними визнано менше 1% українських товарів і послуг. Водночас, економіка України на 70 % залежить від експорту. Однак товарна номенклатура товарів, що реалізуються на зовнішньому ринку, як і раніше складається з товарів сировинної групи і напівфабрикатів: металопродукції, мінеральних продуктів і продукції хімічної галузі, які складають 65% українського експорту. В умовах того, що Україна майже повністю залежить від зовнішніх енергетичних ресурсів, а енергоємність вищенаведеної продукції в країні найвища в Європі, неможливо говорити про конкурентоспроможність або прибутковості українського виробництва та експортних операцій.

4) Недостатня інвестиційна активність. За даними Держстату у 2014 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 55,7 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що становить 1% росту відповідного періоду 2013 року, рис. 2.

5) Високий рівень бідності населення і критично низька якість життя більшої частини українського народу. За якістю життя Україна займає 71 місце серед 142

країни світу. Частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму істотно знизилася в I кварталі 2014 року в порівнянні з 2009 р. (36 %), проте все ще становить близько 20%. Ставлення доходів 10% найбагатших українців були в 5,4 рази більше доходів 10% найбідніших. Таке співвідношення залишилося майже незмінним з 2011 року.

б) Відтік капіталу. За експертними оцінками, за першу половину 2014 в офшори і низько податкові юрисдикції під оподаткування з України було виведено більше 33 млрд. гривень. Тим самим забезпечивши собі місце в першій двадцятці країн, резиденти якої накопичили найбільші офшорні капітали. Їх оцінна сума становить за останні роки 167 млрд. дол. США.

Таблиця 1 - Динаміка основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України та їх порогові значення

Індикатор ,одиниця виміру	Порогові значення	Фактичне значення, у %	
		2008	2014
Витрати на науково-технічні роботи,% до ВВП	2	1	1,2
Рівень інфляції за рік ,%	5	15	9,7
Обсяг внутрішнього боргу ,% до ВВП	Меш як 30	2,2	0,2
Обсяг зовнішнього боргу ,% до ВВП	Менш як 20	6,8	17,9
Рівень монетизації ,% до ВВП	30	24	29
Дефіцит державного бюджету ,% до ВВП	Не менше 3	1,2	4,9
Вартість банківських кредитів	Не більш як 10% річних	15,9	11,3
Рівень безробіття (МОП),%	7,6	6,9	8,1
Номінальна заробітна плата , \$	550	361,2	364,62
Рівень тонізації економіки ,% до ВВП	Не менше 30	28	55
Валове нагромадження основного капіталу ,% до ВВП	Не більше 25	25,7	20
Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати ,разів	Не більше 1	0,95	0,97

У зв'язку з фінансовою кризою що почалася в 2008 році і триваючої до сьогоднішнього дня число індикаторів в системі економічної безпеки значно розширилося. Система індикаторів фінансової безпеки дозволяє визначити рівень майбутніх ризиків і загроз, виявити осередки їх розповсюдження. У зв'язку з цим з'являється можливість виробити і реалізувати комплекс попереджувальних заходів, спрямованих на зниження рівня загроз у фінансовій сфері, а також на підвищення її стабільності, стійкості та ефективності, що лежить в основі конкурентоспроможності.

У результаті проведеного аналізу індикаторів фінансово-економічної безпеки були виявлені відхилення від їх порогових значень:

1) Низькі показники витрат на науково-технічні роботи в обох періодах значно відстають від свого порогового значення.

2) Критичний рівень інфляції у 2008 році і незначне його зниження на 5,3 п.п у 2014 році.

3) Дефіцит державного бюджету у 2014 році перевищив порогове значення на 1,9 п.п.

4) Рівень безробіття (за методологією МОП), з безпечної зони у 2008 році зріс на 1,2 п.п. до небезпечної зони у 2014 році.

5) Вартість банківських кредитів в обох періодах значно перевищує порогове значення.

6) Номінальна заробітна плата в обох періодах не ввійшла в рекомендовані межі.

7) Рівень тінізації економіки, який із безпечної зони у 2008 році зріс на 27п.п. до небезпечної зони у 2014 році.

8) Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, нижче порогового значення, що свідчить про те що рівень заробітної плати не мотивує працівників збільшувати продуктивність.

Проведений аналіз можливих загроз і відхилень основних індикаторів фінансово - економічної безпеки від своїх порогових значень дуже важливий як з позиції їх запобігання та прогнозування, так і з позиції розробки заходів щодо їх усунення. Таким чином в сучасних умовах економічного розвитку України в першу чергу слід рухатися в напрямку вдосконалення системи фінансової безпеки, а саме:

- Встановлення межі іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій;
- Ввести галузеві обмеження (обмеження або заборона доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціально-культурного розвитку держави);

- Розробка дієвих систем контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень.

- Система повинна забезпечувати вирішення наступних завдань:

- Створення повноцінної національної валюти та підтримання її в стабільному і конкурентно - спроможному стані;

- Насичення економіки та ринку грошовою масою в обсязі, необхідному для їх повноцінного функціонування та розвитку;

- Створення умов забезпечують інтенсивне утворення конкурентоспроможного національного фінансового капіталу номінованого в національній валюті;

- Забезпечення в середньостроковій перспективі (5-10 років) фінансового паритету з основними конкурентами України.

Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що Україна має унікальні можливості, які здатні забезпечити їй таке становище. У першу чергу це її величезні багатства, більшість яких, за відсутності необхідної для цього правової бази та інфраструктури, не залучені в процес економічних відносин і не створюють доданої вартості, що суттєво знижує ефективність національної економіки.

Висновки. Важливою умовою ефективного функціонування держави є її висока економічна безпека, в той час як фінансова безпека є його складовою та відображає фінансовий стан держави. Проведений аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз фінансово-економічної безпеки показав що в інтересах реального соціально – економічного підйому, Україні, необхідно переглянути урядовий курс і провести реформи в структурній, промисловій, валютній політиці й у використанні зовнішньоекономічних зв'язків. По-перше: переглянути та удосконалити діючу нормативно – правову базу в галузі фінансово – економічної безпеки. На її основі розробити концепцію фінансової безпеки України, яка б враховувала специфіку кожного регіону, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому. По-друге: своєчасно забезпечувати бездефіцитний Державний бюджет. По-третє: Переглянути податкову політику, у сфері посилення платіжного контролю всіх суб'єктів господарської діяльності; По-четверте: організувати дієву комісію з контролю за використанням бюджетних коштів.

Список літератури

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – Київський національний торговельно-економічний ун- т. – К. : КНТЕУ, 2004. – 760с.
2. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін.; За ред. Гейця В.М. : монографія. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
3. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – С. 33.
4. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія.-К.:НІСД, 2009.-336с.
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.351
6. Зовнішній борг України на кінець першого півріччя 2013р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71174>
7. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/212362/file/Invest_klimat_13_06_2013.doc.
8. Кавун С.В. Система економічної безпеки: методологічні та методичні засади: монографія / С.В. Ковун. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009-300с.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с
10. Підхомний О.М. Типологія загроз фінансової безпеці суб'єктів підприємницької діяльності / О.М. Підхомний, Н.О. Микитюк, І.П. Вознюк / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/277/1/20.pdf>
11. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України / О. Савицька // Економічний форум. – 2012. – №3. – С.14
12. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки(концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник – К.:НАДУ, 2011. – 730с.

Одержано 29.12.15

УДК 332.012.324

М.М. Черноус, магістр, гр.ФК- 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення фінансового стану як засіб розвитку діяльності підприємства

У статті проаналізовано основні проблеми фінансового стану діяльності українських підприємств. Надано характеристику поняттю фінансовий стан підприємства, запропоновано шляхи виходу підприємства з кризи, створено практичні передумови для застосування досвіду діяльності підприємств.

фінансовий стан, механізм фінансової стабілізації, рефінансування дебіторської заборгованості

---

*науковий керівник • канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

Проаналізовані основні проблеми в процесі управління фінансовим станом, знайдено шляхи їх вирішення, створено умови для забезпечення стабільного надходження фінансових ресурсів на підприємства.

В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість управлінських рішень на мікро- та макрорівнях значною мірою залежить від результатів оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання, зміст якої виходить за межі обчислення окремих коефіцієнтів і передбачає вивчення комплексу показників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства [1].

Нестабільність економіки обумовлює необхідність для кожного суб'єкта господарювання постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності.

Сучасний розвиток нашої економіки можна охарактеризувати як період потрясінь. Зміни, пов'язані з ризиками, збитками та умовами прогресуючої світової кризи стали нормою сьогодення. Якщо підприємства не будуть прямувати до змін, які охоплюють весь сучасний світ, вони зазнають краху й збанкрутують. У період світової кризи будуть виживати тільки лідери змін – ті, які швидко адаптуються до її тенденцій, використовуючи всі можливі перспективи виходу з неї. Такому лідеру необхідно розглядати зміни як нову можливість, що означає шукати важливі переміни й знати шляхи, які дозволяють зробити їх максимально ефективними для внутрішньої та зовнішньої діяльності підприємства. Тому основним завданням повинна стати розробка нових механізмів управління фінансовим станом підприємства [2].

Ефективна діяльність підприємства залежить від багатьох чинників, проте одним з найважливіших є фінансовий стан. Але сьогодні не має чіткого визначення сутності поняття “фінансовий стан підприємства”, а також загальноприйнятої точки зору щодо його трактування, зосереджено увагу на його окремих елементах. У сучасних умовах господарювання підприємств важливим є врахування поряд з такими елементами, як платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, що визначається, зокрема, ефективністю оборотних коштів, прибутковістю підприємства, таких, як потенціал формування та повнота використання фінансових ресурсів, збалансування грошових потоків і рівень фінансового ризику [4].

Актуальність даної проблеми полягає в тому що саме від рівня розвитку фінансового стану залежить розвиток фінансових відносин між всіма учасниками економічних процесів та соціально-економічний розвиток країни, і тому надзвичайно необхідним є пошук додаткових джерел фінансового забезпечення діяльності підприємств.

Вивченням актуальних проблем оцінки фінансового стану підприємства займалося чимало вітчизняних вчених. Основні аспекти цих проблем відображено в наукових роботах Городинської Д.М., Данильчук І.В., Карпенко Г.В., Мороз Е.Г., Обущак Т.А., Рудницької О.М., Смачило В.В., Фридинського В.О. та ін.

Метою статті є дослідження елементів економічної діяльності, що впливають на фінансовий стан підприємства та обґрунтування шляхів покращення фінансового стану і основних напрямів його зміцнення.

У ринковій економіці незалежні самостійні виробники товарів і послуг не зможуть успішно діяти на ринку, не забезпечивши економічну стійкість своїх підприємств. Протягом останнього п'ятиріччя на більшості підприємств України відбувалися позитивні кількісні зміни, досягнуті переважно завдяки екстенсивним чинникам розвитку. Однак, тепер ці чинники вже вичерпали свої [6].

можливості впливу і не забезпечують прибутковості підприємствам. Сучасний ринок постійно змінюється. Швидкість змін така велика, що саме пристосування до них стає

істотною перевагою підприємств у конкурентній боротьбі. У цих умовах підприємства, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, повинні орієнтуватися на нові підходи, принципи і методи організації і ведення бізнес процесів, заснованих на удосконаленні саме внутрішнього механізму управління сталим функціонуванням підприємств. Саме тому першочерговою проблемою на сьогоднішньому етапі розвитку всіх українських підприємств, що виробляють товари чи надають послуги, є пошук альтернативних шляхів покращання їх фінансового стану.

Фінансовий стан підприємства – це показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Фінансовий стан треба систематично й всебічно оцінювати з використанням різних методів аналізу. Неefективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства, і як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції, до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства [9].

Використання й вдосконалення економічного потенціалу до необхідного рівня повинно надавати можливість підприємству для ефективного застосування своїх ресурсів, а значить сприяти поглинанню зовнішніх й внутрішніх дестабілізуючих факторів, що є свідченням стійкості функціонування.

Першо черговим етапом у покращання фінансового стану українських підприємств є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності власного капіталу. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого, на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок: зменшення суми постійних витрат (зокрема витрат на утримання управлінського персоналу);

- зменшення рівня умовно-змінних витрат; продовження строків кредиторської

- заборгованості за товарними операціями;
- відтермінування виплат дивідендів та відсотків.

Збільшити суму грошових активів можна за рахунок: рефінансування дебіторської заборгованості (шляхом факторингу, врахування та дисконтування векселів, форфейтингу, примусового стягнення); прискорення оборотності дебіторської заборгованості (шляхом скорочення термінів надання комерційного кредиту); оптимізація запасів товарно-матеріальних цінностей (шляхом встановлення нормативів товарних запасів методом техніко-економічних розрахунків); скорочення розмірів страхових, гарантійних та сезонних запасів на період перебування підприємства у фінансовій кризі [7].

В умовах конкурентного середовища актуальності набуває оптимізація збутової політики підприємства. Підприємству необхідно активізувати політику в галузі маркетингу з метою просування своєї продукції, яка фактично за рахунок високої якості та ціни, нижчої від середньогалузевої є конкурентноспроможною. Важливими

для вирішення є питання реклами, упаковки, випуску високоякісної сувенірної продукції, фірмова торгівля, стимулювання збуту різними шляхами. Правильний підхід до просування продукції виробників товарів дозволить збільшити реалізацію продукції, що створить реальні передумови для виходу підприємства з фінансово економічної кризи.

Доцільно також звернути увагу на те, що для покращання свого фінансового становища виробники товарів та послуг повинні реалізовувати всю продукцію, що застоюється на складах. Для розширення ринків збуту підприємство може створити пункти роздрібно торгівлі. Це призведе до збільшення прибутку та збільшення оборотності капіталу. Впровадження цього проекту звичайно ж не вирішує існуючих фінансових проблем, але дозволить скоротити термін реалізації товару та прискорити розрахунки з кредиторами.

Конкурентоспроможність на ринку збуту можна досягти шляхом зниження собівартості продукції, за рахунок впровадження нової техніки, технологій, раціональнішого використання як матеріальних, так і трудових ресурсів, зменшення питомої ваги постійних витрат в собівартості продукції, адже зниження собівартості продукції прямо пропорційно впливає на збільшення прибутку підприємства.

Ще одним напрямком покращання фінансового стану підприємства є збільшення грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства, що збільшить коефіцієнт абсолютної ліквідності і дозволить підприємству брати довго- і короткострокові позики в банку для фінансування поточної діяльності, які видаються лише платоспроможним підприємствам, в яких коефіцієнт абсолютної ліквідності відповідає нормі. Збільшення грошових коштів можна забезпечити за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих фондів, здачі їх в оренду.

Наступним напрямком покращання фінансового стану підприємства може стати виробництво і розробка нових видів продукції, яка зацікавить споживачів, а також отримання ліцензій на виробництво “ходових” товарів, що дасть змогу стабілізувати і покращити фінансовий стан підприємства.

Фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не отримує прибутку у розмірах, що забезпечують необхідний приріст фінансових ресурсів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази підприємства та їх соціальної сфери [8].

Однією з причин кризового стану вітчизняних підприємств є неналежне виконання фінансовими службами покладених на них функцій, зокрема відсутність гнучкого фінансового планування та аналізу, управління ризиками та несвоєчасне виявлення фінансової нестабільності, як наслідок – фінансова криза.

Також одним із важливих шляхів удосконалення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів. Це:

- 1) проведення реструктуризації активів підприємства;
- 2) сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу;
- 3) перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства.

Внутрішні резерви підприємства складаються з явних та прихованих. Виявлення явних резервів здійснюється через ліквідацію: втрат окремих видів ресурсів, перевищення норм їх витрачання. Особливу увагу необхідно звернути увагу на приховані резерви.

Приховані резерви - частина капіталу, що ніяк не відображена в балансі. Розмір прихованих резервів балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною вартістю.

Шляхами покращення фінансового стану підприємства через виявлення прихованих резервів є: здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі; використання зворотного лізингу.

Одним з основних напрямів пошуку резервів є зменшення вихідних грошових потоків через зниження собівартості продукції та витрат, джерелом покриття яких є прибуток. На кожному підприємстві, залежно від його особливостей, можуть бути різними набір факторів, які впливають на собівартість [2].

Здійснені дослідження шляхів покращення фінансового стану підприємства дозволяють зробити висновки щодо основних напрямів покращення фінансового стану підприємства та формування його фінансової стратегії.

Удосконалення фінансової роботи на підприємстві доцільно здійснювати за такими напрямками: системний і постійний фінансовий аналіз їх діяльності; організацію обігових активів відповідно до існуючих вимог з метою оптимізації фінансового стану; впровадження управлінського обліку і на цій підставі оптимізацію витрат підприємства; оптимізацію розподілу виручки і вибір найефективнішої дивідендної політики; більш широке впровадження комерційного кредиту з метою оптимізації джерел грошових коштів; застосування лізингових операцій з метою розвитку виробництва; впровадження сучасної системи управління грошовими потоками; розробка і реалізація стратегічної фінансової політики підприємства.

Список літератури

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії. – К.: Знання. 2006, - 263 с.
2. Болух М.А. Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ. – К.: КНЕУ. 2008, - 344 с.
3. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово- господарської діяльності підприємств. – К.: Кондор. 2007, - 180 с.
4. Головка В.І., Мінченко В.А., Шарманська В.М. Фінансово – економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека. – К.: Центр навчальної літератури. 2006, - 446 с.
5. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ. 2006, - 302 с.
6. Карпенко Г. В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства.// Економіка держави. – К. 2010, №1, - 61-62 с.
7. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість - основні складові оцінки фінансового стану підприємства. // Економіка, фінанси, право. – К. 2009, №7, - 26-29 с.
8. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положень (стандартів) бухгалтерського обліку» від 31.03.1999р. (зі змінами).
9. Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства. // Актуальні проблеми економіки. – К. 2009, №9, - 92-100 с.

Одержано 28.12.15

УДК 339.732

В.В. Горовий, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Структура ресурсної бази комерційного банку

Досліджена структура ресурсної бази комерційного банку, наведена характеристика основних елементів ресурсів комерційного банку: власного та залученого капіталу. Обґрунтовані вимоги до статутного капіталу комерційного банку в сучасних умовах.

ресурси комерційного банку, власний капітал банку, позиковий капітал банку, залучений капітал банку, статутний капітал банку

В сучасних умовах розвитку економіки України особливого значення для кожної банківської установи набувають ресурси, управління якими спонукає науковців і практиків до вирішення багатьох теоретичних і практичних питань. Разом із цим низька забезпеченість вітчизняних банків ліквідними ресурсами призводить до втрати їх платоспроможності та банкрутства. Тому нині одним з найактуальніших завдань у формуванні ресурсів комерційного банку є суттєве вдосконалення їх структури.

Актуальність теми пов'язана з необхідністю теоретичного обґрунтування структури ресурсів комерційних банків.

Проблеми формування банківських ресурсів є актуальними. Сьогодні вони є предметом і об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, а саме: І. Алексєєв, О. Барановський, О. Деркач, О. Дзюблук, О. Кириченко, А. Коробов, А. Кузнецова, А. Литвинов, Б. Луців, В. Міщенко, А. Мороз, С. Реверчук, Т. Смовженко, Л. Федулова, А. Челенков, О. Чернявський, І. Шпиг та ін.

Метою статті є обґрунтування структури ресурсної бази комерційного банку та її систематизація.

Для вирішення поставленої мети необхідно: дослідити складові власного, залученого та запозиченого капіталу комерційного банку.

Об'єктом дослідження є процес формування банківських ресурсів.

Зростання конкуренції та глобалізація банківської діяльності ставлять низку завдань щодо розвитку й удосконалення як банківської системи, так і окремих її ланок – комерційних банків. Разом з тим, в основі цього розвитку знаходяться питання, пов'язані з формуванням та розміщенням банківських ресурсів.

У визначенні ресурсної бази мають місце різні трактування. Зупинимося на тому, що ресурсна база банку - це комплексне поняття, яке відображає систему показників, що характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [3].

Комерційні банки є насамперед суб'єкти господарювання, що спеціалізуються на посередницькій діяльності, яка пов'язана, з одного боку, з купівлею вільних грошових коштів на ринку ресурсів, а з другого - їх продажем підприємствам, організаціям та населенню. За таких умов для банків є однаково важливими як операції із залучення коштів, так і з їх розміщення. Від операцій із залучення коштів залежить розмір банківських ресурсів і, отже, масштаби діяльності комерційних банків. В свою

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Мельник Т.А.

чергу, вигідне розміщення ресурсів сприяє підвищенню дохідності та ліквідності комерційних банків, забезпечує їх економічну самостійність та стабільність.

У дослідженнях різних експертів поняття ресурсної бази комерційного банку та банківських ресурсів часто використовуються як синоніми. Визначення банківських ресурсів у науковій літературі представлено широко. Зупинимося на найбільш розповсюдженому визначенні: ресурси комерційного банку - це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Банківські ресурси з точки зору джерел формування поділяються на власні і залучені.

До власних коштів банку належать статутний капітал, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків і нерозподілений прибуток.

До залучених коштів відносяться кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів, позики, отримані від інших банків, і кошти, отримані від інших кредиторів.

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їх спеціалізації, особливостей їх діяльності, стану ринку кредитних ресурсів та інших факторів. Так, універсальні комерційні банки, які здійснюють переважно операції з короткострокового кредитування, як основний вид залучених ресурсів повинні використовувати короткотермінові депозити, а іпотечні банки, які займаються довгостроковим кредитуванням під заклад нерухомості, повинні мобілізувати кошти шляхом випуску та реалізації довгострокових зобов'язань.

Власний капітал (кошти) банку являє собою грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку. У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку має інше призначення в банках, аніж в інших сферах підприємництва. Якщо в останніх це - забезпечення платоспроможності і виконання більшості оперативних функцій підприємств та організацій, то власний капітал комерційного банку необхідний для страхування інтересів вкладників і меншою мірою - для фінансового забезпечення своєї оперативної діяльності. Розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і має перебувати під контролем органів, що регулюють діяльність комерційних банків.

Найважливішою складовою власного банківського капіталу є статутний капітал.

З 2007 р. згідно з Законом України «Про банки та банківську діяльність» [2] на момент реєстрації банку його статутний капітал не міг бути меншим від суми в гривнях, еквівалентній:

- для місцевих кооперативних банків - 1 млн. євро;
- для банків, які здійснювали свою діяльність на території однієї області, - 3 млн. євро;
- для банків, які здійснювали свою діяльність на території всієї України, - 5 млн. євро.

З 19 травня 2011 року згідно з внесеними змінами до Закону України [2] статутний капітал банків України повинен становити не менше 120 млн. грн.

З 4 липня 2014 року відповідно до частини першої статті 31 Закону України [2], мінімальний розмір статутного фонду банку на момент його реєстрації не може бути меншим, ніж 500 млн. грн. Проте постанова НБУ №464 від 6 серпня 2014р. передбачає поетапність збільшення банками розміру статутного капіталу, а саме:

- до 120 млн. гривень в період до 17 червня 2016 року;
- до 150 млн. гривень - до 11 липня 2017 року;
- до 200 млн. гривень - до 11 липня 2018 року;

- ~ до 250 млн. гривень - до 11 липня 2019 року;
- ~ до 300 млн. гривень - до 11 липня 2020 року;
- ~ до 350 млн. гривень - до 11 липня 2021 року;
- ~ до 400 млн. гривень - до 11 липня 2022 року;
- ~ до 450 млн. гривень - до 11 липня 2023 року;
- ~ до 500 млн. гривень - до 2024 року [4].

Залучений капітал (кошти) - це кредиторська заборгованість банку, що виникла внаслідок попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін. Залучений капітал включає:

- кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів;
- кошти, отримані від випуску та продажу боргових зобов'язань банку;
- кошти, отримані від інших комерційних банків;
- позики, отримані від НБУ та інших кредитних установ.

На нашу думку, необхідно розподіляти залучений та запозичений капітал. До залученого віднесемо кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів, а до запозиченого інші кошти невластивого капіталу банку.

Можливості банків щодо залучення коштів регулюються НБУ. Так, згідно з показником платоспроможності банку (адекватності капіталу), нормативне значення якого встановлює НБУ, залучені та запозичені кошти банку не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів.

Комерційні банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, у процесі яких використовують різні види банківських рахунків. Проте, практично усі клієнтські рахунки відносяться до депозитних. Депозитним може бути будь-який відкритий клієнту у банку рахунок, на якому зберігаються його кошти.

Відомо, що депозит (вклад) - це грошові кошти, які внесені у банк клієнтами, зберігаються на їх рахунках і використовуються згідно з укладеною угодою та банківським законодавством.

Однієї із форм строкових депозитів є сертифікати, які бувають депозитними та ощадними. Депозитні сертифікати надаються юридичним особам, а ощадні - фізичним.

Надалі ми розглянемо запозичені банківські ресурси, які Прокопенко І.Ф. визначає як, кошти, які банк залучає шляхом випуску та продажу боргових зобов'язань (облігацій та векселів) або міжбанківських кредитів [5].

- До запозичених капіталів банку належать кошти, отримані:
- від емісії та продажу облігацій;
  - кредити, отримані в інших банків, у тому числі в НБУ.

Облігації свідчать про надання власниками облігацій зазначених коштів у розпорядження емітента у формі довгострокової позики. Власник облігації набуває права на одержання фіксованого прибутку за нею протягом терміну дії позики. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного паперу.

Міжбанківський кредит, порівняно з іншими видами запозичених коштів, має перевагу, тому що до них не застосовуються обов'язкові резервні вимоги, і вся сума отриманого міжбанківського кредиту може бути використана для дохідних вкладень.

Одним із засобів рефінансування комерційних банків є операції РЕПО - фінансова операція за якої одна сторона продає цінні папери іншій, перша сторона бере на себе зобов'язання викупити вказані цінні папери у визначений термін, або на вимогу другої сторони.

Таким чином, власний капітал банку - це першооснова його створення та

ефективного функціонування. Збільшення розміру капіталу дозволяє банку відповідно розширюватися, здійснювати більш доходні операції на фінансових ринках. Вартість запозичених та залучених коштів комерційного банку впливає на платоспроможність та надійність комерційного банку.

Розмір та структура капіталу впливає на стійкість і стабільність окремого комерційного банку.

Список літератури

1. Стрілецька Л.М. Тенденції формування ресурсної бази комерційних банків. / Л.М. Стрілецька // Збірник статей та доповідей 2 Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених 2009р. МОНУ. Т.2 -С111-114.
2. Про банки та банківську діяльність : Законом України № 2121-III від 07.12.2000р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Олійник А.В. Оцінка ресурсної бази банків України / А.В. Олійник // Регіональна економіка, - 2008. - №4. -С.127-133.
4. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: Постанова НБУ № 464 від 6.08.2014р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0464500-14>.
5. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи: Навч. посібник. / Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І.- К.: Центр навчальної літератури, 2005. -410 с.

Одержано 28.12.15

УДК 658.14 (045)

А.В. Белоглазова, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна сутність майнового стану підприємства

Досліджено та узагальнено визначення сутності поняття «майновий стан підприємства», проведена систематизація підходів та показників оцінки фінансового стану підприємства у сучасній вітчизняній економічній літературі.

майно підприємства, активи підприємства, майновий стан, оцінка майнового стану підприємства, капітал підприємства, ресурси підприємства, основні засоби підприємства, матеріальні цінності

В умовах розвитку ринкової економіки України особливого значення для кожного суб'єкта господарювання набувають активи (майно), управління якими спонукає науковців і практиків до вирішення багатьох теоретичних і практичних питань. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств активами супроводжується низьким рівнем їх використання. Тому нині одним з найактуальніших завдань у забезпеченні підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств є суттєве вдосконалення управління їхнім майновим станом.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Мельник Т.А.

Значною мірою це стосується розробки і впровадження таких підходів в управлінні майном, які б забезпечували стійкість фінансового стану, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

Актуальність теми пов'язана з необхідністю теоретичного обґрунтування сутності майнового стану підприємства та показників його оцінки при зміні внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на його діяльність.

Існують різні точки зору стосовно поняття «майновий стан підприємства» та різні показники, які його характеризують. Вагомий внесок у визначення сутності майнового стану підприємства зробили І.О Бланк [1], Гарнов А.Н. [2], М.Т Шеремета [12], Н.В. Чебанова [11], А.М. Поддєрьогін [9], Л.О. Коваленко [6], Й.М. Петрович [7] та інші.

Метою статті є обґрунтування сутності майнового стану підприємства та систематизація показників його оцінки.

Для вирішення поставленої мети необхідно розв'язати наступні завдання:

- дослідити визначення поняття «майно підприємства»;
- систематизувати показники оцінки майнового стану підприємства.

Об'єктом дослідження виступає процес формування майнового стану підприємства.

У вітчизняній і зарубіжній літературі нема єдиного визначення сутності майнового стану підприємства. Ряд економістів при визначенні цієї економічної категорії використовують поняття «капітал підприємства». Інші науковці при визначенні майна підприємства використовують поняття «активи підприємства».

Шеремета М. [12] вважає, що капітал представляє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових засобів і реальних капітальних товарів, який залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі ґрунтується на ринкових принципах, пов'язаних з факторами часу, ризику і ліквідності.

Активи представляють собою економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які використовуються у господарській діяльності з метою одержання прибутку.

Бланк І.О. характеризує поняття активів підприємства досить широко, наголошуючи на багатоаспектності цієї категорії з теоретичної та практичної точки зору. Згідно із його підходом, активами є «контрольовані підприємством економічні ресурси, сформовані внаслідок інвестованого в них капіталу, які характеризуються детермінованою вартістю, продуктивністю і здатністю генерувати дохід, постійний оборот яких у процесі використання пов'язаний з чинником часу, ризику та ліквідності» [1, с. 14].

Чебанова Н.В. [11, с.6] розглядає активи як «сукупність матеріально-речових та інших ресурсів підприємства в грошовій формі, що відображаються в його балансі, утворюються інвестуванням капіталу, підлягають управлінню з метою одержання економічних вигод від їх використання».

Поддєрьогін А.М [9] визначає, що активи являють собою ресурси, контрольовані підприємством, використання яких призводять до збільшення економічних вигод у майбутньому.

Згідно з Коваленко Л.О., активи - це всі види майна підприємства, що належать йому на праві власності й використовуються для здійснення статутної діяльності [6, 168].

Український вчений Петрович Й.М. [7], на нашу думку, теж ототожнює поняття

майно підприємства та активи підприємства.

Майно підприємства - це сукупність матеріально-речових цінностей, до складу яких входять основні фонди. Таким чином, основні фонди грають вирішальну роль у створенні матеріально-технічної бази підприємств та є суттєвою частиною майна підприємств. Точніше визначення: майно підприємства - це довгострокові, нематеріальні та поточні активи. Актив - частина бухгалтерського балансу - характеризує склад, розміщення та використання засобів, згрупованих за їх роллю в процесі відтворення.

Гарнов А. П. [2] стверджує, що майнове становище підприємства характеризується сумою господарських засобів, що знаходяться в його розпорядженні. Сума господарських коштів являє собою узагальнену вартісну оцінку активів, що значаться на балансі підприємства. Зростання даного показника, свідчить про нарощування майнового потенціалу.

Ресурси, які використовуються в процесі функціонування підприємства, мають забезпечити йому майбутній позитивний економічний результат у формі надходження грошових коштів. Економічні ресурси відображаються як активи в бухгалтерському балансі підприємства на певну дату.

Згідно із Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [4, 5], активи - це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому.

У податковому законодавстві [8] визначають майнові податки, податки з юридичних і фізичних осіб, об'єктом оподаткування яких є рухоме і нерухоме майно.

Відповідно до Цивільного кодексу України майно можна визначити як активи, об'єктами яких вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майно може розглядатися як поняття, що має матеріальний субстрат, тобто бути фактично тотожним поняттю «речі», але може і не мати такого субстрату (майнові права та обов'язки), тобто відносини, що мають матеріальний зміст [10].

У Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [3] записано, що майном, яке може оцінюватись вважаються об'єкти в матеріальній формі, у тому числі земельні ділянки, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери, нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності.

Аналогічно до різних визначень поняття майнового стану підприємства існують різні показники, які характеризують стан його активів. Проведемо дослідження стосовно підходів аналізу майнового стану підприємства.

Пинзенник В.М. [7] в запропонованій методиці аналізу фінансової-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки не виділяє окремо аналіз майнового стану, а пропонує вважати основними складовими фінансового аналізу діяльності підприємства наступні методи:

- горизонтальний фінансовий аналіз, який проводиться з метою вивчення динаміки окремих фінансових показників, розрахованих за даними фінансової звітності за певний період часу. Розраховуються абсолютні і відносні зміни, темпи росту (приросту) окремих показників (доходу, витрат, активів тощо) за ряд періодів і визначаються загальні тенденції їх змін;
- вертикальний фінансовий аналіз, який базується на порівнянні питомої ваги окремих структурних складових;
- порівняльний фінансовий аналіз, який проводиться для зіставлення планових

та фактичних показників, фактичних та нормативних (галузевих, загальних) показників. Порівнюються такі показники, як: обсяг реалізації продукції, собівартість продукції, ціни на готову продукцію тощо;

- аналіз фінансових коефіцієнтів, який полягає у зіставленні показників звітності та/або фінансового плану з метою розрахунку коефіцієнтів: коефіцієнт платоспроможності (ліквідності), оцінки оборотності активів, фінансової стабільності підприємства тощо;

- факторний фінансовий аналіз, який проводиться для оцінки впливу окремих чинників на рівень відповідних результативних показників.

В методиці [8] автори виділяють в структурі аналізу фінансового стану оцінку майнового стану підприємства та динаміку його зміни.

Фінансовий аналіз підприємства складається з таких етапів:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності.

Оцінка майнового стану підприємства дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, прослідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства.

Мойсеєнко І. П. [9] при аналізі фінансового стану підприємства не виділяє аналізу майнового стану як окремих етап методики дослідження.

Методика включає такі блоки аналізу:

- загальну оцінку фінансового стану і його зміни за звітний період;
- аналіз фінансової стійкості підприємства;
- аналіз ліквідності балансу, ділової активності та платоспроможності підприємства.

Автор лише зазначає, що майновий та фінансовий стан підприємства, взаємозалежні. Нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть призвести до погіршення фінансового положення, і навпаки. Так, невиправдане «омертвляння» засобів у неходових товарах, дебіторській заборгованості може вплинути на своєчасність поточних платежів, а невиправдане зростання позикових коштів - призвести до необхідності скоротити майно підприємства для розрахунків із кредитором.

Гарнов А. П. [2] стверджує, що аналіз майнового стану починається з виявлення того, яким капіталом володіє підприємство, які зміни відбулися за аналізований період. Тенденції зміни майна підприємства слід пов'язувати з основними джерелами його формування. Для цього розглядаються показники пасиву балансу: підсумок, власний і позиковий капітал. Також слід перевірити правильність вкладення коштів в активи підприємства. За інших рівних умов ознаками хорошого майнового стану є:

- збільшення підсумку балансу в кінці звітного періоду в порівнянні з початковим;
- перевищення темпів приросту оборотних активів над необоротними;
- перевищення величини та темпів росту власного капіталу над позиковим;
- зразкова рівність темпів приросту кредиторської та дебіторської заборгованості.

Коваленко Л.О [6] зазначає, що для здійснення аналізу складу і структури майна підприємства та джерел його фінансування необхідно за допомогою групування

скласти аналітичний баланс підприємства.

В ході аналізу необхідно виявити:

- частку кожної групи активу і пасиву в загальному підсумку балансу підприємства;
- динаміку показників за рік та основні тенденції з погляду зміцнення чи послаблення фінансового стану підприємства;
- мобільність майна підприємства;
- наявність і динаміку власного капіталу підприємства;
- фінансову автономію підприємства;
- стан необоротних активів підприємства;
- структуру оборотного капіталу підприємства.

Поддєрьогін А. М. [13] вважає, що оцінку майнового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують майнове становище підприємства. Він виділяє основні показники: коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, показник питомої ваги активної частини основних засобів, сума господарських коштів, які є в розпорядженні підприємства.

Дані дослідження свідчать про різноманітність показників серед яких можна виділити основні: коефіцієнт зносу, коефіцієнт придатності, рентабельність активів та коефіцієнт оборотності активів.

Проаналізувавши різні визначення можна зробити висновок про те, що майно підприємства - це активи підприємства, це його економічні ресурси, що використовуються у господарській діяльності підприємства з метою отримання прибутку.

Таким чином, аналіз майнового стану підприємства – це комплекс методів фінансового аналізу який включає різноманітні підходи та показники аналізу, що характеризують стан активів підприємства, що використовуються у господарській діяльності підприємства з метою отримання прибутку.

Список літератури

1. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. / І. А. Бланк - К. : Ніка-Центр, Ельга, 2005.-528с.
2. Гарнов А.Н. Економіка підприємства: Навч. Посібник/ Гарнов А.Н, Хлевна О.С., Мильник О.Г.- К: Юрайт, 2014.-304с.
3. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» № 2658-III від 12.07.2001р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К. : Парлам. вид-во, 2001. — 207 с.
4. Національний стандарт №1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав”: Кабінет Міністрів України; Постанова, Стандарт від 10.09.2003 № 1440 [Електроний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.
5. Національний стандарт №2 “Оцінка нерухомого майна”: Кабінет Міністрів України; Постанова, Стандарт від 28.10.2004 № 1442 [Електроний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF>.
6. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. – 2-гк вид., перероб. і доп. / Коваленко Л.О., Ревнюва Л.М.– К.: Знання, 2005. – 485 с.
7. Петрович, Й. М.. Організація підприємництва в Україні [Текст] : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. освіти / Й. М. Петрович [та ін] ; ред. Й. М. Петрович. - Л. : Оксарт, 2000. - 320 с.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
9. Поддєрьогін. А.М. Фінансовий менеджмент: Підручник / А.М. Поддєрьогін. — К.: КНЕУ, 2005. — 627 с.

10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 / Верховна Рада України. [Електроний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
11. Чебанова Н.В. Стратегічне управління активами підприємств залізничного комплексу: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Н.В. Чебанова ; Укр. держ. акад. залізн. трансп. – Х., 2009. – 34 с.
12. Шеремета М. Майно підприємства: сутність, класифікація та принципи його формування / М. Шеремета, М. Шеремета. – Економічний аналіз. – Випуск 2 (18). – 2008. – С. 295-298.

Одержано 29.12.15

УДК 638.253

М.О. Гаркавий, магістр гр. УФЕБ-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління системою забезпечення інформаційної безпеки

У статті розглянуто основні аспекти управління інформаційної безпеки підприємства та структурні компоненти механізму управління підприємством. Забезпечення інформаційної безпеки виробничої діяльності вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, метою функціонування якої є своєчасне виявлення і запобігання небезпекам і загрозам. Реалізація даної мети відбувається на основі вирішення цілого комплексу завдань, серед яких – виявлення реальних і прогнозування потенційних небезпек і загроз, знаходження способів запобігання їм, ліквідація наслідків їх дії, стосовно забезпечення безпеки підприємства.

підприємство, інформаційна безпека, система, управління, принципи, ризики, загрози

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення інформаційного суспільства має як безсумнівні позитивні, так і певні негативні наслідки. З одного боку, пришвидшилася передача інформації значного обсягу, прискорились її обробка та впровадження. З іншого – серйозне занепокоєння викликає поширення фактів протизаконного збору і використання інформації, несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, незаконного копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій обробки інформації, запуску програм-вірусів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо.

При цьому особливої важливості набуває проблема вибору пріоритетності серед визначених напрямів розвитку підприємства, відповідності стратегії внутрішньовиробничим процесам, а саме: політиці управління оновленням основних засобів, технічним та технологічним переозброєнням, впровадженням інновацій, системі мотивації та розвитку персоналу, екологічності виробництва. Актуальність даної проблеми, її теоретичне і практичне значення обумовили вибір теми дослідження, його мету і завдання [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у становлення і розвиток інформаційної безпеки внесли українські та російські вчені В. Гасеський,

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доцент Грінка Т.І.

Ю. Фісун, В. Авраменко, О. Додонов, А. Тер-Акопов, В. Ярочкін, Р. Калюжний. Значний внесок у розвиток цих проблем також належить зарубіжним вченим Н. Вінеру, Д. Сяо, Б. Ролкеру, Л. Дж. Хоффману, К. Шеннону. Творчістю цих та багатьох інших вчених напрацьовано величезний науково-теоретичний та методичний матеріал, запропоновано безліч різноманітних практичних рекомендацій щодо розв'язання тих чи інших питань. Разом з тим, аналіз опублікованих праць з даної проблематики дає підстави говорити, що в цілому дослідження зосереджені на формуванні стандартних процедур захисту інформації [1 – 5].

Мета та завдання статті є поглиблення теоретичних підходів щодо управління інформаційної безпеки на підприємстві, досягнути саму сутність поняття інформаційної безпеки та розкрити її зміст а також дослідити основні функції системи інформаційної безпеки. Головне завдання системи забезпечення інформаційної безпеки полягає у тому, щоб створити таку систему управління, за якої можна було б здійснювати свідомий цілеспрямований вплив на ці загрози та небезпеки.

Основні результати дослідження. Осягнення сутності змісту поняття "інформаційна безпека" є важливим завданнями наукового аналізу. Будь-яке вчення лише тоді досягає зрілості і досконалості, коли розкриває сутність досліджуваних явищ, має можливість передбачати майбутні зміни не лише у сфері явищ, а й у сфері сутностей. Пізнання сутності інформаційної безпеки можливо лише на основі абстрактного мислення, створення теорії досліджуваного предмета, усвідомлення внутрішнього змісту, виявлення характерних ознак, розкриття сутнісних характеристик поняття, що вивчається [2].

Інформаційна безпека характеризує певний процес управління загрозами та небезпеками. Відповідно поняття "інформаційна безпека" означає процес управління загрозами та небезпеками в інформаційній сфері. Саме тому інформаційна безпека є невід'ємною частиною загальної безпеки, чи то національної, чи то регіональної, чи то міжнародної. Аналіз інформаційної безпеки передбачає розгляд сукупності таких об'єктивних чинників:

- потреб громадян, суспільства і держави і світового співтовариства;
- уразливість індивідів, суспільства і держави від цифрових технологій;
- наявність широкого кола загроз і небезпек, якими має управляти система забезпечення інформаційної безпеки.

Складний і динамічний характер процесів у сфері управління інформаційною безпекою підприємства, наявність великої кількості факторів, що впливають на хід таких процесів, мінливість зовнішнього середовища - всі ці обставини зумовлюють необхідність розробки і застосування методів, що дозволяють заздалегідь оцінити наслідки різних стратегій.

Для ефективного управління інформаційною безпекою потрібен підхід, орієнтований на якісний аналіз складних ситуацій, що інтерпретуються системи, що характеризуються відсутністю точної кількісної інформації про події у процесах.

Інформаційна безпека виступає як характеристика стабільного, стійкого стану системи, яка при впливі внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек зберігає суттєво важливі характеристики для власного існування.

До характеристик, за допомогою яких можна описати дану систему, належать:

- доступність – можливість за прийнятний час отримати необхідну інформаційну послугу будь-яким суб'єктом виконавчої влади;
- цілісність – актуальність і несуперечливість інформації, її захищеність від руйнування і несанкціонованої зміни;
- конфіденційність – захист від несанкціонованого ознайомлення [1].

Забезпечення інформаційної безпеки підприємств можливо тільки при системному і комплексному управлінні процесами захисту. Повноцінна інформаційна безпека підприємств представляє собою безперервний контроль в реальному часі всіх важливих подій і станів, що впливають на безпеку інформації та інформаційних ресурсів і систем. Захист повинен здійснюватися цілодобово й цілорічно і охоплювати весь життєвий цикл інформації – від її надходження або створення до знищення або втрати актуальності.

Інформаційна безпека, як правило, має велике значення не тільки для стратегічного розвитку підприємства й створення основного продукту, але і для окремих (іноді допоміжних) напрямів діяльності та бізнес-процесів, таких як комерційні переговори й умови контрактів, цінова політика тощо.

Формальною підставою (передумовою) для здійснення цілеспрямованої діяльності у сфері захисту інформації, крім загальнодержавних вимог до захисту інформації, що становить державну таємницю, також є перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, який визначається підприємством самостійно з урахуванням вимог чинного законодавства.

Управління інформаційною безпекою полягає в плануванні, розгортанні й підтримці комплексу регламентів і процедур, направлених на мінімізацію ризиків порушення інформаційної безпеки.

Основні функції систем управління інформаційною безпекою наступні:

- виявлення і аналіз ризиків інформаційної безпеки;
- планування й практична реалізація процесів, направлених на мінімізацію ризиків інформаційної безпеки;
- контроль цих процесів;
- внесення в процеси мінімізації інформаційних ризиків необхідних коректувань.

Якісне управління інформаційною безпекою базується на принципах: комплексний підхід; узгодженість з бізнес-задачами і стратегією підприємства; високий рівень керованості; адекватність інформації, що використовується і генерується; ефективність; безперервність управління; процесний підхід.

Для нейтралізації існуючих загроз і забезпечення інформаційної безпеки підприємства організовують систему управління у сфері інформаційної безпеки, в рамках якої (системи) проводять роботу по декількох напрямках:

- формування і практична реалізація комплексної багаторівневої політики інформаційної безпеки підприємства і системи внутрішніх вимог, норм і правил;
- організація департаменту (служби, відділу) інформаційної безпеки;
- розробка системи заходів і дій на випадок виникнення непередбачених ситуацій ("Управління інцидентами");
- проведення аудитів (комплексних перевірок) стану інформаційної безпеки на підприємстві [3].

Основними етапами побудови системи управління інформаційної безпеки є наступні.

Перший крок побудови системи управління інформаційною безпекою – це визначення області її дії. Система управління інформаційною безпекою може охоплювати всю організацію, єдиний офіс або виділений сервіс.

Очевидно, що «спонтанно несвідома» організація управління непристосована для складних систем, тому система управління інформаційною безпекою ґрунтується на наборі внутрішніх нормативних документів: політиках, процедурах, корпоративних стандартах, керівництві й інструкціях. Політика інформаційної безпеки – це високорівневий документ, призначений для забезпечення управління відповідно до вимог бізнесу, партнерів, клієнтів, законодавчої бази. Документована політика

інформаційної безпеки повинна бути затверджена керівництвом і доведена до відома всіх співробітників організації і зовнішніх сторін, до яких вона відноситься.

Третій крок – вибір методу оцінки ризиків, прийнятний для організації й області дії системи управління інформаційної безпеки. Необхідно визначити ризики, включаючи: визначення ресурсів і їх власників; загрози для ресурсів, уразливості, здатні реалізувати загрози; вплив на інформаційні ресурси.

Оцінити ризики, включаючи: вплив на цілісність, конфіденційність і доступність ресурсів; вірогідність настання ризиків; рівень ризиків.

Після завершення оцінки ризиків необхідно ухвалити рішення про подальші дії відносно виявлених ризиків. Можна прийняти ризики, відповідні допустимому рівню системи управління інформаційною безпекою, запропонувати механізми контролю для їх мінімізації, адресувати ризики третій стороні (наприклад, за допомогою страхування). А також можуть бути застосовані додаткові заходи контролю.

Впровадження. Ця частина циклу передбачає управління механізмами контролю, що передбачають перевірку досягнення мети, моніторинг загроз і недоліків, періодичні оцінки і т.п. Крім всього іншого, буде необхідні: процедури управління інцидентами безпеки (виявлення, сповіщення, відповідальності, аналізу і усунення); процедури навчання і «обізнаності» співробітників; процедури впровадження, планування і управління необхідними ресурсами.

Таким чином, перевагу одержує комплексний підхід до захисту інформації, який полягає в одночасному рішенні цілого ряду різнопланових задач шляхом застосування сукупності взаємозв'язаних засобів, методів і заходів. Забезпечення ефективності системи управління інформаційної безпеки на будівельних підприємствах потребує врахування вище представлених базових елементів, що формують модель системи управління [4].

Висновки з даного дослідження. Отже, система управління інформаційної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, і залежить від того наскільки підприємство готове зробити ці зміни. В сучасних умовах безпека інформаційних ресурсів може бути забезпечена тільки комплексною системою захисту інформації. Комплексна система захисту інформації повинна бути: безперервною, плановою, цілеспрямованою, конкретною, активною, надійною. Система захисту інформації повинна спиратися на систему видів власного забезпечення, здатного реалізувати її функціонування не тільки в повсякденних умовах, але і в критичних ситуаціях.

У подальших дослідженнях передбачається формування методичних підходів щодо створення служби безпеки на підприємствах усіх форм власності.

Список літератури

1. Лянной, Г.В. Система информационной безопасности предприятия [Текст] / Г. Лянной // ВОР – журнал о личной и коммерческой безопасности. –2006. –№7. –С. 16-19.
2. Кавун, С.В. Інформаційна безпека. Навчальний посібник. Ч.1/С.В. Кавун, В.В. Носов, О.В. Мажай. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 352 с.
3. Конев, И. Р. Информационная безопасность предприятия / И. Р. Конев, А. В. Беляев. – СПб. : БХВ-Петербург, 2003. – 747 с.
4. Маникин, А.Р. В.И. Глова, Л.И. Нейман, А.Н. Нигматуллина Теория информационной безопасности и методология защиты информации // Учебное пособие. Казань: Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2008 с. 358.
5. Шемаєва, Л. Г. Інформаційна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.02 / Шемаєва Людмила Григорівна. –К. : Вищій навчальний заклад Університет економіки та права «КРОК», Київ 2010. – 39 с.

Одержано 29.12.15

УДК 638.253

В.С. Костенко, магістр гр. УФЕБ-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Планування діяльності щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання

У статті досліджено фінансово-економічну безпеку суб'єктів господарської діяльності та її складові. Розкрито функціонування складових економічної безпеки підприємств. Досліджено методи та критерії підвищення фінансової безпеки суб'єктів господарювання та фінансових складових. Забезпечення економічної безпеки вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, метою функціонування якої є своєчасне виявлення і запобігання реальних та потенційних загроз, необхідних для забезпечення безпеки підприємства, тощо.

підприємство, економічна безпека, фінансова система, принципи, господарська діяльність, суб'єкти

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність проблем щодо діяльності планування у галузі забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні обумовлена місцем та роллю феномена економічної безпеки в життєдіяльності особистості, колективів, підприємств, організацій та установ. Вітчизняні господарські утворення мікрорівня в теперішній час потребують системного захисту від комплексу загроз різного рівня для просування економічних інтересів та убезпечення прогнозованого розвитку. Незважаючи на важливість та невідкладну необхідність вирішення цього питання стримується через відсутність належного теоретичного базису економічної безпеки та концептуальних засад побудови систем економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Недостатня увага до проблем фінансової стійкості та безпеки підприємства може привести, навіть при високій дохідності бізнесу, до того, що компанія може стати об'єктом для ворожого поглинання; а з іншого боку, прискорені темпи росту бізнесу викликають високу залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, що може призвести до втрати фінансової стійкості та самостійності у прийнятті управлінських рішень [2, С.404].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної та фінансової безпеки дедалі частіше привертають увагу вітчизняних і закордонних науковців. Питанням виявлення сутності та виокремлення ключових складових економічної і фінансової безпеки присвячені наукові дослідження таких вітчизняних учених, як В. Сенчагов, А. Татаркін, О. Власюк, В. Геєць, А. Сухоруков, В. Мунтіян, О. Новікова, Р. Покотиленко, а також низки зарубіжних науковців, серед яких В. Аллен (Allen, 2006), Г. Вуд (Wood, 2006), Ш. Бланкарт (Blankart, 2007), Г. Костер (Koester, 2007), Дж. Хейкер (Hacker, 2010), Ф. Рем (Rehm, 2010), М. Шлезінгер (Schlesinger, 2010) та ін. Найбільш повно в роботах названих авторів аналізуються механізми формування і забезпечення економічної та фінансової безпеки, її поточний стан, проблеми і шляхи розв'язання,

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Грінка Т.І.

висвітлюються питання теоретичного та науково-методологічного обґрунтування економічної безпеки.

Не вирішені раніше питання Проте у вітчизняній науковій літературі майже не обговорюються методичні підходи до вибору індикаторів економічної безпеки та її ключової складової – фінансової безпеки.

Метою статті є дослідження концептуальних основ планування фінансово-економічної безпеки у сучасних умовах господарювання.

Основні результати дослідження. Дослідження полягає у розкритті складових економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності для ефективного управління ризиками суб'єктів господарювання в кризовому та посткризовому періоді. Поняття економічної безпеки різними науковцями трактується неоднозначно. Одні науковці його розуміють як стан, за якого досягається стійкий економічний і фінансовий розвиток, надійний майновий захист підприємства [1, С.784]; інші вбачають в ній заходи по досягненню такого стану [4, С.196]. Більш коректним виглядає саме перше визначення економічної безпеки підприємства як стану захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз. Таке визначення може вважатися достатньо коректним, оскільки заходи, методи по досягненню такого стану – це вже управління економічною безпекою.

Важливим кроком у контексті загального реформування економіки є інтеграція в економіко-правове середовище України ринкових фінансово-господарських інструментів. Введення будь-яких нових методів управління економічними процесами вимагають не тільки їх імплементації в організаційно-правову інфраструктуру фінансово-господарських відносин, а й ретельного розроблення конкретних схем їх застосування з тим, щоб отримати найбільш ефективний результат. Це питання є принциповим тому, що від перших успіхів нововведення у вигляді реалізації конкретних проектів залежить майбутнє його використання у підприємницькій діяльності загалом.

З перших років переходу України до ринкового типу економіки дуже гостро постає питання забезпечення безпеки здійснення економічної діяльності, зокрема на мікрорівні — рівні суб'єктів господарювання.

Основні проблеми безпеки підприємницької діяльності в Україні:

- по-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції, є дуже динамічною системою, а значить і дуже небезпечною;
- по-друге, український ринок перебуває на стадії становлення і тому його механізми ще не відпрацьовані;
- по-третє, в країні відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців.

Спеціалісти з безпеки вважають, що одним із шляхів створення для недержавних підприємств передумов для економічного виживання за умов ринкових відносин є виявлення та нейтралізація загроз економічній стабільності підприємства, що і є суттю діяльності щодо забезпечення безпеки підприємства.

Безпека суб'єкта залежить від різних факторів. Шкоду інтересам підприємця може бути завдано у результаті несприятливої економічної політики держави, протиправних дій конкурентів, кризових явищ в економіці, непередбачених змін кон'юнктури ринку, стихійного лиха, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруги тощо [3, С.340].

Отже, фактори, що впливають на рівень безпеки підприємств можуть бути внутрішніми і зовнішніми, економічними та неекономічними, об'єктивними і суб'єктивними.

Головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства є досягнення максимальної стабільності його функціонування, а також створення основи для

подальшого зростання його економіки навіть за наявності об'єктивних та суб'єктивних факторів, що несуть загрози. В умовах непередбачуваної цінової кон'юнктури це особливо актуально.

Для досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство повинно проводити роботу із забезпечення стабільності та ефективності функціонування всіх основних її складових:

- фінансової;
- інформаційної;
- техніко-технологічної;
- кадрової;
- правової.

Фінансова складова є найбільш важливою, оскільки фінансова стабільність свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрямки розміщення. До того ж, фінансова стабільність має тісний взаємозв'язок з ефективністю виробництва, а також з кінцевими результатами діяльності підприємства [3, С.341].

Так, Реверчук Н.Й. вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, шлях до досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме вона, на її думку, є провідною і вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є рушієм будь-якої економічної системи [4, С.195]. З цією точкою зору важко не погодитись. Це твердження є справедливим для будь-якого суб'єкта господарювання – для підприємства чи фінансової установи.

Фінансова нестабільність призводить до погіршення умов фінансування і діяльності всіх інших складових економічної безпеки, до неефективного функціонування всієї системи.

Тож першочергова задача менеджменту підприємств на етапі кризи та виходу із неї полягає у побудові оптимальної структури капіталу для забезпечення фінансової стійкості, забезпечення платоспроможності та фінансової незалежності підприємства.

Важливою складовою економічної безпеки підприємства є інформація. Інформація, щодо різних сторін діяльності підприємства є в теперішній час найбільш цінним та важливим з ресурсів підприємства.

Важливою складовою економічної безпеки є кадровий склад. Професійна, кваліфікована група менеджерів здатна реорганізувати збиткове підприємство а некваліфіковане управління, погане виконання службових обов'язків, відсутність трудової дисципліни можуть привести прибуткове підприємство до банкрутства. Належний рівень економічної безпеки значною мірою залежить від інтелекту та професіоналізму кадрів, що працюють на підприємстві.

Виходячи із суті економічної безпеки суб'єктів господарювання в основу їх економічної стратегії має бути покладена ідеологія стабільності та розвитку, яка враховує стратегічні перспективи і інтереси суб'єктів на ринку. Слід зазначити, що розвиток суб'єктів господарювання – один із компонентів і умов забезпечення їх економічної безпеки. Якщо підприємство, банк в економічному плані не досягає розвитку, то у нього скорочуються можливості до виживання, стійкості, адаптації до внутрішніх та зовнішніх умов. Тобто, економічний розвиток суб'єктів підприємництва забезпечує їх стійкість на ринку – одну із складових економічної безпеки.

Основними напрямками організації економічної безпеки підприємства за окремими функціональними складовими є:

1) Фінансова складова, яка вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є “двигуном” будь-якої економічної системи.

Спочатку оцінюються загрози економічній безпеці, що мають політико-правовий характер і включають:

- внутрішні негативні дії;
- зовнішні негативні дії;
- форс мажорні обставини;

У процесі оцінки поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки підлягають аналізу:

- фінансова звітність і результати роботи підприємства— платоспроможність, фінансова незалежність, структура й використання капіталу та прибутку;
- конкурентний стан підприємства на ринку — частка ринку, якою володіє суб'єкт господарювання; рівень застосовуваних технологій і менеджменту;

* ринок цінних паперів підприємство — оператори та інвестори цінних паперів, курс акцій і лістинг.

Важливою передумовою охорони фінансової складової економічної безпеки є планування (включаючи й бюджетне) комплексу необхідних заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення тим чи тим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності.

2) Інтелектуальна й кадрова складова - належний рівень економічної безпеки у великій мірі залежить від складу кадрів, їхнього інтелекту та професіоналізму.

Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємозв'язані і водночас самостійні напрями діяльності того чи того суб'єкта господарювання [3, С.342].

На першій стадії процесу охорони цієї складової економічної безпеки здійснюється оцінка загроз негативних дій і можливої шкоди від таких дій. З-поміж основних негативних впливів на економічну безпеку підприємства виокремлюють недостатню кваліфікацію працівників тих чи тих структурних підрозділів, їхнє небажання або нездатність приносити максимальну користь своїй фірмі. Це може бути зумовлене низьким рівнем управління персоналом, браком коштів на оплату праці окремих категорій персоналу підприємства чи нераціональним їх витрачанням.

Процес планування та управління персоналом, спрямований на охорону належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання й мотивації праці необхідних працівників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, волю до творчості, забезпечення соціальними благами.

3) Техніко-технологічна складова - процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки, як правило, передбачає здійснення кількох, послідовних етапів.

Перший етап охоплює аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції, аналогічної профілю даного підприємства чи організації проектувальника.

Другий етап — це аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій.

На третьому етапі здійснюється:

- а) аналіз товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, та ринків товарів-замінників;
- б) оцінка перспектив розвитку ринків продукції підприємства;
- в) прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентноспроможних товарів.

Четвертий етап присвячується переважно розробці технологічної стратегії розвитку підприємства.

На п'ятому етапі оперативно реалізуються плани технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення ним виробничо – господарської діяльності.

Шостий етап є завершальним, на якому аналізуються результати практичної реалізації заходів щодо охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів [3, С.343].

Значення правової складової економічної безпеки підприємства полягає в ефективному правовому забезпеченні діяльності суб'єкта господарювання, чіткому дотриманні співробітниками усіх правових норм чинного законодавства при оптимізації витрат ресурсів на досягнення даних цілей корпорації.

Таким чином, головною метою економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є забезпечення їх стійкого функціонування в даний час та високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Напрямами посилення економічної безпеки господарюючих суб'єктів мають стати:

- підвищення їх фінансової стійкості та незалежності;
- посилення конкурентоспроможності технологічного потенціалу;
- раціоналізація системи управління фінансами,;
- підвищення рівня кваліфікації персоналу та повноцінне використання його інтелектуального потенціалу;
- високий рівень екологічності роботи, мінімізація руйнівного впливу результатів діяльності на стан навколишнього середовища;
- поліпшення правової захищеності усіх аспектів діяльності;
- надійний захист інформаційного середовища суб'єкта, його комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи усіх його служб;
- забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [2, С.403].

Виконання кожної із перерахованих задач дає можливість досягнути мети економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності та найбільш ефективно використовувати її елементи.

Висновки з даного дослідження. Отже, система діяльності економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, її повнота і дієвість залежать від чинної в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним з працівників важливості гарантування безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

Надійна економічна безпека підприємства можлива лише за комплексного і системного підходу до її планування та організації. Ця система забезпечує можливість оцінити перспективи зростання підприємства.

У подальших дослідженнях розробити тактику і стратегію розвитку підприємства, зменшити наслідки фінансових криз і негативного впливу нових загроз та небезпек.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2008. –784 с.
2. Кириченко О.А. Проблемы управления экономической безопасностью субъектов хозяйствования: монография / О.А. Кириченко, В.С. Сідак та ін. –К.: Університет економіки та права «Крок», 2010. – 403-404 с.

3. Клименко Т.В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т.В.Клименко// Вісник ЖДТУ.-2011. -№ 4 (58). -С. 340-343.
4. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195-196 с.

Одержано 29.12.15

УДК 338.512

Ю.Ю. Віляда, ст. гр. АДМ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи зниження собівартості продукції на підприємстві

Стаття присвячена розгляду загальних тенденцій і напрямів зниження собівартості продукції на підприємстві.

собівартість продукції, якість, прибуток, продуктивність праці, спеціалізація

Постановка проблеми. Одним із показників, що характеризують роботу підприємств, є собівартість продукції. Від її рівня залежать фінансові результати діяльності підприємства, фінансовий стан господарюючих суб'єктів та конкурентоспроможність підприємства.

В умовах ринкової економіки, коли головною метою підприємств є прагнення до одержання максимального прибутку, зниження собівартості продукції стає головним чинником на шляху його підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі багато авторів досліджували питання, що стосуються зниження собівартості продукції.

Однак серед економістів ще не сформувалась єдина думка про оптимальні шляхи зниження собівартості продукції.

Вагомий внесок у вивчення питання управління собівартістю внесли такі науковці, як: Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погріщук Б.В., Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М., Кіт А.Ф., Захарчин Г.М., Кіндрацька Г.І., Швиданенко Г.О., Грешак М.Г., Колот В.М., Мендрул О.Г., Олексюк О.І., Репіна І.М., Соболь С.М., Федонін О.С.

Проте, вітчизняні дослідники вивчають проблему зниження собівартості найчастіше з позиції зменшення матеріальних витрат. Але існують й інші резерви зниження собівартості, які в даний час досить рідко враховуються на функціонуючих підприємствах, що призводить до недостатньої ефективності їх діяльності.

Цілі статті. Метою статті є розгляд загальних тенденцій і напрямів зниження собівартості продукції на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Собівартість продукції – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції. В умовах

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Заярнюк О.В.

ринкової економіки собівартість продукції є найважливішим показником виробничо-господарської діяльності підприємства [4, с. 263].

Собівартість продукції, робіт, послуг є одним з основних економічних показників функціонування підприємства. За ступенем повноти витрат, віднесених на об'єкт, розрізняють його виробничу і повну собівартість.

Виробнича собівартість продукції формується як сума всіх виробничих витрат. За виробничою собівартістю обліковується незавершене виробництво й виготовлена продукція, яка знаходиться в товарно-матеріальних запасах підприємства; виробнича собівартість лежить в основі собівартості реалізованої продукції.

Повна собівартість продукції формується як сума виробничої собівартості і невиробничих витрат (витрат за період). До складу невиробничих витрат відносяться операційні невиробничі витрати (адміністративні витрати, витрати на збут продукції, витрати на наукові дослідження і розробки та інші), а також витрати за період, пов'язані із залученням позикового капіталу (виплати процентів за користування кредитами та інші). Інформація про повну собівартість використовується для визначення фінансових результатів діяльності підприємства, аналізу рентабельності, ціноутворення тощо [3, с. 284].

Усі операційні витрати підприємства узагальнюються в його зведеному кошторисі. Він має поелементну структуру, яка є складовою зовнішнього звіту підприємства [2, с. 619-620].

Матеріальні витрати як елемент кошторису складаються з витрат на:

- сировину й основні матеріали, які є матеріальною субстанцією продукції;
- покупні вироби для укомплектування продукції (двигуни, прилади тощо);
- покупні напівфабрикати (штамповки, відливки, поковки та ін.);
- виробничі послуги сторонніх підприємств і організацій, необхідні для виготовлення продукції;
- допоміжні матеріали, які використовуються в технологічному процесі (кріпильні деталі, фарби, інструмент і т.п.) або потрібні для його обслуговування (ремонт, експлуатації устаткування та ін.), на господарські та управлінські потреби (утримання будівель, канцелярські товари тощо);
- паливо та енергію зі сторони (енергію, пар, газ тощо) [2, с. 620].

Витрати на матеріали обчислюються на основі норм витрачання і цін з урахуванням транспортно-заготівельних витрат, які не є складовими інших елементів кошторису (плата за транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи, комісійні заготівельним організаціям та ін.). Із вартості матеріалів віднімають вартість відходів за ціною використання чи продажу.

Оплата праці включає витрати за всіма формами оплати праці штатного й позаштатного персоналу підприємства, тобто персоналу, що зайнятий виробництвом продукції, обслуговуванням виробничого процесу та управлінням. Не включаються сюди виплати працівникам, що фінансуються із прибутку або інших джерел спеціального призначення.

Відрахування на соціальні заходи містять відрахування у Пенсійний фонд та інші фонди соціального страхування. Вони обчислюються за встановленими нормативами (у відсотках) від витрат на оплату праці.

Амортизація включає амортизаційні відрахування щодо основних засобів і нематеріальних активів за встановленими методами і нормами амортизації.

Інші витрати охоплюють широке коло видатків, які за змістом не можуть бути віднесені до розглянутих вище. Це оплата послуг зв'язку, обчислювальних центрів,

охорони, витрат на відрядження, страхування майна, оплата робіт із сертифікації продукції, орендна плата і т.п.

Кошторис підприємства за елементами витрат показує їх ресурсну структуру (витрати на матеріали, персонал, основний капітал), що дає змогу аналізувати чинники формування та зниження витрат і собівартості продукції [2, с. 620].

Зниження матеріальних витрат – одне з найважливіших джерел розвитку економіки.

Основним джерелом зниження собівартості продукції є зростання продуктивності праці. Це обумовлюється тим, що, по-перше, за рахунок зростання продуктивності праці досягається економія заробітної плати, оскільки зростання продуктивності праці веде до скорочення затрат праці на виробництво продукції, а по-друге, зростання продуктивності праці збільшується випуск продукції, за рахунок чого досягається зниження собівартості продукції шляхом економії непропорційних витрат.

Друге джерело – зменшення затрат на матеріали, паливо, енергію – має найбільше значення для матеріаломістких галузей. Зменшення затрат матеріалів досягається такими шляхами: скорочення витрат, заміна дорогих матеріалів дешевшими, зменшення затрат по доставці матеріалів, поліпшення нормування витрати матеріалів.

Скорочення затрат на обслуговування виробництва і на управління досягається в основному шляхом зменшення чисельності працівників на основі застосування кращих методів організації управління і обслуговування виробництва, прогресивнішої техніки [1, с. 279].

Вирішальною умовою зниження собівартості служить безперервний технічний прогрес. Упровадження нової техніки, механізація і автоматизація виробничих процесів, вдосконалення технології виробництва, впровадження прогресивних видів матеріалів дозволяють значно знизити собівартість продукції.

Зниження поточних витрат відбувається в результаті вдосконалення обслуговування виробництва (вдосконалення організації контролю за якістю робіт і продукції). Значного зменшення витрат можна досягти шляхом скорочення кількості працівників, які не встигають виконати норми виробництва. Додаткова економія виникає при вдосконаленні структури управління підприємства в цілому. Вона виражається в скороченні витрат на управління і в економії заробітної платні.

Основними шляхами зниження собівартості продукції є:

- підвищення надійності і довговічності устаткування;
- вдосконалення системи планово-запобіжного ремонту;
- централізації і упровадження індустріальних методів ремонту.

Вдосконалення матеріально-технічного постачання і використання матеріальних ресурсів знаходить віддзеркалення в зменшенні норм витрати сировини і матеріалів, зниженні їх собівартості за рахунок зменшення заготовчо-складських витрат.

Деякі резерви зниження собівартості закладені в усуненні або скороченні витрат, які не є необхідними при нормальній організації виробничого процесу. Сюди ж можна віднести втрати від браку. Усунення цих втрат є істотним резервом зниження собівартості продукції.

Матеріальні витрати, як відомо, в більшості галузей промисловості займають питому вагу в структурі собівартості продукції, тому навіть невелике заощадження сировини, матеріалів, палива і енергії, контроль за якістю, вчасний ремонт устаткування, правильний вибір постачальників матеріалів, правильне урахування витрат на перевезення при виробництві кожної одиниці продукції в цілому по підприємству дає великий ефект.

Висновки. Отже, найбільш ефективними шляхами зниження собівартості продукції є впровадження економних технологій виробництва, використання більш дешевої сировини (або альтернативних матеріалів), удосконалення технічного обладнання, раціональне використання ресурсів, контроль за якістю роботи та якістю продукції, скорочення кількості робітників, які не справляються зі своєю роботою (економія зарплатні), правильне планування логістики перевезень, економія на паливі, енергії.

Не менш важливим чинником, що сприятиме скороченню витрат підприємств, є дотримання головних принципів ефективного розміщення продуктивних сил: це скорочення шляхів між виробником та покупцем, між виробництвом і сировинною базою.

Таким чином, дотримання загальних економічних принципів та законів є одним з найважливіших чинників зниження собівартості продукції, що не буде призводити до погіршення кінцевого продукту і дасть для вітчизняного товаровиробника можливість отримувати додаткові прибутки та зайняти вигідне місце на ринку.

Список літератури

1. Осипов В.І. Економіка підприємства: [Підручник] / В.І. Осипов. – Одеса: Маяк, 2005.– 724 с.
2. Економіка підприємства: підручник [Швиданенко Г.О., Грещак М.Г., Колот В.М. та ін.] ; за заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. – [вид. 4-те, перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2009. – 816, [8] с.
3. Економіка підприємства: Підручник [Петрович Й.М., Захарчин Г.М., Кіндрацька Г.І. та ін.] ; За загальною редакцією Й.М. Петровича. – 2-ге вид., виправл. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 580 с.
4. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства / Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Поліщук Б.В.; Навч. посібн. 2-вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.

Одержано 30.12.15

УДК 657

Н.С. Карлійчук, студ. гр. ОА – 14М

Кіровоградський національний технічний університет

Контроль виплат працівникам у бюджетних установах

У статті розглянуто питання, пов'язані з методикою проведення контролю виплат працівникам у бюджетних установах. Виділено основні шляхи перевірки розрахунків з оплати праці та пов'язаних з ними розрахунків, а також надано рекомендації щодо їх покращення..

виплати працівникам, заробітна плата, фонд оплати праці, система контролю, контрольно-інспекційна діяльність

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах глобалізації економіки бюджетні установи займають важливе місце у сучасному суспільстві. Виплати працівникам є найвагомішою складовою усіх видатків бюджетних установ, а їх облік є однією з найважливіших сторін облікового процесу.

Бухгалтерський облік виплат працівникам є недосконалим і знаходиться у процесі реформування. Реформування бюджетного обліку в Україні вимагає удосконалення

методики контролю за виплатами працівникам в бюджетних установах. Перевірка розрахунків щодо оплати праці є однією з важливих і складних ділянок контролю, так як торкається економічних інтересів усіх без винятку працівників установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема розглядалась у працях таких провідних вчених і практиків України, як Ф.Ф.Бутинець, С.В.Голов, С.В.Івахненко, М.В.Кужельний, Т.Г.Мельник, С.В.Свірко, А.О.Труфен, Н.В.Шульга та інші. Проте деякі питання обліку виплат працівникам в умовах його гармонізації з міжнародною практикою досі не вирішені і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є розгляд діючої методики контролю за виплатами працівникам, а також виділення основних напрямів контрольних процедур щодо розрахунків із заробітної плати.

Виклад основного матеріалу. Виплати працівникам бюджетних установ є інструментом соціального захисту та компенсаціями, які надані державою через суб'єктів господарювання державного сектора в обмін на послуги, які надаються працівниками.

Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 132 «Виплати працівникам» встановлено методичний фундамент для створення в бухгалтерському обліку інформації щодо виплат (у грошовій і негрошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності [2].

У бюджетних установах виплати працівникам і їх контроль відбуваються на підставі нормативно-правових актів України, зокрема Кодексу законів про працю, Закону України від 24.03.1995 р. «Про оплату праці», постанов, інструкцій розпоряджень щодо оплати праці; генеральної, регіональних, галузевих угод, колективних договорів, у межах бюджетних асигнувань та позабюджетних доходів.

Згідно зі ст.8 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95 - ВР [1] умови та розміри виплат працівникам бюджетних установ визначаються Кабінетом Міністрів України.

Погодинна оплата праці є найпоширенішою формою, що застосовується в бюджетних установах. Вона може бути простою погодинною (для працюючих встановлюється тверда погодинна ставка); погодинно-преміальною (крім заробітку, відповідно до посадового окладу виплачується премія) та штатно-окладною (кожному працівникові встановлюється місячний посадовий оклад).

Найважливішим для підвищення ефективності здійснення видатків на виплати працівникам бюджетних установ є система контролю, загальним завданням якої є забезпечення соціального захисту працівників установи.

Відповідно до суб'єктів та органів, що реалізують контроль, його різнять на зовнішній і внутрішній. Провідне місце серед видів контролю здобув державний фінансовий контроль, який містить у собі контроль за дотриманням бюджетного законодавства, використанням державного та комунального майна.

Згідно Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю України» [5] державний фінансовий контроль виконується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування та перевірки державних закупівель.

Враховуючи досліджені літературні джерела, можна сформулювати основні етапи контролю виплат працівникам бюджетних установ, яку розглядають більшість авторів (рис. 1).

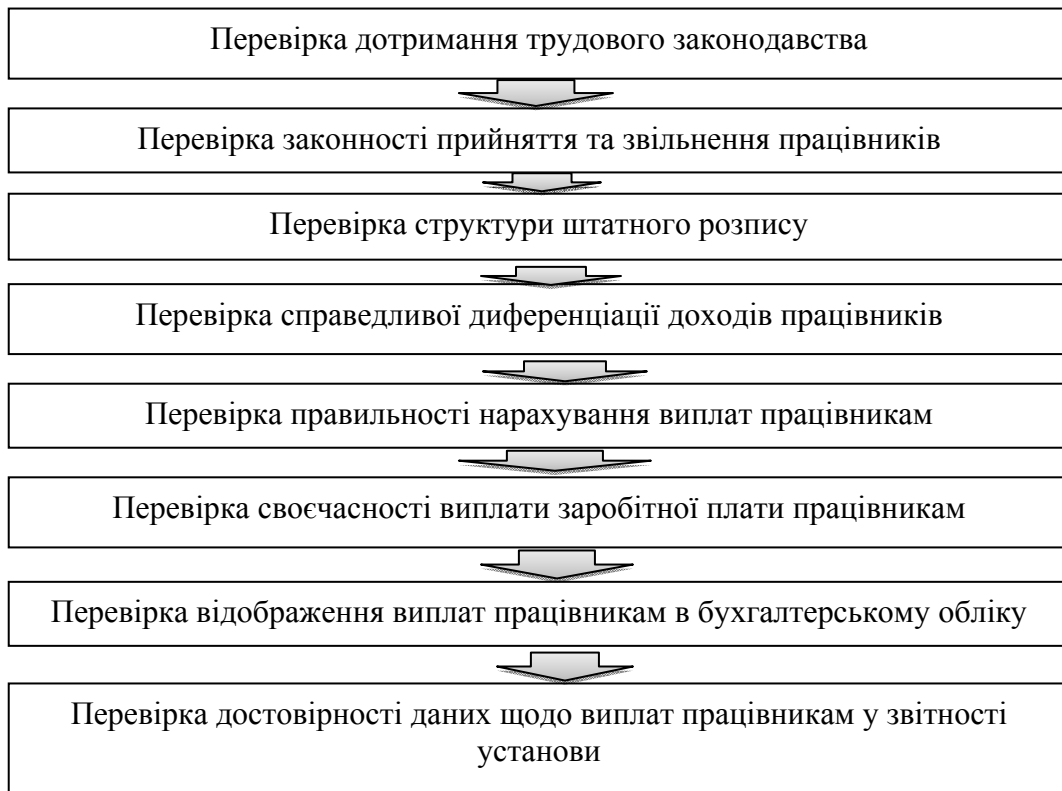

Рисунок 2 – Основні етапи контролю виплат працівникам бюджетних установ

Під час контролю за виплатами працівникам доцільно не лише виявити порушення і зловживання, а й знайти резерви економного витрачання коштів на заробітну плату.

Як правило, контроль з оплати праці здійснюють вибіркоким способом, його рекомендується організувати в такій послідовності:

- 1) перевірка використання затвердженого фонду заробітної плати (штатний розпису, ставки, нарахування й виплати, посадові оклади, розцінки, розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних і гарантійних виплат);
- 2) перевірка стану трудової дисципліни, організації праці і ведення особових справ працівників (кадрової документації);
- 3) перевірка правильності ведення документації за виплатами працівникам;
- 4) відповідність видатків на оплату праці кошторисним призначенням та обґрунтованість їх встановлення;
- 5) правильність визначення нарахувань на фонд оплати праці і відрахувань із заробітної плати працівників.

Отже, перевіряють стан обліку розрахунків з робітниками й службовцями щодо оплати праці та відрахувань на соціальне страхування. При цьому перевіряють правильність складання розрахунково-платіжних відомостей, звітів з питань праці та розрахункових відомостей щодо відрахувань на соціальне страхування.

Основними джерелами контролю виплат працівникам є наступні:

- штатні розклади, посадові оклади, тарифні сітки, розцінки, нормативи виробітку;
- генеральні та галузеві угоди; трудові угоди, колективні договори, облікові листи, довідки й розрахунки для нарахування виплат працівникам;

- основні форми первинної облікової документації для визначення кількісного складу працівників;
- реєстри синтетичного й аналітичного обліку;
- фінансова, оперативна й статистична звітність.

При проведенні перевірки стану обліку розрахунків з робітниками й службовцями щодо оплати праці та відрахувань на соціальне страхування перевіряють правильність складання розрахунково-платіжних відомостей, звітів з питань праці та розрахункових відомостей щодо відрахувань на соціальне страхування.

Перевірку достовірності зобов'язань за виплатами працівникам починають з підтвердження облікових даних сальдо по рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці». Для цього кредитове сальдо за даним рахунком звіряється з підсумком переліку реєстрації платіжних відомостей або підсумком розрахунково-платіжної відомості. При погодинній системі оплати праці з'ясовується обґрунтованість використання тарифних ставок і посадових окладів, а також дотримання умов контрактів, а при відрядній — виконання кількісних і якісних показників, правильність вживання норм і розцінок.

Крім того, при проведенні контролю виплат працівникам у бюджетних установах необхідно перевіряти:

- порядок виплати заробітної плати сумісникам;
- розрахунок виплат працівникам, розрахунок яких проводиться виходячи із середньої заробітної плати працівника;
- цільове використання коштів загального фонду на оплату праці працівників бюджетних установ. Оскільки ці кошти, згідно ст. 55 Бюджетного кодексу України, є захищеними видатками Державного бюджету України [1];
- правильність розрахунку планових показників щодо виплат працівникам залежить обґрунтованість визначення в кошторисі суми видатків за кодом економічної класифікації 2120 «Нарахування на оплату праці», що також включено до переліку захищених статей видатків Державного бюджету;
- правильність нарахування і сплати єдиного соціального внеску;
- порядок обліку своєчасно не отриманих з каси установи сум заробітної плати (депонована сума).

Слід зазначити, що контрольні процедури, які здійснюються в ході перевірки виплат працівникам, дають можливість особі, яка безпосередньо здійснює цей контроль судити про достовірність даних первинного обліку бюджетної установи за період, який вибрано для перевірки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Облік виплат працівникам є однією з важливих ділянок обліку в бюджетних установах. Поява Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 132 «Виплати працівникам» вимагає внесення відповідних змін в обліковий процес щодо виплат працівникам.

Ураховуючи, що первинні документи регламентують нарахування, виплату заробітної плати та відносини з робітниками, вони мають вагомe значення під час перевірки оплати праці. В установі потрібно чітко закріплювати відповідальність за ділянками обліку виплат працівникам, а саме: облік використання робочого часу та особового складу, розрахунки з робітниками та службовцями тощо.

Проведене дослідження засвідчило, що контроль за використанням коштів на виплати працівникам у бюджетних установах має велике значення, у ході якого необхідно здійснювати процедурний контроль за використанням фонду заробітної плати. Крім того, контроль за виплатами працівникам є досить трудомістким процесом, який потрібно провадити досить уважно та старанно, оскільки видатки на заробітну

плату в бюджетних установах становлять вагому частину від загальних видатків за кошторисом.

Список літератури

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995р. №108/95-ВР
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 132 «Виплати працівникам» від 29.11.2011р. №1798
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI
4. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова КМУ від 30.08.2002 р. № 1298
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.93 №2939-ХП

Одержано 23.11.15

УДК 657*

В.С. Гальченко, студ. гр. ОА – 14М

Кіровоградський національний технічний університет

Облік фінансування бюджетних установ

У статті розкрито сутність, принципи і методи фінансування бюджетних установ та порядок їх обліку, надано рекомендації щодо вдосконалення облікового процесу в частині фінансування **бюджетні установи, бюджетне фінансування, принципи фінансування, облік фінансування**

Постановка проблеми та її актуальність. Однією із характерних особливостей статутної діяльності бюджетних установ є те, що всі вони, як правило, фінансуються за рахунок коштів бюджетів різних рівнів. Особлива увага процесу бюджетного фінансування приділяється в сьогоденні умовах ринкових відносин. Для забезпечення оперативного контролю органами Державного казначейства України за цільовим, повним та раціональним використанням бюджетних коштів необхідна достовірна інформація, яку отримують за допомогою даних бухгалтерського обліку. Показники обліку служать для проведення всебічного аналізу з метою вибору ефективних методів бюджетного фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань обліку бюджетного фінансування займається ряд вітчизняних вчених та практиків: П. Й. Атамас, О. Д. Василик, Р. Т. Джога, В. Г. Дем'янишин, В. О. Матвеева, С. В. Свірко, І. Д. Фаріон та інші.

Не дивлячись на розробку низки теоретичних і практичних положень щодо обліку процесу фінансування в бюджетних установах, недостатньо уваги приділяється проблемам його облікового відображення. Ці питання набувають особливої актуальності з огляду на поширення ринкових відносин у бюджетну сферу України та реформування вітчизняної облікової системи.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Смірнова Н.В.

Метою статті є розгляд теоретичних положень та фактичного стану побудови обліку фінансового забезпечення бюджетних установ в умовах багатоканальної системи фінансування.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом коштів бюджетних установ є державний бюджет, який об'єднує низку самостійних обласних, регіональних, районних бюджетів. Бюджетні установи безпосередньо фінансуються з державного або місцевого бюджетів.

Бюджетне фінансування – це виділення коштів з бюджету (державного або місцевого) в розпорядження керівників установ та організацій на здійснення витрат, передбачених бюджетом.

Підходи до визначення бюджетного фінансування за різними джерелами представлено в табл. 1.

Узагальнені в таблиці визначення дають можливість відслідкувати загальні та відмінні риси тлумачення «бюджетного фінансування».

Фінансування бюджетних установ здійснюється з дотриманням таких основних принципів:

1) цільового використання бюджетних асигнувань - обумовлене плануванням, відпуском та використанням коштів на цільові потреби та заходи згідно із затвердженими кошторисами;

2) безповоротності і безвідплатності - це виділення коштів без прямого їх відшкодування і сплати відсотків за їх користування;

3) ефективного і повного використання коштів - характерний одержанням максимального результату при мінімальних витратах грошових коштів при повному їх використанні;

4) фінансування у міру виконання планів - обумовлене виділенням бюджетних асигнувань лише на конкретні фактичні витрати, а не під планові показники;

5) додержання режиму економії - забезпечує фактичне використання коштів через систему форм і методів мінімізації витрат, що впливає на розмір одержаного результату;

6) постійного контролю - забезпечує контроль усіх господарських та фінансово-кредитних операцій у фінансуванні державних витрат.

Таблиця 1 – Визначення поняття «бюджетне фінансування»

Джерело (автор)	Визначення
1	2
Бюджетний кодекс [2]	Бюджетне асигнування - повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів із конкретною метою в процесі виконання бюджету
Порядок обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах ДКУ [8]	бюджетне фінансове зобов'язання - зобов'язання розпорядника або одержувача бюджетних коштів сплатити кошти за будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, тобто - кредиторська заборгованість та попередня оплата, яка передбачена законодавством
Атамас П.Й. [1]	Фінансування - це забезпечення бюджетних установ грошовими коштами для здійснення їхньої статутної

	діяльності
Джога Р.Т. [4]	Граничні розміри фінансування із бюджету на рік із розбивкою за кварталами передбачаються в річному розписі доходів і видатків відповідного бюджету, в кошторисах видатків бюджетних установ і називаються бюджетними асигнуваннями
Василик О.Д. [3]	Бюджетне фінансування - це надання юридичним особам із державного бюджету фінансових ресурсів у виді безповоротних безоплатних коштів та інвестицій на розвиток економіки, соціально-культурні заходи, оборону та інші громадські потреби
Дем'янишин В.Г. [5]	Бюджетне фінансування - це сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом і використанням коштів централізованого грошового фонду держави, які реалізуються шляхом безповоротного й безоплатного надання бюджетних коштів юридичним і фізичним особам на проведення заходів, передбачених бюджетом

Для фінансування бюджетних установ існують певні методи бюджетного фінансування. На сьогодні розрізняють наступні:

1. Пряме бюджетне фінансування. Сутність цього методу полягає в наданні бюджетних асигнувань, які забезпечені відповідними джерелами надходжень. При цьому суми надходжень з місцевого чи державного бюджету, що передбачені в кошторисі зараховуються бюджетним установам на їх реєстраційні рахунки.

2. Трансферти. У разі незабезпеченості необхідних витрат відповідними джерелами надходжень або недостатності цих джерел на регіональному рівні використовуються дотації та субвенції.

Субвенції та дотації як безповоротні платежі виділяються з бюджету як бюджетним установам так і іншим підприємствам. Наприклад, сільськогосподарським підприємствам виділяються дотації з бюджету на розвиток певних галузей, виробництва молока, тварин, проведення селекційної роботи. Метою їх надання є вирівнювання розвитку регіонів чи галузей.

3. Бюджетні позики. До цієї категорії належать платежі бюджетів усіх рівнів, у результаті яких у них з'являються фінансові вимоги до позичальників, які передбачають обов'язкове повернення коштів, у тому числі резервного фонду державного або місцевого бюджетів, асигнування за якими відкриті на умовах повернення. Метою таких платежів є проведення економічної політики, а не управління ліквідністю або отримання прибутків.

При цьому у позичальника з'являються зобов'язання перед бюджетом і ці кошти повинні бути повернені до бюджету, що є ресурсами бюджету і можуть бути спрямовані як на подальше надання кредитів так і на здійснення видатків.

Такий вид фінансування займає проміжне положення між безповоротним бюджетним фінансуванням і позиками комерційних банків. Відмінність від бюджетного безповоротного фінансування полягає в тому, що цей вид позик надається з умовою повернення, але або без процентів або за пільгові проценти, які набагато нижчі від процентів, які застосовують комерційні банки. Надання цього виду позик здійснюється на основі розпорядження Кабінету Міністрів України.

Останнім часом коло джерел фінансування бюджетних установ значно розширилося; крім коштів державного та місцевих бюджетів, бюджетні установи отримують грошові

надходження у вигляді плати за надані послуги, гуманітарної допомоги, спонсорської допомоги тощо. Джерела та адресність (призначення) фінансування мають для бюджетних установ досить важливе значення, оскільки визначають напрямки подальшого витрачання коштів.

Бюджетні установи не можуть одержувати доходи і використовувати отримані кошти без затвердженого кошторису як основного планового документа бюджетних організацій та установ, що дає право на отримання доходів та здійснення видатків, визначає обсяг та цільове призначення коштів, визначених на бюджетний період. Бюджетним періодом для всіх бюджетів, які складають бюджетну систему України, визначено один календарний рік, що починається 1 січня кожного року та закінчується 31 грудня цього ж року.

Кошторис бюджетними установами складається відповідно до Наказу Міністерства Фінансів України «Про внесення змін до бюджетної класифікації» від 26 грудня 2011 року № 1738 [6].

Видатки на утримання бюджетних установ є одним із основних напрямів видатків бюджету. Але не завжди видатки на утримання установи відповідають видаткам бюджету. Кошторис для бюджетних установ складається з двох частин – доходи і видатки загального фонду та доходи і видатки спеціального фонду.

Видатки – це суми коштів, витрачених бюджетними установами в процесі господарської діяльності в межах сум, встановлених кошторисом.

Залежно від джерел покриття видатки поділяються на видатки загального та спеціального фондів; залежно від етапу руху бюджетних коштів - на касові та фактичні.

Касовими видатками вважають всі суми, отримані установою з реєстраційних рахунків у відповідних органах Державного казначейства для їх використання (витрачання) згідно з кошторисом. При цьому касовими видатками вважають як кошти, отримані готівкою в касу установи, так і суми, перераховані шляхом безготівкової оплати рахунків. Таким чином, касові видатки не можна ототожнювати з касовими операціями.

Касові видатки – це не видача грошей з каси установи; це касове виконання бюджету (видача грошей з бюджетних рахунків). Прикладами касових видатків в бюджетних установах можуть бути перерахування коштів за матеріали, продукти харчування, обладнання, у фонди на соціальні заходи.

Аналітичний облік касових видатків у бюджетних організаціях ведеться у «Картці аналітичного обліку касових видатків» типової форми, затвердженої наказом Державного казначейства України від 06.10.2000 р. № 100 [7]. Картка ведеться у розрізі кодів економічної класифікації видатків. При цьому для кожного коду функціональної класифікації видатків, для загального і спеціального фондів, для кожного виду коштів спеціального фонду складають окремі картки. Картка відкривається на місяць і заповнюється щодня бухгалтером на підставі виписок органу Державного казначейства з реєстраційних рахунків. Стан відшкодованих касових видатків записують на зворотному боці картки.

Підставою для оплати видатків є первинні документи, основним з яких є платіжні доручення та документи, що підтверджують цільове використання коштів (рахунки, рахунки- фактури, накладні, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, договори на виконання робіт, акти виконаних робіт, тендерна документація, акцепти тендерних пропозицій, контракти, договори про закупівлю тощо).

Синтетичний облік касових видатків ведеться на рахунках класу 3 Плану рахунків бюджетних установ [10] «Кошти, розрахунки та інші активи», а саме для цього призначений субрахунок № 301 «Каса в національній валюті».

Фактичні видатки відображають фактичне виконання норм затверджених кошторисом, тому при виконанні планового обсягу робіт вони повинні відповідати сумам асигнувань за кошторисом.

Облік фактичних видатків дає можливість контролювати хід фактичного виконання кошторису видатків установи в цілому та дотримання встановлених норм за окремими статтями і структурними підрозділами.

Облік фактичних видатків, як і касових, ведеться за кодами економічної класифікації видатків бюджету.

Аналітичний облік фактичних видатків бюджетних установ ведеться у спеціальній «Картці аналітичного обліку фактичних видатків». Картка фактичних видатків ведеться щомісячно у розрізі кодів економічної класифікації видатків. При цьому для кожного коду функціональної класифікації видатків, для загального і спеціального фондів, для кожного виду коштів спеціального фонду складають окремі картки. Записи в картки про суми фактичних видатків здійснюють на підставі даних меморіальних ордерів і доданих до них первинних документів. Суми відшкодованих фактичних видатків записують на зворотному боці картки.

Синтетичний облік фактичних видатків загального фонду бюджетних установ ведеться на активних затратних рахунках 80 «Видатки загального фонду» та 81 «Видатки спеціального фонду» у розрізі відповідних субрахунків. За дебетом цих рахунків відображають суми фактичних видатків, відповідно до кодів економічної класифікації видатків, проведених упродовж року, за кредитом - наприкінці року списання сум фактичних видатків на результат виконання кошторису

Касові і фактичні видатки на практиці здебільшого не збігаються у часі, тому що в їх основу покладено різні принципи запису бухгалтерських операцій: касовий метод (коли запис доходів і видатків здійснюється в момент отримання коштів незалежно від періоду, до якого вони належать) і метод нарахувань (за яким запис операцій відбувається в момент їх здійснення).

В тих випадках, коли частина грошових коштів на рахунках в казначействі обертається на поповнення запасів матеріалів, вважається у розрахунках (дебіторська заборгованість), залишається невитраченою у вигляді підзвітних сум і готівки в касі або використовується на погашення кредиторської заборгованості, що виникла раніше, фактичні видатки менші за касові. Якщо установа має в своєму розпорядженні запаси матеріалів, то фактичні видатки на здійснення планового обсягу робіт можуть перевищувати касові, оскільки витрата матеріалів не викликає зменшення грошових коштів на рахунках.

З метою удосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів Постановою Кабінету Міністрів України за № 34 від 16 січня 2007 р. було затверджено Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки [11]. Одним із основних моментів реалізації Стратегії є перехід на метод нарахувань. Сутність його полягає в тому, що операції та події визнаються в момент виникнення або зміни економічної вартості активів і зобов'язань, незалежно від того, чи були оплачені або отримані кошти. Застосування цього методу забезпечить:

- отримання повної та достовірної інформації про стан активів та їх зобов'язань, а також дозволяє скласти повний майновий баланс;
- перехід на багаторічне планування і прогнозування бюджетних програм;
- полегшення порівняння звітних даних і надасть можливості для управління.

Однак цей метод має значний недолік, який полягає у його складності та трудомісткості порівняно з простою реєстрацією касових потоків. Це обумовлює його

жорстке регламентування, що, на нашу думку, ускладнюється нестабільністю діючої економіки в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в умовах реалізації планового характеру доведення бюджетних асигнувань, а також враховуючи практику діяльності вітчизняних бюджетних установ, є необхідним обліковувати і визнавати у звітності доходи та видатки з використанням методу нарахування і норм, характерних для Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що сприятиме уніфікації формування фінансових результатів одержувачів бюджетних коштів.

Це також надасть можливість відображати доходи і видатки в міру виникнення і споживання економічних вигод. Дозволить одержувати повну інформацію про державні активи і зобов'язання, відкриє можливості складання прогнозу впливу господарських операцій на фінансову стійкість, сприятиме розширенню управлінських можливостей.

Ринкові умови господарювання вимагають використання нових принципів, форм і методів управління у бюджетній сфері, що у свою чергу підвищує вимоги до об'єктивності економічної інформації, головним джерелом якої є бухгалтерський облік.

Основною проблемою реформування обліку в бюджетних установах є відсутність єдиних підходів до розробки дієвих механізмів удосконалення системи обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, недостатність розробленості питання переходу на єдині методологічні засади, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення обліку.

Удосконалення обліку, посилення його контрольних функцій за господарською та фінансовою діяльністю установи – основний шлях покращення дотримання фінансово-бюджетної дисципліни. Відображаючи всі операції, пов'язані з освоєнням кошторису витрат, бухгалтерський облік дозволяє не тільки систематично зіставляти їх з плановими показниками, а ще й виявляти відхилення фактичних витрат від планових, визначити найголовніші напрямки витрат та підвищувати рівень бюджетного кошторисного планування в цілому. Висока якість облікової інформації створює умови ефективної реалізації всіх без винятку функцій управління. Реформування обліку повинно передбачити першочергові зміни методологічних підходів визначення і визнання доходів і витрат у відповідності до міжнародної практики обліку.

Список літератури

1. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних установах / П. Й. Атамас. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 288 с. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.rada.gov.ua.
3. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 544 с.
4. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: навч. посібник / Р. Т. Джога. - К.: КНЕУ, 2001. - 250 с.
5. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах / В. Дем'янишин. — К.: Світ фінансів, 2007. - с. 34-48
6. Наказ МФУ «Про внесення змін до бюджетної класифікації» від 26 грудня 2011 року № 1738 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.
7. Наказ ДКУ «Про затвердження форм карток і книг аналітичного обліку бюджетних установ та порядку їх складання» від 6 жовтня 2000 року № 100 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.
8. Наказ ДКУ «Про затвердження Порядку обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України» від 09.08.2004 р. № 136 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» від 28.02.2002 р. № 228 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.
10. План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 26.06.2013 р. № 611 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.
11. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки: постанова Кабінету міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liga.kiev.ua>.

Одержано 23.11.15

УДК 65.014

С. Б. Бабашов, студ. гр. АДМ 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Оптимізація організаційної структури підприємства

У статті розглянуто основні положення концепції організаційного розвитку підприємства в сучасних умовах змінного середовища. Оптимізовано структуру організації сучасного підприємства. Розроблено схему структури організації, орієнтованої на стратегічне керування.

організаційна поведінка, організаційні зміни, організаційний розвиток, організаційна структура, управлінська стратегія підприємства, модель вибору управлінської стратегії підприємства

Актуальність теми. Найгострішою проблемою багатьох підприємств в умовах конкуренції є формування ефективної структури управління, яка мобільно і за короткі терміни реагувала б на зміни як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках збуту продукції. Через те постає постійно необхідність в удосконаленні організаційної структури підприємства. Одним з суттєвих організаційно-управлінських чинників, що зумовлюють стан внутрішнього середовища сучасного підприємства, є організаційна структура управління. Багато вітчизняних підприємств усвідомили необхідність удосконалення організаційної структури управління, як одного з визначальних чинників виходу із кризи, викликані невідповідністю ринкового, виробничо-господарського й управлінського потенціалу підприємств мінливим умовам зовнішнього середовища.

Економічна ситуація в Україні характеризується зростанням тиску на підприємства з боку місцевих та іноземних компаній, конкуренції, споживчих союзів, урядових розпоряджень тощо. Це обумовлює необхідність нововведень в організаційній поведінці підприємств, зокрема розвитку інформаційної системи, організаційної структури, управління виробничими процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях сучасного періоду питання вдосконалення організаційної структури управління і їхньої адаптації до умов господарювання, де слід виділити результати досліджень Н.С. Алексєєва, Н.І. Архіпової, Л.А. Базилевича [1], Л.В. Бондарчука [2], М.О. Кизима [3], В.А. Забродського [3], Л.М. Христенко [4], В.В. Жильченко [5], А.А. Фатхудинова та ін.,

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доцент Грінка Т. І.

носять, як правило, декларативний, рекомендаційний і несистемний характер. Поза увагою залишається завдання пошуку критеріїв оптимізації організаційної структури управління, що відповідає сучасній структурі управлінської діяльності підприємств. Це зумовлює актуальність досліджень спрямованих на вирішення науково-практичного завдання з удосконалення організаційної структури управління підприємства.

Мета. Оптимізувати організаційну структуру підприємства. Виявлення причин змін, що відбуваються в організаціях, а також тенденції розвитку підприємства в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження – управління організаційною структурою сучасних підприємств.

Предмет дослідження – методи формування організаційної структури управління підприємством в умовах нестабільного економічного середовища, а також сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо підвищення ефективності його функціонування.

Процес удосконалення організаційної структури включають в себе формулювання цілей і задач, визначення складу і місця підрозділів, їх ресурсне забезпечення, розробку регламентуючих процедур, документів, положень, що закріплюють регулюючі форми, методи, процеси, які здійснюються в організаційній системі управління.

«Структура управління організацією», або «організаційна структура управління» (ОСУ) - одне із ключових понять менеджменту, тісно пов'язане із цілями, функціями, процесом управління, роботою менеджерів і розподілом між ними повноважень. У рамках цієї структури протікає весь управлінський процес (рух потоків інформації й прийняття управлінських рішень), у якому беруть участь менеджери всіх рівнів, категорій й професійної спеціалізації. [3]

Під структурою управління мається на увазі впорядкована сукупність стійко взаємозалежних елементів, що забезпечують функціонування й розвиток організації як єдиного цілого. ОСУ визначається також як форма поділу й кооперації управлінської діяльності, у рамках якої здійснюється процес управління по відповідним функціям, спрямованих на вирішення поставлених задач і досягнення намічених цілей. Із цих позицій структура управління представляється у вигляді оптимального розподілу функціональних обов'язків, прав і відповідальності, порядку й форм взаємодії між вхідними до її складу органами управління й працюючими в них людьми.

На всіх рівнях управління приділяють величезну увагу принципам і методам формування структур, вибору типу або комбінації видів структур. Багатосторонність змісту структур керування передбачає безліч принципів їх формування. Головні із цих принципів можуть бути сформульовані в такий спосіб:

1. Організаційна структура управління повинна, насамперед, відображати цілі й задачі організації, а, отже, бути підпорядкованою виробництву і його потребам.

2. Слід передбачати оптимальний поділ праці між органами управління й окремими працівниками, що забезпечує творчий характер роботи й нормальне навантаження, а також належну спеціалізацію.

3. Формування структури управління слід зв'язувати з визначенням повноважень і відповідальності кожного працівника й органа управління, із установами системи вертикальних і горизонтальних зв'язків між ними.

4. Між функціями й обов'язками, з одного боку, і повноваженнями й відповідальністю з іншого, необхідно підтримувати відповідність, порушення якої приводить до дисфункції системи керування в цілому.

5. Організаційна структура управління покликана бути адекватною в соціально-культурному середовищі організації, що справляє суттєвий вплив на рішення щодо рівня централізації й деталізації, розподілу повноважень і відповідальності, ступеня самостійності й масштабів контролю керівників і менеджерів. [6]

У ринкових умовах, стаючи об'єктом товарно-грошових відносин, що володіє економічною самостійністю й повністю відповідає за результати своєї господарської діяльності, підприємство повинне сформувати в себе систему керування, яка забезпечує йому високу ефективність роботи, конкурентоспроможність і стабільність положення на ринку.

У кризовий період для організації зміни в структурі управління можуть бути спрямовані на створення умов для виживання за рахунок більш раціонального використання ресурсів, зниження витрат і більш гнучкого пристосування до зовнішнього середовища.

Удосконалювання організаційної структури управління здобуває форму пошуку альтернативного розв'язку між централізацією й децентралізацією владних функцій. Бажання знайти прийнятну угоду між централізованим і децентралізованим управлінням приводить до необхідності створити таку систему керування, яка характеризується централізованою розробкою вдосконалювання підприємства й господарської політики з децентралізованим оперативним управлінням.

Для посилення функції управління використовують: групи нововведень, програмно-цільовий підхід, матричні структури. Але найбільшу увагу заслуговує використання концепції стратегічних господарських підрозділів організації при проектуванні організаційних структур управління. Тут повною мірою реалізуються принципи: централізації розробки стратегії й децентралізації процесу її реалізації, забезпечення гнучкості й адаптивності управління, залучення в процес управління широкого кола менеджерів усіх рівнів.

Прийнятною моделлю для сучасного підприємства в цей час могла б стати схема організаційної структури управління з використанням концепції стратегічних господарських підрозділів (рис 1.). В основу організаційної структури управління покладена модель диверсифікованої організації, орієнтованої на стратегічне управління. Цей підхід припускає децентралізацію керування організацій.

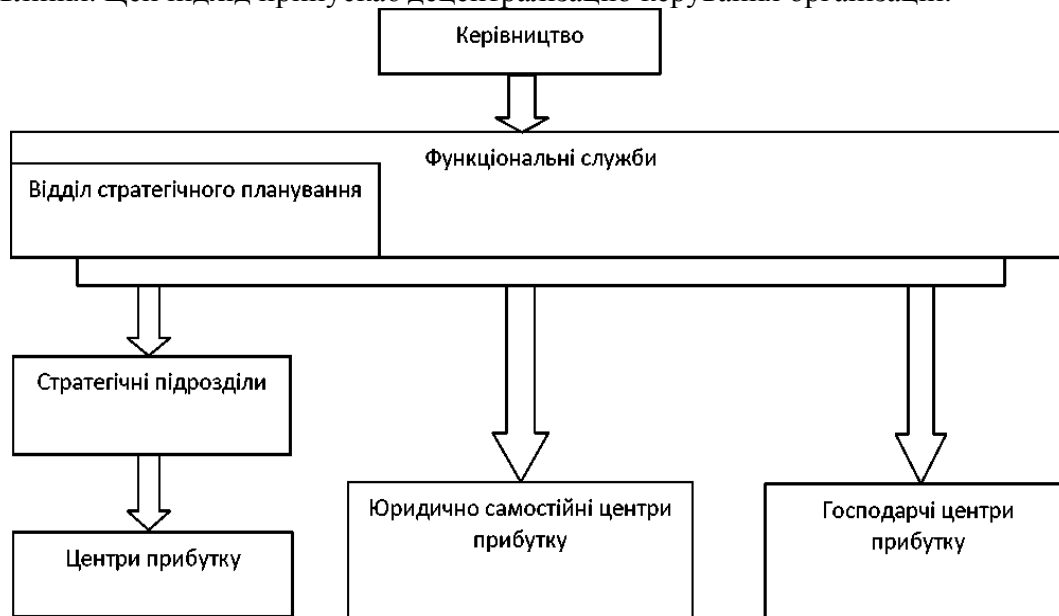

Рисунок 1 – Схема структури організації, орієнтованої на стратегічне керування

Використання цієї моделі дозволить:

1. Створити сучасну організаційну структуру управління, що адекватно й оперативно реагує на зміни в зовнішньому середовищі.
2. Реалізувати систему стратегічного управління, що сприяє ефективної діяльності організації в довгостроковій перспективі.
3. Звільнити керівництво об'єднання від повсякденної рутинної роботи, пов'язаної з оперативним керуванням науково-виробничим комплексом.
4. Підвищити оперативність прийнятих рішень.
5. Втягнути в підприємницьку діяльність усі підрозділи об'єднання, здатних розширити номенклатуру продукції й послуг, підвищити гнучкість і конкурентоспроможність.

Верхній рівень керування при цій моделі може бути представлений типовою структурою управління або іншою організаційно-правовою формою. У міру переходу на нову структуру керування суттєво змінюються функції вищого керівництва. Поступово воно звільняється від оперативного керування підрозділами й зосереджується на проблемах стратегічного керування економікою й фінансами об'єднання в цілому.

Особливістю цієї організаційної структури є виділення в складі організації стратегічних господарських підрозділів і додання окремим виробничим і функціональним підрозділам статусу центрів прибутку. Дані підрозділи являють собою напрямок або групу напрямків наукової, виробничо-господарської діяльності із чітко вираженою спеціалізацією, своїми конкурентами, ринками. Кожний самостійний підрозділ повинен мати свою власну мету, порівняно незалежну від інших.

Самостійний господарюючий підрозділ може являти собою відділення, філію, групу цехів або окремий цех, тобто перебувати на будь-якому рівні ієрархічної структури. Відповідальність за кожний напрямок покладає на одного керівника - директора. Директор відповідає за стратегію, він повинен бути готовим відстоювати, у межах своїх повноважень, інтереси в галузі технологій, виробництва, капітальних вкладень. Разом з тим, при розподілі ресурсів між різними самостійними підрозділами план кожного з них повинен уточнюватися з метою збалансування інтересів організації в цілому.

Вибір структури стратегічного планування визначається багатьма факторами: складністю організаційної структури підприємства, її специфічними властивостями, накопиченим досвідом і традиціями планування. Однак у всіх випадках доводиться вирішувати питання: чи повинен такий підрозділ бути лінійним або штабним. Однозначної відповіді на це питання не може бути, тому що до його вирішення в кожній організації потрібно підходити індивідуально. [7]

У нашій моделі організаційною структурою управління самостійні господарюючі підрозділи являють собою середній рівень влади, через який реалізується стратегічне керування, на нижньому рівні управління перебувають центри прибутку, створювані на базі виробничих і функціональних підрозділів організації. Через ці центри реалізується оперативне управління виробництвом. Усі центри можна підрозділити на дві групи: що ввійшли та ті, що не ввійшли до складу самостійно господарюючих підрозділів.

Центри прибутку, що включені до складу самостійних підрозділів, повинні являти собою структурні підрозділи по переділах (цехи, ділянки, функціональні служби) тісно взаємозалежні в технологічній ланцюжок по одному з основних напрямків діяльності. Із цієї групи можливе виділення й окремих юридично самостійних утворень.

Центри, що не ввійшли до складу самостійно господарюючих підрозділів можна розділити на дві групи: дочірні фірми організації, що мають юридичну самостійність; підрозділи, безпосередньо підпорядковані керівництву організації, що діють на умовах господарського розрахунку.

Перетворення в юридично самостійні організації доцільно у відношенні підрозділів, які мають відносно відособлений технологічний процес, можуть бути відокремлені територіально та в майновому плані без завдання шкоди основної організації. І якщо вони здатні забезпечити свою діяльність на умовах комерційного розрахунку і самофінансування.

У безпосередньому підпорядкуванні організації доцільно зберегти підрозділи, діяльність яких життєво важлива для забезпечення нормального функціонування дочірніх підрозділів і фірм і організації в цілому.

Запропонований шлях удосконалювання організаційної, структури управління дозволить підприємству підвищити гнучкість управління, швидко реагувати на зміни попиту й інших факторів зовнішнього середовища, підвищити інтерес у співробітників до підприємницької діяльності, зберегти робочі місця.

Висновок. Дана структура дозволить поступово здійснити перехід кадрів керівників і фахівців з вищої ланки управління в самостійно господарюючі підрозділи й центри прибутки. Це пов'язане з постійною передачею цілого ряду функцій управління з вищої ланки в нижчі ланки й необхідністю укомплектування їх кваліфікованими кадрами менеджерів і фахівців.

При проектуванні нової організаційної структури управління слід урахувати наступні завдання:

- визначення типу структури управління;
- уточнення складу й кількості підрозділів по рівнях управління;
- визначення характеру співвідпорядкованості між ланками організації;
- розрахунки витрат на утримання апарата управління.

Виходячи із сучасних вимог до організаційної структури, можна виділити ряд основних, враховуючи які можна успішно вдосконалити існуючу організаційну структуру управління.

1. Оптимальність. Структура керування зізнається оптимальної, якщо між ланками й ступенями управління на всіх рівнях устанавлюються раціональні зв'язки при мінімальному числі ступенів управління.

2. Оперативність. Сутність даного вимоги полягає в тому, щоб за час від ухвалення рішення до його виконання в керованій системі не встигнули відбутися необоротні негативні зміни, що роблять непотрібною реалізацію ухвалених рішень.

3. Надійність. Структура апарата управління повинна гарантувати достовірність передачі інформації, не допускати перекручень керуючих команд і інших переданих даних, забезпечувати безперебійність зв'язку в системі керування.

4. Економічність. Суть вимоги полягає в тому, щоб потрібний ефект від керування досягався при мінімальних витратах на управлінський апарат.

5. Стабільність структури управління. Незмінність її основних властивостей при різних зовнішніх впливах, цілісність функціонування системи керування і її елементів.

6. Гнучкість. Здатність змінюватися відповідно до змін середовища.

Список літератури

1. Базилевич Л.А. Моделирование организационных структур : [підруч.] / Базилевич Л.А. [Под. ред. В.Р. Огорокова.]. -Л.: ЛГУ, 1978. - 159 с.

2. Бондарчук Л.В. Удосконалення організаційної структури підприємства в системі ефективного менеджменту персоналу: [стаття] / Л.В. Бондарчук -Х.: ХГУ, 2008. - 4 с. 3. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : [монографія] / [М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко і др.]. - Х. : Видавничий Дім „ІНЖЕК”, 2003. - 144 с.
3. Христенко Л.М. Удосконалення оцінки ефективності управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економ. та управління під-ми ” / Христенко Л.М. - К., 2008. - 20 с.
4. Жильченков В.В. Менеджмент персоналу організації у системі антикризового управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 “Під-во, менедж. та маркетинг. ” /Жильченков В.В. - К., 2007. - 27 с.
5. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : [підруч.] / 7. Шершньова З.Є. - [2-е вид., перероб. і доп]. - К. : КНЕУ, 2004. - 699, [1] с.
6. Шостак М.А. Использование концепции внутреннего маркетинга в рамках стратегии устойчивого развития предприятий сферы услуг / М.А. Шостак // Сталий розвиток підприємств сфери послуг. - 2008. - С. 281-287.

Одержано 30.12.15

УДК 336.717

О.І. Шавкун, магістр гр. АТ-14М *

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості організації робочих процесів бензинових ДВЗ при використанні водо-метанольних суспензій

В представленій магістерській роботі на основі проведеного ґрунтовного аналізу особливостей утворення бензо-метанольних сумішей для використання в якості палива в ДВЗ легкових автомобілів оснащених інжекторними системами живлення досліджено вплив якісного та кількісного складу спиртів на ефективність протікання процесів горіння та тепловиділення та розроблено практичні рекомендації щодо можливості оснащення базової системи живлення інжекторного двигуна автономною додатковою системою вприскування водо-метанольних суспензій.

бензо-метанольні суміші, водо-метанольні суспензії, бензино-спиртова суміш, етанол-вмісне паливо

Зростаючий інтерес до альтернативних видів палива обумовлений трьома істотними міркуваннями: альтернативні види палива дають менші викиди, які забруднюють повітря та сприяють глобальному потеплінню; більшість альтернативних видів палива виробляється з поновлюваної сировини; використання таких палив дозволяє державі підвищити енергетичну незалежність і безпеку.

Застосування різних кисневмісних добавок (спиртів, етерів) в якості антидетонаторів має ряд переваг. З різноманітних антидетонаторів найбільш ефективними, доступними та екологічно чистими являються спирти, зокрема, етиловий спирт. Добавки етанолу дозволяють у кілька разів знизити кількість викидів оксиду вуглецю та азоту, а також викиди канцерогенних сполук. Високі антидетонаційні властивості метанолу в поєднанні з можливістю його виробництва з нафтової

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Магопесь С.І.

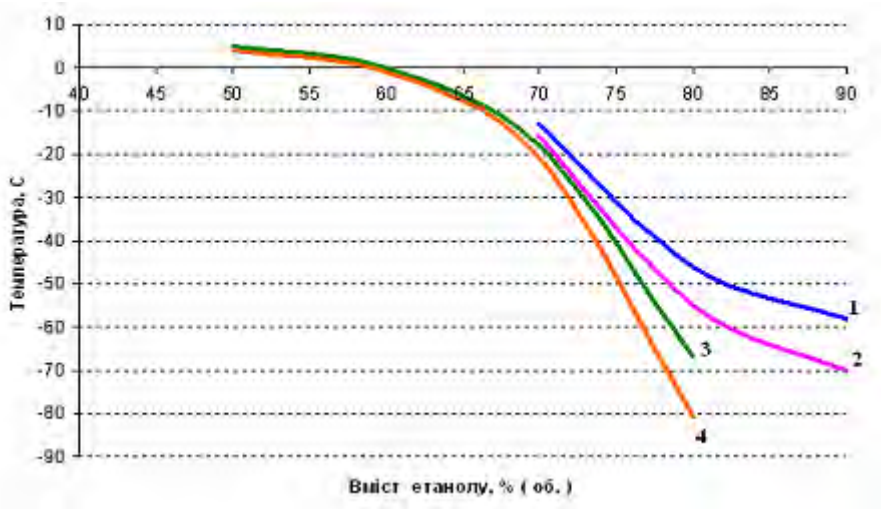
сировини дозволяють розглядати цей продукт в якості перспективного високооктанового компонента автомобільних бензинів, які отримали назву бензино-метанольних сумішей. Оптимальна добавка метанолу – від 5 до 20%. При таких концентраціях бензино-спиртова суміш характеризується задовільними експлуатаційними властивостями і дає помітний економічний ефект. Добавка метанолу до бензину знижує теплоту згорання палива і стехіометричний коефіцієнт при незначних змінах теплоти згорання паливо-повітряної суміші. Внаслідок зміни стехіометричних характеристик використання 15% добавки метанолу (суміш М15) у стандартній системі живлення веде до збіднення паливо-повітряної суміші приблизно на 7%. В той же час при введенні метанолу підвищується октанове число палива (в середньому на 3-8 одиниць для 15% добавки), що дозволяє компенсувати погіршення енергетичних показників за рахунок підвищення ступеня стиснення. Одночасно метанол покращує процес згорання палива завдяки утворенню радикалів, які активізують ланцюгові реакції окислення. Дослідження горіння бензино-метанольних сумішей показали, що добавка метанолу скорочує період затримки запалення і тривалість згорання палива. При цьому тепловідвід із зони реакції знижується, а межа збіднення суміші розширюється і стає максимальною для чистого метанолу.

Особливості експлуатаційних властивостей метанолу проявляються і при його використанні в суміші з бензином. Зростають, наприклад, ефективний ККД двигуна і його потужність, однак паливна економічність при цьому погіршується. Разом з тим, добавки метанолу до бензину в цілому сприяють поліпшенню токсичних характеристик автомобіля.

Однак, використання бензо-метанольних сумішей стримується через ряд негативних факторів що ними притаманні.

Однією з найбільш серйозних проблем, що ускладнюють використання добавок метанолу, є низька стабільність бензино-метанольних сумішей і особливо чутливість їх до води. Різниця щільності бензину і метанолу і висока розчинність останнього у воді призводять до того, що потрапляння навіть невеликої кількості води в суміш веде до її негайного розшарування і осадження водно-метанольної фази. Схильність до розшарування посилюється з пониженням температури, збільшенням концентрації води і зменшенням вмісту ароматичних сполук в бензині. Наприклад, при вмісті від 0,2 до 1,0% об. води в паливній суміші температура розшарування підвищується від -20 до +10 °С, тобто така суміш практично непридатна для експлуатації. Етанол змішуються з водою у будь-яких співвідношеннях, але присутність останньої в спиртовмісному бензині є причиною фазового розділення. Проблема фазового розділення бензино-спиртових сумішей не знімається і при використанні абсолютованих етилових спиртів. В реальних умовах зберігання та транспортування бензино-спиртового палива неминуче його обводнення за рахунок потрапляння води в паливо в процесі зберігання, транспортування та експлуатації.

Дослідження стабілізаційних властивостей 2-фурилкарбінолу проводилося на етиловому спирті концентрацією $\omega = 89,02\%$ мас. З даних, наведених на рис. 1 можна зробити висновок, що при використанні 2-фурилкарбінолу в якості стабілізатору немає необхідності проводити абсолютизацію етилового спирту при його застосуванні в якості палива.

1 – температура помутніння суміші без добавки 2-карбінолу; 2 – температура дестабілізації суміші без добавки 2-фурилкарбінолу; 3 – температура помутніння суміші з добавкою 2-фурилкарбінолу; 4 – температура дестабілізації суміші з добавкою 2-фурилкарбінолу

Рисунок 1 – Залежність температури помутніння і дестабілізації бензино-спиртових сумішей від вмісту етанолу:

Для стабілізації бензино-метанольних сумішей необхідно використовувати спеціальні присадки – пропанол, ізопропанол, ізобутанол та інші спирти, але це досить проблематично з огляду на їх високу вартість і обмеженість виробництва.

Є і інші проблеми – так добавка навіть невеликої кількості метанолу змінює фракційний склад палива. В результаті посилюється схильність до утворення парових пробок в магістралях, що подають паливо, хоча при чистому метанолі це практично виключається через його високу теплоту пароутворення.

Наступною проблемою є висока корозійна активність бензино-метанольних сумішей. Наприклад, в сумішах із вмістом 10-15% метанолу сталь, латунь і мідь кородують, алюміній же кородує повільно зі зміною кольору. Корозійний вплив призводить не лише до швидкого зношування трубопроводів, резервуарів, паливних баків, але й до забруднення бензинів продуктами корозії у вигляді механічних домішок.

Більш висока теплота випаровування етанол-вмісного палива також є однією з проблем. Висока теплота випаровування створює великі складності при запуску двигуна. Для етанолу нижня межа випаровуваності становить мінус 15 °С. Нижче цієї температури парів палива недостатньо для утворення суміші, яка легко спалахує. Бензини, на відміну від спиртів, мають достатню випаровуваність, що забезпечує можливість запуску двигуна за досить низьких температур (мінус 22 °С). Покращення холодного пуску можливе за рахунок внесення конструкційних змін встановлення "блоку нагрівання", а також застосування палив відповідної якості і спеціальних пускових речовин. Найбільш простим і економічно вигідним для покращення холодного пуску вважається введення в паливо легколетючих компонентів: бутану, ізопентану, газового бензину, тиск насичених парів складає відповідно 350, 125 та 152 кПа. Однак з екологічної точки зору такий спосіб небажаний навіть взимку, адже в будь-який час це може призвести до утворення парових пробок в паливній системі. Практичну користь для швидкого пуску двигуна можуть дати пускові суміші, які вприскуються в лінію подачі палива за допомогою спеціальних приладів, чи з аерозольних балончиків на повітряний фільтр.

Додавання етилового спирту до бензину змінює багато його характеристик, в тому числі і тиск насичених парів палива (ТНП). Так при додаванні етанолу в кількості до 6% тиск насичених парів бензину підвищується, але в той же час залишається в межах норми. З подальшим збільшенням концентрації спирту в бензині тиск насичених парів поступово знижується.

І на останок - низькі змащувальні властивості етанол-вмісного палива. В автомобільних двигунах внутрішнього згорання одним з найбільш вразливих, в плані зношення деталей, є прецизійні фрикційні спряження паливоподаючої апаратури. Роль змащувача таких деталей виконує паливо.

Підсумовуючи вище сказане слід відмітити, що використання етанол-вмісного палива є беззаперечно перспективним, але для цього необхідно створити комплекс заходів по зменшенню негативної дії негативних факторів.

Метою проведення наукових досліджень є визначення оптимальної концентрації метанолу в бензині при аналізі ефективних показників ДВЗ та розробка раціональної технології утворення бензо-метанольної суміші.

Основним фактором, що стримує перехід на використання бензо-метанольних сумішей є суттєві конструктивні зміни в системах паливоподачі двигунів, що пов'язане із високою хімічною агресивністю таких сумішей.

Саме тому, на мою думку, доцільним є встановлення на автомобілі окремої системи створення водо-метанольної суміші, яка б унеможливила втручання в базову систему паливоподачі і тим паче – внесення суттєвих та вартісних змін в її конструкторську. Іншими словами, бензо-метанольна суміш повинна утворитися безпосередньо перед подачею робочої суміші в циліндри двигуна шляхом поєднання бензо-повітряної та водо-метанольної компоненти. Бак же автомобіля заповнюється звичайним бензином, що виключає також і інший негативний фактор – розшарування бензо-метанольної суміші під час знаходження в баку та в процесі руху по паливопроводах.

На сьогодні автопромисловістю випускається система подачі води в повітрепровід інжекторного або карбюраторного двигуна, яку можна пристосувати і для реалізації запропонованої концепції.

Принцип роботи системи вприскування водо-метанольної суспензії полягає в наступному: з ємкості технологічна рідина (вода або водо-метанольна суміш) надходить у насос з фільтром, потім, під тиском подається на інжекційну форсунку. Форсунка встановлюється на впускному колекторі за дросельною заслінкою таким чином, щоб створити мелкодисперсну суміш рідини і повітря. Насос і форсунка отримують керуючі сигнали з окремого блоку керування. Блок керування розраховує порцію рідини індивідуально для кожного такту двигуна за параметрами, встановленими в процесі налаштування.

Блок керування отримує і обробляє сигнали управління, що надходять з форсунок, дозуючих подачу палива, від датчиків температури двигуна, витрати повітря, і наявності водо-метанольної рідини в окремому бачку. Керуючі сигнали, вироблені блоком, надходять на насос і форсунку, відповідальну за подачу рідини. Максимальна ефективність системи досягається за рахунок безпосередньої корекції часу вприскування палива. Для того, що б комп'ютер автомобіля нормально сприймав втручання, сигнал лямбда-зонда формується блоком.

Підключення комутаційних дротів для інтегрування даної системи в базову систему живлення інжекторного бензинового двигуна наведена на рис. 2.

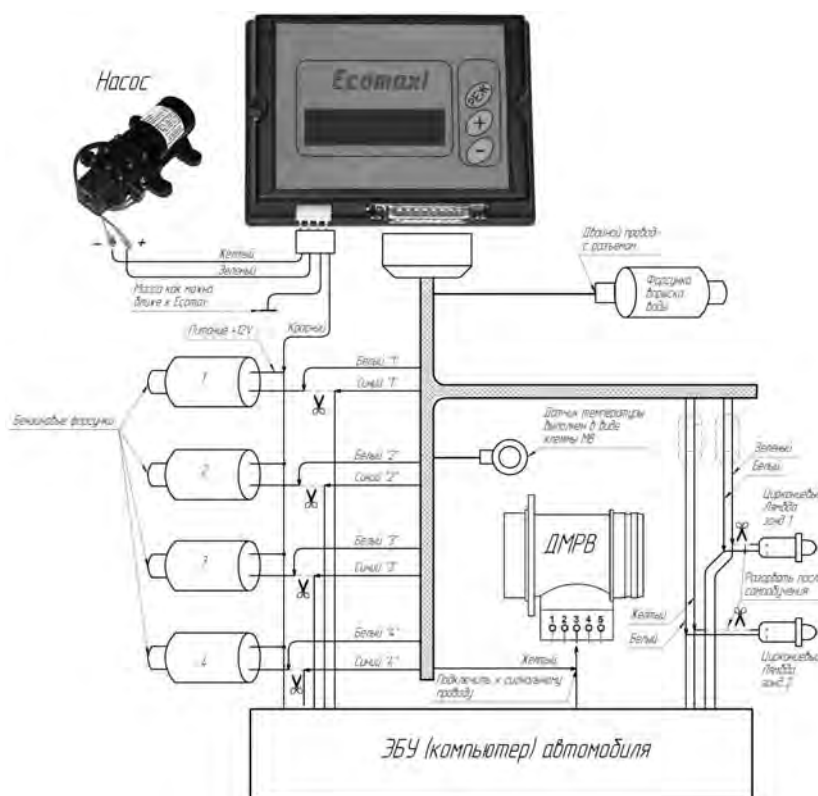

Рисунок 2 - Підключення комутаційних дротів до базової системи паливоподачі

Обслуговування системи зводиться до заправки бака водо-метанольною рідиною с певною концентрацією метанолу. Про мінімальному рівні рідини в бачку червоним кольором сигналізує індикатор, який встановлений в салоні. При рівні рідини нижче мінімального система автоматично блокується, працездатність відновлюється після заповнення бачка.

Дана система може вприскувати як звичайну воду так і водо-метанольну суміш. При використанні води слід контролювати температуру навколишнього повітря – у разі зниження температури нижче нуля в бачок потрібно додати деяку кількість спирту або етанолу. Для таких умов співвідношення води і спирту зазначено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Співвідношення води і спирту в залежності від температури навколишнього повітря

Температура навколишнього повітря, °C	Спирт 96%	Спирт 40%
-6	1:10	1:4
-8	1:7	1:2,5
-15	1:4	1:1,5
-20	1:3	1:1
-25	1:2	0:1
-40	1:1	-

Перевагою цієї системи є можливість її швидкого відключення. У разі, якщо використання системи не передбачене (наприклад, в холодну пору року), потрібно злити рідину, залити чистий спирт, потім дати попрацювати двигуну під навантаженням протягом п'яти хвилин. Утримуючи кнопку "Реж" дочекатися індикації "Система відключена". При виключенні і повторному включенні запалювання система

залишається у вимкненому стані. Введення системи в роботу проводиться так само при натисканні та утриманні кнопки "Реж".

Список літератури

1. Руководство пользователя «Система водного инжектора система «Есотах-2!»» 2011г.
2. Керимов М.А. Сафиуллин Р.Н. Оценка и прогнозирование эксплуатационных свойств топлив путем использования автоматизированной системы стендовых испытаний ДВЗ. Журнал «Механизация электрификация в сельском хозяйстве» Выпуск №3 с. 140- 141 2014г.
3. Methanol as an alternative transportation fuel in the US: Options for sustainable and/or energy-secure transportation, L. Bromberg and W.K. Cheng, Sloan Automotive Laboratory, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge MA 02139, Revised November 28, 2010

Одержано 25.12.15

УДК 338.1

Р.Ю. Бойко, магістр гр. УФЕБ-14М¹

Кіровоградський національний технічний університет

Методика розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на прикладі ПАТ «Кіровоградобленерго»

Проаналізовано сучасний стан фінансово-економічної безпеки на підприємстві ПАТ «Кіровоградобленерго». Розглянуто підходи до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства. Запропоновано шляхи вдосконалення механізму формування та використання банківських ресурсів.

фінансово-економічна безпека підприємства, фінансова стійкість підприємства, фінансова захищеність

Управління підприємством в сучасних умовах, коли набирають інтенсивності рейдерські захоплення та поглинання, корпоративні конфлікти, конкурентна боротьба, фіктивне підприємництво та інші правопорушення у сфері підприємницької діяльності, вимагає формування в системі менеджменту такої складової, яка зможе адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища та протидіяти загрозам нормального функціонування підприємства [1]. Тому питання підтримки належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є актуальним.

Не дивлячись на те, що в загальному плані комплекс проблем оцінки економічної безпеки сформульований і досліджений достатньо повно в багатьох роботах, детальні робочі методики, що зважають на галузеву специфіку підприємств на корпоративному, фірмовому рівнях, де вони більше всього і потрібні, ще тільки з'являються, оскільки тут прийнятні тільки стандартні підходи, а узагальнені системи критеріїв, показників оцінки економічної безпеки, як правило, не застосовні.

---

¹ Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Грінка Т.І.

Мета дослідження – розроблення методики розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Завданням дослідження є розрахунок рівня фінансово-економічної безпеки ПАТ «Кіровоградобленерго» та аналіз його динаміки за 2010-2014 рр.

Об'єкт дослідження – фінансово-економічна безпека підприємства.

Предмет дослідження – аналіз рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

У дослідженні об'єкт та предмет дослідження розглядаються на прикладі ПАТ «Кіровоградобленерго».

Забезпечення фінансово-економічної безпеки є одним з основних принципів нормального функціонування підприємства, реалізація якого передбачає використання комплексного науково-практичного системного підходу. Головний його зміст — це виявлення й усунення зовнішніх і внутрішніх загроз [2]. Тому кожне підприємство має розробляти власну комплексну систему забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Отже, фінансово-економічна безпека підприємства повинна забезпечуватися за рахунок [3]:

- досягнення фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності підприємства, а також за рахунок якості формування та використання ресурсного потенціалу;
- протистояння загрозам економічній безпеці підприємства;
- поліпшення правової захищеності усіх сфер діяльності підприємства; підтримання високого рівня кваліфікації персоналу;
- досягнення високої конкурентоспроможності підприємства.

Для оцінки комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки на ПАТ «Кіровоградобленерго» вважаємо за доцільне першим кроком оцінити фінансову безпеку підприємства, як базову складову фінансово-економічної безпеки, використовуючи методику, запропоновану С. Н. Іляшенком, на думку якого оцінку фінансової безпеки підприємства необхідно здійснювати на основі аналізу його фінансової стійкості, тобто визначення ступеню достатності власних чи позичених оборотних засобів для виконання виробничо-збутової діяльності. При цьому оціночними показниками будуть наступні [4]:

$\pm E_v$ – надлишок (+) чи нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів та покриття витрат на господарську діяльність підприємства;

$\pm E_m$ – надлишок (+) чи нестача (-) власних оборотних коштів, а також середньострокових та довгострокових кредитів та інших позик;

$\pm E_n$ – надлишок (+) чи нестача (-) загальної величини оборотних засобів.

Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів та витрат джерелами їх формування та розраховуються за формулами:

$$\pm E_v = E_g - Z \quad (1)$$

де E_v – сума власних оборотних коштів підприємства;

Z – сума запасів та витрат підприємства.

$$\pm E_m = (E_g + K_m) - Z \quad (2)$$

де K_m – середньострокові та довгострокові кредити та позики підприємства.

$$\pm E_n = (E_g + K_m + K_t) - Z \quad (3)$$

де K_t – короткострокові кредити та позики підприємства

Також, в залежності від значень оціночних показників С.Н. Ілляшенко виділяє п'ять зон фінансової стійкості, що відповідає п'яти рівням фінансової безпеки:

- абсолютна фінансові стійкість та абсолютна безпека (підприємству повністю достатньо власних оборотних коштів для функціонування);
- нормальна фінансова стійкість та нормальний рівень безпеки (підприємство використовує практично лише власні оборотні кошти для формування запасів та забезпечення витрат);
- нестійке фінансове становище та нестабільний рівень безпеки (підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно має потребу у використанні середньострокових та довгострокових позикових коштів);
- критичний фінансовий стан та критичний рівень безпеки (підприємство для фінансування своєї діяльності використовує крім середньострокових та довгострокових кредитів ще й короткострокові позики);
- кризовий фінансовий стан та кризовий рівень безпеки (підприємство не в змозі забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані запозиченими коштами, тобто підприємство знаходиться на межі банкрутства) [4]:

Спираючись на дані Річної фінансової звітності ПАТ «Кіровоградобленерго», зокрема Форми 1 Баланс та Форми 2 Звіт про фінансові результати, за період 2010-2014 рр. сформуємо таблицю показників, необхідних для розрахунку рівня захищеності підприємства у фінансовому плані (табл. 1).

Спираючись на дані табл. 1, та використовуючи розглянуту методичку, проведемо розрахунок фінансової стійкості підприємства ПАТ «Кіровоградобленерго» та результати занесемо до таблиці (табл. 2).

Отже, виходячи за проведених розрахунків, можна зробити такі висновки:

- власних оборотних коштів підприємству для забезпечення функціонування абсолютно не вистачає ні в один з досліджуваних років;
- присутня позитивна динаміка зростання рівня фінансової стійкості ПАТ «Кіровоградобленерго» в досліджуваний період, особливо в останній рік;
- опираючись на запропоновану вище класифікацію зон фінансової стійкості, досліджуване підприємство у період з 2010 по 2014 роки мало критичний фінансовий стан та критичний рівень безпеки, адже йому було недостатньо власних оборотних коштів для забезпечення власних витрат і існувала потреба у використанні середньострокових та довгострокових позикових коштів.

Таблиця 1 - Показники для розрахунку фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Показник	Абсолютне значення				
		2010	2011	2012	2013	2014
1	Власні оборотні активи	107870	97424	258398	254780	269166
2	Витрати підприємства	521445	338258	400711	442192	452800
3	Середньострокові та довгострокові кредити та позики підприємства	138956	212593	279993	265825	128801
4	Короткострокові кредити та позики підприємства	533868	240058	243383	358452	605876

Таблиця 2 - Показники фінансової стійкості

№ з/п	Показник	Абсолютне значення				
		2010	2011	2012	2013	2014
1	$\pm E_v$	-413575	-240834	-142313	-187412	-183634
2	$\pm E_m$	-274619	-28241	137680	78413	-54833
3	$\pm E_n$	259249	211817	381063	436865	551043

• У 2012 та 2013 роках вдалося забезпечити витрати організації за допомогою власних оборотних коштів та залучення довгострокових кредитів і зобов'язань. Тим самим стан підприємства можна охарактеризувати не як критичний, а як такий, що характеризується нестійким фінансовим становищем та нестабільним рівнем безпеки.

• Проте вже у 2014 році відзначаємо повернення ПАТ «Кіровоградобленерго» до рівня критичного фінансового стану.

Покращення фінансової захищеності підприємства є наслідком реструктуризації зобов'язань ПАТ «Кіровоградобленерго», яка мала місце саме у 2012 році і розглядалася у попередньому розділі. Враховуючи зміни у структурі активів, їх модернізації, розширення обсягів діяльності підприємства, позитивна динаміка рівня фінансової захищеності (рис. 1) є дуже важливим фактором для того, аби зберегти позитивні тенденції у розвитку організації в майбутньому.

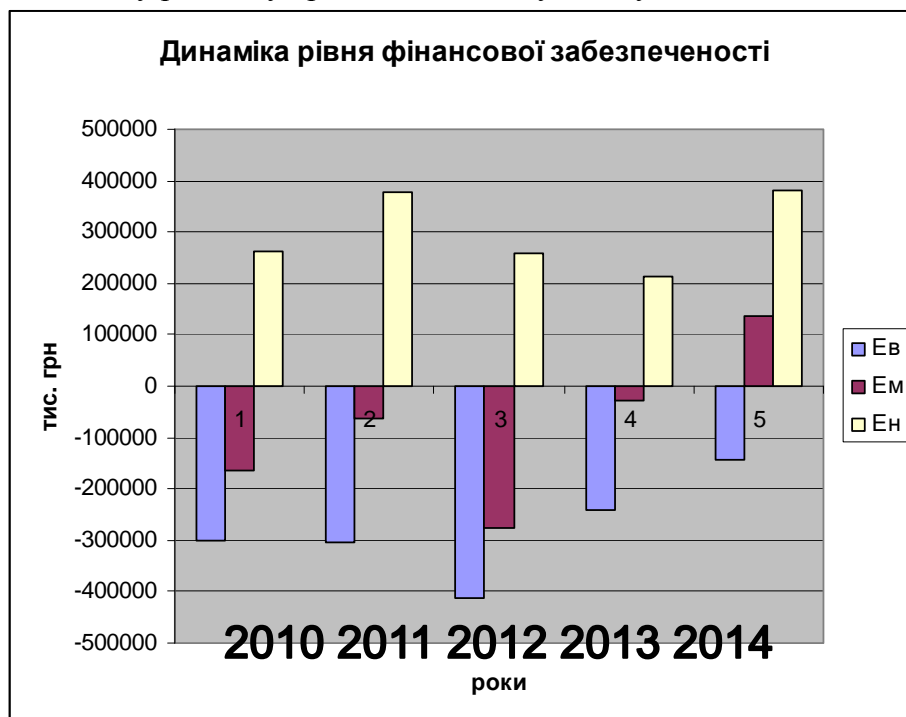

Рисунок 1 – Динаміка рівня фінансової забезпеченості ПАТ «Кіровоградобленерго» за 2010-2014 рр.

Наступним моментом, на якому хотілося б загострити увагу, розглядаючи стан системи фінансово-економічної безпеки на ПАТ «Кіровоградобленерго» є власне місце системи безпеки в організаційній структурі підприємства в цілому, та фінансово-економічної безпеки зокрема. Для початку відзначимо, що на підприємстві діє лінійна організаційна структура. Для підприємств такого типу вона є цілком стандартною. Слід відзначити, що сформувалася така структура ще задовго до того, як підприємство набуло приватної форми власності. А державна форма характеризується не стільки направленістю на отримання прибутку, на досягнення і максимізацію ефективності

діяльності, скільки на забезпечення безперебійного надання послуг, менш орієнтуючись на мінімізацію витрат, впровадження інновацій та вчасне оновлення активів. Саме низька ефективність свого часу привела до зміни форми власності та неодноразової зміни власника досліджуваного підприємства.

Існуюча організаційна структура сформована на основі державної організації минулого сторіччя. І хоча вона є вдосконаленою, але все ж таки лінійна форма організації є застарілою та малоефективною, зважаючи на розміри підприємства, його розгалужену структуру та вимоги сучасного ринкового середовища. Зважаючи на велику кількість окремих районів електричних мереж, а їх 22, наявність спеціалістів з фінансово-економічної безпеки лише в головному офісі, є неприпустимою.

Адже швидкість реакції на зміни у навколишньому середовищі, конкретні формажорні ситуації та навіть погодні умови, можна в рази підвищити, спеціаліста відповідної кваліфікації у кожному з районів. Такі зміни приведуть із собою необхідність заміни лінійної форми організації на змішану.

Отже запропонована методика розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки ПАТ «Кіровоградобленерго» та аналіз його динаміки за 2010-2014 рр. дають можливість проаналізувати рівень фінансової стійкості підприємства за досліджуваний період.

Невирішеною частиною проблеми залишається визначення інших індикаторів комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Список літератури

1. Барановський О. Визначення показників економічної безпеки // Економіка. Фінанси. Право. – 2013 - №8. – С.14-16.
2. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти [Електронний ресурс] / О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький // Ефективна економіка. – 2014. – №10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3580>
3. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.
4. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12-19.

Одержано 24.12.15

ДК 336.71.131

І. М. Радченко, магістр гр. УФЕБ-14 М•

Кіровоградський національний технічний університет

Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності

У статті досліджені основні проблеми пов'язані з діючою системою безпеки банківської діяльності. Обґрунтовані концептуальні основи формування системи банківської діяльності.

банк, безпека, погрози банківської діяльності, індикатори безпеки банківської діяльності

---

* Науковий керівник: канд. наук. з держ. управління, доц. Зайченко В.В.

Банківська система - це одна з важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банківські встанови, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

У умовах зростаючої відкритості економіки України та послідовної її інтеграції у світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є актуальним завданням. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яку сьогодні характеризується елементами посткризового періоду, та внутрішнього середовища, зокрема поглибленням конкуренції та консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямків розвитку банків з точки зору прибутковості та мінімізації ризиковості. Тому проблема забезпечення фінансової безпеки банківської системи є досить актуальною.

Безпеці банківської діяльності присвячено багато наукових праць, в яких безпека банків розглядається з різних точок зору, зокрема безпеки банків, економічної безпеки, фінансової безпеки, безпеки проведення банківських операцій та ін.

Питанням безпеки банківської діяльності присвячено значну кількість наукових праць, зокрема фундаментальні дослідження провідних зарубіжних вчених В. Ойкена, Р. Дж. Кембелла, І. Шумперта, Е. Уткіна та ін. Належне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих українських економістів, до яких належать Г. Андрощук, О. Барановський, Б. Дадашев, М. Єрмошенко, М. Зубок, О. Захаров, В. Пластун та ряд інших. Але недостатньо дослідженими залишаються питання щодо визначення концептуальних основ формування безпеки банківської діяльності.

Метою статті є обґрунтування основних компонентів, що визначають концептуальні основи системи безпеки банківської діяльності.

Безпека банківської діяльності є одним з основних елементів банківського менеджменту [1]. Безпека банківської діяльності має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі аспекти і напрями банківської діяльності.

У енциклопедії банківської справи наводиться таке визначення безпеки банків: система заходів, яка забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх та внутрішніх загроз [2, с. 91].

В. А. Гамза, І. Б. Ткачук трактують безпеку як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [3 с. 69].

Велику увагу проблемі забезпечення безпеки банківської діяльності приділяє О. Барановський. Він дає таке визначення фінансової безпеки комерційного банку: сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдавати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкоджати досягненню банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує» [4, с. 13].

Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

У «Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» зазначено, що в умовах випереджувальних темпів розвитку банківського сектору в докризовий

період відбувалося поступове накопичення дисбалансів внаслідок орієнтації банків на швидке отримання прибутків та збільшення частки такого сектору на ринку капіталу без проведення адекватної оцінки ризиків, що збільшило частку споживчих кредитів у балансах банків. Уникнути кризових явищ у банківській сфері можливо шляхом проведення політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору до спрямування кредитних коштів насамперед на розвиток реального сектору економіки за визначеними Програмою економічних реформ пріоритетними напрямками, удосконалення механізму здійснення нагляду за банківським сектором та посилення ризик-менеджменту в банках [5].

Виходячи із вище зазначеного, вважаємо за доцільне визначитися з концептуальними основами формування системи безпеки банківської діяльності. З нашої точки зору, концепція безпеки банківської діяльності є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного рішення завдань захисту банківської справи від протиправних дій і недобросовісної конкуренції.

Безпека банківської діяльності базується на визначенні загроз, що перешкоджають стійкому розвитку банків.

М. Зубок загрозою безпеці банку вважає потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні завдати банку матеріальної або моральної шкоди, що проявляються сукупністю факторів і умов, які створюють небезпеку для нормального функціонування банку відповідно до його завдань та інтересів [6, с. 55-58].

На думку А. Артеменка, існують зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків [7]. М.М. Єрмошенко вважає, що основними загрозами для банківської системи є: низький рівень капіталізації банківської системи; слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботи з управління грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; участь банківської системи в тіньовій діяльності та її криміналізації; недостатнє законодавче регулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків з боку НБУ; характер кредитної діяльності банківської системи; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки у національній валюті, що знаходиться у населення; відсутність достатнього золотого запасу; відсутність системи страхування вкладів населення і депозитів підприємств у комерційних банках; платіжна криза і використання пов'язаних з нею сурогатів; невідповідність вимог до збільшення темпів розвитку банківської системи і обсягів реального грошового капіталу для формування коштів банків; невиправдано високі обсяги коштів комерційних банків, заощаджених у вигляді викуплених у держави ОВДП, зокрема і реструктуризованих урядом у конвертовані ОВДП [8].

Слід зазначити, що система безпеки банків в основному базувалася на використанні силових, технічних засобів захисту та фізичній охороні банку при недостатньому обліку чинників, які носять фінансовий характер.

Основними інтересами банків, якщо розглядати життєво важливі, є придбання, накопичення та розподіл у відповідності з уставними цілями грошових коштів. Всі інші сфери діяльності банків мають підпорядкований характер і витікають із основної мети - отримання прибутку.

Безпека діяльності банків щодо отримання прибутку являє собою стан захищеності самого банку та його клієнтів від загрози можливих збитків. У банківській практиці такі загрози прийнято називати ризиками. Таким чином, факт отримання прибутку відносно захищеності банків необхідно розглядати як оптимальне

співвідношення рівня існуючих загроз (ризиків) та прибутковості банківської діяльності. Такий стан досягається за умови своєчасного виявлення існуючих видів та чинників ризику банківської діяльності, їх кваліфікованої оцінки та ефективного управління ними.

Питання безпеки банків актуальні не тільки безпосередньо для банків, а також для усіх учасників ринкових відносин. Безумовно, в першу чергу зазначеній проблемі приділяють увагу власники банку, його акціонери, які турбуються за розвиток власного бізнесу та несуть за нього матеріальну, моральну та соціальну відповідальність. Безпека банків також турбує клієнтів і партнерів. Таким чином, безпека банку повинна ґрунтуватися на: безпеці банку як організації; безпеці банківського персоналу; безпеці банківських операцій.

Розглядаючи безпеку банків через призму організації, важливо акцентувати увагу як на її зовнішньому, так і на внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ, а також кримінальне середовище. Внутрішнє середовище - це дії персоналу банків в особі спеціалістів та менеджерів відділів банків, неформальних груп, а також адміністрації банків.

З точки зору проблеми, що досліджується, головною метою безпеки є забезпечення стійкого функціонування банків в умовах їх взаємодії з екзогенним та ендогенним середовищами, які постійно змінюються, а також виявлення і нейтралізація зовнішніх та внутрішніх загроз стійкого функціонування банків, організація протидії цим загрозам, мінімізація наслідків їх впливу.

Загальна схема організації безпеки містить дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно, а саме: формування необхідного ресурсного потенціалу (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування); загальностратегічне прогнозування та планування безпеки за функціональними складовими; стратегічне прогнозування для забезпечення фінансової стійкості банків; загальнотактичне планування безпеки за функціональними складовими; тактичне прогнозування в системі забезпечення фінансової стійкості банків; здійснення функціонального аналізу рівня безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня безпеки.

Тільки за умови здійснення в необхідному обсязі зазначених заходів можна досягти належного рівня безпеки банківської діяльності.

Список літератури

1. Шурпаков В.А. Проблеми методологии анализа банковской безопасности [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/shurpakov11.htm>.
2. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В.С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. - К. : Молодь: Ін Юре, 2001. - 680 с.
3. Гамза В.А. Безопасность коммерческого банка : учеб.-практ. пособ. / В.А. Гамза, И.Б. Ткачук. - М. : Изд-ль Шумилова И.И., 2000. - 216 с.
4. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. - 2006. - №1. - С.7-26.
5. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
6. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / М.І. Зубок. - К. : КНЕУ, 2002. - 190 с.
7. Економічна та соціальна політика. Економічна безпека України : проблеми та перспективи (Матеріали круглого столу) [Електронний ресурс] / М.М. Єрмошенко // Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. - Режим доступу : // <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2/>.

Одержано 28.12.15

УДК 658.8

О.Є.Дерполок, магістр гр. МК – 14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності продукції малого підприємства

У статті проаналізовано рівень конкурентоспроможності продукції малого підприємства і розроблено заходи щодо поліпшення його рівня **конкурентоспроможність продукції, показники оцінювання, методичні підходи, маркетингова діяльність, рівень конкурентоспроможності**

Актуальність. Розвиток сучасних ринкових відносин призводить до підвищення вимог споживачів до продукції. Основним завданням підприємства, що нерозривно пов'язане з ефективністю виробництва, забезпеченням випуску необхідної кількості виробів і високою якістю, є досягнення конкурентоспроможності продукції на ринку. Сильні та слабкі сторони діяльності підприємства, визначені у процесі оцінювання конкурентоспроможності, дають змогу виявити та мобілізувати приховані можливості для отримання вигідних позицій на ринку. Однак, визначення можливостей підприємства у конкурентній боротьбі та досягнення високих результатів стає все складнішим. Це пов'язано з необхідністю постійного пристосування до умов, що постійно змінюються. Крім того, важливою проблемою стає кількісна оцінка рівня конкурентоспроможності товару і управління нею, так як це досить трудомісткий, інтегрований процес, що складається із взаємопов'язаних складових і від якого залежить конкурентоспроможність всього підприємства.

На сьогоднішній день розподіл на ринку меблевих товарів практично завершився, спостерігається найбільш висока насиченість пропозиції в столиці і значно нижча в регіонах розподіл ринку на сегменти у відповідності з основними товарними групами, кожний з сегментів ринку орієнтується на пропозицію певного асортименту. Меблі один з основних товарів народного споживання. Вони мають велике значення в організації побуту, відпочинку, роботи. Покращання їх якості, споживчих властивостей – важлива передумова покращення рівня життя населення. В сучасній економіці одним з головних напрямів фінансово-економічної та виробничо-збутової стратегії кожного виробника є підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів для закріплення його позицій на ринку, з ціллю отримати максимальний прибуток.

У конкурентоспроможній політиці відносно до товару приймаються до уваги: його функціональне призначення; надійність; довговічність; зручність використання; естетика зовнішнього вигляду; упаковка, обслуговування, гарантії, супроводжувальні документи, інструкції та інші характеристики, тобто здатність товару задовольнити сукупні потреби покупця краще, ніж товари-конкуренти. Застосування цих розробок керівництвом підприємств, інвесторами та безпосередніми споживачами меблів дозволяє виявляти об'єктивні позиції продукції, що оцінюється (як проектованої, так і вже випущеної), встановлювати фактори конкурентоспроможності, що визначають ці позиції і здатні

---

* Науковий керівник: проф., д-р фіз.-мат. наук Гамалій В.Ф.

вплинути на їхню зміну, знайти слабкі місця у просуванні продукції на ринки і визначити перспективні напрями зміцнення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників.

Методологічні основи та практичні аспекти конкурентоспроможності відображені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як В. Андрійчук, О. Бандарук, Н. Верхоглядова, О. Загорянська, О. Кузьмін, О. Павлова, М. Портер, О. Сидоренко, Г. Семенов, Г. Скудар, Р. Фатхутдінов, Д. Юданов та інших. Проте, незважаючи на численні дослідження, окремі аспекти проблеми, а також безліч конкретних практичних питань щодо підвищення конкурентоспроможності продукції потребують доопрацювання.

Об'єктом дослідження є процес оцінки та регулювання конкурентоспроможності продукції підприємств в умовах вітчизняного ринку.

Предметом дослідження є розробка теоретичних та практичних засад щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції малого підприємства.

В результаті проведеного дослідження були зроблені наступні висновки:

Конкурентоспроможність продукції є комплексна багатоаспектна характеристика, що відбиває здатність продукції протягом періоду її виробництва відповідати по якості вимогам конкретного ринку (ринків), адаптуватися по співвідношенню якості й ціни до переваг споживачів, забезпечувати вигоду виробникові при її реалізації. Конкурентоспроможність слід розглядати на рівні: продукції, товаровиробників (підприємств), галузей і країни в цілому. Усі ці рівні взаємозалежні і оцінка їх стану визначається, в першу чергу, здатністю конкретних виробників випускати конкурентоспроможну продукцію. Критерії, характеристики і фактори динаміки конкурентоспроможності для кожного її рівня мають свою специфіку. Конкурентоспроможність продукції більш повно розкривається через систему її показників.

Дослідження методів оцінювання рівня конкурентоспроможності продукції, розроблених вітчизняними і зарубіжними авторами, дозволило систематизувати їх за певними класифікаційними ознаками. Класифікація залишається відкритою на всіх рівнях і може бути доповнена іншими існуючими, а також новими методами. Для розвинутого ринку найбільш придатним є комплексний та змішаний методи, так як вони передбачають визначення інтегрального показника рівня конкурентоспроможності з урахуванням ціни споживання або визначення комплексного показника конкурентоспроможності.

Реальне досягнення високого рівня конкурентоспроможності продукції під час практичної господарської діяльності підприємства можливе лише при системному підході до його управління. Система управління, перш за все, повинна бути націлена на дослідження продукції конкурентів, проведення порівняльного аналізу, виявлення сильних або слабких її сторін та розробку і реалізацію стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, що призведе до збільшення обсягу прибутків за рахунок позитивного економічного ефекту від впроваджених заходів. При виборі конкурентної стратегії доцільно керуватися особливостями конкретної ринкової ситуації. Стабільну перевагу на конкурентному ринку можна забезпечити завдяки раціональній якості продукції та її додатковим конкурентним перевагам.

Метою діяльності малого підприємства є забезпечення потреби споживачів у високоякісних меблевих виробках. Продукція підприємства реалізується у фірмовому магазині та через посередників. Постійним клієнтам та оптовим замовникам надається знижка та можливість придбання меблевих виробів у кредит. Аналіз структури активу балансу підприємства свідчить про перевищення в активі частки оборотних активів над необоротними. Власний капітал більш, ніж на 50% перевищує поточні зобов'язання підприємства, що відповідає нормативам. Загалом фінансовий стан підприємства характеризується як стійкий, підприємство рентабельне та успішно конкурує на ринку.

Асортиментна група складається з 5 видів продукції. Стан продукції підприємства є стабільним, але є мінуси, а саме невеликий асортимент та слабкий дизайн меблів відносно до конкурентів. З кінця 2013 року ціна на продукцію значно збільшилася у зв'язку зі збільшенням споживчого попиту. Оцінка маркетингової діяльності по відношенню до конкурентів показала, що у підприємства дуже слабе просування продукції до споживача. Позиціонувати продукцію підприємства слід як недорого, якісну і багатофункціональну. Основна відмінність від конкурентів, це безкоштовна доставка, більш вигідні умови гарантійного обслуговування.

Проаналізувавши таблицю результатів анкетування споживачів можна стверджувати, що при виборі м'яких меблів споживач в першу чергу звертає увагу на функціональність виробу (вагомість даної характеристики виробу в оцінці конкурентоспроможності відіграє головну роль), потім аналізує естетичні властивості виробу і ціну його споживання. Саме ці три характеристики меблевих виробів найбільшим чином впливають на формування моделі поведінки споживача та на конкурентоспроможність певного виробу.

Висновки. Проаналізувавши товарний портфель малого підприємства та використовуючи результати проведених досліджень, визначено, що головну увагу в розробці нових видів меблевих виробів необхідно приділяти функціональним, ергономічним та естетичним властивостям. Важливо прагнути оптимізувати показник ціна-якість, оскільки фактор вартості меблевого виробу також досить вагомий для споживача. Безумовно, не можна залишати без уваги екологічність м'яких куточків. Для цього необхідно розробити концепцію нових товарів. Етапами розробки концепції нових товарів є генерація ідеї на основі вивчення потреб споживачів, дослідження недоліків продукції, вивчення думок експертів з приводу можливості модернізації меблів. Також необхідно зазначити, що одним з шляхів вдосконалення товарного портфелю підприємства є виконання індивідуальних дизайнерських розробок та комплектація наборів меблевих виробів.

Вирішення проблем якості малого підприємства буде залежати не тільки від того, як розроблена система якості, але й від того, як вона функціонує, тобто як виконуються на практиці функції і завдання системи всіма її учасниками: від керівництва до рядового виконавця. Тому після завершення процедури розробки системи якості, керівництво підприємства повинно розпочати активну діяльність стосовно впровадження системи якості.

Список літератури

1. Кучер В. Управління конкурентоспроможністю продукції підприємства на основі регулювання якості / В.Кучер // Вісник національної академії державного управління при Президентіві України: Науковий журнал. –К.: НАДУ (Україна). 2006, №2. –с. 210–215.
2. Юдін М. «Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції» [Електронний ресурс] / М. Юдін // Економіст – 2010 - №6 – с.40 – Режим доступу до журналу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekonomist/2010_6/40_42.pdf
3. Ясинська Н.С. Управління якістю товарів: Опорний конспект лекцій/ Н.С. Ясинська– К.: КНТЕУ, 2012. – 108с.

Одержано 28.12.15

УДК 658.8*

Н.Д. Бірзул, магістр гр. МК-14МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Аналіз походження теорії маркетингової інформації та методи її захисту на підприємствах великого формату

У статті здійснено аналіз походження теорії маркетингової інформації, розглянуто точки зору представників різних шкіл щодо ролі інформації в підприємстві. Здійснено аналіз окремих методів захисту маркетингової інформації, які можна використовувати на підприємствах торгівлі, де працює велика кількість людей, які мають доступ до різних видів інформації. Запропоновані основні напрями підвищення інформаційної безпеки підприємств різних форм власності та державної діяльності.

маркетингова інформація, інформаційно-комунікаційні технології, методи захисту маркетингової інформації, професіограма, криптографія, стеганографія

Головною метою роботи є аналіз походження теорії маркетингової інформації та розробка пропозицій щодо захисту конфіденційної та таємної інформації в підприємствах торгівлі, в першу чергу підприємств великих форматів.

Виклад основного матеріалу. В умовах удосконалення ринкових відносин значення інформації зростає з неймовірною інтенсивністю, сьогодні інформація перетворилася на специфічний товар, який зараз, як ніколи, коштує дуже дорого. Відомий вислів: «Хто володіє інформацією, той володіє світом» можна було б доповнити так: «Хто здатний захистити свою інформацію, той непереможний». В сучасних умовах інформація відіграє вирішальну роль як у процесі економічного розвитку, так і в ході конкурентної боротьби на національному та міжнародному ринках. Вплив передових наукових досягнень охоплює всю земну кулю й ігнорувати цю реальність не можна. Конкуренція, що загострилася на ґрунті науково-технічного прогресу, ще більшою мірою починає «вимивати» з ринку тих, хто відстає. Ареною напруженої боротьби стало суперництво за перевагу на ринку. У світі реального бізнесу слову «конкурувати» більше відповідає поняття «знищити конкурента будь-якою ціною».

Відповідно для того, щоб ефективно функціонувати на ринку, забезпечити собі стійку довгострокову конкурентну позицію на ньому необхідно безперервно отримувати адекватну потребам управління маркетингову інформацію.

А.Сміт, Д.Рікардо перші із класиків політичної економії торкаються проблеми інформації при визначенні ринку досконалої конкуренції, концепція якої передбачає, що кожен продавець і покупець мають повну й достовірну інформацію про ціни, товари, витрати, попит [1;2].

А.Сміт писав: «Кожній людині, яка не порушує законів справедливості, надається право абсолютно вільно дбати «про свої інтереси і конкурувати своєю працею і капіталом з працею і капіталом іншої особи і цілого класу» [1, с.137].

---

^ННауковий керівник: проф., д-р фіз.-мат. наук Гамалій В.Ф.

Т. Веблен, У.К. Мітчелл стверджували, що специфіка людини, динамічність і нестача інформації обмежують можливості приймати найбільш раціональні, оптимальні рішення [3;4,с.218-221].

Дж. Стіглер запропонував економічну теорію інформації чи теорію пошуку[5, с.507-529]. Його підхід містив новий підхід до теорії ринкової поведінки, який розглядав невизначеність як ступінь непоінформованості, яка може бути знижена за рахунок витрат на придбання інформації.

Дж. М. Кларк першим в економічній теорії почав вивчати вплив витрат на пошук інформації для прийняття управлінських рішень.

П.Хейне стверджував, що «інформація є рідкісним благом, придбання якого пов'язане з витратами» [7, с.200].

Р. Коуз запропонував інституційну теорію трансакційних витрат і ввів категорію «трансакційні витрати» для ідентифікації витрат на збір інформації та функціонування спеціальних інститутів для такого збору [8, с.93].

Дж. Мірліс, У.Вікрі розробили теорію стимулів і асиметричної інформації, згідно з якою ефективність роботи підприємств детермінована параметрами розподілу інформації між партнерами по угоді[9, с.142-167].

Дж.Стігліц, М.Спенс, Дж.Акерлофом продовжили роботу, пов'язану з дослідженням наслідків нерівномірного розподілу інформації між партнерами, і створили теорію аналізу ринків з асиметричною інформацією[10, с.536-629].

Ф.Котлер зазначив: «Майже на кожному кроці в процесі аналізу, планування, здійснення і контролю дієвості маркетингових заходів керуючим з маркетингу потрібна інформація. Їм потрібна інформація про клієнтів, конкурентах, дилерах та інших силах, що діють на ринку[11, с.137].

Розвиток ринкової системи господарювання, звільнення із КДБ (комітет державної безпеки) та МВС професіоналів призвели до відродження промислового шпигунства в Україні. Багато служб безпеки комерційних структур успішно проводять операції із упровадження людей і техніки до конкурентів. Своєю чергою, вони повинні жорстко контролювати своїх працівників, щоб не допустити витоку інформації про власні таємниці. Не можна забувати і про те, що інтеграція України в Міжнародні організації, участь в інтернаціональних проектах, значний технологічний і науковий потенціал робить вітчизняних підприємств об'єктом пильної уваги приватних і державних служб розвідки Заходу та Сходу.

Актуальність побудови системи захисту інформації зумовлена складною макроекономічною ситуацією, криміналізацією суспільства, підвищенням рівня безробіття в країні, низьким рівнем платоспроможності населення. На думку спеціалістів, витік 20% маркетингової інформації в шістдесяті випадках зі ста призводить до банкрутства підприємства. Жодне, навіть прибуткове підприємство США не проіснує більш ніж три доби, якщо інформація, яка є його комерційною таємницею, стане відомою конкурентам. Враховуючи складні економічні умови господарювання вітчизняних підприємств важливою успішності ведення власної підприємницької діяльності є створення надійної системи захисту маркетингової інформації.

Основними організаційними методами захисту маркетингової інформації є відбір персоналу. Спеціалісти вважають, що збереження таємниць на 80% залежать від правильного підбору, розташування та виховання кадрів.

Незважаючи на велику кількість способів неправового збору маркетингової інформації, в наш час використання працівників як джерело інформації розглядається як найбільш надійний, швидкий і ефективний спосіб отримання конфіденційної

інформації. Персонал підприємств все частіше використовують для впливу на зміну стратегії і тактики поведінки керівників відповідних комерційних підприємств, а також для впливу на позицію осіб, які приймають відповідні рішення у сфері оподаткування, митної політики, тощо.

Головне місце в організації надійного захисту конфіденційної інформації належить роботі з кадрами і вона має проводитися з дня прийому на роботу. Більшість підприємств використовують традиційні кадрові підходи до процесу професійного відбору, звертаючи увагу лише на освіту, розряд, стаж роботи, але цього недостатньо, тому керівники підприємств все частіше звертаються до наукових методик, які дають можливість повно та всебічно оцінити кандидата і скласти його психологічний портрет.

З погляду економічної безпеки основні цілі психологічного професійного відбору такі: виявлення колишніх судимостей, кримінальних нахилів; визначення у характері злочинних нахилів, здатності кандидата до вчинення протиправних дій, ризикових вчинків; встановлення фактів, які свідчать про морально-психологічну ненадійність і вразливість кандидатів на роботу.

Сучасна практика менеджменту передбачає такі основні етапи професійного відбору кадрів:

- складання організаційних схем або організаційних креслень, професіограм;
- визначення дієздатності співробітників;
- попередня співбесіда;
- збір і оцінювання інформації про кандидатів;
- тестові процедури;
- дослідження результатів тестування;
- завершальна співбесіда та ухвалення рішення про прийняття кандидата на роботу.

Професіограма - це перелік особистих якостей, які в ідеалі повинен мати потенційний працівник. На цьому етапі професійного відбору кадрів встановлюється рівень доступу конкретного працівника до конфіденційної інформації підприємства, а також визначається перелік особистих рис, якими він повинен володіти.

Більшість комерційних структур або вимагають від кандидатів довідку про стан здоров'я, або самі видають скерування в поліклініку з рекомендацією проходження повної диспансеризації за рахунок кандидата. Це дає можливість виявити хронічні захворювання, діагностувати зір, слух. Після цього етапу проводиться попередня співбесіда, яка може мати як поверхневий, так і поглиблений характер. Проводячи інтерв'ю важливо не тільки одержати якусь інформацію, але і оцінити, наскільки вона відповідає дійсності, а також довідатися, якою мірою кандидатіві притаманні відкритість і чесність. Конструювання здійснюється в ході інтерв'ю, коли кандидатіві задають питання, до яких він не готувався заздалегідь.

Часом співробітники деяких підприємств прагнуть надати розмові розвідувального характеру, за її результатами оформляють довідки на ті організації, в яких раніше працював кандидат.

На наступному етапі проф. відбору проводиться збір і оцінювання інформації про кандидатів. Для служб безпеки найважливішим є отримання відомостей не тільки на конкретну особу, але й на її родичів.

Етап тестових процедур перевірки кандидатів характеризується, як правило, комплексними психологічними тестуваннями. Він потребує наявності висококваліфікованого спеціаліста, що має психологічну підготовку.

Сьогодні на практиці використовуються проектні методики («Малюнок невідомої тварини» та «Будинок, дерево, людина»). На другому місці за популярністю

тест КОТ, який дає змогу оцінити швидкість і логіку мислення, уважність. Популярними залишаються також тести Маерса Бріггса, опитувальник Томаса та інші.

Має місце також використання детектора брехні. Факт використання детектора неправди часто стає стримуючим фактором для потенційних злодіїв, шпигунів, які вивчають можливості проникнення в конкретну організацію.

Останній етап проф. відбору – завершальна співбесіда. Після прийняття позитивного рішення про прийом працівника на роботу обов'язковим етапом є підписання з ним угоди про нерозголошення комерційної таємниці чи контракту.

З метою протидії конкурентам застосовується технічний метод захисту маркетингової інформації. Він передбачає використання технічних способів і знарядь захисту маркетингової інформації.

Технічні знаряддя та способи в сфері захисту маркетингової інформації можуть використовуватися для вирішення завдань:

- створення механічних перешкод на шляху проникнення злочинця до носіїв інформації;
- попередження про виникнення надзвичайних ситуацій (пожеж, паводок);
- вивчення спроб проникнути на об'єкт охорони, що містить зосередження носіїв інформації та що захищається;
- комплексний захист маркетингової інформації в автоматизованих системах обробки даних за допомогою фільтрів, електронних замків і ключів з метою запобігання доступу та копіювання маркетингової інформації.

Використання технічних способів захисту маркетингової інформації передбачає:

- проведення комплексу заходів для захисту маркетингової інформації в засобах її збереження;
- дії інженерно-технічного характеру;
- дії, виконувані за допомогою програмування (паролі);
- кодування та шифрування маркетингової інформації, що вводиться в засіб збереження маркетингової інформації.

У процесі підприємницької діяльності нерідко виникає потреба засекречування важливих відомостей. Для цього можна використати такі способи збереження конфіденційних даних, як криптографія та стеганографія.

Криптографія призначена для того, щоб зробити відкрите повідомлення зовсім незрозумілим для сторонніх людей. Криптографія використовує два основних методи: шифрування та кодування.

В основу стеганографії покладено принцип приховування самого існування таємних відомостей. Можна використовувати: «підкладний лист», коли запис захований під «якою-небудь захисною оболонкою», «хобійне кодування», з використанням кросвордів, музичних нот і шахових партій.

Одним із варіантів стеганографії є використання «невидимих» чорнил, якими можна створити запис, невидимий у звичайних умовах, але який з'являється після хімічної чи фізичної обробки. Такими чорнилами можуть слугувати ліки (аспірин, пірамідон тощо), засоби побутової хімії (пральний порошок), продукти харчування (пиво, біле вино, сік яблучний, молоко, сік цибулі), людські виділення (слина, сеча, кров).

Для того, щоб вберегти себе від витоку конфіденційної інформації та забезпечити свій бізнес, необхідно:

- контролювати доступ працівників до закритої документації та баз даних;
- періодично продивлятися дані та визначати ступінь їх секретності, пам'ятаючи, що будь-яка інформація швидко застаріває;

- обладнати звуконепрозакні (екранові) приміщення для обговорення важливих питань, перевіряти наявність у них підслуховувальних пристроїв;
- забезпечити перевірку згорток, портфелів, які заносяться на підприємство чи виносяться з нього;
- вести політику «чистих столів», це означає, що працівники зобов'язані звільнити свої робочі столи від документів наприкінці робочого дня;
- навчити співробітників елементам безпеки, треба пояснити їм, що заходи для досягнення безпеки спрямовані на їх захист, їх мета – процвітання підприємства;
- ніколи не повідомляти важливу інформацію по телефону відкритим текстом;
- встановити персональну відповідальність працівників за збереження конфіденційної інформації з чітким розмежуванням заходів дисциплінарного та матеріального впливу за витік маркетингової інформації;
- встановити апарат для знищення непотрібних документів;
- запровадити заходи безпеки в роботі з комп'ютерами, які б позбавляли допуску незацікавлених працівників до секретних файлів без наявності визначеного коду;
- штатні працівники підприємства зобов'язані носити ідентифікаційні значки, які повинні містити тільки фотографію, номер значка й інформацію, котра доводить, що вони належать саме тій людині, яка їх носить, та інші напрямки.

Висновки. Будь-яка система управління може функціонувати тільки в тому випадку, якщо в ній циркулює інформація. Будь-який процес управління - це насамперед інформаційний процес, який передбачає виконання функцій зі збору, передавання, оброблення, аналізу даних і прийняття відповідних рішень на основі отриманої інформації. Ринок переорієнтовує виробництво на маркетингові засади, за яких споживач диктує виробникові, який саме товар, якої якості та в якій кількості він повинен виробляти. В таких умовах необхідне постійне підтримання прямого та зворотного інформаційного зв'язку між виробником та споживачем, що дає можливість оптимізувати задоволення потреб останніх, знизити ризики проведення маркетингової діяльності підприємства, а отже, забезпечити його стійку довгострокову позицію на ринку.

Важлива маркетингова інформація підприємства повинна бути захищена, оскільки збитки від витоку конфіденційної та таємної інформації позначаються на фінансовому й економічному стані не тільки кожного окремого підприємства, але й всієї держави.

Високої ефективності захисту конфіденційної та таємної інформації підприємства можна досягти за умови скоординованої роботи всіх його відділів та служб. Тому не лише працівники служб безпеки підприємства, але й весь його персонал, починаючи від окремого працівника та закінчуючи керівником, повинен досконало володіти прийомами захисту інформації.

Список літератури

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов/ Адам Смит. –М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Блауг М. Система Рикардо. – В кн.: Экономическая мысль в ретроспективе/ Марк Блауг. – М.: Дело, 1994. – 627 с.
3. Веблен Т. Теория праздного класса/ Торстейн Веблен – м.: Прогресс. – 1984. – 367 с.
4. Блауг М. Митчелл Уэсли Клэр. – В кн.: 100 великих экономистов до Кейнса/ Марк Блауг. – СПб.: Экономикс, 2008. – 352 с.
5. Стиглер Дж. Экономическая теория информации - В кн.: Теория фирмы / Джордж Стиглер. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – 701 с.

6. Хейне П. Экономический образ мышления/ П. Хейне, П.Дж.Боуттке, Д.Л.Причитко. – М.: Вильямс, 2007. – 544 с.
7. Коуз Р. Фирма, рынок и право/ Р. Коуз - М.: Дело ЛТД, 1993 – 192 с.
8. Мирлис Дж. Информация и стимулы: экономика кнута и пряника–В кн.: Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т./ Т.5 В 2 кн. Кн. 2 / Джеймс Мирлис. – м.: Мысль, 2005. – с. 142 – 167.
9. Стиглиц Дж. Информация и смена парадигмы в экономической науке – В кн.: Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков В. 5т./ Т.5. В 2кн. Кн. 2/ Джозеф Стиглиц, - М.: Мысль, 2005. – с. 536 – 629.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ./ Общ.ред.и вступ. ст. Е. М. Пеньковой / Ф. Котлер. – М.: Прогресс, 1990.-736 с.
11. Ковальчук С.В. Маркетинг:Навчальний посібник/С.В.Ковальчук.-Львів:Новий Світ-2000, 2012.- 679с.
12. Крикавський С.В. Маркетингова інформація: підруч./ [С. В. Крикавський, О. В. Дейнега, І. О. Дейнега та ін.]; Нац. ун-т "Львівська політехніка". – Львів, 2014. - 414 с.

Одержано 28.12.15

УДК 659.1

К.І. Цугуй, магістр гр. МК-14м *

Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення рекламної діяльності фірми

В статті зосереджено увагу на дослідженні шляхів вдосконалення рекламної діяльності фірми. **ефективність, рекламна діяльність, підприємство, вдосконалення, економічна ефективність реклами, комунікативна (інформаційна) ефективність реклами**

Актуальність теми. Реклама – це інструмент комунікаційної політики, заснований на використанні неособистої форм комунікацій, які призначаються невизначеному колу осіб, здійснюються за допомогою платних засобів поширення інформації з чітко вказаним джерелом фінансування, формують або підтримують інтерес до фізичних, юридичних осіб, товарам, ідеям або починанням і сприяють їх реалізації.

Реклама є масовою комунікацією, що впливає на формування думок і настроїв, що сприяє закріпленню звичок, навичок покупця.

При правильному виборі засобів реклами і зручному їх розташуванні можна залучити велику кількість покупців, збільшити обсяг продажів і як наслідок – підвищити прибуток підприємства.

З переходом до ринкової економіки реклама стала двигуном торгівлі. Висока потреба в рекламі як інструменті торгівлі веде до динамічного розвитку рекламної діяльності.

Дослідженням даної проблематики займалися багато українських та зарубіжних вчених-науковців, і сьогодні питання визначення ефективності реклами залишається актуальним та багатоаспектним. Вагомий внесок в дослідження проблем визначення та

---

* Науковий керівник: проф., д-р фіз.-мат. наук Гамалій В.Ф.

аналізу ефективності реклами зробили вчені-науковці: Котлер Філіп, Армстронг Гарі, які досліджували місце реклами в системі маркетингових комунікацій підприємства, її види, фактори впливу та основні способи визначення ефективності реклами; Гаркавенко С.С., Герасимчук В.Г., Почепцов Г.Г., Ромат Є.В., Старостіна А.А., аналізували рекламу як елемент забезпечення ефективного стратегічного управління діяльністю підприємства, Аакер Д., Дейян А., Сендідж Ч.Г., обґрунтовували важливість рекламної діяльності та основні вимоги для формування ефективної реклами товару (послуги).

Реклама – це інструмент ринку. По суті, вона надає можливість продавати потенційному споживачеві повідомлення про виріб або послугу. Причому так, щоб змусити покупців віддати перевагу цьому виробу, цієї послуги ніж всім іншим.

В основі реклами – інформація і переконання. Реклама в ЗМІ сприяє розвитку масового ринку збуту товарів і послуг, і, в кінцевому рахунку, вкладення підприємців у виробництво стають виправданими.

Цінність реклами полягає в тому, що вона привертає до себе багатьох людей - художників, письменників, режисерів, акторів, співаків і т.д. Саме вони перетворюють рекламу в мистецтво. Реклама ж, у свою чергу, забезпечує їм постійний тренінг, а також безбідне існування.

Про рекламу можна сказати, що це галузь, яка відгукується на запити і настрої суспільства, і, отже, узгоджується зі станом суспільства і його стандартами.

Цілі реклами можна виразити як переміщення потенційних покупців з одного рівня рекламної піраміди на інший (поінформованість, розуміння, переконаність, бажання, дія). Вони можуть бути також виражені як створення потреби в конкретній марці, бажання відправити купон або як зміни ставлення до товару.

Рекламна стратегія визначається способом використання рекламодавцем творчого комплексу. Творчий комплекс включає: цільову аудиторію; концепцію продукту; засоби поширення інформації; рекламне повідомлення.

Кожне з засобів масової інформації має властиві тільки йому можливості й характеристики у відношенні певних суспільних груп. Рекламодавець повинен планувати, який засіб масової інформації потрібно використовувати для залучення покупців. Після цього завданням особи, що планує роботу із засобами масової інформації, є вибір з наявних коштів масової інформації таких радіостанцій, телепрограм, газет і т.д., які могли б досягти бажаного результату найбільш ефективним способом.

Реклама не тільки дозволяє інформувати споживачів про товар, на який є попит на ринку, але і створювати цей попит, особливо на ринках, що розвиваються.

Таким чином, ефективна організація рекламної діяльності дозволяє вирішувати стратегічні і тактичні завдання фірми, пов'язані з глобальною місією компанії на ринку.

1. Практична діяльність вітчизняних підприємств показує важливість і актуальність маркетингу, необхідність його вивчення та безпосереднього застосування. Свідченням цього є подолання економікою України кризи виробництва, зародження конкурентних умов, формування інфраструктури ринку.

2. Основне джерело розробки стратегії рекламної кампанії є загальна програма маркетингу підприємства. Виходячи з цього формуються цілі рекламної кампанії. Тобто в залежності від того, якими шляхами, способами сплановані всі заходи по стимулюванню збуту, які цілі ставить перед собою підприємство, так і повинна діяти рекламна кампанія.

3. Незалежно від термінів проведення, кожна рекламна кампанія включає в себе три основних етапи: підготовчий, кульмінаційний, заключний. Основним є

підготовчим, так як від нього залежать два інших етапи, а також успіх рекламної кампанії в цілому.

4. При розробці стратегії рекламної кампанії, необхідно враховувати також можливість підприємства в плані фінансування рекламної кампанії, тобто розробки рекламного бюджету. Підприємство (фірма) повинна раціонально використовувати фінанси для рекламної кампанії і для цього підприємство приймає рішення про величину рекламного бюджету.

5. Визначення ефективності рекламних кампаній є складовою частиною контролю маркетингу. Більшість спеціалістів вважають, що витрати на рекламу повинні розглядатись як неминучі витрати, так як і на обладнання, тобто для досягнення запланованого об'єму реалізації необхідно підтримувати певний процент відрахувань на рекламу, залежного від даного об'єму.

6. Вибір носіїв реклами – один із найвідповідальніших моментів планування рекламної кампанії, тому що носії самі мають імідж, а отже, впливають на імідж рекламодавця і його продукту.

7. Інтегрування інформації допомагає заповнити інформаційну порожнечу. Однак якість інтегрованої інформації значною мірою залежить від якості елементів, з яких інтегрується кінцевий продукт.

8. Самодіяльна зовнішня реклама (СЗР) є важливою складовою механізму функціонування локальних ринків пострадянського суспільства. Із зростанням ємності локального ринку зростають й обсяги поширення СЗР та ускладнюється асортимент рекламованих товарів. Використання цього виду реклами як інструменту для подолання вхідних бар'єрів на конкретному локальному ринку сприяє вирівнюванню умов конкуренції на цьому ринку. СЗР орієнтована у своїй масі на покупців із середнім і низьким рівнем статку, притаманним кожному конкретному ринку.

9. Електронна пошта – зручний канал отримання великої кількості інформації для роботи та професіонального росту. В мережі зараз можна отримати безплатно огляди як окремих секторів ринку, так і окремих видів продукції. Не використовувати ці можливості – це слабкість на конкурентному ринку. Вся Інтернет-реклама найбільше й оперативніше усіх вирішує одну з головних задач реклами – дія на цільову аудиторію. Досягнення в програмуванні дозволяють зробити це з мінімальної, практично нульовою, погрешністю.

Список літератури

1. Лозова О.А. Аналітичні методи визначення ефективності реклами [Електронний ресурс] // Класичний приватний університет. -. - Режим доступу: www.nbuu.gov.ua
2. Миронов Ю.Б. Основи рекламної діяльності: Навч. посібник / Ю.Б. Миронов, Р.М. Крамар [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tourlib.net>
3. Обран-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Навч. посіб. - К.: Академвидав, 2003. - 567с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://info-library.com.ua>
4. Штельман Н.О. Основні помилки та правила створення ефективної реклами [Електронний ресурс] //Галицький економічний вісник. - 2009. - №2. - С. 68-72. - Режим доступу: www.nbuu.gov.ua

Одержано 28.12.15

УДК 331.330.341.1

А.С.Мальований, магістр гр.МК - 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення організації маркетингу фірми

В статті розглянуто комунікаційні засоби як інструментарій стратегічного маркетингу.
маркетингові комунікації, збут, конкурентоспроможність продукції, ефективність

Актуальність. У ланцюжку виробництво – обмін – розподіл – споживання або (при прямому маркетингу) виробництво – розподіл – обмін – споживання на долю збутової функції доводиться три останні ланки. Для забезпечення ефективної реалізації товарів на ринку, компанія повинна проводити комплекс заходів, що забезпечують фізичний розподіл товарної маси в ринковому просторі, активну дію на цінову політику, рекламу, сервісне забезпечення проданих товарів. На цей комплекс доводиться значний об'єм цілеспрямованих маркетингових дій компанії, прагнучої активно діяти на ринку. Цей комплекс маркетингових дій з формування сприятливих для господарської діяльності підприємства умов, повинна виконувати система ФОССТІС (формування попиту і стимулювання збуту) або комплекс МК (маркетингових комунікацій). Система ФОССТІС – складова частина всієї маркетингової діяльності. Її особливістю є те, що її діяльність не залежить від характеристики товару, суть її - визначити сприйняття даного товару споживачем, визначити «точки зіткнення» і, використовуючи елементи комплексу комунікацій «просувати товар на ринок» з метою отримання прибули.

Маркетинг припускає не тільки рішення пасивної задачі – вивчення ринку і пристосування до нього (адаптація продукції), але і активні дії – формування попиту, модифікацію поведінки покупця. Саме ці завдання вирішує комплекс МК.

Система МК – це цілеспрямована і комплексна дія на зовнішнє і внутрішнє середовище фірми. При цьому важливо розуміти, що ФОССТІС – це підсистема всього комплексу маркетингу і в теж час - всі елементи МК. (комплексу маркетингу). Це компоненти системи стимулювання збуту. Ефективність ФОССТІС виникає із загальної концепції фірми і єдності всього комплексу маркетингу.

Комунікаційні засоби відносяться до інструментарію стратегічного маркетингу, який заснований на вивченні можливостей фірми і вимагає орієнтації на успіх.

Останнім часом наголошується зростання значущості МК у зв'язку з наступними обставинами:

1. Посилення конкурентної боротьби за споживача;
2. Підвищення ризику, пов'язаного із створенням нових товарів;
3. Зростання вимог до стандартів якості, що утруднює диференціацію товару.

Маркетингові комунікації мають особливе значення в умовах сьогоденного ринку України, коли немає достатніх потужностей для перебудови і розвитку виробництва, немає засобів - для забезпечення маркетингового відриву. МК

---

* Науковий керівник: д-р фіз.-мат. наук, проф. Гамалій В.Ф.

дозволяють фірмі оперативно змінювати свою стратегію і політику, а так само надавати направлену дію на ринок.

Мета роботи - визначити параметри ефективності МК, використовуваних менеджментом компанії.

Маркетинг – система управління діяльністю фірми по розробці, виробництву і збуту товарів на основі вивчення ринку і на користь отримання прибутку.

Мета комерційної діяльності – збут. Керівництво комерційною діяльністю включає ширшу область, ніж збут. Раціональна організація збуту – основа прибуткового ведення справи. Успіх і невдачі збуту служать кінцевою мірою успіху або невдачі фірми.

Ці два визначення відображають концептуальні відмінності в підходах до управління підприємством з позицій маркетингу і збуту. Збут зв'язує виробника і споживача. В процесі збуту реалізується товар, який вже вироблений. Відповідно в цьому випадку не реалізується соціально-значуща компонента участі споживача у виробничій діяльності всієї системи соціально-економічних відносин.

Завдання збуту зводиться до того, щоб максимально ефективно використовувати кон'юнктуру ринку, що складається. Збут починається там, де закінчується виробництво.

Таким чином, збутовий підхід до управління фірмою полягає в «проштовхуванні» на ринок товарів, вироблених підприємствам. За допомогою збуту намагаються змусити покупця бажати те, що йому може запропонувати підприємство. Збут – односторонній процес; його мета – запропонувати товар, який, на думку підприємства, покупець може придбати.

У концепції інтенсифікації збуту, об'єкт основної уваги – вироблений підприємством товар. Забезпечення прибуткової реалізації вимагає напруги комерційних зусиль, ефективних мерів по просуванню товарів і стимулюванню збуту. Отже, збутовий підхід до управління підприємством припускає приділення особливої уваги створенню і діяльності структур, що забезпечують ефективну реалізацію (продаж) товару і ефективну систему ФОССТІС.

Торговий персонал і пошук оптимальних рішень по просуванню і реалізації товару – основа збутового підходу управління підприємством.

Забезпечують успіх підприємства, орієнтованого на виробничо-збутовий підхід управління.

Отже, збутова діяльність:

1. Починається після того, як товар проведений;
2. Закінчується тоді, коли товар придбаний покупцем;
3. Є спрямованим процесом.

Безумовно, не можна спрощувати виробничо-збутовою підхід; при його реалізації так само вивчається ринок, розробляється комерційна стратегія. Проте з погляду автора основним недоліком є те, що, будучи частиною загальної системи підприємства, збут не забезпечує комплексного підходу в діяльності всього виробничо-збутового процесу.

Маркетинг, як концепція управління підприємством – це «координування дій підприємства на ринку, що охоплює формування продукту, виробництво, упаковку, дослідження ринку і вплив на нього з метою досягнення оптимального обороту і прибутку.

Для маркетингу, як ринкової концепції управління підприємством, характерна, перш за все, комплексність, дія на всі види діяльності по розробці і просуванню товарів і послуг від виробника до споживача і дії на самого споживача. Комплексність

маркетингової концепції управління підприємством має місце в освітленні трактування його функцій.

Планування і здійснення на підприємстві комплексу комунікацій припускає:

1. Розробку комунікаційної стратегії;

2. Підготовку і проведення конкретних заходів по тому, що кожному становить комплексу комунікацій.

Для найбільш ефективної дії на споживачів і забезпечення стійкої роботи підприємства в рамках загальної маркетингової стратегії розробляють відповідну комунікаційну стратегію. Вона реалізується завдяки використанню окремих елементів.

Стимулювання продажів – це один з елементів МК, призначення якого полягає в сприянні зростанню об'єму реалізації товарів.

Заходи щодо стимулювання продажів повинні бути направлені на покупців, посередників і торговий персонал фірми. Стимулювання збуту, як елементом комплексу комунікацій є використання набору інструментів, призначених для посилення у відповідь реакції цільової аудиторії на різні заходи в рамках маркетингової ситуації в цілому і комунікаційній ситуації зокрема. Якщо реклама загального характеру впливає довготривало, щоб змінити установки потенційного клієнта, то сприяння продавця впливає короткий час і ставить за мету змінити поведінку потенційного покупця (підштовхнути до покупки, пропонуючи пільги, обмежені у просторі та часі, найчастіше абсолютно не пов'язані з якістю товару або його характеристиками).

Сьогодні ринок перенасичений однотипними товарами, а, отже, має місце жорстка конкуренція між виробниками. Значно збільшилася кількість конкуруючих рекламних роликів на телебаченні, рекламних об'яв в друкованих засобах масової інформації. Отже, стимулювання збуту – це короткотривалі заохочуючі заходи, які стимулюють продаж нового товару або популярної торгової марки серед споживачів. Головна ціль стимулювання збуту по відношенню до споживачів – стимул купувати регулярно з певною комерційною вигодою від купівлі.

На різних стадіях життєвого циклу товару стимулювання збуту має різні цілі: 1. на стадії введення на ринок – змусити споживача зробити пробну покупку; 2. на стадії росту – заохотити нових клієнтів, «перетягнути» споживачів інших марок; 3. коли сформувалася певна споживацька аудиторія, лояльна до торгової марки – захист завойованих позицій від конкурентів; 4. на стадії спаду – зберегти споживацьку аудиторію. Одним із методів стимулювання збуту є подарунки покупцям, вагомість яких в Україні недооцінюється. В якості подарунків можуть використовуватись звичайні аксесуари – запальнички, футболки, ручки, чашки і таке інше, а також ексклюзивні речі.

Висновки. У основі неефективності системи маркетингових комунікацій знаходиться:

а) відсутність програми маркетингової діяльності і, як наслідок, невірна збутова стратегія і відсутність програми ФОССТІС;

б) відсутність формування конкурентоздатної пропозиції на основі створення переваг за допомогою системи маркетингових комунікацій;

в) відсутність маркетингової стратегії, неефективність збутовою, комунікаційною стратегій;

г) не використання серед основних елементів директ маркетингу, паблік рилейшен і реклами як основних компоненти інформаційної політики фірми;

д) не ефективність реклами, що не дозволяє модифікувати поведінку покупців, впливати на нього;

- е) стимулювання продажів не ефективно по відношенню до кінцевого споживача і частини персоналу
- ж) система контролю і оцінки ефективності системи маркетингових комунікацій відсутня.

Список літератури

1. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. -К.:КНЕУ, 2003. – 528с.
2. Заруба Ю.Б. Конкурентоспроможність підприємства // Фінанси України. – 2003. – №2. – С.І 19-125.
3. Опришко И.Т. Оценка конкурентоспособности предприятия // Український промисловець. – 2002. – №1. – С. 12-20.

Одержано 28.12.15

УДК 658.8

А.М. Паламарчук, магістр, гр.ЕК-14м

Кіровоградський національний технічний університет

Логістичний підхід в управлінні складуванням

У статті здійснено науково-теоретичне обґрунтування, проведено оцінку та запропоновано шляхи удосконалення складської логістики на прикладі малого підприємства.

логістика, конкурентна боротьба, управлінські рішення, алгоритм проведення, інформація

Актуальність теми. Однією з сучасних базових управлінських технологій є логістика. У вузькому сенсі поняття логістика включає організацію, планування і управління транспортними, постачальницькими, складськими операціями і різними комунікаціями компанії. Проте в ширшому сенсі під логістикою розуміється організація взаємодії і спільне планування різнорідних за своєю природою господарських процесів і систем.

Складське господарство є необхідним елементом суспільного виробництва, воно властиво всім галузям народного господарства і має складну структуру. Основні завдання складського господарства полягають в збереженні споживчих якостей продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного вжитку, раціональному розміщенні запасів матеріальних ресурсів, виконання всіх необхідних операцій вантажопереробки продукції на різних етапах її просування.

Метою роботи є вивчення теоретичних підходів до проблеми організації складського господарства та методів, які пов'язані з ефективною організацією складського технологічного процесу і обробки інформації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення в роботі таких **основних завдань**:

- дослідити основні теоретико-методологічні аспекти організації складської логістики;
- з'ясувати суть технологічного і логістичного процесів на складі;
- проаналізувати організацію складської логістики в сучасних умовах;

- розглянути зарубіжний і вітчизняний досвід організації складського господарства;
- обґрунтувати пропозиції щодо шляхів удосконалення та перспектив складської логістики.

В узагальненому вигляді за результатами дослідження сформульовано низку висновків, які відображають вирішення завдань роботи відповідно до поставленої мети.

Часті зміни на сучасному ринку наводять не лише до жорсткої конкурентної боротьби. Така ситуація вимагає від кожного підприємства, фірми, компанії забезпечення усе більш високого рівня якості вироблюваних продуктів або послуг, що надаються. Інакше вони ризикують бути витисненими з ринку. Одним з сучасних засобів досягнення таких результатів служить використання логістичного підходу до управління компанією або фірмою.

Логістика – це процес планування, реалізації і контролю технологічно і економічно ефективних операцій накопичення, зберігання, транспортування і передачі сировини, напівфабрикатів, готової продукції і відповідної інформації від місця виробництва до місця вжитку з метою максимального задоволення вимог споживача [13].

Як видно з визначення, предметом логістичного управління є переміщувані матеріальні і інформаційні потоки і управління запасами продукції. Переміщення будь-яких матеріальних потоків неможливе без концентрації в певних місцях необхідних запасів, для зберігання яких призначені об'єкти інфраструктури, що називаються складами. Рух через склад пов'язаний з витратами живої і матеріалізованої праці, що збільшує вартість товару. У зв'язку з цим проблеми, пов'язані з функціонуванням складів, роблять значний вплив на раціоналізацію руху матеріальних потоків в логістичному ланцюзі, використання транспортних засобів і витрат від повернення.

Сучасний крупний склад – це складна технічна споруда, яка складається з численних взаємозв'язаних елементів, має певну структуру і виконує ряд функцій по перетворенню матеріальних потоків, а також накопиченню, переробці і розподілу вантажів між споживачами.

При цьому можливе різноманіття параметрів, технологічних і об'ємно-планувальних рішень, конструкцій устаткування і характеристик всілякої номенклатури вантажів, що переробляються на складах, відносить склади до складних систем. В той же час склад сам є всього лише елементом системи більш високого рівня – логістичного ланцюга, який і формує основні і технічні вимоги до складської системи, встановлює цілі і критерії її оптимального функціонування, диктує умови переробки вантажу.

Одним з сучасних засобів досягнення високих результатів на підприємстві служить використання логістичного підходу до управління компанією або фірмою. Логістика – це процес планування, реалізації і контролю технологічно і економічно ефективних операцій накопичення, зберігання, транспортування і передачі сировини, напівфабрикатів, готової продукції і відповідної інформації від місця виробництва до місця вжитку з метою максимального задоволення вимог споживача. предметом логістичного управління є переміщувані матеріальні і інформаційні потоки і управління запасами продукції. Переміщення будь-яких матеріальних потоків неможливе без концентрації в певних місцях необхідних запасів, для зберігання яких призначені об'єкти інфраструктури, що називаються складами.

Сучасний крупний склад – це складна технічна споруда, яка складається з численних взаємозв'язаних елементів, має певну структуру і виконує ряд функцій по перетворенню матеріальних потоків, а також накопиченню, переробці і розподілу

вантажів між споживачами. Склади є одним з найважливіших елементів логістичних систем. Об'єктивна необхідність в спеціально улаштованих місцях для вмісту запасів існує на всіх стадіях руху матеріального потоку, починаючи від первинного джерела сировини і кінчаючи кінцевим споживачем.

Дослідивши закордонний досвід, варто зазначити, що особливого успіху в організації складської логістики досягнули перш за все ті компанії, що правильно використовували програмні продукти в управлінні складським господарством, адже це є найактуальнішим моментом в організації складського господарства і може приносити значні вигоди. Зокрема, можна виокремити успішність в організації складської логістики компанії Epsom America Inc., яка використовує передові технології та методи, що значно підвищують ефективність роботи.

Відносно недоліків організації складування на малому підприємстві, важливо зазначити, що проблемою є відсутність графічної схеми складу, змодельованої в спеціальній програмі. Це є необхідністю для підтримки порядку і раціональності переміщення по складу. Крім того, важливо зробити ще одне зауваження з приводу розміщення продукції на складі. Існує можливість вживання методу Парето, яке дозволяє мінімізувати кількість пересувань за допомогою розділення всього асортименту на групи, які швидко обертаються і вимагають великої кількості переміщень, і групи, які використовують досить рідко. В даному випадку важливо для правильного розташування враховувати динаміку попиту на ту або іншу продукцію, або хоча б проаналізувати зміну темпів зростання різних видів товарної номенклатури з метою виділення груп, що найбільш потрібні, і тих, що рідко реалізуються. На підприємстві, що розглядається нами, цей принцип не враховується, хоча він міг би зробити складське господарство ще менш витратним і раціональніше організованим.

Висновки На майбутнє можна порадити малому підприємству орієнтацію розвитку на механізацію і автоматизацію складських робіт, як базовий напрям вдосконалення організації робіт, пов'язаних із зберіганням матеріальних цінностей і передачею їх у виробництво. Прикладом на майбутнє в даному випадку може стати система організації складського господарства за принципом вертикально-замкнених складів з програмним управлінням, які займають малі площі, але мають чималу ємність за рахунок вертикального розташування і високий рівень автоматизації. Організації буде потрібно багато засобів і часу, для того, щоб перелаштуватися на нову систему управління складом, але це окупить себе надалі, понизивши у декілька разів витрати на утримання складського господарства.

Список літератури

1. Єрмоленко М.М. Інформаційні технології у комерційній діяльності// Актуальні проблеми економіки, 2003.,№9.-С.49-58.
2. Карп І.М. Роль інтегрованої логістики в управлінні підприємством //Актуальні проблеми економіки.-2004.-№2.-С.166-171
3. Коваленко О.В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства/ О.В. Коваленко// Економічний вісник.- 2014.- Вип.7.-с.28-38
4. Ралле Н.В. Основні тенденції сучасних напрямів розвитку економіки/ Н.В.Ралле// Вісник КНУТД, науковий журнал.- 2012.-№6 (68).-с.234-238

Одержано 28.12.15

УДК 336.77

Д.М. Самохвал, магістрант гр. ФК-14М, І.Г. Давидов, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку в умовах фінансово- економічної кризи

Розглянуто теоретичне визначення поняття «кредитний портфель» в широкому та вузькому значеннях. Визначено складові удосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку. Запропоновано шляхи удосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку.

банк, кредитна операція, кредитна політика, кредитний портфель, кредитний ризик, кредитоспроможність, фінансова стабільність

Упровадження цивілізованих ринкових відносин зумовлює зміну не лише окремих деталей, а й концептуальних і методологічних засад банківської діяльності [5, с.9]. Кредитування завжди було й залишається пріоритетною економічною функцією банків. Одним із найважливіших аспектів банківського кредитування є формування кредитного портфелю. Беззаперечним є твердження, що правильна організація процесу кредитування, розробка ефективної і гнучкої системи управління кредитними операціями виступає основою фінансової стабільності і стійкості комерційних банків. У сучасних умовах з метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності комерційні банки розробляють власну кредитну політику і застосовують практичні механізми її реалізації.

Значний доробок у теорію грошово-кредитного регулювання належить М.І. Туган-Барановському, Дж. М.Кейнсу, М. Фрідману [8-10] та ін.

Мета роботи - розробка напрямків удосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку в умовах фінансово-економічної кризи.

Сьогодні є очевидним, що управління і прийняття рішень в сфері банківського кредитування проводяться в умовах невизначеності, конфліктності, дії дестабілізуючих чинників і зумовлених ними ризиків. Необхідність забезпечення ефективного функціонування банку в умовах високої динаміки розвитку та трансформації сучасного ринкового середовища, пов'язаних із посиленням конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках, виникненням нових та істотною модифікацією характеру дії існуючих факторів, що впливають на банківську діяльність, закономірно призводить до актуалізації завдань управління відповідними ризиками. Серед усієї сукупності банківських ризиків одне з центральних місць займає кредитний ризик.

Кредитний портфель комерційного банку слід розглядати у двох значеннях - широкому та вузькому. В широкому - як комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку, у вузькому - як набір кредитних інструментів для досягнення основних цілей. У зв'язку з тим, особливо під час фінансово-економічної кризи, обсяг проблемних кредитів у банківському секторі України постійно зростає. Тому гостро постала проблема вдосконалення управління кредитним портфелем. Економічна і фінансова кризи почалися практично одночасно. Фінансова та економічна кризи в Україні поглибилися також і через кризу довіри населення і реального сектору економіки до банківської системи [3, с. 18].

Оптимізацію вже сформованого кредитного портфелю можна проводити лише шляхом зміни його структури. Змінити структуру кредитного портфелю можна, застосувавши коректувальні дії на окремих боржників, як фізичних, так і юридичних осіб.

Використання автоматизованого управління кредитним портфелем банку передбачає впровадження певного програмного продукту, який має бути орієнтований на роботу з портфелями простроченої заборгованості, включаючи його оцінку. Однією із складових удосконалення управління кредитним портфелем є ризик-менеджмент кредитного портфелю, який проводиться за допомогою методів диверсифікації, встановлення внутрішньобанківських лімітів, формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, а також сек'юритизації активів. Оптимізувати управління кредитним портфелем можна при коректному оцінюванні ефективності. Отже, управління кредитним портфелем можна оптимізувати шляхом застосування одного із запропонованих методів, які підходять в даній вітчизняній фінансово-економічній ситуації, або поєднавши ці методи, при цьому є можливість отримання ефекту синергії від застосування комплексного підходу.

Важливою умовою прибутковості кредитної діяльності, а також фінансової стабільності банку є контроль за кредитними операціями. Адже кредитна діяльність комерційних банків не є централізовано регламентованою. Банки самостійно визначають порядок залучення та використання коштів, проведення кредитних операцій, встановлення рівня відсоткових ставок і комісійних винагород. Звідси впливають два правила, які є важливими для успішної кредитної діяльності будь-якого банку:

- банк повинен мати свою систему моніторингу кредитних операцій, яку необхідно своєчасно доопрацьовувати у відповідності з існуючою економічною ситуацією у державі та світі;
- кредитний контроль мають здійснювати найбільш кваліфіковані й досвідчені працівники банку.

Як в економічному, так і в юридичному аспектах на перше місце в комерційних банках виходить завдання забезпечення внутрішнього контролю за дотриманням банківських інструкцій і положень щодо проведення кредитних операцій. Банківським установам України необхідно приділяти значну увагу цим питанням. Банк повинен обов'язково вживати заходів щодо запобігання безнадійним боргам. Методи, які застосовуються в цьому випадку, можуть бути найрізноманітнішими. Але завжди необхідно здійснювати ретельний контроль і вивчення кожної кредитної операції і кожного кредитного рахунку на предмет можливих збитків. При аналізі кредитного процесу банківських установ виявлені такі недоліки:

- переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистісних відносин;
- висока чутливість до викривлення (недостовірності) вихідних даних (зокрема фінансової звітності, що найбільш характерно саме для українських позичальників);
- складність (громіздкість) порівняння [4, с.44].

Професійним обов'язком кредитних працівників є виявлення на ранніх етапах кредитного процесу ознак виникнення фінансових труднощів у позичальників і вжиття відповідних заходів щодо захисту економічних інтересів банку. Результатом посилення контролю за кредитними операціями комерційного банку є позитивні зміни в цільовій спрямованості позик, оптимізація сфер вкладення кредитних ресурсів, отримання додаткових гарантій щодо забезпечення погашення кредитів, поліпшення окремих компонентів і в цілому системи організації кредитного процесу та ін [1].

Важливе економічне та юридичне значення моніторингу кредитних операцій в

сучасній банківській практиці України пов'язане зі зловживаннями, що часто мають місце при видачі позик. Кредитні відносини стали в умовах кризової економіки одним з найбільш уразливих місць для кримінальних посягань. Найпоширенішим способом отримання незаконних кредитів є створення фіктивних комерційних фірм (організацій) без наміру займатися господарською діяльністю. Такі організації «самоліквідуються» після одержання банківського кредиту. Мають місце також випадки отримання кредитів незаконним шляхом за допомогою злочинного зговору недобросовісних позичальників з представниками банку. Зрозуміло, що ці кредити з самого початку зорієнтовані на неповернення. Тому важливо своєчасно класифікувати боржника. Пропонуємо співробітникам банківських установ застосовувати класифікацію американського психолога Ансельма Бассано (Anselm Bassano). Він вважає, що існує чотири типи боржників.

Перший тип - «панікери» - знову і знову займають кошти, щоб розплатитися з боргами, які накопичились, вони не здатні правильно визначати пріоритети і послідовність у терміни погашення заборгованості, в результаті чого ще більше заплутуються. Другий тип боржників - «плакальники» - спочатку заперечують сам факт наявності боргу, а потім починають плакати, шукати пом'якшуючі обставини, перекладати вину на кредиторів, компанії по збору боргів. Третій тип - «раціоналісти» - визнають наявність боргів; вони планують розміри та строки погашення простроченої заборгованості, точно дотримуються графіків погашення, легко і впевнено складають схеми погашення боргу. Четвертий тип - «шахраї» - свідомо йдуть на обман і не збираються віддавати борги добровільно. Одним із найважливіших факторів забезпечення довіри до банків є підтримання їх фінансової стабільності. Фінансова стійкість комерційного банку передбачає його спроможність з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком реалізовувати свої функції на ринку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів [6, с.244].

Пропонуємо керівництву банківських установ створити умови для співробітників з метою самостійного вибору шляхів вирішення задачі. У той же час, співробітник повинен жорстко дотримуватись існуючих технологій, при цьому добре розуміючи не тільки мету своєї діяльності, але і мету свого підрозділу, а також мету і пріоритети банку в цілому. Пропонуємо створити у банку умови для обміну досвідом, активізації інтелектуальних і творчих ресурсів керівників для рішення загальних і конкретних задач, у тому числі і проблем стимулювання, мотивації працівників до ефективної праці, поряд з матеріальними ефективно використовувати соціально-психологічні стимули. Запропоновані заходи дадуть можливість комерційним банкам України поліпшити стан кредитного портфелю та мінімізувати дію кредитних ризиків, що, в свою чергу, підвищить ефективність здійснення кредитної діяльності та загальну прибутковість.

Список літератури

1. Банківський менеджмент / [за ред. О.А.Кириченка, В.І. Міщенко]. - К.: Знання, 2005. - 831 с.
2. Банківські операції / [за ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської]. - К.: Знання, 2006. - 727 с.
3. Геєць В. Каталізатором фінансової кризи в Україні була світова криза, але значна частина передумов має внутрішнє походження (за матеріалами лекції підготував Р.Підвисоцький) // Вісник Національного банку України. - 2009. - №2. - С.16-18.
4. Дубовик О.В., Бойко С.М., Вознюк М.А., Гірченко Т.Д. Маркетинг у банку. - 2-ге вид. - К.: Алерта, 2007. - 275 с.
5. Облік і аудит у банках / О.Г. Корнева, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко, О.В. Карпенко; За ред. О.Г. Корневої, Н.Г. Слав'янської. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. - 493 с.
6. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Соляр В.В., Маслов С.І. Основи банківської справи. - К.: Центр

- навчальної літератури, 2005. - 410 с.
7. Офіційний сайт Національного банку України. - Режим доступу: // www.bank.gov.ua.
  8. Туган-Барановски (статья из БСЭ) <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Туган-Барановский>.
  9. Дж. М. Кейнс как завершающий экономист «Мейнстрима» <http://institutiones.com/personalities/250>.
  10. Милтон Фридман в электронной библиотеке InLiberty http://inliberty.ru/library/authors/Milton_Friedman.

Одержано 24.12.15

УДК 657

М.В. Осіпова, студ. гр. ОА-14-М

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та напрямки розвитку обліку та контролю запасів в структурних підрозділах Міністерства оборони

Стаття присвячена аналізу сучасного стану та напрямків розвитку обліку та контролю запасів в структурних підрозділах Міністерства оборони. Зосереджено увагу на проблемах формування системи обліку і контролю запасів у військових частинах. Розглянута методика формування єдиного підходу до питань змісту і методології бухгалтерського обліку і контролю, їх практичної організації відповідно до чинного законодавства.

військова частина, запаси, облік, контроль, стандарти

Актуальність теми. Військові частини займають одне з головних місць в системі Збройних Сил України. Вони відносяться до організацій, які безпосередньо вирішують оборонні завдання. Для виконання цих завдань військові частини отримують необхідні їм кошти, матеріально-технічне забезпечення та особовий склад. У їх розпорядженні концентруються всі ресурси, які в разі необхідності повинні використовуватися в оборонних цілях. У мирний час військові частини використовують ті ж самі матеріально-технічні засоби, грошові кошти, речове майно, продовольство тощо. Використання виділених їм ресурсів вимагає суворого обліку і контролю, як за їх обсягами, так і за цільовим їх використанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трактують поняття "запаси", напрямки розвитку організації та методики обліку та контролю у військових частинах Міністерства Оборони України знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних вчених, як Ворона О.І. [2], [4], Джога Р.Т. [2], [3], [4], Ткаченко В.В. [2], [4], Іванов Г.О. [4], Рихтяк В.Л. [4] та ін. В більшості праць викладаються, як правило, нормативні положення обліку запасів, а проблеми організації обліку у військових частинах не розглядаються. В силу відособленості та закритості бухгалтерського обліку військових бюджетних установ ці проблеми або не виникали, або не отримали широкого обговорення в науковій літературі та вирішувалися у відомчому порядку. Разом з тим, окремі аспекти відображення в обліку запасів військових частин, визначені в Положенні та НП(С)БО 123 "Запаси", які є новими для сучасного обліку, що зумовлює необхідність подальших досліджень даних питань.

Постановка завдання. Тому метою статті є оцінка методологічних й методичних аспектів обліку запасів згідно нормативних документів, розробка

практичних рекомендацій з удосконалення обліку і контролю запасів у структурних підрозділах Міністерства оборони України.

Виклад основного матеріалу. Основу інформаційної системи бухгалтерського обліку у військових частинах на сучасному етапі визначає достатньо велика кількість нормативних документів (табл.1)

Таблиця 1 – Перелік нормативних документів з обліку та контролю запасів в структурних підрозділах Міністерства оборони

№ з/п	Назва та дата нормативного документу
1	Наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2013 року №611 "План рахунків бюджетних установ"
2	Наказ Міністерства оборони України №879 від 18.12.2013 року "Про затвердження Змін до Положення з бухгалтерського обліку у Збройних Силах України" до наказу Міністра оборони України від 21.06.2007 року №363 (зі змінами)
3	Наказ Міністра оборони від 19.12.2014 року № 905 "Про затвердження Інструкції з організації та ведення бухгалтерського обліку в Збройних Силах України"
4	Наказ Міністра оборони від 17.11.2010 року № 590 " Про затвердження Положення про фінансове господарство військової частини Збройних Сил України".

Виходячи з особливостей діяльності військових частин, вимагають суттєвих уточнень склад і зміст субрахунків класу "Запаси", встановлених наказом Міністерства фінансів України від 26.06.2013 року №611 "План рахунків бюджетних установ". Це обумовлюється наступними причинами.

В основу групування запасів за субрахунками в бюджетних установах покладена типова класифікація запасів. Однак, склад запасів військових частин має суттєві відмінності від типової класифікації. Для практичної організації обліку кожна група матеріальних активів повинна бути більш деталізованою.

Для відображення в системі бухгалтерського обліку надходження, вибуття та руху запасів військовими частинами застосовуються типові форми обліку та списання запасів бюджетних установ, затверджені наказом Державного казначейства України від 18 грудня 2000 року № 130, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 грудня 2000 року за № 962/5183 (зі змінами).

Військові частини можуть використовувати первинні документи, форми яких затверджені наказами Міністерства оборони України та іншими нормативно-правовими актами, за умови наявності всіх обов'язкових реквізитів, визначених законодавством.

Зміна якісного стану (категорійності) запасів на їх балансову вартість не впливає.

У разі списання, реалізації, відчуження та утилізації запасів, а також за рішеннями керівників структурних підрозділів Міністерства оборони, Генерального штабу, центральних служб забезпечення за закріпленою номенклатурою майна військовими частинами здійснюється визначення чистої вартості реалізації запасів (з урахуванням вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі).

Під час визначення чистої вартості реалізації запасів військовими частинами застосовуються вимоги Методики визначення залишкової вартості військового майна.

Особливістю придбання ресурсів військовими частинами є централізоване

постачання через органи Міністерства оборони України. Розрахунки між постачальниками і замовниками (розпорядниками бюджетних коштів) при централізованому постачанні здійснюються через замовника (уповноважений орган), який висилає вантажоодержувачу (військовій частині) повідомлення та копії рахунків постачальників. В рахунок постачальника включаються вартість матеріальних ресурсів і витрати з їх доставки до станції призначення. Бюджетним установам рекомендовано оцінювати в обліку отримане майно за вартістю, вказаною в рахунках постачальників. У цьому випадку всі витрати з доставки матеріальних цінностей від станції призначення до бюджетної установи відносяться на поточні витрати за відповідними статтями кошторису витрат. При невеликих витратах на доставку, зборку і установку придбаного та отриманого майна військові частини можуть оцінювати його аналогічним чином. При значних розмірах подібних витрат їх слід включати в фактичну собівартість матеріальних активів.

Військові частини мають особливий клас матеріальних запасів – витратні матеріали бойового застосування (боєприпаси неінвентарного характеру, не включені до складу основних засобів). Для військових частин перелік таких матеріальних ресурсів визначається в централізованому порядку відповідно до номенклатури боєприпасів, застосовуваної органами централізованого забезпечення військових частин. Відповідно до затвердженої номенклатури, встановлюється перелік субрахунків для обліку боєприпасів. Крім предметів загального характеру, військові частини мають малоцінні предмети особливого (спеціального військового) призначення, в тому числі у складі речового майна, облік яких з метою забезпечення ефективного контролю, відокремлений по кожному їх виду.

Нарешті, військові частини мають матеріальні запаси поточного забезпечення та недоторканні запаси тривалого зберігання, облік яких слід вести окремо на спеціально передбачених окремих субрахунках, що відкриваються за видами відповідних матеріальних ресурсів, а не обмежуватися тільки індексуванням існуючих субрахунків з обліку майна.

У Збройних Силах України з урахуванням особливостей діяльності, згідно з наказом Міністерства оборони України №879 від 18.12.2013 року "Про затвердження Змін до Положення з бухгалтерського обліку у Збройних Силах України", окремі рахунки бухгалтерського обліку мають специфічне застосування. Для обліку матеріальних активів певного виду призначення застосовують рахунки 239 "Інші матеріали" та 222 "Малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення". У бюджетних установах різної галузевої приналежності вони вимагають різної деталізації.

Так, загальне сальдо рахунку 239 "Інші матеріали" складається з таких субрахунків:

239/1 "Запаси спеціального призначення (поточне забезпечення)", на якому обліковуються матеріали спеціального призначення, що знаходяться в поточному використанні, в тому числі боєприпаси, топографічні карти тощо знаходяться на поточному забезпечення;

239/2 "Запаси спеціального призначення (непорушні запаси)", на якому обліковуються матеріали спеціального призначення, що зберігаються в непорушних запасах;

239/3 "Запаси спеціального призначення (надлишкові запаси)", на якому обліковуються матеріали спеціального призначення, що зберігаються в сховищах та віднесенні до надлишкового майна;

239/4 "Запаси спеціального призначення (майно спеціального призначення)" на якому обліковується позаштатне майно спеціального призначення;

239/5 "Запаси спеціального призначення (списане майно спеціального призначення)", на якому обліковується списане майно спеціального призначення;

239/6 "Запаси спеціального призначення (майно спеціального призначення яке знаходиться на зберіганні)", на якому обліковується майно спеціального призначення яке знаходиться на зберіганні.

Рахунок 222 "Малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення" складається з таких субрахунків:

222/1 "Малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення (поточне забезпечення)", на якому обліковуються малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення, які знаходяться на поточному забезпеченні;

222/2 "Малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення (довгострокове зберігання)", на якому обліковуються малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення, які відносяться до непорушних запасів;

222/3 " Малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення (надлишкове військове майно)", на якому обліковуються малоцінні та швидкозношувані предмети спеціального призначення, які відносяться до надлишкового майна.

Інструкцією з бухгалтерського обліку бюджетним установам рекомендовані первинні облікові документи. Однак, для бюджетних установ Міністерства оборони України їх перелік слід доповнити.

Облікова інформація реєструється, групується і зберігається в облікових регістрах, зміст і форма яких є одним з головних факторів інформаційно-контрольних якостей бухгалтерського обліку та методики складання звітності. Меморіально-ордерна форма, рекомендована бюджетним установам, має типові форми облікових регістрів. Однак для військових частин вони вимагають суттєвих уточнень. У меморіальних ордерах передбачений кредитовий принцип запису, чого не завжди достатньо, так як по ряду засобів (продукти харчування, речове майно) необхідні дебетові обороти. Деякі меморіальні ордери у військових частинах вимагають розукрупнення. Підсумки меморіального ордера повинні формувати проводку за відповідним субрахунком, яким вони і повинні відповідати. Всі особливості складу і структури меморіальних ордерів військових частин необхідно регламентувати в Правилах з бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Інформаційно-контрольні якості бухгалтерського обліку багато в чому залежать від можливостей фінансового контролю складу та змісту фінансової звітності.

Для здійснення систематичного внутрішнього контролю необхідно розробити «Положення про внутрішній фінансовий контроль». Положення має регламентувати склад і обов'язки внутрішніх перевірочних комісій, терміни і порядок проведення перевірок, оформлення та використання їх результатів. Головного бухгалтера слід зобов'язати складати графік проведення внутрішніх перевірок та подавати його на затвердження командирів частини.

Положення про внутрішній контроль та Інструкція про проведення документальних ревізій (як положення про зовнішній контроль) повинні бути керівними нормативними документами не тільки для організації контролю, а й для організації бухгалтерського обліку військових частин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті запропоновано уточнення методики формування єдиного підходу до питань змісту і

методології бухгалтерського обліку і контролю запасів у військових частинах, його практичної організації відповідно до чинного законодавства. Для обліку та контролю кожного роду військ необхідно обґрунтовувати субрахунки спеціального призначення, на яких ведеться облік, в наказі про облікову політику військової частини. Запропонована методика обліку і контролю дозволить більш обґрунтовано вести бухгалтерський облік запасів військових частин, підвищити якість і достовірність облікової інформації.

Також, для здійснення постійного внутрішнього контролю необхідно розробити наказ про внутрішній фінансовий контроль. Цей наказ має регламентувати склад і обов'язки внутрішніх перевірочних комісій, терміни і порядок проведення перевірок, оформлення та використання їх результатів.

Дане питання є досить перспективним для подальшого вивчення та аналізу основних проблемних питань, а також проведенні практичної роботи стосовно вдосконалення процесу організації обліку і контролю запасів у військових частинах.

Список літератури

1. Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1075-14>.
2. Ворона О.І., Джога Р.Т., Прохорова Л.І., Ткаченко І.Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах Збройних сил України: [посіб. для фахівців бюдж. військ. частин, установ та орг. Збройних Сил України] / [О.І. Ворона, Р.Т. Джога, Л.І. Прохорова, І.Т. Ткаченко]; під ред І.Ю. Марко. – К.: Знання України, 2004. – 508 с.
3. Джога Р.Т. Облік у бюджетних установах: [підручник] / [Р.Т. Джога, Л.М. Сідельник, М.В. Дунаєва]. – К.: КНЕУ, 2006. – 480.
4. Ворона О.І., Джога Р.Т., Ткаченко В.В., Іванов Г.О., Рихтюк В.Л. Облік військового майна у Збройних Силах України: [посіб. для фахівців бюдж. військ. частин, установ та орг. Збройних Сил України] / [О.І. Ворона, Р.Т. Джога, В.В. Ткаченко, Г.О. Іванов, В.Л. Рихтюк]. – К.: Знання України, 2005. – 512 с.
5. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ: Наказ Міністерства фінансів України. – 2013. – 26 червня. – № 611.
6. Панкевич Л., Зварич М., Бойко Р., Лучечко Л. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [Л. Панкевич, М. Зварич, Р. Бойко, Л. Лучечко]. – Львів: Аверс, 2002. – 316 с.
7. Закон України від 21.09.1999р. №1076-XIV «Про господарську діяльність у Збройних силах України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1076-14>.
8. Положення «Про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України»: Наказ міністра оборони України № 300 від 16.07.1997 р. –Х.: ХВУ, 1998. – 248 с.
9. Наказ Міністра оборони від 19.12.2014 року № 905 "Про затвердження Інструкції з організації та ведення бухгалтерського обліку в Збройних Силах України"
10. Наказ Міністра оборони від 17.11.2010 року № 590 " Про затвердження Положення про фінансове господарство військової частини Збройних Сил України".

Одержано 23.11.15

УДК 657

І.О. Кисова, студ. гр. ОА – 14М

Кіровоградський національний технічний університет

Поточні зобов'язання за розрахунками з постачальниками: юридичний та обліковий аспекти

У статті розглянуто економічні взаємовідносини та розрахункові операції за поточними зобов'язаннями з постачальниками і підрядниками, особливості первинного обліку поточних зобов'язань, проблемні питання щодо їх сутності, а також запропоновано нові підходи щодо вдосконалення обліку. **поточні зобов'язання, первинні документи, рахунок-фактура, податкова накладна, розрахунковий чек, розрахункові операції, постачальники та підрядники, кредиторська заборгованість, договір**

Постановка проблеми та її актуальність. У процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення поточних зобов'язань. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств. Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, поточні зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, контролю за фактичним станом розрахунків. Це уможливується на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про заборгованість, яка формується в системі бухгалтерського обліку. Чіткі організація і методика обліку дають змогу забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу і контролю поточних зобов'язань, проведення якого сприяє ефективному формуванню, підготовці та прийняттю управлінських рішень, щодо діяльності підприємства та підтриманню їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню відображення в обліку поточних зобов'язань за розрахунками з постачальниками приділяли увагу такі вчені: М.О. Козлова, Д.Г. Лаптева, С.Л.Берега; Ф.Ф.Бутинець; А.М.Герасимович; С.Ф.Голов; Р.Грачова; І.А.Єфремов; Ю.С.Ігумнов; В.В.Ковальов; М.В.Кужельний; Альберт Р.Мамкін; В.В.Палій; О.А.Петрик; М.Л.П'ятов.

Проте і надалі залишаються питання, що потребують подальшого дослідження: визначення економічної сутності зобов'язань перед постачальниками та підрядниками, порядок їх відображення в обліку й звітності, яка, в свою чергу, повинна забезпечувати беззаперечну якість та прозорість даної інформації тощо. Багато теоретичних положень, які стосуються трактування розрахунків, заборгованості та зобов'язань є дискусійними, а їхня організація, оцінка та методика обліку потребують удосконалення.

Метою статті є дослідження економічної сутності зобов'язань перед постачальниками та підрядниками за товари, роботи, послуги, узагальнення теоретичних аспектів їх обліку, а також визначення напрямків удосконалення методики відображення в обліку такої заборгованості.

Виклад основного матеріалу. Зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [3].

Поточні зобов'язання — зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу [1].

До поточних зобов'язань належать: короткострокові кредити банків; поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточна заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків); інші поточні зобов'язання.

Із звичайною комерційною діяльністю підприємств пов'язано виникнення поточної заборгованості за поставки товарів, робіт та послуг, необхідних для забезпечення нормального функціонування підприємства, виробництва продукції, надання послуг тощо [2].

Погашення зобов'язання пов'язано з вибуттям активів, а отже, зі зменшенням майбутніх економічних вигод у результаті вибуття ресурсів підприємства [4].

Погашення поточних зобов'язань відображається видатковими касовими ордерами, виписками банків, чековими книжками(корінцями) та іншими документами.

Основною причиною виникнення розрахункових операцій з постачальниками та підрядниками є укладення договору. При цьому виникає юридичне зобов'язання, яке не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі. Його відображення в обліку розпочнеться у тому випадку, коли суб'єкти господарювання, що уклали договір, перейдуть до виконання взятих на себе обов'язків та за наявності умов відповідно до П(С)БО 11 [1]: оцінка зобов'язання має бути достовірно визначена; існуватиме ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення зобов'язання.

У випадку невиконання укладеного договору, така ситуація може призвести до штрафних санкцій. Ця заборгованість також має відобразитися у бухгалтерському обліку. Виникнення неузгодженості правового та облікового законодавства негативно впливає на формування звітної інформації щодо фінансового стану підприємства, тобто відбувається її викривлення. Для вирішення цієї проблеми доцільно відобразити юридичні зобов'язання в позабалансовому обліку, використовуючи рахунок 042 «Непередбачені зобов'язання». Доцільним є також зазначення інформації про юридичні зобов'язання і у примітках до фінансової звітності. Після перетворення юридичних зобов'язань на такі, що відповідають усім критеріям бухгалтерського обліку, запропоновано проводити їх виключення з позабалансового обліку та відображати як на балансових рахунках, так і у балансі підприємства. Відображення зобов'язань підприємства таким чином сприятиме забезпеченню користувачів фінансової звітності достовірною та обґрунтованою інформацією про борги підприємства та його платоспроможність.

В господарській діяльності підприємств виникають обставини, які впливають на своєчасне виконання зобов'язань або взагалі припиняють їх здійснення. Такими обставинами можуть бути тимчасова або стійка фінансова неплатоспроможність, банкрутство, надзвичайні події. Це означає, що при здійсненні операцій із розрахунків з постачальниками та підрядниками у бухгалтерському обліку може виникати як дебіторська заборгованість – у випадку здійснення передоплати, так і кредиторська заборгованість – за умови такої оплати або іншого погашення зобов'язань.

З метою вдосконалення розрахунків з постачальниками пропонується ввести документ під назвою «Реєстр документів до сплати» (табл. 1).

Таблиця 1 - Реєстр документів до сплати

№ з/п	Постачальник	Номер рахунку до сплати, дата	Термін оплати, дні	Сума оплати з ПДВ, грн.	Сальдо з рахунком на кінець дня	Сальдо за рахунком накопичувально за місяць	Дата оплати
	Назва ТМЦ	Сума рахунку з ПДВ, грн.					
1							
...							
Всього							

Наведений вище документ сприятиме зростанню ефективності облікової роботи.

Він містить перелік рахунків за кожним постачальником і підрядником та інформацію про те, за що платить підприємство, якими повинні бути строки оплати.

Найголовнішою перевагою даного документа є те, що в ньому наводяться залишки за кожним рахунком на кінець дня, а також присутня накопичувальна інформація на кінець місяця.

Цей документ дозволить контролювати кредиторську заборгованість за конкретним рахунком від постачальника та підрядника.

Виконання своєчасної перевірки розрахунків з постачальниками та підрядниками, попередження прострочення кредиторської заборгованості повинні бути основою в організації їх обліку.

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконанні роботи та надані послуги використовується рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», який має три субрахунки:

- 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»;
- 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»;
- 633 «Розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп».

Така деталізація не є достатньо детальною, оскільки потрібно враховувати терміни погашення заборгованості, а також виконання умов погашення.

Для полегшення ведення бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за конкретними договорами пропонується ввести у План рахунків додатковий позабалансовий рахунок 10 «Кредиторська заборгованість» з відповідними до нього субрахунками:

- 101 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з вітчизняними постачальниками»;
- 102 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з іноземними постачальниками»;
- 103 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з вітчизняними постачальниками»;
- 104 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з іноземними постачальниками».

Застосування в обліку цих рахунків сприятиме контролю за кредиторською заборгованістю, термінами її сплати, що дасть змогу більш правильно планувати розрахунки з постачальниками та підрядниками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянувши сутність поточних зобов'язань за розрахунками з постачальниками можна сказати, що раціональна організація контролю за станом розрахунків за зобов'язаннями

підприємства сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконання зобов'язань по поставках продукції в заданому асортименті і якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни. Правильне відображення поточних зобов'язань у фінансовій звітності дозволяє надати користувачеві повну, правдиву та неупереджену інформацію про результати діяльності підприємства для прийняття користувачами рішень, тож з метою кращого ознайомлення із справами при аналізі поточних зобов'язань потрібно також приділити увагу зведеним документам, що допоможе дати чіткіший і глибший висновок про поточні зобов'язання підприємства.

Після виконання суб'єктами господарювання взятих на себе обов'язків та за наявності умов відповідно до П(С)БО 11, їх слід відображати на рахунках бухгалтерського обліку та балансі. Це забезпечить користувачів фінансової звітності достовірною і обґрунтованою інформацією про борги підприємства та рівень його платоспроможності.

Запропоновано відкриття субрахунків до окремого позабалансового рахунку, які відображатимуть прострочену та відстрочену заборгованість, а також заборгованість, термін сплати якої ще не настав.

Наведені вище пропозиції повинні сприяти вдосконаленню методики обліку та контролю кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги та покращенню розрахункової дисципліни.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України 31.01.2000 за № 20.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Подання поточних активів і поточних зобов'язань», К.2010
3. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. Навч. посібник. – К.: А.С.К., 2011. – 848 с.
4. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підручник. – К.: А.С.К., 2010. – 784 с.

Одержано 23.11.15

УДК 81:930.22:004.01(075.8)

Н. О. Юрченко, гр. ДІ-14М, В.А. Барабаш, доц., канд. пед. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості створення текстових електронних документів на прикладі документації відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради

У статті подано загальну характеристику текстових електронних документів та проаналізовано процес створення електронних документів за допомогою текстового редактора Microsoft Word у відділі по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради. Схарактеризовано основні етапи переведення текстових документів у електронну форму.

електронний документ, електронний документообіг, друковані документи, web-документи

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. став одним із переломних моментів у житті людства, оскільки знаменував початок інтенсивного розвитку комп'ютерних технологій, доступом майже всього населення до ПК та появою нової форми ведення документообігу, який прийшов на зміну паперовому, а саме – електронному документообігу і головною його складовою – текстовим електронним документом.

З переходом суспільства на новий етап свого становлення – формування інформаційного суспільства – головним ресурсом, безумовно, стає інформація. Інформація циркулює у всіх сферах життєдіяльності людей, тому в наш час немає жодної організації, установи чи підприємства, яке б у своїй роботі не використовувало даний ресурс. Ці чинники і стали передумовою появи електронного документообігу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання використання електронних документів, а також функціонування електронного документообігу нині набувають особливої актуальності. Це підтверджує чимала кількість наявних наукових досліджень. Так, вивчення даної проблематики представлено у працях вітчизняних і зарубіжних учених у різних аспектах: оцінка безпеки електронного документообігу та контроль доступу (С. Головань та А. Фурманюк); проблеми електронного документообігу та шляхи їх вирішення (М. Білуга, Т. Микитенко, І. Курташова, Т. Мельник та А. Ніколашин); податкова звітність в електронному вигляді (Т. Мельник); проблема використання електронних цифрових підписів (А. Прокопенко, А. Шпірко).

Постановка завдання. Метою статті є аналіз специфіки створення електронних текстових документів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року електронним документом прийнято називати документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [1]. Складовою електронного документа є «оригінал електронного документа», який згідно із вищезгаданим законом має таке визначення: «...оригіналом електронного документа є електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами» [1].

Електронний документ може використовуватися як сам по собі, так і у складі головного елемента електронного документообігу. Відповідно, електронний документообіг (обіг електронних документів) представляє собою сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [1].

Відділ по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради є виконавчим органом міської ради, їй підконтрольний і підзвітний, підпорядкований виконавчому комітету Кіровоградської міської ради та і міському голові. У своїй діяльності відділ керується Конституцією України, Європейською Хартією місцевого самоврядування, Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про звернення громадян», Указами Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, рішеннями Кіровоградської міської ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови. До основних завдань відділу належать: діловодне, організаційне, інформаційне забезпечення діяльності виконавчого комітету та виконавчих органів Кіровоградської міської ради, Кіровоградського міського голови, секретаря міської ради, першого заступника міського голови, заступників міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючого справами виконавчого

комітету міської ради з питань, що належать до компетенції відділу. Організація документообігу та контролю за своєчасним розглядом звернень, заяв, пропозицій та скарг громадян виконавчими органами Кіровоградської міської ради згідно з чинним законодавством.

Що стосується особливостей створення текстових електронних документів відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради, то створення текстових електронних документів відбувається за допомогою програми Microsoft Office Word – текстовий процесор, що випускається фірмою Майкрософт, входить до складу офісного пакету «Microsoft Office»[4]. Зауважимо, що сучасні текстові процесори опрацьовують документи трьох типів: друковані документи, електронні та Web-документи. Друковані створюються та друкуються на одному робочому місці. Подальше просування таких документів здійснюється на паперовому носіїві. Електронні документи передаються у вигляді файлів. Як правило, вони призначені для подальшого редагування. Web-документи призначені для розміщення в мережі Internet. Їх особливістю є те, що вони можуть змінювати свій вигляд залежно від ресурсів комп'ютера, на якому вони будуть відображатися.

Документ може бути записаний у різних форматах. Основними є:

doc – стандартний формат офісного текстового документа, призначається за умовчанням;

rtf – формат, що використовується для сумісності між різними версіями текстових процесорів;

txt – текстовий формат, містить текст у ASCII-кодах, використовується для сумісності з ОС MSDOS;

dot – формат шаблону документа; шаблон – це також документ, на який встановлений захист, і який використовується як зразок для створення інших документів;

htm – формат web-документа.

У процесі запису тексту за умовчанням використовується стандартний doc – формат. Але в деяких випадках цей формат потрібно змінити. Наприклад, при створенні електронної форми, яка є шаблоном документу, або для подальшої обробки документу в текстовому редакторі операційної системи MSDOS. В останньому випадку користувач повинен пам'ятати, що форматування документу, а також використання спеціальних символів, малюнків, формул та інших об'єктів буде втрачене [3].

Порядок ведення діловодства за зверненнями громадян, які містять відомості, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, визначається спеціальними нормативно-правовими актами. Особисту відповідальність за стан діловодства за зверненнями громадян несуть керівники організацій.

Усі звернення, пропозиції, заяви і скарги, що надійшли, повинні прийматися та централізовано реєструватися у день їх надходження на реєстраційно-контрольних картах, придатних для оброблення персональними комп'ютерами або в журналах. Конверти (вирізки з них) зберігаються разом з пропозицією, заявою, скаргою. Облік особистого прийому громадян ведеться на картках, у журналах або за допомогою електронно-обчислювальної техніки.

Найпоширенішим видом електронних документів відділу по роботі зі зверненнями громадян є *електронні повідомлення (листи)* – це документи, що передаються в електронній формі за допомогою електронної пошти. Електронна пошта дозволяє здійснювати обмін даними між користувачами персональних комп'ютерів (ПК), а також аналізувати, обробляти і зберігати одержану або створену і відправлену інформацію. Електронну пошту використовують як для пересилання повідомлень

користувачами комп'ютерної мережі в межах певної організації, так і для її передачі іншим організаціям, що мають необхідні засоби електронного зв'язку. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» датою і часом відправлення електронного документа вважається дата і час його передавання відправником. Електронний документ вважається одержаним адресатом з моменту надходження авторові відповідного електронного повідомлення. Якщо попередньо домовленістю між суб'єктами електронного документообігу не визначено порядок підтвердження факту одержання електронного документа, воно може бути здійснено в будь-якому порядку автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі паперового документа. Таке підтвердження повинно містити дані про факт і час одержання електронного документа і про відправника цього підтвердження. В разі неотримання автором підтвердження вважається, що електронний документ не одержаний адресатом.

Важливо зазначити, що створення електронного документа – один з найважливіших етапів його опрацювання. Правильний підхід до виконання цього етапу полегшує створення документа та його подальше опрацювання. Розглянемо основні кроки створення такого документа.

1. *Створення нового вікна.* Для цього використовується пункт меню Файл – Создать, або відповідна кнопка панелі інструментів. Якщо створення нового документа відбувається безпосередньо після завантаження Word, то нове вікно відкривати не обов'язково – воно вже є на екрані. При цьому використовується стандартний шаблон (основа) документа.

2. *Налагодження параметрів сторінки.* Для встановлення параметрів сторінки необхідно обрати пункт меню Файл – Параметры страницы. Як правило, основними параметрами сторінки є поля. Вони встановлюються на закладці Поля. Зміна розмірів паперу, а також його орієнтація (книжкова чи альбомна) провадиться на закладці – Ориентация.

3. *Налагодження параметрів абзацу.* Основними параметрами абзацу є відступи, вирівнювання та інтервал між рядками. Для цього необхідно обрати пункт меню Формат – Абзац, закладка Отступы и интервалы. Більш складне налагодження задає закладка – Положение на странице. За допомогою неї встановлюється розташування абзацу та окремих його елементів на сторінці. При встановленні параметрів слід пам'ятати, що вони діють лише починаючи з позиції курсору. Якщо ж необхідно змінити параметри для вже створеної частини документа, то її потрібно спочатку виділити.

4. *Налагодження параметрів шрифту.* Основними параметрами шрифту є його тип, розмір та виділення. Для встановлення параметрів використовується пункт меню Формат – Шрифт), закладка – Шрифт. Однак, більш зручним є встановлення цих параметрів за допомогою відповідних кнопок панелі інструментів, лінійка – Форматирование.

5. *Встановлення мови перевірки орфографії.* Word має засоби для автоматичної перевірки орфографії. Для встановлення мови перевірки орфографії використовується пункт меню Сервис – Язык – Выбрать язык.

6. *Встановлення мови вводу документа.* Мова вводу встановлюється або за допомогою індикатора клавіатури, розташованого в лівій частині панелі завдань, або за допомогою відповідних клавіш.

7. *Збереження документа.* Для цього необхідно обрати пункт меню Файл – Сохранить. Задати ім'я документа (поле Имя файла), його тип (поле Тип файла) та маршрут розташування (поле Папка).

Працівникам досліджуваного відділу часто приходится переводити паперові документи в електронну форму. Зазначимо основні етапи переведення документа у електронну форму:

1. Сканування документа і створення його електронної копії у вигляді зображення (образ документа). У процесі сканування виконується візуальний контроль якості.

2. Розпізнавання сканованих документів – переведення зображення у текстовий документ.

З точки зору переведення документа в електронний вид їх умовно поділяють на кілька типів: *неформалізовані документи* – документи довільної форми (листи, запрошення, угоди); *спеціалізовані документи*: карти, ноти, креслення та ін.; *формалізовані* – документи із заздалегідь визначеною формою: розташування обов'язкових полів, у які заносяться дані (бланки, накладні, картотеки, анкети, реєстраційні книги та ін.).

Переведення кожного із видів документів у електронну форму має такі особливості: для фотографій достатньо їх електронного зображення; при переведенні текстів – їх необхідно розпізнати, можливо, відновити форматування. При цьому варто зазначити, що переведення документа в електронну форму є процесом не складним, проте він потребує значної уваги, відповідальності та сконцентрованості особи, яка виконує це завдання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження даної теми свідчить про те, що створення текстових електронних документів – це невід'ємна складова сучасного діловодства в будь-якій установі, організації чи підприємстві і відділ по роботі зі зверненнями громадян не є винятком. Створення такого виду документів потребує наявності у користувача відповідної програми – MicrosoftOfficeWord та вміння працювати з нею. Ця програма значно полегшує роботу з документами, а також сприяє прискоренню процесу документообігу в установі, оскільки з документом можуть працювати відразу декілька виконавців. Програма досить легка в користуванні та не потребує великих фінансових затрат. Таким чином, за допомогою функцій та особливостей електронних документів можна якісніше та оперативніше виконувати певні операції, як у самій організації, так і у зовнішніх зв'язках.

Список літератури

1. Влащенко А. Створення електронного документа / А. Влащенко, О. Нікітенко // Бібл. форум України. – 2006. – №3. – С. 9 – 14.
2. Електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
3. Матвієнко О. В., Цивін М.Н. Основи організації електронного документообігу: навч. Посібник / О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін. – К. : центр учбової літератури, 2008., 112 с.
4. Microsoft Word [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Word. – Назва з екрану.
5. Створення та редагування текстових документів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://referatcentral.org.ua/information_load.php?id=223. – Назва з екрану.

Одержано 24.11.15

УДК 614.2

Ю.В. Харченко, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я України

Проаналізовано сучасний стан фінансування охорони здоров'я в Україні та його вплив на забезпечення населення медичними послугами на достатньому рівні й належної якості. Акцентовано увагу на досягненнях та проблемах сучасної української системи охорони здоров'я.

проблема, система охорони здоров'я, фінансове забезпечення, ефективність функціонування

Право кожного в Україні на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування гарантується Конституцією України (ст. 49). Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм. Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я у діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя. Конституцією закріплено, що медична допомога у державних і комунальних закладах охорони здоров'я надається безплатно, а держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

На сьогоднішній день фінансування галузі охорони здоров'я України є недостатнім і не може сповна забезпечити процес реалізації конституційних прав громадян України у сфері медичного обслуговування. Одним із основних чинників, що впливає на успіх функціонування закладів охорони здоров'я та на соціально-економічну результативність даної галузі, є її фінансове забезпечення.

Актуальність даної проблеми полягає в тому що саме від рівня розвитку галузі охорони здоров'я залежить здоров'я нації та соціально-економічний розвиток країни, і тому надзвичайно необхідним є пошук додаткових джерел фінансового забезпечення установ охорони здоров'я.

Аналіз попередніх досліджень. Важливу роль у дослідженні теоретичних та практичних аспектів фінансового забезпечення охорони здоров'я відіграють праці зарубіжних вчених: Т. Енсора, Е. Магуайра, Г. Муні, М. Ширмера та інших. Також питанням фінансування галузі охорони здоров'я присвячені роботи вітчизняних економістів, а саме: Ю. Вороненка, Н. Карпишин, А. Кузьміна, В. Лехан, З. Лободіної, В. Рудого, В. Рудня, Я. Радиш, Н. Солоненко, О. Тулай та ін.

Однак, функціонування вітчизняної галузі охорони здоров'я відбувається в умовах відсутності цілісної науково обґрунтованої концепції ефективного формування і використання фінансових ресурсів та дії недосконалого правового поля з питань її

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Комарова О.А.

фінансового забезпечення, що зумовлює потребу в проведенні постійних досліджень проблем фінансування медицини, включаючи управління її фінансовими ресурсами, та вимагає наукового осмислення і практичного вирішення існуючих проблем.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасного стану фінансового забезпечення системи охорони здоров'я, виявлення основних проблем та шляхів вирішення в системі охорони здоров'я в Україні.

Фінансове забезпечення охорони здоров'я – це метод фінансового механізму, що визначає принципи, джерела й форми фінансування суб'єктів господарювання, чия діяльність спрямована на охорону, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я громадян.

Основними формами фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є: бюджетне фінансування, добровільне медичне страхування, самофінансування, благодійництво та спонсорство. Такі форми, як кредитування й інвестування, характерні для юридичних і фізичних осіб, що займаються приватною медичною практикою. Крім того, у період переходу до ринкової економіки державним і комунальним закладам охорони здоров'я дозволили некомерційну господарську діяльність, аби в такий спосіб вони мали змогу залучити додаткові фінансові ресурси [2].

Схематично систему джерел та форм фінансового забезпечення вітчизняних державних і комунальних закладів охорони здоров'я показано на рис. 1.

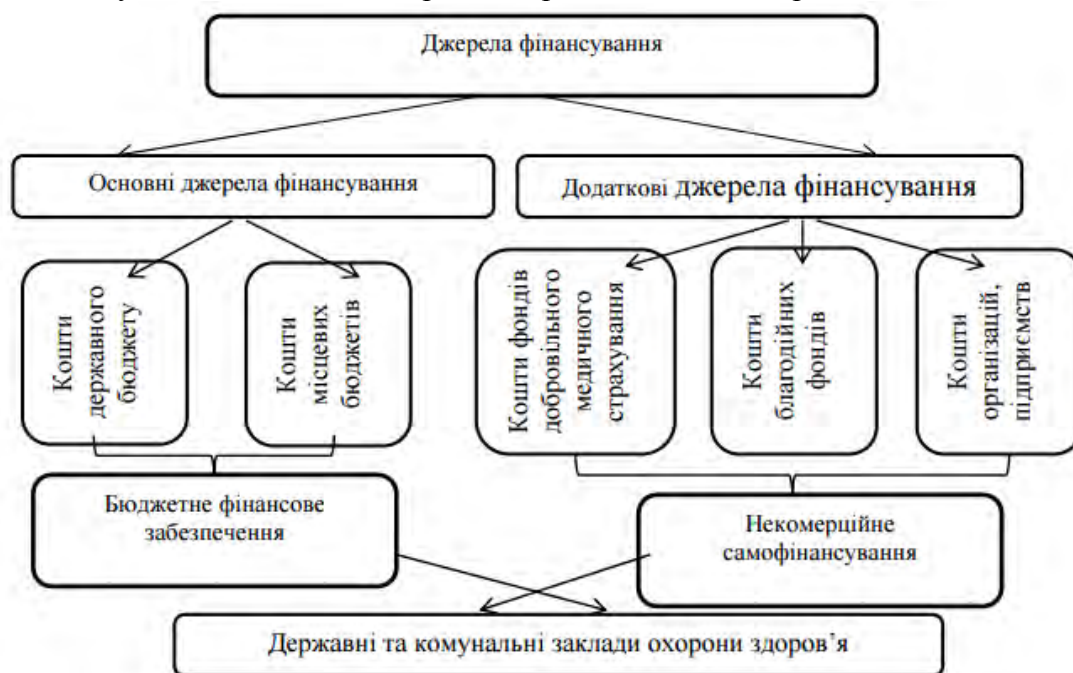

Рисунок 1 – Джерела та форми фінансового забезпечення державних і комунальних закладів охорони здоров'я в Україні [2]

Основним і найвагомим джерелом фінансування охорони здоров'я є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, лише додатковий фінансовий ресурс.

Охорона здоров'я в Україні на сучасному етапі не належить до пріоритетів держави (державні витрати на охорону здоров'я у відсотках до ВВП складають, за даними Всесвітньої організація охорони здоров'я (ВООЗ), близько 3,3 – 4,2%), а частка

відрахувань від ВВП на потреби охорони здоров'я, яка складає менше 6%, свідчить про непрацездатність галузі.

Формування бюджету охорони здоров'я відбувається за наступною схемою:

- податки – бюджет – 43,5% (місцевий бюджет – 80% у структурі, державний бюджет 20%);

- обов'язкове соціальне медичне страхування – 0%;

- добровільне медичне страхування, лікарняні каси – 2%;

- госпрозрахункова діяльність (оренда, оплата послуг тощо) – 1,5%;

- спів платежі громадян (офіційні та неофіційні) – 53%.

У вітчизняній фінансовій літературі виділяють такі форми бюджетного фінансування: кошторисне фінансування, бюджетні інвестиції, бюджетні кредити, державні трансферти.

Кошторисне фінансування – найпоширеніша форма, що полягає у виділенні бюджетних коштів установам соціально-культурної сфери, оборони й управління в межах їхніх кошторисів доходів і видатків.

На рівні бюджетних установ відбувається процес поєднання бюджетного фінансування з системою некомерційного самофінансування для виконання ними намічених завдань і функцій. Некомерційна діяльність бюджетних установ і організацій не має на меті отримання прибутку, оскільки її здійснюють у загальнодержавних інтересах для залучення додаткових фінансових ресурсів. Кошти, які залучають бюджетні заклади охорони здоров'я до спеціального фонду кошторису, наразі не відіграють значної ролі в їх фінансовому забезпеченні.

Якщо проаналізувати статистичні дані (табл.1), то можна стверджувати, що найбільша питома вага у структурі видатків належить оплаті праці з нарахуваннями (в середньому на рівні 62,3%). Видатки на інноваційні дослідження і розробки в медичній галузі коливалися в межах 0,6 – 3,9%, тобто видатки на оплату праці набагато перевищували кошти, які виділялися на забезпечення лікувального процесу. Проте слід зазначити і той факт, що розмір бюджетних видатків на систему охорони здоров'я на початок 2014 року становив 4,2% ВВП. Тобто навіть не було досягнуто показника 6,5% ВВП, який ВООЗ вважає граничним мінімумом, і це свідчить про критичний рівень фінансування медичної галузі в Україні [3].

Таблиця 1 – Видатки на охорону здоров'я в Україні

Видатки	Станом на					
	01.01.2012 р.		01.01.2013 р.		01.01.2014 р.	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Дослідження і розробки	302,3	0,6	1697,1	2,9	2402,9	3,9
Придбання обладнання	2636,8	5,4	2322,5	4,0	2278,2	3,7
Медикаменти	5826,1	11,9	6900,7	11,8	7533,4	12,2
Зарплата з нарахуваннями	30540,0	62,4	36594,9	62,6	38208,1	62,1
Комунальні послуги та енергоносії	3664,1	7,5	4343,0	7,4	4351,1	7,1
Інші	11818,2	12,2	6595,3	11,3	6794,7	11,0
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я (всього)	48961,6	100,0	58453,9	100,0	61568,7	100,0

Отже, основними проблемами фінансового забезпечення галузі є наступні:

1. Недосконалість механізмів фінансування системи охорони здоров'я та нераціональне використання ресурсів [4].

2. Неєфективність організаційно-функціональної структури системи охорони здоров'я, що виявляється у відсутності чіткого розподілу медичних установ на заклади первинного і вторинного (спеціалізованого) рівнів, надлишку стаціонарних закладів (лікарняних ліжок) і надмірній їх спеціалізації [6].

3. Переважна орієнтація української охорони здоров'я на захворюваність, хвору людину, а не на профілактику захворюваності й здорову людину, хоча відомо, що стан здоров'я людини на 30–50 % залежить від її власного свідомого ставлення до себе, до вибору й дотримання здорового способу життя тощо [5].

4. Здійснення демократичних перетворень в державі та обраний напрям розбудови громадянського суспільства не призвели до активізації впливу громадянських формувань на розробку та реалізацію управлінських рішень щодо охорони здоров'я, бюджетного забезпечення функціонування медичних установ, оцінки ефективності медичного обслуговування.

5. Порядок кошторисного планування і фінансування не забезпечує повною мірою потреб медичних установ для їх розвитку, не створює стимулів для підвищення якості медичних послуг за відсутності мотивації керівництва до ефективного використання фінансових ресурсів. Постановою Кабінету міністрів України від 11.05.2011 р. № 524 «Питання оплати праці працівників установ, закладів та оптимізація окремих галузей бюджетної сфери» з 01 липня 2011 р. було збільшено розмір посадового окладу лікаря. Незважаючи на зростання посадових окладів, середня заробітна плата медичних працівників залишається низькою. Для вітчизняної системи охорони здоров'я характерні фінансова та ресурсна розпорошеність, деформованість структури медичних послуг. Це в умовах фінансово-економічної кризи загострює проблеми медичного обслуговування населення, об'єктивно вимагає реформування системи охорони здоров'я для задоволення попиту на медичні послуги, з однієї сторони, та стримування зростання витрат на охорону здоров'я – з іншої.

Одним із напрямів підвищення ефективності охорони здоров'я в Україні й альтернативним джерелом фінансового забезпечення галузі є поетапне запровадження обов'язкового медичного страхування. Воно має забезпечити формування принципово нової, адаптованої до ринкової економіки, соціальної інфраструктури, створити прозорі механізми правових, соціально економічних і фінансових взаємовідносин між виробниками та споживачами медичних послуг.

Іще одним з альтернативних джерел фінансового забезпечення охорони здоров'я виступає благодійництво та благодійна діяльність. Надходження від спонсорських і добровільних внесків розглядаються як «інвестиції в соціальну сферу» взагалі та в охорону здоров'я зокрема.

Практика жорстко централізованої моделі охорони здоров'я показала, що держава, виступаючи в якості єдиного і монопольного страхувальника інтересів населення країни, не може об'єктивно і оперативного враховувати специфічні інтереси, потреби і реальні можливості окремих територій, не може виступати в ролі достатньо компетентного замовника і покупця на ринку медичних послуг. Надто високий ступінь концентрації владних функцій без урахування різниці місцевих умов в забезпеченні гарантій, в наданні медичної допомоги населенню, визначає основне протиріччя централізованої системи охорони здоров'я – гарантує не той, хто виробляє. Держава взяла на себе функції гаранта в наданні медичних послуг, чим практично позбавила себе права незалежного контролю реальних виробників, які і повинні формувати умови

таких гарантій на рівні територій, виходячи з власних можливостей і взятих перед користувачами зобов'язань.

Отже, головною умовою трансформації охорони здоров'я населення є зміцнення фінансової бази, збільшення фінансових ресурсів з допомогою вдосконалення бюджетного фінансування, добродійної діяльності й пошуку нових джерел фінансування та шляхів їхнього надходження.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України станом на 09.07.2010 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
2. Вдосконалення міжбюджетних відносин і стратегії державних видатків у сферах охорони здоров'я та освіти в Україні : вибрані питання. – К. : ДП “Видавничий дім “Козаки”, 2008. – 168 с.
3. Державна служба статистики України : статистична інформація / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Лехан, В.М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір [Електронний ресурс] / В. М. Лехан, Г. О. Слабкий, М. В. Шевченко. – К, 2009. – 34 с. – Режим доступу : <http://www.uiph.kiev.ua/index.asp?p=development>
5. Попченко Т. П. Впровадження медичного страхування в контексті реформування системи охорони здоров'я в Україні / Т. П. Попченко // Стратегічні пріоритети. –2012. – № 2 (23). – С. 124–128.
6. Реформа охорони здоров'я в Україні / [Г.С. Стеценко, А. І. Побережний, В. А. Сміянов та ін.] ; за ред. Голяченка О. М. – Т. : Лілея, 2006. – 160 с.

Отримано 1.12.15

УДК 369.03

Ю.В. Харченко, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи розвитку медичного страхування в Україні

Проаналізовано сучасний стан медичного страхування в Україні та особливості функціонування вітчизняного страхового ринку. Розглянуто фактори, які стримують розвиток страхового ринку. Запропоновано шляхи вдосконалення функціонування механізму страхового ринку та вдосконалення функціонування обов'язкового соціального медичного страхування в Україні.

медичне страхування, добровільне медичне страхування, загальнообов'язкове соціальне медичне страхування, ринок медичного страхування, охорона здоров'я, єдиний соціальний внесок, страхові премії, страхові виплати

На сьогоднішній день в Україні панує низька якість надання медичних послуг браку коштів, а також низький рівень професійної підготовки медичних кадрів, наслідком цих факторів є неефективне обслуговування населення, тому потрібно приймати радикальні рішення щодо зміни системи медичного обслуговування та надання якісних медичних послуг. Галузь охорони здоров'я потребує змін принципів фінансування для ліквідації практики кошторисного фінансування за рахунок

---

* Науковий керівник: д-р екон.наук, проф. Комарова О.А.

державного та місцевих бюджетів. Найбільш ефективним та дієвим джерелом фінансування має стати медичне страхування.

На даний час в Україні переважає система безкоштовної медицини, за якою медичне страхування є окремим видом державного соціального страхування. В зв'язку з тим що, фінансування охорони здоров'я, за рахунок держави є недостатнім і основну частину його видатків займає оплата праці, існує велика потреба пошуку грошових коштів у позабюджетних фондах. Зважаючи на таку ситуацію почало розвиватися добровільне медичне страхування.

Актуальність даної теми, полягає в тому що недостатність фінансування галузі охорони здоров'я з боку держави породжує розвиток системи медичного страхування.

Метою статті є визначення особливостей розвитку медичного страхування в Україні та факторів, які стримують розвиток страхового ринку.

Визначенню питань у сфері страхування присвятили наукові праці відомі вчені, серед яких можна виділити, насамперед, В. Д. Базилевича, В. О. Безлугу, О. О. Гаманкову, Т. А. Говорушко, О. М. Залетова, С. С. Оселедеця, В. Й. Плиса. У їх працях розглянуто тенденції розвитку ринку страхування й роль страхування в стабілізації національної економіки та забезпечені соціального захисту громадян.

Згідно із Законом України «Про страхування», в Україні є два види медичного страхування:

- загальнообов'язкове соціальне медичне страхування;
- добровільне медичне страхування [2].

Загальнообов'язкове соціальне медичне страхування існує у вигляді єдиного соціального внеску – це обов'язковий платіж до системи обов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Уведений з 1 січня 2011 року, змінив собою чотири окремі відрахування: до Пенсійного фонду; до фондів страхування на випадок безробіття; із тимчасової втрати працездатності; від нещасних випадків на виробництві.

Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи – підприємці; особи які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю і т.п. На превеликий жаль, обов'язкове медичне страхування в Україні допоки відсутнє. З огляду на економічну ситуацію в країні, в Міністерстві охорони здоров'я передчасним введенням системи загальнообов'язкового соціального медичного страхування.

Вибір типу медичного страхування в кожній країні залежить від конкретних економічних і культурно-історичних умов, від особливостей демографічних і соціальних показників, рівня захворюваності та інших факторів, які характеризують загальний стан здоров'я та рівень медичного страхування [3].

В більшості розвинених країн існує також поняття: коли громадянин хворіє, він не повинен платити за своє лікування. Медичне обслуговування має бути безкоштовним, якщо в цьому є потреба.

Прикладами обов'язкового медичного страхування є такі країни: Франція, Німеччина, Нідерланди, в Ізраїлі та Швеції переважає добровільне страхування здоров'я, а обов'язкове існує лише щодо окремих професій [3].

З початку 90-х рр., XX ст. в Україні почали виникати певні форми добровільного медичного страхування, також користувалося попитом добровільне страхування в некомерційні форми – так звані, лікарняні каси.

Сучасний стан медичного страхування показує (табл.1), що комерційна форма страхування переважає над некомерційною.

Таблиця 1 – Частка добровільного медичного страхування на ринку страхових послуг України

Показник	Одиниця виміру	Рік			Відхилення			
		2012	2013	2014	2013/2012		2014/2013	
					абсолютне, грн.	відносне, %	абсолютне, грн.	відносне, %
Валові страхові премії всього, у т. ч.	млн. грн.	21508,2	28661,9	26767,3	7153,7	24,5	-1894,6	-6,6
Добровільне медичне страхування	млн. грн.	1322,1	1487,5	1625,4	165,4	12,5	137,9	9,3
Частка добровільного медичного страхування	%	6,1	5,2	6,1	-	-	-	-
Страхові виплати всього, у т. ч.:	млн. грн.	5151	4651,8	5065,4	-499,2	-9,7	413,6	8,90%
Добровільне медичне страхування	млн. грн.	900,8	1010,4	1108,6	109,6	12,2	98,2	9,7
Частка добровільного медичного страхування	%	17,5	21,7	21,1	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [4].

Отже, частка добровільного медичного страхування на ринку страхових послуг України зростає і склала у 2014 році 6,1% у валових страхових преміях за всіма видами страхування. Але валові премії за всіма видами страхування мають тенденції до зменшення на 6,6%. Це є наслідком пресингу макроекономічних і політичних чинників. Втрата Криму та проведення бойових в зоні АТО. Науковці прогнозують ще зменшення страхового портфелю на 25%. Також мають позитивну тенденцію зростання страхова виплати з добровільно медичного страхування, у 2014 році вони збільшилися на 9,7% в порівнянні з 2013 роком.

Для кожного громадянина купівля поліса добровільного медичного страхування означає можливість планувати свої медичні витрати на рік уперед. Усі непередбачені витрати з надання медичної допомоги покриває страхова компанія.

Основне зростання ринку добровільного медичного страхування пов'язане із зростанням цін на медикаменти та медичні послуги, які в свою чергу спровокували зростання цін на добровільне медичне страхування.

Страховики розробляють конкурентні програми корпоративного добровільного медичного страхування, спрямованого на забезпечення соціальним пакетом працівників промислових підприємств, торгівельних установ і фінансового сектора. Згідно запропонованих змін до Податкового кодексу, передбачені законопроектом «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання добровільного медичного страхування)» від 25.06.2014 року №4164а, у сфері

віднесення витрат з медичного страхування працівників на валові витрати підприємства, сприятимуть підвищенню якості медичних послуг, забезпечать значний поштовх детінізації ринку медичних послуг.

Слід зазначити, що частка добровільного медичного страхування досить мала, внаслідок дії таких чинників:

- особливості чинного оподаткування;
- відсутність реформ в галузі охорони здоров'я;
- корпоративне добровільне медичне страхування використовують роботодавці тільки в компанія з іноземним капіталом.

Проте, все частіше медичне страхування стає частиною соціального пакета роботодавця, і ця тенденція надає надію. Прогрес ринку добровільного медичного страхування підтверджується тим, що навіть у роки кризи цей сегмент зростає щорічно.

Європейський напрямок розвитку України зумовлює потребу впровадження системи обов'язкового медичного страхування. Існуюча система охорони здоров'я потребує реформування, адже якість надання медичних послуг залишається низькою.

Внески на обов'язкове медичне страхування не повинні перетворюватися на черговий податок, який спрямовуватиметься до держбюджету чи спеціальних фондів. Медичне страхування має стати якісно новим механізмом фінансування медичних послуг, який передбачає пере направлення фінансів у більш ефективний інституціональний інструмент – Фонд загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Об'єднання існуючих фондів у Фонд загальнообов'язкового державного медичного страхування, який піклуватиметься про здоров'я людини, дасть змогу ефективніше використовувати наявні ресурси. Також таке об'єднання сприятиме більш чіткому контролю витрачання грошових коштів [3].

Таким чином, вітчизняна галузь охорони здоров'я потребує нагального реформування системи фінансування забезпечення охорони здоров'я України. Основним елементом фінансування є медичний страховий сектор. Розвиток цього сегменту потребує вирішення питань обов'язкового медичного страхування та забезпечення розвитку ринку добровільного медичного страхування, з урахуванням особливостей фінансово-економічного становища країни та з урахуванням світового досвіду.

Подальший розвиток системи медичного страхування сприятиме запровадженню державної та приватної підсистеми фінансового забезпечення, підвищення ефективності витрачання фінансових ресурсів на галузь охорони здоров'я в поєднанні з розвитком медичної науки та забезпечить поступові зміни в системі охорони здоров'я, що позитивно впливатиме на якість медичних послуг й підвищення соціально-економічної ефективності медичної галузі України [4].

Список літератури

1. Державна служба статистики України : статистична інформація / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 86/98 – ВР зі змінами і доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
3. Попченко Т. П. Впровадження медичного страхування в контексті реформування системи охорони здоров'я в Україні / Т. П. Попченко // Стратегічні пріоритети. –2012. – № 2 (23). – С. 124–128.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html>

Отримано 01.12.15

УДК 347.961.4

Н.В. Аврахова, гр. ДІ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості підготовки та оформлення розпорядчих документів в органах державної влади

У статті досліджено процес роботи з розпорядчою документацією. Проаналізовано порядок створення та особливості оформлення розпорядчих документів в органах державної влади. Розглянуто чотири основні етапи роботи з такими документами. Визначено основні вимоги до створення розпорядчих документів та звернуто увагу на основні реквізити розпорядчої документації.

Надано практичні рекомендації щодо удосконалення процесу створення та оформлення управлінської документації, зокрема розпорядчої.

розпорядчий документ, діловодство, інструкція, проект документа, нормативний акт, наказ, розпорядження, реквізит

Постановка проблеми. В інформаційному суспільстві постійно зростає роль управлінського документа як носія організаційно-розпорядчої, правової, фінансово-економічної інформації. Підготовка та оформлення будь-яких видів документів є складовими процесу управління і важливими чинниками забезпечення результативної та ефективної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Розпорядчі документи є дуже важливою ланкою у сфері управлінсько-господарської діяльності державних установ та організацій. Саме ця група документів регулює діяльність структурних підрозділів, з допомогою якої здійснюються функції і завдання, поставлені перед державною установою, і залежить від характеру роботи і правової основи організації.

Розпорядчі документи являються особливою групою організаційно-розпорядчої документації, яка включає підготовку проектів наказів (розпоряджень), підготовку наказів з основної діяльності, кадрових питань (особового складу) та з адміністративно-господарських питань, підготовка розпоряджень та рішень. Важливим у цьому процесі є дотримання вимог до текстів наказів, порядку оформлення спільних наказів, зазначення в них вказівок, прийняття рішень (ухвал), видання приписів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі, що присвячена організації документообігу в державних органах, значна частина наукових публікацій присвячена висвітленню досвіду роботи з організаційно-розпорядчими документами. Важливим надбанням у дослідженні проблем діяльності з документування та організації роботи з документами є наукові праці таких вітчизняних учених як: І.Антоненка, О.Загорецької, С.Кулешової, Ю.Палехи та ін. Проблеми нормативно-правового регулювання та організаційно-розпорядчої діяльності з питань документозабезпечення досліджували: А.Колодій, В.Копейчиков, М.Кравчук, В.Олуйко, І.Петрова, В.Хропанюк та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей порядку створення та видання розпорядчих документів в органах державної влади. З цією метою потребують розв'язання наукові завдання, які полягають у аналізі етапів

---

* Науковий керівник: канд.екон. наук, доц. Орлик С.В.

підготовки розпорядчих документів, дослідженні процедури складання та оформлення розпорядчого документа на основі Типової та Примірної інструкцій з діловодства.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні створення управлінських документів в державних органах здійснюються за правилами, визначеними у: Державному стандарті України (далі – ДСТУ) 3843–99 «Державна уніфікована система документації. Основні положення» [1], ДСТУ 3844–99 «Державна уніфікована система документації. Формуляр-зразок. Вимоги до побудови» [2], ДСТУ 4163–2003 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [3]. Особливої уваги заслуговує стандарт з оформлення організаційно-розпорядчого документу (далі – ОРД), який встановлює основні вимоги до створення бланків цих документів, змісту та розташовування реквізитів, а також правила з виготовлення документів друкованими засобами. Цей стандарт поширюється на всі типи уніфікованих систем документації, крім електронних ОРД [3; 2], що доводить необхідність стандартизації вимог щодо оформлення цих документів.

Основною функцією розпорядчих документів являється регулювання діяльності органу управління задля виконання поставлених перед ним завдань, одержання максимального ефекту від своєї діяльності та діяльності організації загалом. Розпорядчі документи виконують регулятивну функцію, спрямовану від суб'єкта управління (керівного органу) до об'єкта управління (підлеглих), тобто від керівника організації до керівників структурних підрозділів та їх працівників, забезпечуючи безперервність і безперервність процесу управління, злагоджену роботу всіх органів і ланок управління.

До найбільш поширених видів розпорядчих документів, що видаються в організаціях різних форм власності, відносяться постанови, рішення, накази, розпорядження. Загальна й найбільш характерна властивість зазначених документів полягає в тому, що вони є джерелом або носієм управлінської інформації, широко використовуються в повсякденній діяльності, сприяють підвищенню ефективності внутрішньої організації будь-якої установи, слугують підставою для прийняття рішень, узагальнень, довідкової роботи [4]. Основна ознака, яка дає можливість виділити розпорядчі документи в особливу групу – юридична підстава їх створення. Як правило, вони регламентують процеси діяльності, встановлюють, припиняють, змінюють різні правові відносини і створюються у випадках, передбачених нормативними актами. Жодний з розпорядчих документів не може містити положень, що суперечать закону. Як правило, порядок створення, оформлення та застосування основних груп розпорядчих документів в органах державної влади регламентується нормативними актами, Держстандартами України, що надає їм правового характеру.

Складання розпорядчих документів – досить складний процес, у якому можна виділити такі стадії: вивчення суті питання, збір та аналіз інформації з зазначеного питання, підготовка проекту документа, його оформлення, погодження, засвідчення та доведення до виконавців.

Підготовка основних видів розпорядчих документів в основному аналогічна. Вона являє собою досить складний процес, що має відмінності у кінцевій стадії оформлення документів, що відображають результат колегіальної діяльності (постанови і рішення) і єдиноначальності (наказ, розпорядження) [5; 141].

Важливе значення має процедура складання та оформлення розпорядчих документів. Вона визначається інструкціями з діловодства конкретної установи, правилами про порядок оформлення і підготовки проекту наказу та іншими правовими актами.

Процедура складання та оформлення розпорядчого документа зазвичай визначається в інструкції з діловодства з урахуванням специфіки органу державної

влади. У ній викладаються послідовність робіт над проектом документа і ті вимоги, дотримання яких забезпечує юридичну повноцінність документа. Підготовка проекту розпорядчого документа доручається до виконання одному або декільком структурним підрозділам або окремим посадовим особам. При розробці проектів складних і великих розпорядчих документів можуть створюватися робочі групи, залучатися вчені або кваліфіковані спеціалісти з числа практичних працівників. Головна умова, що забезпечує якість документа – це достатня компетентність осіб, що його готують. Чим вище рівень складеного документа, тим вище вимоги, пред'являються до його укладачам (професіоналізм, глибина знання питання, загальний культурний рівень, вміння викладати думки).

Для того, щоб висловлені у розпорядчому документі пункти були конкретними і реальними, відповідали чинному законодавству, забезпечувалися необхідними матеріально-технічними засобами та фінансуванням, проект розпорядчого документа має складатися на підставі ретельного й всебічного вивчення відповідних питань [5; 145].

Залежно від важливості управлінської дії, яку планується сформулювати у розпорядчому документі, передусім, слід ознайомитися з законодавчими та іншими нормативно-правовими актами з цього або ж з аналогічних питань. А перегляд раніше виданих розпорядчих документів з аналогічних питань дозволить, у разі необхідності, порушити питання про їх заміну або скасування їх окремих пунктів.

Юридичною підставою розробки розпорядчих документів може бути видання документа органами влади та управління, конкретне доручення вищестоящого органу, необхідність здійснення виконавчої і розпорядчої діяльності для здійснення завдань, покладених на установу. Установа чи структурний підрозділ будь-якої установи може виступити з ініціативою розробки розпорядчого документа щодо якого-небудь питання.

Лише зібравши, проаналізувавши та вивчивши всі необхідні документи та факти, отримавши повну ясність з предмета вивчення, чітко визначивши мету видання, можна приступати до складання проекту розпорядчого документа. При цьому основну увагу слід сконцентрувати на формулюванні основних положень конкретного рішення. Спочатку треба зробити це у чорновому варіанті, потім відредагувати й уточнити у порядку погодження й, нарешті, оформити належним чином. При розробці проекту розпорядчого документа виділяють чотири етапи роботи [5; 147]:

- 1) визначення кола питань, які належить відобразити в документі;
- 2) підбір і вивчення необхідної інформації, матеріалів, законодавчих актів;
- 3) визначення мети;
- 4) складання безпосередньо проекту розпорядчого документа.

На першій стадії розробки розпорядчого документа – визначається коло питань, які належить відобразити в документі. Залежно від важливості управлінської дії визначають черговість вивчення кола питань, які включатиме майбутній документ.

Другий етап роботи необхідно починати з підбору та вивчення необхідної інформації, матеріалів, законодавчих актів. Особлива увага приділяється вивченню нормативно-правових, насамперед, законодавчих, урядових і попередніх розпорядчих документів з питання, яке розглядається. Це забезпечить правову основу створюваного документа, його направленість, дасть змогу запобігти дублюванню і протиставленню, загострити увагу на невіршених сторонах проблеми.

Дослідивши та отримавши повну, необхідну інформацію чітко визначивши мету видання розпорядчого документа, приступають до четвертого, останнього етапу – складання проекту. Підготовка проекту розпорядчого документа вимагає добору необхідної інформації, для чого використовують різні довідково-інформаційні

документи: звіти, довідки, акти, службове листування тощо. Основну увагу необхідно звернути на формулюванні основних положень конкретного рішення. Проект розпорядчого документа погоджують із заступником керівника установи – куратором питань, що порушені у документі, та з керівниками структурних підрозділів, яких стосується наказ [6; 220].

Текст розпорядчого документа найчастіше складається з взаємозалежних двох частин - констатуючої та розпорядчої. Констатуюча частина є вступом у сутність питання що розглядається. Вона покликана пояснити, чим викликана необхідність розпорядження. В ній можуть бути перелічено факти, події, дано оцінку. У цьому разі зазначаються вид акта, його автор, дата, номер, повна назва (заголовок), тобто наводяться всі пошукові дані документа. Констатуюча частина не є обов'язковою, вона може й відсутня, якщо немає потреби надавати роз'яснення. Основне навантаження в розпорядчих документах несе розпорядча частина, яка викладається у наказовій формі. В залежності від виду документа вона починається словами: "*постановляє*" ("*вирішив*") – у постанові; "*вирішує*" ("*вирішив*") – у рішенні; "*пропоную*" – у розпорядженні; "*наказую*" – в наказі. Вид розпорядчого документа зумовлює і характер викладу його тексту [6; 223].

У розпорядчих документах (наказ, розпорядження тощо), що діють на принципах єдиноначальності, а також документах, адресованих керівництву установи, виклад тексту має йти від першої особи однини ("*наказую*", "*пропоную*", "*прошу*"). У розпорядчих документах колегіальних органів текст викладають від третьої особи однини ("*постановляє*", "*вирішив*").

Слова "*постановляє*" ("**ВИРІШИВ**"), "*вирішує*" ("**ВИРІШИВ**"), "*пропоную*", "**НАКАЗУЮ**" друкуються прописними літерами або малими в розрядку, тобто вони візуально виділяються і таким чином відокремлюють констатуючу частину документа від розпорядчої. Розташовуються ці слова на окремій рядку прямо від полів. У постановах і рішеннях перед словами "*постановляє*" і "*вирішує*" вказується назва колегіального органу.

Підготувавши текст розпорядчого документа, приступають до його оформлення. Документи оформляються на загальному бланку, формат А4. До складу реквізитів розпорядчих документів входять [7; 92]:

- герб або емблема;
- найменування установи – автора;
- назва виду документа;
- дата;
- індекс (номер);
- місце складання;
- заголовок;
- текст;
- підпис (підписи);
- відмітки про погодження.

Завершальним етапом роботи з проектами розпорядчих документів є погодження та підписання. Проект до підписання підлягає погодженням із зацікавленими установами, структурними підрозділами чи посадовими особами, яких він стосується. Узгодження здійснюється шляхом візування або проставлення грифа узгодження. Так, проект наказу, рішення, розпорядження візується укладачем проекту і керівником установи або структурного підрозділу (заступником), що вносить проект, всіма зазначеними в проекті виконавцями, посадовими особами, відповідальними за виконання документа. Ухвала та рішення мають два підписи голови та секретаря

(керуючого справами) колегіального органу. Підписується перший екземпляр документу, що виготовлений на бланку. Виправлення в розпорядчий документ після підписання не вносяться [7; 94] .

Розпорядчі документи вступають у силу з моменту їх підписання або доведення до відома виконавця. Наприклад, у наказ набирає чинності з моменту його підписання керівником та опублікування у ЗМІ. Особа, яка призначена відповідальною за виконання наказу, зобов'язана ознайомити всіх працівників зі змістом наказу, всіх згаданих у ньому осіб, які розписуються в оригіналі. Такі документи як постанови, рішення, розпорядження, накази тиражуються та розсилаються згідно зі списком, підготовленим укладачами проекту документа.

Таким чином, складання та оформлення проектів розпорядчих документів є поетапною роботою, якою мають займатися відповідні фахівці, провідні спеціалісти-документознавці (діловоди). Після готового проекту документа керівник або заступник підписує його та доводять до відома виконавця даного наказу чи розпорядження. При цьому особливе значення надається доведення розпорядчого документа до виконавця.

Список літератури

1. Державна уніфікована система документації. Основні положення: ДСТУ 3843-99. – К.: Держстандарт України, 2000. – 7 с.
2. Державна уніфікована система документації. Формуляр-зразок. Вимоги до побудови: ДСТУ 3844–99. – К.: Держстандарт України, 2000. – 8 с.
3. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів: ДСТУ 4163-2003. – К.: Держстандарт України, 2003. – 22 с.
4. Державний класифікатор України. Державний класифікатор управлінської документації (ДКУД). ДК 010-98. – К.: Держстандарт України, 1998. – № 1024.
5. Кузнєцова Т.В. Секретарська справа / Т.В. Кузнєцова, спеціальний випуск журналу «Секретарська справа». – Вид. 3-тє, виправлене. – «Інтел-Синтез», 1999. – С. 141-147.
6. Кузнєцова Т.В. Діловодство (Документаційне забезпечення управління) / Т. В. Кузнєцова «Бізнес-школа». – Москва «Інтел-Синтез», 1999. – С. 220-225.
7. Гавриленко В.Г. Порядок ведення діловодства / В.Г. Гавриленко. – Мн.: Право і економіка, 1998. – С. 92-94.

Одержано 01.12.15

УДК 330.101

М.В. Орлик ст.гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Розвиток тіньової економіки в зарубіжних країнах

В статті розглянуто розвиток тіньової економіки в країнах світу. Визначено основні чинники тіньової економіки та боротьби з ними.

тіньовий сектор, тіньова економіка, корупція, комп'ютерне піратство, криміналізація суспільства

---

* Науковий керівник: канд.екон. наук, доц. Фільштейн Л.Н.

Постановка проблеми. Під тіньовою економікою слід розуміти економічну діяльність, яка пов'язана з незаконним привласненням особою, або групою осіб частини створеної вартості або частки майна через різного роду викривлення об'єктивної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, спотворення даних первинного обліку для заплутування джерел походження доходів, а також через реалізацію методом лобювання відповідних законодавчих норм і нормативів, схем корисливого перетікання капіталів, здійснення яких не підпадає під кримінальну відповідальність, але зумовлює матеріальні втрати державних або підприємницьких структур та окремих громадян. Розвиток доіндустріального суспільства і його перехід в індустріальне суспільство сприяв тіньовій діловій активності.

Аналіз останніх досліджень. Тіньова економіка є надзвичайно великою проблемою в країнах усього світу. Про це свідчать дослідження цієї проблеми багатьма вченими такими як Е.Фейг, А. Вакуріна, А. Нестерова, А. Базилюк, О. Коваленко, В. Мандибура, І.Лубенець та ін. Україна, як країна із перехідною економікою, зазнає великого впливу від тіньового сектору економіки.

Метою написання статті є виявлення чинників тінізації економіки в різних країнах світу та боротьби з нею.

Виклад основного матеріалу статті. Поняття тіньової економіки фахівцями визначається неоднозначно. У зарубіжній літературі наводиться цілий ряд дефініцій, що у деталях мають розбіжності. Їхнє узагальнення, а також вивчення вітчизняного досвіду дають змогу окреслити межі тіньової економіки сферою діяльності визначеного контингенту, що займається напівлегальним чи цілком прихованим бізнесом. Продукція такого бізнесу не контролюється органами державної влади, не враховується офіційною статистикою, і з цих причин не може бути включеною у валовий внутрішній продукт, а головне - результати такого бізнесу не оподатковуються і не можуть бути джерелом поповнення державного бюджету.

Деякі вчені вважають, що тіньова економіка, пронизуючи макроструктуру і мікроструктуру економіки, виступаючи її складовою частиною і не підкорюючись регламентації чинного законодавства, нібито випадає зі сфери дії економічних законів. Насправді вона функціонує і розвивається за такими ж економічними законами, як і офіційна економіка.

По-різному визначають фахівці роль тіньової економіки в суспільстві. Деякі вчені вбачають у тіньовій економіці небезпеку для економічного розвитку багатьох держав і світової економіки загалом, інші - заперечують суспільну небезпеку тіньової економіки, вважаючи її природним доповненням національних економічних систем. Одні впевнені в можливості і повній легалізації шляхом проведення економічних перетворень у суспільстві, інші ототожнюють її лише з кримінальними видами діяльності і вважають за необхідне вести з нею непримиренну боротьбу до повного знищення.

Як органічна складова економіки будь-якого суспільства, тіньова економіка є господарсько-комерційною діяльністю, що унаслідок визначених причин намагається уникнути державного обліку і контролю. При цьому між офіційною економікою та її "тінью" існує досить розмита межа, і критерії виділення тіньової економіки в порівняно локальний сектор господарювання мають не стільки економічний, скільки соціально-правовий характер.

Тіньова економіка не є якісно однорідною як за своїми структурними складовими, так і за кінцевими наслідками їхнього впливу на соціально-економічні процеси і відносини. Тому дуже важливо максимально чітко визначити її структуру, тобто з'ясувати, які найбільш характерні види економічної діяльності можуть включатися до складу тіньової економіки.

Світовий банк підрахував, що частка тіньової економіки становить 18% від світового ВВП. А TJN свідчить про те, що через приховування податків щороку світова економіка втрачає \$3 трлн.

Найвищий рівень тіньової економіки виявився в Болівії. Частка її тіньової економіки складає 66,1% від ВВП. Загалом сума грошей, яку країна втратила через неплатників податків складає \$3,7 млрд. Згідно із підрахунками TJN, тіньова економіка країни дорівнює 419% витрат на охорону здоров'я найбіднішої країни Південної Америки. Президент Ево Моралес намагався боротися з повальним ухилянням від сплати податків з боку корпорацій, але поки безуспішно. Зважаючи на те, що податкові надходження становлять лише 13,35% від ВВП країни, Болівія і раніше сильно залежала від кредитів інших країн та міжнародних організацій. Наразі країні треба погасити зовнішній борг у \$7 млрд. Ухиляння від сплати податків настільки поширене, що в шахрайстві було звинувачено навіть деякі державні компанії.

Частка тіньової економіки США становить 8,6% від ВВП, що в грошовому еквіваленті складає \$337 млрд. щороку. Хоча у відсотковому відношенні тіньова економіка США становить не надто велику частку економіки, проте США втрачає найбільшу з усіх країн світу суму грошей від несплати податків. Найбільше сприяє такій проблемі слабке законодавство щодо корпорацій.

«Те як США регулюють корпорації – це велика проблема. США створюють так багато корпорацій, що навіть не знають хто ними володіє та з кого треба брати податки», - вважає автор звіту TJN Річард Мерфі. «Вони приходять і йдуть від країни до країни практично без жодних витрат. Це, напевно, єдина й найбільша можливість для ухиляння від сплати податків в нашій економіці, але на неї не зважають», - додав експерт.

Розкриття інформації про те, що кандидат в президенти Міт Ромні інвестував \$8 млн. в фонди на Кайманових островах, активізувало серед громадськості дискусію щодо питання офшорних фінансових зон, які відповідно до американського законодавства є легальними, але часто використовуються для ухиляння від сплати податків.

Третьою за обсягами тіньової економіки в світі є Росія. Так, тіньова економіка в Росії становить 43,8% від ВВП, що дорівнює \$221 млрд. Відповідно до окремих досліджень 60% російських фірм є так званими «космонавтами» - фірмами, які створюються на короткий час та мають на меті приховування активів для ухиляння від сплати податків. Як пише ForeignPolicy, в середньому в Росії фірми платять 40% тих податків, які вони мають платити. Не винятком тут є і державні компанії, такі як Газпром, який в 2003-2004 році передав «космонавтам» більше \$2 млрд. своїх статків. Як зазначає видання, уряд Росії починає боротись з ухилянням від сплати податків лише у випадку, коли якийсь олігарх потрапить у немилість Кремля, як це сталося у випадку М. Ходорковського.

В Італії тіньова економіка складає 27% від ВВП (238 млрд.). Сама країна офіційно оцінює свою тіньову економіку в 17,5% від ВВП, що тим не менш означає втрату \$150 млрд. щороку. Ухиляння від сплати податків часто є дуже різноманітним. Так, половина яхт більш як 10 метрів завдовжки в Італії зареєстрована на осіб, які мають річний прибуток менше \$26 тис. А в одному з італійських міст 42 власники Ferrarizадекларували річний прибуток менше \$30 тис. У той час як боргова криза в країні загострюється уряд вживає заходів для боротьби з ухилянням від сплати податків. Серед них – рейди у яхт-клуби, гірськолижні курорти, та перевірка власників розкішних автомобілів. Навіть аргентинська зірка футболу Дієго Марадона виявився в центрі податкового скандалу. В Італії його звинувачують у несплаті податків у сумі \$50 млн. за часи його професійної кар'єри в Італії.

Ще одна країна Європи, яка має велику частку тіньової економіки – Греція. Так, прихована економіка становить 27,5% від ВВП, що дорівнює \$30 млрд. Грецькі

податкові органи традиційно були і залишаються досить слабкими, а посадових осіб легко підкупити. Втім, з початку боргової кризи посадовців чекало розчарування. Уряд опублікував список з 4 тис 152 боржників, а низку великих бізнесменів було заарештовано під час рейдів.

Втім, автори дослідження TJN не були вражені діями грецького уряду. «Поки що я бачу, що вони шукають нові шляхи обкласти податками замість того, щоб побороти ухилення від сплати податків. Ми бачили як в Греції намагаються оподаткувати рахунки на електроенергію. Це грубо. Мабуть, це важливо на даний момент, але такі заходи не мають на меті усунути основні культурні проблеми», - зазначив автор звіту.

Розмір тіньової економіки в Ірландії є відносно незначним -15,8% (9,9 млрд.), але останні ініціативи уряду країни можуть бути передвісником майбутніх проблем. Так, ірландський уряд вирішив цього року стягувати новий податок в розмірі \$ 130 з домогосподарства, щоб назбирати принаймні \$ 212 млн., які мали б допомогти державі погасити борговий тягар. Така податкова ініціатива спровокувала обурення громадськості, а 31 березня уряд визнав, що 50% домогосподарств просто відмовились платити цей податок. Мерфі назвав такий розвиток подій «абсолютно не дивним».

«Очікується, що звичайні люди візьмуть на себе тягар погашення заборгованості, який в Ірландії є просто поза межами уявного», - вважає експерт. Він також передбачає що в найближчі місяці в Ірландії посиляться страйки та бойкот сплати податків, подібно до того як це було в Греції. «Я вважаю, що ми рухаємось до переломного моменту», - додав він.

Група економістів з Австрії опублікувала дослідження, присвячене обсягам тіньової економіки у 76 розвинених і країнах світу, що розвиваються. Рейтинг країн показує, який відсоток економіки держави перебуває у тіньовому секторі. Під тіньовою економікою дослідники розуміли як офіційно незареєстрованні доходи від легального бізнесу, так і прибутки від заборонених законом видів діяльності. За оцінкою дослідників, у промислово розвинених країнах "у тіні" в середньому 15 % офіційно названого обсягу валового національного продукту, а в тих, що розвиваються, - у середньому близько 33 %. З урахуванням цих цифр з офіційного світового ВВП, оцінюваного Міжнародним валютним фондом у 39 трлн. доларів, на частку "тіньовиків" припадає 9 трлн. доларів, тобто світова тіньова економіка прирівнюється за обсягами до офіційної економіки США.

Характерним є те, що формування її складових відбувається у звичайному середовищі за умов свідомого чи неусвідомленого сприяння з боку держави, що полягає у прийнятті таких нормативних актів, які у кінцевому підсумку і забезпечують необхідні основи для її існування. Правильність цього твердження впливає з таких особливостей тіньової економіки:

- тіньова економіка зароджується в надрах нормативно-правового поля, коли встановлені державою регульовальні норми не відповідають дії об'єктивних економічних законів, не мають надійних механізмів контролю за дотриманням чинного законодавства; коли дії законодавчих і виконавчих структур державної влади вступають у протиріччя з об'єктивними економічними законами;

- за умов, коли держава через свої представницькі структури має найвищі повноваження у законотворчій, правоохоронній і виконавчій діяльності, саме зародження і поширення тіньової економіки вказує на терпимість держави до цього явища, що виникає внаслідок непогодженості намірів і дій різних галузей влади щодо розвитку окремих сфер;

- основою функціонування тіньової економіки є безоплатне використання суспільної власності: основних фондів, сировини, енергоносіїв, транспортних шляхів, трудових ресурсів;

• тіньова економіка служить збагаченню визначеного кола людей за рахунок обкрадання всього суспільства, передусім за рахунок джерел, що забезпечують фінансове наповнення державного бюджету. Велику кількість визначень поняття "тіньова економіка" можна розділити на дві основні групи.

Перша група визначає тіньову економіку як протиправну діяльність, що здійснюється в інтересах злочинних структур.

Друга група визначає тіньову економіку як економічну діяльність, що не враховується державними органами.

Для усунення протиріч, визначення тіньової економіки має охоплювати весь спектр можливих складових і видів діяльності, що належать до цього явища.

У зв'язку з цим більш правильним буде визначення: " Тіньова економіка — це економічна діяльність, що не враховується та не контролюється офіційними державними органами і спрямована на одержання доходу шляхом порушення чинного законодавства".

Таке визначення тіньової економіки охоплює її чотири складових блоки:

- неприхована від державних органів економічна діяльність, що через об'єктивні і суб'єктивні причини не враховується, не контролюється і не оподатковується;
- легальна економічна діяльність, у процесі якої відбувається повне чи часткове ухиляння від сплати податків, зборів, штрафів та інших обов'язкових платежів. Тобто суб'єкт тіньової економічної діяльності одержує додатковий дохід шляхом порушення чинного законодавства;
- незаконна, навмисно приховувана від державних органів економічна діяльність;
- діяльність, спрямована на одержання доходу шляхом скоєння чи сприяння у скоєнні злочинів.

Висновки:Отже оцінювання причин виникнення, функціонування і розвитку тіньової економічної діяльності з моменту її зародження дотепер дозволили встановити, що в основі становлення і розвитку тіньової економіки лежать певні обмеження, що створюються державою з метою забезпечення виконання відповідних функцій. При цьому обмеження державою економічної діяльності і вимоги, що висуваються до неї, мають серйозні відмінності як у цільових настановах, функціях і в поставлених завданнях, так і в соціально-економічних наслідках їхньої реалізації.

Зростання обсягів тіньової економіки викликає поряд з її конструктивними проявами і низку негативних наслідків. Найбільш вагомими негативними наслідками тіньової економіки є:

- втрата податкових надходжень, і як результат - ускладнення виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством і посилення нерівномірності податкового тиску;
- недовіра та невідповідність дійсності управлінських рішень через відсутність повноти та об'єктивності офіційної інформації про розвиток економічних процесів в Україні;
- скорочення інвестиційних ресурсів в Україні через утруднення відкритого витрачання тіньовими структурами прихованого від оподаткування доходу та його витік за кордон;
- можливість монополізації економіки через зниження ціни продукції тіньового сектора на величину несплаченого податку;
- несправедливий та непрозорий розподіл національного доходу в суспільстві, нераціональне розміщення наявних суспільних ресурсів
- моральна і духовна деградація суспільства;
- поширення правового нігілізму, незахищеності громадян, недовіри до влади;

• неможливість швидкої інтеграції України до європейської спільноти через викривлений розвиток принципів демократичного суспільства.

Одним з найнебезпечніших наслідків розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства: збільшення кількості економічних злочинів, широкомасштабний розвиток організованої злочинності, що веде до втрати державою своїх регулювальних, контрольних та інших соціально важливих функцій.

Список літератури

1. Павук О. Теневая экономика в мире и в Балтии / Ольга Павук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.baltic-course.com/rus/ekonomiceskaja_istorija/?doc=83562
2. Предборський В.А. Тіньова економіка як загроза національній безпеці //Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9(52). – С.14– 18.
3. Тіньова економіка. Електронний ресурс. [Ресурс доступу]: <http://library.if.ua/book/63/4518.html>
4. Тіньова економіка світу. Електронний ресурс. [Ресурс доступу]: http://refs.co.ua/86669-Tenevaya_ekonomika_mira.html
5. Розмір тіньової економіки в Європі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/infographics/21548.html>
6. Теневая экономика и экономическая преступность. Масштабы теневой экономики [Ресурс доступу]. — Режим доступу: http://polbu.ru/shadow_economy/ch02_all.html

Одержано 01.12.15

УДК 334.716

М.В. Лужняк, ст.гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Складові економічної безпеки підприємства

У статті розглянуто зміст поняття «економічна безпека підприємства», «небезпека», «попередження», «ризик», «загроза». Узагальнено вплив загроз на підприємство.
економічна безпека підприємства, небезпека, попередження, ризик, загроза.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення економічної безпеки підприємства з розвитком ринкових відносин набуває особливої важливості і стає одним з вирішальних факторів економічного розвитку та стабільної діяльності підприємства. На розвиток підприємства впливає безліч чинників, тому необхідно приділяти економічній безпеці підприємства багато уваги.

Аналіз останніх досліджень. Проблема економічної безпеки присвятили свої праці багато науковців, серед яких: О.Барановський, В.Шлемко, І. Бінько, В. Пономаренко, які розглядали проблеми забезпечення фінансової безпеки як найбільш вагомою складовою економічної безпеки.

Метою статті є розкриття сутності поняття «економічна безпека», виявлення впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на діяльність підприємства.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

Виклад основного матеріалу статті. Економічна безпека підприємства – це стан захищеності діяльності підприємства, який досягається у результаті таких складових елементів, як фінансових, правових, капіталу, технологій, кадрів, соціально-психологічних, які забезпечують здійснення найбільш ефективного використання ресурсів, стабільного функціонування підприємства, досягнення поставленої мети, подолання різного роду загроз та швидкої адаптації до умов середовища, що змінюються.

Для підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності, завжди існують загрози, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал. Відповідно до цього, розглянемо сутність основних визначень, пов'язаних з загрозами економічної безпеки. Так, терміни «небезпека» та «загроза» можна вважати синонімами, але в більш вузькому розумінні – їх потрібно відокремлювати тому, що стосовно конкретної події сукупність загроз формують небезпеку. В загальному розумінні небезпека – це об'єктивно існуюча можливість негативно вплинути на соціальний організм, в наслідок якого останньому може бути спричинено будь-який збиток, втрата, які змінюють його стан або, в результаті впливу яких, його розвиток набуває негативної динаміки чи параметрів (характер, темп, форми та інші) [1].

Джерела небезпек це сукупність умов і факторів, які утримують в собі комбінації негативних впливів. За величиною можливих наслідків можна виділити такі види небезпеки:

- попередження це сукупність обставин, не обов'язково загрозливого характеру, які потребують реакції на них. За відсутності реакції підприємства попередження переростає в ризик;

- ризик це можливість відхилення результатів конкретних рішень чи дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов'язані як із додатковими доходами, так і додатковими витратами. Ризик виникає там, де є, як мінімум, два сценарії розвитку подій, відповідно два і більше можливих альтернативних результатів. У ситуації, коли можливий лише один результат, ризику не існує, тому що немає альтернативи. [2]. Економічна безпека спрямована на усунення чи зменшення ризику економічних збитків. На практиці існують тільки способи полегшення його наслідків [3]. Основним фактором у господарській діяльності підприємства, стосовно ризику, виступає його вік. Чим довше підприємство існує, тим менша ймовірність зазнати невдачі.

- загроза це реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, наносить матеріальної та нематеріальної шкоди, яка призводить до відхилень від

До найнебезпечніших зовнішніх загроз, які можуть нанести шкоду підприємству, можна віднести [5]:

- недосконалість чинного законодавства, в Україні закони та нормативні акти часто суперечать один одному, часто змінюються та вводяться заднім числом, що призводить до суперечок в рамках одного й того ж питання різними сторонами конфлікту, що, в свою чергу, суттєво ускладнює стабільну діяльність підприємства;

- недобросовісна конкуренція – це негласна форма діяльності підприємств. До неї відносять: економічне шпигунство, підробка продукції конкурентів, обман споживачів, махінації з діловою звітністю, корупція та інші;

- криміналізація економіки. У зв'язку з тим, що злочинний світ швидко проникає в різні види підприємницької діяльності а саме: виробництво і збут продукції, інвестування, тощо, підприємство стає вразливе і зазнає збитків від злочинно діючих

постачальників, посередників, покупців, різних сервісних структур і навіть від власних охоронних служб;

- зміна валютного курсу. У зв'язку з тим, що в Україні має місце доларизація економіки та розрахунок відбувається за схемою: долар-гривна- долар, то у такій ситуації курс впливає не тільки на експортно-імпортні операції підприємства, визначаючи їх прибутковість або збитковість, а й на діяльність підприємств, зорієнтованих на внутрішній ринок. Так, підприємствам-експортерам товару вигідне зниження курсу своєї національної валюти і не вигідне її підвищення, підприємствам-імпортерам, навпаки, вигідне підвищення курсу валюти національної і не вигідне її зниження;

- поява нових технологій (Інтернет) - наряду з позитивними моментами він є джерелом загроз економічної безпеки підприємства, до яких можна віднести: злом паролів доступу, крадіжка конфіденційної інформації, відмова в обслуговуванні, дія вірусних програм та інші.

Внутрішні загрози найбільше впливають на підприємство, до них належать:

- відсутність стабільної середньої ланки менеджерів. Дуже часто рівень знань власників – директорів у середньому є нижчим від рівня знань їх підлеглих, які, в основному, мають професійну освіту;

- відсутність або поверхневе ставлення до маркетингової стратегії підприємства. Маркетинг являє собою системний механізм, який забезпечує довгострокову стратегічну стабільність підприємства на ринку, одержання прибутків і підвищення економічної безпеки підприємства, а не засіб швидкого розв'язання поточних проблем, як вважає більшість керівників;

- забезпечення сировиною та комплектуючими. Ця проблема тісно пов'язана з проблемами відсутності попиту на готову продукцію, зростанням взаємних неплатежів на високою дебіторською заборгованістю;

- невизначеність цілей. Правильно обрана місія підприємства – глобальна ціль створення та функціонування підприємства, є запорукою його успішного розвитку;

- невмотивована поведінка персоналу підприємства, яка, в свою чергу, веде до зниження продуктивності праці.

Аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз, напрямів і об'єктів їх дії, можливих наслідків для підприємства свідчить про їх різноманітність. Вони змінюються в залежності від роду діяльності підприємства. Для кожного підприємства буде своя система загроз, притаманна саме цьому підприємству. В зв'язку з цим головним завданням керівників підприємства, виходячи з конкретної ситуації, в якій опиниться господарюючий суб'єкт, є визначення найбільш небезпечних з них, розроблення системи заходів і їх своєчасного виявлення, запобігання або послаблення.

Висновки: Для будь-якого підприємства завжди існують загрози, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Узагальнюючи сучасні підходи до визначення загроз визначено, що загроза - це реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, наносить матеріальної та нематеріальної шкоди, яка призводить до відхилень від стратегії. Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал. Чим детальніше підприємство визначить загрози, притаманні саме йому, тим більш точні будуть вжиті заходи для стабілізації ситуації і нормального його функціонування.

Список літератури

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. - №12. – С.4 – 13.
2. Ястремський О. Основи теорії економічного ризику : Навч. Посібник для студентів екон. спец. вищ. навч. закл. – К.: АртЕк.1997. – 248 с.
3. Долан Э.Д. , Линдсей Л. микроэкономика: Пер. С англ. – СПб.: АО «Санкт-Петербург оркестр», АО ЗТ «Литера плюс», 1994. – 405 с.
4. Москвин В.А. Управление рисками при реализации инвестиционных проектов / Москвин .В. А. – М.: Финансы и статистика, - 2004.
5. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур [монографія] / Реверчук Н.Й. – Львів ЛБІ НБУ. 2004. – с.195. Подано до редакції 24.02.2011

Одержано 01.12.15

УДК 336.078.3

А.М. Годорожа, магістр гр. ФК-14 МБ*

Кіровоградський національний технічний університет

Організація внутрішнього аудиту в бюджетних установах

У статті розкривається суть внутрішнього аудиту як складової внутрішнього контролю, що здійснюється у системі державних органів, його сутність, проблем становлення та шляхи їх вирішення.
внутрішній аудит, внутрішній фінансовий контроль, служба внутрішнього аудиту

Постановка проблеми. Питання організації та здійснення внутрішнього державного контролю активно обговорюються і не вирішені з прийняттям Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року [2]. Оскільки її впровадження здійснюється поетапно. Поряд із посиленням зовнішнього державного контролю все ж таки великої уваги потребує внутрішній фінансовий контроль, частиною якого виступає внутрішній аудит. Внутрішній державний аудит і в правовому, методологічному і професійному рівні знаходиться лише на етапі розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з аналізу джерел і публікацій можна зробити висновок, що над питаннями внутрішнього аудиту працювали науковці-економісти М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Г.М. Давидов, Б.Ф. Усач, В.В. Бурцев та інші. Їхні дослідження були спрямовані на характеристику аудиту в системі внутрігосподарського контролю суб'єктів господарювання.

Метою статті Основною метою дослідження є розкриття сутності внутрішнього аудиту, визначення його місця і ролі в системі державного внутрішнього фінансового контролю та формулювання пропозиції щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Оскільки внутрішній аудит є одним із напрямів контролю усіх підрозділів підприємства, то позбавляти такого контролю суб'єктів управлінської діяльності, якими є органи державної влади, не можна. Держава спрямувала свої зусилля на організацію державного внутрішнього контролю, проте цей

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

шлях не позбавлений недоліків та потребує удосконалення. Майже ніхто не займався детальним дослідженням правового аспекту внутрішнього аудиту.

На сьогоднішній день, бюджетні установи потребують державного регулювання з питань реформування існуючої системи державного фінансового контролю й розробки його нормативно-правової бази, у тому числі й внутрішнього аудиту.

Економічні передумови діяльності внутрішнього аудиту в бюджетних установах обумовлюються загальним становищем України сьогодні. Нестабільність законодавства, фінансові кризи, ріст податкових зборів, дефіцит бюджету - усе це ознаки молоді ринкової економіки. Для бюджетних установ, які фінансуються безпосередньо з Державного або місцевого бюджетів, а також можуть одержувати кошти з інших спеціальних джерел, внутрішній аудит необхідний і актуальний, як інструмент внутрішнього контролю всіх напрямків життєдіяльності й функціонування господарюючого суб'єкта.

У ринкових умовах зростає роль внутрішнього аудиту в бюджетних установах, оскільки потрібно не тільки порівнювати здійснені витрати з отриманими доходами, але провадити активний пошук ефективного використання кожної вкладеної гривни й здійснювати жорсткий контроль за витратами.

Необхідність організації внутрішнього аудиту в бюджетних установах обумовлюється тим, що сьогодні спостерігається тенденція зростання різних видів надаваних платних послуг і робіт, які виконують бюджетні установи залежно від профілю своєї діяльності, платне навчання у вищих навчальних закладах, платні медичні послуги, науково-дослідні роботи, транспортні послуги і т.д.

Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року [2] визначає, що державний внутрішній фінансовий контроль розглядається як сукупність трьох складових: внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та їх гармонізації. У документі зазначається, що основою державного внутрішнього фінансового контролю є інспектування. Такий контроль за діяльністю органів державного і комунального сектору спрямований переважно на виявлення правопорушень і притягнення винних в їх вчиненні осіб до відповідальності, а не на оцінку результатів, досягнутих в управлінні державними фінансами. Потреба в інспектуванні на сьогодні зумовлена надзвичайно низьким рівнем фінансової дисципліни у бюджетній сфері та в державному секторі економіки, відсутністю системного внутрішнього контролю та децентралізованого внутрішнього аудиту в органах державного і комунального сектору. Саме це обґрунтовує необхідність включення в систему внутрішнього контролю – децентралізованого інспектування.

Внутрішній контроль стосується усіх напрямів діяльності державного органу та здійснюється уповноваженими суб'єктами, якими є підрозділи державного органу, посадові особи та інші працівники, які виконують відповідні дії та операції від імені уповноваженого органу в напрямі адміністративного та фінансового (бухгалтерського) контролю. Створення структури внутрішнього контролю та його реалізація покладена на керівника державного органу, який відповідає за всі дії та процеси в органі.

Розглядаючи позицію державного регулювання у вирішенні назрілих питань внутрішнього аудиту в державному секторі, слід зазначити, що Міністерством фінансів України разом із Головним Контрольно-Ревізійним Управлінням розроблена Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 24 травня №158-р., яка спрямована на зміну ідеології фінансового контролю відповідно до норм і правил Європейського Союзу (ЄС) вдосконалення правового поля в сфері державного фінансового контролю.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2005 року №456-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації положень Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на 2005-2009 року», передбачене створення таких служб у центральних органах виконавчої влади, в органах місцевого самоврядування, у комунальних і державних підприємствах, державних цільових фондах, а також у суб'єктах господарювання, у статутних фондах яких більше 50% належить державі. У центральних органах влади планується створити служби внутрішнього аудиту до 2008 року, в інших державних установах і організаціях такі служби будуть створені після формування законодавства про державний внутрішній фінансовий контроль аудиту пошириться на діяльність визначених Кабінетом Міністрів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, бюджетних установ, що належать до сфери управління міністерств, органів системи державного соцстрахування і пенсійного забезпечення, і їх підвідомчих організацій і установ, а також підприємств, заснованих на державній формі власності, а також банків.

Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовується керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.

Внутрішнім аудитом є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та не результативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

Основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту визначаються Кабінетом Міністрів України.

У сучасних умовах для забезпечення належного управління державними фінансами вже недостатньо лише дотримуватися законів, необхідно досягати мети у найбільш економний, ефективний та результативний спосіб. В європейському розумінні державний внутрішній фінансовий контроль має забезпечити належне управління державними фінансами і розглядається як сукупність трьох складових: внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та їх гармонізації.

Контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства (у межах їхніх повноважень, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами), спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 26 Бюджетного кодексу України чітко визначає обов'язковість запровадження в органах державного сектору базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю – внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. При цьому персональну відповідальність за запровадження та ефективне функціонування цих компонентів покладено на керівників усіх рівнів – від головного розпорядника (міністра, голови органу тощо) до розпорядників нижчого рівня та навіть керівників окремих підрозділів в установі [1].

Внутрішній контроль – це комплекс дій, правил та заходів, запроваджених керівництвом суб'єкта господарювання державного сектору економіки, що постійно

застосовуються в ході діяльності організації з метою забезпечення впевненості у досягненні нею таких загальних цілей:

- результативності діяльності, економності та ефективності використання ресурсів;
- відповідності чинним законам, іншим нормативно-правовим та регулюючим актам, політиці та процедурам;
- незалежності та надійності інформації, рахунків та даних;
- захисту активів від втрат, зокрема тих, які виникли через зловживання, неврегульованість чи корупцію.

Поняття економності операцій полягає у тому, що будь-які операції не мають спричиняти зайвих витрат. Вартість придбання потрібної кількості ресурсів (товарів, робіт, послуг) належної якості, що поставляються у необхідні час та місце, та обсяги їх витрачання мають бути найменшими.

Поняття ефективності полягає у тому, що для досягнення визначеної кількості та якості очікуваних результатів організація витрачає мінімум ресурсів або ж при витраті заздалегідь визначеної фіксованої кількості та якості ресурсів досягається максимальний результат.

Поняття результативності полягає у повноті досягнення визначеної мети діяльності організації та виконання поставлених завдань.

Внутрішній контроль – не разова подія, а постійний управлінський процес, який охоплює всі операції кожної структурної одиниці організації. При цьому, внутрішній контроль має забезпечувати визначення й аналіз ризиків діяльності організації з метою запобігання їм чи обмеження. Тобто не можна ототожнювати внутрішній контроль із контрольно-ревізійною роботою. Внутрішня контрольно-ревізійна робота є лише незначною складовою частиною системи внутрішнього контролю.

Кожен працівник повинен розуміти важливість та підтримувати функціонування внутрішнього контролю, знати свої обов'язки та повноваження у здійсненні такого контролю. Відповідальним за належну організацію та ефективність внутрішнього контролю є керівник організації.

Внутрішній контроль складається із п'яти взаємопов'язаних компонентів: середовище контролю, оцінка ризиків, контролююча (управлінська) діяльність, інформаційне забезпечення, моніторинг. Середовище контролю – це наявні в організації процеси, операції та розподіл повноважень щодо їх виконання, спрямовані на забезпечення реалізації законодавчо закріплених за організацією функцій. Середовище контролю має забезпечувати в організації структурованість та дисциплінованість. Оцінка ризиків – це процес визначення (ідентифікації) й аналізу ризиків діяльності організації, розробка та запровадження контрольних процедур з метою запобігання ризикам чи їх обмеження (управління ризиками). Ідентифікація ризиків здійснюється з метою визначення найбільш ризикових сфер діяльності, зосередження наявних ресурсів для управління найбільш істотними з них, встановлення відповідальних працівників за управління ризиками у відповідних сферах. Ідентифікація ризиків має бути постійним процесом, що здійснюється з урахуванням змін у економічному та нормативно-правовому середовищі. Аналіз ризиків передбачає визначення істотності впливу ідентифікованих ризиків на діяльність організації, їх наслідки та ймовірність виникнення. Однією з основних цілей проведення аналізу ризиків є інформування керівництва щодо ризикових сфер, у яких мають бути вжиті заходи для запобігання чи обмеження таких ризиків, а також визначення пріоритетності таких заходів. Управління ризиками – це комплекс заходів з

передання, прийняття або запобігання (обмеження) ідентифікованих та проаналізованих ризиків. Контролююча (управлінська) діяльність – це сукупність запроваджених в організації дій, регламентів та процедур для управління ризиками, повноти досягнення мети діяльності організації та виконання покладених завдань.

Доцільно зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001 затверджено «Порядок утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади», яким визначено механізм утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та його проведення в бюджетних установах [3].

Внутрішній аудит вирішує важливі завдання з удосконалення системи управління, попередження фактів незаконного й неефективного використання державних ресурсів, запобігання виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності відповідного органу державного й комунального секторів. Саме тому до професійної етики і кваліфікації внутрішнього аудитора висувуються особливі вимоги. Кодекси етики міжнародних організацій визначають тільки загальні принципи норм поведінки представників даної професії, отже, кожна країна має розробити власний Кодекс професійної етики аудиторів з огляду на мовні, культурні, правові й соціальні особливості.

Ефективність роботи служби внутрішнього аудиту тим вища, чим менші її функціональні зв'язки з іншими підрозділами. Обмеження відносин із різними службами та їх мінімізація мають позитивний вплив на вирішення окресленого кола питань.

На сьогодні законодавство визначає вимоги щодо внутрішніх аудиторів, а саме: на посаду керівника підрозділу внутрішнього аудиту призначається особа, яка має економічну або юридичну вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра або спеціаліста та стаж роботи на керівних посадах на державній службі за фахом не менше п'яти років; працівники підрозділу повинні мати економічну або юридичну вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра або спеціаліста, стаж роботи на державній службі за фахом не менше ніж три роки.

На організації внутрішнього аудиту прийнято Стандарти внутрішнього аудиту [10], які визначають як порядок здійснення аудиту, так і підвищення кваліфікації аудиторів, принципи їх діяльності та інше.

Внутрішній аудит може організовуватися за такими напрямками:

- 1) створення в структурі державного органу власної служби внутрішнього аудиту;
- 2) аутсорсинг – передача повністю функцій внутрішнього аудиту спеціалізованій компанії або зовнішньому консультанту;
- 3) ко-сорсинг – створення служби внутрішнього аудиту, проте в деяких випадках залучаються експерти спеціальної компанії або зовнішні аудитори.

Доцільно класифікувати внутрішній аудит у бюджетній установі.

Функціональний аудит по характеру бюджетної установи провадиться для оцінки якості виконання основних функцій установи й керування підрозділом або посадовою особою.

При комплексному внутрішньому аудиті оцінюється якість виконання різних функцій у їхньому взаємозв'язку й взаємодії.

Організаційний аудит виражає проведений внутрішніми аудиторами контроль різних ланок систем бюджетної установи й керування з метою виявлення організаційної ефективності їхнього функціонування.

Комплексний аудит всіх систем бюджетної установи й керування їм - це контроль, що виражає в органічній сукупності організаційного, функціонального аудита систем установи й керування й контролю елементів і процесів, які зв'язують бюджетну установу із зовнішнім середовищем. При цьому оцінюються сильні й слабкі сторони його діяльності, перспективи розвитку.

Аудит на відповідність розпорядженням виражає процедури контролю на предмет дотримання законів, підзаконних актів, зовнішніх інструкцій вищих органів керівництва, внутрішніх інструкцій, положень і наказів, запропонованих апаратом керування.

Аудит на відповідність доцільності виражає процедури аудиторського контролю на предмет раціональності й обґрунтованості.

Пропонується класифікувати внутрішній аудит за джерелами формування дохідної частини, що складається з доходів загального й спеціального фондів, з урахуванням специфіки діяльності (проведених витрат) бюджетної установи. Аудит за джерелами доходів із метою вдосконалювання передбачає об'єктивне обстеження й всебічний аналіз здійснюваних витрат загального й спеціального фондів із метою їхнього скорочення, доцільного пере розподілення.

Пропонується розподіл внутрішнього аудиту за часом проведення на попереднього, поточного й наступного аудита

Попередній аудит виражає процедури контролю, здійснюваного до здійснення господарської операції.

Поточний аудит виражає процедури контролю, здійснюваного в ході здійснення різних господарських операцій. У силу цих причин поточний аудит називають оперативним. І дійсно, цьому аудиту властиве максимальна оперативність і гнучкість.

Наступний аудит виражає процедури контролю, здійснюваного після здійснення господарських операцій. Наприклад, аудит фінансової звітності.

Вирішення проблем правового й методологічного забезпечення державного фінансового контролю дасть можливість створити:

- принципово нову систему державного фінансового контролю, у тому числі й внутрішнього аудиту на рівні всіх розпорядників бюджетних коштів;
- нормативно-правову базу державного фінансового контролю, у тому числі й внутрішнього аудиту;
- впровадити сучасний методичний, логічний, матеріально-технічний й інформаційний ефективний державний контроль.

Сьогодні, як один з інструментів системи внутрішнього контролю, планування кошторисних призначень, бухгалтерського обліку й ефективного керування, може виступити внутрішній аудит. Його організація дозволить «розвантажити» плановий відділ, бухгалтерську службу від здійснення не тільки наступного контролю, але й від економічного аналізу з елементами управлінського аудиту.

Організація ефективного внутрішнього аудиту потребує певних витрат - як фінансових, так і з погляду часу й зусиль, необхідних для пошуку або підготовки кваліфікованих фахівців з аудиту в бюджетних установах.

У бюджетних установах доцільно створювати внутрішній фінансовий аудит, виходячи з бюджету організації, складності й специфіки здійснюваних фінансовогосподарських операцій і чисельності працюючих.

Сформований структурний підрозділ внутрішнього аудиту й комплекс розроблених планів організаційних заходів, методичного забезпечення його діяльності дозволить постійно здійснювати контроль цільового й ефективного використання бюджетних коштів, давати зважену оцінку об'єктам внутрішнього аудиту в сучасний момент і що важливо дати оцінку майбутнього стану досліджуваних об'єктів. Оцінка майбутнього стану досліджуваних об'єктів - результат дослідження проблем удосконалювання відповідних сторін системи керування бюджетним механізмом.

Висновки. Підбиваючи підсумок дослідженню й огляду законодавчих актів, сформулюємо наступні висновки:

- внутрішній аудит організаційно призначений для обслуговування інтересів керівництва й органів державного контролю;

- до служб внутрішнього аудиту бюджетної установи ставляться служби, створювані в установі, призначувані керівництвом, діяльність яких, повинна регулюватися державними законами й нормативними актами;

- функції внутрішнього аудиту бюджетної установи, залежно від характеру діяльності бюджетної установи, можуть поширюватися до рівня функцій контролінгу інформаційного забезпечення, регулювання й контролю (моніторингу), завдання якого шляхом підготовки управлінської інформації орієнтувати керівництво на прийняття оптимальних.

Внутрішній аудит не виконує повноцінно своїх завдань, у тому числі і за рахунок несвоєчасного вжиття заходів керівництвом державного органу.

Недоліками роботи підрозділів внутрішнього аудиту є:

- 1) недостатнє розуміння керівниками органів державного сектору персональної відповідальності за діяльність служби внутрішнього аудиту;

- 2) відсутність повного законодавчого та методологічного забезпечення внутрішнього аудиту;

- 3) відсутність служб децентралізованого внутрішнього аудиту в частині органів державного сектору.

А тому основними шляхами підвищення ефективності внутрішнього аудиту є: укомплектування професійними працівниками; завершення процесу організації державного внутрішнього контролю, виконання рекомендацій служби внутрішнього аудиту та прийняття відповідних рішень керівниками.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 21 черв. 2001 р., з наступ. змін. і допов. // Відом. Верховної Ради України. — 1991. — № 37–38.
2. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України в редакції від 22.10.2008 р. № 1347-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KR050158.html.
3. Порядок утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 75. – Ст. 2799.
4. Про державний внутрішній фінансовий контроль: Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/51285;jsessionid=1E32C984D434EFE575E15ECADAE89210>.
5. Про аудиторську діяльність : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 22 квіт. 1993 р. № 3125-XII // Відом. Верховної Ради України. — 1993. — № 23. — С. 243.

6. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / пер. з англ. О. В. Селезньов та ін. — К. : ТОВ "ІАМЦ АУ "СТАТУС", 2004. — 1028 с.
7. Стандарти внутрішнього аудиту: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011р. № 1247 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 85. – Ст. 3131.
8. Петренко П. Що гальмує систему урядового контролю економіки України? [Електронний ресурс] / П. Петренко. — Режим доступу : <http://www.personal.in.ua>.
9. Піхоцький В. Ф. Удосконалення і розвиток Державного фінансового контролю та аудиту за надходженням коштів Державного бюджету України та їх використанням / В. Ф. Піхоцький // Фінанси України. — 2007. — № 3.
10. Кравченко В.В. Проблеми та перспективи розвитку внутрішнього аудиту в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / В.В. Кравченко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/66.pdf.
11. Пронская Н.С. Внутренний аудит и контроль в системе управления и / Н.С. Пронская // Финансы и кредит. – 2007. – № 42 (282). – С. 18–22.

Одержано 1.12.15

УДК 330.101

В.В. Руссу, ст.гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Тіньова економіка в Україні та шляхи її подолання

В статті розглянуті фінансові проблеми формування і поширення тіньової економіки, а також можливостей обмеження її впливу на етапі розповсюдження.

тіньовий сектор, тіньова економіка, корупція, правоохоронні органи, криміналізація суспільства

Постановка проблеми. В умовах глобальної фінансово-економічної кризи проблеми тіньової економіки стали одними з найбільш важливих як для України, так і для більшості країн світу. Окремі різновиди тіньової діяльності (корупція, наркобізнес, фінансування тероризму) справедливо відносяться до числа глобальних проблем сучасності.

Аналіз останніх досліджень. Тіньова економіка є надзвичайно великою проблемою в країнах усього світу. Про це свідчать дослідження цієї проблеми багатьма вченими такими як Е.Фейг, А. Вакуріна, А. Нестерова, А. Базиліук, О. Коваленко, В. Мандибура, І.Лубенець та ін. Україна, як країна з перехідною економікою, зазнає великого впливу від тіньового сектору економіки.

Метою написання статті є виявлення тіньових елементів в реальному житті, їх причини та методи боротьби з ними.

Виклад основного матеріалу статті. Тіньова економіка існує в усіх країнах світу. Основними відмінностями її в тій чи іншій країні є обсяги, фактори, форми, стан соціально-правового контролю за нею і рівень його реалізації. За різними оцінками, її рівень становить у високорозвинених країнах 17% ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20% і в країнах, що розвиваються – більше 40%. Про важливість

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Л.М. Фільштейн

максимально об'єктивної оцінки тіньової економічної діяльності свідчить значна сукупність методів оцінювання.

Для України актуальність проблеми тіньової економіки значно вища. В економічній науці актуальною є проблема оцінювання тіньового (неформального) сектора країни, держави, галузі. Стосовно України вона архіважлива з таких міркувань.

Тінізація економіки України в умовах фінансово-економічної кризи набула тотального характеру й оцінюється окремими експертами і дослідниками в обсязі до 60% ВВП, який представляє на сучасному етапі реальну загрозу національній безпеці держави [1, с. 188].

«Можна констатувати фактичне завершення процесу реструктуризації тіньової економічної діяльності в масштабах держави. Ця діяльність стала такою, що становить помітну частку її економіки. Вона обслуговує економічні і політичні інтереси певних впливових структур і ділових кіл» [2, с. 189].

Більшість експертів вважають, що 25 – 50% обороту приватних підприємств не відбиті в документах бухгалтерського обліку (тіньовий оборот). Рівень відходу в тінь залежить від того, що це за підприємство, «хто за ним стоїть» і т. д. У більшості малих підприємств «тінь» може досягати 80 – 90%.

На думку незалежних експертів, найпоширенішими видами тіньової діяльності є: оптимізація податків, проституція, торгівля наркотиками, праця нелегальних мігрантів, азартні ігри. До існуючих видів тіньової діяльності відносяться також незаконне повернення податку на додану вартість, зарплати «в конвертах».

На рис. 1 зображено динаміку інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України за період з 2001 року по перше півріччя 2014 року.

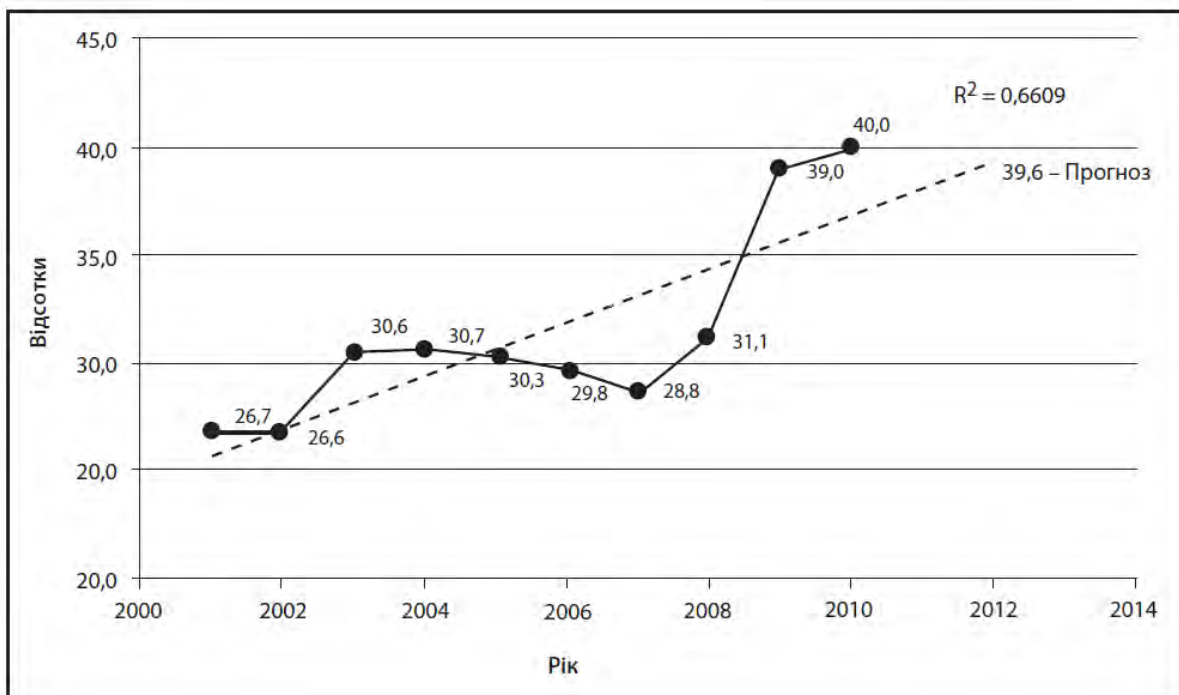

Рисунок 1 – Динаміка інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України

Відповідні значення інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України розраховані згідно з методикою, розробленою відділом економічної безпеки та детінізації економіки департаменту макроекономіки Мінекономіки [4]. Обчислення

інтегрального показника рівня тіньової економіки в національній економіці в цілому здійснюється шляхом зведення оцінок за методами «витрати населення – роздрібний товарооборот», фінансовим, монетарним та електронним в узагальнений показник з використанням коефіцієнтів, що застосовуються для оцінки рівня тіньової економіки за кожним методом у періоді, що аналізується, з урахуванням стабільності оцінок за відповідним методом за попередні роки.

Аналіз динаміки інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України (рис. 2) свідчить, по-перше, про явну нерівномірність (нелінійність) розвитку тіньової економіки як явища, по-друге, що в цілому за аналізований період мало місце її зростання в середньому приблизно на 0,5% за рік.

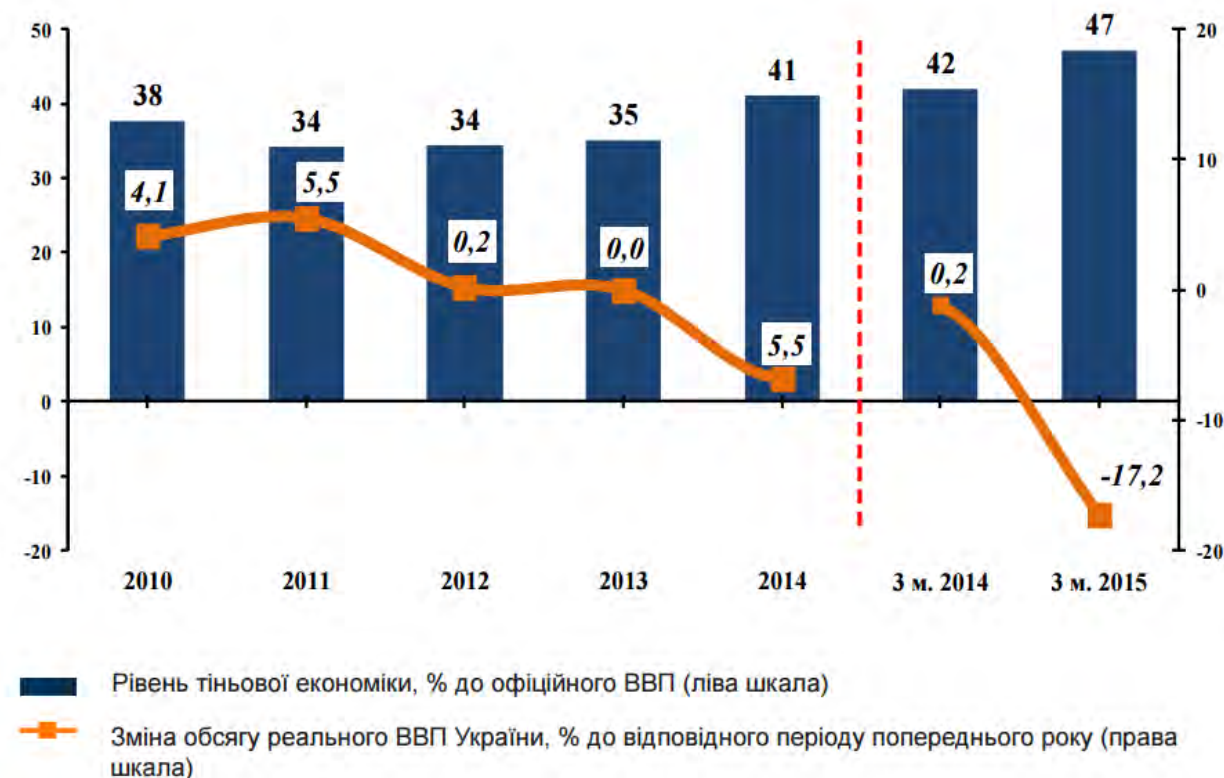

Рисунок 2 – Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зменшення рівня реального ВВП (у % до відповідного періоду попереднього року)

Тіньові обороти присутні в таких сферах діяльності: торгівля (80%), будівництво (66%), нерухомість (60%), гральний бізнес (53%), громадське харчування (53%), засоби масової інформації (53%), транспорт і перевезення (46%). У торгівлі підакцизними товарами значну долю складають невраховані обсяги тютюнових, лікерогорілчаних та інших виробів.

Досить високий рівень корумпованості у сферах, що здійснюють постачання енергоносіїв, землевідведення під будівництво, операції з комерційною нерухомістю (оренду) і приватизацію державного майна. Тут існує значний розрив між ринковими і «відпускними» цінами на «продукцію» і, відповідно, можливість здобуття надприбутків, що є джерелом хабарництва і «відкотів», з якими більш всього фірми працюють в будівництві (91%), торгівлі (75%), сфері нерухомості (75%), сільському господарстві (58%), енергетиці (58%).

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України оцінює зростання рівня тіньової економіки в першому кварталі 2015 року порівняно з аналогічним періодом 2014 року в 5 п. п. - до 47% від обсягу офіційного ВВП.

«За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку, в I кварталі 2015 року рівень тіньової економіки порівняно з відповідним періодом 2014 року збільшився ще на 5 п. п. - до 47% від обсягу офіційного ВВП», - повідомляється на сайті міністерства.

Міністерство зазначає, що на початку 2015 року в умовах поширення цінових і девальваційних шоків, ескалації військового конфлікту спостерігалось подальше істотне зростання тіньової економіки, що почалося в 2013 році.

Згідно з наведеними даними, три з чотирьох методів оцінки рівня тіньової економіки показали її зростання. Зокрема, за методом «витрати населення - роздрібний товарооборот» зафіксовано зростання тіньової економіки на 5 п. п., до 56%, за методом збитковості підприємств – на 8 п. п., до 50%, за електричним методом - на 6 в.п. до 38%. І тільки один з методів – монетарний - зафіксував зниження рівня тіньової економіки на 1 п. п., до 35%.

Рівень тіньової економіки в Україні перевищує офіційні дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі, згідно з якими тіньова економіка в країні становить 42%, але показник значно вищий за оцінками бізнесу, досягаючи 60% у роздрібній торгівлі, 40% - у фармацевтичній галузі, 67% – у легкій промисловості.

За оцінками Державної фіскальної служби України, тіньова економіка в Україні щомісяця забирала з бюджету близько 3 млрд. грн.

З метою посилення боротьби з тіньовою економічною діяльністю, корупційними проявами у I кварталі 2015 року органами виконавчої влади здійснювалися наступні заходи. Протягом

I кварталу 2015 року Державною фінансовою інспекцією України та її територіальними органами проведено 725 контрольних заходів, в ході яких перевірено 704 підприємства, установи та організації. Встановлено порушень фінансово-господарської дисципліни на 597 підприємствах, в установах і організаціях, або у 84,8 відс. від загальної кількості перевірених. Загальна сума виявлених фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, склала понад 355,7 млн. грн., з них коштів державних та місцевих бюджетів – майже 170,3 млн. гривень. Зокрема, на 304 об'єктах контролю виявлено недоотримання фінансових ресурсів на загальну суму понад 56,6 млн. грн., у тому числі бюджетами – майже 30,7 млн. гривень. За результатами проведених контрольних заходів на 531 об'єкті контролю встановлено незаконні, нецільові витрати та недостачі ресурсів на загальну суму понад 299,1 млн. грн., у тому числі за операціями з бюджетними коштами – майже 139,7 млн. гривень.

Сума виявлених на 513 об'єктах контролю незаконних витрат ресурсів склала майже 222,8 млн. грн., у тому числі за рахунок бюджетних коштів – майже 130,2 млн. гривень. Не за цільовим призначенням на 61 об'єкті контролю проведено витрат державних ресурсів на суму майже 9,5 млн. грн. , в тому числі 573,3 тис. грн. – кошти державного бюджету та майже 8,9 млн. грн. – місцевих бюджетів. Недостачі ресурсів виявлено на 137 об'єктах контролю в загальній сумі майже 66,9 млн. грн., з них у державних і комунальних підприємствах, бюджетних установах – на суму понад 62,3 млн. гривень. У результаті проведеної органами Державної фінансової інспекції роботи у I кварталі 2015 року відшкодовано фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на загальну суму понад 156,3 млн. грн., з них майже 104,2 млн. грн. – за порушеннями, що виявлені у попередніх звітних періодах.

За результатами проведених контрольних заходів загалом органами Держфінінспекції застосовано фінансові санкції до 546 об'єктів контролю-порушників фінансово-бюджетної дисципліни: у 28 випадках призупинено бюджетні асигнування, у 464 – зупинено операції з бюджетними коштами та 54 об'єктам контролю-розпорядникам бюджетних коштів зменшено бюджетні призначення асигнування на загальну суму майже 3,5 млн. гривень.

У рамках належного реагування, з метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни органами Держфінінспекції до правоохоронних органів передано у звітному періоді 405 матеріалів ревізій та перевірок.

У свою чергу, правоохоронними органами у січні-березні 2015 року за матеріалами проведених контрольних заходів розпочато 285 досудових розслідувань. Крім цього, органами Держфінінспекції протягом січня-березня 2015 року, реалізуючи право на звернення до суду в інтересах держави, пред'явлено 135 позовів до суду щодо відшкодування втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 96,5 млн. гривень. Ініційовано також 93 цивільні позови перед органами прокуратури, об'єктом контролю або його органом управління, інтим державним органом. До Державної служби фінансового моніторингу України протягом I кварталу 2015 року органами Держфінінспекції направлено інформацій про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, по 9 об'єктах контролю на загальну суму понад 40,2 млн. гривень. За порушення фінансово-бюджетної дисципліни до адміністративної відповідальності притягнуто 1256 посадових осіб. Загальна сума накладених адміністративних стягнень склала майже 297,2 тис. гривень.

Протягом I кварталу 2015 року Державною фіскальною службою України та її територіальними органами було проведено активну роботу щодо виявлення суб'єктів мінімізації податкових зобов'язань, які формували фіктивний податковий кредит та надавали його платникам податків реального сектору економіки. Зокрема, у I кварталі 2015 року органами Державної фіскальної служби проведено 5709 перевірок суб'єктів господарювання (у тому числі планових 780 та позапланових 4929), за результатами яких сума донарахованих грошових зобов'язань, що підлягає погашенню, становить понад 1,3 млрд. гривень.

Органами досудового розслідування Державної фіскальної служби протягом I кварталу 2015 року розпочато 2123 кримінальних проваджень, у яких закінчено досудове розслідування, направлено до суду з обвинувачувальним актом 191 кримінальне провадження стосовно 209 осіб. Забезпечено відшкодування збитків за закінченими кримінальними провадженнями на суму більше 224,8 млн. гривень. Для з'ясування причин і обставин вчинення посадовими особами можливих корупційних та інших правопорушень у сфері службової діяльності Головним управлінням власної безпеки та відповідними підрозділами територіальних органів Державної фіскальної служби, на які покладено завдання запобігання корупції, у I кварталі 2015 року ініційовано і проведено понад 1,1 тис. службових розслідувань і перевірок, за результатами яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 199 посадових осіб, звільнено з державної служби 35 працівників, вжито інших заходів впливу – 288, направлено до інших правоохоронних органів 434 матеріали. З початку року за фактами вчинення посадовими особами Державної фіскальної служби злочинів у сфері службової діяльності правоохоронними органами розпочато 188 кримінальних проваджень.

Висновки Враховуючи те, що тіньові елементи в фінансовій економіці становить загрозу економічній безпеці країни, потрібно звертатися до стратегічних

засад державної політики. Проте, дотепер не створено чіткого механізму міжвідомчої координації, ефективного і системного використання усіх наявних ресурсів і засобів розвідувальних, контрольних, фінансових та інших державних органів, потенціалу громадського суспільства у вирішенні поставленої проблеми. Поряд з витісненням кримінальних та інших незаконних сфер тіньового економічного обігу, існує необхідність впровадження ефективних механізмів повернення до офіційного сектора економіки капіталів некримінального походження.

Проаналізувавши дану проблему, ми дійшли таких висновків:

- каральні дії щодо обмеження тіньової економіки України є не найкращими, тому їх потрібно підкріпити цілісною системою дій, які спрямовані на створення сприятливих умов для легальної економіки;

- детінізація економіки повинна підвищити сукупний попит у країні, що сприятиме фінансово-економічній безпеці;

- зниження податкового тиску на організації, підприємства, установи всіх форм власності;

- захист прав власності та трудових відносин;

- виконання діючих законів та законодавчих актів по зміцненню фінансових ресурсів держави;

- ефективна робота по поліпшенню фінансового захисту економіки це дозволить стабілізувати фінансовий стан підприємств.

Реалізація зазначених та інших заходів з подальшої детінізації економіки сприятиме не лише формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки і суспільства в цілому, а й значному підвищенню конкурентоспроможності економіки та усуненню реальних загроз національній безпеці держави.

Список літератури

1. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України // Голос України.– 1997.– 4 лютого. Постанова Верховної Ради від 16.01.1997 № 3/97-ВР.
2. Бандурка О. М. Основы экономической безопасности / О. М. Бандурка, В. Е. Духов, К. Я. Петрова, И. М. Червяков. – Из-во Харьковского Национального университета внутренних дел, 2003.– 289 с.
3. Флейчук М. І. Основи тіньової економіки [Електронний документ].– Режим доступу : <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/ied/lec/lec1.pdf>
4. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки / Наказ Мінекономіки від 18.02.2009 № 123.– Київ.– 2009.– 26 с. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний документ].– Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний документ].– Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>

Одержано 02.12.15

УДК 621.891: 631

О.О. Кривенко, магістрант гр. ЗВ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Зміцнення вершин зубів шестерень шестеренних насосів контактним наварюванням зносостійких композиційних порошкових матеріалів

В статті запропоновано принцип вибору матеріалів для відновлення шестерень насосів НШ під збільшений ремонтний розмір контактною наваркою зносостійких композиційних порошкових матеріалів на цементовані поверхні шестерень.

Ключові слова: контактне наварювання, зносостійкі композиційні порошкові матеріали, зміцнення, адгезійний зв'язок, сумісність компонентів

Актуальність теми. Дослідженнями технічного стану шестерень насосів НШ встановлено, що провідним видом зносу є знос абразивними частинками, які в процесі роботи насоса закріплюються в більш м'яких поверхнях сполучених з шестернями деталей.

Традиційно використовувані матеріали для зміцнення поверхонь деталей не повною мірою задовольняють пропонованим до них вимогам, зокрема, по зносостійкості. Для роботи в умовах інтенсивного абразивного зносу, покриття повинні мати високу твердість, порівнянну з твердістю абразиву. Створення таких покриттів є, в ряді випадків, найбільш перспективним, а іноді і єдино можливим засобом дозволяють збільшити довговічність машин.

Мета досліджень. Метою досліджень є підвищення довговічності шестеренного насоса типу НШ шляхом підвищення зносостійкості його шестерень шляхом нанесення зносостійких металокерамічних порошкових матеріалів електроконтактним методом. Зазначена мета може бути досягнута шляхом розробки наукових основ нанесення зносостійких металокерамічних порошкових матеріалів електроконтактним методом, які спроможні успішно протистояти абразивному зношуванню шестерень насосів НШ.

Викладення основного матеріалу. Одним із шляхів вирішення проблеми протидії абразивному зношуванню шестерень - є контактне наварювання зносостійких композиційних порошкових матеріалів (КН ЗКПМ), в яких в'язка матриця зміцнюється високозносостійкими компонентами. Металокерамічні матеріали типу карбідів, боридів, нітридів або оксидів, володіючи унікальними властивостями щодо зносостійкості, поряд з тим володіють рядом незадовільних якостей, таких, як висока крихкість, високий питомий електроопір, незадовільна зварюваність з основою, тощо.

Для компенсації крихкості зміцнюючої складової ЗКПМ використовують більш м'яку і в'язку матрицю.

Для підвищення електропровідності високозносостійких компонентів пропонується використовувати частки порошку, плакованих металом з високою електропровідністю.

Для підвищення якості покриття, що наноситься, підвищення міцності зчеплення і ударної в'язкості пропонується використовувати ТЦО, яка органічно

---

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Кулешков Ю.В.

вписується в пропоновану технологію КН ЗКПМ.

З вищевикладеного випливає, що ставиться завдання нанесення зміцнюючого високозносоустійкого покриття КН ЗКПМ на зношені вершини зубів шестерень, здатного протистояти абразивному зносу і забезпечити необхідну міцність зчеплення і ударну в'язкість. Вказана задача розпадається на дві підзадачі - це вибір оптимального складу компонентів матриці і наповнювача: їх співвідношення, порядку розташування фаз в навареному ЗКПМ і сумісності компонентів і розробка технології нанесення ЗКПМ.

Далі розглянуті основні принципи вибору матеріалу, які закладені в основу розроблюваної технології відновлення і зміцнення шестерень насосів НШ під збільшений ремонтний розмір.

Сумісність компонентів в ЗКПМ. Системний підхід до проектування складу ЗКПМ і КН його на поверхні деталі передбачає отримання покриттів, що володіють властивостями кращими в порівнянні з властивостями складових його компонентів [6].

Проблема сумісності компонентів ЗКПМ передбачає вирішення двох суперечливих завдань: забезпечення високої адгезії між компонентами, що передбачає певну їх взаємодію на стадії КН, і неприпустимість інтенсивної взаємодії в умовах подальшої експлуатації, при більш низьких температурах, що часто приводить до взаємного розчинення компонентів, виникненню крихких проміжних фаз, що загрожує втратою твердості, міцності та інших унікальних властивостей складових ЗКПМ [4, 6].

Сумісністю можна управляти, змінюючи склад компонентів, їх поверхневих властивостей, технологічними режимами і прийомами нанесення ЗКПМ, зокрема термоциклічною обробкою (ТЦО) покриття.

Збільшення температури процесу КН ЗКПМ веде до посилення реакцій міжфазної взаємодії, що призводить до інтенсивного руйнування зміцнюючого наповнювача і негативно впливає на структуру основного металу деталі.

Загальною тенденцією в розвитку КН ЗКПМ є застосування більш низькотемпературних процесів нанесення покриттів, при яких спостерігається твердофазна взаємодія компонентів ЗКПМ, а також використання спеціальних технологічних прийомів, що активують процес наварювання. До таких методів активації процесу КН ЗКПМ слід віднести силове, температурне, хімічне та структурне активування. Під структурним активуванням будемо розуміти плакування частинок зміцнюючої фази ЗКПМ металами [4, 6], що підвищують їх електропровідність. Важливим фактором плакування зміцнюючої фази ЗКПМ є використання ультра дисперсного часток металу, що наноситься на зміцнюючу фазу ЗКПМ. Окрім цього ТЦО наварених покриттів [7], яку легко можна здійснити при КН ЗКПМ, сприяє підвищенню міцності зчеплення зміцнюючого покриття з основою та суттєво підвищує ударну в'язкості і втомну міцність покриття.

Основні принципи утворення адгезійного зв'язку між компонентами ЗКПМ. Згідно сучасним уявленням, процес утворення адгезійного зв'язку між компонентами протікає в три стадії.

1. Створення фізичного контакту зближенням досить великого числа атомів поверхневих шарів матеріалів, що з'єднуються, пластичною деформацією їх на відстань, при якому виникає взаємодія атомів.

2. Активація контактних поверхонь, утворення активних центрів.

3. Об'ємна взаємодія, яка починається з моменту утворення активних центрів на поверхнях, що з'єднуються, в подальшому розвивається, як в площині контакту з утворенням міцних хімічних або металевих зв'язків, так і в об'єму зони контакту [4].

Заміна при КН ЗКПМ рідинних реакцій твердофазними - один із шляхів зменшення шкідливої технологічної взаємодії між матрицею і наповнювачем. Слід

зазначити, що нагрівання при ТЦО, не перевищує 850 ... 900 °.

Велике значення на обмеження інтенсивної хімічної взаємодії, яке призводить до утворення крихких фаз, надає тривалість контактування компонентів. Переважні високошвидкісні технології нанесення ЗКПМ. Використання ТЦО сприяє протіканню дифузійних процесів. Крім цього багаторазове швидкісне підвищення температури в процесі ТЦО призводить до перебудови кристалічної решітки матриці, результатом чого є подрібнення зерна, підвищення міцності зчеплення і ударної в'язкості покриття.

Активуючі фактори, що впливають на процес КН ЗКПМ. Для підвищення якості нанесеного покриття: міцності зчеплення, ударної в'язкості втомної міцності і зносостійкості, при розробці технології КН ЗКПМ було реалізовано максимальну кількість факторів, що активують процеси КН ЗКПМ.

У технологічному аспекті всі активують фактори, що дозволяють впливати на можливість отримання покриття з ЗКПМ з різномірних компонентів і їх сумісність при КН, можна розділити на п'ять груп: механічні, температурні, хімічні структурні і дисперсійні [4].

Механічні фактори припускають силове активування процесу спікання і наварювання ЗКПМ. При цьому використовуються різні технологічні прийоми із застосуванням тиску, ультразвукові коливання, вібрації, вибуховий силовий вплив, відцентрові сили, силове активування зрушенням, тощо.

Температурне активування може полягати у швидкому, прискореному нагріванні контактним, індукційним та іншими методами, зміною тепло-фізичних властивостей компонентів, збудженням екзотермічних реакцій.

Хімічне активування полягає у введенні до складу покриттів активних присадок, зокрема введення в зону КН бору, нікелю, кремнію, зміні хімічних властивостей поверхні компонентів травленням або нанесенням покриттів, застосування активних атмосфер, зокрема використанням галогенів [8].

Структурне активування, під яким будемо розуміти таке взаємне розташування компонентів, яке сприяє появі необхідних властивостей ЗКПМ. Цей фактор вирішує найважливішу проблему забезпечення електропровідності твердих зносостійких компонентів шляхом плакування їх металами, наприклад нікелем.

Інтенсивно розробляється новий активуючий фактор - дисперсійний, під яким розуміють використання ультрадисперсних порошкових фракцій, порядку 1...10 мкм, що володіють рядом унікальних властивостей стосуютьсяЮ які перед усім стосується підвищенню здатності ЗКПМ до спікання і наварювання. Ці властивості пояснюються величезною сумарною площею й високою поверхневою енергією ультрадисперсного порошку. Одним із способів використання цього феномена є реалізація його в якості плакуючих покриттів, що істотно покращує електро- і теплопровідність порошку і підсилює їх здатність до спікання і наварювання [4].

Одночасне застосування в технологіях нанесення ЗКПМ механічного, температурного хімічного і дисперсійного активування, а також їх багаторазове повторне використання при ТЦО різко підвищує ефективність і якість КН ЗКПМ.

Канонічні вимоги, що пред'являються до структури зносостійких композиційних порошкових матеріалів. Теорія тертя і зносу та експериментальні дослідження рекомендує наступні принципи проектування зносостійких матеріалів [6].

1. Структура матеріалу повинна бути гетерогенною і складатися з твердих зерен, рівномірно розподілених в упругопластичній матриці. У цьому випадку прикладене навантаження діє в основному на включення твердої фази, а в матриці відбувається релаксація напруг.

2. Структура матеріалу не повинна істотно змінюватися в процесі тертя. Такі

зміни допустимі тільки при підвищенні її зносостійкості.

3. Між структурними складовими матеріалу повинен існувати адгезійний зв'язок.

4. Коефіцієнт тертя твердих включень між собою і з матеріалом матриці повинен бути, по можливості, мінімальним.

Матеріали з гетерогенною, а краще з неврівноваженою структурою володіють дуже високою зносостійкістю в умовах абразивного зношування [9, 10], що обумовлено міцним зв'язком частинок зміцнюючих твердих включень з пружно-пластичною, достатньо зносостійкою металевою матрицею [11].

Вимоги, що пред'являються до зміцнюючої фази в структурі ЗКПМ в умовах абразивного зношування полягають у високому вмісті у ЗКПМ упрочнюючої фази - не менше 50%, задана дисперсність порошку в межах до 100 мкм, її рівномірний розподіл в ЗКПМ. При цьому, твердість частинок в упрочнюючій фазі повинна бути вище твердості абразиву. Відстань між частинками упрочнюючої фази повинні бути менше розміру часток абразиву. Повинна бути високою когезійна зв'язок між компонентами ЗКПМ.

Резерв підвищення зносостійкості наварених матеріалів полягає в багатокомпонентному легуванні матриці ЗКПМ твердими частинками: карбідами, оксидами, борідами, силіцидами та нітридами. З точки зору рівня властивостей і доступності більш перспективні для використання в якості наповнювачів зносостійких ЗКПМ є карбіди і оксиди [12].

Після вибору матеріалів, вихідні властивості яких повинні забезпечити отримання зносостійких ЗКПМ, необхідно, розглянути питання сумісності обраних компонентів і їх термодинамічної стабільності. Але крім цього необхідно забезпечити міцний зв'язок між компонентами ЗКПМ. У цьому плані не виникає особливих проблем для систем «метал - карбід», так як взаємодія між ними можливо навіть при твердофазних процесах.

Вибір складових для ЗКПМ здатних протистояти абразивному зносу. Використання в якості наповнювачів ЗКПМ, призначених для КН карбідів металів пояснюється високою їх твердістю і зносостійкістю, а також набагато більш високою електропровідністю у порівнянні, наприклад, з оксидами або нітридами. Досить висока електропровідність є одним з основних вимог, що пред'являються до матеріалів, що наварюють КН. Враховуючи дефіцитність карбіду вольфраму, в наших експериментах в якості високозносостійкого компонента використовували карбіди хрому і титану.

Карбід хрому є одним з найбільш ефективних матеріалів, який використовують в якості зносостійкого компонента [13]. Його відрізняє висока зносостійкість і твердість, хороша хімічна стабільність, невеликий коефіцієнт тертя, хороше зчеплення з поверхнею матеріалу основи, здатність не руйнуватися під дією механічних і теплових навантажень.

Карбід хрому пропонується вносити до складу ЗКПМ у вигляді порошку КХНП-20 (ТУ 48-19-381-85), що складається з 80% карбіду хрому Cr_3C_2 , плакованих 20% нікелю, виробництва НВО «Тулачермет». Мікротвердість карбідів хрому становить $H_{\mu} = 13...19 \text{ ГПа}$ [12, 14].

Нікель сприяє зміцненню матриці і збільшення її в'язкості, виступає, як хімічний та дисперсійний активатор процесу КН, оскільки знаходиться на поверхні частинок карбіду хрому в ультрадисперсному і дуже високому активному стані [4] і, нарешті, перебуваючи на поверхні частинок карбіду хрому різко підвищує їх електропровідність, що вкрай важливо для стабільності протікання процесу КН на цементовані поверхні зубів шестерень. Наявність нікелю дозволяє знизити розчинення карбідів хрому в матриці, поліпшити процеси зчеплення наповнювача з основою,

сприяє зменшенню пористості в процесі спікання.

Однак висока твердість упрочнюючої фази, як правило супроводжується високою крихкістю, яка повинна компенсуватися більш м'якою і в'язкою матрицею. За сучасними уявленнями, твердість пластичної матриці повинна бути порядку 4,0...6,0 ГПа, а різниця в мікротвердості зміцнюючих і зв'язуючи фаз ЗКПМ повинна становити 5,0...7,0 ГПа [2, 3]. Тільки в цьому випадку в матриці відбуватиметься релаксація виникаючих напруг.

Для підвищення твердості і міцності матриці в якості легуючих елементів найчастіше використовуються бор, хром і вуглець. Структура матриці повинна відповідати структурі аустенитно-мартенситної сталі з твердістю 4,0...4,6 ГПа. Хром є прекрасним карбидоутворюючим елементом. Під час спікання вуглець з карбідів дифундує в матрицю і може утворювати нові дрібні карбіди з металом матриці і, в першу чергу, з хромом [15, 16, 17]. Спираючись на дані [18, 19] про вплив хрому на міцність і зносостійкість порошків, рекомендована концентрація хрому становить 15...28%.

Об'ємний вміст керамічного наповнювача для умов абразивного зношування, може змінюватися в широких межах - від 20 до 85% [6]. При цьому малий обсяг твердих фаз в структурі (до 15%) не забезпечує істотного підвищення зносостійкості матеріалу. Крім того, необхідною властивістю використання ЗКПМ для КН є достатній рівень його електропровідності, інакше процес буде просто неможливий.

Для дослідження процесу КН ЗКПМ здатних успішно протистояти абразивному зношуванню в якості металевій матриці навареного покриття використовували порошки ПГ-УС-25, ПГ-С27 і ПГ-ФБХ - 6-2, Торезький заводу наплавочних твердих сплавів, з розміром фракції - 30...40 мкм. Хімічний склад порошків представлений в таблиці 1. Слід зазначити, що до складу порошків матриці в якості зміцнюючого елемента матриці та хімічного активатора процесу КН входить бор, який забезпечує збільшення її міцності на 15%, мікротвердості на 25% і міцності зчеплення з основою на 15%. Утворення карбідів бору веде до істотного зміцнення покриття, адже мікротвердість карбіду бору лежить в межах $H_{\mu} = 42...57$ ГПа [12, 14].

Таблиця 1 - Хімічний склад порошку матриці

Марка порошку	Содержание элементов в порошке, %										
	C	Cr	Si	Mn	Ni	B	W	Mo	S	P	Fe
ПГ-УС-25	4,5...5,5	38...44	1,5...2,8	менше 2,5	1,0...1,8		-	-	не более 0,07	не більше 0,06	решта 55...43
ПГ-С27	3,6...4,5	25...28	1,0...2,0	0,8...1,5	1,5...2,		0,2...0,4	0,1...0,15	не более 0,07	не більше 0,06	решта 61,5...68
ПГ-ФБХ-6-2	4,0...4,5	30,0...34	1,5...1,75	2,0...2,7	-	1,0...1,6			не более 0,07	не більше 0,06	решта 61,5...68

В якості високо зносостійкої зміцнюючої фази використовували карбіди титану, мікротвердість якого $H_{\mu} = 31...34$ ГПа. Автором [20] встановлена пряма залежність між енергоємністю компонентів, чим і відрізняється карбід титану, і одержувана зносостійкість покриття. Дослідженнями [21] показано, що сплави, у складі яких карбіди хрому займають велику частку об'єму, не виявлені сліди мікрорізанія при абразивному зношуванні.

Висновки. 1. У статті визначені основні принципи вибору матеріалів для формування складу ЗКПМ для КН на цементовані поверхні, зокрема вершини зубів

шестерні при їх зміцненні і відновленні під збільшений ремонтний розмір.

2. Для підвищення якості нанесеного покриття: міцності зчеплення, ударної в'язкості і зносостійкості, при розробці технології КН ЗКПМ було виявлено п'ять груп факторів, які активізують процес наварювання ЗКПМ на цементовані поверхні - це механічні, температурні, хімічні структурні і дисперсійні фактори.

3. Ці фактори можуть бути легко реалізовані при КН ЗКПМ і посилені при використанні такого технологічного прийому, як ТЦО.

4. Визначені основні компоненти, з яких належить підібрати склад ЗКПМ для КН на цементовані поверхні, зокрема вершини зубів шестерні при їх зміцненні та відновленні під збільшений ремонтний розмір.

Список літератури

1. Хрущов М.М. Сопротивление металлов абразивному изнашиванию в зависимости от их твердости Международная конференция по смазке и износу машин. Под ред. А.И. Петрусевича. М.: Машгиз, 1962 – 236 с.
2. Амелин Д.В., Рымов Е.В. Новые способы восстановления и упрочнения деталей машин электроконтактной наваркой. - М.: "Агропромиздат", 1987. -151 с.
3. Радомысельский И.Д., Сердюк Г.Т., Щербань Н.И. Конструкционные порошковые материалы. - К.: Техника 1985. -152 с.
4. Черновол М.И. Технологические основы восстановления деталей сельскохозяйственной техники композиционными покрытиями. Дисс. докт. техн. Наук, Кировоград, 1992 г. - 501 с.
5. Патент України № 73242 В23Р6/00, В23К11/06 Спосіб електроконтактного наварювання зносостійких порошкових матеріалів на цементовані клиноподібні поверхні / В.М. Кропівний, В.В. Руських, Ю.В. Кулешков, М.В. Красота, В.В. Саловський, С.О. Магопець. Опубл. 15.06. 2005. Бюл. № 6.
6. Черновол М.И. Упрочнение и восстановление деталей машин композиционными покрытиями; Учебное пособие - К.: Вища школа, 1992. - 79 с. - 112 с.
7. Федюкин В.К., Смагоринский М.Е. Термоциклическая обработка металлов и деталей машин. – Л.: Машиностроение. Ленинградское отделение, 1989.- 255 с.
8. Шведков Л.Е., Денисенко С.Т., Ковенский И.И. Словарь-справочник по порошковой металлургии. К.: Наукова думка. 1982. – 270 с.
9. Николаенко М.Р., Рымов Е.В., Кузнецов Л.Д. и др. Новые технологические процессы электродуговой и электроконтактной наплавки быстроизнашивающихся деталей строительных и дорожных машин. - М.: ЦНИИТЭИСтроймаш, 1976 - 61 с.
10. Радомысельский И.Д., Рымов В.Е. Уплотняемость и электросопротивление металлических порошков и их смесей при низких давлениях холодного прессования. -Порошковая металлургия, 1976, № 11, с.8 - 12.
11. Порошковая металлургия. Материалы, технология, свойства, области применения: Справочник/ И.М. Федорченко, И.Н. Францевич, И.Д. Радомысельский и др. - Киев: Наукова думка, 1985, - 624 с.
12. Сайфулин Р.В. Неорганические композиционные материалы. М.: Химия, 1983. – 304 с.
13. Н.Т. Иванов Исследование работоспособности шестеренчатых гидронасосов тракторов. Дис. канд. техн. наук. - Елгава, 1967 -186 с.
14. Добровольский А.Г. Кошеленко П.И. Абразивная износостойкость материалов. -К.: Техника, 1989. -128 с.
15. Власюк Р.З. Грипачевский А.Н., Радомысельский И.Д. Изменение химического и фазового состава частицы Cr_3C_2 находившейся в контакте с железной матрицей при спекании//Порошковая металлургия, 1984. - № 8. с. 28 - 33.
16. Особенности взаимодействия карбидов хрома с матричной фазой на основе железа. / Чепелева В.П., Делеви ВТ., Людвинская Т.А. и др. Порошковая металлургия, 1982. - № 7. - С. 80 - 82.
17. Радомысельский И.Д., Дыменко В.А. Механизм и кинетика растворения Cr_3C_2 находившейся в железе //Порошковая металлургия, 1971. - № 3. – С.88 - 92.
18. Кулу П. Износостойкость порошковых материалов и покрытий. - Таллин: Валгус, 1988. -120 с.
19. Химушин Ф.Ф. Нержавеющие стали. - Машиностроение. 1967. - 798 с.
20. Попов Б.С. Исследование изнашивания легированных сплавов. Дис. д.т.н. М. 1973. - 539 с.
21. А.Г. Суслов. Технологическое обеспечение параметров состояния поверхностного слоя деталей. М. «Машиностроение», 1987 – 208 с.

Одержано 07.12.15

УДК 621.891: 631

М.С. Харченко, магістрант гр. АТ-14МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Відновлення зношених шестерень пластичним деформуванням

У статті наведено аналіз різних методів відновлення зношених шестерень пластично деформуванням. Відзначено переваги та недоліки кожного з розглянутих методів, а також запропоновано основні напрями усунення зазначених недоліків.

відновлення, пластичне деформування, шестерня, зміцнення

Актуальність теми. Ремонт деталей пластичним деформуванням (ПД) – один з найбільш поширених методів відновлення і зміцнення деталей машин. Відновлення деталей за допомогою пластичних деформацій засноване на їх здатності змінювати свою геометричну форму і розміри під впливом зовнішніх сил за рахунок перерозподілу металу без руйнування. Відмінною рисою методу відновлення деталей ПД є можливість відновлювати зношені деталі без використання додаткових ремонтних матеріалів за рахунок перерозподілу наявних запасів металу до зношених поверхонь деталі. Не менш важливо й те, що в процесі відновлення деталей ПД відбувається зміна мікроструктури металу деталі, результатом чого є подрібнення зерна, заліковування мікротріщин, витягування зерен уздовж впливу силового поля. Такі зміни призводять до поліпшення механічних властивостей металу, зокрема, до підвищення втомної міцності. Однак не дивлячись на згадані переваги способів відновлення деталей ПД знайшов належного поширення при відновленні і зміцненні деталей машин.

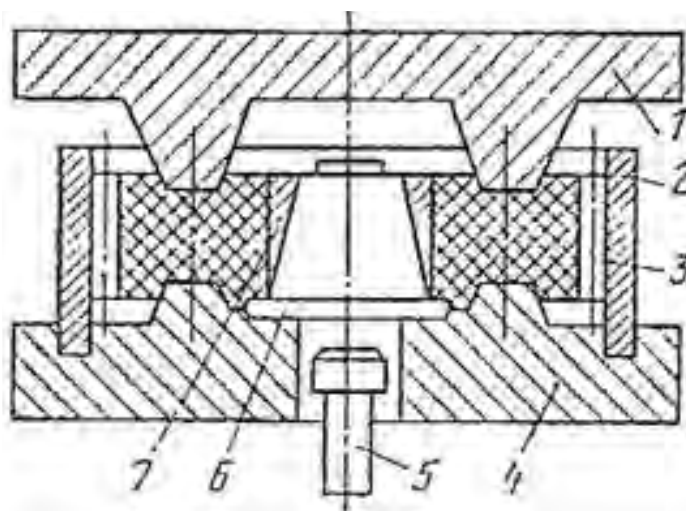
Мета досліджень. Існують різні способи ПД, які відрізняються методом формоутворення поковки. Конструктивний аналіз згаданих способів дозволяє визначитися з вибором оптимальної схеми формоутворення для відновлення конкретної шестерні.

Викладення основного матеріалу. Технологічними напрямками відновлення шестерень є різні способи ПД, використовувані на рівні поточно-механізованих ліній при великих програмах обробки. Пластичне деформування шестерень призводять на пресах в спеціальному інструменті – штампах [1-4]. Принципова схема штампа для відновлення шестерень представлена на рис. 1.

ПД дозволяє отримати відновлені деталі або їх заготовки, близькі за формою до готових деталей з великою продуктивністю і незначним витратою матеріалів. Метал в процесі деформації зміцнюється, поліпшуються його механічні характеристики, особливо втомна міцність. Коефіцієнт зміцнення при ступені деформації 40% становить 1,7, а при 60% - 1,9.

---

* Науковий керівник: докт. техн. наук, проф. Кулешков Ю.В.

1 - пуансон; 2 - обмежувальне кільце; 3 - шестерня; 4 - матриця; 5 - вштовхувач;
6 - центруючий конічний вкладиш; 7 - розрізана конічна пружна втулка

Рисунок 1 – Принципова схема штампа для відновлення шестерень способом пластичного деформування

Більшість способів відновлення зубів шестерень тиском зводиться до перерозподілу металу з торця зубчастого вінця в зношену зону зубів. При цьому можуть застосовуватися різні технологічні схеми обробки [2 - 9]. Один з варіантів технологічного процесу відновлення складається з нагріву шестерні до пластичного стану, роздачі в штампі під пресом до розмірів, які перевищують номінальні на величину припуску під подальшу механічну обробку за рахунок переміщення металу з центральної частини шестерні до периферії [2, 3, 4, 7 - 9]. Після додаткового нагрівання шестерні встановлюють у прокатний стан і накочують. Надалі їх піддають термообробці в повному обсязі, передбаченому технічними умовами для нових деталей.

З метою усунення подвійного нагріву в процесі відновлення застосовують схеми, що поєднують операції обробки тиском з остаточним формоутворенням шестерні накочуванням, причому нагрів шестерні і підтримання температури в межах $1050...1100^{\circ}\text{C}$ здійснюється ТВЧ одночасно з обробкою тиском.

Розглянуті вище способи відновлення шестерень тиском неприйнятні для компенсації торцевого зносу, що є превалюючим в шестернях коробок передач автомобілів, тракторів і комбайнів [2, 3, 4, 9].

Відновлення зношених шестерень за допомогою ПД і розвиток цього способу отримали в роботах вчених Саратовського інституту механізації сільського господарства. Тут розроблені і впроваджені ряд технологій відновлення зношених шестерень тиском. Суть способу полягає в тому, що шестерні, що підлягають відновленню, нагрівають в соляній ванні до температури $1100...1200^{\circ}\text{C}$ і подають до гідравлічного пресу. Встановивши шестерню в матрицю спеціального штампа, обпресовують її за один хід пуансона. Температура початку обробки $1150...1050^{\circ}\text{C}$, а кінця 850°C , зусилля деформування - $2500 \dots 4000$ КН. Далі шестерні надходять на механічну обробку, яка відповідає заводському технологічному процесу виготовлення шестерень за винятком попередніх чорнових операцій. Мінімально необхідні припуски на робочих поверхнях шестерень, створювані при штампуванні, дозволяють виключити попередні чорнові операції і вести механічну обробку на підвищених режимах. Далі, як

правило, шестерня надходить на термічну обробку. Таким чином, ми по суті, отримуємо нову деталь із зношеної [2, 3, 4, 9].

Для шестерень, що не мають запасу металу, розроблений спосіб, при якому метал, що компенсує знос наносять електродуговим наплавленням на неробочі поверхні шестерень. Сутність способу відновлення шестерень полягає в наплавленні торців зубів під шаром флюсу з послідовним вдавненням в гарячому стані наплавленого металу в зубчастий вінець за допомогою опресування на гідравлічному пресі при зусиллі 1600 КН. Припуск по товщині зуба дає можливість проводити механічну і термічну обробку одно- і багатівінцевих шестерень [2, 3, 4, 9].

На Оршанском трактороремонтний заводі зношені шестерні відновлюють розробленим Кузьменковим О.І. ротаційним деформуванням. Метод заснований на обкатуванні деформуемого металу вдавненням індентора зубчастого колеса - профілюючим інструментом (накатником) при постійній міжцентровій відстані в зачепленні накатник – заготовка [5, 6].

Брянським інститутом транспортного машинобудування пропонується спосіб відновлення зношених сталевих зубчастих коліс, що включають послідовний нагрів основи кожного зуба пропусканням електричного струму і пластичне деформування основи зуба в напрямку перпендикулярному протіканню струму.

Конструктивні особливості шестерень насосів типу НШ, такі як наявність цапф, розвинена робоча поверхня різко відрізняють їх від типового представника класу шестерень. А тому механічне перенесення існуючих схем формоутворення не може привести до розробки раціональної технології відновлення шестерень насосів НШ тиском.

Київським автомобільно-дорожнім інститутом запропонований спосіб відновлення шестерень НШ пластичним деформуванням - роздачею шляхом наскрізної прошивки пуансоном [7, 8].

Деталь нагрівають до температури $1000...1100^{\circ}\text{C}$ і поміщають в установку для роздачі. Роздача проводиться прошивним пуансоном зі швидкістю 80...150 мм / с із зусиллям на штоку 100...120 КН. Після роздачі шестерня піддається відпалу та попередній механічній обробці: шліфуванню цапф і торців вінця шестерні і зубофрезеруванню шестерні. Потім зуби шестерень шевінгують, шестерню гартують з подальшим низьким відпусканням призводять чистове шліфування цапф, торців і зубів вінця по зовнішньому діаметру. Щоб уникнути витікання масла через наскрізний осьовий отвір в нього вставляється заглушка [7, 8].

Розроблена технологія дозволяє отримувати відновлені шестерні, що по своїм технічним характеристиками не поступаються новим. Економічна ефективність запропонованого технологічного процесу досягається за рахунок зниження трудомісткості, повернення деталі повного ресурсу при 100% економії металу. Вартість відновлення деталі становить 40...50% від виготовлення нової [7, 8].

До існуючих недоліків способу слід віднести неможливість відновлення вінця шестерні по довжині, низьку вартість тонких прошивальних пуансонів. Крім того, як показала практика, при впровадженні способу на Кіровоградському РМЗ (Україна) створюваний в процесі роздачі деталей припуск на евольвентних поверхнях зубів шестерень недостатній для якісного їх відновлення в процесі подальшої механічної обробки. Пропонована в розробленій технології термообробка шестерень не забезпечить необхідної твердості робочих поверхонь зважаючи вигорання легуючих елементів та вуглецю. Цементация шестерень, без видалення верхнього дефектного шару, також не забезпечить високої якості робочих поверхонь.

На Дарницькому дослідно-експериментальному ремонтному заводі (м.Київ) запропоновано пристрій для відновлення деталей типу шестерень насосів НШ із зносом шестерень по довжині і зовнішньому діаметру шляхом обкатки шестерень накатником з ребордами. Пристрій дозволяє відновлювати зуби шестерень як по довжині, формуючи торці шестерень ребордами накатників, так і по діаметру за рахунок металу тіла зуба. Але цьому відбувається зменшення модуля зачеплення.

Пропонований спосіб дає можливість відновлювати шестерні не тільки по ширині і висоті зуба, але і дозволяє усунути нерівномірний знос евольвентного профілю зубів. Однак досягається це за рахунок зменшення модуля зачеплення шестерень. Насоси, що укомплектовані шестернями, відновленими цим способом не забезпечать заданої технічними умовами об'ємної подачі. Спосіб не дозволяє відновлювати знос цапф шестерень по діаметру.

До недоліків відновлення шестерень ПД слід віднести значний обсяг подальшої механічної обробки, а також повний цикл термічної обробки шестерень. Однак, незважаючи на це вважаємо, що одним з найбільш перспективних способів відновлення шестерень насосів типу НШ є метод ПД.

Шестерні доцільно відновлювати індустріальними методами, що дозволяють використовувати високопродуктивне обладнання. Тут застосуємо технологічний процес відновлення ПД. Нагрівання деталі рекомендується здійснювати в соляній печі в розплаві солі BaCl до температури $1000^0 \dots 1200^0 \text{ C}$, час нагріву $240 \dots 300 \text{ с}$. Обробка шестерень тиском здійснюється в закритому штампі на гідравлічному пресі зусиллям не менше 1000 КН і зусиллям на пуансонах не менше 150 КН . Швидкість пластичного деформування рекомендується не менше ніж $0,1 \text{ м / с}$. Температура кінця обробки - 850^0 C . Після відпалу поковки шестерень в шахтній печі Ц 105 А при температурі 650^0 C протягом 120 хв . остиглі шестерні миють у миючому розчині МЛ - 52, проводять їх контроль і направляють на механічну обробку, особливістю якої є скорочення токарної чорновий і зубофрезерної операцій в порівнянні з технологією виготовлення шестерень. Механічна обробка включає - розточування отвору, підрізання торця, при цьому використовують різці з пластинами твердого сплаву Т15К6. Далі оброблювану шестерню встановлюють на оправлення і фрезерують на зубофрезерні Верстати 5К324А під шевінгування, використовуючи червячну фрезу. Потім на зубозакруглюючому верстаті марки 5Д580 округлюють зуби фрезою РЗ-1 08 ГОСТ 4675-71, а на шевінгвальном верстаті марки 5714 їх шевінгують.

Наступною операцією є газова цементація відновлених шестерень в шахтній печі Ц 105 А при 1000^0 C на глибину $0,7 \dots 1,1 \text{ мм}$ протягом $4,0 \text{ годин}$. Потім шестерні гартують при $T = 800 \dots 820^0 \text{ C}$. Загартовані шестерні промивають, очищають від залишків селітри і окалини. Слідом за повторної цементацією. Чистову обробку робочих поверхонь, що контактують з іншими деталями в розмір здійснюють шліфуванням. Контролюють чистоту обробки, відсутність задирань, биття вінця, твердість зуба (HRC 56...62), діаметр посадкового отвору, товщину зуба [1 - 9].

Висновки. Ремонт деталей пластичною деформацією - один з найбільш поширених методів ремонту деталей, заснований на пластичній деформації зношених деталей з наступною механічною обробкою.

Ремонт зношених деталей за допомогою пластичних деформацій вимагає спеціальних пристосувань і штампів, тому є економічно виправданим тільки в тому випадку, коли ремонтується багато однотипних деталей.

Відновлення шестерень пластичним деформуванням дозволяє досягти економії металу, забезпечити фізико - механічні властивості шестерень на рівні нових завдяки збереженню хімічного складу і поліпшення структури металу.

Спосіб відновлення шестерень ПД представляє можливість скорочення низки попередніх операцій механічної обробки, а також підвищення стійкості ріжучого інструменту завдяки обробці поверхонь з мінімально необхідним припуском. На відміну від інших способів метод відновлення шестерень ПД дозволяє здійснювати комплексне відновлення деталі по всіх зношених поверхнях, тобто метод забезпечує високу концентрацію операцій при відновленні деталей.

Довговічність шестерень відновлених ПД на 15...25% вище, ніж серійних, виготовлених методом різання.

Собівартість відновлення шестерень тиском лежить в межах від 9% до 58% від собівартості нових.

Список літератури

1. Цитович И.С. Берестенев О.В. Пути повышения надежности машин. Минск: Наука и техника, 1980 г. – 88 с.
2. Бисикенов А.Б. Анализ способов восстановления автотракторных шестерен. Ремонт сельскохозяйственной техники и ее надежглсть. Сборник научных трудов вып. 76 Саратовский СХИ, Саратов , 1976 г. – с 58 – 70.
3. Кириллов А.В. Анализ технологических процессов восстановления зубчатых колес с неравномерным износом по длине зубьев. Ремонт тракторов и сельскохозяйственных машин. Сб. научных трудов. Саратовский СХИ, Саратов, 1982 г. – с. 72 – 83.
4. Пашин Ю.Д. Восстановление давлением автотракторных шестерен. Саратов: Полиграфист, 1980 – 38 с.
5. Кузьменков О.И. Карабанов Ф.Ф. Прогрессивные методы восстановления зубчатых колес. Обзорная информация, Белорусский НИИНТИ и ТЭА. БССР, Минск: 1980 – 22 с.
6. Кузьменков О.И. Теоретические основы восстановления формы и механических свойств твердых тел ротационным пластическим деформированием. Тез. докл. и сооб. на науч.-техн. конф. Стран-членов ССВ и СФРЮ, К., 1963 – ч. II, - с 20-22 с.
7. Ковальчук Ю.М., Климин В.И., Брусенцов А.И. Технология и установка для восстановления вал-шестерен гидронасосв Типа НШ. Тез. докл. и сооб. на науч.-техн. конф. Стран-членов ССВ и СФРЮ, «Современное и оборудование и технологические процессы для восстановления изношенных деталей» («Ремдеталь-83») К., 1983 – ч. II, - с 20-22 с.
8. Климин В.И. Гребельник М.П. Савчук С.А. Восстановление шестерен гидронасосв методом пластической деформации. Технология и организация производства. М. ЦНИИТЭИ Госкомсельхозтехники , 1985, № 3, с . 50-51.,
9. Бисикенов А.Б. Разработка и исследование процесса восстановления давлением шестерен изношенных по торцам и толщине зубьев. Дисс. канд. техн. наук. – Саратов, 1978.

Одержано 07.12.15

УДК 334

А.В.Черняк, ст. гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Ризики впливу на фінансову безпеку підприємства

У статті розглянуті зміст поняття «фінансовий ризик», «ризик неповернення передплати постачальником», «ризик неотримання зовнішніх інвестицій та кредитів». Узагальнено види фінансового ризику та чинники його виникнення.

фінансова безпека підприємства, фінансовий ризик, фінансова стійкість, управління

Постановка проблеми. Численні ризики супроводжують діяльність підприємства за умов ринкової економіки з недосконалою конкуренцією. Проблема управління ризиками є одним з ключових напрямків діяльності сучасного суб'єкта господарювання. Водночас, за умов фінансово-економічної кризи, потребує подальшого дослідження проблема вдосконалення системи управління фінансовими ризиками та їхнього впливу на фінансову безпеку підприємства. Скорочуючи ризик, менеджер досягає зниження витрат і цим підвищує ефективність виробництва, управління, а отже й рівень фінансової безпеки суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень. Огляд наукових досліджень показав увагу провідних науковців до даної проблеми, що підтверджує її значення для суб'єктів підприємництва вітчизняної економіки. Корисні в процесі написання статті стали наукові надбання Є. Палиги, В. Гейця, М. Білик, О. Барановського, В. Третяка та інших учених. Вчення про фінансову безпеку підприємства почало свій розвиток порівняно нещодавно, що стало реакцією на сучасні трансформації в економіці, що позначилися на умовах господарювання.

Метою статті є розкриття сутності поняття «ризик», виявлення впливу взаємозв'язку категорій фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу статті. Українська економіка характеризується складністю умов господарювання, що викликана багатьма чинниками. Трансформаційні перетворення затягнуті, нормативні суперечності не владнані, а податкове навантаження залишається значним. У таких умовах українське підприємство постає питання ведення господарства на раціональних засадах, що передбачає мінімізацію ризиків, втрат та максимізацію прибутку. Проте, таке ефективне використання наявних ресурсів можливе лише за чітким дотриманням фінансової безпеки суб'єкта господарювання.

У системі економічної безпеки підприємства виділяють фінансову складову. Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва вчені трактують неоднозначно, часто дотримуються точки зору, яка базується на визначенні фінансової безпеки держави та екстраполюють її на мікрорівень. Білик М. Д. наголошує на тому, що питання фінансової безпеки є системним, оскільки стосується окремих країн, регіонів, господарюючих суб'єктів, економіки, фінансів тощо [1, с. 129]. Фінансова безпека охоплює фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємств, підприємств, організацій, регіонів, окремих секторів економіки,

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому [2, с. 20].

Усі елементи економічної системи є взаємопов'язаними; економічний добробут суспільства не може бути досягнутий без упровадження ефективного господарювання суб'єктів підприємництва. Останнє досягається шляхом проведення урядом виваженої фінансової, грошово-кредитної, монетарної, зовнішньоекономічної політики тощо.

Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, направлено на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності за ймовірності понесення економічного збитку (фінансових втрат) в зв'язку з невизначеністю умов його реалізації.

Аналізуючи економічну безпеку підприємства та найбільш важливі види ризиків з боку виробничої діяльності підприємства, необхідно виділити такі види фінансового ризику та чинники їх виникнення :

1. Ризик неповернення передплати постачальником. Причини: рішення постачальника про тимчасове або кінцеве присвоєння отриманих в якості передплати суми, неможливість їх виплати даному підприємству з причини використання до розірвання договору.

2. Ризик неотримання або несвоєчасного отримання плати за реалізовану продукцію. Причини: прийняття рішення споживачем про використання призначеної для оплати суми на інші цілі, відсутність необхідної суми.

3. Ризик неотримання зовнішніх інвестицій та кредитів. Причини: незадовільні враження інвесторів або кредиторів відносно перспектив та можливостей підприємства, виток негативної інформації, публікація відомостей, що загрожують репутації підприємства, різке падіння курсу акцій підприємства, виступ споживачів з критикою продукції підприємства.

Реалізацію фінансових інтересів підприємства у вигляді методологічної схеми взаємозв'язку основних категорій фінансової безпеки підприємства наведено на рис. 1:

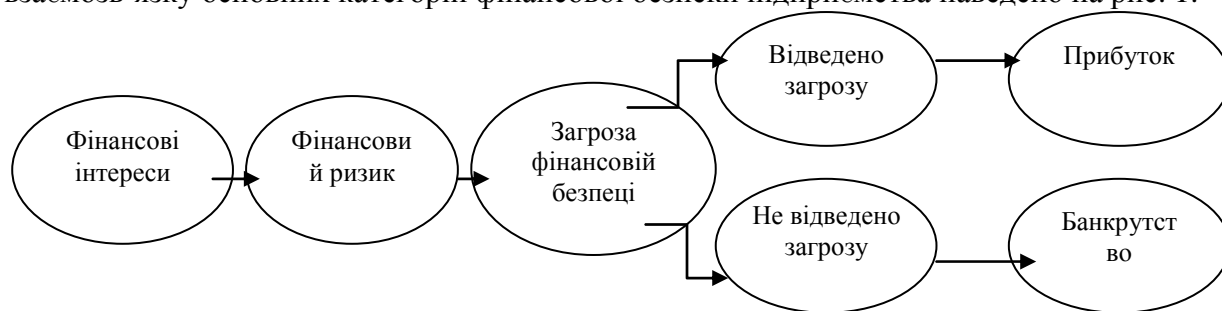

Рисунок 1 – Схема взаємозв'язку категорій фінансової безпеки підприємства

Висновки: Для будь-якого підприємства завжди існують загрози, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Узагальнюючи сучасні підходи до визначення загроз визначено, що для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно:

- високий рівень гармонізації, узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами навколишнього середовища;
- наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії та завдань;
- збалансованість і комплексність фінансових інструментів, що використовуються на підприємстві;
- постійний розвиток фінансової системи суб'єкта господарювання.

Фінансова безпека підприємства – це захищеність його інтересів та пріоритетів; одночасно – це його забезпеченість повною мірою необхідною сумою фінансових ресурсів для провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання, підтримання оптимальних обсягів виробництва та грошових надходжень. Проте, комплексний підхід до визначення даної категорії як у вітчизняній, так і у світовій науковій практиці знаходиться у стадії становлення.

Список літератури

1. Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4(83). – С. 129–133.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський. – К. : Фенікс. – 338 с.
3. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34.
4. Горячева К. В. Фінансова безпека підприємства. Сутність і місце в системі економічної безпеки / Кіра Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67.
5. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І. А. Бланк. – К. : Ельга ; Ніка-Центр, 2004. – 784 с.
6. Гринюк Н. А. Інноваційні підходи до вивчення стану фінансової безпеки підприємств України / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 8–15.
7. Про основи національної безпеки України : Закон України // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 139. – С. 20–21.
8. Палига Є. М. Проблеми та пріоритети корпоративного управління економічною безпекою підприємств видавничо-поліграфічної галузі України / Є. М. Палига, А. М. Штангрет // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 138–145

Одержана 04.12.15

УДК 621.311

В.Б.Бондаренко, асп., Д.М. Лужков, асп., Ю.І. Кондрашов, магістр гр. ЕЕ-14М*
Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення рівня ефективності використання електроенергії за результатами енергоаудиту

Оптимізація режимів електроспоживання та економія в оплаті активної та реактивних енергій досягнуто за результатами комплексного енергоаудиту. Модернізація систем освітлення дозволило скоротити електроспоживання вдвічі.

енергоефективність, економія, електроенергія, енергоаудит

Актуальність роботи. Характерною особливістю більшості електроспоживачів є нерівномірний добовий графік електронавантаження (ГЕН) та наявність енергоємного устаткування. Внаслідок стрімкого збільшення ціни на електроенергію (ЕЕ) загострюється проблема економії сплати ЕЕ шляхом переходу на диференційний облік і відповідного регулювання режиму електровикористання. Таким чином, проведення досліджень з підвищення енергоефективності систем електроспоживання є актуальним.

---

* Науковий керівник: С.В. Серебрянніков, доц., канд. техн. наук

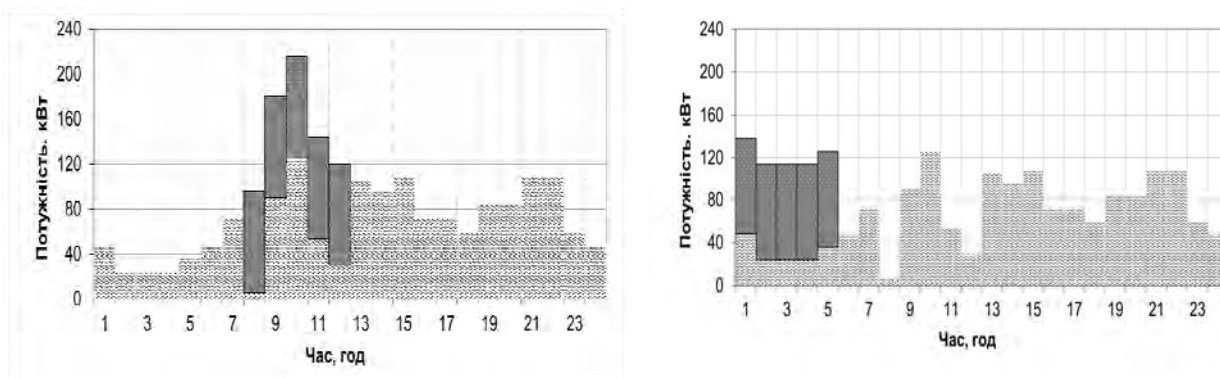
Метою роботи є підвищення енергоефективності використання та розробка пропозицій по енергоощадженню.

Завдання дослідження комплексних заходів з регулювання режиму та електроощадження в системі електропостачання.

Об'єктом дослідження є процеси споживання енергетичних ресурсів.

Результати досліджень. При системному підході до проведення енергетичних досліджень можна виокремити наступні основні етапи: вивчення і аналіз об'єкта, побудова енергобалансу; аналіз ефективності використання енергії; розроблення заходів енергозаощадження (ЕОЗ), економічний аналіз ефективності впровадження ЕОЗ [1].

Для дослідження можливості підвищення енергоефективності обласної лікарні проведено детальний аналіз ГЕН (рис.1а). Встановлено, що пікове навантаження зумовлене наступним: ранішній максимум формується на 25% за рахунок термічного устаткування загальною потужністю понад 100 кВт.

а

б

Рисунок 1 – Добовий графік електричних навантажень: а – до регулювання; б – після перерозподілу термічного навантаження потужністю 90 кВт до нічної зони

Виявлено, що оптимізація добового ГЕН може проводитися за рахунок перерозподілу термічного навантаження потужністю 90 кВт, яке не задіяне у лікувальному процесі і працює впродовж 5 годин (автоклави, дистильатори, дезінфекційні камери, пральні машини, лабораторні парові бані та ін.), з пікової тарифної зони (рис.1а) – до нічної (рис.1б). Обслуговування устаткування, що працюватиме уночі, може здійснюватись медперсоналом, який постійно задіяний до чергування у нічну зміну.

На сьогодні НКРЕ задіяло одноставковий тариф для підприємств на рівні 1,80 грн/кВт-год; за трizonним тарифом діють коефіцієнти 1,8:1,02:0,25 і за двоставковим тарифом – коефіцієнти 1,8:0,35. Для оцінки впливу перерозподілу навантаження за зонами доби на сплату ЕЕ виконаємо аналіз використання одноставкового та диференційованих тарифів для варіанту перенесення навантаження з пікової зони – до нічної, де діє найменша тарифна ставка. Сплата ЕЕ при використанні диференційованих за трьома зонами доби тарифних ставок, визначається за формулою:

$$O_E = W_{\Pi} \cdot T_{\Pi} + W_{\text{НП}} \cdot T_{\text{НП}} + W_{\text{Н}} \cdot T_{\text{Н}}, \quad (1)$$

де $W_{\Pi}, W_{\text{НП}}, W_{\text{Н}}$ – споживання ЕЕ в піковій, напівпіковій та нічній зонах, кВт-год; $T_{\Pi}:T_{\text{НП}}:T_{\text{Н}}=1,8:1,02:0,25$ – тарифні ставки у піковій (8.00-10.00 та 18.00-22.00), напівпіковій (6.00-8.00; 10.00-18.00; 22.00-23.00) та нічній (23.00-6.00) зонах.

Порівняльний аналіз сплати ЕЕ при зсуві навантаження з годин максимуму в ніч і переході з одноставкового тарифу на диференційовані показав, що ефект від переходу залежить від тарифних ставок по зонах доби та кількості енергії, що споживається в даних зонах. Для визначення залежності сплати ЕЕ від ступеня регулювання (кількості споживаної потужності ΔP), прийmemo, що з пікової зони до нічної переноситься енергія: $\Delta W = \Delta P \cdot t = 90 \text{ кВт} \cdot 5 \text{ год}$.

Вплив регулювання на сплату, як функцію $O_3=f(\Delta P)$, приведений на рис.2 (крива 3). Видно, що від моменту переходу на тризонний тариф у діапазоні з $\Delta P=0$ до $\Delta P=58$ кВт лікарня не отримуватиме економії від регулювання. При $\Delta P > 58$ кВт перехід на тризонний дифтариф забезпечуватиме тим більшу економію в сплаті, чим більша ΔP . При переносі до нічної зони $\Delta P_{\text{MAX}}=90$ кВт перехід на тризонний тариф забезпечуватиме місячну економію в сплаті:

$$\Delta O = (O_1 - O_3) \cdot t = (3719,4 - 3405,3) \cdot 30 \text{ дн.} = 9421,5 \text{ грн/міс,}$$

де O_1, O_3 – добова сплата ЕЕ за одноставковим та за тризонним тарифом.

За вартості багатотарифного лічильника у 3000 грн, термін окупності такого регулювання становитиме: $3000 / 9421 \approx 0,3$ міс.

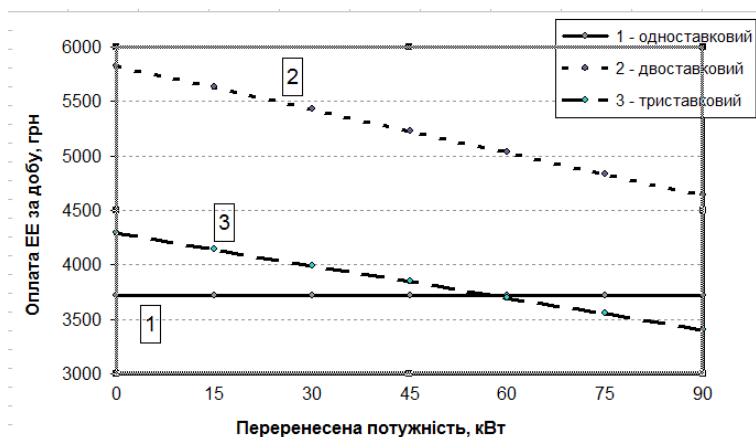

Рисунок 2 – Вплив регулювання режиму електроспоживання на сплату електроенергії:
1 - сплата за одноставковим тарифом; 2 - за двозонним; 3 - за тризонним тарифом

Натомість, крива 2 сплати за двозонним тарифом, як функція $O_2=f(\Delta P)$, лежить суттєво вище за O_1 та O_3 в усьому діапазоні ΔP , що виключає економію від регулювання.

Реактивна електрична енергія споживається при роботі електродвигунів та трансформаторів на створення електромагнітного поля. В лікувальному закладі 4% всієї електричної енергії споживається електродвигунами (вентиляційні системи, привод пральних машин, кондиціонери, тощо).

До встановлення лічильника реактивної енергії розрахунок за реактив вівся пропорційно до спожитій активній енергії. Після встановлення лічильника сплата за реактив зменшилась практично у 5 разів.

З добового графіку реактивної енергії (рис. 1а) видно, що протягом 24 годин споживається не менше 12 квар-год, тому доцільно встановити батарею конденсаторів для компенсації постійної складової у 12 квар.

Аналіз отриманих добових графіків (рис. 3) дозволяє зробити наступні висновки:

– споживання активної потужності значно перевищує споживання реактивної, тобто коефіцієнт потужності доволі високий навіть у нічні години ($\text{tg}\varphi=0,5$), це пояснюється переважанням чисто активного нагрівального навантаження над

навантаженням з магнітними полями, що споживає реактивну потужність (двигуни, електромагнітні ПРА освітлення);

– враховуючи змінний характер споживання реактивної потужності необхідно використовувати автоматичне регулювання потужності конденсаторної установки.

Оберемо конденсаторну установку типу DUCATI 200-М потужністю 40 квар < 48 квар. Конденсаторна установка має три ступені регулювання: 10, 10 і 20 квар та встановлений автоматичний регулятор, що забезпечує регулювання в функції $\cos \varphi$.

Фактичний коефіцієнт потужності споживача в середньому за розрахунковий період визначається формулою:

$$\operatorname{tg} \varphi = \frac{WQ_{\text{сп}}}{WP}, \quad (2)$$

де $WQ_{\text{сп}}$ – споживання реактивної електроенергії за розрахунковий період, квар·год;

WP – споживання активної електроенергії за той же період, кВт·год.

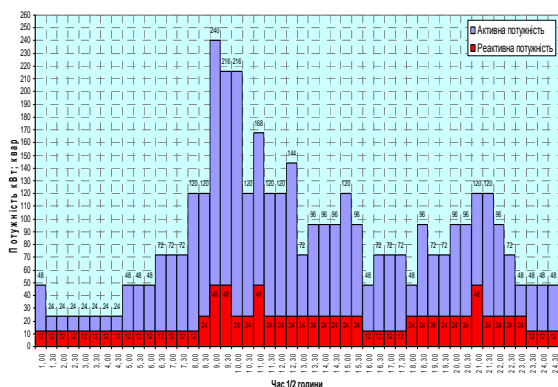
$$\text{Коефіцієнт потужності без компенсації } \operatorname{tg} \varphi = \frac{WQ_{\text{сп}}}{WP} = \frac{14760}{61200} = 0,24.$$

$$\text{Коефіцієнт потужності з компенсацією } \operatorname{tg} \varphi = \frac{WQ_{\text{сп}}}{WP} = \frac{2460}{61200} = 0,04.$$

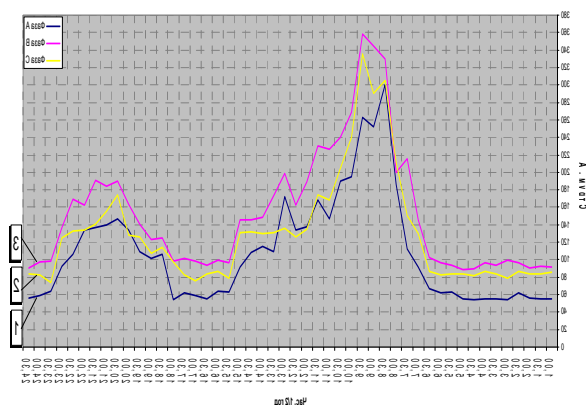
Оскільки $\operatorname{tg} \varphi = 0,04 < \operatorname{tg} \varphi = 0,75$, тому надбавка за недостатнє оснащення мережі підприємства засобами КРП не нараховується.

За вартості установки DUCATI 200-М на 40 квар 637 €, термін окупності конденсаторної установки складає менше 16 місяців.

На сьогоднішній день проблема несиметрії електричних навантажень є досить поширеною, особливо в закладах, де встановлене однофазне обладнання. Паралельно з вимилуванням споживання енергії нами проведено контроль фазних струмів (рис. 3,б).

а

б

Рисунок 3 – 48-схдинковий графік активної та реактивної потужності (а);

добовий графік зміни струму за фазами (б)

На вводі 0.4 кВ трансформаторної підстанції в точці обліку, було заміряно струми по кожній з фаз. В години максимуму навантаження ($t = 9.00$ год) струми дорівнювали:

$$I_A = 263 \text{ A}, \quad I_B = 358 \text{ A}, \quad I_C = 336 \text{ A}.$$

Визначимо додаткові втрати в кабельних лініях при несиметричному навантаженні.

$$I_{\text{сеп}} = \frac{I_A + I_B + I_C}{3} = \frac{263 + 358 + 336}{3} = 319 \text{ A.} \quad (3)$$

Середньоквадратичний коефіцієнт несиметрії N_n^2 складатиме:

$$N_n^2 = \frac{I_A^2 + I_B^2 + I_C^2}{3 \cdot I_{\text{сеп}}^2} = \frac{263^2 + 358^2 + 336^2}{3 \cdot 319^2} = 1,016. \quad (4)$$

Коефіцієнт додаткових втрат електричної енергії від несиметрії:

$$K = N_n^2 \left(1 + 1,5 \frac{r_0}{r_\phi} \right) - 1,5 \frac{r_0}{r_\phi} = 1,016 \left(1 + 1,5 \frac{0,0992}{0,0495} \right) - 1,5 \cdot \frac{0,0992}{0,0495} = 1,06, \quad (5)$$

де K - коефіцієнт, який показує додаткові втрати від несиметрії, тобто в даному випадку додаткові втрати складають 6 %;

r_0 - опір нульового проводу;

r_ϕ - опір фази.

Втрати потужності:

$$\Delta P_{\text{KL}} = 3 \cdot n \cdot I_{\text{сеп}}^2 \cdot r_\phi \cdot K \cdot 10^{-3} = 3 \cdot 2 \cdot 319^2 \cdot 0,0495 \cdot 1,06 \cdot 10^{-3} = 32,1 \text{ кВт} \quad (6)$$

Додаткові втрати електричної енергії від несиметрії:

$$W_p^{\text{нес}} = W_p^{\text{нес}} \cdot (K - 1) = 32,1 \cdot 2904 \cdot (1,06 - 1) \cdot 10^{-3} = 5,6 \text{ кВт} \cdot \text{год} \quad (7)$$

Одним із методів зменшення додаткових втрат електричної енергії від несиметрії навантаження є встановлення фільтросиметруючого пристрою (ФСП). ФСП призначений для підвищення якості електроенергії, забезпечення електромагнітної сумісності силового і електронного устаткування, надійності електроживлення. Встановимо ФСП марки ФСП-АТСТС-400/0,5-УХЛ4 на шинах 0,4 кВ.

Системи **освітлення** лікарні споживають 35% всієї використаної електроенергії в рік.

Аналіз системи освітлення лікарні показав, що значна кількість освітлювальних приладів є технічно застарілими та неефективними. Впровадження ЕОЗ шляхом заміни встановлених світильників з лампами розжарювання на енергоефективні системи освітлення (світильники з люмінесцентними лампами) дозволить зекономити близько 50% енергії (рис. 4 а).

Експериментальні вимірювання освітленості в приміщеннях, які вирізняються значною висотою стелі, показали, що для економії енергії необхідно розташовувати світильники на тросовому підвісу. При цьому зростає освітленість нормованої поверхні (рис. 4 б) та зменшується кількість світильників. Відповідно до СНІП 23-05-95 [2] світильники, які розміщуються під стелею в приміщеннях лікувальних закладів, повинні бути розташовані на висоті не нижче 1,7...2,2 м від рівня робочої поверхні.

З рисунку 4б видно, що освітленість швидко зменшується з відстанню L , тому для забезпечення необхідного освітлення в 300 лк за коефіцієнту запасу $K_{зан} = 1,5$ світловий потік світильника:

$$\Phi = \frac{E_H \cdot K_{зан} \cdot S \cdot Z}{N \cdot \eta} = \frac{300 \cdot 1,5 \cdot 18 \cdot 1,1}{4 \cdot 0,41} = 5433 \text{ лм}, \quad (8)$$

де коефіцієнт z вводять, щоб в жодній точці отримати освітленість не нижчу за нормовану ($z = 1,15$ при індивідуальній установці світильника і $z = 1,1$ при установці групи світильників [3]).

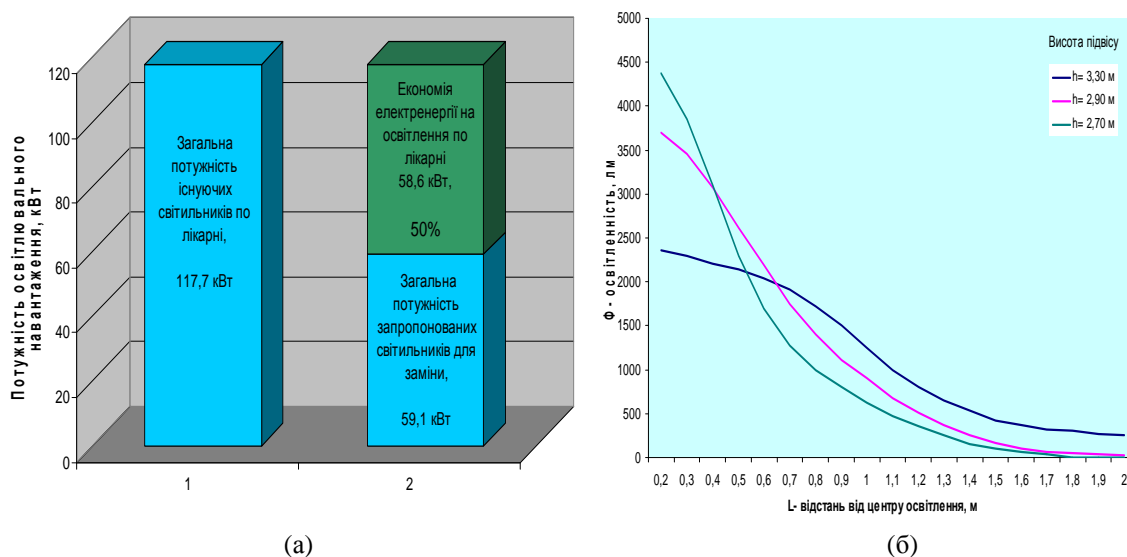

Рисунок 4 – (а) - економія при заміні освітлювальних установок на ефективні; (б) - експериментальна залежність освітленості нормованої поверхні ($h_{норм.} = 0,8$ м) від висоти підвісу ($h = 3,30; 2,90; 2,70$ м) растрового світильника ($0,018$ кВт $\times$ 4), та відстані L , від центру освітленості при висоті приміщення $H=4,3$ м.

Визначаємо відхилення фактичної освітленості від нормованої:

$$\Delta E = \frac{\Phi_{св} - \Phi}{\Phi} \cdot 100\% = \frac{5300 - 5433}{5433} \cdot 100 = -3\%; \quad (9)$$

$\Delta E = -3\%$, що допустимо (не виходить за межі $-10 \dots +20\%$ [3]).

Розташування світильників, їх потужність і висота підвісу визначаються індивідуально для кожного приміщення.

Якщо для освітлення використовуються люмінесцентні лампи, то ними споживається реактивна потужність:

$$Q_{роз} = P_{роз} \cdot \text{tg}\varphi = 269,3 \cdot 0,48 = 129,3 \text{ вар}, \quad (10)$$

де $\text{tg}\varphi$ відповідає характерному для даних джерел світла коефіцієнту потужності $\cos\varphi$, для люмінесцентних ламп $\cos\varphi=0,9$, для ламп ДРЛ, які включаються без конденсаторів $\cos\varphi=0,5$, для ламп розжарення $\cos\varphi=1$.

Результати світлотехнічного розрахунку заносяться до таблиці 1.

При цьому спостерігається суттєве зменшення потужності освітлювальних приладів з 32,2 кВт до 15,4 кВт, тобто – на 48%.

Замінивши старі системи освітлення на нові енергоефективні (вартість світильника з лампами складає 240 грн, вартість встановлення світильника 60 грн), можна одержати економію електроенергії ΔE .

Економія сплати електроенергії за рік: $\Delta K = 415245,6 - 208504,8 = 206740,8$ грн.

Вартість придбання та встановлення N нових системи освітлення:

$B = N \cdot \Delta E = 821 \text{ шт} \times (240 + 60) = 246300$ грн.

Таблиця 1 – Корекція висоти підвісу світильника по приміщеннях лікувального корпусу .

№ з/п	Розташування однотипних світильників	Реальна заміряна висота підвісу однотипних світильників	Розрахункова висота підвісу $h_c = 0,2 \cdot (H - h_{\text{роб.н.}})$
1	Поверх №1	0,4	0,7
2	Поверх №2	0,4	0,5
3	Цокольні приміщення	0,4	0,4

Строк окупності складає: $CO = B/\Delta K = 246300/206740,8 \approx 1,2$ роки.

Розроблене освітлення дозволило скоротити енергоспоживання на освітлення майже удвічі та забезпечити необхідну освітленість, передбачену СНіП та ДБН.

Зважаючи на те, що останнім часом все більше рекламуються світлодіодні джерела світла, нами проведено порівняльний аналіз різних ламп. Для обґрунтування доцільності заміни світильників з люмінесцентними лампами (ЛЛ) світлодіодними було досліджено світлові характеристики зразків світлодіодних ламп (СДЛ) .

Вимірювання, проведені для трьох видів СДЛ показали, що:

– при роботі прозорої СДЛ типу РНТ8Т8СНWP20RS з колірною температурою 4750К на робочій поверхні утворюється яскраве смугасте світлове поле з чергуванням жовтих та білих смуг;

– при роботі світильника з 4-ма світлодіодними стрічками довжиною 1200 мм на робочій поверхні утворюється нерівномірне світлове поле з чергуванням сірих та білих смуг;

– рівномірне світлове поле створює лише матова СДЛ типу РНТВ-10W з колірною температурою 4750К, але при цьому вона має вдвічі менший світловий потік, ніж лампа типу РНТ8Т8СНWP20RS;

– у відбитому розсіяному світлі всіх СДЛ домінує блакитно-салатова складова.

Виміряні за допомогою люксметра типу LX1010BS залежності освітленості E від відстані L_{pn} між робочою поверхнею та світильником з ЛЛ потужністю 18Вт і СДЛ, наведені на рис. 5.

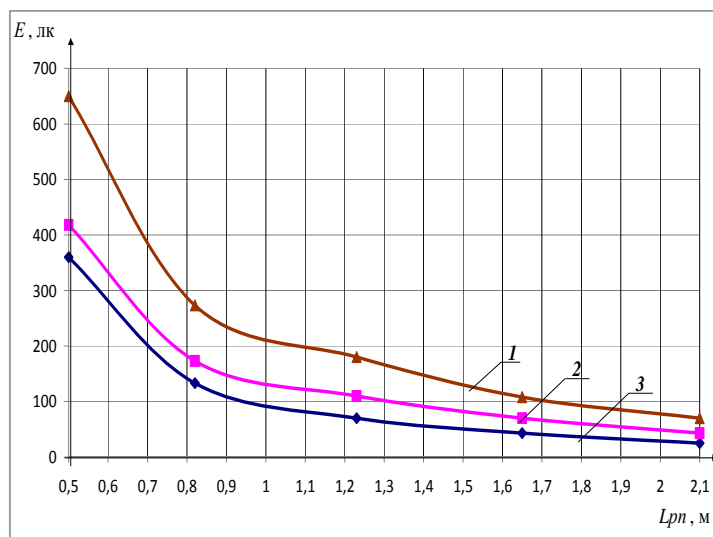

Рисунок 5 – Залежності освітленості E від відстані $L_{рп}$ між робочою поверхнею та світильником:
1 - прозора СДЛ (PHT8T8CNWP20RS); 2 - матова СДЛ (PHTB-10W); 3 - ЛЛ (ЛД-20-1)

Загальна економія при заміні світильників з ЛЛ на світлодіодні складається із суми двох чинників: економії електроенергії і експлуатаційних витрат за умови, що їх світлотехнічні параметри однакові. За розрахунками строк окупності при заміні люмінесцентних ламп становить 5,17 років.

Кутові характеристики світлових потоків від ЛЛ та СДЛ схожі за конфігурацією, але сила світлового потоку світлодіодної лампи (130...260 кД) перевищує потік люмінесцентної лампи (80...155 кД) майже вдвічі. Особливістю СДЛ є і те, що її світловий конус є ширшим у порівнянні з ЛЛ. Основним недоліком світлодіодних ламп є наявність у відбитому розсіяному світлі блакитної складової, яка є небезпечною для сітківки ока, особливо молоді до 20 років. Крім того, на сьогодні світлодіодні лампи дорожчі за люмінесцентні.

Загальні висновки:

1. Енергетичні дослідження технологічного ресурсу лікарні показали можливість перенесення деяких технологічних операцій (дезінфекція, дистиляція, прання тощо) загальною потужністю 90 кВт до нічної зони. Порівняння сплати за діючими диференційованими тарифами свідчить про неефективність двозонного тарифу та доцільність застосування тризонного, перехід на який дозволить економити 8,5% в сплаті.

2. Після встановлення лічильника реактивної енергії сплата зменшилась практично у 5 разів. З добового графіку реактивної енергії видно, що підвищити енергоефективність режимів реактивної потужності можливо шляхом використання компенсуючих пристроїв з системою автоматичного керування.

3. Наявність однофазних силових навантажень в системі викликає несиметрію фазних струмів та призводить до додаткових втрат в мережах споживачах. Одним із методів зменшення втрат електричної енергії від несиметрії навантаження є встановлення фільтросиметруючого пристрою.

4. Модернізація систем освітлення шляхом оптимізації висоти підвісу над робочою поверхнею та впровадження новітніх світлодіодних джерел освітлення дозволило скоротити електроспоживання вдвічі.

Список літератури

1. Плешков П.Г. Энергозаощадження в регульованих електроприводах з перетворювачами частоти на IGBT-транзисторах / П.Г. Плешков, С.В. Серебренніков, І.О. Переверзев, В.Б. Бондаренко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Технічні науки. Вип.101 «Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України». – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С.88–89.
2. СНіП 23-05-95. Естественное и искусственное освещение. Нормы проектирования.
3. Плешков П.Г., Проектування електричного освітлення промислових підприємств: Навчальний посібник // Н.Ю. Гарасьова, І.В. Коновалов, В.Ф. Мануйлов – Кіровоград. РВЛ КНТУ, 2008. –232 с.

Одержано 21.12.15

УДК 330.322

Д.С.Коренюк, студ. гр. ФК-14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління інвестиційною діяльністю підприємства

У статті досліджено підходи до розуміння сутності управління інвестиційною діяльністю, на основі чого встановлено основні сутнісні ознаки цього поняття. Приділяється увага таким категоріям, як моніторинг інвестиційної діяльності, інвестиційний контролінг.

інвестиційна діяльність, управління інвестиційною діяльністю, стратегічне управління інвестиційною діяльністю

Актуальність теми. Управління інвестиційною діяльністю в сучасних умовах є найважливішим елементом загальної системи управління. Зміни в управлінні інвестиційним процесом на підприємствах обумовлюють ситуацію, коли кожний інвестор повинен сам ухвалювати рішення про ефективність і доцільність тих чи інших інвестицій. Для цього він повинен бути озброєний системою різноманітних методів і прийомів для вибору найкращого рішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розвиток аналізу та підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємств зробили провідні вітчизняні вчені-економісти: М. Білик, І. Бланк, Ю. Воробйов, В. Геєць, В. Гриньова, В. Грідасов, О. Данілов, С. Кривченко, Я. Крупка, Г. Куліш, Т. Майорова, М. Назарчук, А. Пересада, С. Реверчук, П. Рогожин, Б. Стеценко, О. Терещенко, В. Федоренко, Л. Червова, В. Шевчук. Незважаючи на численні дослідження, присвячені формуванню теоретико-методичних засад інвестиційної діяльності підприємств, недостатньо вивченими залишаються особливості управління реалізацією інвестиційних процесів.

Мета дослідження. Мета статті полягає у розвитку та удосконаленні теоретичних засад управління інвестиційною діяльністю на рівні підприємства з одночасним дослідженням шляхів підвищення його ефективності та обґрунтування доцільності інвестиційної діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи зміст наукових статей, опублікованих у провідних економічних журналах і збірниках наукових праць, можна

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

звернути увагу на те, що розглядаються лише окремі аспекти інвестиційної діяльності, а саме: джерела, чинники нагромадження інвестиційних ресурсів, структура їхнього використання, оптимізація структури, сфери інвестиційної діяльності, визначення інвестиційної привабливості об'єктів і тощо.

Так, А. Білий, говорячи про стан інвестиційної діяльності, веде мову лише про такий її аспект, як виділення «отдельных технологических объектов... для внедрения инвестиций». Очевидно, інвестиційна діяльність не може обмежуватися виділенням об'єктів інвестування, оскільки головним тут є не виділення об'єктів, а мобілізація інвестиційних ресурсів. До того ж необхідно їх ефективно використати, щоб реалізувати мету інвестування. Мацука В. вважає, що «...инвестиционная деятельность играет ключевую роль в системе современных... экономических отношений и оказывает значительное влияние ...на экономическое развитие всех стран и регионов мира» [2, с. 421]. Проте позиція цього вченого щодо сутності інвестиційної діяльності також зводиться до інвестування, що досить звужує зміст поняття.

Соколов М., виділяючи «ряд важливих загальних закономірностей в інвестиційній діяльності», узагалі ототожнює це поняття з інвестиційною політикою й інвестуванням [3, с. 129-130]. Із таким підходом навряд чи можна погодитися. Оскільки інвестиційна (й інша) політика реалізується за допомогою інвестиційної (й іншої) діяльності. Інвестиційну діяльність не можна ототожнювати з інвестуванням, бо інвестування – це вже процес безпосередньої реалізації інвестиційних ресурсів. Але їх насамперед необхідно мобілізувати, а далі – управляти процесом інвестування, щоб забезпечити відповідний ефект. Разом із тим, варто погодитися, що основною складовою інвестиційної діяльності, дійсно, є сам процес інвестування.

Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення та полягає у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості й якості усіх елементів системи продуктивних сил суспільства. Інвестиції в широкому розумінні можна визначити як витрати ресурсів, що здійснюються з метою одержання в майбутньому користі або прибутку. У такому розрізі рішення про вкладання інвестицій відрізняються від рішень, спрямованих на споживання, для яких характерним є одержання тільки негайної корисності [1].

Метою управління інвестиційною діяльністю є:

- відображення майбутнього стану економіки завдяки обсягам інвестицій у виробництво;
- забезпечення потрібної прибутковості та терміновості досягнення цілей;
- розробка стратегій інвестиційної діяльності;
- аналіз економічного стану підприємства та доцільність залучення інвестицій;
- визначити слабкі і сильні сторони підприємства;
- визначення шляхів розвитку підприємства, що займається певним видом діяльності, характерних саме йому і т.д. [2].

Стратегія управління інвестиціями повинна відповідати вимогам антикризового управління фінансами підприємства та передбачати раціоналізацію обороту обігових коштів та оптимізацію структури джерел їхнього фінансування; забезпечення своєчасного оновлення поза оборотних активів і високу ефективність їхнього використання; вибір та реалізацію найефективніших шляхів розширення обсягів активів для забезпечення основних напрямків розвитку; забезпечення необхідного рівня самофінансування свого виробничого розвитку за рахунок прибутку, оптимізації податкових платежів, ефективної амортизаційної політики; забезпечення найефективніших та найдоцільніших умов залучення позикових коштів у відповідності

з потребами підприємства, які виникли. Щоб вижити, підприємство застосовує різні методи управління, які передбачають:

- розпорошення ризику, тобто здійснення своїх операцій не на одному, а на кількох ринках, а також виробництво цілого ряду товарів широкого асортименту;
- адаптацію до умов, що змінюються, тобто інвестування в маркетинг, пошук можливостей випуску нових товарів для того, щоб оперативно реагувати на зміну зовнішнього середовища;
- пасивний маркетинг, тобто відмова від наступу на позиції конкурента, а звідси – відсутність ризику зустрічного удару;
- цільові відрахування з прибутку, тобто створення відповідних резервів в результаті успішної комерційної діяльності на “чорний день” [3].

Основою метою інвестиційної діяльності підприємства є забезпечення найбільш ефективних шляхів розширення активів підприємства з позицій перспектив його розвитку й збільшення його ринкової вартості. З урахуванням цього зміст інвестиційної діяльності підприємства можна сформулювати таким чином: він являє собою частину загальної фінансової стратегії, що полягає у виборі та реалізації найбільш ефективних шляхів розширення обсягів активів підприємства для забезпечення основних напрямків його розвитку.

Регулювання процесу розробки та реалізації інвестиційних рішень підприємства може здійснюватись за допомогою відповідного механізму, який включає такі елементи: ринковий механізм регулювання інвестиційної діяльності підприємства, державне нормативно-правове регулювання, систему методів управління інвестиційною діяльністю та внутрішнього регулювання її окремих аспектів.

Ефективність системи управління буде досягатись за рахунок покращення інвестиційної діяльності в основних її частинах: організаційна забезпеченість, інформаційна забезпеченість, планування, контроль, моніторинг інвестиційних проектів, проведення фінансових та економічних розрахунків, оцінка ефективності.

Організаційне забезпечення, включає взаємопов'язану сукупність структурних підрозділів підприємства, які забезпечують розробку та прийняття рішень щодо управління інвестиційною діяльністю й несуть повну відповідальність за реалізацію цих рішень.

Вагоме місце в системі управління інвестиційною діяльністю підприємства належить контролю, основними принципами побудови якого є:

- направленість на реалізацію інвестиційної стратегії;
- орієнтованість на стандарти;
- відповідність методів контролю методам аналізу та планування;
- своєчасність проведення контролю дозволяє усувати поточні відхилення до того, як вони можуть прийняти серйозний характер;
- гнучкість та простота побудови;
- економічність передбачає рівність обсягів видатків щодо розміру ефекту, який може бути досягнутий в процесі його здійснення.

Основними видами контролю інвестиційної діяльності є стратегічний, поточний та оперативний. Моніторинг інвестиційних проектів – це механізм проведення постійного нагляду та контролю за процесом освоєння інвестицій, що посідає значне місце у процесі управління інвестиційною діяльністю. Загальний моніторинг проекту здійснює інвестор (замовник) або від їх імені дирекція підприємства, що будується. Існує 3 види моніторингу: фінансовий, маркетинговий, технічний [1].

Управління інвестиційною діяльністю передбачає необхідність проведення фінансово-економічних розрахунків, які пов'язані з потоками грошових коштів в різні

періоди. Вирішальною при цьому є оцінка вартості грошей, яка з часом змінюється з урахуванням норми прибутку на фінансовому ринку. Усі фінансово-економічні розрахунки повинні враховувати темпи інфляції, яка з часом знецінює вартість грошових коштів. Це викликає необхідність реального відображення вартості інвестиційних активів і грошових потоків підприємства та забезпечення.

На інвестиційну діяльність підприємства значно впливає ризик, який виявляється як ризик, що пов'язаний з формуванням прибутковості інвестиційних операцій. Врахування ризику вимагає серйозної уваги з боку керівників підприємства, оскільки є постійно діючим фактором, який необхідно передбачати в процесі прийняття всіх управлінських рішень щодо інвестиційної діяльності. Рівень інвестиційного ризику може бути оцінений за допомогою економіко-статистичних, експертних або аналогових методів.

Управління інвестиційною діяльністю передбачає необхідність проведення розрахунків грошових коштів з урахуванням ліквідності як для майбутньої, так і для теперішньої їх вартості. Тому залишається одне: знайти найдешевший проект, тобто найбільш ефективний спосіб здійснення затрат для досягнення поставленої мети.

Дотримання єдиних методологічних, методичних, операційних та соціально-етичних принципів оцінювання ефективності інвестицій дозволяє забезпечити високі темпи розвитку та прибутковості господарської діяльності, економічну обґрунтованість проектів, що слугує збалансуванню інтересів підприємства та регіону, в якому провадиться економічна діяльність.

Обґрунтування доцільності інвестицій має забезпечуватися рівнем кваліфікації експертів та якістю інструментарію для ухвалення інвестиційних рішень. У вітчизняній економічній науці не приділяється належна увага дослідженню методичних проблем розрахунку вартості капіталу в сучасних умовах господарювання. Поряд із традиційними для розвинутої ринкової економіки методами оцінки необхідний пошук нових підходів, які можуть бути використані в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища підприємства.

Управління інвестиційною діяльністю підприємства не зводиться тільки до фінансування поточних інвестиційних потреб підприємства. У сучасних умовах все більше керівників пріоритетного значення надає формуванню перспективних напрямів інвестиційної діяльності підприємства, ефективним інструментом чого є стратегічне планування. Стратегічне планування інвестиційної діяльності являє собою найбільш складну форму планування. Ця складність зумовлена, насамперед, довгостроковим періодом здійснення стратегічного планування й виникаючою звідси високою мірою непередбачуваності реалістичності планових рішень. Підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю з урахуванням невизначеності залежить від: оптимального поєднання централізації і децентралізації управління інвестиційною діяльністю; науковості процесу організації аналітичного забезпечення управління інвестиційною діяльністю; вироблення нових цілей і завдань щодо вдосконаленню організації аналітичного забезпечення методичного апарату управління інвестиційною діяльністю; безперервне вдосконалення управління інвестиційною діяльністю; взаємодія і розумна регламентація; постійність та незмінність аналітичного забезпечення й інформаційної достатності управління інвестиційною діяльністю; відповідність характеру роботи потенційним можливостям та спроможностям виконавця; безперервність підвищення кваліфікації менеджерів по управлінню інвестиційною діяльністю.

Висновки. Основною метою інвестицій на підприємстві є забезпечення різних форм довготермінового розвитку підприємства і нагромадження його капіталу, а

поняття інвестиційної діяльності підприємства доцільно визначати як сукупність операцій, пов'язаних із реалізацією інвестиційних проектів для отримання довготермінового зростання його ринкової ціни. Для підвищення якості роботи по управлінню інвестиційною діяльністю на підприємствах доцільно автоматизувати процеси інвестиційної діяльності та створити оптимальну систему оперативного управління інвестиційною діяльністю, що буде формуватись з підсистем планування, організації та контролю за інвестиціями, які у свою чергу будуть контролюватись менеджментом підприємства для забезпечення ефективного та стабільного соціально-економічного розвитку з можливістю у перспективі проводити постійну адаптацію підприємства до змінних умов зовнішнього середовища.

Список літератури

1. Білий А. Стан і перспективи інвестиційної діяльності в вугільній промисловості Донецької області / А. Білий // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: Сб науч. праць. - Донецьк: ДонНУ, 2002. - Ч. 1. - С. 9-11.
2. Мацука В. Методи регулювання міжнародної інвестиційної діяльності на національному рівні / В. Мацука // Проблеми зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: Сб науч. праць. - Донецьк: ДонНУ, 2002. - Ч. 2. - С. 421-423.
3. Соколов Г. Активізація інвестиційної діяльності на підприємствах вугільного машинобудування / Г. Соколов // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: Сб науч. праць. - Донецьк: ДонНУ, 2002. - Ч. 1. - С. 129-133.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух Копійчаної коштів»: положення Міністерства фінансів України от 31.03.1999 р. - № 0391.
5. Бульбах Н. В. Форми державного регулювання інвестиційної діяльності / Н. В. Бульбах // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2005. – № 1. – С. 41–45.
6. Чорна М. В. Формування ефективної інвестиційної політики підприємства : монографія / М. В. Чорна, С. В. Глухова. – Х. : ФО-П Шейніна О.В., 2010. – 210 с.
7. Черваньов Д. М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств : навч. посіб. / Д. М. Черваньов. – К. : Знання-Прес, 2013. – 622 с.
8. Пешко А. В. Інвестиційна стратегія управління компанією [Електронний ресурс] / А. В. Пешко, А. В. Назаренко // Державне будівництво. — 2007. — № 1 (ч. 2). — Режим доступу : <http://www.kbua.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/01.pdf>.
9. Гребінчук О. М. Стратегічне, тактичне та оперативне управління виробництвом машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / О. М. Гребінчук // Ефективна економіка. — 2010. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=349>.
10. Тимошик Н. С. Особливості оперативного управління фінансовими інвестиціями / Н. С. Тимошик // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.15. — С. 278–283.

Отримано 10.12.15

УДК 658.15

В. В. Делюрман, студ. гр. ФК-14-1м*

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні аспекти управління активами підприємства

У статті розглянуто та узагальнено наукові підходи щодо визначення сутності активів та головної мети управління ними. Визначено базові принципи та основні завдання управління активами, а також охарактеризовано етапи управління, які б давали можливість його реалізовувати в практичних умовах.

активи, управління активами, мета управління активами, принципи управління активами, етапи управління активами

В умовах наростання в Україні економічної кризи постає питання щодо створення нових підходів до управління економікою як на макрорівні, так і на рівні окремого підприємства. Особливого значення набувають проблеми створення нових механізмів управління активами, які б відповідали сучасним умовам господарювання, а також забезпечували б достатній рівень платоспроможності, ліквідності та прибутковості. Тому на даний момент одним із найактуальніших завдань у напрямку забезпечення стабільності та фінансової стійкості вітчизняних підприємств є формування чіткого поняття управління активами, принципів, на яких має базуватися таке управління.

Поняття активів, мети та принципів управління активами на рівні підприємства досліджуються у працях зарубіжних та вітчизняних вчених: І. Бланка, Ю. Брігхема, В. Ковальова, Г. Кірейцева, Г. Крамаренко, А. Поддєрьогіна, Є. Стоянової, Є. Терещенко, О. Філімоненкова, В. Шелудько та інших. Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень із зазначеної тематики процес управління активами потребує подальшого дослідження.

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів управління активами підприємства.

Управління активами є однією із важливих складових системи фінансового менеджменту підприємства, оскільки обсяг та структура активів суттєво впливають на основні показники фінансово-господарської діяльності даного підприємства та в цілому на ефективність його діяльності.

Для визначення сутності категорії «управління активами» потрібно охарактеризувати такі поняття як: «активи» і «управління». Щодо визначення активів, то існують різні теоретичні підходи (табл. 1).

При характеристиці активів як об'єкта власності підприємства, більшість авторів роблять спробу розкрити зміст основних складових активів, на які розповсюджується право власності. Проте вони не акцентують увагу на визначенні головної мети використання активів, а саме збільшення економічних вигод у майбутньому. Представники другої концепції вважають, що активи є об'єктом обліку. При цьому

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Н.А. Іщенко

майже всі автори вказують, що активи є частиною бухгалтерського балансу. В концепції економічного потенціалу автори акцентують на роль активів у забезпеченні основної мети діяльності підприємства – отримання максимального прибутку.

Таблиця 1 - Наукові підходи до визначення терміну «активи»

Головна критеріальна характеристика	Автори	Визначення
Власність підприємства	Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова [6]	Активи – це всі види майна підприємства, що належать йому на праві власності й використовуються для здійснення статутної діяльності.
	С. В. Рижиков, В. Г. Золотогоров [5]	Активи – це власність юридичної особи (підприємства), що має грошову вартість, яку підприємство може використовувати для здійснення підприємницької діяльності.
	В. В. Григорьев, І. М. Островкін [3]	Активи – це будь-яка річ, що має вартість і належить підприємству.
Об'єкт обліку	В. А. Новіков [10]	Активи – це частина бухгалтерського балансу, що відображає в грошовому вираженні матеріальні та нематеріальні цінності, які належать підприємству, та характеризує їх склад, розміщення та використання.
	С. Н. Щаділова [18]	Актив балансу відображає напрям використання капіталу, тому він поділяється на основний і оборотний.
Економічний потенціал	А. М. Поддєрьогін [14]	Активи – це ресурси, які перебувають у розпорядженні підприємства і використання яких веде до збільшення економічних вигід у майбутньому.
	Л. І. Шваб [16]	Активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких призведе до отримання економічних вигід у майбутньому.
	І. О. Бланк [2], І. Д. Фаріон [12], О. С. Філімоненков [13]	Активи – це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються у господарській діяльності з метою отримання прибутку.
	В. М. Шелудько [17]	Активи підприємства – це майно в його матеріальній і нематеріальній формах, придбане підприємством за рахунок власних або залучених ресурсів, що перебувають у його розпорядженні та призначені для використання у фінансово - господарській діяльності з метою отримання прибутку.

Проаналізувавши та узагальнивши всі подані визначення, під поняттям «активи» слід розуміти економічні ресурси підприємства у формі матеріальних і нематеріальних цінностей, ефективне формування і використання яких приведе до економічних вигод у майбутньому.

Під категорією «управління» слід розуміти сукупність сучасних, прогресивних форм і методів управління економічними об'єктами, що сприяють економічній оптимізації й результативності [9].

Поділяючи думку І.О. Бланка, слід визначити, що управління активами підприємства являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з їх формуванням, ефективним використанням у різних видах діяльності підприємства та організацією їх обороту. Ефективне управління активами підприємства забезпечується реалізацією низки принципів, основними з яких є [2]:

1. Взаємозв'язок із загальною системою управління підприємством. Забезпечення ефективності всіх сфер діяльності підприємства прямо або опосередковано пов'язане із забезпеченням високопродуктивного використання активів. Управління активами тісно пов'язане з усіма іншими напрямками фінансового менеджменту, з операційним, інвестиційним, інноваційним і деякими іншими видами функціонального менеджменту.

2. Комплексний характер формування управлінських рішень. Всі управлінські рішення в області формування і використання активів найтіснішим чином взаємопов'язані і мають прямий або непрямий вплив на кінцеві результати фінансової діяльності в цілому. Тому управління активами повинне розглядатися як комплексна керуюча система, що забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких вносить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства.

3. Високий динамізм управління. Навіть найбільш ефективні управлінські рішення в області формування або використання активів, розроблені та впроваджені на підприємстві в попередньому періоді, не завжди можуть бути повторно використані на наступних етапах його фінансово-господарської діяльності. Протягом певного проміжку часу змінюються внутрішні умови функціонування підприємства, особливо на етапах переходу до наступних стадій його життєвого циклу. Тому система управління активами повинна характеризуватися високим динамізмом, що враховує зміну факторів зовнішнього середовища, потенціалу формування фінансових ресурсів, темпів економічного зростання, форм організації виробничої та фінансової діяльності, фінансового стану й інших параметрів функціонування підприємства.

4. Варіативність підходів при розробці окремих управлінських рішень. Реалізація цього принципу передбачає, що підготовка кожного управлінського рішення в сфері формування активів, їх використання в фінансово-господарській діяльності повинна враховувати альтернативні можливості дій. При наявності альтернативних проектів управлінських рішень у цій області їх вибір для реалізації повинен бути заснований на системі критеріїв, що визначають фінансову стратегію або конкретну фінансову політику підприємства в сфері функціональних систем управління. Система таких критеріїв у галузі управління активами встановлюється самим підприємством.

5. Орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства. Якими б ефективними не видалися ті чи інші проекти управлінських рішень у галузі використання активів в операційному або інвестиційному процесі в поточному періоді, вони повинні бути відхилені, якщо вони вступають у протиріччя з місією (головною метою діяльності) підприємства, стратегічними напрямками його розвитку, підбивають економічну основу ефективнішого використання активів у наступному періоді.

З урахуванням змісту і принципів управління активами формуються його цілі та завдання. При визначенні головної мети управління активами підприємства можна виділити три підходи (табл. 2).

Таблиця 2 – Основні підходи до визначення головної мети управління активами підприємства

Підхід	Вчені	Основна мета управління активами підприємств
Теорія максимізації добробуту власників.	І. О. Бланк [2]	Забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періоді.
	Г. О. Крамаренко О. Є. Чорна [7]	Управління вартістю підприємства в інтересах його власників.
	В. М. Шелудько [17]	Забезпечення добробуту акціонерів, максимальних та стабільних прибутків.
	Ж. М. Довгань [4]	Формування благополуччя акціонерів і управління ризиками.
Теорія максимізації прибутку.	Є. І. Шохін [15]	Максимізація коштів підприємства завдяки вибору способів фінансування, проведення відповідної дивідендної політики і мінімізації ризиків при отриманні чистого прибутку.
	О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. В. Сиротян [1]	Пошук реальних шляхів отримання достатніх прибутків та мінімізації ризиків.
Теорія максимізації зростання.	А. М. Поддєрьогін [14]	Максимізація ринкової вартості підприємства.
	Л. В. Кузьменко, В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова [8]	Підвищення ринкової вартості підприємства або його акцій.
	Н. В. Смирнова [11]	Максимізація ринкової вартості активів підприємства для забезпечення добробуту власників, працівників, споживачів та держави.

Стосовно теорії максимізації добробуту власників підприємств в сучасних умовах вона не завжди на практиці виправдовує себе з точки зору синергійної взаємодії внутрішнього та зовнішнього середовищ діяльності організації. Так, часто інтереси власників підприємства в досягненні максимального добробуту суперечать інтересам його працівників, інтересам споживачів, держави, навколишнього природного середовища і, навіть, інколи стратегічним інтересам самого підприємства.

Більшість вчених погоджується, що і забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періоді, і раціональне використання активів для створення ринкової вартості, здатної покрити всі витрати, і забезпечення прийнятної рівня доходів, отримують конкретне вираження в забезпеченні максимізації ринкової вартості підприємства, що реалізує кінцеві фінансові інтереси його власників.

Точка зору про те, що основною метою діяльності підприємств стає максимальний обсяг прибутку протягом певного періоду часу, є дещо спрощеним, оскільки не враховує важливі обставини. Адже максимізація ринкової вартості підприємства далеко не завжди автоматично досягається при максимізації його прибутку.

Отже, виходячи із вищенаведених визначень головною метою управління активами підприємства є забезпечення максимального добробуту власників підприємства у майбутньому, шляхом максимізації ринкової вартості підприємства.

У процесі реалізації своєї головної мети управління активами спрямоване на вирішення таких основних завдань [2].

1. Формування достатнього обсягу і необхідної структури активів, що забезпечать виконання заданих темпів економічного росту. Це завдання реалізується шляхом визначення потреби в необхідних активах, які будуть використовуватись в операційному і інвестиційному процесі підприємства, оптимізації співвідношення окремих їх видів і залучення найбільш ефективних їх різновидів з позицій рівня продуктивності і потенційної прибутковості майбутнього використання.

2. Забезпечення максимальної прибутковості використовуваних активів при прогнозованому рівні фінансового ризику. Максимізація прибутковості активів досягається за рахунок їх використання в найбільш ефективних видах діяльності і господарських операціях підприємства. Вирішуючи цю задачу, необхідно мати на увазі, що максимізація рівня прибутковості активів досягається, як правило, при суттєвому зростанні рівнів фінансових ризиків, пов'язаних з їх використанням, так як між цими двома показниками існує прямий зв'язок. Тому максимізація рентабельності використовуваних активів повинна забезпечуватися в межах допустимого фінансового ризику, конкретний рівень якого встановлюється власниками або менеджерами підприємства з урахуванням їх відношення до ступеня допустимого ризику при здійсненні господарської діяльності.

3. Забезпечення мінімального фінансового ризику використання активів при прогнозованому рівні їх прибутковості. Якщо рівень дохідності використовуваних активів заданий або спланований заздалегідь, важливим завданням є зниження рівня фінансового ризику операцій або видів діяльності, що забезпечують досягнення цієї дохідності. Така мінімізація рівня ризиків може бути забезпечена шляхом диверсифікації господарських операцій та напрямків діяльності підприємства, пов'язаних з використанням активів; уникнення окремих видів фінансових ризиків; ефективних форм їх внутрішнього і зовнішнього страхування.

4. Забезпечення поточної платоспроможності підприємства за рахунок підтримки достатнього рівня ліквідності активів. Це завдання вирішується в першу чергу за рахунок ефективного управління залишками грошових активів. Однак у процесі вирішення цього завдання слід зазначити, що зайво сформовані грошові активи, забезпечуючи високий рівень платоспроможності підприємства, втрачають свою вартість під впливом фактору часу та інфляції. Тому завдання підтримки достатнього рівня платоспроможності відноситься до числа оптимізаційних, в процесі вирішення якої повинні враховуватися різні економічні інтереси підприємства. Необхідна платоспроможність підприємства забезпечується також високим рівнем ліквідності готової продукції, дебіторської заборгованості, короткострокових фінансових вкладень і деяких інших видів активів.

5. Оптимізація обороту активів. Це завдання вирішується шляхом ефективного управління грошовими і матеріальними потоками активів у процесі окремих циклів їх кругообігу на підприємстві; забезпеченням синхронності формування окремих видів

потоків активів, пов'язаних з операційною та інвестиційною діяльністю; мінімізацією сукупних витрат на організацію обороту активів у всіх їхніх формах.

Всі розглянуті задачі управління активами підприємства найтіснішим чином взаємопов'язані, хоча окремі з них і носять різноспрямований характер. Тому в процесі управління активами підприємства окремі завдання повинні бути оптимізовані між собою для найбільш ефективної реалізації його головної мети.

Таким чином, система управління активами підприємства розробляється за наступними етапами:

1. Аналіз формування і використання активів підприємства у попередньому періоді.
2. Розробка стратегії управління активами підприємства.
3. Визначення підходів до формування активів підприємства за обсягом і структурою.
4. Оптимізація обсягу активів відповідно до планових виробничих завдань.
5. Оптимізація складу активів з позицій ліквідності, фінансової стійкості та ефективності господарської діяльності.
6. Оптимізація обсягу і структури джерел фінансування активів підприємства.
7. Розробка і впровадження заходів з підвищення ефективності використання активів підприємства.
8. Планування формування і використання активів підприємства.
9. Оцінка ефективності та здійснення контролінгу за процесом управління активами підприємства.

Список літератури

1. Банківський менеджмент: навч. посіб. / [О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. А. Роголь, С. В. Сиротя та ін.] – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
2. Бланк И. А. Управление активами / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2000. – 720 с.
3. Григорьев В. В. Оценка предприятий: имущественный поход / В. В. Григорьев, И. М. Островкин. – 2-е изд. – М. : Дело, 2000. – 221 с.
4. Довгань Ж. М. Основи комплексного управління активами і пасивами банку / Ж. М. Довгань // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 64-70.
5. Экономический справочник руководителя предпринимателя: справочное издание / [С. В. Рыжиков, В. Г. Золотогоров, В. С. Рыжиков и др.]. – Р. : Феникс, 2000. - 320 с.
6. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – 2-ге вид., перероб. і доп.– К. : Знання, 2005. – 485 с.
7. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент : [підручник] / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
8. Кузьмін В. В. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб. для студентів ВНЗ] / В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова, Л. В. Кузьменко. – Херсон. : Ліра-К, 2009. – 200 с.
9. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту: [підручник] / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : «Академвидав», 2007. – 464 с.
10. Новиков В. А. Толковый словарь по рыночной экономике / В. А. Новиков – М. : Экономист, 2007. – 383 с.
11. Смирнова Н. В. Основна мета управління активами організації / Н. В. Смирнова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. - 2013. - № 11. - С. 201-206.
12. Фаріон І. Д. Управлінський облік : підручник / І. Д. Фаріон, Т. М. Писаренко. - К. : ЦУЛ, 2012. - 792 с.
13. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О. С.Філімоненков. - К. : МАУП, 2003. - 288 с.
14. Фінансовий менеджмент: підручник / [кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін]. – К. : КНЕУ, 2005. – 536 с.

15. Финансовый менеджмент: учеб.пособие / [под ред. проф. Е. И. Шохина]. – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2002. – 408 с.
16. Шваб Л. І. Економіка підприємства: [підручник] / Л. І. Шваб. - К. : Каравела, 2011. - 416 с.
17. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: підручник / В. М. Шелудько. — 2-ге вид., стер. — К. : Знання, 2013. — 375 с.
18. Щадилова С. Н. Основы бухгалтерского учёта : [учеб. пособие] / С. Н. Щадилова. - 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело и сервис, 2003. - 574 с.

Одержано 11.12.15

УДК 330.101*

К. М. Мельниченко, ст.гр. УФЕБ-15М

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна злочинність

У статті розглянуто питання взаємодії економіки і злочинності, що становить небезпеку для суспільства не лише через значну поширеність та різноманітність проявів злочинної економічної діяльності, але й через соціально небезпечний характер цих діянь.

економічна злочинність, безпека, суспільство, підприємство

Постановка проблеми. Поняття "економічна злочинність" означає складне, внутрішнє суперечливе явище, з'явилося в кримінології порівняно нещодавно. Перехід до багатокладної економіки на основі рівності усіх форм власності, у тому числі і приватної, видозмінив не тільки соціальний портрет осіб, що чинять розкрадання й інші корисливі злочини, але і структуру протиправних діянь.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній науці можна визначити наукові дослідження радянських, російських та українських учених Б.Волженкіна, О.Дементьєвої, О.Литвака, С.Мазура, І.Озерського, П.Панченка, В.Поповича, Є.Стрельцова, А.Яковлева та ін.

Метою написання статті є взаємодія економіки і злочинності, оскільки наразі економіка України перебуває у стані стрімкого зростання економічної злочинності. Економічні злочини являють собою суттєву небезпеку для суспільства не лише через значну поширеність та різноманітність проявів злочинної економічної діяльності, але й через соціально небезпечний характер цих діянь.

Виклад основного матеріалу статті. Аналіз злочинності в сфері економіки доцільно вести по декількох самостійних напрямках, обумовлених конкретно кримінологічною ситуацією перехідного періоду від адміністративної-командної до переважно ринкової регуляції господарських процесів як практично нової концепції керування із широким використанням економічних регуляторів - цін, податків, платежів за ресурси, процентних ставок, створення ринку засобів виробництва і предметів споживання, формування конкретного ринку, ринку інвестиційних ресурсів і цінних паперів.

Кримінологічна ситуація в економіці перехідного періоду визначається:

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

- Сукупністю зафіксованих судовою статистикою різноманітних форм розкрадань державного і колективного майна, хабарництва, спекуляції, приписок, зловживань службовим положенням.

- Наявністю значної кількості прихованої (латентної) економічної злочинності, невідомої правоохоронним органам.

- Появою нових форм економічного поведіння, що у суспільній свідомості розцінюються не просто як небажані, але небезпечні і мають бути заборонені, у тому числі під страхом кримінальної відповідальності.

Інтенсивність злочинних проявів в економіці відповідно до статистичних даних дуже різноманітна. Майже кожний третій злочин складає розкрадання державного і колективного майна шляхом присвоєння або розтрати, або зловживання посадовим положенням.

До 70% злочинів у сфері економіки залишаються не виявленими, особливо хабарництво, розкрадання, обман покупців і замовників і ін.

Впровадження в господарську практику ідеї "дозволене все, що не заборонено", розширення свободи підприємництва веде до декриміналізації діянь, властивих винятково командному стилю керування.

Відомо, що з УК виключені такі склади злочинів, як комерційне посередництво, приватнопідприємницька діяльність. Спекуляція поки залишається і по засобам вчинення розкрадання діляться на 2 групи:

- Відбивані на балансі підприємств, організацій у виді недостачі товарно-матеріальних цінностей;

- Не показуються в облікових документах розкрадання, пов'язані зі створенням неврахованого розміру сировини, матеріалів, коштів із метою їхнього вилучення і наступного розподілу між учасниками злочину.

Для цієї групи розкрадань необхідною умовою виступає об'єднання в злочинності двох і більш підприємств і організацій, як пов'язаних спільністю розв'язуваних задач, так і штучно залучених в злочинну орбіту. Одна з організацій має доступ до коштів (торгові заготівельні підприємства), що у результаті злочинних маніпуляцій "обмінюються" на товари, матеріали й ін. Розбалансованість споживчого ринку, руйнування утворюваних десятиліттями господарських зв'язків, інфляція зробили кращими для сучасної економічної практики обмінні операції "товар на товар", що у свою чергу позначилося на зміні предмета розкрадань. За даними МВС України, в останні роки значно (майже на 45%) збільшилося число крадіжок сировини і матеріалів із підприємств легкої і місцевої промисловості для їхнього наступного збуту.

Кримінологічні дослідження свідчать також про істотну зміну засобу протиправного заволодіння майном. В даний час зростає число примітивних, навіть вульгарних форм зазіхань на економічну систему, що носять як би відкритий, відверто цинічний характер і не потребує високої фахової підготовки, знання специфіки бухгалтерського обліку, технології виробництва.

Сказане відноситься і до банківських сфер, що дозволяють привласнювати значні кошти за рахунок переводу безготівкових грошових мас у готівку.

Розкрадання в сфері кредитно-фінансових відносин займають одне з перших місць по матеріальним наслідкам для економіки. Найбільше поширеними засобами вчинення цих розкрадань є:

- підробка банківських документів (кредитних авізо, чеків);
- неповернення кредитів із наступним їхнім викраденням;
- мошеніцтво під видом конвертації гривні;

- використання підроблених пластикових платіжних засобів (електронних грошей);
- присвоєння грошей, отриманих у порядку передоплати без постачання товарів або надання послуг.

В останні роки просліджується стійка тенденція росту організованої злочинності, властива розкраданням в дуже значних розмірах, хабарництву. Частка таких розкрадань у структурі всіх інших форм злочинних зазіхань на економічну систему невелика - біля 3 %. Проте їхня роль не вичерпується лише матеріальною шкодою. Небезпечний розкладницький вплив "легких" грошей на реакції різноманітних груп населення, особливо молодь, насадження стереотипів добування засобів до життя будь-якими, у тому числі і злочинними засобами.

Відбувається зрощування розкрадачів із злодіями, грабіжниками й іншими представниками кримінальної злочинності, з одного боку, і активна взаємодія з тіньовою економікою, що утворює фундамент економічної злочинності, з іншої.

Водночас економічну злочинність не можна ототожнювати з організованою.

Пересічні інтереси тіньової економіки й організованої злочинності надають усталеність існуванню злочинних угруповань розкрадачів, розширюють їхні претензії на особливу роль у керівництві такими економічними процесами, як роздержавлення і приватизація.

Організовану злочинність у сфері економіки можна визначити як новий якісний рівень групової фахової злочинності, що характеризується зімкненням кримінального середовища в рамках регіону, країни з поділом на ієрархічні рівні і виділенням лідерів, що не беруть участь у конкретних злочинах, а здійснюють організаторські, управлінські, ідеологічні функції; корумпуванням, залученням у злочинну діяльність відповідальних робітників апарату державних (у т.ч. правоохоронних) органів для забезпечення безпеки і гарантій учасникам співтовариств із монополізацією і розширенням сфер протиправної діяльності з метою одержання максимальних матеріальних прибутків при максимальній захищеності її лідерів від відповідальності.

Висновки. Попередження економічних злочинів, що вчиняються співробітниками підприємства є особливо актуальним для сучасних підприємств для ефективної їх діяльності: розширення виробництва, завоювання нових ринків, розробки нових видів товарів та послуг, проведення рекламних заходів тощо.

Суди під час розгляду справ про господарські злочини повинні ретельно з'ясовувати, в якому значенні у відповідних статтях КК вжиті терміни "господарська діяльність" і "підприємницька діяльність" та похідні від них - "суб'єкт господарської діяльності" і "суб'єкт підприємницької діяльності", "громадянин", "громадянин-підприємець" і "засновник", "власник" чи "службова особа" суб'єкта господарської або підприємницької діяльності тощо, оскільки від правильного розуміння значення цих термінів у конкретних статтях КК залежить вирішення питання щодо наявності чи відсутності ознак складу злочину.

Список літератури

1. Литвак О.М. Злочинність, її причини і профілактика / О.М. Литвак. – К., 1997
2. Озерський І. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз) / І.Озерський // Економіка, фінанси, право. – 2004. – №7. – С.25-31.
3. Попович В. Теоретичні та практичні передумови комплексного підходу до вивчення і розв'язання проблем детінізації економіки / В.Попович // Право України. – 2002. – №3. – С.63-70.
4. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. – К.: Атака, 2005. – 432с.

Одержано 11.12.15

УДК 658.15

К. В. Бражнєва-Дикусар, ст. гр. ФК– 14 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості управління оборотними активами підприємства

У статті викладено теоретичні основи управління оборотними активами підприємства. Визначено етапи системи управління оборотними активами підприємства. Розглянуто особливості управління запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами.

оборотні активи, управління оборотними активами, етапи управління оборотними активами

Останнім часом загальний фінансовий стан та інвестиційна діяльність підприємств значно погіршилися. Лише за минуле десятиріччя обсяг матеріальних запасів на вітчизняних промислових підприємствах зменшився більше, ніж на 1/3, грошових коштів та відвантаженої продукції – на 6 і 11% відповідно, величина дебіторської заборгованості зросла більше, ніж в 1,5 рази.

Зростання обсягів дебіторської заборгованості нібито свідчить про поліпшення збуту продукції, прискорення обертання оборотних активів, але це відбувається на фоні скорочення матеріальних запасів, тобто на фоні зменшення обсягів виробництва продукції. Скорочення залишків коштів свідчить не стільки про високий рівень управління грошовими потоками, скільки про гострий дефіцит цих коштів, зумовлений інфляцією, кризою неплатежів, недосконалою податковою політикою.

Наведені дані говорять про те, що українські підприємства опинилися в скрутній фінансовій ситуації через дефіцит фінансових ресурсів, низьку купівельну спроможність суб'єктів господарювання та інші фактори. Вагомим резервом в напрямку покращення діяльності підприємств є підвищення ефективності використання їх оборотних активів, які займають значну питому вагу в структурі активів підприємств. Тому підприємництво в Україні потребує сучасного теоретичного, методологічного та методичного забезпечення управління оборотними активами підприємства.

Значний внесок у дослідження проблем управління оборотними активами зробили такі вчені: Ю. Брігхем, І. О. Бланк, В. В. Ковальов, Г. О. Крамаренко, К. В. Измайлова, А. М. Поддєрьогін, Е. С. Стоянова, Р. Н. Холт та інші. Але, незважаючи на велику кількість дослідницьких робіт із зазначеної тематики, процес управління оборотними активами потребує подальшого дослідження.

Метою статті є теоретичне узагальнення аспектів управління оборотними активами підприємства.

Для нормального функціонування підприємства необхідно ефективно управляти його оборотними активами.

На думку Поддєрьогіна А. М., управління оборотними активами – це комплекс заходів, які спрямовані на забезпечення умов оптимізації й безперервності процесу їхнього обороту, формування достатнього обсягу, раціональної структури й ефективної організації їх використання [4].

---

* Науковий керівник: канд..екон. наук, доц., Іщенко Н.А.

Бланк І. А. вважає, що «політика управління оборотними активами полягає у формуванні необхідного обсягу й складу оборотних активів, раціоналізації й оптимізації структури джерел їхнього фінансування» [1].

Система управління оборотними активами представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотних активів, раціоналізації й оптимізації структури джерел їх фінансування.

Система управління оборотними активами підприємства розробляється за такими основними етапами[1]:

1. Аналіз оборотних активів підприємства в попередньому періоді включає п'ять етапів.

На першому етапі аналізу розглядається динаміка загального обсягу оборотних активів підприємства; темпи зміни середньої їх суми в зіставленні з темпами зміни обсягу реалізації продукції і середньої суми всіх активів; динаміка питомої ваги оборотних активів у загальній сумі активів підприємства.

На другому етапі аналізу розглядається динаміка складу оборотних активів підприємства в розрізі основних їх видів: запасів сировини, матеріалів і напівфабрикатів; запасів готової продукції; дебіторської заборгованості; залишків грошових активів. На даному етапі аналізу розраховуються та вивчаються темпи зміни суми кожного із цих видів оборотних активів у зіставленні з темпами зміни обсягу виробництва й реалізації продукції; розглядається динаміка питомої ваги основних видів оборотних активів у загальній їх сумі.

На третьому етапі аналізу вивчається оборотність окремих видів оборотних активів у загальній їх сумі. Цей аналіз проводиться з використанням таких показників – коефіцієнта оборотності та періоду обороту оборотних активів. На даному етапі аналізу встановлюється загальна тривалість і структура операційного, виробничого й фінансового циклів підприємства; досліджуються основні фактори, що впливають на тривалість цих циклів.

На четвертому етапі визначається рентабельність оборотних активів, досліджуються фактори, що її формують. У процесі аналізу використовується коефіцієнт рентабельності оборотних активів, а також модель Дюпона.

На п'ятому етапі аналізу розглядається склад основних джерел фінансування оборотних активів – динаміка їх суми та питомої ваги в загальному обсязі фінансових засобів, інвестованих у ці активи; визначається рівень фінансового ризику, що генерується сформованою структурою джерел фінансування оборотних активів. Результати аналізу дозволяють визначити загальний рівень ефективності управління оборотними активами на підприємстві та виявити основні напрями його підвищення в майбутньому періоді.

2. Визначення принципів підходів щодо формування оборотних активів підприємства. На даному етапі аналіз відображає загальну ідеологію фінансового управління підприємством із позицій прийнятого співвідношення рівня прибутковості та ризику фінансової діяльності. Оборотні активи визначають вибір визначеного типу політики їх формування.

З наукової точки зору виділяються три принципові підходи щодо формування оборотних активів підприємства – консервативний, помірний і агресивний.

Консервативний підхід передбачає повне забезпечення поточної потреби в усіх видах оборотних активів, що забезпечують нормальний хід операційної діяльності; створює високі розміри їх резервів на випадок непередбачених складнощів у забезпеченні підприємства сировиною та матеріалами, погіршення внутрішніх умов виробництва продукції, затримки оплати дебіторської заборгованості, активізації

попиту покупців тощо. Такий підхід гарантує мінімізацію операційних і фінансових ризиків, але негативно впливає на ефективність використання оборотних активів – їх оборотність і рівень рентабельності.

Помірний підхід спрямований на забезпечення повного задоволення поточної потреби в усіх видах оборотних активів і створення нормальних страхових їх розмірів на випадок збоїв у ході операційної діяльності підприємства. При такому підході забезпечується оптимальне співвідношення між рівнем ризику та рівнем ефективності використання фінансових ресурсів.

Агресивний підхід полягає в мінімізації усіх форм страхових резервів за окремими видами оборотних активів. При відсутності збоїв у ході операційної діяльності він забезпечує найбільш високий рівень ефективності їх використання. Проте будь-які збої в ході операційної діяльності призводять до суттєвих фінансових втрат через скорочення обсягу виробництва та реалізації продукції.

Отже, вищезазвані принципові підходи щодо формування оборотних активів підприємства, відображуючи різні співвідношення рівня ефективності їх використання і ризику, у кінцевому рахунку визначають суму цих активів і їх рівень відносно обсягу операційної діяльності.

3. Оптимізація обсягу оборотних активів. Така оптимізація повинна виходити з вибраного підходу щодо формування оборотних активів, забезпечуючи заданий рівень співвідношення ефективності їх використання і ризику. Процес оптимізації обсягу оборотних активів складається з трьох основних етапів.

Перший етап. За результатами аналізу оборотних активів у попередньому періоді визначається система заходів щодо реалізації резервів, спрямованих на скорочення тривалості операційного, а в його рамках – виробничого та фінансового циклів підприємства. При цьому скорочення тривалості окремих циклів не повинно призводити до зниження обсягів виробництва та реалізації продукції.

Другий етап. На основі вибраного підходу до формування оборотних активів, запланованого обсягу виробництва й реалізації окремих видів продукції та розкритих резервів скорочення тривалості операційного циклу оптимізується обсяг і рівень окремих видів цих активів. Засобом такої оптимізації виступає нормування періоду їх обороту та суми.

Третій етап. На даному етапі визначається загальний обсяг оборотних активів підприємства на наступний період.

4. Оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів. Сезонні особливості суттєво впливають на обсяг потреби в окремих видах оборотних активів для здійснення операційної діяльності. Так, наприклад, на підприємствах ряду галузей агропромислового комплексу закупівля сировини здійснюються протягом лише визначених сезонів, що визначає підвищену потребу в оборотних активах у цей період, у формі запасів сировини. На підприємствах окремих галузей є можливість переробляти сировину лише протягом «сезону переробки» з наступною рівномірною реалізацією продукції, що визначає в такі періоди підвищену потребу в оборотних активах, у формі запасів готової продукції. Коливання в розмірах потреби в окремих видах оборотних активів можуть бути викликані й сезонними особливостями попиту на продукцію підприємства. Тому у процесі управління оборотними активами варто визначати їх сезонну потребу, що складає різницю між максимальною та мінімальною потребою в них протягом року.

Оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів здійснюється за чотирма етапами.

На першому етапі за результатами аналізу щомісячної динаміки рівня оборотних активів у днях обороту або в сумі за ряд попередніх років будується графік їх середньої

«сезонної хвилі». В окремих випадках він може бути конкретизований за окремими видами оборотних активів.

На другому етапі за результатами графіка «сезонної хвилі» розраховуються коефіцієнти мінімального й максимального рівнів оборотних активів щодо середнього їх рівня.

На третьому етапі визначається сума постійної частини оборотних активів.

На четвертому етапі визначається максимальна та середня сума змінної частини оборотних активів у наступному періоді.

5. Забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів. Усі види оборотних активів тією або іншою мірою є ліквідними, крім витрат майбутніх періодів і безнадійної дебіторської заборгованості. Загальний рівень ліквідності повинен забезпечувати необхідний рівень платоспроможності підприємства за поточними фінансовими зобов'язаннями. З цією метою з урахуванням обсягу й графіка майбутнього платіжного обороту повинна бути визначена частина оборотних активів у формі коштів, високо- і середньоліквідних активів.

6. Забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів. Оборотні активи повинні приносити визначений прибуток при їх використанні у виробничо-збутовій діяльності підприємства. Водночас окремі види оборотних активів можуть приносити підприємству прямий прибуток у процесі фінансової діяльності у формі відсотків і дивідендів. Тому складовою частиною розробленої політики є забезпечення своєчасного використання тимчасово вільного залишку грошових активів для формування ефективного портфеля короткострокових фінансових вкладень.

7. Забезпечення мінімізації втрат оборотних активів у процесі їх використання. Усі види оборотних активів певною мірою схильні до ризику втрат. Наприклад, грошові активи схильні до ризику інфляційних втрат; короткострокові фінансові вкладення – до ризику втрат частини доходу в зв'язку з несприятливою кон'юнктурою фінансового ринку, а також ризику втрат від інфляції; дебіторська заборгованість – до ризику неповернення або невчасного повернення, а також ризику інфляційного; запаси товарно-матеріальних цінностей – до втрат від природних збитків тощо. Тому управління оборотними активами повинно бути спрямоване на мінімізацію ризику їх втрат, особливо в інфляційних умовах.

8. Формування принципів, що визначають фінансування окремих видів оборотних активів. Виходячи із загальних принципів фінансування активів, що визначають формування структури та вартості капіталу, слід конкретизувати принципи фінансування окремих видів і складових частин оборотних активів. Залежно від фінансового менталітету менеджерів сформовані принципи можуть визначати широкий діапазон підходів до фінансування оборотних активів – від консервативного до агресивного.

9. Оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів. На основі раніше визначених принципів фінансування у процесі розробки системи управління оборотними активами формуються підходи до вибору конкретної структури джерел фінансування, їх приросту з урахуванням тривалості окремих стадій фінансового циклу й оцінки вартості залучення окремих видів капіталу.

В процесі управління оборотними активами на підприємстві розробляються окремі фінансові нормативи, які використовуються для контролю ефективності їх формування і функціонування. Основними з таких нормативів є:

- норматив власних оборотних активів підприємства;
- система нормативів оборотності основних видів оборотних активів і тривалості операційного циклу в цілому;
- система коефіцієнтів ліквідності оборотних активів;

- нормативне співвідношення окремих джерел фінансування оборотних активіві.

Цілі та характер використання окремих видів оборотних активів мають суттєві відмінні риси. Тому на підприємствах з великим обсягом щодо використання оборотних активів розробляється система управління окремими їх видами:

- запасами товарно-матеріальних цінностей;
- дебіторською заборгованістю;
- грошовими активами, до яких також прирівнюються й короткострокові фінансові вкладення як форма тимчасового використання вільного залишку грошових активів.

Отже, управління оборотними активами підприємства включає в себе 3 основні елементи:

1. Управління запасами. Система управління запасами представляє собою частину загальної системи управління оборотними активами підприємства, що полягає в оптимізації загального розміру й структури запасів товарно-матеріальних цінностей, мінімізації витрат на їх обслуговування та забезпечення ефективного контролю за їх рухом.

2. Управління дебіторською заборгованістю. У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба проведення розрахунків зі своїми контрагентами, бюджетом, податковими органами. Відвантажуючи вироблену продукцію, підприємство, як правило, не отримує гроші негайно, тобто воно кредитує покупців. Таким чином, від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства «мертві» у вигляді дебіторської заборгованості. Тому важливим завданням є ефективне управління дебіторською заборгованістю, спрямоване на оптимізацію загального її розміру та забезпечення своєчасної оплати боргу.

3. Управління грошовими коштами. Управління грошовими активами або залишком коштів, що постійно знаходяться в розпорядженні підприємства, складає невід'ємну частину функцій загального управління оборотними активами. Розмір залишку грошових активів, яким оперує підприємство в процесі господарської діяльності, визначає рівень його абсолютної платоспроможності, впливає на тривалість операційного циклу, а отже, і на розмір фінансових засобів, що інвестуються в оборотні активи, а також характеризує його інвестиційні можливості.

Таким чином, застосування запропонованих етапів в системі управління оборотними активами дозволить досягти оптимального співвідношення між платоспроможністю та рентабельністю підприємства, а також власним та позиковим капіталом, оскільки від цього залежить фінансовий стан підприємства та його інвестиційна привабливість. Формування ефективної політики управління оборотними активами буде сприяти максимізації позитивного ефекту діяльності підприємства та адаптації до мінливих умов господарювання.

Список літератури

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004 – 656 с.
2. Бриггем Ю. Финансовый менеджмент : полный курс в 2 т. / Ю. Бриггем, Л. Гапенски; пер. с англ. под ред. В. В. Ковалёва. – СПб. : Экономическая школа, 1997. – 1120 с.
3. Ковалёв В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалёв. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 768 с.
4. Фінансовий менеджмент : [підручник] / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 536 с.
5. Финансовый менеджмент : теория и практика : учебник / под ред. Е. С. Стояновой. – [5-е изд.]. – М. : Перспектива, 2000. – 656 с.

Отримано 14.12.15

УДК 336.717

В.О. Сапсай, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка кредитного ризику комерційного банку

В статті розкривається поняття кредитного ризику. Розглянуто методи оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним.

кредитний ризик, кредитний індивідуальний ризик, сукупний кредитний ризик, стрес-тестування

В сучасних умовах розвитку економічних відносин нестабільність фінансових ринків характеризується значним збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості. В таких умовах підвищується необхідність вдосконалення існуючих стратегій щодо виявлення кредитних ризиків. Тому проблема оцінки факторів, що впливають на кредитний ризик, завжди є актуальною як для зарубіжних, так і для вітчизняних банків.

Метою статті є узагальнення методів оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним.

Для побудови системи та розробки механізму управління обов'язковою умовою є обґрунтоване визначення кредитного ризику як об'єкта управління. Хоча фінансові установи роками стикалися з труднощами, що виникали через безліч обставин, головна причина серйозних банківських проблем продовжує бути прямо пов'язаною з неточними стандартами надання кредитів позичальникам та протилежним сторонам, неналежним регулюванням ризиків портфелю активів або недостатньою увагою до змін економічного чи іншого становища, що може призвести до погіршення кредитоспроможності протилежних сторін банку.

Метою управління кредитними ризиками є максимізація рівня регулювання ризиків повернення кредитів шляхом підтримання кредитних ризиків потенційних втрат в прийнятних межах.

Дослідження категорії кредитного ризику потребує його визначення з точки зору Базельського комітету. В Принципах управління кредитним ризиком він визначений як «можливість невиконання позичальником або протилежною стороною взятих на себе зобов'язань відповідно до встановлених умов» [1].

Важливим етапом процесу управління ризиками є кількісна оцінка рівня ризику та встановлення припустимих меж ризику для окремих банківських операцій, організаційних підрозділів і банку в цілому [2, с. 100].

Кредитний ризик є складним для оцінки, оскільки залежно від суб'єкта носія ризику розрізняють ризик індивідуального позичальника (індивідуальний кредитний ризик) та сукупний (портфельний) кредитний ризик.

Кредитний індивідуальний ризик – це ризик, який відображає міру (ступінь) того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком відповідно до умов кредитного договору і при цьому банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням за кредитом для покриття збитків від кредитної операції. Індивідуальний ризик залежить від максимальної величини кредиту (максимально

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Насипайко Д.С.

можливих збитків) і ймовірності їх настання. Своєю чергою кредитний портфельний ризик – це сукупний ризик за всіма кредитним операціями та зобов'язаннями банку з кредитування і виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, аніж внаслідок зміни ринкової відсоткової ставки). Також сукупний (портфельний) кредитний ризик залежить як від величини індивідуальних кредитних ризиків, так і від ступеня взаємозалежності між окремими позичальниками. І чим меншою є ця взаємозалежність, тим менший сукупний кредитний ризик [2, с. 111].

Відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду «банки, що використовують модель внутрішніх рейтингів, повинні здійснювати ретельне стрес-тестування для оцінки достатності капіталу» [1].

Стрес-тестування визначається Міжнародним валютним фондом як «методи оцінки чутливості портфеля до суттєвих змін макроекономічних показників або до виключних, але можливих подій». НБУ визначає стрес-тестування як «метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шоків величини зміни зовнішнього фактора. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями» [4].

Виходячи з вищенаведених визначень, стрес-тестування кредитних ризиків банку варто розглядати як один з елементів системи управління ними, що полягає в оцінці потенційного впливу на прибуток або власний капітал банку негативних явищ або стресових подій.

Варто погодитись з точкою зору І. К Андрієвської [3, с. 88] стосовно того, що стрес-тестування кредитного ризику надає приблизну оцінку того, як буде змінюватись величина кредитного портфелю при зміні факторів ризику, наприклад ціни на активи.

На сьогодні найбільш поширеними методами кількісного аналізу рівня ризику є статистичні методи, метод аналізу доцільності витрат, метод експертних оцінок, аналітичний метод, метод використання аналогів і метод коефіцієнтів [2, с. 123].

Статистичні методи оцінки рівня ризику використовуються для обчислення очікуваної тривалості окремої операції (певного проекту). Ці методи широко застосовуються тоді, коли при проведенні кількісного аналізу банк має у своєму розпорядженні значний обсяг аналітико-статистичної інформації, яка складається з необхідних елементів аналізованої системи за певні часові періоди. Суть цього методу полягає в тому, що для розрахунку ймовірностей виникнення збитків аналізуються статистичні дані, що стосуються результативності здійснення банком певних операцій [2, с. 123].

Метод аналізу доцільності витрат ґрунтується на тому, що в процесі банківської діяльності витрати з кожного конкретного напрямку, а також з окремих елементів мають неоднаковий ступінь ризику. Визначення ступеня ризику шляхом аналізу доцільності витрат орієнтоване на ідентифікацію потенційних зон ризику. Раціональність такого підходу полягає в тому, що він дає можливість виявити "вузькі" місця в діяльності банку з погляду ризикованості, а потім розробити шляхи їх ліквідації.

На базі типового переліку можна скласти докладний контрольний перелік для конкретного проекту чи його елементів. Мається на увазі можливість звести до мінімуму капітал, що піддається ризику, шляхом розбивки процесу затвердження асигнувань проекту на стадії (області) затвердження [5, с. 200].

Метод визначення рівня ризику шляхом експертних оцінок порівняно з іншими методами має більш суб'єктивний характер. Ця суб'єктивність є наслідком того, що група експертів, яка займається аналізом ризику, висловлює власні суб'єктивні судження як про наявність і рівень ризику, так і про перспективи його розвитку.

Найчастіше цей метод застосовується за недостатньої кількості інформації або під час визначення рівня ризику такого напрямку діяльності, що не має аналогів. Сутність цього методу полягає в тому, що спочатку банк виокремлює певну групу ризиків і формує експертну групу, яка в процесі опитування або анкетування присвоює оцінки в балах, виходячи з ймовірності виникнення того чи іншого виду ризику, а також ступеня його впливу на діяльність банку [2, с. 124].

Найбільш поширеним методом експертних оцінок є метод "Дельфі", або як його ще називають дельфійський метод, метод дельфійського оракула, який отримав свою назву із назви містечка Дельфі у Стародавній Греції, в якому жили оракули-провидці при храмі бога Аполлона. Слово головного оракула не підлягало сумніву та приймалося за істину [6, с. 201]. Метод "Дельфі" передбачає створення умов, що забезпечують найбільш продуктивну роботу експертів. Це досягається анонімністю процедури, з одного боку, і можливістю поповнити інформацію про предмет експертизи - з іншого.

Аналітичний метод полягає в тому, що в процесі зіставлення діаграм визначаються «ключові» параметри, які найбільше впливають на результат проекту, потім - їх критичні значення для проекту. Наприклад, розрахунок «точки беззбитковості», що виражає мінімально припустимий обсяг витрат, за якого проект не приносить прибутку, але і не є збитковим. Якщо проект фінансується за рахунок кредитів, то критичним значенням буде та мінімальна величина відсоткової ставки, за якої проект не принесе прибутку. Надалі можна отримати варіант припустимих значень, у межах якого проект виявляється ефективним (відносно прибутковості) у фінансовому та економічному аспектах. Аналіз чутливості дає змогу фахівцям з проектного аналізу враховувати ризик і невизначеність проекту, що кредитується. Якщо проект виявиться чутливим до зміни обсягу виробництва продукції, то варто більше уваги приділити програмі навчання персоналу і менеджменту, а також іншим заходам для підвищення обсягів виробництва. Разом із тим аналіз чутливості має два серйозні недоліки: 1) не є всеохопним, адже не розрахований для врахування всіх можливих обставин; 2) не уточнює ймовірності здійснення альтернативних проектів [2, с. 124].

Метод використання аналогів полягає в тому, що для аналізу рівня ризику певного напрямку діяльності доцільно використовувати дані про розвиток аналогічних напрямів у минулому. Аналіз минулих факторів ризику здійснюється на підставі інформації, отриманої з різних джерел. Отримані в такий спосіб дані обробляються з метою виявлення залежностей між плановими результатами діяльності й обліком потенційних ризиків. Доцільність використання цього методу полягає в тому, що якщо треба виявити ступінь ризику з будь-якого інноваційного напрямку діяльності банку, коли відсутня суворі база для порівняння, краще знати минулий досвід, навіть якщо він не відповідає сучасним умовам [5, с. 201].

У вітчизняній практиці найбільш поширеним методом оцінювання рівня ризику є метод коефіцієнтів, який полягає у розрахунку непрямих (відносних) показників ризикованості.

Отже, слід зазначити, що для вирішення проблеми оцінки кредитних ризиків необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників банку з аналізу та мінімізації можливих витрат, пов'язаних із кредитною діяльністю. Проблема кредитних ризиків та шляхів зниження їх рівнів у процесі активної діяльності комерційних банків, раціонального та безпечного управління кредитним портфелем є найголовнішою для банків, особливо на сучасному етапі економічного реформування в Україні. Успішне її вирішення сприятиме надійному функціонуванню, фінансовій

стійкості не тільки самого комерційного банку, але й тієї сфери, в котрій він провадить свою діяльність.

Список літератури

1. Принципи управління кредитними ризиками. Базельський комітет з банківського нагляду. - Базель, 2000 (вересень). - [Електронний ресурс]. Режим доступу — http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996_035.
2. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль: Навч. посіб. - К.: Знання, 2008. - 463 с.
3. Андриевская И. К Стресс - тестирование: обзор методологий // Управление в кредитной организации.- 2007. - №5. - С. 88-96.
4. Труш І.Є. Основні методи оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним // Ефективна економіка. - 2013. - №9. - [Електронний ресурс]. Режим доступу — <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2354>.
5. Кириченко О.А., Гіленко І.В., Роголь С., Сиротян С.В., Немой О. Банківський менеджмент. Навчальний посібник / К.: Знання-Прес, 2002.- 438 с.
6. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу. Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. - 639 с.

Одержано 15.12.15

УДК 336.61

В.С. Лум'яник, магістр, гр.ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Державне фінансування закладів ветеринарної медицини

Розглянуто основи та форми державного забезпечення закладів ветеринарної медицини та порядок його фінансування.

державне фінансування, ветеринарна медицина

Забезпечення ветеринарно-санітарного благополуччя у будь-якій державі залежить від багатьох факторів, одним з яких є фінансування галузі ветеринарної медицини, адже від того на скільки повно забезпечуються надходження фінансових ресурсів на проведення протиепізоотичних заходів, охорону території нашої країни від занесення із територій інших держав або карантинної зони збудників інфекційних хвороб тварин, контроль безпеки та якості харчових продуктів тваринного походження, залежить реалізація функцій держави у цій галузі діяльності.

Метою статті є фінансове забезпечення, як один із основних чинників, що впливає на розвиток охорони здоров'я й показники соціально-економічного розвитку галузі.

Фінансове забезпечення — це рушійна сила фінансового механізму, яка забезпечує процес нагромадження, розподілу або перерозподілу фінансових ресурсів з

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доцента Котенко Т.М.

метою формування і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів, які прямо або опосередковано впливають на різні сфери розвитку суспільства.

На сьогоднішній день немає єдиного підходу щодо визначення в економічній літературі категорії "фінансове забезпечення". Адже протягом останніх років це поняття підлягало дослідженню в багатьох вітчизняних наукових працях О.Д. Василика, С.І. Юрія, Н. І. Карпишина, О.П. Кириленко, М.І. Крупи, В.М. Опаріна, О.О. Терещенка, та ін. Думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення [1, с. 630].

Питанню фінансового забезпечення галузі ветеринарної медицини надається широке тлумачення, яке окреслює всі етапи фінансового забезпечення, у тому числі – обчислення потреби в грошових ресурсах, їх затвердження, отримання і розподіл, витрачання, облік, звітність і контроль. Тому окреслюючи фінансове забезпечення галузі ветеринарної медицини України необхідно відтворити його так, щоб оперативне управління грошовими потоками спрямовувати на підвищення ефективності використання наявних фінансових ресурсів. Від механізму фінансового забезпечення ветеринарної медицини України, що супроводжується фінансовими відносинами в процесі управління грошовими ресурсами залежать і макроекономічні показники галузі.

Фінансове забезпечення ветеринарної медицини - це діяльність, яка здійснюється в межах органів фінансової системи держави та є формою участі в процесі розподілу грошових коштів шляхом отримання фінансових ресурсів [2, с. 96].

Фінансування діяльності ветеринарних установ здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які надаються їм на основі затвердженого кошторису. Проте на сьогоднішній день більшість бюджетних закладів мають незадовільний стан фінансування, брак грошових коштів для оновлення матеріально-технічної бази. На їх діяльність негативно впливають обмеженість джерел формування фінансових ресурсів та жорстка регламентація напрямків їх використання. Саме тому виникає об'єктивна необхідність підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні бюджетних установ.

Порядок фінансування ветеринарної медицини регулюється Законом України "Про ветеринарну медицину" [5], у XIII розділі якого встановлюється, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення органів і установ державної ветеринарної медицини здійснюється за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів, а також за рахунок позабюджетних коштів (ст.ст. 97, 98, 99). Крім того, зазначено, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення державної служби ветеринарної медицини здійснюються за рахунок коштів загального та спеціального фондів Державного бюджету України. Внески до Міжнародного епізоотичного бюро та інших міжнародних організацій з питань ветеринарної медицини, членом яких є Україна, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Необхідною умовою функціонування закладів ветеринарної медицини є фінансове забезпечення діяльності, яке здійснюється у двох фінансових формах: державного (бюджетного) фінансування та некомерційного самофінансування.

Державне фінансування - це безвідплатне і безповоротне надання грошових коштів в різних формах для здійснення відповідної діяльності. Здійснюється воно за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, тому часто дане поняття ототожнюють з бюджетним фінансуванням. До найважливіших принципів зазначеного виду фінансування належать: цільове використання коштів, безповоротність використаних ресурсів, безкоштовність, дотримання режиму економії.

Самофінансування засноване на використанні власних фінансових ресурсів закладів ветеринарної медицини.

Зазначена форма фінансового забезпечення є основною при організації фінансового механізму приватних медичних закладів, що займаються комерційною діяльністю. В даний час більшість бюджетних закладів ветеринарної медицини також мають право формувати власні кошти від надання платних послуг та здійснення іншої некомерційної діяльності, дозволеної законодавством, включати їх до спеціального фонду кошторису та використовувати на потреби за цільовим призначенням. Некомерційна діяльність бюджетних установ не має на меті отримання прибутку, і нею займаються у загальнодержавних інтересах для залучення додаткових фінансових ресурсів. Впровадження механізмів некомерційного самофінансування діяльності закладів ветеринарної медицини стало вимушеним кроком держави через дефіцит бюджетних фінансових ресурсів і неспроможність держави повноцінно утримувати даний сектор.

В процесі фінансування закладів ветеринарної медицини можуть застосовуватись різні методи: кошторисний; програмно-цільовий; за надані медичні послуги.

Фінансування за надані ветеринарні послуги є найточнішим методом визначення витрат, здійснюється як від передбачуваного (планованого), так і від фактичного обсягу наданих послуг і пов'язане з розрахунком цін (тарифів).

Кошторисне фінансування – це виділення коштів на утримання закладів, установ і організацій, виконання певних програм і реалізацію певних заходів на підставі спеціального фінансового документа – кошторису. Це традиційний та найбільш поширений в Україні метод фінансування закладів ветеринарної медицини. До переваг кошторисного фінансування відноситься можливість достатньо чіткого прогнозування видатків (за відсутності інфляції), контролю за цільовим витрачанням коштів і обмеження їх абсолютного розміру. У тих же випадках, коли потрібно створити дієвий стимулюючий механізм, який би пов'язував обсяги фінансування з досягнутими результатами, переваги цього методу перетворюються на недоліки. Кошторисне фінансування не дозволяє оперативно змінювати розміри коштів, необхідних для виконання певного обсягу робіт у разі його зміни, оперативно маневрувати коштами, перекидаючи їх з однієї статті на іншу.

Програмно-цільове фінансування передбачає визначення об'єктів, чітких цілей фінансування і необхідних ресурсів, дозволяє уникнути нецільового використання бюджетних коштів, спрямоване на результативне їх витрачання та передбачає персональну відповідальність керівників закладів охорони здоров'я дітей за досягнення соціальних результатів бюджетних програм. Цінність цільового програмного фінансування полягає в тому, що воно дозволяє підходити до вирішення програми комплексно. Характерними ознаками програмно-цільового методу, як зазначає Юрій С.І., Стоян В.І., Даневич О.С., є: зосередженість на результатах, які мають бути досягнуті внаслідок виконання програм; можливість оцінки наслідків бюджетних рішень у процесі їх прийняття; посилення відповідальності за витрачання бюджетних коштів; можливість проведення ґрунтового аналізу витрат бюджетних коштів на основі показників результативності; забезпечення прозорості бюджетного процесу.

Негативною особливістю програмно-цільового методу фінансування є те, що воно здійснюється за залишковим принципом і при нестачі бюджетних коштів призупиняється в першу чергу фінансування цільових програм.

Фінансування за надані ветеринарні послуги є найточнішим методом визначення витрат, здійснюється як від передбачуваного (планованого), так і від фактичного обсягу наданих послуг і пов'язане з розрахунком цін (тарифів).

Традиційно найвагомим джерелом фінансового забезпечення охорони здоров'я є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, — лише додатковий фінансовий ресурс. Тому основною формою фінансового забезпечення ветеринарної медицини виступає бюджетне фінансування [3, с. 255].

Фінансування та матеріально-технічне забезпечення органів державного управління та інших державних установ ветеринарної медицини здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

В районах до органів державного управління відносяться районні управління ветеринарної медицини, тому вони утримуються за рахунок коштів загального фонду державного бюджету і як органи державного управління не можуть мати інших джерел фінансування.

Фінансування видатків на утримання підпорядкованих районному управлінню установ ветмедицини - управління ветеринарної медицини в районі, профілактичних та лікувальних заходів здійснюється за рахунок коштів загального фонду державного бюджету та власних надходжень управління від наданих нею юридичним та фізичним особам платних послуг (проведення деяких видів щеплень, встановлення діагнозів та проведення лікування, видача довідок і документів, тощо.

Джерела фінансування протиепізоотичних заходів визначені статтею 25 Закону України "Про ветеринарну медицину" - заходи щодо запобігання і ліквідації інфекційних захворювань тварин, лабораторно-діагностичних та планових радіологічних досліджень продукції тваринного і рослинного походження, дослідження на трихінельоз, інші ветеринарно-санітарні та протиепізоотичні заходи (згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України) здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів.

За рахунок коштів відповідних бюджетів проводиться також оплата послуг спеціалістів ветеринарної медицини, які займаються ветеринарною практикою, з виконанням обов'язкових або вимушених протиепізоотичних заходів.

Позабюджетні кошти за діючою бюджетною класифікацією це власні надходження бюджетних установ, які за джерелами їх надходження класифікуються і поділяються на кошти, отримані, як плата за послуги, що надаються бюджетною установою згідно з функціональними повноваженнями та кошти, отримані як інші джерела власних надходжень бюджетної установи.

Кошти, отримані, як плата за послуги, що надаються бюджетною установою (по старій бюджетній класифікації - "спеціальні позабюджетні кошти") включають слідуючі джерела надходжень: за послуги, що надаються бюджетною установою згідно з функціональними повноваженнями, від господарської та/або виробничої діяльності бюджетної установи, за оренду приміщень та майна бюджетної установи, від реалізації майна бюджетної установи.

Кошти, отримані як інші джерела власних надходжень бюджетної установи поділяються на: благодійні внески, гранти та дарунки, отримані бюджетною установою від юридичних і фізичних осіб та кошти, що отримуються бюджетною установою на виконання окремих доручень.

Власні надходження бюджетних установ, які утримуються за рахунок коштів загального фонду державного бюджету включаються до дохідної частини спеціального фонду державного бюджету і в процесі складання, розгляду і затвердження кошторису доходів і видатків бюджетної установи формуються на підставі розрахунків доходів, які

складаються за кожним джерелом надходжень, що плануються на наступний рік та спрямовуються на покриття видатків установи у такій послідовності: за встановленими напрямками використання, на погашення заборгованості установи з бюджетних зобов'язань за спеціальним та загальним фондом кошторису та на проведення заходів, пов'язаних з виконанням основних функцій, які не забезпечені (або частково забезпечені) видатками загального фонду.

Фінансування ветеринарних заходів у господарствах різних форм власності (крім тих, що у відповідності з статтею 25 Закону України “Про ветеринарну медицину фінансуються з місцевих бюджетів) проводиться за рахунок власних коштів господарств [3,с.5]. Спеціальні кошти установ ветеринарної медицини та інші джерела фінансування. За новою бюджетною класифікацією це власні надходження бюджетної установи, що надійшли як плата за послуги, що надаються бюджетною установою. Оплата послуг, що надаються державними установами ветеринарної медицини визначена статтею 26 Закону України “Про ветеринарну медицину”.

Оплата проведення заходів щодо запобігання і ліквідації хвороб тварин (крім тих, що у відповідності з статтею 25 Закону України “Про ветеринарну медицину фінансуються з місцевих бюджетів), лікування хворих тварин, лабораторні дослідження, ветеринарно-санітарна експертиза продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження (за винятком планових радіологічних досліджень та досліджень на трихінельоз) та оплата послуг при експортно-імпортних операціях, транспортуванні територією України об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду здійснюється за рахунок власників тварин, продукції тваринного і рослинного походження згідно з тарифами.

Оплата експертизи та випробувань з метою реєстрації в Україні ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів та кормових добавок здійснюється на комерційній основі за рахунок коштів заявника згідно з прейскурантом, затвердженим Державним комітетом ветеринарної медицини відповідно до законодавства.

Оплата послуг спеціалістів ветеринарної медицини, які займаються ветеринарною практикою, з виконання обов'язкових або вимушених протиепізоотичних заходів згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України, провадиться за рахунок коштів відповідних бюджетів. Тарифи на ветеринарні послуги затверджуються відповідно до законодавства про ціни та ціноутворення. Іншими джерелами фінансування можуть бути, як було зазначено вище благодійні внески, гранти та дарунки, отримані бюджетною установою від юридичних і фізичних осіб; кошти, що отримуються бюджетною установою на виконання окремих доручень, а також кошти спеціального фонду державного бюджету, включаючи фінансову допомогу та позики міжнародних фінансових та інших організацій, що направляються на спеціальні видатки в централізованому порядку.

Отже, сфера ветеринарної медицини в Україні має низькі обсяги фінансового забезпечення з бюджету. Водночас у країні фактично відбулась децентралізація надання ветеринарних послуг, створено низку мереж медичних закладів, значна частка в структурі суспільних витрат на ветеринарію є приватною. Такі зміни вимагають перегляду існуючої системи фінансового забезпечення, впровадження нових нормативів і стандартів обрахування, опису й аналізу фінансування національних систем охорони здоров'я. Фінансове забезпечення органів державної форми власності установ ветеринарної медицини здійснюється за рахунок коштів бюджету та власних надходжень. Таким чином, фінансове забезпечення державного управління в галузі ветеринарної медицини, запорука реалізації функцій держави в цій галузі.

Список літератури

1. Василик, О. Державні фінанси України [Текст] : [підручн.] / О. Василик, К. Павлюк. — К. : НІОС, 2004. — 608 с.
2. Карамушка, Л. І. Сучасні наукові підходи до бюджетування охорони здоров'я в ринковому середовищі [Текст] / Л. І. Карамушка, В. І. Євсєєв // Україна. Здоров'я нації. — 2007. — № 1. — С. 94-99.
3. Болюх М.А., Заросило А.П., Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ. Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2010. — 236-278 с.
4. Офіційний сайт комітету ветеринарної медицини України <http://vet.go.ua>
5. Фоменко К. Проблеми реформування фінансового забезпечення місцевих бюджетів // Парламент.- 2012. -№ 7.- С 20-23.
6. Пасічник Ю.В.Бюджетна система України: Підручник. – 2-ге вид.змін. й доп. – К.: Знання, 2014. – 818 с.

Одержано 14.12.15

УДК 005.33:338

В.В. Ревва, ст. гр. УФЕБ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Організація забезпечення системи економічної безпеки діяльності аграрного підприємства

В статті визначено основні завдання системи забезпечення економічної безпеки діяльності аграрного підприємства та висвітлено головні функції служби економічної безпеки.

безпека, організація комплексного забезпечення економічної безпеки діяльності, служба безпеки

Система економічної безпеки підприємства – це структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.

Економічна стратегія сільськогосподарського підприємства вибудовується враховуючи умови конкурентної боротьби, специфіку бізнесу, технологічні особливості, конкурентну стратегію, стадії життєвого циклу підприємства. Система економічної безпеки кожного підприємства абсолютно індивідуальна. Її повнота й дієвість багато в чому залежать від наявної в державі законодавчої бази, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, що виділяє керівник підприємства, розуміння кожним зі співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і практичного досвіду начальника системи економічної безпеки, що безпосередньо займається побудовою й підтримкою самої системи. Лише незначна частка підприємств виділяє такий підрозділ як система економічної безпеки, частіше за все цими питаннями займаються менеджери, аналітики, охорона підприємства. На вітчизняних аграрних підприємствах більшого розвитку отримала силова безпека, але, як відомо,

---

* Науковий керівник: канд. наук. з держ. управління, доц. Зайченко В.В.

силова безпека підприємства є лише окремою складовою його економічної безпеки. Недорозвиненість організації системи економічної безпеки на підприємствах викликана, в першу чергу, недостатністю фінансових ресурсів для її забезпечення та недалекоглядністю менеджерів. При відсутності такої системи та служби економічної безпеки на підприємства є ризик їх рейдерських захоплень або поглинання.

Побудова системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства повинна здійснюватися на основі дотримання таких принципів: законності; прав і свобод громадян; централізованого управління; компетентності; конфіденційності; розумної достатності, відповідності зовнішнім і внутрішнім погрозам безпеки; комплексного використання сил і коштів; самостійності й відповідальності за забезпечення безпеки; передової матеріально-технічної оснащеності; корпоративної етики; координації й взаємодії з органами влади й управління.

До основних елементів системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства належать: захист комерційної таємниці й конфіденційної інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будинків і споруд; фізична безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезень вантажів і осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей і переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота; пропагандистське забезпечення, соціально-психологічна, профілактична робота серед персоналу і його навчання з питань економічної безпеки; експертна перевірка механізму системи безпеки; техніко-технологічна безпека; кадрова безпека; виробнича безпека; фінансова безпека; податкова безпека; інтерфейсна безпека; безпека матеріалів; силова безпека.

При такому складі елементів системи економічної безпеки вона інтегрується в ресурсно-функціональний підхід при проведенні оцінки та аналізу її рівня.

Особливістю й, одночасно, складністю при побудові системи економічної безпеки є той факт, що її дієвість практично повністю залежить від людського чинника. Навіть при наявності на підприємстві професійно підготовленого начальника служби економічної безпеки, сучасних технічних засобів, менеджмент підприємства не отримує бажаних результатів доти, поки у колективі кожний співробітник не усвідомить важливість і необхідність упроваджуваних заходів економічної безпеки.

В умовах посттрансформаційних змін економіки підвищеної динамічності організаційні питання забезпечення та підтримання належного рівня економічної безпеки підприємства набувають особливого значення. На підприємствах сільськогосподарства може бути створено управління (департамент, служба, відділ) економічної безпеки, діяльністю якої управляє її керівник, який, в свою чергу, підпорядковується директору підприємства. Це особлива умова, щоб не було проміжних ланок управління та не порушувалась при передачі цими ланками конфіденційність інформації.

Головні функції, які виконує служба економічної безпеки аграрного підприємства:

- 1) охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що є комерційною таємницею підприємства;
- 2) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць підприємства;
- 3) запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей, які становлять комерційну таємницю;
- 4) організація спеціального діловодства, яке унеможливує одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці;

5) виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі діяльності та екстремальних ситуацій;

6) створення і організація такого режиму безпеки всіх видів діяльності, які б виключали зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва підприємств з іншими партнерами;

7) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;

8) організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів підприємства;

9) оцінювання маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Перелік конкретних завдань і функцій визначається залежно від виду об'єкта, його структури, специфіки його діяльності і може мати й інші функції та завдання. Для кожного об'єкта охорони вони визначаються окремо.

Іншим сценарієм організації роботи щодо забезпечення економічної безпеки на підприємстві буде створення робочої групи спеціалістів, які крім своїх основних функцій займаються забезпеченням економічної безпеки підприємства. Такий організаційний сценарій може бути регламентований внутрішніми документами.

Служба безпеки підприємства постійно має бути готовою до подолання кризової ситуації, що може постати у зв'язку із зіткненням інтересів бізнесу та злочинного світу.

Найчастіше основні питання забезпечення економічної безпеки на вітчизняних підприємствах виконуються автоматично без змін в організаційній структурі та не регламентуються документально. Якщо підприємство функціонує, то уже найнижчий рівень економічної безпеки досягнуто. Питання економічної безпеки розпочинаються при створенні підприємства. Якщо продумано вид діяльності та запропоновано покупцям таку продукцію або послуги, які користуються хоч найменшим попитом – це означає, що підприємство уже подбало про свою економічну безпеку. Рівень економічної безпеки підприємства знаходиться в особливо вразливому стані, коли на ньому проходять процеси активного розвитку, так як система значно розхитується та може потрапити або на найвищий рівень її забезпечення, або він значно знизиться. Таке потенційне зниження може бути викликане рейдерським захопленням підприємства, його поглинанням, перехопленням клієнтів конкурентами і т. д.

Оскільки питання економічної безпеки підприємства на відміну від економічної безпеки комерційного банку не мають суворої регламентації, тому виконуються за ініціативою різних управлінських структур, виходячи з накопиченого аналітичного досвіду роботи управлінського персоналу та інтуїтивного досвіду економічного самозбереження. Коли система економічної безпеки підприємства саморозвивається та функціонує автоматично, то необхідно виділити частину функцій забезпечення економічної безпеки в роботі кожного основного відділу підприємства.

Організаційні форми економічної безпеки аграрного підприємства визначаються складом апарату і технічним рівнем управління безпекою. Удосконалення методів аналітичної та силової роботи щодо забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає розвитку аналітичних функцій всіх служб підприємств.

Питання економічної безпеки входять в обов'язок не тільки працівників економічних служб, а й технічних відділів (головного механіка, енергетика, технолога, агронома та ін.). Економічні служби підприємства планують господарську діяльність, здійснюють постачання і реалізацію продукції, організовують працю, фінансову роботу, облік і контроль господарської діяльності.

Найбільш комплексно досліджувати поставлену проблему і знайти найбільш

оптимальний варіант її рішення можливо тільки при загальних зусиллях спільної роботи економістів, техніків, технологів, керівників різних виробничих служб, що володіють різноманітними знаннями стосовно досліджуваного питання.

Внутрішній аналіз економічної безпеки підприємств здійснюється працівниками підприємств, а зовнішній – маркетинговими службами та службами економічної розвідки підприємства. Аналітичні відділи підприємства повинні здійснювати як зовнішній, так і внутрішній аналіз його економічної безпеки в комплексі.

Отже, комплексність забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства та постійне зростання її рівня, недопущення неправомірного втручання зовнішніх структур у роботу підприємства можливі лише за умови спільної інтегрованої, злагодженої, оперативної роботи всіх підрозділів підприємства.

Список літератури

1. Буркальцева Д. Д. Економічна безпека підприємництва в Україні: функції у системі економічної безпеки держави та інституціональні перешкоди забезпечення / Д. Д. Буркальцева // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2013. - № 1. - С. 35-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VAPSV_2013_1_8.pdf.
2. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: моногр. / З.В. Герасимчук, П.С. Вавдіюк. — Луцьк : Надстир'я, 2006. — 243 с.
3. Зайченко В.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові / В. В. Зайченко, С. В. Коваленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2013. - Вип. 23. - С. 410-414. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2013_23_62.pdf
4. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 336-340. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_6_81.pdf

Одержано 17.12.15

УДК 336.761:006.1

Т.О. Олексюк, гр. ОА-14 – м*

Кіровоградський національний технічний університет

Роздрібна торгівля нафтопродуктами: обліковий аспект

У статті розглянута економічна сутність роздрібною торгівлі нафтопродуктами, наведено визначення основних видів паливно-мастильних матеріалів. Зазначено особливості організації бухгалтерського обліку роздрібною торгівлі нафтопродуктами. У статті наведено основні нормативно-правові засади та особливості оподаткування даного виду підприємницької діяльності в Україні.

облік, організація, нафтопродукти, торгівля, оподаткування

Актуальність питання організації бухгалтерського обліку роздрібною торгівлі нафтопродуктами полягає в тому, що зростання конкуренції, постійне підвищення цін, посилення державного контролю у сфері торгівлі нафтопродуктами загострило

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Рузмайка І.В.

проблему ефективного використання товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів. Бухгалтерський облік є ефективним засобом контролю та інформаційною базою для належного управління підприємствами даного виду економічної діяльності.

Вивченню різнобічних аспектів бухгалтерського обліку роздрібної торгівлі нафтопродуктами присвячені роботи Ф.Ф. Бутинця, В.І. Єфіменка, В.П. Завгороднього, Л.В. Чижевської, А.Д. Шеремета, О. Азарян, В. Торопкова та інших вчених.

Відповідно до національного стандарту України ДСТУ 4303-2004 "Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять" роздрібна торгівля – вид економічної діяльності в сфері товарообороту, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачеві та надавання йому торговельних послуг.

Роздрібною вважається торгівля, в якій покупцем є кінцевий споживач, а не комерційне підприємство чи організація. На відміну від оптового продажу приводом для закупівлі товарів в роздрібній торгівлі є намір задоволення особистих потреб покупця або членів його сім'ї за рахунок споживання купленого товару.

Торгівля нафтопродуктами має свої особливості, які визначені у Правилах роздрібної торгівлі нафтопродуктами, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 року № 1442.

Згідно положень зазначених Правил, продаж нафтопродуктів здійснюється через мережу автозаправних станцій (АЗС), що призначені для відпуску споживачам нафтопродуктів.

Продаж нафтопродуктів (крім бензину, дизельного палива, скрапленого вуглеводневого газу) у дрібній розфасовці здійснюється також через спеціалізовані магазини, що продають товари господарського вжитку.

У сільській місцевості продаж гасу на розлив здійснюється через мережу спеціалізованих магазинів, кіосків, палаток, а також через спеціалізовані авторозвозки системи споживчої кооперації. У місцях продажу гасу на розлив можуть установлюватися обладнані кранами невеликі резервуари (залізні бочки) з піддонами.

До нафтопродуктів відносяться: бензин, дизельне паливо, гас, масла, мастила та інше. Відповідно до листа Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України № 4591/5-3/7 визначення терміна "паливо" та "мастило" наводиться в пункті 4.27 ДСТУ 3437-96 "Нафтопродукти. Терміни та визначення", а саме:

"Паливо" – загальне поняття, яким позначають матеріали, що використовуються як джерело енергії. Паливо (пальне) використовують для двигунів внутрішнього згорання.

"Мастило" – пластичний матеріал, який являє собою структуровану з загусником оливу, застосовувану для зменшення тертя, консервації виробів, герметизації та ущільнення.

Визначення терміну "масла та мастила" наведено в наказі Міністерства статистики України від 17.08.95 № 213. Зокрема, масла та мастила - в'язкі вуглеводні речовини, що мають великий вміст парафіну і дистилуються при температурі від 380 град. С до 500 град. С при вакуумній перегонці нафтових залишків після атмосферної перегонки нафти. Сюди включаються всі сорти масел, в тому числі консистентні мастила, мастила немінерального походження, регенеровані масла, відновлені на нафтопереробних підприємствах.

Бухгалтерському обліку роздрібної торгівлі нафтопродуктами притаманне все, що є характерним для обліку звичайного торговельного підприємства, але наявні деякі особливості.

Формування облікової інформації про товарні запаси та розкриття її у фінансовій звітності визначається на основі П(С)БО 9 [1]. Підприємства обліковують товар за первісною вартістю на спеціальному рахунку 28, субрахунок 281 «Товари на складі» або 282 «Товари в торгівлі», в залежності від вибору підприємства.

Для визначення собівартості реалізованих товарів підприємства торгівлі нафтопродуктами можуть застосовувати метод середньозваженої собівартості, ФІФО або ідентифікованої собівартості. Для підприємств роздрібною торгівлі характерним є ведення обліку в роздрібних цінах, тому для визначення собівартості реалізованих товарів доцільне використання методу ціни продажу.

Торгову націнку підприємства роздрібною торгівлі нафтопродуктами не відображають на субрахунку 285. Її рівень визначають окремо для кожної групи або партії товару і оформлюють відповідним наказом (розпорядженням) керівника торговельного підприємства. Також рівень торгової націнки може бути встановлений у відсотках до облікової (первісної) вартості товару або ж у твердій сумі. Окремим наказом (розпорядженням) може бути затверджена ціна реалізації товару з урахуванням націнки.

Облік нафтопродуктів на підприємствах торгівлі нафтопродуктами ведеться в одиницях маси. Обов'язковою є наявність журналу вимірювань нафтопродуктів у резервуарах за ф. № 7-НП по кожному резервуару окремо з відображенням усіх операцій, здійснюваних кожною зміною.

При реалізації товарів зі складів їх відпуск здійснюють на основі рахунків-фактур, товарно-транспортних накладних та інших супровідних документів, у яких вказують кількість товарів, їх відпускну ціну та вартість за кожним найменуванням. Аналітичний облік реалізації та розрахунків з покупцями ведуть окремо за кожним платіжним документом у відомості обліку реалізації. При цьому транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ), пов'язані з придбанням товарів, можуть бути прямо розподілені і віднесені на вартість придбаних товарів (дебет субрахунку).

Нафта і нафтопродукти є специфічним товаром, тому при торгівлі ними необхідно дотримуватись особливих вимог, зокрема, в порядку транспортування, приймання, зберігання, а також при документальному оформленні таких операцій.

Якість нафтопродуктів, які поставляються має гарантувати безпеку для життя і здоров'я споживачів і навколишнього природного середовища. Тому у своїй діяльності підприємства керуються Інструкцією №281 «Про порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуск та облік нафти і нафтопродуктів на підприємствах і організаціях України» [3], «Правилами роздрібною торгівлі нафтопродуктами» № 1442 [5], «Правилами обов'язкової сертифікації нафти та нафтопродуктів», законами України, законами України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності», «Про здійснення державних закупівель» та ін.

Проблемним є питання, чи є об'єктом оподаткування акцизним податком операції з відпуску підакцизного пального через мережу АЗС представникам підприємств за безготівковий розрахунок шляхом заправки автотранспортних засобів, якщо оператор проводить повну суму через зареєстровані, опломбовані та переведені у фіскальний режим роботи РРО з роздрукуванням розрахункових документів для безготівкової форми оплати.

Контролюючі органи найчастіше вважають, що податкові зобов'язання зі сплати 5% акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів виникають у особи, яка безпосередньо здійснює відпуск нафтопродуктів через АЗС безпосередньо

споживачам, незалежно від умов продажу нафтопродуктів та форми розрахунків – готівкова або безготівкова.

Датою виникнення податкових зобов'язань щодо реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів є дата здійснення розрахункової операції відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій в сфері торгівлі, громадського харчування та послуг». Відповідно до ст. 2 Закону про РРО розрахункова операція – приймання від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів, видача готівкових коштів за повернутий покупцем товар, а у разі застосування банківської платіжної картки – оформлення відповідного розрахункового документа щодо оплати в безготівковій формі товару банком покупця [2].

З нашої точки зору безготівкові розрахунки юридичних осіб за придбані нафтопродукти не підпадають під визначення розрахункових операції згідно із Законом про РРО.

На підставі зазначеного вище, можна зробити висновок, що операції з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів іншим суб'єктам господарювання, з розрахунком за товар у безготівковій формі, за виключенням розрахунків платіжними картками, не є об'єктом оподаткування акцизним податком.

Правильна організація бухгалтерського обліку та врахування особливостей оподаткування діяльності на підприємствах торгівлі нафтопродуктами дозволять забезпечити найефективніше використання ресурсів та сприятимуть прийняттю адекватних управлінських рішень щодо подальшого розвитку підприємства.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (зі змінами та доповненнями): затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року № 246 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
2. Лист Державної фіскальної служби України / Щодо практичного застосування положень Кодексу №9132/7/99-99-19-03-03-17 від 18.03.2015 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/>
3. Інструкція про порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуску та обліку нафти і нафтопродуктів на підприємствах і в організаціях України : затверджена наказом Мінпаливенерго України, Мінтрансв'язку України, Мінекономіки України, Держспоживстандарту України № 281/171/578/155 від 20.05.2008 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
4. Снісар О.О. Питання обліку придбання паливно-мастильних матеріалів / О.О. Снісар // Проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах світових інтеграційних процесів. – Львів, 2012 рік. – С.54-56.
5. Правила роздрібною торгівлі нафтопродуктами: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. N 1442 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.

Одержано 17.12.15

УДК 657

О.В. Євсюкова, магістр гр. ОА-14-МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості організації та методики обліку розрахунків з оплати праці у закладах освіти

У статті висвітлено особливості організації та методики обліку розрахунків з оплати праці у закладах освіти. Визначено основні напрями оптимізації організації та методики розрахунків з оплати праці у закладах освіти.

організація обліку, методика обліку, розрахунки з оплати праці, заклади освіти

Актуальність теми. На сучасному етапі облік розрахунків з оплати перебуває у процесі реформування відповідно до міжнародних стандартів. Значною мірою це пов'язано з тим, що праця як об'єкт обліку є однією із найскладніших і найважливіших економічних категорій, на яку покладено виконання життєво важливих для людини функцій, а саме відтворювальної, регулюючої, стимулюючої та соціальної функції.

В умовах глобалізації економіки бюджетні установи займають важливе місце у сучасному суспільстві. Процес оплати праці в бюджетній сфері має значні особливості, що обумовлено специфікою обліку у бюджеті (насамперед це характер фінансово-економічних відносин). На рівень ефективності праці працівників бюджетної сфери прямим чином впливають економічна обґрунтованість, правильність і своєчасність нарахування і виплати заробітної плати. Ці аспекти є базовим мотиваційним важелем для професійного росту працівників.

Організація обліку у державних закладах освіти вирізняється наявністю низки проблем, з яких можна виділити низьку адаптованість до сучасних тенденцій облікової практики, наявність потреби в кваліфікованому персоналі для ефективного вирішення облікових завдань, недосконалість нормативно-правового регулювання, жорстка централізація управління, недостатній рівень автоматизації облікових процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку розрахунків з оплати праці у своїх роботах висвітлювали такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, С.В. Голов, П.Й. Атамас, Г.В. Власюк, Н.Г. Горицька, Р.Т. Джога, А.М. Должанський, Т.В. Кузнєцова, В.І. Лемішовський, Ю.В. Машика, М.Г. Михайлов, Ж.К. Нестеренко, Л.Б. Пантелійчук, І.Г. Пахомова, І.В. Перезовова, С.В. Свірко, Г.А. Семенов, С.В. Сисюк, І.Т. Ткаченко, Н.М. Хорунжак, О.С. Височан, І.В. Костецька та ін.

Мета досліджень. Не зважаючи на те, що проблема, яка лежить в площині організації і методики бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці широко вивчалась, невирішеними залишаються низка завдань. Вирішення цих завдань є метою представленого дослідження. Це, зокрема:

1) висвітлення особливостей нарахування та виплати заробітної плати педагогічному персоналу закладів освіти державної форми власності;

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук Бурлака Ю.М.

2) оцінка структури заробітної плати педагога з погляду мотиваційного та економічного впливів, які здійснюють окремі її елементи на підвищення ефективності роботи працівників державних закладів освіти;

3) внесення пропозицій щодо покращення ведення бухгалтерського обліку праці та її оплати, зважаючи на прийняття національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, зокрема НП(С)БО в ДС 132 «Виплати працівникам».

Виклад основного матеріалу. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівнику за виконану роботу [1]. Вона повинна виплачуватись, згідно з Кодексом законів про працю, не рідше двох разів на місяць через проміжки часу, що не перевищують шістнадцяти календарних днів.

Процес праці у бюджетній сфері має особливості, адже результатом виконуваної роботи є часто не річ (продукція), а послуги (діяльність); праця має переважно розумовий характер; у складі сукупних витрат бюджетних установ на оплату праці припадає від 60 до 85 % усіх витрат; у бюджетній сфері, а саме в закладах освіти, частка спеціалістів вищої кваліфікації сягає близько 50 % загальної чисельності працівників.

Основними формами оплати праці в бюджетних установах є почасова й відрядна, але переважає, як правило, почасова оплата. Основою організації оплати праці є тарифна система, в яку входять тарифні сітки, тарифні ставки, схема посадових окладів, тарифно – кваліфікаційні характеристики [2].

Почасова оплата праці в закладах освіти має два різновиди: штатно-окладна і погодинна.

Штатно-окладна система оплати праці передбачає встановлення кожному працівникові місячного окладу (ставки) відповідно до посади, яку він обіймає.

Почасова оплата праці може застосовуватись у вигляді простої почасової або почасово – преміальної. При використанні простої почасової оплати праці сума заробітку визначається лише кількістю відпрацьованого часу та погодинною ставкою або окладом. За почасово – преміальної оплати, крім заробітку за ставкою чи окладом, виплачується премія за досягнення певних якісних та кількісних показників діяльності. Преміювання здійснюється за рахунок коштів, передбачених кошторисом установи [3].

Розмір ставок або посадових окладів, а також надбавок до них в закладах освіти визначається на підставі щорічної тарифікації, яку проводить постійно діюча тарифікаційна комісія. Результати роботи комісії відображаються тарифікаційних списках, які є єдиним документом, що визначає розмір посадових місячних окладів, тарифних ставок і надбавок працівникам установ.

В закладах освіти зарплата педагогічним працівникам виплачується за фактичну кількість годин викладацької роботи за ставкою з урахуванням категорії, освіти, доплат за науковий ступінь, перевірку зошитів, додаткової оплати за класне керівництво (кураторство), завідування кабінетом, керівництво гуртком тощо.

Фонд оплати праці в закладах освіти має певну специфіку у структурі. Кожен елемент в структурі заробітної плати педагогічного працівника чинить мотиваційний ефект. Посадовий оклад педагога залежить від кваліфікаційної категорії (тарифного розряду від 8 до 12) і педагогічного навантаження.

Кваліфікаційна категорія сприяє досягненню необхідного для виконання посадових обов'язків рівня професійної підготовки. Кваліфікаційні категорії поділяються на «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої

категорії», «спеціаліст вищої категорії». Посадові оклади (тарифні ставки) розраховують на підставі розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду, з вересня 2015 р. – 1012,00 грн. та тарифних коефіцієнтів, встановлених ЄТС.

Педагогічне навантаження впливає на встановлений посадовий оклад, адже він може бути отриманий лише у разі виконання повного обсягу педагогічного навантаження.

Підвищення посадового окладу включається в структуру заробітної плати педагогічних працівника за наявності таких ознак:

- педагогічне звання (10-15% підвищення до посадового окладу) – внаслідок досягнення високих показників та професіоналізму у роботі, що підтверджується отриманими званнями;

- знання та використання в роботі іноземної мови (10 % підвищення посадового окладу).

Доплати в структурі заробітної плати педагогів бувають за різними напрямками:

- перевірка зошитів (10-20 % тарифної ставки залежно від класу педагогічного навантаження);

- класне керівництво (20-25% тарифної ставки);

- завідування навчальними кабінетами, науково – дослідними лабораторіями (10-15% тарифної ставки заробітної плати);

- обслуговування електронно – обчислювальної техніки (5-10% посадового окладу, визначає керівник закладу за погодженням з профспілковим комітетом);

- керівництво предметними, цикловими та методичними комісіями (10 15 % ставки заробітної плати);

- виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників; суміщення професій (посад) (встановлюється на основі фактично виконаного обсягу робіт).

Надбавки в структурі заробітної плати працівників закладів освіти виплачуються за:

- звання (0,66 мінімальної заробітної плати – особам, які мають звання "Заслужений вчитель", "Заслужений викладач", "Заслужений працівник народної освіти", "Заслужений працівник профтехосвіти"; на 1,33 мінімальної заробітної плати - особам, які мають звання "Народний вчитель СРСР";

- науковий ступінь (0,63 мінімальної заробітної плати – для кандидата наук; 1,06 мінімальної заробітної плати – для доктора наук).

В структурі заробітної плати працівників освіти також є виплати за :

- вислугу років (в залежності від стажу роботи і набутого досвіду: 10% посадового окладу(стаж понад 3 роки, 20 % (стаж понад 10 років), 30 % (стаж понад 20 років).

- престижність праці (20% посадового окладу за важливість та корисність праці педагога для суспільства, що визначається повагою до представника цієї професії)

- високі досягнення у праці; виконання особливо важливої роботи (на період її виконання); складність, напруженість у роботі (за наказом керівника в межах фонду заробітної плати до 50 % посадового окладу).

Особливостями організації заробітної плати в закладах освіти є застосування Єдиної тарифної сітки. Вона передбачає, що щороку розмір окладу (ставки) такого працівника визначається на рівні законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати. Тарифна сітка містить від 1 до 25 тарифного розряду, за яким здійснюються нарахування заробітної плати.

Інформація по розрахункам з працівниками щодо заробітної плати в закладах освіти узагальнюється на пасивному рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці». За кредитом рахунку відображаються суми нарахованої заробітної плати, допомоги у випадку тимчасової непрацездатності за перші п'ять днів, премії, матеріальні допомоги за рахунок фонду оплати праці тощо. На дебеті цього рахунку відображають утримання із заробітної плати, її виплата, а також сума зарплати, що не отримана в строк.

До субрахунку 66 відкривається низка субрахунків, на яких відображаються результати здійснення операцій, пов'язаних з оплатою праці:

- 661 «Розрахунки із заробітної плати»;
- 666 «Розрахунки з членами профспілки безготівковими перерахуваннями сум членських профспілкових внесків»;
- 668 «Розрахунки за виконавчими документами та інші утримання» [5].

Інформація стосовно господарських операцій щодо нарахування та виплати зарплати акумулюється у меморіальному ордері № 5. Реєстр має табличну форму з окремими графами для відображення нарахувань заробітної плати, утримань та нарахувань ЄСВ.

У разі, коли величина індексу споживчих цін, обчисленого наростаючим підсумком, перевищить поріг індексації, установлений у розмірі 101 %, - проводиться індексація грошових доходів працівників. Індексації підлягають грошові доходи населення в межах прожиткового мінімуму, установленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення; частина грошових доходів, що не перевищує прожитковий мінімум, індексації не підлягає. Сума індексації визначається як результат множення грошового доходу, що підлягає індексації, на величину приросту індексу споживчих цін, поділеного на 100. Доходи базового місяця не індексуються. Базовим вважається місяць: прийняття працівника на роботу; підвищення доходу (за умови, що сума такого підвищення більша від суми індексації цього місяця).

Із заробітної плати працівників утримується податок з доходів фізичних осіб за ставкою 15% та 20%, військовий збір за ставкою 1,5 %. У разі якщо загальна сума доходів (отриманих працівником у звітному податковому місяці) перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку з доходів фізичних осіб становить 20 % суми перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою 15 % [6].

Єдиний соціальний внесок утримується із заробітної плати за ставкою 3,6 %, а з лікарняних – 2%. Нарахування ЄСВ на фонд оплати праці, які сплачує установа, відбуваються за ставкою 36,3%, із заробітної плати окремої категорії працівників – інвалідів – за ставкою 8,41%, а з лікарняних – за ставкою 33,2% [7].

Методичний фундамент для відображення в бухгалтерському обліку інформації щодо виплат (у грошовій і не грошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у звітності закладено національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 132 «Виплати працівникам».

Відповідно до вищезгаданого національного положення, виплати працівникам поділено на три групи:

1) поточні виплати: заробітна плата за окладами та тарифами, інші нарахування з оплати праці; виплати за невідпрацьований час (відпустки та інший оплачуваний невідпрацьований час); премії та інші заохочувальні виплати, що підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по закінченні періоду, у якому працівники виконують відповідну роботу, тощо.

2) виплати у разі звільнення, зобов'язання щодо яких визнається у разі, якщо суб'єкт державного сектору має невідмовне зобов'язання звільнити працівника або

кількох працівників до досягнення ними пенсійного віку або надавати виплати під час звільнення згідно із законодавством, контрактом чи іншою угодою;

3) інші виплати працівникам, зокрема матеріальна допомога, визнаються зобов'язанням у звітному періоді, якщо робота, виконана працівниками у цьому періоді, дає їм право на отримання такої виплати [4].

Зважаючи на необхідність узгодження новітніх норм, спрямованих на модернізацію бюджетного обліку, потреби автоматизації обліку праці та її оплати стають більш гострими. На практиці очевидно, що більшість закладів освіти продовжують використовувати традиційну ручну або частково автоматизовану форму ведення бухгалтерського обліку, яка не дозволяє систематизувати дані обліку та відобразити їх синхронно в одній базі даних.

Переваги комп'ютерної форми бухгалтерського обліку очевидні, адже дозволяють розширити можливості користувачів:

- одному журналу хронологічного запису відповідає багато реєстрів систематичного запису;
- накопичення та багаторазове використання облікових даних;
- один синтетичний рахунок – багато аналітичних рахунків; кількість рахунків аналітичного обліку залежить від цілей, поставлених керівництвом перед обліком, і нічим не обмежується;
- автоматичне отримання інформації про відхилення від встановлених норм, нормативів, завдань тощо;
- отримання звітних показників в інтерактивному режимі;
- автоматичне формування всіх облікових реєстрів і форм звітності на основі даних, відображених у системі рахунків.

Фонд оплати праці складається з основної та додаткової заробітної плати, а також інших заохочувальних та компенсаційних виплат. Проте структура цих елементів у бюджетній сфері має певні особливості. Зокрема, в закладах освіти вона містить специфічні показники стосовно доплат і надбавок. Наприклад: доплати за класне керівництво, завідування навчальними кабінетами, надбавки за звання, вислугу років, тощо. Зарплата педагога має чотири складові: посадовий оклад, підвищення посадового окладу, доплати і надбавки. Всі вони мають індивідуальне мотиваційне забарвлення та економічний ефект.

Висновки. Основними напрямками оптимізації організації та методики обліку праці та її оплати мають бути: правильна організація обліку особового складу та робочого часу, нарахування заробітної плати, суворе дотримання законодавства про оплату праці, точні та своєчасні розрахунки з оплати праці.

Враховуючи те, що на законодавчому рівні національні стандарти обліку намагаються максимально адаптувати до міжнародних вимог, з набранням чинності НП(С)БО в ДС 132 «Виплати працівникам» необхідно повністю автоматизувати систему бюджетного обліку. Це дасть можливість значно зменшити витрати часу на обчислення та розрахунки, сприятиме впровадженню раціональних форм первинних документів, підвищенню оперативності та достовірності інформації, а також дозволить підняти рівень організації праці в сфері управління.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

1. Атамас П.Й. Облік у бюджетних установах: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] /П.Й. Атамас. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
2. Джога Р.Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: підручник / за заг. ред. проф. Р.Т. Джоги. – К.: КНЕУ, 2003. – 483 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 132 « Виплати працівникам» : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.2011 р. № 1798. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-12>
4. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ: Наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2013 р. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1214-13>
5. Податковий кодекс України від № 702-VIII від 17.09.2015 р. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/para0175#o175>

Одержано 18.11.15

УДК 657

А.В. Лук'янець, студ. гр. МЕ- 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Організаційні та методичні аспекти антикризового управління на малих підприємствах

У публікації розглянуто особливості антикризового менеджменту малих підприємств. З'ясовано необхідність діагностики кризових явищ та етапи формування плану антикризового управління з врахуванням специфіки малих підприємств.

антикризове управління, мале підприємство, кризові явища, менеджмент

Актуальність: Об'єктивно проблема діяльності малого бізнесу в Україні пов'язана із недостатнім рівнем політичної стабільності, валютної, податкової політики, а суб'єктивно з низьким рівнем культури бізнесу та недоліками внутрішньогосподарського менеджменту. Значна кількість малих підприємств потерпають від кризових явищ, банкрутують, що обумовило зниження їх чисельності. Вищезазначене обумовлює необхідність розробки рекомендацій малим підприємствам з формування стратегії антикризового управління.

Малі підприємства незважаючи на можливість оперативно реагувати на зміни економічної ситуації, також потребують заходів антикризового управління. Антикризове управління підприємствами – відносно нове явище для економіки України, що обумовлено трансформаційними процесами та продиктовано необхідністю фінансового оздоровлення багатьох підприємств, що здійснюють свою діяльність в сучасних економічних умовах, які характеризуються циклічними фінансовими кризами. При здійсненні антикризового управління на малих підприємствах необхідно враховувати їх особливості.

---

* Науковий керівник: канд.пед.наук, доц. Липчанський В.О.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі питання антикризового управління викладені у працях М.Аістової, Є.Андрушака, О.Антонової, Е.Архипчука, І.Бланка, Н.Брюховецької, І.Булева, В. Грачова, О.Дадія, В.Дроздової, Л.Зуєвої, Г.Кадикова, І. Косаревої, Е.Короткова, Е.Куліша, Л.Лігоненко, Б.Полякової, М.Пушкар, С. Рамазанова, В.Ращупкіної, Р.Сайфуліна, С.Салиги, І.Стефанюка, О. Терещенка, А.Ткачова, І.Цигилик, Є.Чернявської. Проблеми управління малих підприємств постійно є предметом уваги сучасних науковців таких як В. Боронос, Л. Буряк, З. Варналій, О. Ватаманюк, Л. Воротіна, С. Дрига, В. Збарський, Є. Іонін, О. Квасовський, Д. Книш, О. Ковалюк, М. Крупка, О. Кундицький, Р. Ларіна, С. Лобозинська, В. Ляшенко, І. Михасюк, З. Патора-Висоцька, В. Плиса, Ж. Поплавська, С. Реверчук, А. Хоронжий, М. Хурса та інші. Проте при розробці системи заходів антикризового управління суб'єктів господарювання є необхідним продовжити дослідження даної проблематики з врахуванням специфіки діяльності малих підприємств та особливостей сучасного бізнесу.

Саме вищенаведене визначає необхідність з'ясування особливостей формування системи антикризового управління малих підприємств, що і є завданням дослідження.

Мета: діяльність малих підприємств як суб'єкт управління має певну специфіку, що має бути враховано при розробці системи антикризового менеджменту. Сучасний період розвитку малих підприємств в Україні характеризується наявністю значної кількості підприємств фінансовий стан яких є незадовільним, спостерігається стійка тенденція до зменшення кількості малих підприємств, що обумовлено їх банкрутством. Відповідно розглянуто особливості малого підприємства, як суб'єкта управління, сутність антикризового управління та визначити його особливості відносно діяльності малих підприємств.

Малі підприємства специфічний об'єкт управління. До їх особливостей відносять: невеликий масштаб діяльності, їх мобільність, відносно невеликий середньостатистичний термін існування, слабка стійкість щодо впливу зовнішнього середовища, відносно висока ступінь ризику, незначна кількість інвесторів та ускладнення з додатковими інвестиціями. В Україні діяльність малих підприємств є недостатньо ефективною, що обумовлено як об'єктивними чинниками так і суб'єктивними.

З'ясовано, що незважаючи на широке застосування в економічній теорії та практиці терміну «антикризове управління», тлумачення його сутності не є однозначним. Відносно малих підприємств вважаємо прийнятним підхід стосовно того, що система антикризового управління має бути перманентною та превентивною.

Основними цілями антикризового фінансового управління є: – встановлення управління, яке здатне передбачити, попередити та подолати фінансову кризи і одночасно утримувати фінансову стійкість та стабільний розвиток суб'єктів економічної діяльності; – усунення неплатоспроможності

Важливою умовою запровадження ефективного антикризового управління підприємством є визначення його виваженої політики.

Розробка стратегії антикризового менеджменту передбачає діагностику наявності кризових явищ, кваліфікацію проявів кризових явищ, розробку плану антикризового управління та програми антикризового управління.

У процесі фінансового оздоровлення підприємства аналіз фінансового стану та ймовірності банкрутства слугує не лише інструментом оцінювання наявності та глибини фінансової дестабілізації, а й використовується для визначення здатності підприємства поліпшити свій фінансовий стан, виявити ознаки фінансової нестабільності й відповідно ним розробити заходи фінансового оздоровлення.

Ефективність застосування методів антикризового управління визначається шляхом фінансового прогнозування, що дає можливість порівнювати різноманітні варіанти антикризового управління, попереджати негативні наслідки реалізації антикризових процедур та робити висновки про доцільність впровадження запропонованих оздоровчих заходів.

На підстав оцінки діяльності малих підприємств, проведеного анкетування та узагальнення наукових праць з'ясовано, що для малих підприємства є необхідним не допустити відкриття справи про неплатоспроможність та проводити заходи антикризового управління власними силами, адже у такому випадку всі рішення щодо форм, методів, заходів, джерел фінансування антикризового управління залежатимуть від рішення керівників і власників підприємств. Підготовку плану заходів антикризового управління та управління процесом його реалізації здійснюватиме менеджмент малого підприємства. Кожне підприємство має розробити план антикризового управління, наближену структуру якого наведено рис. 1.

Розділ 1. Визначення мети та постановка задач антикризового управління.

Розділ 2. Загальна характеристика підприємства.

Розділ 3. Фінансово-економічний та технічний стан підприємства.

Розділ 4. Оцінка причин фінансової дестабілізації та формування незадовільного фінансового стану.

Розділ 5. Маркетинговий план.

Розділ 6. План виробництва.

Розділ 7. Заходи в системі антикризового управління виробничо-технічного характеру.

Розділ 8. Заходи фінансово-економічного характеру та узагальнений план заходів антикризового управління.

Розділ 9. Календарний план.

Зміст плану антикризового управління малого підприємства необхідно спрямовувати не лише на оздоровлення неплатоспроможного підприємства, а й на підвищення його прибутковості.

Специфіка антикризового управління кадрами малих підприємств пов'язана з необхідністю прийняття складних управлінських рішень в стислі терміни, в умовах обмеження фінансових коштів, великої невизначеності і підвищення ризику для малого бізнесу.

При реалізації антикризових програм необхідно враховувати, що сфера трудових відносин належить до найбільш консервативних в системі управління підприємством. Впровадження нових технологій і освоєння нових видів продукції вимагають від персоналу набагато менше інтелектуальних витрат і супроводжуються меншим емоційним сплеском, ніж будь-які зміни в галузі управління персоналом, які практично всіма категоріями працівників будуть сприйматися як загроза усталеним традиціям.

У науковій літературі має місце точка зору, стосовно якої для розробки планів антикризових заходів на малих підприємствах недоцільно створювати спеціальну управлінську команду, і власник здебільшого одноосібно здатен скласти кваліфіковані прогнози розвитку ситуації, оперативно збирати та обробляти інформацію, ефективно поповнювати і своєчасно вносити коригування в план антикризових заходів. На нашу думку, це не є прийнятним. обов'язковим елементом плану антикризових заходів у сфері управління кадровим потенціалом малого підприємства повинно стати залучення працівників до розробки та реалізації даних заходів.

Одним з етапів розробки плану антикризових заходів в управлінні персоналом є визначення черговості заходів з урахуванням взаємозалежності та взаємозв'язку

елементів системи управління персоналом. Необхідно періодично проводити аналіз настроїв персоналу, що дозволить своєчасно скоригувати таку черговість з урахуванням адаптованих можливостей трудового колективу.

Кожному етапу впровадження антикризової кадрової програми повинна передувати превентивна робота з персоналом. Після проведення кожного етапу антикризової програми необхідно інформувати персонал про досягнуті результати, створювати атмосферу успішного просування до мети, співучасті кожного у спільній роботі, орієнтувати працівників на вирішення завдань наступного етапу.

Висновок: є особливості антикризового управління на малих підприємствах, що має бути враховано при плануванні системи заходів. Ефективне антикризове управління малими підприємствами може бути реалізовано лише за умови врахування особливостей кризових явищ. Відповідно напрямками подальших наукових досліджень є діагностика ознак кризи малого підприємства та розробка стратегії антикризового управління малих підприємств з врахуванням ознак кризових явищ.

Список літератури

1. Василенко, О. П. Менеджмент організацій [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. П. Василенко, Г. О. Коваленко, О. О. Поліщук. - Умань : Вид. "Сочінський", 2010. - 490 с.
2. Гриньова В. М. Управління кадровим потенціалом підприємства: монографія / Гриньова В.М., Писаревська Г.І. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. – 228 с. (Укр. мов.).
3. Заславська К. А. Менеджмент підприємств малого бізнесу [Текст] : навч. посіб. / Заславська К. А. ; Харк. нац. екон. ун-т. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. - 200 с.
4. Липчанський В. О., Фільштейн М. В. Деякі питання боротьби з тіньовою економікою //Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – №. 21. – С. 37-39.
5. Немченко Т. А. Деякі питання щодо сутності трудового потенціалу галузі //Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2013. – №. 23. – С. 169-175.
6. Основи адміністративного менеджменту [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко [та ін.] ; Кабінет Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К. : Інтерсервіс, 2013. - 147 с.
7. Сочинська-Сибірцева І. Розвиток креативних технологій управління персоналом на вітчизняних підприємствах //Вісник економічної науки України. – 2012.
8. Фільштейн Л. М. Фінансово-економічні проблеми тіньової економіки в Україні та шляхи її легалізації //Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – №. 22 (2). – С. 190-192.
9. Фільштейн Л.М. Малі виробничі структури: кадрове забезпечення / Леонід Фільштейн // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 9. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – 384 с.
10. Чернявський А.Д. Антикризове управління підприємством: навч. посіб./ Чернявський А.Д. – К.: МАУП, 2006. – 256 с.

Одержано 21.12.15

УДК 657

В.О.Бурлака, студ. гр. ОА - 14МЗ, Ю.В. Головаха, студ.гр. ОА -14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями оптимізації облікової політики процесу заготівлі цукрової сировини

Публікація присвячена проблемі формування облікової політики підприємств з переробки цукрового буряка. Розглянуто сучасний стан та обґрунтовано напрями оптимізації облікової політики в частині обліку процесу заготівлі цукрового буряка за організаційним та методичним аспектами **облікова політика, процес переробки, цукропереробні заводи, процес заготівлі, бухгалтерський облік, аналіз та контроль**

Актуальність: Цукроваріння є традиційною галуззю для України, зокрема для Кіровоградської області. Сучасною тенденцією є те, що обсяги виробництва цукрових буряків і цукру в області, як і в Україні в цілому, щорічно зменшуються, тому суттєво знизилась і ефективність виробництва. Ефективність функціонування цукрового виробництва залежить як організаційно так і технологічно від ефективності процесу заготівлі. Суттєво зменшилося використання потужності цукрових заводів як в цілому по Україні, так і по підприємствах Кіровоградської області, що серед іншого обумовлено недоліками на стадії заготівлі цукрової сировини.

Основним матеріальним ресурсом цукробурякового виробництва є цукровий буряк. Виробництво сировини має чітко визначений сезонний характер, що разом з неможливістю збереження сировини тривалий час і обмеженістю цього ресурсу зумовлює і сезонний характер виробництва, що має бути враховано при організації процесу заготівлі. Складовими управління, зокрема процесу заготівлі цукрової сировини є облік, аналіз та контроль. Результати господарської діяльності цукропереробних підприємств безпосередньо обумовленні обсягами заготовленої сировини та відповідністю її якісних параметрів потребам переробки. Саме ці обставини визначають актуальність дослідження проблематики обліку, аналізу та контролю процесу заготівлі цукрової сировини.

В розвиток методології питань обліку процесу заготівлі цукросировини зробили вагомий внесок праці О.К. Башинського, В.В. Сопко, М.П. Пархоменко, В.Б. Моссаковського, З.В. Гуцайлюка, В.Г. Линника, Л. К. Сука, Н. В. Михайлицької та інших. Проте процес заготівлі цукросировини у сучасних умовах має особливості, що потребує продовження дослідження проблематики його обліку, аналізу та контролю.

Завдання: необхідність вдосконалення діючої системи обліку, контролю і аналізу витрат виробництва та формування такої яка б змогла достатньо ефективно поліпшити управління цукровими підприємствами обумовили цільову спрямованість даної публікації.

Об'єкт: організаційні та методичні аспекти формування облікової політики цукропереробних підприємств

Мета. При написанні статті поставлено за мету обґрунтувати рекомендації з формування ефективної облікової політики процесу заготівлі цукросировини та організації методики його обліку та контролю з урахуванням сучасних організаційних умов.

---

* Науковий керівник: канд.екон. наук, проф. Савченко В.М.

Результати досліджень. Основним матеріальним ресурсом цукробурякового виробництва є цукровий буряк. Виробництво сировини має чітко визначений сезонний характер, що разом з неможливістю збереження сировини тривалий час і обмеженістю цього ресурсу зумовлює і сезонний характер виробництва.

Технологічна якість основного ресурсу - цукрового буряка залежить від багатьох факторів, а в свою чергу від якості сировини залежать результати діяльності цукрового заводу.

Відповідно на стадії заготівлі цукросировини найбільш важливими об'єктами аналізу та контролю є якість цукрової сировини.

Як об'єкт обліку процес заготівлі цукросировини передбачає облік розрахунків з постачальниками та облік витрат за доведенням сировини до стану придатного для використання у технологічному процесі цукроваріння, що потребує розробки елементів облікової політики стосовно обліку і розподілу транспортна – заготівельних витрат. Специфікою процесу заготівлі, як об'єкту обліку у цукроварінні є те, що цей процес має риси як процесу заготівлі так і виробничого, що обумовлює необхідність прийняття відповідних методичних рішень та їх врахування при формуванні облікової політики [1, 2]. Контроль процесу заготівлі відповідно до його сутності та значення пов'язується нами у першу чергу з оперативним і перманентним контролем якості сировини, стану розрахунків з постачальниками та контролем формування собівартості заготовленої цукросировини. Економічний аналіз процесу заготівлі у цукроварінні потребує удосконалення - необхідним є розробка і впровадження базових моделей саме оперативного аналізу процесу заготівлі.

В останні роки традиційною є давальницька схема заготівлі цукрової сировини, що має бути враховано при формуванні галузевої облікової політики процесу заготівлі.

Ринкові умови господарювання в Україні зумовлюють нові зміни в здійсненні контрольної функції як зі сторони зовнішніх контролюючих органів, так і всередині підприємств різних організаційно-правових форм. Внутрішній контроль присутній на всіх стадіях і протягом усього часу реалізації управлінських рішень, є важливим елементом загальної структури управління підприємством і дозволяє керівництву шляхом здійснення нагляду, перевірок і спостереження за його господарською діяльністю переконатися, що остання проходить у відповідності до розробленої стратегії розвитку, прийнятої керівництвом маркетингової політики, інструкцій, інших нормативних документів та вимог діючого законодавства.

На підставі дослідження облікової практики, організації та методики обліку заготівлі цукросировини підприємств Кіровоградської області з'ясовано, що суттєвим недоліком є те, що процес заготівлі як обліковий об'єкт не виокремлено, що ускладнює формування собівартості цукрової сировини та унеможливує дієвий контроль і ефективність аналітичних процедур.

Вивчення та узагальнення нормативно – методичних матеріалів та праць науковців дало можливість встановити, що на цукрових заводах методично неоднорідно вирішено питання щодо відокремлення рахунків за таким напрямком як витрати з придбання цукросировини.

На окремих заводах витрати з придбання обліковують у складі витрат основного виробництва (на спеціальному субрахунку до рах. 23 «Основне виробництво»), також застосовується методичний підхід з накопичення транспортно- заготівельних витрат та витрат з вартості придбаної цукросировини на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», та одним з варіантів є формування вартості придбаної сировини безпосередньо на рахунку 201 «Сировина і матеріали».

Використання рахунку загальновиробничих витрат для обліку формування собівартості сировини не відповідає цільовому спрямуванню обліку процесу заготівлі

та ці витрати не є загальновиборничими. Вважаємо за доцільне на рівні галузевих матеріалів рекомендувати цукровим заводам закріпити в Наказі з облікової політики стосовно робочого Плану рахунків для накопичення витрат з придбання сировини застосування рахунку 977 «Інші витрати діяльності» рахунку 9771 «Заготівля і придбання цукрового буряка» (за діючим Планом рахунків). На нашу думку слушною є пропозиція окремих науковців, що до впровадження до діючого Плану рахунків рахунку 29 «Заготівля сировини у переробній промисловості». Для цукропереробної промисловості цей рахунок буде мати назву «Заготівля цукрового буряка». На цьому рахунку необхідно передбачити субрахунок 291 «Придбання і транспортування цукросировини» та 292 «Приймання і збереження цукросировини» з відокремленням за аналітичними статтями, а витрати що є загальнозаготівельними обліковувати відповідно по рахунку 91 «Загальновиборничі витрати», за субрахунком 911 «Загальнозаготівельні витрати» з відокремленням постійних загальнозаготівельних витрат, з послідувачим розподілом і віднесенням на рахунки 29 «Заготівля цукрового буряка» та 901 «Собівартість реалізованої готової продукції».

Для розрахунку загальнозаготівельних витрат за нормальну потужність нами рекомендовано обирати обсяг заготівлі цукрового буряка в фізичній вазі з врахуванням як власної так і давальницької сировини.

Вартість цукросировини формується за пропонованим варіантом буде формуватись безпосередньо на рахунку 201 «Сировина і матеріали»:

- в частині ціни постачальника на підставі накладних постачальника записом:

Дт 201 «Сировина і матеріали»

Кт 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»;

- в частині витрат пов'язаних із транспортуванням, прийманням та збереженням придбаної цукросировини:

Дт 201 «Сировина і матеріали»

Кт 29 «Заготівля цукрового буряка».

В остаточному розрахунку собівартості цукрового буряка франко-приймальний пункт у разі перевищення нормативів втрат, втрати пов'язані із прийманням та збереженням, що припадають на понаднормативні необхідно списувати на рахунок 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей». Якщо втрати не перевищують нормативні, в обліку доцільно їх фіксувати лише в кількісних параметрах, що буде відображено в звітній калькуляції.

Загальний висновок: найбільший вплив на формування собівартості заготовленої сировини мають організаційні схеми заготівлі, а також наявність або відсутність давальницької схеми переробки витрати з придбання цукросировини та собівартість технічної переробки. Наявність давальницької схеми переробки зумовлює необхідність проведення поглибленого аналізу умов функціонування та розрахунків з сільськогосподарськими підприємствами.

Відповідно напрямками подальших досліджень з проблематики обліку, аналізу та контролю процесу заготівлі цукрової сировини є розробка базових моделей формування витрат на заготівлю сировини за врахування сучасних організаційних умов.

Список літератури

1. Савченко В.М. Проблеми формування облікової політики / В.М. Савченко // Наук. праці Кіровоград. держ. техн. ун-ту: Економічні науки. – Вип. 4. – Кіровоград: Кіровоград. держ. техн. ун-т, 2003. – С. 395-398
2. Смірнова І.В. Облікова політика підприємства, як елемент системи обліку/ І.В. Смірнова // Наук. праці Кіровоград. держ. техн. ун-ту: Економічні науки. – Вип. 12. – Кіровоград: Кіровоград. держ. техн. ун-т, 2007. – С. 314-318

Одержано 21.12.15

УДК 657.633.5

М.Г. Чередніченко, магістр гр. ОА-15м*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення розвитку внутрішнього контролю на підприємствах України

У статті розглянуто основні причини недосконалого внутрішнього контролю на підприємствах України, розглянуто теоретичні підходи до сучасного розуміння системи внутрішнього контролю та запропоновано методи підвищення ефективності його функціонування

внутрішній контроль, підприємство, управління, контроль, ротація кадрів

Діяльність підприємств в Україні характеризується високим ступенем нестабільності, відсутністю загальної тенденції до прибутковості чи збитковості, високим ступенем залежності від зовнішнього середовища. Досить часто причиною виникнення кризових явищ на підприємстві є низький рівень управління і внутрішнього контролю за результативністю підприємницької діяльності.

Проявляючи самостійність у вирішенні питань відносно джерел залучення фінансових ресурсів і розподілу одержуваного доходу, економічні суб'єкти несуть відповідальність за достовірне відображення фінансових результатів в бухгалтерській (фінансовій) звітності. Система внутрішнього контролю дозволяє запобігати потенційним помилкам і можливим втратам, забезпечити законність, надійність та ефективність діяльності підприємств. Тому необхідність впровадження системи внутрішнього контролю на підприємстві є актуальним завданням на сьогоднішній день для кожного підприємства.

Проблемам розвитку та організації внутрішнього контролю на підприємствах присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких В. Бурцев, В. Шевчук, Л. Сотникова, А. Макальська, Н. Дорош, А. Ткаченко, І. Гавришко, А. Грилицька, В. Єгарміна, Н. Івануса, А. Сокін, Ю. Футорангська та інші. Проте недостатньо розкритими залишаються проблеми організації системи внутрішнього контролю на підприємствах, оцінки ефективності її функціонування.

На практиці, система контролю функціонує завдяки сукупності організаційних заходів. Поняття «система» (з грец. «systema» - «ціле») характеризує: форму організації будь-якого процесу; детермінований порядок розташування і зв'язок дій; сукупність організацій, однорідних за своїм завданням, або установ, організаційно об'єднаних в одне ціле; безліч закономірно пов'язаних один з одним елементів, що являють собою певну цілісну єдність.

У західній економічній літературі внутрішній контроль (internal control) розглядається як комплекс бухгалтерського (accounting control - методи і способи, що стосуються забезпечення збереження цінностей, перевірки достовірності бухгалтерських документів) та адміністративного контролю (administrative control - набір інструкцій, сукупність методів і способів, які допомагають в управлінні, плануванні і контролі за господарською діяльністю організації). Таким чином, внутрішній контроль являє собою перевірку виробничої та господарської діяльності

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

підприємств в цілому, окремих його структурних підрозділів, яка здійснюється бухгалтерією, фінансовим відділом і деякими іншими економічними службами самого економічного суб'єкта.

У Міжнародних стандартах аудиту - МСА 400 «Оцінка ризиків і внутрішній контроль» - термін «система внутрішнього контролю» включає сукупність організаційних заходів, методик і процедур, що використовуються керівництвом в якості засобів для впорядкованого і ефективного ведення фінансово-господарської діяльності, забезпечення збереження активів, виявлення, виправлення і запобігання помилок і спотворення інформації, а також своєчасної підготовки достовірної фінансової (бухгалтерської) звітності [4].

Отже, під контролем розуміють:

- самостійну функцію управління і елемент управлінської діяльності;
- систему перевірки фактичного стану господарюючого суб'єкта з метою підтвердження правомірності його діяльності;
- завершальну стадію процесу управління з використанням механізму зворотного зв'язку.

Чим більш розвинена і структурована система контролю, тим вище результат її дії, що виражається в зниженні втрат. Організація внутрішньогосподарського контролю, його повноваження, межі контролю, широта охоплення господарських операцій і структурних підрозділів визначаються власниками та керівництвом підприємства, тому, чим складніше структура внутрішнього середовища економічного суб'єкта, тим більше інформації необхідно для прийняття ефективних управлінських рішень. При цьому конкретна система внутрішнього контролю та її ефективність залежать від методів діяльності економічного суб'єкта, організації та технології виробництва, порядку збирання, обробки й аналізу інформації та інших факторів.

На тих підприємствах, де налагоджені поточний внутрішньогосподарський контроль, інвентаризаційна діяльність, забезпечується ощадливість і збереження цінностей. З метою посилення боротьби з нестачами і розкраданням необхідно, щоб внутрішньогосподарський контроль здійснювався об'єднаними зусиллями всіх спеціалістів, керівників господарських підрозділів та бухгалтерських служб. При цьому особливе значення має щоденний контроль за переміщенням цінностей на окремих об'єктах підприємства.

Керівники окремих структурних підрозділів іноді не вникають у суть і ефективність рішень. Тому з метою посилення контролю особливу увагу необхідно приділити перевірці економічної ефективності і доцільності операцій об'єднання і його підприємств. Контроль поточної господарської діяльності не завжди здійснюють комплексно, об'єднаними зусиллями ревізорів, економістів та інших спеціалістів об'єднань і підприємств. Цим повинні займатися спеціалісти, які знають економіку, технологію виробництва.

Успіх підприємства в умовах перехідної економіки в Україні залежить від багатьох чинників, у тому числі від формування системи внутрішнього контролю і системи захисту інформації та рівня облікової політики щодо забезпечення надійної фінансової звітності.

Аналіз діючої практики внутрішнього контролю в підприємствах засвідчує достатньо низький рівень технічного озброєння внутрішніх контролерів. За допомогою комп'ютерних програм здійснюють формування контрольних даних, прийоми документального контролю. Не можна вважати поширеним використання комп'ютерних засобів під час проведення інвентаризацій.

Можливості контролю як функції управління використовуються сьогодні недостатньо. В окремих випадках система внутрішнього контролю не відповідає

вимогам наукового управління з причин методологічного, методичного і організаційного характеру. У зв'язку з цим виникає потреба розробки вченими методів оптимізації контрольної системи підприємства.

Серед методів підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю в сучасних підприємствах пропонуємо застосовувати наступні: метод розподілу повноважень і відповідальності між працівниками, ротація кадрів, здійснення контролю за окремими напрямками підприємницької діяльності, удосконалення контролю при плануванні продажу, збору інформації та формування справи-досьє на покупців і замовників, діагностики і прогнозування проблем.

Особливо важливим методом оптимізації контрольної системи підприємства є бюджетний контроль, який забезпечує своєчасне виявлення відхилень фактичних показників від запланованих, їх причин та забезпечує відповідну реакцію на них. Результати здійснення такого контролю повинні відображатись у щоденних, тижневих, декадних, місячних і кварталних контрольних звітах.

З точки зору постановки конкретних економічних проблем, які виникають на підприємствах, і започаткування реформ внутрішнього контролю в Україні особливе значення має розробка методики організації внутрішнього контролю:

- для підвищення рівня ефективності системи управління, забезпечення її гнучкості;
- для розробки оптимальної моделі внутрішнього контрольно-аудиторського процесу;
- для розробки оптимальної управлінської моделі;
- адаптації;
- розподілу посадових функцій працівників.

Таким чином, основним завданням внутрішнього контролю на підприємстві є захист майнових законних інтересів підприємства і його власників, а також зниження фінансових витрат, що виникають з різних причин. Створення системи внутрішнього контролю є складним завданням, з яким підприємство не завжди має можливість впоратися самостійно. Тому, використовуючи наведені методи в практичній діяльності безсумнівно забезпечить перетворення контролю із формальної констатації фактів і результатів діяльності підприємства в дієвий і ефективний засіб ефективного управління ним, тобто сприятиме якісному вирішенню практичних завдань щодо динамічного розвитку підприємства, його економічного зростання.

Список літератури

1. Кульганік О.М., Настечина С.В., Клименко М.А. Планування процесу фінансової діяльності підприємства, 2015 [Електронний ресурс] – режим доступу // <http://intkonf.org/>
2. Марченко Д. М. Удосконалення організації внутрішнього фінансового контролю підприємств // Актуальні проблеми економіки. -2013. -№ 12. - С. 163 – 171.
3. Новікова І.В. Шляхи застосування системи фінансового контролінгу у діяльності вітчизняних підприємств / І. В. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 4. – С. 35-40.
4. Пугачев, В.В. Международные стандарты аудита / В.В. Пугачев – М. : Дело и Сервис, 2006 г. – 272с.
5. Хайлук С.О. Закордонний досвід використання системи контролінгу в управлінні фінансами підприємств / С. О. Хайлук // Українська академія банківської справи. – Київ, 2011.

Одержано 24.12.15

УДК 621.9.048.4

С.В.Дубінін, магістр гр. ІМ(ОТ)-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Розмірна обробка дугою матриць для брикетування

Виконано обґрунтування технологічної схеми формоутворення бічних поверхонь отвору матриць для брикетування способом розмірної обробки електричною дугою з урахуванням особливостей фізичних механізмів їх утворення та гідродинамічних явищ в міжелектродному проміжку. Встановлені аналітичні зв'язки технологічних характеристик процесу розмірної обробки електричною дугою сталі Х12МФ з режимами обробки і геометричними параметрами.

електрична дуга, матриця, фільєра, брикет, технологія, технологічні характеристики, обладнання

Актуальність теми. В умовах спустошення природних ресурсів і постійно зростаючих цін на енергоносії необхідно застосовувати альтернативні джерела енергії – біопаливо. В даний час в якості твердого біопалива застосовуються різні матеріали: відходи деревопереробки, кора, сіно, солома, стебла кукурудзи та соняшнику, відходи від переробки сільськогосподарських культур (костриця льону, соняшникове та гречане лушпиння), а також спеціально вирощувані для цієї мети рослини (енергетичні ліси, енергогаї).

В останні роки використання біопалива розглядається як альтернатива традиційним видам палива. Технології отримання енергії з біопалива розвиваються і удосконалюються, тому технології переробки відходів удосконалюють і роблять виробництва безвідходними і екологічно чистими. Багато проблем, які пов'язані з вторинною переробкою відходів деревини, в процесі виробництва вирішує переробка відходів в паливні брикети, тому виробництво брикет є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Брикети мають величезні переваги в порівнянні з традиційними видами палива [1]. Для виробництва гранул чи брикетів витрачається біля 3% енергії. При цьому, під час виробництва нафти ці енерговитрати складають 10%, а при виробництві електроенергії 60%. Їх теплотворна здатність складає 4,5 - 5,0 кВт/кг, що в 1,5 рази більше, ніж у звичайної деревини. При спалюванні 2000 кг гранул або брикет виділяється стільки ж теплової енергії, як і при спалюванні: 3200 кг деревини, 957 м³ газу, 1000 л дизельного палива, 1370 л мазуту. Брикет отримують прямим пресуванням на гідравлічному або механічному пресі. Високі вимоги в галузі охорони навколишнього середовища щодо якості виготовлення паливних гранул і брикетів, привели до значного технічного прогресу в розробці обладнання для їх виготовлення.

Головним робочим елементом обладнання для отримання брикету є матриця, де відбувається процес агрегування. В залежності від геометричних розмірів отвору матриці і шорсткості бічної поверхні забезпечується умова пресування. Для досягнення мети пресування застосовуються результати досліджень пресування матеріалу брикет, які показують, що найкращі умови створення сил стиснення в калібруючій частині матриці є шорсткість бічної поверхні, яка повинна складати в межах $Ra = 3,2..6,3$ мкм в залежності від матеріалу, який застосовується.

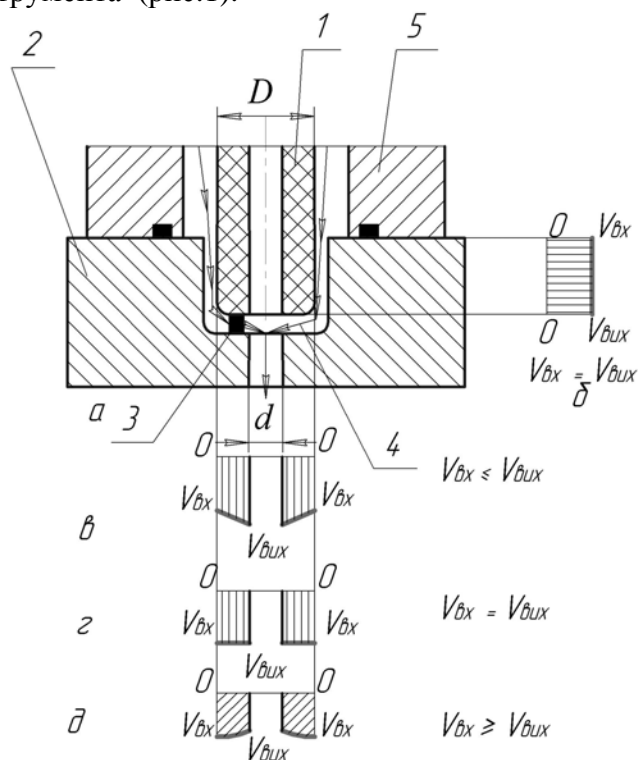
---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Сіса О.Ф.

За роботами [2,3,4] відомий спосіб розмірної обробки металів електричною дугою (РОД), при якому енергія підводиться в зону обробки безперервно. Завдяки цьому, а також тому, що спосіб дозволяє вводити в зону обробки великі потужності електричного струму, даний спосіб володіє високою продуктивністю обробки. Так, за даними роботи [3] продуктивність обробки круглого отвору діаметром 30 мм (площа обробки 706 мм²) в матеріалі сталь 45 при силі струму $I = 1000\text{А}$, досягає 27300 мм²/хв при $Ra = 6,3$ мкм та глибині зони термічного впливу в межах кількох сотих долей міліметра. Однак, впровадження у виробництво процесу РОД матриць для брикетування стримується відсутністю експериментальних даних про взаємозв'язок технологічних характеристик даного процесу з електричним і електродинамічним режимами обробки та геометричними параметрами отворів, які оброблюються. Проблема ще більш загострюється при отриманні отвору з визначеною шорсткістю поверхні калібруючої частини матриці. Тому розробка технології і обладнання для отримання матриць для брикетування способом РОД є актуальною.

Постановка завдання. Таким чином, метою досліджень є розробка технології та обладнання способу РОД матриць для брикетування, як високоефективної альтернативи традиційним способам їх обробки.

Виклад основного матеріалу. В якості технологічної схеми формоутворення вибрана схема за принципом прошивання. Обробку здійснювали з використанням графітового електрода-інструмента (ЕІ, марка МПГ-7) при вибраній технологічній схемі формоутворення з прокачуванням органічного середовища в торцевому міжелектродному зазорі (МЕЗ) під технологічним тиском, за напрямком від периферії до центру електрода-інструмента (рис.1).

а – схема; б – епюра швидкості потоку в бічному міжелектродному зазорі; в,г,д – епюри швидкості потоку в торцевому міжелектродному зазорі, відповідно, на м'якому, спеціальному та жорсткому режимі РОД (1- електрод – інструмент; 2 – сталевая матриця; 3- електрична дуга; 4- гідродинамічний потік робочої рідини; 5 – герметизована камера)

Рисунок 1 – Технологічна схема формоутворення матриць для брикетування

Предметом дослідження були такі технологічні характеристики: продуктивність обробки M , мм³/хв; питома продуктивність обробки M_a , мм³/А·хв; питома витрата електроенергії a , кВт·год/кг; бічний зовнішній МЕЗ δ , мм; відносний лінійний знос ЕІ γ , %; шорсткість обробленої поверхні R_a , мкм. Будування математичних моделей технологічних характеристик процесу РОД сталі Х12МФ здійснювалось з застосуванням математичних методів планування експериментів, зокрема плану 2^{4-1} . На підставі апріорної інформації були відібрані фактори, що визначають режими обробки (сила технологічного струму I , А; статичний тиск робочої рідини на вході в міжелектродний зазор P_{cm} , МПа) та фактори, що визначають геометричні параметри обробки (площа обробки F , мм²; глибина обробки h , мм).

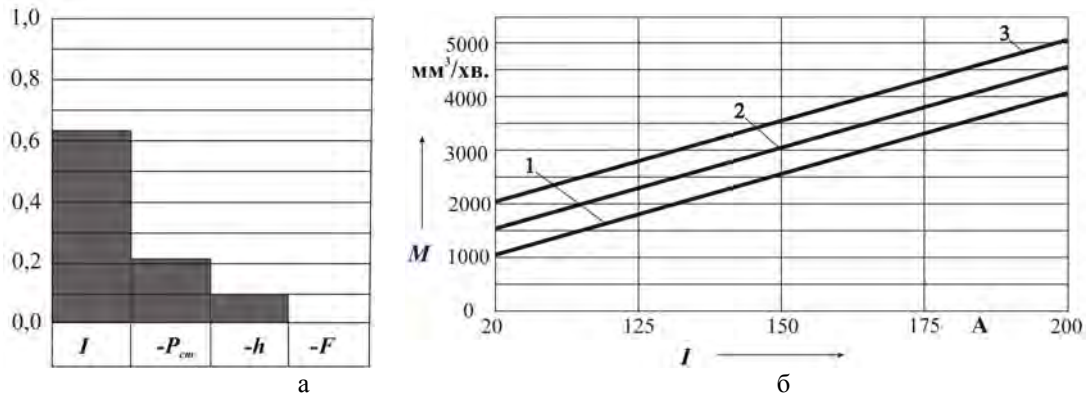
Інші параметри процесу РОД були зафіксовані на постійному рівні: робоча рідина – органічне середовище; полярність обробки – зворотня; матеріал електрода-інструмента – електроерозійний графіт марки МПГ-7.

Таблиця 1 – Поліноміальні математичні моделі технологічних характеристик процесу РОД зразків із сталі Х12МФ

Математична модель	Масштабні співвідношення факторів
Уніполярна РОД бічної поверхні зразка за формулою «графітовий ЕІ – сталь» з використанням способу зворотного прокачування	
$M = 3061 + 1486x_1 - 508x_2 - 390x_4$	$x_1 = (X_1 - 150)/50$ $x_2 = (X_2 - 1)/0,2$ $x_3 = (X_3 - 560)/161$ $x_4 = (X_4 - 3,5)/1,5$
$M_a = 19,249 + 3,468x_1 - 2,72x_2 - 2,481x_4$	
$a = 3,075 - 0,678x_1$	
$R_a = 12,81 + 5,31x_1 - 0,96x_2 + 0,512x_4$	
$\delta_o = 0,0205 - 0,00562x_2$	
$\gamma_l = 0,967 - 0,34x_2 - 0,208x_4 - 0,085x_1 + 0,023x_3$	
де: $X_1 \rightarrow I$, А; $X_2 \rightarrow P_{cm}$, МПа; $X_3 \rightarrow F$, мм ² ; $X_4 \rightarrow h$, мм	

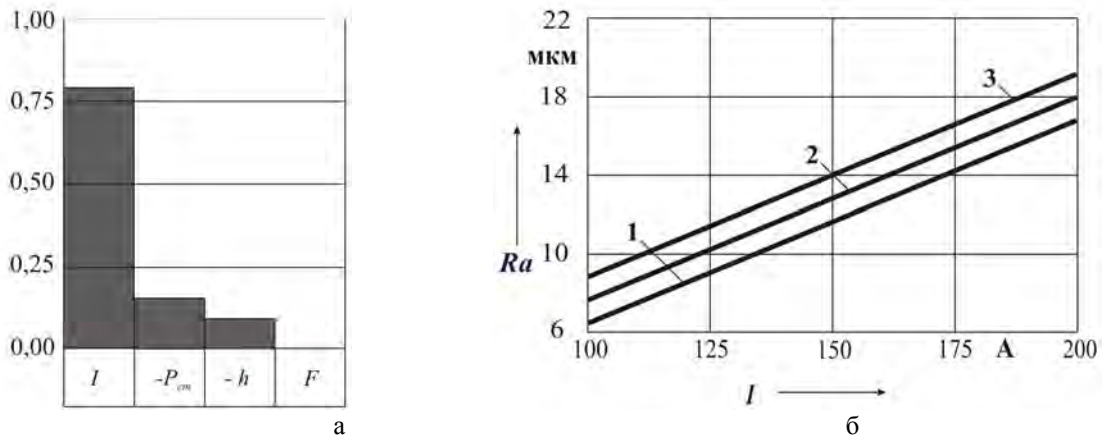
В рамках експерименту : продуктивність M процесу РОД сталі Х12МФ змінювалась в межах від 1472 до 6110 мм³/хв.; питома продуктивність обробки M_a – від 12,60 до 30,55 мм³/А·хв; питома витрата електроенергії a – 1,18 до 4,57 кВт·год/кг; бічний зовнішній МЕЗ δ – 0,020 до 0,035мм; відносний лінійний знос ЕІ γ – 0,46 до 1,74 %; шорсткість обробленої поверхні R_a – 6,3 до 20 мкм.

Із аналізу моделі (рис.2) впливає, що на продуктивність обробки M найбільш впливає сила технологічного струму, із підвищенням якої продуктивність збільшується. Отже силу струму слід визначити головним керуючим фактором, а даний факт свідчить про теплову природу процесу РОД. Вплив статичного тиску P_{cm} робочої рідини на вході потоку у міжелектродний зазор на продуктивність обробки M значно менший, але має суттєве значення, з його підвищенням продуктивність буде зменшуватись. **Вплив глибини обробки h приблизно у два рази менше в порівнянні з статичним тиском P_{cm} робочої рідини на вході потоку у міжелектродний зазор, але має істотне значення, з підвищенням h продуктивність обробки M зменшується. Останнє пояснюється зростанням температури електричної дуги у зв'язку зі стисненням її більш динамічним потоком робочої рідини.** Вплив площі обробки F на продуктивність обробки M майже не впливає.

а – ступінь впливу змінних факторів; б – залежність M від I ; 1 – $P_{cm} = 1,2$ МПа;
2 – $P_{cm} = 1,0$ МПа; 3 – $P_{cm} = 0,8$ МПа

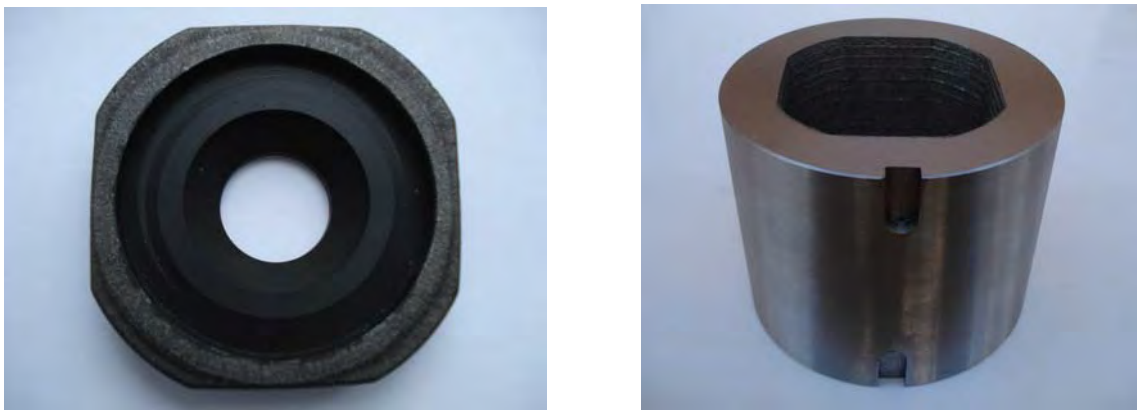
Рисунок 2 – Продуктивність M чорної РОД бічної поверхні зразка за формулою “графітовий ЕІ- сталь” з використанням способу зворотного прокачування

а – ступінь впливу змінних факторів; б – залежність Ra від I ; 1 – $P_{cm} = 1,2$ МПа;
2 – $P_{cm} = 1,0$ МПа; 3 – $P_{cm} = 0,8$ МПа

Рисунок 3 – Шорсткість обробленої поверхні Ra РОД бічної поверхні зразка за формулою “графітовий ЕІ- сталь” з використанням способу зворотного прокачування

Із моделі та (рис. 3) виходить, що шорсткість обробленої поверхні Ra в повній мірі визначається силою технологічного струму I (ступінь впливу – 78,3 %) та залежить від статичного тиску P_{cm} , та глибини обробки h . Із підвищенням I шорсткість поверхні підвищується. Отже, сила технологічного струму I по відношенні до шорсткості обробленої поверхні Ra є головним керуючим фактором. Причому, чим менша сила технологічного струму, тим більша імовірність утворення лунок. При виконаних експериментальних дослідженнях шорсткість вимірювалася на периферійній частині торцевої поверхні зразка. В умовах експерименту вона змінювалася у межах від Ra –6,3 до 20 μm . За результатами металографічних досліджень мікротріщин у поверхневому шарі твердосплавного зразка після РОД не виявлено.

а

б

а – графітовий електрод-інструмент після РОД матриці для брикетування;
 б – матриця для брикетування після РОД фасонного калібруючого отвору графітовим ЕІ ($I = 100$ А, $P_{cm} = 1,2$ МПа, $F = 721$ мм², $h = 78$ мм)

Рисунок 4 – Випробування способу РОД матриць для брикетування

Обробку бічної поверхні, а саме фасонної циліндричної калібруючої напрямної (рис 4, б), здійснювали графітовим ЕІ марки МПГ-7 при наступному режимі обробки: сила технологічного струму $I = 100$ А, напруга на дузі $U = 27$ В, статичний тиск органічної робочої рідини на вході потоку в міжелектродний зазор $P_{cm} = 1,2$ МПа, площа обробки $F = 721$ мм², полярність обробки зворотня (заготовка «плюс»), спосіб прокачування рідини крізь торцевий міжелектродний зазор – зворотній (від периферії до центра отвору заготовки). В результаті обробки матриці для брикетування з сталі Х12МФ, була зафіксована продуктивність обробки $M = 1520$ мм³/хв., що в 4,1...5,2 разів перевищує продуктивність електроімпульсної обробки.

Висновки. В результаті аналізу сучасних методів обробки матриць показано, що найбільш продуктивним, є спосіб РОД в умовах уніполярного режиму. Шляхом математичного моделювання, встановлено аналітичні зв'язки та досліджено вплив фізико-технологічних факторів, що обумовлюють режим обробки (силу струму, статичний тиск рідини, частоту зміни полярності обробки), та геометричні параметри на технологічні характеристики процесу. Отримані моделі дозволяють керувати продуктивністю та питомою продуктивністю обробки, питомою витратою електроенергії, якістю та точністю обробленої поверхні, прогнозувати та оптимізувати дані характеристики.

Таким чином, експериментально доведена доцільність використання способу РОД для високопродуктивної обробки матриць для брикетування, що вимагає відповідно невеликих капіталовкладень в обладнання і технологію, забезпечить швидку окупність за рахунок значного збільшення строку служби матриці, призведе до помітної економії коштів на будь-якому виробництві виготовлення паливних брикет.

Список літератури

1. Сарана В.В. Багатокритеріальна оцінка сучасного обладнання для виготовлення паливних гранул і брикетів з відходів переробки сільськогосподарських культур та деревини / В.В. Сарана, М.М.Гудзенко, С.М.Кухарець // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія техніка та енергетика АПК. – К., 2010. – Вип.. 144, ч. 4, С.190-197.

2. Носуленко, В. И. Размерная обработка металлов электрической дугой. / В.И. Носуленко // Электронная обработка материалов. – 2005. – № 1. – С. 8–17.
3. Боков В. М. Розмірне формування поверхонь електричною дугою. – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД», 2002. – 300 с.
4. Боков В.М. Оброблюваність матеріалів електричною дугою. Монографія. / В.М. Боков О.Ф. Сіса. – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД», 2013. – 172 с.

Одержано 24.12.15

УДК 004.056

І.В. Яровенко, ст. гр. КІ(ПЗ)-15С*

Кіровоградський національний технічний університет

Алгоритми програмного забезпечення для побудови електронних цифрових підписів

Досліджено особливості застосування алгоритму RSA в якості інструменту для цифрового підпису та провести аналіз продуктивності і стійкості алгоритму цифрового електронного підпису на основі алгоритму RSA.

алгоритм RSA, електронний підпис, засоби автентифікації, криптографічні стандарти

Постановка проблеми. Створення цифрового підпису — вельми трудомістке та дороге заняття, що потребує застосування технічних засобів та професійних консультантів, а також окремого законодавчого регулювання.

Так, електронний цифровий підпис створюється внаслідок криптографічної операції з використанням технології PKI2, що гарантує цілісність даних і неможливість відмови від підпису.

Цифровий підпис практично неможливо скопіювати, підробити або змінити. Водночас є безліч видів інших, простіших видів електронного підпису, поданих у формі тексту, цифрового зображення власноручного підпису, «відбитка голосу», символу тощо, які легко підробити і скопіювати. Нецифрові види електронного підпису широко використовуються при спілкуванні за допомогою мережі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із поширенням у сучасному світі електронних форм документів (у тому числі і конфіденційних) і засобів їхньої обробки особливо актуальною стала проблема встановлення дійсності та авторства непаперової документації. За всіх переваг сучасних систем шифрування вони не дозволяють забезпечити автентифікацію даних. Тому засоби автентифікації повинні використовуватися в комплексі з криптографічними алгоритмами.

Алгоритм RSA є найбільш простим і розповсюдженим інструментом електронного підпису.

Електронний підпис призначений для забезпечення діяльності фізичних і юридичних осіб, що здійснюється з використанням електронних документів.

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Смірнов В.В.

Використовувати його зможуть як юридичні особи усіх форм власності, фізичні особи (зокрема, підприємці), так і органи державної влади і управління.

Електронний підпис розглядається як обов'язковий реквізит електронного документа, що використовується для ідентифікації автора. По суті накладенням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Електронні підписи — це електронний знак (символ), пов'язаний з електронним записом або інформацією, яку треба підписати. Закон про ЕД відносить електронний підпис до обов'язкових реквізитів електронного документа, який використовується для ідентифікації автора і/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладенням електронного підпису завершується створення електронного документа (ст. 6 Закону про ЕД).

Оскільки природа електронного середовища така, що в ній неважко підписатися чужим ім'ям, то перед одержувачем електронного документа стоїть завдання — пересвідчитися, що такий документ був складений та підписаний саме тією особою, яка його склала, або принаймні з її згоди та відома.

На сьогодні відомі сім видів електронного підпису. Перші два види — найбільш неформальні та незахищені, останній — найбільш захищений, складний та врегульований. Саме цифровий підпис може гарантовано використовуватися для ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності електронного документа.

У багатьох високорозвинених країнах електронний документообіг визнаний гідною альтернативою паперовому та ефективним інструментом оперативного ведення бізнесу. Україна також поступово намагається приєднатися до прогресивних зарубіжних новацій. [1].

Цілі статті. Дослідити особливості застосування алгоритму RSA в якості інструменту для цифрового підпису та провести аналіз продуктивності і стійкості алгоритму цифрового електронного підпису на основі алгоритму RSA.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо застосування алгоритму RSA і його особливості [2,3]. Справжність електронного цифрового підпису, накладеного на електронний документ або інші електронні дані, та цілісність цього документа перевіряються за допомогою відкритого ключа. Відкритий ключ працює лише в парі з особистим ключем. На відміну від особистого, відкритий ключ доступний усім зацікавленим учасникам електронного документообігу. Цей код запобігає підробці електронного цифрового підпису автора електронного документа та дає змогу перевірити його справжність. Отримавши код, програма звірить його з отриманим разом із документом електронним цифровим підписом автора. Якщо ці контрольні значення збігаються, підпис вважається справжнім, а отриманий документ — цілісним.

Центром сертифікації ключів видається сертифікат відкритого ключа — документ, який засвідчує чинність відкритого ключа і належність його підписувачу.

Центром сертифікації ключів може бути юридична особа незалежно від форми власності або фізична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, що надає послуги електронного цифрового підпису та засвідчила свій відкритий ключ у центральному засвідчувальному органі або засвідчувальному центрі.

Обслуговування фізичних та юридичних осіб здійснюється центром сертифікації ключів на договірних засадах. Сертифікати ключів можуть розповсюджуватися в електронній формі або у формі документа, виконаного на папері, та використовуватися для ідентифікації особи підписувача.

У сертифікаті має бути зазначено:

- назву та реквізити центру сертифікації ключів (центрального засвідчувального органу, засвідчувального центру);

- що сертифікат виданий в Україні;
- унікальний реєстраційний номер сертифіката ключа;
- основні дані (реквізити) підписувача, що є власником особистого ключа;
- дату і час початку та закінчення строку чинності сертифіката;
- відкритий ключ;
- назву криптографічного алгоритму, що використовується власником особистого ключа;
- інформацію про обмеження використання підпису.

Для стандартизації в галузі сертифікації ключів в багатьох країнах (в тому числі в Україні) вводиться регульоване законодавством поняття «посилений сертифікат ключа», тобто сертифікат, виданий із додержанням певних стандартизованих і затверджених законом вимог та правил (у тому числі й правил проведення процедури засвідчення особи власника ключа). Для того щоб мати право видавати сертифікати такого зразка, центри сертифікації мають пройти процедуру акредитації (засвідчення відповідності вимогам законодавства). Акредитований центр сертифікації має право видавати посилені сертифікати ключів. Перелік акредитованих центрів сертифікації ведеться центральним засвідчувальним органом.

У разі коли згідно із законодавством необхідне засвідчення печаткою справжності підпису на документах та відповідності копій документів оригіналам, установа застосовує спеціально призначений для таких цілей електронний цифровий підпис — електронну печатку. Установа може використовувати електронну печатку лише за наявності у неї відповідної печатки, що застосовується для документів на папері.

Електронний цифровий підпис має додаткові можливості, наприклад, фіксування точного часу підписання документа. Відмітка точного часу дає змогу визначити, коли саме був накладений електронний цифровий підпис, змінити його, навіть особою, яка підписала документ, неможливо. Можна лише повторно підписати документ, зафіксувавши точний час.

Для передачі конфіденційних документів через Internet або локальну мережу, доцільно використовувати функцію шифрування. Електронний документ шифрується з використанням сертифікату відкритого ключа підписувача і може бути розшифрований тільки особистим ключем підписувача. Відповідно, такий документ може прочитати лише той, кому він адресований.

Нині електронний цифровий підпис широко використовується в банківській сфері в системі «Клієнт-банк», розпочато прийняття електронної звітності до органів Державної податкової служби (далі — ДПС).

Для того щоб звітувати до ДПС через Internet в електронному вигляді, потрібно звернутися до органу ДПС за місцем перебування на податковому обліку для:

- отримання безкоштовного програмного забезпечення формування і подання до органів ДПС податкової звітності та реєстрів податкових накладних в електронному вигляді та програмного забезпечення накладання електронного цифрового підпису та шифрування;
- укладення Договору про визнання електронних документів між платником податків та державною податковою інспекцією (далі — Договір).

Після цього платник податків може здійснювати формування та подання на електронну адресу органів ДПС податкової звітності, реєстрів податкових накладних у електронному вигляді, згідно з чинним законодавством, за інструкцією, що є в Договорі.

Алгоритм RSA програмного забезпечення для побудови електронних цифрових підписів став першим алгоритмом такого типу, придатним і для шифрування і для цифрового підпису. Алгоритм використовується у великій кількості криптографічних додатків.

Безпека алгоритму RSA побудована на принципі складності факторизації. Алгоритм використовує два ключі — відкритий (public) і секретний (private), разом відкритий і відповідний йому секретний ключі утворюють пари ключів (keupair). Відкритий ключ не потрібно зберігати в таємниці, він використовується для шифрування даних. Якщо повідомлення було зашифровано відкритим ключем, то розшифрувати його можна тільки відповідним секретним ключем.

RSA може використовуватися не тільки для шифрування, але й для цифрового підпису. Підпис повідомлення обчислюється з використанням секретного ключа.

Електронний (цифровий) підпис - приєднане до тексту його криптографічне перетворення, що дозволяє при одержанні тексту абонентом перевірити авторство й автентичність повідомлення.

В даний час алгоритм RSA використовується в багатьох стандартах, серед яких SSL, S-HTTP, S-MIME, S/WAN, STT і PCT.

Відкритий ключ публікується і доступний кожному, хто бажає послати власнику ключа повідомлення, яке зашифрується вказаним алгоритмом.

Після шифрування, повідомлення неможливо розкрити за допомогою відкритого ключа. Власник же закритого ключа без праці може розшифрувати прийняте повідомлення.

Якщо передбачається обмін підписаними документами з зовнішніми організаціями, то можна скористатися послугами, наданими центрами колективного користування, що засвідчують. А можна створити і корпоративний ЦККС, діяльність якого поширюється тільки на власну організацію і підвідомчі їй підприємства або установи. Склад подібного ЦККС може бути мінімальний. Окремий комп'ютер, що працює під керуванням ОС Windows 2000 Server, програмне забезпечення (ПО), що керує Microsoft Certificate Services і ПО криптопровайдера, що має сертифікат ФАПСИ, наприклад Криптопро CSP для формування ключів ЕЦП.

Секретні ключі, записані ЦККС на ключових носіях, передаються користувачам, що мають право підпису. Як ключових носіїв можуть використовуватися дискети, інтелектуальні карти і т.п. Природно, комп'ютер ЦККС і комп'ютери всіх користувачів, що одержала ключі, повинні Д,1 бути обладнані пристроями читання ключових носіїв. Сертифікати ключів і списки відкликаних сертифікатів записуються в базу даних САДД. Тому що сертифікати і списки підписані ЦККС або ключами зовнішнього центра, що засвідчує, їхнє поширення між установками САДД може відбуватися відкритим способом, наприклад, по електронній пошті. Одержавши секретні ключі, користувачі, що мають право підпису, можуть підписувати файли документів безпосередньо на своїх робочих місцях.

Користувачів із правом підпису, принаймні, у початковій стадії застосування ЕЦП, буде значно менше інших користувачів САДД. Право підпису поширюється, як правило, на керівників підрозділів і канцелярію. Витрати на програмне забезпечення для роботи з ключами й апаратуру читання ключів, хоча і незначні (порядку сотні доларів на одне місце), але пропорційно зростають зі збільшенням кількості робочих місць. Крім того, запровадження в дію ЕЦП цей не разовий захід, а досить тривалий процес. У цьому процесі буде потрібно і навчання користувачів, і видання відповідних інструкцій і нормативних документів. І уже в міру освоєння технології ЕЦП кількість

користувачів із правом підпису зростає до оптимального для кожної конкретної організації значення.

Для забезпечення цілісності переданих по електронній пошті електронних документів, також може використовуватися ЕЦП. У цьому випадку ЕЦП використовується вже для підпису всього електронного повідомлення, включаючи РК документа і його файли. Після одержання по електронній пошті повідомлення САДД одержувача здійснить перевірку підпису і зареєструє отриманий документ, зберігши при цьому підпису файлів документів. Таким чином, користувачі цієї САДД можуть бути упевнені в дійсності документів, що надійшли до них.

Важливою проблемою всієї криптографії з відкритим ключем, в тому числі і систем ЕЦП, є управління відкритими ключами. Так як відкритий ключ доступний будь-якому користувачеві, то необхідний механізм перевірки того, що цей ключ належить саме своєму власникові. Необхідно забезпечити доступ будь-якого користувача до справжнього відкритого ключа будь-якого іншого користувача, захистити ці ключі від підміни зловмисником, а також організувати відгук ключа у разі його компрометації.

Завдання захисту ключів від підміни вирішується за допомогою сертифікатів. Сертифікат дозволяє засвідчити укладені в ньому дані про власника і його відкритий ключ підписом будь-якої довіреної особи. Існують системи сертифікатів двох типів: централізовані і децентралізовані. У децентралізованих системах шляхом перехресного підписування сертифікатів знайомих і довірених людей кожним користувачем будується мережа довіри. У централізованих системах сертифікатів використовуються центри сертифікації, підтримувані довіреними організаціями.

Закритий ключ є найбільш вразливим компонентом всієї криптосистеми цифрового підпису. Зловмисник, який вкрав закритий ключ користувача, може створити дійсний цифровий підпис будь-якого електронного документа від імені цього користувача. Тому особливу увагу потрібно приділяти способу зберігання закритого ключа. Користувач може зберігати закритий ключ на своєму персональному комп'ютері, захистивши його за допомогою пароля. В даний час існують наступні пристрої зберігання закритого ключа:

- смарт-карти;
- USB-брелок;
- таблетки Touch-Memory.

Крадіжка або втрата одного з таких пристроїв зберігання може бути легко помічена користувачем, після чого відповідний сертифікат може бути негайно відкликаний.

Найбільш захищений спосіб зберігання закритого ключа - зберігання на смарт-картці. Для того, щоб використовувати смарт-карту, користувачеві необхідно не тільки її мати, але й ввести PIN-код, тобто, виходить двофакторна аутентифікація. Після цього підписується документ або його хеш передається в карту, її процесор здійснює підписування хешу і передає підпис назад. У процесі формування підпису таким способом не відбувається копіювання закритого ключа, тому весь час існує тільки єдина копія ключа. Крім того, зробити копіювання інформації зі смарт-карти складніше, ніж з інших пристроїв зберігання.

Висновки. Електронний цифровий підпис - це просто термін одного технологічно специфічного типу електронного підпису. Створення цифрового підпису вельми трудомістке та дороге заняття, що потребує застосування технічних засобів та професійних консультантів, а також окремого законодавчого регулювання.

Так, електронний цифровий підпис створюється внаслідок криптографічної операції з використанням технології РКІ2, що гарантує цілісність даних і неможливість відмови від підпису. Цифровий підпис практично неможливо скопіювати, підробити або змінити.

Список літератури

1. Брижко В., Новицький А., Цимбалюк В., Швець М. Електронна комерція: правові заходи та заходи удосконалення: монографія / Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України. — К. : НДЦПІ АПрНУ, 2008. — 149с.
2. Давидов М. В. Організація системи запровадження електронних підписів у електронному банківському бізнесі //Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 8. - С. 183 - 190.
3. Локшин А. Особливості застосування електронного цифрового підпису //Секретарь-референт. - 2007. - № 12. - С. 23-24

Одержано 25 .12.15

УДК 004.056

Д.В. Бедов, ст. гр. КІ(ПЗ)-15С *

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження мережевих атак

Досліджено види мережевих атак при передачі IP пакетів, їх реалізацію, а так само методи захисту від мережевих атак.

мережева атака, IP-протокол, FIREWALL, фільтр трафіку, AntiDDos

Постановка проблеми. У наш час Інтернет став доступним не лише через комп'ютерні мережі, але й через супутники зв'язку, радіосигнали, кабельне телебачення, телефонні лінії, мережі стільникового зв'язку, спеціальні оптико-волоконні лінії і електропроводи. Всесвітня мережа стала невід'ємною часткою життя у розвинутих країнах, та країнах, котрі розвиваються.

Всі комп'ютери в мережі піддаються мережевим атакам, наслідком яких є відмова систем, знищення та перекручення даних, значний матеріальний збиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для організації комунікацій в неоднорідному мережевому середовищі застосовуються набір протоколів TCP / IP, забезпечуючи сумісність між комп'ютерами різних типів.

Даний набір протоколів завоював популярність завдяки сумісності та надання доступу до ресурсів глобальної мережі Інтернет і став стандартом для міжмережевої взаємодії. Однак повсюдне поширення стека протоколів TCP / IP оголило і його слабкі сторони.

Особливо через це віддаленим атакам схильні розподілені системи, оскільки їх компоненти зазвичай використовують відкриті канали передачі даних, і порушник

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Смірнова Н.В.

може не тільки проводити пасивне прослуховування переданої інформації, але і модифікувати переданий трафік.

Трудність виявлення проведення віддаленої атаки і відносна простота проведення (через надмірну функціональності сучасних систем) виводить цей вид неправомірних дій на перше місце за ступенем небезпеки і перешкоджає своєчасному реагуванню на здійснену загрозу, в результаті чого у порушника збільшуються шанси успішної реалізації атаки [1].

Цілі статті. Дослідіти види мережевих атак при передачі IP пакетів, їх реалізацію, а так само методи захисту від мережевих атак.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо види мережевих атак [2,3]:

1. Фрагментація даних. При передачі пакета даних протоколу IP по мережі може здійснюватися поділ цього пакета на кілька фрагментів. У наслідку, при досягненні адресата, пакет відновлюється з цих фрагментів. Зловмисник може ініціювати посилку великого числа фрагментів, що призводить до переповнення програмних буферів на приймальній стороні і, в ряді випадків, до аварійного завершення системи.

2. Передача фрагментованих IP пакетів. Кількість реалізацій атак, що використовують можливість фрагментації IP пакетів, досить велике. На комп'ютер-жертву передається кілька фрагментованих IP пакетів, які при складанні утворюють один пакет розміром більше 64К (максимальний розмір IP пакета дорівнює 64К мінус довжина заголовка). Дана атака була ефективна проти комп'ютерів з ОС Windows.

При отриманні такого пакета Windows NT, яка не має спеціального патча іспр-фік, "зависає" або аварійно завершується. Інші варіанти подібних атак використовують неправильні зміщення в IP фрагментах, що призводить до некоректного виділення пам'яті, переповнення буферів і, в кінцевому підсумку, до збоїв у роботі систем. Протидія: для виявлення таких атак необхідно здійснювати і аналізувати збірку пакетів "на льоту", а це істотно підвищить вимоги до апаратного забезпечення.

3. Атака Ping flooding. З'явився він тому, що програма "ping", призначена для оцінки якості лінії, має ключ для "агресивного" тестування. У цьому режимі запити надсилаються з максимально можливою швидкістю і програма дозволяє оцінити, як працює мережа при максимальному навантаженні.

Дана атака вимагає від зловмисника доступу до швидких каналів в Internet. Згадаймо, як працює ping. Програма посилає ICMP-пакет типу ECHO REQUEST, виставляючи в ньому час і його ідентифікатор. Ядро машини-одержувача відповідає на подібний запит пакетом ICMP ECHO REPLY.

Отримавши його, ping видає швидкість проходження пакета. При стандартному режимі роботи пакети висилаються через деякі проміжки часу, практично не навантажуючи мережу. Але в "агресивному" режимі потік ICMP echo request / reply-пакетів може викликати перевантаження невеликої лінії, позбавивши її здатності передавати корисну інформацію.

Природно, випадок з ping є окремим випадком більш загальної ситуації, пов'язаний з перевантаженням каналів. Наприклад, зловмисник може посилати безліч UDP-пакетів на 19-й порт машини-жертви, і якщо вона, слідує загальноприйнятими правилами, має на 19-му UDP-порту знакогенератор, що відповідає на пакети рядками по 80 байт.

Зауважимо, що зловмисник може також підробляти зворотну адресу подібних пакетів, ускладнюючи його виявлення. Відстежити його допоможе хіба що скоординована робота фахівців на проміжних маршрутизаторах, що практично нереально. Однією з варіантів атаки - посилати ICMP echo request-пакети з вихідним адресою, що вказує на жертву, на broadcast-адреси великих мереж. У результаті кожна з

машин відповідь на цей фальшивий запит, і машина-відправник отримає більше кількість відповідей.

Посилка безліч broadcast-echo requests від імені "жертви" на broadcast-адреси великих мереж, можна викликати різкої заповнення каналу "жертви". Прикмети затоплення - різко збільшена навантаження на мережу (або канал) та підвищення кількість специфічних пакетів (таких, як ICMP). В якості захисту можна порекомендувати настройку маршрутизаторів, при яких вони будуть фільтрувати той же ICMP трафік, що перевищують деяку задану заздалегідь величину (пакетів / од. Часу).

4. PingOfDeath або SSPing. Сутність його в наступному: на машину жертви надсилається сильно фрагментований ICMP пакет великого розміра (64KB). Реакцією Windows-систем на отримання такого пакету є беззастережне повісання, включаючи мишу і клавіатуру.

Програма для атаки широко доступна в мережі у вигляді исходника на C і у вигляді запуску файлів для деяких версій Unix. Цікаво, що на відміну від WinNuke жертвою такої атаки можуть стати не тільки Windows машини, атаці схильні MacOS і деякі версії Unix. Переваги такого способу атаки в тому, що зазвичай firewall пропускає ICMP пакети, а якщо firewall і налаштований на фільтрацію адрес посилателів, то, використовуючи нехитрі прийоми spoofing, можна обдурити і такий firewall. Недолік PingOfDeath в тому, що для однієї атаки треба переслати більш 64KB по мережі, що робить взагалі його кажучи малоприменим для широкомасштабних диверсій.

5. UDP bomb. Рухаючись пакет UDP містить неправильний формат службових полів. Деякі старі версії мережевого ПЗ призводять при отриманні подібного пакету до аварійного завершення системи.

6. SYN flooding. Затоплення SYN-пакети - найвідоміший спосіб "забити" інформаційний канал. Згадаймо, як працює TCP / IP у разі вхідних з'єднань. Система відповідає на що прийшов С-SYN - пакет S-SYN / С-ACK -Пакети, переводить сесію в стан SYN_RECEIVED і заносить її в чергу. Якщо протягом заданого часу від клієнта не прийде S-ACK, з'єднання видаляється з черги, в іншому випадку з'єднання переводиться в стан ESTABLISHED.

Розглянемо випадок, коли черга вхідних з'єднань вже заповнена, а система отримує SYN -пакет, що запрошує до установки з'єднання. За RFC він буде мовчки проігноровано. Затоплення SYN -Пакети засноване на переповненні черги сервера, після чого сервер перестає відповідати на запити користувачів. Найвідоміша атака такого роду - атака на Panix, нью-йоркського провайдера. Panix не працював протягом 2-х тижнів.

У різних системах робота з чергою реалізована по різному. Так, в BSD-системах, кожен порт має свою власну чергу розміром в 16 елементів. У системах SunOS, навпаки, такого поділу і немає і система просто розташовує великою загальною чергою. Відповідно, для того, щоб заблокувати, наприклад, WWW-порт на BSD достатньо 16 SYN-пакетів, а для Solaris 2.5 їх кількість буде набагато більше. Після витікання деякого часу (залежить від реалізації) система видаляє запити з черги. Однак нічого не заважає зловмисникові послати нову порцію запитів.

Таким чином, навіть перебуваючи на з'єднання +2400 bps, зловмисник може посилати кожні півтори хвилини по 20-30 пакетів на FreeBSD-сервер, підтримуючи його в неробочому стані (природно, ця помилка була скоригована в останніх версіях FreeBSD). Як звичайно, зловмисник може скористатися випадковими зворотними IP-адресами при формуванні пакетів, що ускладнює його виявлення і фільтрацію його

трафіку. Детектування нескладно - велика кількість з'єднань в змозі SYN_RECEIVED, ігнорування спроб з'єднається з даним портом.

В якості захисту можна порекомендувати патчі, які реалізують автоматичне "Проріджена" черги, наприклад, на основі алгоритму Early Random Drop. Для того, що б дізнатися, якщо до Вашої системи захист від SYN-затоплення, зверніться до постачальника системи. Інший варіант захисту - налаштувати firewall так, що б всі вхідні TCP / IP-з'єднання встановлював він сам, і тільки після цього перекидав їх всередину мережі на задану машину. Ця атака відноситься до атак заборони обслуговування, результатом якої є неможливість надання послуг.

Атака зазвичай спрямована на певну, конкретну службу, наприклад telnet або ftp. Вона полягає в передачі пакетів встановлення з'єднання на порт, відповідний атакується службі. При отриманні запиту система виділяє ресурси для нового з'єднання, після чого намагається відповісти на запит (послати "SYN-ACK") по недоступного адресою. За замовчуванням NT версій 3.5-4.0 буде намагатися повторити підтвердження 5 раз - через 3, 6, 12, 24 і 48 секунд. Після цього ще 96 секунд система може очікувати відповідь, і тільки після цього звільнить ресурси, виділені для майбутнього з'єднання. Загальний час зайнятості ресурсів - 189 секунд.

7. Нестандартні протоколи, інкапсульовані в IP. Пакет IP містить поле, що визначає протокол інкапсульованого пакета (TCP, UDP, ICMP). Зловмисники можуть використовувати нестандартне значення даного поля для передачі даних, які не будуть фіксуватися стандартними засобами контролю інформаційних потоків.

8. Застосування протоколу TFTP. Даний протокол не містить механізмів аутентифікації, внаслідок чого є привабливим для зловмисників.

9. Атака smurf. Атака smurf полягає в передачі в мережу ширококомовних ICMP запитів від імені комп'ютера-жертви. У результаті комп'ютери, що прийняли такі ширококомовні пакети, відповідають комп'ютеру-жертві, що призводить до істотного зниження пропускної здатності каналу зв'язку і, в ряді випадків, до повної ізоляції атакується мережі. Атака smurf виключно ефективна і широко поширена. Протидія: для розпізнавання даної атаки необхідно аналізувати завантаження каналу і визначати причини зниження пропускної здатності.

10. Атака Land. Атака Land використовує уразливості реалізацій стека TCP / IP в деяких ОС. Вона полягає в передачі на відкритий порт комп'ютера-жертви TCP-пакета з встановленим прапором SYN, причому початкова адреса і порт такого пакета відповідно рівні адресою і порту атакується комп'ютера. Це призводить до того, що комп'ютер-жертва намагається встановити з'єднання сам з собою, в результаті чого сильно зростає навантаження на ЦП і може статися "підвисання" або перезавантаження.

Дана атака дуже ефективна на деяких моделях маршрутизаторів фірми Cisco Systems, причому успішне застосування атаки до маршрутизатора може вивести з ладу всю мережу організації. Протидія: захиститися від даної атаки можна, наприклад, встановивши фільтр пакетів між внутрішньою мережею і Internet, задавши на ньому правило фільтрації, яке вказує придушувати пакети, що прийшли з Internet, але з вихідними IP адресами комп'ютерів внутрішньої мережі.

11. Впровадження в мережу Internet хибного сервера. Інший варіант здійснення віддаленої атаки, спрямованої на службу DNS, заснований на другого різновиду типової віддаленої атаки "хибний об'єкт BC". У цьому випадку атакуючий здійснює постійну передачу на атакується хост заздалегідь підготовленого помилкового DNS-відповіді від імені справжнього DNS-сервера без прийому DNS-запиту.

Іншими словами, атакуючий створює в мережі Internet спрямований "шторм" помилкових DNS-відповідей. Це можливо, оскільки зазвичай для передачі DNS-запиту

використовується протокол UDP, в якому відсутні засоби ідентифікації пакетів. Єдиними критеріями, що пред'являються мережевої ОС хоста до отриманого від DNS-сервера відповіді, є, по-перше, збіг IP-адреси відправника відповіді з IP-адресою DNS-сервера, по-друге, щоб в DNS-відповіді було зазначено те ж ім'я, що і в DNS-запиті, по-третє, DNS-відповідь повинен бути направлений на той же UDP-порт, за якого був посланий DNS-запит (в даному випадку це перша проблема для атакуючого), і, по-четверте, в DNS-Відповіді поле ідентифікатор запиту в заголовку DNS (ID) повинно містити те ж значення, що і в переданому DNS-запиті (а це друга проблема).

В даному випадку, так як атакуючий не має можливості перехопити DNS-запит, то основну проблему для нього представляє номер UDP-порта, з якого був посланий запит. Але номер порту відправника приймає обмежений набір значень (1023?), Тому атакуючому досить діяти простим перебором, направляючи помилкові відповіді на відповідний перелік портів.

На перший погляд другою проблемою може бути багатобайтових ідентифікатор DNS-запиту, але в даному випадку він або дорівнює одиниці, або має значення близьке до нуля (один запит - ID збільшується на 1). Тому для здійснення даної віддаленої атаки атакуючому необхідно вибрати цікавить його хост (А), маршрут до якого потрібно змінити так, щоб він проходив через помилковий сервер - хост атакуючого. Це досягається постійною передачею (спрямованим "штормом") атакуючим помилкових DNS-відповідей на атакується хост від імені справжнього DNS-сервера на відповідні UDP-порти.

У цих помилкових DNS-відповідях вказується як IP-адреси хоста А IP-адреса атакуючого. Далі атака розвивається за наступною схемою. Як тільки мета атаки (атакується хост) звернутися по імені до хосту А, то від даного хоста в мережу буде переданий DNS-запит, який атакуючий ніколи не отримає, але цього йому і не потрібно, тому що на хост відразу ж надійде постійно передається помилковий DNS-відповідь, який і буде сприйнятий ОС атакується хоста як справжній відповідь від DNS-сервера.

Атака відбулася і тепер атакується хост буде передавати всі пакети, призначені для А, на IP-адреса хоста атакуючого, який, у свою чергу, буде переправляти їх на А, впливаючи на перехоплену інформацію за схемою "помилковий об'єкт розподіленої НД". Розглянемо функціональну схему запропонованої віддаленої атаки на службу DNS:

- постійна передача атакуючим помилкових DNS-відповідей на атакується хост на різні UDP-порти і, можливо, з різними ID, від імені (з IP-адреси) справжнього DNS-сервера із зазначенням імені цікавить хоста і його помилкового IP-адреси, яким буде являтися IP-адреса помилкового сервера - хоста атакуючого;

- у разі отримання пакета від хоста, зміна в IP-заголовку пакета його IP-адреси на IP-адреса атакуючого і передача пакета на сервер (тобто, помилковий сервер веде роботу з сервером від свого імені - зі свого IP-адреси);

- у разі отримання пакета від сервера, зміна в IP-заголовку пакета його IP-адреси на IP-адреса помилкового сервера і передача пакету на хост (для хоста помилковий сервер і є справжній сервер). Таким чином, реалізація даної віддаленої атаки, що використовує прогалини в безпеці служби DNS, дозволяє з точки мережі Internet порушити маршрутизацію між двома заданими об'єктами.

Тобто дана віддалена атака здійснюється міжсегментного по відношенню до мети атаки і загрожує безпеці будь-якого хоста Internet, що використовує звичайну службу DNS.

Висновки. Для забезпечення мережевої безпеки потрібно використовувати FIREWALL, фільтри трафіку, AntiDDos - програмне забезпечення і не користуватись сумнівним програмним забезпеченням. А також у випадку MITM атаки звертати увагу на SSL сертифікат який вам видає сервер до якого ви звертаєтесь.

Список літератури

1. Режим доступу до ресурсу: <http://ru.wikipedia.org/>
2. Режим доступу до ресурсу: <http://habrahabr.ru/>
3. Режим доступу до ресурсу: http://uk.shram.kiev.ua/hacker/net_attacks.shtml

Одержано 25.12.15

УДК 657

Є.П. Кукушкіна, студ. гр. ОА – 14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Облік основних засобів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі

У статті розглянуто основні положення обліку основних засобів у відповідності з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі. Наведено основні зміни щодо нарахування амортизації основних засобів в бюджетних установах.

основні засоби, первісна оцінка, амортизація, облік зносу, державний сектор економіки

Постановка проблеми та її актуальність. Необхідність адаптації економічної, обліково-аналітичної інформації до міжнародних стандартів, підвищення рівня прозорості та відкритості ведення бухгалтерського обліку потребували реформування системи бухгалтерського обліку. Сучасний етап розвитку України характеризується реформуванням всієї системи бухгалтерського обліку, зокрема і в бюджетних установах. Однією з визначальних умов успішного функціонування бюджетної установи є наявність сучасних основних засобів, як найбільш важливої складової активів, та їх раціональне використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку основних засобів бюджетних установ присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Атамас П. Й., Бутинець Ф. Ф., Джога Р. Т., Свірко С. В., Сопко В. В., Сушко Н. І., Чечуліна О. О. та ін. Вплив модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі на методологію, організацію та методику обліку в бюджетних установах досліджується на сучасному етапі такими науковцями, як Єфименко Т. І., Ловінська Л. Г., Свірко С. В., Сушко Н. І., Чечуліна О. О., Чемерис О. М., Метелиця В. М. й ін. Проте процес модернізації обліку в державному секторі триває, що потребує належного наукового обґрунтування обліку за окремими його об'єктами.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. О.М.Гай

Метою статті є дослідження методологічних засад обліку основних засобів бюджетних установ відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та рівня їх узгодженості із чинним бюджетним законодавством в Україні.

Виклад основного матеріалу. Бухгалтерський облік основних засобів бюджетних установ регламентують Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів суб'єктів державного сектора, затверджені Наказом Міністерства фінансів України 23 січня 2015 №11, які застосовуються відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 12 жовтня 2010 року.

Відповідно до НП(С)БОДС 121, об'єкт основних засобів визнається активом, коли: існує ймовірність отримання суб'єктом державного сектора майбутніх економічних вигід, пов'язаних із його використанням, та/або він має потенціал корисності для суспільства; і вартість об'єкта основних засобів може бути визначена [1].

У Положенні 121 «Основні засоби» введено низку нових понять стосовно зазначених активів. По-перше - щодо визначення основних засобів. Як зазначено в стандарті, одиницею обліку основних засобів є об'єкт основних засобів, а саме: закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього; конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій; відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс - певну роботу тільки у складі комплексу, а не самостійно; інший актив, що відповідає визначенню основних засобів, або частина такого активу, що контролюється суб'єктом державного сектора [2].

Вперше в системі бухгалтерського обліку в державному секторі використано поняття «ліквідаційна вартість» і дозволено нарахування амортизації на вартість, що амортизується із урахуванням такої вартості. Це в свою чергу забезпечує:

- достовірне відображення стану активів та зобов'язань бюджетних установ шляхом більш точного підрахунку вартості, що амортизується;
- планування отримання економічних вигід у майбутньому від реалізації основних засобів шляхом визначення їх ліквідаційної вартості;
- більш ґрунтовне дослідження технічних та технологічних особливостей об'єктів основних засобів комісією за наказом керівника з метою достовірного визначення ліквідаційної вартості;
- створення вагомого важелю для адекватного відображення об'єктів основних засобів;
- підвищення контролю за правильним та ефективним використанням основних засобів шляхом формування вартості, за якою планується реалізувати об'єкт основних засобів на етапі введення його в експлуатацію.

Стисло нагадаймо основні правила нарахування амортизації.

Правило 1. Згідно Методичних рекомендацій із бухгалтерського обліку основних засобів, амортизації не підлягають: земельні ділянки; музейні фонди (пам'ятки культурної спадщини національного чи місцевого значення, унікальні документи, рідкісні й особливо цінні колекції тощо як об'єкти з невизначеним строком корисного використання); піддослідні тварини; багаторічні насадження, що не досягли експлуатаційного віку; природні ресурси; незавершені капітальні інвестиції [2].

Правило 2. Бюджетні установи нараховують амортизацію основних засобів (окрім інших необоротних матеріальних активів) шляхом застосування прямолінійного методу.

Правило 3. Нарахування амортизації на об'єкт основних засобів здійснюють лише за період експлуатації та призупиняють на період реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання й консервації. Також амортизація не нараховується на об'єкти основних засобів, доступ до яких обмежений у зв'язку з тим, що вони перебувають на тимчасово окупованій території та/або на території проведення антитерористичної операції.

Правило 4. Для обліку строків експлуатації об'єктів основних засобів можна запровадити аналітичну відомість. Мінфін у листі від 08.08.2012 р. № 31-08410-07-10/19584 погоджується, що затвердені форми первинних документів з обліку основних засобів не містять реквізитів для відображення строків корисного використання (експлуатації) основних засобів. Тому він вважає за можливе підприємствам затвердити форму для обліку строків експлуатації розпорядчим актом (наказом, розпорядженням). Так само можуть зробити й бюджетні установи.

Правило 5. У разі вибуття об'єкта основних засобів бюджетна установа нараховує амортизацію в місяці його вибуття. Вибуттям об'єкта є ліквідація, вибуття внаслідок продажу, передача без оплати чи невідповідність критеріям визнання активом [1].

Відобразимо в схемі покрокову процедуру нарахування амортизації (рис.1).

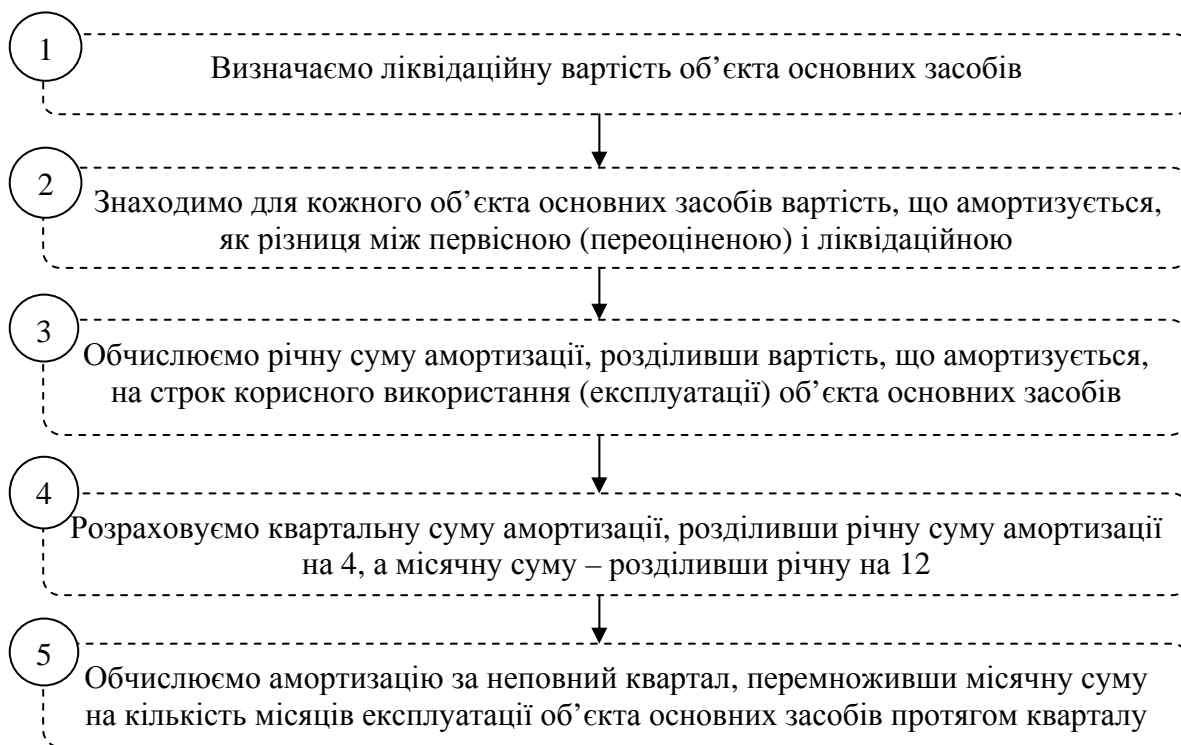

Рисунок 1 - Алгоритм нарахування амортизації

Вагомих змін зазнала методика визначення первісної вартості основних засобів, яка більш адаптована до ринкових умов господарювання. До первісної вартості тепер включають й інші витрати, які пов'язані з доведенням об'єкта до стану придатного до використання.

Це зумовило необхідність використання рахунку «Капітальні інвестиції», на якому накопичуються витрати, понесені на основні засоби. При введенні в експлуатацію об'єктів основних засобів дебетується рахунок «Основні засоби» і кредитується рахунок «Капітальні інвестиції».

Змінилися терміни нарахування амортизації з річного на щоквартальний. Згідно з НП(С)БОДС 121 «Основні засоби» вартість об'єкта основних засобів розподіляється на систематичній основі протягом строку його корисного використання (експлуатації) шляхом нарахування амортизації на дату балансу щокварталу діленням річної суми амортизації на чотири [1].

Це пов'язано з тим, щоб максимально забезпечити інформаційні потреби користувачів облікової інформації у розрізі звітних періодів. Квартальна фінансова звітність без нарахування відповідної суми амортизації не може достовірно відображати стан активів в установі, крім того, за кварталний період цілком очевидною є зміна зносу таких об'єктів (рівня продуктивності та технічних чи технологічних можливостей).

Приведення нарахування зносу щоквартально цілком задовольняє потреби користувачів у такому типі інформації.

Окремо варто зауважити про методи нарахування амортизації. Для суб'єктів державного сектора економіки встановлені обмеження і дозволено використовувати лише прямолінійний метод. Це, на нашу думку, по-перше полегшує роботу бухгалтерів державного сектора, а по-друге - формує порівняльну інформацію в цій частині (можливість порівняння стану основних засобів у різних суб'єктах державного сектора).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реформування системи обліку у державному секторі відбувається із урахуванням міжнародних стандартів, а відтак - кращого практичного досвіду. У частині основних засобів методика обліку основних засобів та їх амортизації дещо ускладнилась для бухгалтерів, але така методика дозволяє формувати інформацію, що більш реально показує стан основних засобів суб'єкта державного сектора. Недостатнім, на нашу думку, є поетапне впровадження стандартів (у 2015 році впроваджено лише частину НП(С)БОДС, а з 2016 інша частина). Комплексність у цьому аспекті втрачається. Зокрема, оскільки основою досягнення виконання завдання оптимізації діяльності є впорядкована й узгоджена належним чином нормативно-правова база обліку, а єдиних підходів та формулювань в чинних документах не досягнуто, то важливим завданням є вирішення саме цієї проблеми.

Список літератури

1. НП(С)БОДС 121 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10#n18>
2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів суб'єктів державного сектора, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 23.01.15 р.№ 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=405830&cat_id=392447
3. План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 26.06.13 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1214-13/paran16#n16>

Одержано 24.12.15

УДК 657.4

Ю.Р. Шмагіна, гр. ОА-14-м*

Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення методики аудиту виробничих запасів на промислових підприємствах

Розглянуто сутність, мету, завдання аудиту запасів, обґрунтовано необхідність проведення аудиту запасів на промислових підприємствах. Запропоновано методику проведення аудиту запасів та шляхи вдосконалення, орієнтовану на промислові підприємства.

аудит, виробничі запаси, мета аудиту запасів, методика аудиту запасів, промислові підприємства

Актуальність теми. З розвитком економічних відносин все більш актуальними є питання проведення аудиту. Ефективність аудиторського контролю, значною мірою, залежить від правильності визначення методики аудиту. Останнім часом, у спеціалізованій літературі та на практиці питанням методики аудиту приділяється значна увага, проте методика аудиту виробничих запасів на сьогодні залишається недостатньо розробленою. Хоча розробка і впровадження в аудиторську практику нових, більш досконалих методик аудиту є основним питанням удосконалення процесу проведення аудиту. Від повноти і наукової обґрунтованості методики залежить практичне застосування, обґрунтування висновків аудиту, терміни проведення аудиту і в цілому ефективність аудиту. Пріоритетне місце в наукових працях з аудиту відведено методиці аудиту об'єктів бухгалтерського обліку, однак питання загальної методики аудиту виробничих витрат висвітлено недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження організації та методики аудиту запасів зробили такі вчені, як Є. А. Арнс, М.П. Барішніков, А. В. Бодюк, Я. А. Гончарук, Г. М. Давидов, Л.В. Дікань, Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча, І.І. Пилипенко, В. С. Рудницький, В. Я. Савченко, Б. Ф. Усач та ін. Аналіз літературних джерел щодо основних теоретичних положень аудиту запасів, напрямів та досвіду його організації показав необхідність удосконалення методики його проведення.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка напрямів удосконалення методики аудиту запасів на промислових підприємствах.

Для розробки напрямів удосконалення аудиту запасів необхідно вирішити такі завдання: дати теоретичне обґрунтування визначення поняття запаси, розглянути сутність, мету, завдання, методику аудиту запасів; розглянути послідовність проведення аудиту запасів; систематизувати типові помилки; розробити можливі варіанти вдосконалення аудиту.

Виклад основного матеріалу. Виробничі запаси на підприємстві є основою його господарської діяльності. Визначення поняття запасів, порядок їх оцінки та визнання, відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності відображено в П(с)БО 9 «Запаси»[8].

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Головченко Н.Ю.

Відповідно до П(с)БО 9 «Запаси», запаси – це активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством. Виходячи з цього визначення можна дійти висновку, що запаси – це складова частина економічних ресурсів підприємства, які перебувають у процесі виробництва, або утримуються для подальшого продажу.

Аналіз нормативної бази [3] та літературних джерел [1; 6] дозволив зробити висновок, що метою аудиту виробничих запасів є висловлення аудитором думки про те, чи відповідає фінансова інформація щодо руху залишків виробничих запасів на підприємстві в усіх суттєвих аспектах нормативним документам, які регламентують порядок її підготовки і надання користувачам.

Для досягнення основної мети аудиту, а також задоволення потреб користувачів в отриманні повної, правдивої та неупередженої інформації щодо виробничих запасів аудитором необхідно виконати такі завдання:

- перевірка наявності та порядку зберігання товарно - матеріальних цінностей;
- перевірка забезпечення контролю за збереженням запасів на всіх етапах їх руху та зберігання;
- перевірка правильності та своєчасності документального відображення операцій із надходження, відпуску та внутрішнього переміщення запасів;
- перевірка правильності визначення первісної вартості запасів та відповідності її обліковій політиці та П(С)БО;
- перевірка дотримання норм витрачання запасів для здійснення господарської діяльності та порядку обліку витрачання запасів у виробництві;
- перевірка дотримання підприємством встановлених норм списання;
- перевірка дотримання підприємством податкового законодавства по операціях, пов'язаних із формуванням собівартості продукції;
- перевірка правильності відображення в обліку руху МШП;
- перевірка переоцінки та уцінки товарно - матеріальних цінностей;
- оцінка якості проведених інвентаризацій запасів;
- встановлення законності дій, пов'язаних із рухом виробничих запасів, та відсутності суттєвих порушень і помилок у бухгалтерському обліку та звітності.

Загальне визначення завдання аудиту виробничих запасів полягає у встановленні достовірності й повноти відображення в бухгалтерському обліку та звітності всіх господарських фактів відносно залишків і руху виробничих запасів

До предмета аудиту виробничих запасів належать процеси та явища, відображені документально, пов'язані з рухом виробничих запасів, їх залишками, оцінкою тощо [4].

Джерела інформації аудиту виробничих запасів становлять предметну область дослідження. Це нормативні документи, облікова політика підприємства та джерела, у яких зафіксована інформація, що характеризує залишки і рух виробничих запасів [4].

У ході аудиторської перевірки аудитором може бути прийняте рішення про необхідність застосування зовнішніх підтверджень для отримання достатніх аудиторських доказів, це право аудитора передбачено як міжнародними стандартами аудиту, так і ст. 22 Закону України "Про аудиторську діяльність" [3].

В аудиті можуть використовуватися акти ревізій та перевірок запасів, складені відповідними контролюючими органами, а також інформація, одержана в ході

попереднього аудиту. Ці джерела інформації мають допоміжний характер, проте, їх дослідження дає можливість встановити місця підвищеного інформаційного ризику.

Предметна область дослідження виробничих запасів включає:

1. Внутрішні нормативні та загальні документи клієнта.
2. Облікову політику клієнта з питань обліку виробничих запасів.
3. Договори з матеріально-відповідальними особами.
4. Договори з контрагентами.
5. Документацію суб'єктів внутрішнього контролю з питань контролю за раціональним використанням та збереженням виробничих запасів.
6. Первинні документи та реєстри обліку по рахунках, призначених для ведення бухгалтерського обліку виробничих запасів.
7. Регістри зведеного синтетичного обліку (Головна книга), оперативну, статистичну та фінансову звітність.
8. Інші документи, що відображають факти господарської діяльності, пов'язані з придбанням та списанням виробничих запасів.
9. Місця зберігання виробничих запасів, включаючи ваговимірні пристрої.
10. Технологічний процес виробництва, а саме, інформаційні потоки щодо руху сировини і матеріалів від складу матеріалів до складу готової продукції, тобто проходження матеріалів від однієї стадії виробництва до іншої, їх перетворення на готову продукцію.

Вивчаючи внутрішні нормативні та загальні документи клієнта, можна одержати інформацію про: підприємство; його діяльність; особливості технології; перелік виробничих запасів, їх потребу та наявність; кількість місць зберігання. Особлива увага приділяється вивченню наказів про призначення та просування по службі матеріально-відповідальних осіб, а також наказів про проведення тих чи інших заходів внутрішнього контролю – ревізій та інвентаризацій. Це дасть змогу аудиторі встановити обсяг інформації, що підлягає дослідженню, оцінити власні можливості, а також час, необхідний для проведення перевірки.

При дослідженні внутрішніх нормативних та загальних документів аудитор визначає питання, на яких необхідно загострити свою увагу при подальшому вивченні інформації. Аналіз інформації з наказів про призначення матеріально-відповідальних осіб та їх характеристик за даними особової справи дає можливість сконцентрувати увагу на ступені довіри до них. Наявність наказів про проведення контрольних заходів щодо збереження виробничих запасів, про одержані результати ревізій та інвентаризацій формує думку аудитора щодо довіри до системи внутрішнього контролю.

Аудитор у процесі свого дослідження повинен чітко відслідковувати інформаційні потоки, які пов'язані з господарськими діями чи подіями, від прийняття рішення про здійснення господарської операції до відображення факту здійснення в первинних документах, зведених документах, реєстрах обліку та звітності. Аналіз облікової політики дає змогу встановити, яких методів дотримується підприємство з питань первісної оцінки виробничих запасів, їх переоцінки та методу оцінки виробничих запасів. Послідовність проведення аудиту запасів можна зобразити наступною схемою (рис. 1).

Під методикою аудиту запасів слід розуміти сукупність способів та прийомів вивчення перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності, що стосуються запасів суб'єкта господарювання, з метою висловлення незалежної думки аудитора про їх достовірність в усіх суттєвих аспектах та про відповідність вимогам законів України.

Залежно від мети аудиторського дослідження, завдань, які передбачені договором, та власних можливостей аудитор на свій розсуд обирає методику проведення аудиту виробничих запасів. Основна мета обраної методики зводиться до встановлення об'єктивної істини про досліджуваний об'єкт.

Промислові підприємства характеризуються складним технологічним процесом, великою номенклатурою та асортиментом продукції, що випускається, а також складною багаторівневою організаційною структурою.

Не знаючи усього цього неможливо провести якісну перевірку, тому перш за все аудитору необхідно ознайомитися з усіма технологічними та організаційним процесами, які відбуваються на підприємстві.

Ознайомлення з матеріалами попереднього аудиту (якщо такий раніше проводився на підприємстві іншими аудиторськими фірмами) дозволить аудитору визначити проблемні ділянки та звернути на них особливу увагу.

Даючи оцінку виявленим порушенням, аудитор повинен визначити їх зміст як ненавмисної помилки чи шахрайства. У цьому випадку варто скористатися додатковими даними по підприємству, котрі, за наявності, збільшують ризик виникнення помилок, а саме: чи є сумніви в компетенції та чесності керівництва, чи спостерігається загальний спад у галузі, чи має місце висока плинність кадрів, чи характерна наявність незвичайних операцій.

Рисунок 1- Послідовність проведення аудиту запасів

Найтипівішими видами порушень у бухгалтерському обліку запасів є такі:

- у первинних документах з обліку запасів часто відсутні всі необхідні реквізити, що ставить під сумнів достовірність інформації;
- порушуються терміни та порядок проведення інвентаризацій, а це викликає підозру в достовірності інформації про фактичну наявність запасів;
- порушується порядок відшкодування вартості запасів матеріально відповідальними особами, результатом чого є недоотримання сум нанесеного збитку;
- неправильне віднесення деяких об'єктів до складу малоцінних і швидкозношуваних предметів, що призводить до спотворення інформації про склад і вартість активів підприємства;
- порушуються норми списання запасів, що в більшості випадків спричиняє необгрунтоване завищення витрат підприємства;
- незадовільна організація складського господарства;
- завищення собівартості придбаних матеріалів;
- неповне оприбуткування запасів;
- порушення норм і лімітів відпуску матеріалів;
- помилки у визначенні сум уцінок, до оцінок виробничих запасів та їх відображення в обліку;
- незадовільне ведення бухгалтерського обліку [2;5].

Перевірка законності списання запасів при їх втратах. Під час перевірки аудитор встановлює правильність визначення розміру допустимих втрат при зберіганні і виявлення фактів пересортування запасів, а також правильність оформлення актів. В ході перевірки досліджуються акти інвентаризації за період, що визначається документами, що підтверджують вивезення і їх використання [7].

Висновки. Доцільно виділити такі шляхи вдосконалення аудиту запасів виробничого підприємства:

- організація діяльності підрозділу внутрішнього аудиту: даний підрозділ має бути організаційно і функціонально незалежним, це забезпечує об'єктивний підхід до виконання завдань, покладених на підрозділ внутрішнього аудиту;
- встановлення правил і процедур внутрішнього аудиту: дотримання нормативно-правової бази з внутрішнього аудиту і забезпечення якості, метою розроблення таких документів є запровадження єдиних та стандартних підходів до здійснення аудиторської перевірки;
- постійне професійне навчання і розвиток персоналу: внутрішні аудитори повинні володіти необхідними знаннями та мати відповідний досвід для виконання аудиторських завдань.

Зокрема, аудитори повинні розуміти виробничі процеси організації, нормативно-правову базу з внутрішнього аудиту, мати досвід покращення процесів в організації як у фінансовій, так і в операційних сферах.

Отже, було вирішено поставленні завдання, проаналізовано основні положення методики аудиту запасів; визначено послідовність проведення аудиту запасів; узагальнено види порушень в обліку запасів та запропоновані шляхи вдосконалення методики аудиту запасів на промислових підприємствах.

Список літератури

1. Аудит. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, Н. Ф. Чечетова, Ю. О. Голуб та ін. ; [за заг. ред. канд. екон. наук, професора Л. В. Дікань]. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2009. – 276 с.

2. Бондаренко Н.О. Аудит суб'єктів підприємницької діяльності / Н.О. Бондаренко, В. Д. Понікаров, С. М. Попова – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 300 с.
3. Закон України «Про аудиторську діяльність»: № 3125-ХІІ від 22.04.93 (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
4. Кулаковська Л. П. Організація і методика аудиту : навч. посібн. / Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. – 2-ге вид. – К. : Каравелла, 2009. – 560 с
5. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі і аудиті / за ред Ф. Ф. Бутинця– Житомир : ЖДТУ, 2004. – 352 с
6. Мултанівська Т. В. Аудит : навчальний посібник / Т. В. Мултанівська, Т. С. Воїнова, О. О. Вороніна. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 336 с
7. Павлюк І. Проблеми бухгалтерського обліку виробничих запасів, товарів та пропозиції щодо їх вирішення / Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. - №6. – с. 40-41.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року № 246: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0751-99>

Одержано 25.12.15

УДК 330

О.С.Левицька, студ. гр. ФК-14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Підходи до формування справедливої вартості при оцінці пасивів підприємства

У статті розглядаються концептуальні підходи до формування справедливої вартості пасивів для забезпечення вартісно-орієнтованого управління підприємством. Зазначені фактори, що впливають на формування облікових об'єктів пасивів, на основі яких розроблена методика визначення справедливої вартості пасивів

справедлива вартість пасивів, метод оцінки пасивів, об'єкти пасивів, власний капітал

Актуальність теми. У статті розглянуті концептуальні підходи щодо формування справедливої вартості пасивів для забезпечення управління підприємством. Адже пасиви підприємства невід'ємна складова проведення аналізу фінансового стану підприємства, що дозволяє оцінити фінансову стійкість, ліквідність та ділову активність підприємства.

Насамперед аналізується класифікація складу пасивів підприємства та його економічна сутність, розглядаються методи щодо управління ними. В кризових умовах на перший план виходить оптимізація діяльності підприємства. Одним із основних елементів це є оптимізація та удосконалення управління пасивами підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єкти пасиву балансу як навігаційна система виконують функцію підготовки та подання інформації (меседжів), щодо поточного стану джерел формування власного капіталу і зобов'язань підприємства.

---

* Науковий керівник: канд.. екон. наук, доц. Фрунза С.А.

Креативна модель подання пасивів в балансі підприємства забезпечується відповідними завданнями (концепцією), процесом (системою) і продуктом (сервісом). Тому обґрунтування питань відображення господарських операцій в системі узагальнення об'єктів пасивів на рахунках бухгалтерського обліку, їх оцінки і подання необхідної інформації користувачам через баланс приділялася значна увага вченими економістами, зокрема в роботах Ф.Ф.Бутинця, С.Ф.Голова, Н.І.Петренко, Е.В.Мниха, І.А.Бланка, О.Ю.Редька, В.О.Шевчука.

Поряд з цим в сучасних умовах стан обліку, аналізу і аудиту пасивів характеризується такими негативними явищами, як неузгодженість у визначенні змісту і термінології об'єктів, неврегульованість методики визначення справедливої вартості, недосконалість узагальнення господарських операцій на пасивних рахунках бухгалтерського обліку для потреб прийняття ефективних управлінських рішень.

Постановка завдання. Для управління зобов'язаннями підприємства, які виникають перед власниками, та як зовнішня заборгованість, необхідна інформація про об'єкти пасивів та джерела їх формування. [1]

Формування інформації про власний капітал і зобов'язання підприємства відбувається на пасивних рахунках в балансі та за показниками інших форм звітності. Від походження, величини, оптимальності структури пасивів і доцільності їх трансформації в активи залежать досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку підприємства. Тому управлінські аспекти обліку джерел формування і розміщення пасивів в активах, мають винятково важливе значення.

Інформація щодо стану окремих елементів пасивів є одним з головних індикаторів економічного потенціалу і основою для визначення фінансової незалежності, стійкості та стабільності господарської діяльності підприємства, а також його ринкової вартості.

Метою дослідження є виявлення проблем оцінки справедливої вартості капіталу підприємства як елементів економічної безпеки підприємства та визначення підходів щодо її формування на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Стан формування об'єктів пасивів підприємства визначається за їх джерелами і окремими елементами власного капіталу, забезпечень наступних витрат і платежів, довгострокових залучень, поточних зобов'язань, доходів майбутніх періодів.

Оцінка – це відображення об'єктів пасивів через формування активів в єдиному грошовому вимірнику з метою узагальнення їх у цілому по підприємстві. Оцінювання – це процес визначення грошових сум, за якими мають визначатися й відображатися пасиви у балансі. Тому важливим є як вибір методу оцінки пасивів, так і організаційне забезпечення процедури їх оцінювання. Обґрунтування порядку відображення пасивів в бухгалтерського обліку за справедливою вартістю є напрямом формування ринкової вартості підприємства, що потребує подальшого дослідження. [2].

Особливо багато проблем існує у питаннях здійснення оцінки такої складової пасиву, як зобов'язання.

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок: історична собівартість; поточна собівартість; вартість розрахунку (платежу); теперішня вартість [3].

У випадку необхідності застосування поточної, теперішньої та розрахункової вартості (вартість платежу) найчастіше виникають проблеми при здійсненні оцінки зобов'язань. Загалом умовою визнання зобов'язання у балансі є можливість його достовірної оцінки. Тобто найбільш вдалою і зрозумілою є оцінка, встановлена за даними бухгалтерського обліку, відображена у первинних документах. Проте не завжди

це можливо. Врахування критерію достовірності стосується й тих ситуацій, коли сума платежу по зобов'язанню залежить від подальших подій. Наприклад, якщо умовами договору визначено, що сума авансового платежу за визначену кількість та якість товару може бути скоригована постачальником у випадку зміни курсу іноземної валюти по відношенню до гривні, або можливим є варіант застосування знижки в оплаті в разі оплати зобов'язання у більш короткі терміни.

Аналогічна ситуація виникає у випадку, коли фірма – виробник бере на себе зобов'язання з гарантійного обслуговування чи заміни (у випадку неможливості усунення псування) протягом встановленого терміну. Характерною рисою подібних зобов'язань є залежність від майбутніх подій. Реально встановити обсяг таких зобов'язань неможливо, тому за основу оцінки береться сума, що визначається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок. Вказані зобов'язання в обліку відображаються у вигляді резервів та показуються у II розділі пасиву балансу «Забезпечення наступних витрат і платежів» у тому звітному періоді, коли була реалізована продукція. Враховуючи сучасні особливості розвитку національної економіки, при оцінці вказаних зобов'язань доцільно було б враховувати середній відсоток фактично досягнутого рівня у минулому звітному періоді, скоригований на офіційний (чи прогнозний) рівень інфляції звітного періоду.

Не менш важливою складовою загальної оцінки капіталу є оцінка їх з точки зору економіки, а саме: розгляд капіталу як фактора виробництва, який, маючи свою власну вартість, здатний приносити дохід. Економічні показники вартості капіталу важливі практично для усіх користувачів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Зокрема, для власників та працівників зацікавленість виникає щодо рівня витрат, використаних на залучення та обслуговування фінансових потоків (капіталу), тобто йдеться про те, яку ціну суб'єкт господарювання платить за використання капіталу і чи є це вигідно для нього. Для інвесторів і кредиторів рівень вартості капіталу оцінюється з точки зору можливих доходів, що будуть отримані у випадку його вкладення в бізнес. У даному випадку мова може йти як про абсолютний, так і про відносний показники.

Загалом використання показників оцінки капіталу, особливо з урахуванням економічного напрямку, необхідне для прийняття рішень (у тому числі управлінських) з таких питань:

- при виборі напрямку й схеми фінансування нового бізнесу (слід прорахувати усі альтернативні варіанти);
- при визначенні ринкової вартості суб'єкта господарювання (з метою продажу);
- при проведенні оцінки рівня прибутковості;
- при оцінці сукупних ризиків фінансово-господарської діяльності;
- у випадку необхідності прийняття рішення про злиття чи навпаки поділ підприємства;
- з метою розробки політики фінансування оборотних і необоротних активів та ін.

На формування облікових об'єктів пасивів за балансом впливають різні фактори [4]:

- попит корисність об'єктів діяльності підприємства для покупців та використання авансів, як зобов'язань в процесі розрахунків;
- час на створення і зміну величини об'єктів власного капіталу і зобов'язань;
- ризик ймовірність оплати зобов'язань і формування власного капіталу; платоспроможність можливість повернення зобов'язань підприємством;
- організаційно-правова форма господарювання
- використання об'єктів пасивів в системі управління підприємством;

– обмеження використання інструментів державного регулювання щодо формування пасивів для господарської діяльності підприємства;

– пропозиція наявності на ринку альтернативних для підприємства об'єктів господарської діяльності та одержання від їх реалізації прибутку для формування власного капіталу;

– перспективи розвитку – зміни в обсягах створення об'єктів діяльності підприємства за рахунок трансформації пасивів в активи ;

– оптимізація структури джерел пасивів – формування ефекту від взаємодії всіх об'єктів пасивів та виникнення нових властивостей цілісної системи;

– рівень використання позитивних властивостей пасивів;

– повна корисність об'єктів пасивів для формування натуральної форми активів.

Справедлива вартість пасивів – сума за якою може бути здійснена оплата зобов'язань в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [6]. Справедлива вартість пасивів визначається наступними факторами:

– методикою формування первісної вартості нематеріальних активів, незавершених капітальних інвестицій, основних засобів та довгострокових біологічних активів;

– механізмом переоцінки активів;

– обліковою політикою підприємства, зокрема щодо:

– належності об'єктів активів до необоротного (основні засоби) або оборотного майна;

– розмежування об'єктів основних засобів і малоцінних необоротних матеріальних активів за вартісною оцінкою;

– розрахунку ліквідаційної вартості, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації) за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією);

– строку, протягом якого необоротні активи використовуються підприємством або обсягу продукції (робіт, послуг), який буде виготовлений з їх використанням;

– визначення амортизаційної політики відповідно до можливих методів нарахування амортизації. Знос необоротних матеріальних активів підприємства за балансом відображає його нормативну (розрахункову) величину, яка суттєво відрізняється від фактичного зносу об'єктів;

– виділенням об'єктів обліку які не формують залишкової вартості;

– розмежуванням витрат пов'язаних з ремонтом і поліпшення об'єктів основних засобів щодо віднесення їх на витрати поточного періоду і балансову вартість;

– залежністю балансової вартості активів від джерел надходження об'єктів;

– альтернативними оцінками фінансових інвестицій;

– об'єктивністю при оцінці дебіторської заборгованості, яка характеризується рівнем ризику її непогашення;

– ризиком оплати зобов'язань за об'єктами пасивів та їх джерелами;

– вартістю активів які використовуються у господарській діяльності, але не відображаються на балансових рахунках обліку;

– корисністю об'єктів на позабалансових рахунках підприємства;

– вартістю ділової репутації підприємства.

Максимальна величина власного капіталу підприємства в складі статутного капіталу, резервного капіталу і створеного чистого прибутку створює підґрунтя для довіри до нього інвесторів, постачальників, покупців і найманих працівників.

При визначенні чистого прибутку в складі власного капіталу використовуються наступні моделі:

- факторна – розглядає чистий прибуток як результат корисного використання економічних ресурсів для створення і реалізації об'єктів господарської діяльності;
- підприємницька – чистий прибуток формується як плата (компенсація) власникам за здійснення господарської діяльності та ризик;
- інноваційна – розглядає чистий прибуток як величину що формується підприємством понад вартість використаних ресурсів за рахунок впровадження інновацій;
- монопольна – чистий прибуток є результатом становища підприємства на ринку об'єктів діяльності.

В обліковому процесі підприємства чистий прибуток формується на трьох концепціях: створення об'єктів діяльності, вибуття об'єктів діяльності до покупців, надходження активів від покупців за об'єкти діяльності.

Чим більший власний капітал, тим краще захищеним є підприємство від впливу загрозливих для його існування факторів, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися наявні збитки. Формування активів підприємства за рахунок власного капіталу є альтернативою пасивів залучених з позикових джерел.

Важливим джерелом формування капіталу підприємства є позичкові джерела пасивів кредитних установ на довгостроковій і короткостроковій основі. Довгострокові кредити залучаються підприємствами для формування необоротних активів, а короткострокові – на покриття тимчасового дефіциту об'єктів оборотних засобів. Аналізуючи склад об'єктів пасивів що відображається в балансі підприємства, варто звернути увагу на статті, які впливають на достовірність інформаційних ресурсів про джерела власного капіталу і зобов'язань.

Вважаємо що в балансі підприємства необхідно визначити чотири групи пасивів: постійні, довгострокові, короткострокові і поточні.

Перша група пасивів (постійні) будуть формуватися за джерелами власного капіталу, забезпечень витрат і платежів і доходів майбутніх періодів.

Друга група пасивів повинна визначатися довгостроковими зобов'язаннями з терміном погашення більше одного року.

Третя група пасивів формується короткостроковими зобов'язаннями з терміном погашення до одного року (суми кредитів банків, поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, забезпечень наступних витрат і платежів та векселів виданих, терміни повернення яких настануть у майбутньому, протягом року).

Четверта група пасивів буде визначатися поточними зобов'язаннями (найбільш строкові зобов'язання), які слід погасити протягом поточного місяця (кредиторська заборгованість і суми кредитів банків, терміни повернення яких наступили).

Виходячи з цього, немає достатніх підстав для відображення в пасиві балансу відстрочених податкових зобов'язань. Дослідивши можливості існуючих підходів і методів до оцінки податкових різниць та врахувавши їх недоліки, вважаємо, що результат діяльності підприємства повинен визнаватися показником його бухгалтерського прибутку за рахунком "Фінансові результати". Щодо податкового прибутку, то його величина розраховується лише з метою визначення бази для розрахунку податкових платежів підприємства за результатами його діяльності. Податковий прибуток впливає тільки на розподіл створеного прибутку на суми, що належать державі (податкові платежі) і власникам підприємства (чистий прибуток).

Практична доцільність зазначеного формування чистого прибутку підтверджується наступним:

- бухгалтерський і податковий прибуток формуються на єдиній базі господарських операцій, а податковий період збігається зі звітним;
- нарахований податок на податковий прибуток є фіскальним інструментом не по відношенню до бухгалтерського прибутку, а для розподілу одержаного доходу в процесі господарської діяльності підприємства у визначеному звітному періоді;
- податки, які формуються доходами підприємства визначаються того звітного періоду, в якому визнано доходи.

Тому варто переглянути потребу у формуванні відстрочених податкових активів і зобов'язань з метою їх перенесення з одного звітного періоду в інший. Кожний звітний період характеризується своїми господарськими операціями, доходами, витратами, прибутками і, відповідно, податками.

Проведені дослідження свідчать про значний суб'єктивізм оцінки активів та при формуванні справедливої вартості пасивів відповідно до балансу.

Висновки. Виходячи з вище наведеного встановлено, що справедлива вартість пасивів виступає необхідною ланкою управління, оскільки є основою для вибору оптимального варіанту формування активів підприємства. В ході дослідження визначено, що інформаційною базою справедливої вартості пасивів є господарські операції узагальнені на пасивних рахунках бухгалтерського обліку та в балансі підприємства. Розроблена методика визначення справедливої вартості пасивів дозволить на підставі даних бухгалтерського обліку здійснювати оцінювання об'єктів пасивів щодо впливу на їх формування окремих чинників, забезпечувати оптимізацію структури та розраховувати ціну залучення джерел для створення активів, що забезпечують господарську діяльність підприємства.

Список літератури

1. Аудит: Навч. посібник / Ю.С.Цал-Цалко, Ю.Ю.Мороз., Л.А.Суліменко [та ін.]; [під заг. ред. Цал-ЦалкаЮ.С.]. –Житомир: ПП “Рута”, 2012. –392с.
2. Колеснік В.І. Методологічні та організаційні засади статистичного забезпечення управління соціально-економічним розвитком регіону: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.10 / В.І. Колеснік; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. –К., 2008. –36с.
3. Лаговська О.А. Обліково-аналітичне забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія та методологія: монографія / О.А.Лаговська. –Житомир: ЖДТУ, 2012. –676с.
4. Мороз Ю. Ю. Обліково-інформаційна система моніторингу економічного потенціалу підприємства: монографія / Ю.Ю. Мороз. –Житомир: ПП “Рута”, 2011. –352с.
5. Петренко Н.І. Наукові підходи до визначення поняття “пасив” в обліково-економічній літературі / Н.І.Петренко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць–N3- ч2. – 2011. –С.275-280.
6. Цал-ЦалкоЮ.С. Фінансовий аналіз [Текст]: Підручник / Ю.С.Цал-Цалко, Ю.Ю.Мороз., Л.А.Суліменко –Вид. 5-е, доповнене. –Житомир: ЖОО ГО “Спілка економістів України”, 2012. – 609с

Одержано 25.12.15

УДК 336.77:330.567.22

О.С. Білик, ст. гр. ФК-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та тенденції розвитку споживчого кредитування в Україні

В статті описано дослідження сучасного стану ринку споживчого кредитування, причин, що вплинули на його становлення та чинники, що стримують його розвиток. Визначена сутність споживчого кредитування.

банківський споживчий кредит, ринок споживчого кредитування, банківські послуги

Актуальність теми. Споживче кредитування займає важливе місце в економічному розвитку країни. Роль даного виду кредитування в Україні поступово зростає. Це стало важливим фактором розвитку банківської системи. Але відсутність контролю за споживчим кредитуванням в Україні під час його зростання призвело до незбалансованості економіки, накопичення небезпечного об'єму ризиків.

Проблеми сутності споживчого кредитування, його ролі в економіці досліджували як зарубіжні вчені: Дж. Сінкі, Р. Коттер, Э. Дж. Долан, так і українські: М. Савлук, А. Мороз, О. Євтух, В. Лагутін, Б. Івасів.

Метою дослідження є аналіз розвитку ринку споживчого кредитування в Україні, його сучасного стану.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність споживчого кредитування;
- вивчити особливості організації споживчого кредитування в Україні;
- проаналізувати сучасний стан споживчого кредитування в Україні.

Об'єктом дослідження є ринок споживчого кредитування в Україні.

Результати дослідження. В економічній літературі відсутній єдиний погляд на сутність споживчого кредитування. Надаючи цьому терміну різні значення, результати досліджень економістів можуть відрізнитись між собою. У законі України "Про захист прав споживачів" зазначається: "Споживчий кредит – кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції". Цим законом також забороняється надання споживчих кредитів у іноземній валюті.

Однією з основних проблем визначення сутності споживчого кредитування є заміна даного поняття схожими за змістом. Ототожнення таких понять як: "кредитування населення", "кредити для фізичних осіб", "роздрібне кредитування" набуло поширення в економічній літературі.

Поняття "кредитування населення" є занадто широким (до їх складу відносяться як фізичні особи, так і фізичні особи-підприємці), і вмещає в себе "споживче кредитування". Найбільш прийнятним є використання поняття "кредит фізичним особам", до складу якого не входять кредити фізичним особам-підприємцям.

Кредити домогосподарствам є категорією, що найближче пов'язана з поняттям "кредитування населення", оскільки до домогосподарств (відповідно до звітності НБУ)

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Комарова О.А.

належать роботодавці, наймані працівники, самозайняті, пенсіонери. Надання кредиту даним категорія населення (наприклад, найманим працівникам та роботодавцям) не передбачає обов'язкове його використання на споживчі потреби. Тому дане поняття також не слід ототожнювати зі споживчими кредитами.

Поняття “роздрібний кредит” включає в себе споживчі кредити фізичним особам і кредити на підприємницьку діяльність, а також кредити для малого бізнесу. Тому це поняття не може використовуватись у якості синоніма кредиту на споживчі цілі.

Найбільш характерними ознаками споживчого кредиту, що відрізняють його з-поміж інших є:

- задоволення споживчих потреб;
- позичальниками виступають фізичні особи.

Отже, наведемо визначення: “Споживчий кредит – це вид кредиту у національній грошовій одиниці наданий комерційними банками, кредитними установами небанківського типу, торговими організаціями фізичним особам на задоволення споживчих потреб, що не пов'язані з підприємницькою діяльністю”. У звітності центральних банків (відповідно до звітності НБУ, а також Федеральної резервної системи і Банку Англії) кредити на придбання, реконструкцію та будівництво нерухомості відокремлюються від споживчих кредитів. За українським законодавством вкладення коштів в об'єкти нерухомості є предметом інвестицій. А тому придбання нерухомості не може відноситись до споживчих потреб позичальника.

Основним законом, що визначає права та обов'язки сторін під час надання споживчих кредитів є ЗУ “Про захист прав споживачів”. Послідовність дій, які здійснюються банком при прийнятті рішення про ефективність видачі позички, і сам процес її оформлення мають назву “порядок споживчого кредитування”. Весь цей процес проходить у кілька етапів:

1. Розгляд наданих потенційним позичальником документів, співбесіда з клієнтом.
2. Вивчення кредитоспроможності клієнта.
3. Заключення кредитного договору, надання кредиту.
4. Формування резервів банком, супровід кредиту.
5. Робота з проблемними кредитами.

Перший етап. Комерційному банку надається пакет необхідних документів, перелік яких визначається банком. Визначаються цілі кредиту, сильні та слабкі сторони позичальника. Отримавши необхідну інформацію з документів клієнта, працівником банку проводиться співбесіда з позичальником, це дає можливість встановити важливі деталі, що стосуються умов надання споживчого кредиту та його погашення. Найважливіше значення в роботі працівника банку на даному етапі є перевірка достовірності, наданої клієнтом, інформації, оскільки саме вона є основою для рішення видати кредит, чи відмовити.

Необхідний пакет документів для отримання споживчого кредиту:

- заява та анкета на отримання кредиту (з інформацією про місце роботи);
- паспорт, ідентифікаційний номер фізичної особи;
- довідка про доходи (зазвичай, за останні 6 місяців);
- рахунок-фактура на товар (при цільовому кредиті).

При автокредитуванні є додаткові документи: нотаріально посвідчена згода дружини/чоловіка на отримання кредиту.

Заява-анкета реєструється працівником банку в журналі обліку заяв, проставляється на ній дата, реєстраційний номер. Створюються копії паспорту та ідентифікаційного номера, завіряються, проставляється дата працівником. Потім складається опис отриманих документів, здійснюється перевірка, вказаних у заяві-

анкеті, даних, розраховується платоспроможність позичальника (іноді, при необхідності – поручителя).

Другий етап. Наступним кроком є визначення кредитоспроможності майбутнього позичальника. До джерел, на основі яких визначається кредитоспроможність, відносяться:

- документи, що були надані працівнику банку від клієнта;
- інформація про майбутнього позичальника, що перебуває в базі даних цього банку;
- інформація, яку надають зовнішні джерела.

З'ясовується кредитна історія позичальника. Необхідні документи направляються в юридичний відділ та відділ безпеки, які, проаналізувавши документи, здійснивши перевірку, складають письмове рішення. При наявності застави залучається оцінювач.

Третій етап: заключення кредитного договору, надання кредиту. На основі висновків з інших підрозділів банку, кредитний працівник складає рішення про можливість надання кредиту та максимально можливий його розмір. Відмова можлива у випадках: рішення юридичного підрозділу, чи підрозділу банку про неможливість надати кредит позичальнику; при наданні неправдивих даних, чи підробних документів; при негативній кредитній історії; при недостатній кредитоспроможності.

До початку ХХІ ст. споживче кредитування було слабо розвинено. Причинами були: нестабільність економіки, низькі доходи, високий рівень інфляції, нерозвинене законодавство.

Споживче кредитування в Україні на початку ХХІ ст. характеризується значним надходженням ресурсів міжнародного фінансового ринку, що сприяло розвитку кредитної діяльності в Україні. Протягом останнього десятиріччя ринок споживчого кредитування збільшився в десятки разів. Відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП країни досягло рівня розвинених країн.

З 2004 року (до початку кризи 2008 р.) відбувалось значне зростання як даного виду кредиту, так і активів всього банківського сектору. В період економічної кризи основною причиною зростання проблемних кредитів, скорочення ринку споживчих кредитів була девальвація гривні, спричинена попереднім підвищенням іноземних запозичень та поширенням кредитування в іноземній валюті.

У 2011 році ВР України заборонила надавати споживчі кредити у іноземній валюті.

Сучасний банківський бізнес супроводжують високий рівень конкуренції, ускладнен-ня будови фінансового ринку, зміни в організації кредитування. В той самий час суб'єкти кредитних відносин показали неготовність до цих змін, а агресивна політика банків щодо споживчого кредитування посилила загрози стійкості всієї банківської системи.

Скорочення споживчого кредитування тривало до 2013 року, поступово відновлюючись від наслідків кризи.

При нестачі кредитних ресурсів, зростанні обсягу прострочених кредитів, банки почали згортати програми кредитування населення. Таким чином споживче кредитування втратило важливе значення в економіці України після економічної кризи.

Сучасний стан розвитку ринку споживчого кредитування характеризується:

- поверненням до консервативної стратегії кредитування фізичних осіб;
- посиленням вимог до позичальників;
- підвищенням відсоткових ставок на споживчі кредити;
- зростання кількості кредитних бюро;
- повільне відновлення росту кредитування фізичних осіб;
- збільшення частки споживчих кредитів;

- зростання кількості карткових кредитів та кредитних продуктів.

Аналізуючи динаміку об'єму споживчого кредитування за 2012–2014 роки спостерігається нерівномірне зростання обсягу споживчих кредитів (рис. 1).

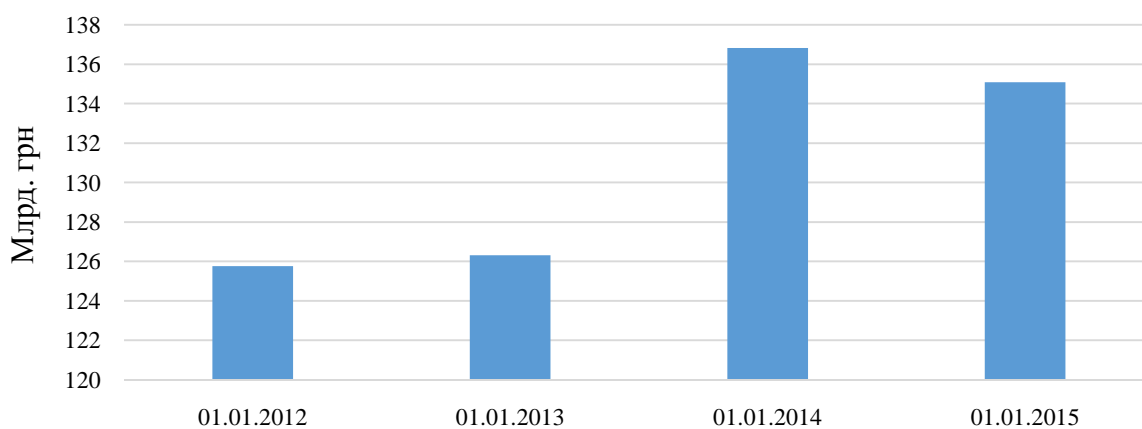

Рисунок 1 – Динаміка об'єму споживчого кредитування за 2012-2014 роки

У 2012 році основними причинами зменшення попиту на споживчі кредити були: невтішні очікування, передвиборчі баталії. В цьому році в Україні намагались реалізувати плани по створенню єдиної бази, що містить всю інформацію про платоспроможність і зобов'язання позичальників. Важливими подіями також стали: рішення Верховного суду по компенсації витрат позичальнику, які він поніс від підвищення ставки в односторонньому порядку, а також зауваження Вищого господарського суду України до порушень комерційних банків (завищення оцінки заставного майна, підписання договорів неуповноваженими особами).

У 2013 році об'єм споживчих кредитів збільшився на 8,7 %, або 11 млрд. грн і досяг рівня в 137 млрд. грн, вперше зрівнявшись з показником кінця 2009 року.

Протягом 2014 року, за даними НБУ, сума кредитів у гривні знизилась на 11 % (або 12,7 млрд. грн), у іноземній валюті – зросла у зв'язку з падінням курсу гривні, тому зменшення об'єму споживчих кредитів в національній валюті відбулось незначне. Так відповідно до “Бюлетеню НБУ” на початку 2014 року даний показник складав 136,8 млрд. грн, в кінці – 135 млрд. грн.

У 2013 р. суттєві зміни відбулись у структурі споживчих кредитів за строками (рис. 2).

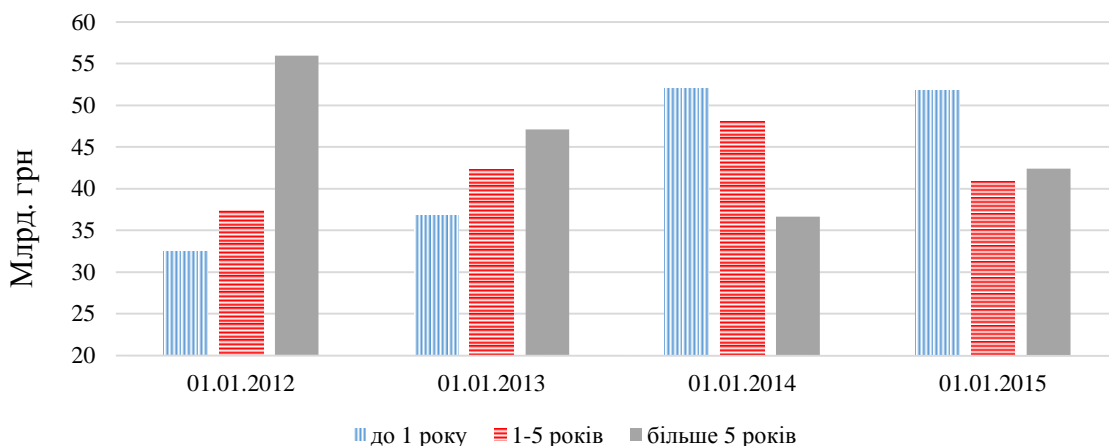

Рисунок 2 – Динаміка об'єму споживчого кредитування за строками протягом 2012-2014 років

Так кредити терміном до 1 року зросли на 38 % і стали найбільш популярним видом у населення (50,8 млрд грн). Довгострокові кредити зменшилися на 17,5 % і користуються найменшим попитом (47,5 млрд. грн), тоді як на початку року займали лідируючу позицію. Кредити від 1 до 5 років поступово збільшуються (складають 38,9 млрд. грн), але зазнали найменших змін протягом 2013 року.

Довгострокові кредити, наприклад, під заставу нерухомості, часто оформлюють для розвитку малого бізнесу. Короткострокові кредити використовуються переважно на споживчі потреби (на ремонт, побутову техніку). Тому тенденція до зниження попиту на кредити строком понад 5 років не є економічно привабливою.

У 2014 році найменшого скорочення зазнали кредити строком до 1 року. Їх об'єм склав 51,8 млрд. грн. Об'єм кредитів строком від 1 до 5 років становить 40,9 млрд. грн. (різниця в порівнянні з початком року – 7,1 млрд. грн, що є найбільшим скороченням). Кредити строком понад 5 років зросли на 5,8 млрд, до 42,4 млрд. грн. Причиною є зростання суми кредитів в іноземній валюті, що і спричинило зростання цього кредитного портфелю.

Кредити строком до 1 року займають лідируючу позицію вже другий рік поспіль, натомість кредити на більш довгі строки зрівнялися за об'ємами.

Відбувались зміни і в кількості банків зі споживчими кредитами.

Протягом 2012 року кількість банків за кредитними програмами подвоїлась. Найбільший приріст зафіксований за банками з кредитами строком в 2 роки. Так їх кількість зросла на 13 одиниць, тобто з 11 до 24.

Збільшенню кількості банків відповідає і збільшення кредитних програм, в середньому в 2,5 рази. З 50 до 116 збільшився вибір однорічних програм, з 40 до 106 – дворічних, з 35 до 87 – трирічних кредитних програм.

Протягом 2013 року спостерігалось зростання як кількості банків на споживчому ринку, так і кількості кредитних програм, в середньому в 2 рази.

У 2014 році із 50 найбільших банків за розміром активів кількість банків, що надають нецільові готівкові кредити зменшилась на третину. Винятком є лише нецільові кредити строком на 5 років, кількість кредиторів яких збільшилась на один банк.

Загальна ж кількість кредитних програм (за виключенням кредитів строком на 5 років) зменшилась наполовину.

Що стосується перспектив розвитку ринку споживчого кредитування в Україні, то позитивних змін в найближчому майбутньому не очікується. Серед причин невтішних прогнозів для даного виду кредитування виділяють:

1. Низька ліквідність всієї банківської системи України (це позначилось на пропозиції кредитних послуг);
2. Фінансовий стан позичальників (зростання кредитного навантаження).
3. Зниження довіри населення до банків.

Найбільш перспективним видом діяльності комерційних банків на сьогодні вважається розроблення нових, вдосконалення існуючих методів зменшення кредитних ризиків. В сучасних умовах ризик-менеджмент банків життєво важливим. Тому актуальними заходами є: удосконалення скорингу під час надання кредиту, а також підвищення ролі бюро кредитних історій, додаючи до бази даних позичальників кредитних установ небанківського типу, зменшення проблемної заборгованості у кредитних портфелях банків, посилення вимог до позичальників, стандартизація умов щодо занесення позичальників-боржників до числа ненадійних, застосування застави як найбільш ефективного способу зменшення ризиків, перевірка платоспроможності клієнта протягом всього часу кредитної угоди.

Висновки. Протягом дослужуваного періоду спостерігалось відновлення об'ємів споживчого кредитування в Україні та позитивні тенденції розвитку в майбутньому. Проте в умовах економічної та політичної кризи, даний вид діяльності банків зазнав негативних змін. Хоча споживче кредитування є одним з найбільш прибуткових банківських продуктів, в сучасних умовах кількість кредитних програм серед банків зменшується. Зростання ризиків, погіршення фінансового стану населення України пов'язані з економічною нестабільністю, різким зменшенням ліквідності банківської системи. Тому ринку споживчого кредитування приділяється все менша увага. Політична невизначенність, девальвація гривні, зменшення іноземних інвестицій ускладнює, існуючі до цього, перспективи розвитку ринку споживчого кредитування. Для того, щоб зменшити ризики, пов'язані з наданням споживчих кредитів, банки мають вдосконалити скорингові моделі оцінки платоспроможності позичальників, впроваджувати сучасні методи управління ризиками споживчого кредитування.

Список літератури

1. Бондарь О. П. Кредитування населення на споживчі потреби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси, кредит" / О. П. Бондарь. – Київ, 2007. – 19 с.
2. Карлова І. О. Розвиток споживчого кредитування в сучасних умовах функціонування кредитно-банківської системи України / І. О. Карлова, В. А. Стефанова // Актуальні проблеми економіки. – К. : ВНЗ "Національна академія управління", 2009. – № 5. – С. 198-206.
3. Торубка Л. Споживче кредитування в Україні : сучасний стан і напрями розвитку / Л. Торубка // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3. – С. 227-230.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Одержано 25.12.15

УДК 657

А.М. Терещук, ст. гр. ОА-14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Етапи контрольного процесу діяльності підприємств, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів

У статті розглянуто етапи контрольного процесу діяльності підприємств, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, зокрема, при проведенні: ревізій, державного фінансового аудиту та аудиту ефективності. Узагальнено кількість та зміст етапів контрольного процесу діяльності підприємств, які фінансуються за рахунок коштів бюджетів різних рівнів у роботах різних авторів.

контрольний процес, етапи, ревізія, державний фінансовий аудит, аудит ефективності, науковці

---

* Наукові записки: канд. екон. наук, доц. Пугаченко О.Б.

Діяльність підприємств, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, завжди була об'єктом посиленого контролю, адже її результати напряму впливають на бюджетний процес в Україні. Бюджетним кодексом передбачено, що контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками, а також забезпечує: оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту); правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності; досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень; проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів; запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності; обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

Питаннями контролю діяльності установ, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів займалися вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема: Атамас П.Й., Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Василик О.Д., Даценко Г.В., Дем'янишин В.Г., Дікань Л.В., Джога Р.Т., Дрозд І.К., Лемішовський В.І., Ловінська К.Г., Свірко С.В., Томсон Р.К., Фаріон І.Д., Шевчук В.О. та інші.

Залежно від характеру взаємовідносин суб'єкта та об'єкта державного фінансового контролю державний фінансовий контроль поділяється на види: зовнішній контроль та внутрішній контроль. На сьогодні зовнішній контроль здійснюється у вигляді інспектування, фінансового аудиту, аудиту ефективності, аудиту ефективності діяльності, перевірки державних закупівель тощо.

У таблиці 1 узагальнено кількість етапів контрольного процесу діяльності підприємств, які фінансуються за рахунок коштів бюджетів різних рівнів.

Таблиця 1 – Кількість етапів контрольного процесу в роботах науковців

№ з/п	Автор	Кількість етапів
1	Мікрюкова Л.В., Дем'янова Ю.М.	7
2	Даценко Г.В., Поліхун Т.В.	6
3	Дудчик В.В.	5
4	Шевчук Л.П., Щербань Ю.Г., Шевчук А.А.	5
5	Андрійчук Х.	4
6	Тиркало В.Б.	4
7	Чала Н.Д., Лазоренко Л.В.	3

Методичними рекомендаціями з проведення аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ передбачено три етапи, за якими проводиться фінансово-господарський аудит. Перший етап «Підготовка до проведення фінансово-господарського аудиту» передбачає: детальне ознайомлення з особливостями діяльності бюджетної установи, системи її бухгалтерського обліку, фінансової звітності і внутрішнього фінансового контролю; визначення та оцінювання ризиків; підготовку програми проведення фінансово-господарського аудиту, що затверджується керівником (заступником керівника) відповідного органу. На другому етапі «Проведення поточних аудиторських процедур» здійснюється підтвердження законності проведених операцій, достовірності їх відображення в бухгалтерському обліку та періодичній фінансовій звітності, а у разі виявлення недоліків чи порушень – надаються керівництву бюджетної установи рекомендації щодо їх усунення та здійснюється моніторинг стану

їх врахування. Третій етап «Дослідження річної фінансової звітності» передбачає підготовку висновку щодо достовірності річної фінансової звітності, складання та підписання конкретного та об'єктивного аудиторського звіту (з висновками і пропозиціями), узгодження його з керівництвом установи (документування розбіжностей) та надання йому екземпляру, реалізацію результатів дослідження. На кожному етапі проведення фінансово-господарського аудиту визначаються ризики та здійснюється їх оцінка, а також можуть надаватися керівництву бюджетної установи пропозиції щодо усунення виявлених недоліків і порушень.

На думку Даценко Г.В. та Поліхун Т.В., виходячи із складності та багатогранності аспектів завдань, джерел інформації та особливостей здійснення фінансового контролю за виконанням кошторису бюджетних установ, необхідно збільшити кількість етапів проведення ревізії з чотирьох до шести. I. Організаційно-науковий. На цьому етапі рекомендується проводити наступні процедури: перевірка прав відповідних органів влади затверджувати кошторис даної установи; перевірка відповідності сум надходжень із загального фонду; перевірка підтвердження дохідної частини спеціального фонду кошторису розрахункам доходів за усіма її джерелами; перевірка врахування у видатковій частині кошторису об'єктивної потреби в коштах, виходячи з основних виробничих показників і контингенту; перевірка забезпеченості першочергово бюджетними коштами видатки на оплату праці з нарахуваннями, а також на господарське утримання установи; перевірка обґрунтованості показників видатків у кошторисі відповідними розрахунками за кожним кодом економічної класифікації тощо. II. Нормативно-правовий. Включає в себе проведення наступних процедур: перевірка дотримання законодавчих вимог щодо виконання кошторису; перевірка дотримання нормативів, щодо показників, які закладені в кошторисі та інші. III. Розрахунково-аналітичний. Встановлюється наявність об'єктивної потреби у перерозподілі чи скороченні асигнувань бюджетної установи; аналізується, чи внесено відповідні зміни до річного розпису асигнувань бюджету з урахуванням особливостей спеціального фонду; перевіряється, чи відповідає уточнений обсяг видатків зі спеціального фонду сумі уточненого обсягу доходів і залишків коштів на початок року та інші аналітичні процедури. IV. Враховуючи складність та багатогранність фінансового контролю за виконанням кошторису бюджетної установи, вважаємо за доцільне виокремити наступний етап – перевірку облікових даних, який буде включати: перевірку стану первинного обліку; перевірку дотримання методики ведення бухгалтерського обліку та інші процедури, пов'язані безпосередньо з контролем облікових даних. V. Перевірка достовірності звітних даних – п'ятий етап контролю: перевірка дотримання розпорядниками бюджетних коштів термінів подання фінансової звітності; зіставлення та перевірка взаємозв'язку показників, відображених у різних формах фінансової звітності. VI. Узагальнення результатів контролю – заключний етап фінансового контролю виконання кошторису – має включати наступні процедури: складання проміжних довідок, звітів; складання акту ревізії; розробка методичних рекомендацій тощо [1, с. 316-317].

Чала Н.Д. та Лазоренко Л.В. наголошують, що контрольно-ревізійний процес здійснюється у декілька етапів. Перший етап – це підготовка до проведення ревізії. На цьому етапі отримують розпорядження на проведення ревізії, складають програму ревізії та готуються до її проведення. На другому етапі, який безпосередньо передбачає організацію роботи на місці ревізії, проводиться інвентаризація грошових коштів, матеріальних цінностей і цінних паперів, обстеження об'єкту ревізії та розробляються оперативні заходи щодо усунення недоліків, здійснюється документальна перевірка операцій відповідно до розробленої програми ревізії та систематизуються матеріали ревізії й узгоджуються результати контролю. На третьому етапі складається акт ревізії,

а на четвертому здійснюється реалізація матеріалів ревізії, що відбувається за допомогою обговорення результатів ревізії на об'єкті контролю, розгляду матеріалів ревізії та прийняття рішень і контролю за виконанням прийнятих рішень [2].

Дудчик В.В. вважає, що у документальному контролі застосовуються такі методи: перевірка документів за формальними ознаками; перевірка документів за змістом; арифметична перевірка документів; нормативна перевірка документів; економічна оцінка господарських операцій. Подібної думки дотримуються і Шевчук Л.П., Щербань Ю.Г. та Шевчук А.А. [7]. Перевірка документів за формальними ознаками є першим етапом документального контролю, під час якого досліджують: точність заповнення бланків; наявність усіх необхідних реквізитів; своєчасність складання; відповідність підписів осіб, які склали документ. Результатом такої перевірки є висновок про визнання достовірності документів. Перевірка документів за змістом – другий етап документального контролю. Його здійснюють шляхом співставлення даних операцій, зазначених у документі, з аналогічними або взаємопов'язаними даними виробництва для з'ясування законності зафіксованих операцій. Арифметична перевірка документів здійснюється шляхом перерахунку загальних підсумків для визначення правильності підрахунків. Нормативна перевірка документів проводиться шляхом співставлення фактичних витрат з нормативними або плановими з метою встановлення обґрунтованості списання на утримання установи сировини та матеріалів, палива, використання фонду оплати праці тощо. Економічна оцінка господарських операцій об'єднує низку загальноекономічних методів аналізу й оцінки з метою визначення доцільності, раціональності окремих операцій за певний проміжок часу [3, с. 60].

Андрійчук Х. посилаючись на роботи Дікань Л.В. стверджує, що методика проведення ревізії виконання кошторису бюджетної установи полягає в наступному: На першому етапі визначається, чи мав право відповідний орган влади затверджувати кошторис даної установи, чи відповідає сума надходжень із загального фонду, зазначена в кошторисі, даним лімітної довідки про бюджетні асигнування. Також перевіряється, чи підтверджена дохідна частина спеціального фонду кошторису розрахунками доходів за усіма її джерелами; чи врахована у видатковій частині кошторису об'єктивна потреба в коштах, виходячи з основних виробничих показників і контингенту, які встановлено для бюджетної установи; чи забезпечено першочергово бюджетними коштами видатки на оплату праці з нарахуваннями, а також на господарське утримання установи; визначається, чи обґрунтовано показники видатків у кошторисі відповідними розрахунками за кожним кодом економічної класифікації. Також під час перевірки правильності складання і затвердження кошторису, необхідно перевірити складання і затвердження разом з кошторисом (на підставі лімітної довідки) план асигнувань і штатний розпис установи [4, с. 21]. На другому етапі перевіряється дотримання законодавчих вимог щодо виконання кошторису. Основною метою здійснення цього напряму перевірки є дослідження того факту, чи проводить бюджетна установа свою діяльність винятково в межах асигнувань, затверджених кошторисом і планом асигнувань, за наявності витягу, доведеного органом Державного казначейства, що підтверджує відповідність цих документів даним казначейського обліку [5, с. 90]. На третьому етапі проводиться перевірка правильності внесення змін до кошторису і плану асигнувань бюджетної установи. Необхідно встановити наявність об'єктивної потреби у перерозподілі чи скороченні асигнувань бюджетної установи, аналізується, чи внесено відповідні зміни до річного розпису асигнувань бюджету з урахуванням особливостей спеціального фонду; також перевіряється, чи відповідає уточнений обсяг видатків зі спеціального фонду сумі уточненого обсягу доходів і залишків коштів на початок року.

На заключному етапі відбувається перевірка достовірності даних, внесених у звіт про виконання кошторису. Зокрема перевіряється, чи дотримано розпорядниками бюджетних коштів термін подання фінансової звітності та чи відповідають дані, наведені у звітності, даним бухгалтерського обліку [4, с. 21].

Тиркало В.Б. стверджує, що загалом ревізійний процес має чотири умовно самостійних етапи: підготовка до проведення ревізії; проведення ревізії; оформлення матеріалів ревізії; реалізація матеріалів ревізії [8, с. 56].

Мікрюкова Л.В. та Дем'янова Ю.М. розглядаючи послідовність аудиту видатків бюджетних установ виділяють сім етапів: аналіз матеріалів попередньої перевірки; аналіз кошторису доходів і видатків; аудит касових видатків; аудит фактичних видатків; перевірка узгодженості касових і фактичних видатків; перевірка правильності визначення і перенесення в книгу «Журнал-Головна» суми оборотів за меморіальними ордерами; перевірка узгодженості залишків по рахункам в книзі «Журнал-Головна» даним, наведеним у балансі [9].

Організація проведення аудиту ефективності у бюджетних установах передбачає три основних етапи. На першому етапі його проведення застосовується попередній контроль. На другому етапі шляхом поточного контролю державним аудитором досліджується виконання господарських операцій щодо розподілу і використання бюджетних ресурсів. Заключний контроль проводиться на третьому етапі, коли досліджується і підтверджується достовірність фінансової звітності [10].

Список літератури

1. Даценко Г.В. Фінансовий контроль за виконанням кошторису бюджетних установ, визначення основних етапів / Г.В. Даценко, Т.В. Поліхун // Гроші, фінанси і кредит. – 2014. – I (53). – С. 312-318.
2. Чала Н.Д. Бюджетна система : [Навч. посіб. Рекомендовано МОН] / Чала Н.Д., Лазоренко Л.В. — К., 2010. — 223 с.
3. Дудчик В.В. Перевірка правильності складання кошторису бюджетної установи: методика і завдання / В.В. Дудчик, В.В. Фірстенко // Фінансовий контроль. – 2007. – № 1. – С. 58-63.
4. Дікань Л.В. Контроль у бюджетних установах : [конспект лекцій] / Л.В.Дікань, О.Д.Свириденко. – Х. :Вид. ХНЕУ, 2008. - 92с.
5. Дікань Л.В. Контроль у бюджетних установах : [метод. посібн. для самост. вивчення дисципліни] / Л.В.Дікань, О.І.Щербаков, Ю.А.Ольховський. – Х. : ІНЖЕК, 2009. – 202с.
6. Андрійчук Х. Особливості ревізії виконання кошторису бюджетної установи / Х. Андрійчук // Матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/100-986-1>
7. Шевчук Л.П. Організаційні засади контролю виконання кошторису бюджетних установ як основа прийняття управлінських рішень / Л.П. Шевчук, Ю.Г. Щербань, А.А. Шевчук // Матеріали наукової конференції «Питання сучасної науки і освіти (18-20.07.2013)». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://int-konf.org/konf072013/422-k-e-n-shevchuk-l-p-magstr-scherban-yu-g-shevchuk-a-a-organzacy-n-zasadi-kontrolyu-vikonannya-koshtorisu-byudzhethnih-ustanov-yak-osnova-priynuyattyu-upravlnskih-rshen.html>
8. Тиркало В.Б. Бюджетний менеджмент [Конспект лекцій з курсу] / В.Б. Тиркало // Українська Школа Бізнесу «НАШЕ», Київ, 2012. – 97 с.
9. Мікрюкова Л.В. Аудит видатків бюджетних установ / Л.В. Мікрюкова, Ю.М. Дем'янова // Матеріали конференції «Розвиток обліково-аналітичного забезпечення: теорія, практика, професія, між предметні зв'язки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: conference.nuos.edu.ua/.../1616.pdf
10. Теоретичні аспекти контролю бюджетних ресурсів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.allbest.ru/>

Одержано 28.12.15

УДК 339.9.01

А.С. Ткачук, ст. гр. ОП-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні

В статті визначено, які органи державної влади мають повноваження у сфері регулювання зовнішньої торгівлі, розглянуто ці повноваження.

державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля

Забезпечення зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), зовнішньої торгівлі завжди було одним із пріоритетних напрямів державної політики. Важливу роль у цьому процесі грають суб'єкти, що здійснюють управління ЗЕД, організовуючи цей процес, до яких першочергово відносяться саме державні органи.

В Україні є наявними достатня кількість нормативно-правових актів, що регулюють дану сферу. Перелік всіх органів, які займаються (отже, й відповідають) за ефективне функціонування сфери ЗЕД визначені в основних нормативних актів, які регулюють зовнішньоекономічну сферу.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16 квітня 1991 р. у ст. 9 визначає органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ними є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, Національний банк України, Державна митна служба України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі [1].

Відповідно до Закону, найвищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, є Верховна Рада України. До її компетенції належать: прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються ЗЕД; затвердження головних напрямів зовнішньоекономічної політики України; розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання ЗЕД; та інше відповідно до Закону.

Кабінет Міністрів України: вживає заходів для здійснення зовнішньоекономічної політики України відповідно до законів України; здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України з регулювання ЗЕД; координує роботу торговельних представництв України в іноземних державах; приймає нормативні акти управління з питань ЗЕД у випадках, передбачених законами України; вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств - органів оперативного державного регулювання ЗЕД; забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України; має право зменшувати та скасовувати тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита на деякі товари згідно з процедурою, визначеною міжнародними угодами України; здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів Державного валютного фонду України; забезпечує виконання рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з питань зовнішньоекономічної діяльності [1].

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Назарова Г.Б.

До повноважень Національного банку України (далі - НБУ) віднесено: зберігання і використання золотовалютного резерву України та інших державних коштовностей, які забезпечують платоспроможність України; представлення інтересів України у відносинах з центральними банками інших держав, міжнародними банками та іншими фінансово-кредитними установами та укладення відповідних міжбанківських угод; регулювання курсу національної валюти України до грошових одиниць інших держав; облік і розрахунки понаданих і одержаних державних кредитах і позиках; надання гарантій за кредитами, наданими суб'єктам ЗЕД іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України. Слід сказати, що нормативно-правової бази чи практики з цих питань немає, від імені держави гарантії переважно видає уряд в особі Міністерства фінансів України (на підставі Бюджетного кодексу) [2]. НБУ є ключовим органом для валютних операцій, розрахунків у іноземній та українській валюті у ЗЕД, який встановлює правила, видає ліцензії та притягує до відповідальності суб'єктів ЗЕД на підставі декрету та закону [3; 4].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, до основних функцій якого відносяться формування та забезпечення реалізації єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції економіки України у світову економіку, співробітництва із СОТ.

Органи доходів і зборів здійснюють митний контроль в Україні згідно з чинними законами України [1]. Основними завданнями якого у сфері ЗЕД є: забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізація єдиної державної податкової, державної митної політики, а також боротьба з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства; та інше [8].

Антимонопольний комітет України також має повноваження в сфері зовнішньої торгівлі. Так, здійснюючи контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, він вносить до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із ЗЕД [1].

Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі здійснює оперативне державне регулювання ЗЕД в Україні відповідно до законодавства України; приймає рішення про порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань та застосування відповідно антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки. В цілому система державного регулювання зовнішньої торгівлі за роки незалежності набула досить складного й багатофункціонального виміру. Більшість дублювань, притаманних більш раннім стадіям розвитку, було знято законодавцем, який у декілька етапів розвинув повноваження з регулювання, а також подбав про систему взаємного контролю та стримування як реалізацію загального принципу розділення гілок державної влади. Розвиваючи позитивний досвід законодавчого регулювання, доцільно впорядкувати перелік суб'єктів, які здійснюють державне регулювання ЗЕД у ст. 9 Закону України «Про ЗЕД». Систематизацію повноважень з регулювання ЗЕД зробити ієрархічною, розділяючи основні та допоміжні компетенції.

Висновки. Таким чином, визначено, які органи державної влади мають повноваження у сфері регулювання зовнішньої торгівлі, розглянуто ці повноваження. Серед подальших напрямів наукових пошуків доцільно приділити увагу питанню

впливу недержавних структур на стан розвитку ЗЕД в Україні, зокрема, роль у цьому процесі торгівельно-промислових палат та транснаціональних корпорацій.

Список літератури

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон УСРС від 16.04.1991 № 960-ХІІ // ВВР УСРС. – 1991. – № 29. – Ст. 377. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=95912&test=xYpUK4LxOzfkQ>
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-УІ // ВВР України. - 2010. - № 50-51. - Ст. 572. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 // ВВР України. - 1993. - № 17. - Ст. 184. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
4. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23 вересня 1994 р № 185/94ІІ ВВР України. - 1994. - № 40. - Ст. 364. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D0%B2%D1%80>
5. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24 грудня 2012 р. № 726/2012// Офіційний вісник України. - 2012. - № 99. - Ст. 3998. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>

Одержано 28.12.15

УДК 339.9.01

А.С. Ткачук, ст. гр. ОП-14м*

Кіровоградський національний технічний університет

Види відповідальності у сфері зовнішньоекономічної діяльності

У даній роботі розглянуто поняття юридичної відповідальності в сфері зовнішньоекономічної діяльності, види санкції за правопорушення в зовнішньоекономічній сфері. **зовнішньоекономічної діяльності, юридична відповідальність, майнова відповідальність, кримінальна відповідальність, неправомірні дії, адміністративно-господарської відповідальності**

У сфері зовнішньоекономічної діяльності може застосовуватися майнова і кримінальна відповідальність. За порушення законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані наступні спеціальні санкції [1].

Юридична відповідальність за неправомірні дії в сфері правових відносин при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності – відповідальність, яка застосовується в особливому процесуальному порядку до суб'єктів неправомірних дій в сфері зовнішньоекономічної діяльності, із застосуванням засобів державного примусу, передбачених санкцією міжнародних та національних норм права [3].

Юридична відповідальність за неправомірні дії в сфері правових відносин при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності настає у вигляді:

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Назарова Г.Б.

- майнової відповідальності;
- кримінальна відповідальність.

Майнова відповідальність - юридична відповідальність за правопорушення, яка застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, побічних збитків, упущеної вигоди, моральної шкоди, а також майнових санкцій.

Майнова відповідальність за правопорушення в сфері правових відносин при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності проявляється в таких випадках:

- адміністративно-господарської відповідальності;
- цивільно-господарської відповідальності.

Адміністративно-господарська відповідальність - один з видів майнової відповідальності, яка настає за вчинення адміністративно-господарського правопорушення в сфері зовнішньоекономічної діяльності та ініціюється уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку.

Адміністративно-господарська відповідальність за правопорушення передбачає застосування адміністративно-господарських санкцій та адміністративних стягнень.

Адміністративно-господарські санкції - це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення та ліквідацію наслідків правопорушення в сфері зовнішньоекономічної діяльності [4].

Види адміністративно-господарських санкцій за правопорушення в зовнішньоекономічній сфері: адміністративно-господарський штраф; стягнення зборів; при зупинення операцій за рахунками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; застосування антидемпінгових заходів; припинення зовнішньоекономічної діяльності; застосування індивідуального режиму ліцензування; при зупинення дії ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної діяльності; анулювання ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної діяльності; обмеження або призупинення діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Адміністративні стягнення – міра відповідальності, яка застосовується з метою виховання особи в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню правопорушником нових правопорушень. Адміністративні стягнення застосовують до правопорушників у разі здійснення ними адміністративного правопорушення.

До адміністративних стягнень належать: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; виправні роботи; адміністративний арешт.

Цивільно-господарська відповідальність – майнова відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, яка настає за вчинення цивільно-господарського правопорушення, та ініціюється суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у відповідності до зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

До цивільно-господарських санкцій за правопорушення в сфері зовнішньоекономічної діяльності належать відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції [4].

Кримінальна відповідальність - юридична відповідальність, яка настає за вчинення суспільно-небезпечного діяння, що містить склад злочину, передбаченого „Кримінальним кодексом України" [3].

До осіб, визнаних у вчиненні злочину в сфері зовнішньоекономічної діяльності, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- покарання, не пов'язані з обмеженням і позбавленням волі;
- покарання, пов'язані з обмеженням і позбавленням волі.

До кримінальної відповідальності, не пов'язаної з обмеженням і позбавленням волі, в сфері зовнішньоекономічної діяльності відносяться такі види покарання:

- штраф;
- позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю;
- громадські роботи;
- виправні роботи;
- конфіскація майна.

До кримінальної відповідальності, пов'язаної з обмеженням або позбавленням волі, відносяться такі види покарання:

- арешт;
- обмеження волі;
- позбавлення волі на певний строк;
- довічне позбавлення волі.

Висновок. Отже, у сфері ЗЕД можуть застосовуватися такі види відповідальності: майнова відповідальність; кримінальна відповідальність.

Майнова відповідальність застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, побічних збитків, упущеної вигоди, матеріального відшкодування моральної шкоди, а також майнових санкцій.

Кримінальна відповідальність у ЗЕД запроваджується тільки у випадках, передбачених кримінальним законодавством України.

Суб'єктами відповідальності у сфері ЗЕД виступають суб'єкти ЗЕД, іноземні суб'єкти господарської діяльності і держава.

Суб'єкти ЗЕД і іноземні суб'єкти господарської діяльності несуть відповідальність за порушення своїх зобов'язань, що випливають з договорів (контрактів). відповідальність за порушення договірних зобов'язань визначається договорами (контрактами) та законодавством і носить характер матеріальної відповідальності у формі матеріального відшкодування прямих збитків, непрямих збитків, упущеної вигоди, моральної шкоди, заподіяних стороні. Відповідальність може наставати також у формі договірних майнових санкцій.

Список літератури

1. Господарський кодекс України 16.01.2003 № 436-IV // ВВР України. – 2003. – № 11. – Ст. 418. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон УСРС від 16.04.1991 № 960-ХІІ // ВВР УСРС. – 1991. – № 29. – Ст. 377. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=95912&test=xYpUK4LxOzfkQ>
3. Березіна О. В. Щодо визначення поняття юридичної відповідальності // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 12 червня 2008 року. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – С. 10–12.
4. Шпомер А. Особливості господарської відповідальності у сфері економіки // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 6. – С. 6–7.

Одержано 28.12.15

УДК 336.719

Д.С. Спірідонов, магістр гр. ОА-15М

Кіровоградський національний технічний університет*

Соціальна відповідальність банків в Україні

У статті розглянуто сучасний стан соціальної відповідальності в банківській сфері України. Коротко розглянемо значення розвитку та популяризації соціальної відповідальності серед банків України. Вивчається важливість соціальної відповідальності банків в реалізації соціальної політики держави і дотримання принципів соціальної відповідальності в банківському секторі України.

соціальна відповідальність, банк, соціальна політика, Україна

Постановка проблеми. В Україні соціальній відповідальності банків ніколи не приділяли значної уваги, хоча в європейських країнах це є дуже поширена практика. Для Радянської України це питання просто не ставилося під сумнів, оскільки країна будувала соціалізм і соціальна діяльність підприємства була невід'ємним елементом командно-адміністративної економіки. На противагу, сьогодні проблеми, пов'язані з корпоративною соціальною відповідальністю є актуальними як ніколи. Підвищує важливість соціальної відповідальності бізнесу те, що держава з часів проголошення незалежності не спроможна повністю реалізувати свої функції. Водночас важливим стає постановка завдання розвитку соціальної активності вітчизняних підприємств і організацій таким чином, щоб така діяльність не перешкоджала основній їх діяльності і не сприймалася як загроза результативності. Банківський сектор в цьому питанні займає не останнє місце. Бурхливий розвиток банківської системи в Україні в останні роки, зростання користувачів банківських послуг, вказує на те, що банківський сектор як ніхто інший стоїть близько біля кожної окремої особи і може успішно використовуватися для реалізації соціальних цілей держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Довгий час концепція корпоративної соціальної відповідальності не сприймалася серйозно, і поодинокі дослідження, присвячені цій концепції відображали якусь одну лише сторону питання. В наслідок цього виникла проблема розбіжності думок. Проте за останні двадцять років ситуація докорінним чином змінилася. Ми все частіше зустрічаємо цю концепцію і в наукових публікаціях, і в дискусіях практикуючих менеджерів. Питаннями корпоративної соціальної відповідальності присвячені праці таких західних вчених як М. Альбера, Х. Боувена, Д. Віндзора, М. Герета, А. Керролла, Дж. Колонскі, Р. Штойера, М. Фрідмена, П. Друкера, А. Керолла, М. Портера, В. Хойера. Для української науки концепція корпоративної соціальної відповідальності є порівняно новою. Нею займаються такі науковці як І. О. Амоша, Н. А. Дехтяр, А. М. Колот, Е. Н. Коренев, Н. О. Щур. Водночас все більше і більше вчених звертають увагу на загальні проблеми соціальної відповідальності бізнес структур. Проблемами корпоративної соціальної відповідальності банків присвячена досить невелика кількість

Цілі статті. Метою статті є дослідити рівень соціальної відповідальності та важливість її розвитку в банківській сфері України.

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

Виклад основного матеріалу. На даний момент Україна знаходиться в складному економічному становищі, тому виконання соціальних програм зазвичай відходить на другий план або взагалі не отримують необхідних ресурсів. Виходом може бути використання світового досвіду, а саме залучення до виконання соціальних програм банків та інших підприємств. Участь в соціальних програмах дозволяє банкам покращити свій імідж в очах суспільства і підвищити до себе довіру. Оскільки дана діяльність говорить про стабільний фінансовий стан банку, це дозволяє приєднати більшу кількість клієнтів і в перспективі збільшити свої прибутки, а на бюджет країни зменшується економічне навантаження.

Варто відмітити, що українські банки останні роки активно розвивають соціальний напрямок своєї діяльності. Згідно проаналізованої інформації, доступної на Інтернет-сайтах 10 найбільших банків, що діють на території України, можна дійти висноку про те, що всі банки так чи інакше долучаються до реалізації соціальних програм і заходів.

Як свідчать результати дослідження, інформація про соціальну діяльність банків рідко розміщується на першому чи другому рівнях сайтів. Не всі банки вважають за потрібне висвітлювати принципи соціальної відповідальності, яким вони слідують, і не завжди така діяльність висвітлена у стратегії банку. Найбільш поширеним залишається бачення соціальної відповідальності як благодійної і спонсорської. Практично не використовується широке бачення соціальної відповідальності як забезпечення сталого розвитку. Аналіз таких джерел інформації як прес-релізи, новини, огляд нагород тощо свідчить про те, що усі проаналізовані банки займаються підтримкою спорту, мистецтва, співпрацюють з благодійними фондами.

Набагато важче знайти інформацію про реалізацію інших напрямків соціальної відповідальності. Водночас можна підсумувати, що в рамках реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності, банки проводять так заходи, крім благодійної і спонсорської діяльності:

- проведення уроків фінансової безграмотності (наприклад, Дельта-банк, Приват-банк);
- організація бізнес-лагерів для молоді;
- в співпраці з місцевою громадськістю проведення робіт з благоустрою територій;
- програми підвищення кваліфікації працівників;
- створення додаткових робочих місць;
- програми сприяння розвитку малого і середнього бізнесу;
- інші.

Безперечно, лідером в банківській сфері в Україні є ПриватБанк, який має достатньо ресурсів і вже не один рік виконує соціальні програми в різних сферах суспільного життя.

ПриватБанк є одним з найперших банків в Україні, зареєстрований 19 травня 1992 року і на даний момент має найбільший розмір активів серед український банків з головний офісом в м. Дніпропетровськ і забезпечує роботою понад 35 тис. чоловік по всій Україні.

Розглянемо докладніше яку саме діяльність за останні роки в даному напрямку було виконано ПриватБанком і яка може послугувати прикладом для інших банків і підприємств України.

До Дня захисника України співробітники та клієнти ПриватБанку передали бійцям 25-ї окремої Дніпропетровської повітряно-десантної бригади Збройних сил України броньовану машину та комплекти теплої форми. Як повідомили в банку,

ремонт і бронювання автомобіля, а також замовлення та пошиття форми було зроблено за рахунок зібраних клієнтами та співробітниками банку коштів. Сучасні комплекти теплої армійської одягу доповнено тактичними рукавичками та захисними окулярами, рекомендованими військовим відомством [2].

ПриватБанк бере участь в всеукраїнській ініціативі розшуку зниклих дітей – інформація про зниклих дітей тепер буде транслюватися на інформаційних панелях в усіх відділеннях банку. Як Повідомила прес-служба банку, ПриватБанк вирішив підтримати ініціативу Співдружність волонтерів «Пошук зниклих дітей» і почав трансляцію роликів про зниклих дітей на 5 000 плазмених панелях у відділеннях банку [3].

16 травня в ході всеукраїнського суботника банкіри, клієнти та партнери банку прибирають й озеленюють найпопулярніші серед містян парки, сквери, набережні та зони відпочинку. Штабами суботника, відповідальними за організацію його проведення, стають 2 500 відділень банку по Україні [4].

На сьогоднішній день на допомогу армії співробітниками ПриватБанку та його клієнтами зібрано понад 11 млн грн. Кошти спрямовано на закупівлю бронежилетів, іншої армійської амуніції бійцям АТО, медичного обладнання та медикаментів для військових шпиталів. Підтримати бійців можна, перерахувавши гроші через банкомат або термінал самообслуговування ПриватБанку, Інтернет-банк Приват24 або сайт банку. Мінімальна сума благодійних внесків – без обмежень [5].

Благодійна програма ПриватБанку “Допомагати просто!” діє з 2010 року і дає можливість клієнтам банку брати участь у благодійних проектах, спрямованих на підтримку дітей-сиріт, важкохворих дітей і цільових проектах допомоги потерпілим від стихійних лих і катастроф. Внести свій внесок у добру справу можна перерахувавши суму пожертвувань у банкоматах банку або направивши на добродійність дрібну заду у відділеннях банку (до 1 грн.). В рамках програми “Допомагати просто!” вже більше 7,652 млн. грн. було зібрано на цільові благодійні програми [6].

Освітня програма «ЮніорБанк» стартувала з 2009 року в Україні. Сьогодні ЮніорБанк, працює в Україні, Росії, Грузії та Латвії, об'єднуючи більше 500 000 школярів. У рамках проекту ПриватБанк не тільки надає можливість безкоштовного практичного навчання фінансовим послугам для дітей та підлітків, а й підтримує спортивний рух і програми здорового способу життя школярів [6].

Отже, як бачимо з цих прикладів ПриватБанк здійснює важливі для українського суспільства програми, тому необхідно щоб дана практика поширювалась серед інших банків України. Важливо, щоб подібна діяльність отримувала підтримку з боку держави, наприклад у вигляді податкових пільг чи сумісному фінансуванні певних проектів. Також, важливо висвітлювати такі події в засобах масової інформації, що забезпечить, бажане банками покращення іміджу і разом з тим популяризувати таку діяльність серед інших банків і підприємств.

Висновки. Концепція соціальної відповідальності бізнесу з початку її зародження характеризувалася не тільки орієнтацією на благодійну і спонсорську діяльність окремих підприємств і організацій, але скоріше на більш широке бачення потреб і інтересів усіх можливим зацікавлених груп людей і суспільства в цілому. Ця ідея набуває все більшої популярності в банківському секторі в Україні. Водночас, як показав наш огляд соціальної діяльності банків, більшість обмежуються благодійною і спонсорською діяльністю, тоді як багато інших можливих видів соціальної діяльності не вважаються важливими, рідко реалізуються або взагалі ігноруються.

Іншою важливою проблемою є те, що рівень досліджень соціальної відповідальності в банківському секторі залишається на досить низькому рівні як у нас, так і за кордоном. Це питання є важливим для більш ефективної реалізації державної

соціальної політики. Додаткові дослідження допомогли би отримати необхідну інформацію щодо стану соціальної діяльності банків, як вони розуміють соціальну відповідальність, і на скільки долучаються до реалізації соціальних завдань, дослідження ефективності реалізації соціальних програм банківським сектором та можливості розширення участі банків в реалізації соціальної політики держави.

Список літератури

1. Л.Волошок, І.Царик Соціальна відповідальність банків та необхідність впливу на неї держави// Вісник Національного банку України -2008-№ 8 (150)-10с. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=52879>
2. Прес-Служба ПриватБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/kodn-u-zaschitnika-ukrainy-sotrudniki-i-klijenty-privatbanka-peredali-bojcam-ato-bronemashinu-i-komplekty-teploj-formy/>
3. Прес-Служба ПриватБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/privatbank-podkl-uchils-a-k-rozysku-propavshih-detej/>
4. Прес-Служба ПриватБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/16-maja-privatbank-priglasjet-prisojedinit-s-a-k-zelenomu-subbotniku/>
5. Прес-Служба ПриватБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/privatbank-otkazhets-a-ot-novogodnih-korporativov-peredav-den-gi-na-pomosch-ranenym-bojcam/>
6. Прес-Служба ПриватБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/-klijenty-privatbanka-coberut-boleje-polumilliona-na-spasenije-novorozhdennyh-/>

Одержано 29.12.15

УДК 330.341.1

Л.С Малик, магістр гр. ОА 15М*

Кіровоградська націоанальний технічний університет

Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні

У статті розглянуто сучасний стан розвитку інноваційної сфери в Україні. Розглянуто основні проблеми розвитку інноваційної діяльності та запропоновано заходи щодо її розвитку. Встановлено, що розвиток інноваційної діяльності має стати невід'ємною складовою частиною реформування економіки країни.

інноваційна діяльність, інноваційна політика, ефективність економіки, джерела фінансування

Постановка проблеми. Україна на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність економіки.

Економічні процеси в сфері інноваційного розвитку, які відбуваються в Україні є фактором формування конкурентних позицій на ринках.

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Шалімова Н.С.

Проблемні аспекти інноваційного розвитку суб'єктів господарювання визначені у працях ряду науковців, таких як М.Туган-Барановський, Й.Шумпетер, В.Стадник, М.Йохна, Н.Поповенко, Н.Заварна, Я.Жаліло, М.Рогоза, К.Вергал та ін. Дані науковці по різному підходили до дослідження сутності інноваційного розвитку, одні вказували на інноваційний розвиток, як спосіб економічного зростання, оснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення, усіх аспектів діяльності господарської системи, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг, інші – вказують на постійно діючого комплексу робіт по розробці, освоєнню та впровадженню у виробництво різноманітних нововведень, а також на процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні процеси в сфері інноваційного розвитку, які відбуваються в Україні привертають увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Аналізу інноваційного розвитку, значенню інноваційної діяльності присвячено чимало праць науковців, серед яких варто назвати А. С. Гальчинського, М. Т. Пашуту, С. В. Корсунського, В. П. Семиноженка, Р. А. Фатхутдінова та інших. У цих працях розглянуті різні аспекти інноваційної діяльності в Україні, а також світовий досвід впровадження інновацій у виробництво.

Аналіз економічної літератури показав, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку в країні є дефіцит фінансових ресурсів. Але при цьому майже ніхто не звертає увагу на спад платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, погіршення якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень.

Власне інноваційна складова розвитку залишається переважно поза увагою фахового наукового аналізу. Тому реальною залишається загроза перетворення поняття «перехід до інноваційної моделі розвитку» на формальне гасло, відірване від перебігу реального економічного життя країни.

Цілі статті. Метою статті є дослідити розвиток і перспективу інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності, сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створення умов для розвитку відповідної інфраструктури. Проте, незважаючи на високий інноваційний потенціал, інноваційна складова забезпечення економічного розвитку використовується слабо. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів науковців визначають як кризовий. Хоча суспільство і має значний інноваційний, творчий, інтелектуальний потенціал, це немає значного впливу на економіку та розвиток у даній сфері.

Перед Україною постає кілька складних задач, що пов'язані з фінансуванням інноваційної діяльності, а саме:

- збільшення загального обсягу інвестицій в інновації з державного і приватних джерел;
- удосконалення управління інноваційною системою з відповідними наслідками для фінансування інноваційної діяльності;
- заповнення «прогалів» у фінансуванні інноваційної діяльності, зокрема, розробка ефективних інструментів підтримки інноваційної діяльності для

підприємницького сектора, в тому числі для МСП, та залучення первинного і венчурного капіталу;

- досягнення загального балансу фінансування науково-дослідної та інноваційної сфер від державного фінансування організаційної структури до конкурентного, прозорого і заснованого на проектах з чіткими інноваційними цілями.

Таким чином для розвитку інноваційної діяльності в Україні необхідно здійснити комплекс організаційно-економічних заходів, що охоплюватимуть:

- здійснення ефективної державної інноваційної політики, погоджуючи темпи і пропорції розвитку науки, технологій і виробництва;

- вдосконалення механізму захисту прав інтелектуальної власності та процедур патентного захисту інновацій;

- забезпечення сприятливого клімату для створення власних наукомістких виробництв повного циклу шляхом використання різних форм державної підтримки;

- розвиток інноваційної інфраструктури шляхом покращення системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, сертифікації і впровадження розробок, підготовки і перепідготовки кадрів;

- забезпечення комерціалізації наукових результатів шляхом формування основ для ефективного партнерства державного та підприємницького секторів в інноваційній сфері;

- розширення міждержавного співробітництва в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності, координації зусиль в питаннях розвитку пріоритетних для кількох держав напрямків.

Реалізація напрямків розвитку інноваційної діяльності в Україні дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Інноваційний тип розвитку передбачає перенесення акценту на використання принципово нових технологій, випуск високотехнологічної продукції, прогресивні організаційні і управлінські рішення в інноваційній діяльності, інтелектуалізація всієї виробничої діяльності.

Перехід до інноваційної моделі економічного розвитку потребує реалізації трьох головних завдань:

– розвитку конкурентоспроможного підприємницького сектора та його ядра – великих корпорацій, його здатності до концентрації і перерозподілу коштів у пріоритетні напрями;

– слідування державним пріоритетам розвитку освіти, науки і технологій;

– повноцінної інтеграції в глобальну інноваційну сферу, світову торгівлю наукоємними товарами та інтелектуальною власністю.

Серед видів послуг, де найбільш поширюються інновації, є: готельний та ресторанний бізнес – 10,3%; діяльність транспорту та зв'язку – 16,4%; операції з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям – 75,5%; освіта – 2,1%; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 4,3%; надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури – 10,3%.

Фундаментальною причиною низького темпу інноваційної діяльності в Україні є низький платоспроможний попит на інновації, внаслідок чого майже 80% фінансування інноваційної діяльності у промисловості здійснюється за рахунок власних коштів підприємств. Тобто, на даний момент гальмування поширення інноваційної діяльності підприємств України пояснюється, в першу чергу, обмеженістю джерел її фінансування. Також, недостатньо використовуються в Україні непрямі заходи

стимулювання впровадження інновацій.

Ще однією з перешкод розвитку інноваційної діяльності в Україні також є законодавча база. Головною проблемою законодавчої бази є відсутність координації законодавчих актів між собою та їх невідповідність економічній ситуації в країні. На даний момент необхідне використання наявної науково – технологічної бази у промисловості, тобто тісний зв'язок між науковими досягненнями та впровадженням створених нових технологій у виробництві.

Також, впровадження інновацій на підприємствах характеризується нерівномірністю та великими перервами. Багато підприємств розуміють необхідність введення інновацій, але на цьому шляху їм заважають, як вже було зазначено, в першу чергу фінансові чинники. Багато випадків введення інновацій не являються успішними через помилки у розрахунках та плануванні.

Згідно зі Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізації та міждержавної програми інноваційного співробітництва держав СНД на період до 2020 р., частка інноваційної продукції в обсязі промислового виробництва має зрости й сягнути 20% до 2020 р. Виходячи з міжнародної практики, якщо у ВВП країни частка інноваційної продукції складає менше 20%, то національна продукція втрачає конкурентоспроможність. Середньоєвропейський показник складає 25–35%. В Україні ж зростання ВВП на основі нових технологій сягає лише 4%.

Рівень інноваційної активності підприємств збільшиться у два–три рази.

Висновки. Отже, підводячи підсумки, необхідно зазначити, що запровадження інноваційних технологій на підприємствах України відіграє надзвичайно важливе значення в економічному розвитку країни, в конкурентоспроможності товарів в порівнянні з іншими країнами. Проте необхідно враховувати низку проблем, що стримують їх інноваційний розвиток. Розкрито сучасний стан розвитку інноваційної сфери в Україні. Розглянуто основні проблеми розвитку інноваційної діяльності. Для того щоб наша країна зробила прорив в області інновацій, потрібна належна підтримка державних органів влади, створення сприятливого інвестиційного клімату, нові наукові здобутки та високотехнологічні рішення. Потрібно створити надійний фундамент для модернізації та інтеграції нашої держави до європейського та світового простору знань, а це можливо здійснити лише при злагодженій системі організаційно-економічних заходів та реформування економіки країни.

Список літератури

1. Єрмолаєва В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні В. Єрмолаєва. [Електронний ресурс].–Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2013_6/files/EC610_46.pdf.
2. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=205521&cat_id=201598
3. Панченко І. Ключові проблеми інноваційного розвитку України та методи їх вирішення / І. Панченко // Тези Інтернет конференції. – 2014 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.stelmaschuk.info/internet-conference/ announced-internet-conference/ internet-conference-number-2/49 konferencia-23-02-2012/116-2012-03-16-00-52-29.html>
4. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» Інноваційна політика: європейський досвід і рекомендації для України (том 3). – Київ. – 2013.
5. Перспективи інноваційного розвитку України: зб. наук. ст. / ред. Я. А. Жаліло. – К.: Альтерпрес, 2014. – 160 с.

Одержано 29.12.15

УДК 336.226

К.С. Жердієва, магістр гр. ОП-14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Механізм впровадження податку на додану вартість: розвиток економічної теорії

В статті розглянуто проблеми розвитку економічної теорії щодо сутності податку на додану вартість. Визначено переваги та недоліки оподаткування податком на додану вартість **податки, непрямі податки, податок на додану вартість, фіскальна функція, регулююча функція**

Податки виступають важливим регулятором економічного розвитку суспільства. Їх кількість значно зменшується, однак розширюється база оподаткування. Обраний Україною європейський курс потребує постійного удосконалення різних сфер діяльності держави, однією з яких є податкова, відношення в якій вимагають свого подальшого розвитку і удосконалення, оскільки дана галузь державного управління відіграє важливу роль в функціонуванні держави загалом. Суперечності виникають з приводу функціонування податку на додану вартість, який є різновидом непрямих податків, та одним із основних у податковій системі.

Метою даної статті є дослідження історії виникнення та розвитку економічної теорії щодо сутності податку на додану вартість.

Податок на додану вартість (ПДВ) – це частина новоствореної вартості на кожному етапі виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), що надходить до бюджету після їх реалізації. Інакше кажучи, ПДВ – це непрямий податок, який стягується до бюджету у вигляді надбавки до ціни товару, який сплачується споживачами [1, с. 112]. Об'єктом оподаткування є не дохід чи прибуток, а розмір витрат для кожного конкретного споживача товару, робіт чи послуг.

Відповідно до визначення у Сучасному економічному словнику (1999 р.) «ПДВ - це податок ... з сум приросту вартості ..., що визначається як різниця між виручкою від реалізації та сумою усіх витрат» [2, с. 118].

За Фінансово-кредитним словником (1986 р.) ПДВ - непрямий податок на товари та послуги [3, с. 43].

Згідно із думкою О.М. Бандурка [4, с. 312], податок на додану вартість є непрямим податком, який включається в ціну товару та представляє собою частину приросту вартості, що утворюється на всіх стадіях їх просування – від виробництва до продажу або перепродажу.

У своїй праці П.Т. Гега та Л.М. Доля зазначають, що особливість ПДВ полягає у сплаті податку продавцем (виробником, постачальником) товарів, робіт, послуг з тієї частини вартості, яку він додає до вартості своїх товарів (робіт, послуг) до стадії їх реалізації. Таким чином, ПДВ – це непрямий податок, який стягується до бюджету у вигляді надбавки до реальної ціни товару, який сплачується його споживачами [5, с. 273].

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Кузьменко Г.І.

О.М. Скибіцький вважає, що податок на додану вартість – це податок з підприємств, який вилючається на суму приросту вартості або вартості, яка додається на кожній стадії виробництва й реалізації товарів, наданих послуг та виконаних робіт [6, с. 912].

На думку науковців М.П. Кучерявенко, Г.В. Бега, О.О. Дмитрик, податок на додану вартість як різновид непрямих податків, який є часткою новоствореної вартості, входить до ціни реалізації товарів (робіт, послуг) і сплачується споживачем до Державного бюджету на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг [7, с. 223].

У ХХ столітті формуються податкові системи, які налічують невелику кількість найбільш ефективних податків.

Податок на додану вартість у багатомілітній історії податкового права – порівняно новий вид непрямих податків. В 1954 р. у Франції вперше було впроваджено податок на додану вартість як форму універсального акцизу економістом Лоре [8, с. 14].

З групи країн ОЕСР у 60-ті роки лише вузьке коло держав використовувало такий податок. Потім він набув широкого розповсюдження – спочатку в країнах Європи (кінець 60-х – початок 70-х рр.), а дещо пізніше – в країнах Азії, Африки та Латинської Америки.

Наприкінці 80-х – початку 90-х років ПДВ був введений в країнах Східної Європи (Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Словачія, Чехія), а також в деяких країнах СНД (Білорусь, Казахстан, Росія).

Податок на додану вартість відноситься до групи непрямих податків, є однією з форм універсальних акцизів, якій включається до ціни товарів (робіт, послуг), стягується неодноразово, на кожному етапі проходження товарів.

Непрямі податки відіграють важливу роль у податковій системі будь-якої країни, адже вони складають значну частку у доходах бюджету та використовуються державою як регулятор цін. Держава справляє вплив на реальні доходи споживачів саме через рівень цін.

Непрямі податки дають змогу регулювати платоспроможний попит як невід'ємну складову ринкової рівноваги. Так, за допомогою ставок податку на додану вартість держава може як стимулювати попит споживачів - в період кризової економіки, так і стримувати - в період надмірного піднесення економіки [8, с. 128]. Функціонування непрямих податків зумовлює низку проблем, пов'язаних з адмініструванням даної форми оподаткування.

Від вирішення проблеми формування ефективного механізму справляння непрямих податків залежить не лише стабільність формування дохідної частини державного бюджету, а й сталість розвитку окремих галузей народного господарства.

Непрямі податки – це податки на товари і послуги, що встановлюються як надбавка до цін на товари або тарифи на послуги і не залежать від доходів платників податків, включаються виробниками (продавцями) в ціну товару і потім надходять державі. В основному непрямі податки виконують фіскальну функцію, тобто забезпечують формування доходів бюджету держави [9, с. 50].

Але слід пам'ятати і про виконання ними регулюючої функції. Так, при вмілому використанні непрямі податки можуть бути дієвим фінансовим інструментом регулювання економіки.

Що стосується ПДВ, який стягується в Україні, то він більш ефективний у фіскальному аспекті завдяки широкій базі оподаткування, кількості платників та кількості операцій, що оподатковуються.

Податкова база - вартість, додана на кожній стадії виробництва і реалізації товарів. Додана вартість (приріст вартості) включає заробітну плату з нарахуваннями, амортизацію, відсотки за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт та ін. До ціни товару входить загальна сума ПДВ, внесена підприємцем на всіх стадіях просування товарів до споживача. Отже, споживач є єдиним і кінцевим платником ПДВ [1, с. 112].

Не слід забувати і про регулюючу функцію податку на додану вартість. Щоб підвищити ступінь ділової активності економіки, треба послабити податковий прес. Якщо зменшити основну ставку податку та ввести одну-дві пільгові (крім нульової, що вже існує), то у суб'єктів господарювання можуть з'явитися додаткові стимули для збільшення обсягів виробництва. Таким чином розшириться база оподаткування і зросте загальна сума доходів зведеного бюджету. До того ж через послаблення тиску ПДВ зростуть доходи населення та сукупний попит.

Покупці (споживачі) товарів (робіт, послуг), у ціну яких можуть входити вказані податки, є реальними платниками непрямих податків. Однак формальним платником є продавець товару (робіт, послуг), що виступає посередником між державою й споживачем цього товару.

За сферою застосування непрямі податки поділяються на універсальні та специфічні. Універсальними є непрямі податки, що справляються з усіх товарів і послуг, окрім тих, які звільнено від оподаткування. Універсальним непрямим податком в українській податковій системі є податок на додану вартість [8, с. 129]. У світовій практиці роль універсальних непрямих податків виконують також податок з обороту і податок з продажу.

За механізмом стягнення непрямі податки поділяються на одностадійні і багатостадійні. Одностадійними є непрямі податки, що одноразово стягуються на певному етапі товарообігу. Багатостадійними є непрямі податки, що підлягають стягненню на кожному етапі товарообігу - податок на додану вартість [8, с. 129].

Більшість авторів консолідовано підходить до питання про сутність податку на додану вартість, виокремлюючи такі його основні характеристики. По-перше, з погляду об'єкта: як оподаткування вартості, доданої в процесі виробництва або продажу товарів, робіт, послуг.

По-друге, додану (в окремих джерелах – новостворену) вартість визначають на основі приросту вартості на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг.

Однак при спільності підходів щодо визначення сутності ПДВ ряд теоретичних питань залишаються дискусійними. Насамперед, привертає увагу різне визначення складу доданої вартості, відповідно до положень економічної теорії, і доданої вартості як об'єкта оподаткування на практиці.

В економічній теорії додана вартість – це заново створена вартість. При визначенні об'єкта для нарахування ПДВ, крім заново створеної вартості (прибуток, заробітна плата, відрахування на соціальні заходи), частково включається перенесена вартість.

На сьогодні цей податок становить вагомий частку в доходах бюджету, тому його вважають одним із стабільних та надійних джерел поповнення доходної частини бюджету. Головними перевагами стають його фіскальні інтереси, тобто регулярність надходження до бюджету, простота обрахування, неможливість зникнення об'єкта оподаткування (табл. 1).

Таблиця 1 – Переваги та недоліки оподаткування податком на додану вартість

Переваги	Недоліки
стимулює експорт, оскільки є внутрішнім податком, і обороти з експорту оподатковуються за „0” ставкою.	має складний механізм нарахування і сплати (наявність часового розриву, оскільки сплаті до бюджету підлягає різниця між сплатою податку в ціні придбаних матеріальних ресурсів і відшкодуванням цієї суми після реалізації виробленої продукції)
забезпечує стабільність податкових надходжень до бюджету	справляє регресивний вплив на малозабезпечені верстви населення (об'єктом оподаткування є не дохід чи прибуток, а розмір витрат для кожного конкретного споживача товару, робіт чи послуг, тому цей податок у соціальному розумінні вважається несправедливим)
досить зручний у визначенні податкових зобов'язань	негативно впливає на високотехнічні і наукоємні виробництва
стимулює розвиток виробництва, стримує інфляцію при застосуванні високих ставок	існує можливість ухилення в умовах недосконалого бухгалтерського обліку

ПДВ одночасно здійснює економічний вплив на важливі макроекономічні показники: виступає як дефлятор, скорочує обсяг споживання, потенційно створює можливість зниження рентабельності майбутніх інвестицій.

Одночасно ріст податкових надходжень зменшує бюджетний дефіцит, скорочує потребу в державних позиках, сприяє зниженню рівня відсотку і тим самим стимулює інвестування. Проте необхідно також враховувати те, що використання податку на додану вартість характеризується не лише його позитивними сторонами.

Цілий ряд спірних, або негативних моментів роблять актуальними дискусії щодо необхідності стягнення даного податку. Суспільно необхідні перерозподільчі мікро- і макроекономічні ефекти цього податку виявились найбільш суспільно прийнятними. Ось чому ПДВ привертає увагу країн, які намагаються підвищити темпи економічного росту.

Проте не завжди ПДВ здатний принести успіх. Через свою адміністративну важкість податок на додану вартість малоефективний в тих країнах, які ще не досягли рівня впорядкованої ринкової економіки, високої фіскальної дисципліни, цивілізованої громадської поведінки. Окрім того, високі ставки податку не стимулюють, а навпаки – стримують економічну активність або ховають її у «тінь» [1, с. 113].

Таким чином, податок на додану вартість останнім часом привертає до себе значну увагу, тому що він став предметом широких дискусій щодо доцільності його застосування та наслідків справляння для економічного розвитку і бюджету країни. З цього приводу існують неоднозначні думки та прямо протилежні позиції.

Одні автори пропонують його скасувати як податок, що стримує розвиток споживчого ринку, створює фіскальну нестабільність, стимулює корумпованість контролюючих органів, інші – його збереження і вдосконалення як одного із стабільного і достатньо простого джерела доходів бюджету, з високою фіскальною ефективністю і нейтрального до собівартості товарів чи послуг.

Однією з причин негативного ставлення до ПДВ в Україні є те, що упродовж останніх років чітко простежується негативна тенденція – щорічна сума коштів від

ПДВ, що надходить до бюджету, поступово зменшується, порівняно з коштами, які відшкодовуються з нього.

Податок на додану вартість не заслуговує на категорично негативні оцінки його застосування, більшість з яких є помилковими. Він є стабільним і вагомим джерелом доходу бюджету, застосовується переважною більшістю країн світу.

Список літератури

1. Коваленко А.Г., Малашенко Ю.А., Князева О.О. ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2010, випуск 18, ч. II. – С. 112-115.
2. Волков Д. О. Сплата непрямих податків у країнах із ринковою економікою // Фінанси України. – 2004.- №2.- С. 118-121.
3. Кузьмінський Ю. Податок на додану вартість в Україні та деяких країнах СНД // Бухгалтерський облік і аудит. –2004.- №6.- С. 43-50.
4. Податкове право : [навч. посіб.] / За ред. О.М. Бандурка, В.Д. Понікарова, С.М. Попова. – К. : Центр учбової літера- тури, 2012. – 312 с.
5. Гега П.Т. Основи податкового права : [навч. посіб.] / П.Т. Гега, Л.М. Доля. – К. : Знання, ККО, 1998. – 273 с.
6. Скібіцький О.М. Організація бізнесу. Менеджмент підпри- ємницької діяльності : [навч. посіб.] / [О.М. Скібіцький, В.В. Матвеев, Л.І. Скібіцька]. – К. : Кондор, 2011. – 912 с.
7. Бех Г.В., Дмитрик О.О., Кобильнік Д.А. та ін. Податкове право : [навч. посіб.] / [Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, Д.А. Кобиль- нік та ін.] ; за ред. проф. М.П. Кучерявенка. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
8. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
9. Бечко П. К., Захарчук О. А. Основи оподаткування: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 168 с.

Одержано 29.12.15

УДК 336.226.11

І.І. Дейкун, магістр гр. ОП-14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Генезис системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

В статті висвітлено особливості розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в ретроспективі на основі аналізу положень податкового законодавства.

податок на доходи фізичних осіб, податкова система, особисті податки, податковий тягар

Ефективний розвиток національної економіки, її окремих сфер та видів економічної діяльності неможливий без корегування загальних правил оподаткування доходів фізичних осіб. Виокремлюючи із загального «скороченого» переліку податків і зборів податок на доходи фізичних осіб, необхідно підкреслити його важливість як для

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Решетова В.О.

суб'єктів господарювання – роботодавців, так і для працівників. Податок на доходи фізичних осіб – важлива складова механізму податкової системи України. Враховуючи зміни, що відбувалися у податковому законодавстві протягом незалежності України, впевнено можна сказати, що цей прямий податок займає провідну роль в обліковій системі кожного суб'єкта господарювання. За таких умов актуалізується розгляд питань, спрямованих на ретроспективний аналіз функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Метою даної статті є дослідження історії виникнення, розвитку та трансформації системи оподаткування доходів фізичних осіб задля з'ясування особливостей її розвитку на кожному з етапів функціонування.

До XVIII ст. фізичні особи сплачували особисті податки, які нараховувалися особі незалежно від того, мала вона доходи або майно. У XVIII ст. А. Смітом уперше було сформульовано принцип платоспроможності оподаткування, підтриманий Д. Рікардо, С. Сісмонді, П. Бюагільбером, А. Вагнером, Т. Гобсом, О. Мірабо, П. Веррі, Дж. Мілем, П.А. Гольбахом, У. Петті. Із розвитком суспільства зазначений принцип реалізовувався в податкових системах різних країн шляхом введення податку з доходів фізичних осіб (у Франції, Англії, США, Пруссії, Австрії, Італії, Російській імперії). Теоретичне обґрунтування загальних принципів оподаткування відіграло вирішальну роль у виникненні оподаткування доходів фізичних осіб.

Застосування податку на доходи фізичних осіб в податкових системах різних країн призвело до виникнення наукової дискусії з приводу врахування при такому оподаткуванні принципу рівності податкового тягаря. На початку XX ст. сформувалися два основних теоретичних підходи до визначення цього принципу – прогресивістський та пропорціоналістський.

Пропорціоналісти (П. Леруа-Больє, М.І. Тургенєв та ін.) обстоювали позицію, згідно з якою доходи фізичних осіб повинні оподатковуватися за пропорційними ставками, внаслідок чого кожен платник сплатить суму податку, пропорційну вартості послуг, які він отримує від держави.

Прогресивісти (К. Еєберг, А. Лоріа, Дж. Мілль, Є. Селігман, Р. Сторм, А. Маршал, К. Маркс, А. Ісаєв та ін.) наполягали на тому, що оподаткування доходів фізичних осіб повинно бути прогресивним, тобто ставки податку на доходи фізичних осіб доцільно збільшувати залежно від розміру отриманих доходів, і обґрунтовували свою думку, спираючись на висунуті теорії (теорію «жертви», радикально-соціалістичну теорію, теорію «послуг», теорію «відплати»). У переважній більшості країн, у яких справляється податок на доходи фізичних осіб (Англія, Франція, Російська імперія, Пруссія), під впливом наукової думки було запроваджено прогресивні ставки такого податку.

Визначення принципу рівності податкового тягаря стало основою для формування спеціальних принципів оподаткування доходів фізичних осіб. Зосереджено увагу на виникненні та розвитку принципу неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб, сформованого науковою думкою (Ж. Сісмонді, К. Еєберг, А. Менгер та ін.), який було реалізовано шляхом нормативного врегулювання на початку XX ст. в системі оподаткування доходів фізичних осіб Англії, Франції, США, Пруссії, Російської імперії.

У 1922 р. вводиться єдиний податок на доходи, який поділявся на два види: основний класний та додатковий прогресивний. Перший сплачувався за формальними ознаками і залежав від групи, до якої належав платник. Другий сплачувався тими, чії доходи перевищували певний рівень. Ставки податку були окладними, тобто в твердих сумах для певного діапазону доходів [1, с. 225].

У 1926 р. усі платники поділяються на три розклади: робітники та службовці, робітники не за наймом, нетрудові елементи. Ставки є прогресивними від 0,9 % до 55,4 % в залежності від розкладу та розміру доходів [2].

Специфічною формою вказаного податку можна назвати єдиний сільськогосподарський податок. У 1924 р. II з'їзд Рад СРСР визнав за необхідне реорганізувати податок залежно від економіки районів, типів селянських господарств, забезпеченості шляхами сполучення, наявності ринків збуту. Сума єдиного сільськогосподарського податку повинна була враховувати всю сукупність доходів селянського господарства.

У 1927 р. виплата сільськогосподарського податку становила в цілому по селянських господарствах України 7 % від одержуваного прибутку. При цьому бідняцькі господарства, що мали до 100 крб. прибутку понад неоподаткований мінімум, платили лише 0,9 % від усієї суми прибутку, а заможні господарства, які мали понад 1000 крб., - 18,5 % [3, с. 231].

Закон про єдиний сільськогосподарський податок на 1928 р. передбачав посилення оподаткування прибутків від спеціальних галузей сільського господарства та неземлеробських доходів.

Так, за даними Наркомфіну УСРР, при загальному збільшенні оподаткованого доходу на селі в середньому на 17,5 % зростання доходу від спеціальних галузей і неземлеробських заробітків було набагато вищим [4, с. 9].

Крім того, застосовувалися нові методи обліку прибутків - процентні надбавки для господарств з підвищеним розміром доходів. При цьому найменший прибуток господарства, з якого стягувалася процентна надбавка, у республіці становив 400 крб., а її розмір коливався від 5 до 25 % [5, с. 93].

Далі податок на доходи стає важливим інструментом державної економічної політики, а також дискримінаційним класовим важелем. Наприклад, зі звичайного одноосібника стягували 18, а з куркуля - 172 крб. на рік [6, с. 343].

У 1929-1930 рр. 60,4 % середняцьких господарств країни сплатило 70,4 % всього податку, а 2,8 % «куркульських» дворів - 29,6 % [7, с. 87].

Корінне реформування податку з доходів відбулося у 30-ті роки. Податкова реформа 1930 р. замінила 63 види різних податків та зборів, за допомогою яких держава регулювала розвиток економіки, двома основними податками: з обороту і відрахуванням з прибутку.

Із введенням обов'язкових планових завдань фіскальні важелі регулювання втратили своє значення [8, с. 246]. У податку залишилася лише одна функція - забезпечувати доходи казни.

Розмір ставок податку знов-таки залежав від особливостей отриманих доходів: робітники, особи творчих професій, праця не за наймом. Для робітників граничні ставки складали 3,3 %, з 1940 р. - 7 %. Для інших категорій ставки складали до 35 %.

Під час Великої Вітчизняної війни всі основні податки були підвищені, на податки з доходів були встановлені надбавки, які складали 50-100 % до ставки податку. Після війни гранична ставка для робітників була встановлена на рівні 13%, що було набагато менше, ніж у капіталістичних країнах, і повинно було демонструвати переваги соціалістичного ладу, відсутність експлуатації трудящих, у тому числі з боку податкової системи.

В Україні майже до кінця 80-х років прибутковий податок із громадян стягувався за комбінованою шкалою, хоча офіційна ставка оподаткування визначалась як пропорційна (13%), насправді існувала прогресивно-регресивна шкала оподаткування [9, с.39].

Розглядаючи становлення економічної системи незалежної України, слід виокремити наступні історичні етапи [10, с. 910]. Так, перша історична межа виділена з 24.08.1991 р., з моменту проголошення незалежності України, і по 26.12.1992 р. і відзначається дією Закону України «Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства». Наступний проміжок часу (найдовший) діяв Декрет Кабінету Міністрів «Про прибутковий податок з громадян», в який 14 разів було внесено зміни. Порядок оподаткування доходів фізичних осіб з 1 січня 2011 року регулюється IV розділом Податкового кодексу України.

З'ясувавши особливості розвитку та трансформації системи оподаткування доходів фізичних осіб в історичній ретроспективі, можемо констатувати що кожний новий законодавчий акт, який припиняв дію попередніх, розмежовував історичні рамки, вносив свої корективи, які були іноді кардинальними. Основні зміни торкнулися навіть назви податку, яка була змінена із «прибуткового податку» на більш доцільну – «податок на доходи фізичних осіб». Структурні економічні перетворення в країні та процеси змін порядку оподаткування, зокрема, доходів фізичних осіб вирішують цілу низку проблемних питань в Україні щодо сталого забезпечення надходжень податку та зменшення податкового тиску на платників. Ці процеси, які відбуваються в державі, надають суттєве полегшення в вирішенні питань оподаткування та спрощують порядок застосування відповідних елементів податку для подальшого нарахування та сплати податкових зобов'язань. Але, зі зміною порядку оподаткування виникають нові питання та протиріччя в процесі оподаткування, зокрема, доходів фізичних осіб.

Список літератури

1. Петухова Н. Е. История налогообложения в России IX-XX вв. : [учеб. пособие] / Н. Е. Петухова. - М. : Вузовский учебник, 2008. - 416 с.
2. Еволюція податку з доходів фізичних осіб у новітній час // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?bid=12194&chapter=1&p=achapter>.
3. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. Том перший. - Х., 1929. - 282 с.
4. Сельскохозяйственный налог на Украине в 1928-1929 гг. – Харьков, 1929. – 209 с.
5. Денисовець П. М. Податкова політика Радянської держави щодо селянства України в 1921-1929 роках / П. М. Денисовець, О. П. Єрмак // Український історичний журнал. - 1982. - № 6.- С. 93.
6. Барсенков А. С. История России XX - начала XXI века / А. С. Барсенков, А. И. Вдовин, С. В. Воронкова; под ред. Л. В. Милова.- М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
7. Залесский М. Я. Налоговая политика советского государства в деревне / М. Я. Залесский. – М., 1940. - 112с.
8. Греченко В. А. Україна у добу «раннього» тоталітаризму (20-ті роки XX ст.) : монографія / Греченко В. А., Ярмиш О. Н. – Х. : НУВС, 2001. – 276 с.
9. Гудковський С. Б., Остапенко Д. Я. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: суперечки та перспективи // Вісник НТУ «ХП». - 2012. - № 56 (962). – С. 38-43.
10. Чирва А.А. Облік податку на доходи фізичних осіб: історичний аспект та сьогодення // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. - Випуск 6. – С. 910-914.

Одержано 29.12.15

УДК 336.2

М.В. Інкерманли, магістр гр. ФК-14-1М*

Кіровоградський національний технічний університет

Реформування оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні

У статті визначено особливості та окреслено основні проблеми оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні. Визначено підходи щодо вдосконалення системи оподаткування підприємств агропромислового комплексу.

оподаткування, сільськогосподарське підприємство, єдиний податок

Особливе значення для успішного розвитку України має політика держави щодо сільського господарства. Враховуючи сезонність та велику ризиковість діяльності сільськогосподарських товаровиробників, оподаткування підприємств агропромислового комплексу завжди було одним із особливих видів податкових взаємовідносин. Система оподаткування сільськогосподарських підприємств є специфічним засобом їх державної підтримки, формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання і механізмом стимулювання їхньої діяльності.

Проблемам оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств активно займалися такі українські вчені: О. Василик, М. Дем'яненко, Д. Дема, П. Лайко, А. Соколовська, Л. Тулуш, В. Федосов, В. Рудь, А. Кириченко, С. Осадчий. Однак мало дослідженими залишаються питання податкового регулювання діяльності аграрних підприємств, а також впливу змін у податковому законодавстві на загальне податкове навантаження у сільському господарстві.

Метою статті є дослідження існуючої системи оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні та визначення напрямів її вдосконалення.

Аграрний сектор України має значні податкові пільги та привілеї, включаючи вигоду від єдиного податку (ЄП), пільги зі сплати ПДВ з продажу сільгосппродукції та повернення ПДВ переробними підприємствами виробникам молока та м'яса.

Найголовнішою причиною такої системи оподаткування сільського господарства є низький рівень прямої бюджетної підтримки. В ухваленому державному бюджеті на 2016 рік фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства України скорочено до 1,488 млрд грн. (з загального бюджетного фонду буде виділено 1,028 млрд грн, а зі спеціального – 459 млн грн) у порівнянні з 3,099 млрд грн, що були виділені установі на 2015 р.

Чергова податкова реформа запроваджена в Україні з 1 січня 2015 р. Зокрема, відмінено фіксований сільськогосподарський податок, а замість нього запроваджено єдиний податок для платників четвертої групи. Насправді ці зміни досить формальні – правила оподаткування сільськогосподарських товаровиробників майже не змінилися. З 2015 році, як і раніше, сільськогосподарські товаровиробники можуть обрати спеціальний податковий режим. Але якщо до 2015 року це називалося фіксованим сільськогосподарським податком (ФСП), то зараз сільськогосподарським

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Загребя І.Л.

товаровиробникам пропонується сплачувати єдиний податок, перебуваючи у складі четвертої групи платників ЄП.

Для того щоб визначити, чи може сільськогосподарське підприємство сплачувати єдиний податок, питома вага його доходу (виручки) від реалізації власновироблених сільськогосподарських товарів за попередній рік має становити не менше 75% від загального доходу. Тобто, головний критерій (величина доходу) та його межа не змінилися.

На відміну від платників ЄП 1-3 груп, для платників ЄП 4 групи не встановлено обмежень щодо кількості найманих осіб та річної суми доходу, як, власне, це було і до 2015 р. — цих обмежень не існувало для платників ФСП.

Об'єкт оподаткування ЄП для сільськогосподарських товаровиробників залишився такий самий, який був у фіксованого сільськогосподарського податку, — це площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду, що перебуває у власності платника ЄП або надана йому у користування, у тому числі на умовах оренди.

Базою оподаткування єдиним податком є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь, для земель водного фонду нормативна грошова оцінка ріллі в АР Крим або в області, з урахуванням коефіцієнта індексації визначеного станом на 1 січня базового податкового року.

Ставки ЄП четвертої групи встановлено у відсотках від нормативної грошової оцінки землі, як це і було за часів справляння фіксованого сільськогосподарського податку. Розмір ставок залежить від категорії (типу) земель та їх розташування. З 1 січня 2015 року для платників єдиного податку четвертої групи — сільськогосподарських товаровиробників ставки зросли в 3 рази.

Як і раніше, при сплаті фіксованого сільськогосподарського податку, звітним періодом для сплати ЄП четвертої групи є календарний рік. Декларація складається раз на рік та подається до 20 лютого поточного року. ЄП четвертої групи сплачується щоквартально протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового кварталу, у таких розмірах від річної суми ЄП: у I кварталі — 10 %; у II кварталі — 10 %; у III кварталі — 50 %; у IV кварталі — 30 %. Раніше фіксований сільськогосподарський податок сплачувався щомісячно. Як і раніше, податок сплачується на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки.

Відповідно до Податкового кодексу України сільськогосподарські підприємства, що обрали для себе спрощений податковий режим, є платниками наступних податків і зборів: єдиний податок, податок на доданку вартість, податок на доходи фізичних осіб, а також екологічний податок. Крім того, вони можуть сплачувати плату за користування надрами, транспортний збір, а також плату за землю, що використовуються не для ведення сільськогосподарського виробництва.

Спрощена система оподаткування дозволяє знизити податкове навантаження на платника; збільшити рівень сплати податків; спростити механізм їх нарахування, обліку і сплати; оптимізувати строки виконання податкових обов'язків, враховуючи сезонність діяльності сільськогосподарських підприємств; стабілізувати податкову базу.

Разом з цим, існує ряд недоліків при застосуванні єдиного податку, а саме: невиконання принципу рівності платників; сума податку не залежить від фінансового стану платника (навіть збиткові підприємства змушені сплачувати податок). Основною проблемою існуючого підходу визначення бази оподаткування, а отже і розміру єдиного податку, є недосконалість методики оцінки сільськогосподарських земель. Вона залежить від показників, що відображають продуктивність землі, а саме:

грунтової родючості, технологічних властивостей ґрунту та місця розташування об'єкта оцінки. Як відомо, величина доходу, одержуваного господарюючим суб'єктом, його «податкоспроможність» залежить також від інших факторів. Найважливішими з них є забезпеченість економічними ресурсами: природними, трудовими, капіталом, досягненнями науки й техніки, підприємницькою здатністю.

У вітчизняній методиці в розрахунок беруться потенційні можливості лише одного ресурсу: земельної ділянки, яку має платник податків. Причому, враховуються далеко не всі параметри. Наприклад, не беруться до уваги негативні наслідки забруднення земель, які спричиняють зниження врожайності, якості продукції, її ціни й споживчих властивостей тощо [1, с. 63] і, звичайно, впливають на розмір доходів платника податків.

Окрім єдиного податку важливим напрямком державної підтримки сільськогосподарських підприємств є специфічний режим оподаткування податком на додану вартість діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства. Сума податку на додану вартість, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів (або послуг), не підлягає сплаті до бюджету та залишається в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку - для інших виробничих цілей.

Інтеграція України у світовий економічний простір, економічні перетворення у країні обумовили закономірний процес вибору аграріями найбільш ефективних напрямів діяльності та впровадження новітніх технологій ведення виробництва. Це призвело до збільшення потреб господарств в інвестиційних ресурсах.

Забезпечити цю потребу за власні кошти та позики сільськогосподарські виробники не зможуть, що без належної державної підтримки вже у середньостроковій перспективі може призвести до припинення діяльності багатьох господарств. Досвід країн ЄС свідчить, що там фермерським господарствам надається підтримка у значно суттєвіших розмірах.

Наприклад, розміри прямої державної підтримки фермерських господарств США на початку 2000-х років сягали більше \$21 млрд, або майже \$10 тис. на господарство у рік, а в перерахунку на українську грошову одиницю - понад 80 тис. грн, що майже на 500 грн/га перевищує сучасний аналогічний показник в Україні.

Згідно зі Стратегією розвитку сільських територій Республіки Польща на державну інвестиційну підтримку фермерських господарств цієї країни за рахунок коштів бюджету ЄС та відповідної державної програми Польщі до 2013 року виділили понад €72 млрд. У перерахунку на українську грошову одиницю розмір щорічної прямої та непрямой державної підтримки з розрахунку на один га сільськогосподарських угідь становить майже 3 тис. грн, що у 19 разів більше, ніж в Україні. При цьому фінансування сільськогосподарських товаровиробників Польщі здійснюється шляхом спільної участі цих господарюючих суб'єктів в інвестиційних проектах. Так, отримання державної інвестиційної підтримки можливе за наявності у сільськогосподарського товаровиробника не менше 20% необхідних інвестиційних ресурсів для реалізації проекту, решта потреби забезпечується за рахунок державного бюджету республіки Польщі та ЄС, а також інших інвесторів, як державних, так й іноземних.

Отже, державна підтримка сільського господарства України не відповідає світовій практиці. За таких умов абсолютна більшість сільськогосподарських підприємств України неконкурентоспроможні.

Мінімальна щорічна потреба у державній інвестиційній підтримці фермерів, з урахуванням науково обґрунтованих підходів щодо оснащення їх технічними засобами, становить близько 300 млн грн.

Державна підтримка агробізнесу в середньо і довгостроковій перспективі необхідна у наступних основних напрямках:

- часткова компенсація банківських відсотків за наданий фермерським господарствам інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарських земель, обзаведення технікою молодими фермерами;
  - часткова виплата відсотків за кредитами з метою ліквідації наслідків стихійних лих;
  - гарантування сплати інвестиційних кредитів фермерськими господарствами, у т.ч. й за лізинг високопродуктивних порід тварин, а також новітніх машин та обладнання;
  - дотації на впровадження новацій у сільськогосподарському виробництві, екологічно чистої продукції, а також по захисту рослин, догляду за внутрішньогосподарськими меліоративними системами, боротьбі з інфекційними захворюваннями тварин тощо;
  - фінансова підтримка наукових досліджень та їх впровадження у господарствах малого і середнього агробізнесу ;
  - часткову компенсацію вартості дизельного палива фермерським господарствам;
  - доплата господарствам за вироблену продукцію;
  - фінансова допомога об'єднанням товаровиробників;
- стимулювання експорту сільськогосподарських продуктів.

Таким чином, на сьогодні за відсутності у держави коштів для прямої інвестиційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників оподаткування є єдиним доступним засобом створення достатньо сприятливих умов для ведення та розвитку їх діяльності. Потребують удосконалення також механізми адміністрування податків, переходу з однієї системи оподаткування на іншу, та визначення чітких правил підтримки саме малого бізнесу у сфері сільського господарства.

З обранням спеціального податкового режиму (єдиного податку) знижується податкове навантаження на платника. Але він не забезпечує ефективного використання земельних ресурсів, прибутковості діяльності, оскільки не відіграє значної ролі, адже має незначну питому вагу у доходах платника. Загальна система оподаткування іноді є стимулятором ведення прибуткової діяльності та забезпечення ефективності виробництва.

Список літератури

1. Непочатенко О.О. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників та шляхи його вдосконалення / О. О. Непочатенко, П.М. Боровик, М. М. Уманець // Сталый розвиток економіки. – 2013. - №1. – С. 328-332.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 29.12.15

УДК 336.717

О.П. Юрова, магістр гр. ФК-14-1М*

Кіровоградський національний технічний університет

Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів

Проаналізовано місце комерційних банків в процесі розвитку українського ринку цінних паперів, обґрунтуванні пропозиції щодо вдосконалення організації діяльності комерційних банків як суб'єктів ринку цінних паперів.

ринок цінних паперів, комерційні банки, операції з цінними паперами, інвестиції

В даний час українські комерційні банки здійснюють на ринку цінних паперів діяльність як в якості непрофесійних, так і професійних учасників. Як непрофесійні учасники, вони здійснюють емісію власних цінних паперів з метою формування або збільшення статутного капіталу і залучення позикових коштів, а також здобувають цінні папери з метою залучення доходів по них або участі в управлінні іншими компаніями. Професійною діяльністю на ринку цінних паперів можуть займатись лише ті банки, які мають ліцензію професійного учасника ринку цінних паперів.

Сьогодні Україна має можливість не повторювати еволюційний шлях спроб і помилок інших країн, а, враховуючи свою специфіку, створювати ринок цінних паперів за вищими світовими стандартами.

Фондовий ринок покликаний надати можливість підприємствам та іншим комерційним структурам залучати інвестиції на розширення виробництва та надання послуг, збільшення власного капіталу та фінансових активів, сприяти прискоренню процесів реформування.

Метою даної статті є визначення місця комерційних банків в процесі розвитку національного ринку цінних паперів, розробка і обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення організації діяльності комерційних банків як суб'єктів ринку цінних паперів.

Для досягнення поставленої мети необхідно:

- охарактеризувати ринок цінних паперів України;
- виявити роль та основні види операцій комерційних банків з цінними паперами;
- визначити найперспективніші вкладення банку в цінні папери та шляхи поліпшення якості інвестицій.

Об'єктом дослідження є банківські операції з цінними паперами.

Ринок цінних паперів є особливим сегментом фінансового ринку, куди банки, держава, населення, підприємства, установи вкладають свій капітал.

Фондовий ринок – чуйний барометр стану економіки. Основними завданнями ринку цінних паперів є становлення і закріплення відносин власності, а головними учасниками цього ринку є комерційні банки, метою яких є одержання прибутку.

Ринок цінних паперів доповнює систему банківського кредиту і взаємодіє з нею. Комерційний банк рідко видає позички на довгий термін. Цінні папери дають

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Загребя І.Л.

можливість одержати гроші на довгий період (на десятиліття – облігації) або в безстрокове користування (акції) [1, с. 82].

Ринок цінних паперів – це функціональна система фінансового ринку, яка сприяє акумулюванню капіталу для інвестицій у виробничу і соціальну сфери, стимулює структурну перебудову економіки, підвищує добробут громадян коштом доходів від вкладання грошових ресурсів у цінні папери і вільне розпорядження доходами.

Процес організації, формування та розвитку фінансового ринку як важливого елемента економічної системи спричинив активізацію діяльності банків не тільки в ролі головних депозиторів і кредиторів, а й вимагає якнайширшого та досконалого виконання банками ролі головних професіоналів підсистем фінансових ринків. Необхідність розвитку цього напрямку банківської діяльності спричинено потребами у здійсненні комплексного обслуговування. Проте особливо посилилась необхідність у виконанні ролі професіоналів фінансових ринків банками у зв'язку з формуванням та розвитком ринку цінних паперів в Україні.

За таких умов на сучасному етапі розвитку банківської діяльності особливо важлива роль банків з виконання функцій професіоналів фінансових ринків, що реалізується через здійснення ними посередницької діяльності. Серед фінансових посередників, що виконують роль професіоналів фінансових ринків, банки мають ряд особливостей. Так, зокрема, інвестиційні компанії, фонди, трастові та фінансові компанії, акумулюючи кошти приватних інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів, розміщують їх в акції та облігації держави та підприємств. Вони є посередниками між позичальниками та індивідуальними інвесторами, що виражають їхні інтереси, але не мають права контролювати їхню діяльність.

Більшість комерційних банків займаються не тільки посередництвом, наприклад з емісії цінних паперів та їх розміщення, але й мають можливість організувати спеціальні банківські синдикати – гаранті, надають кредити покупцям цінних паперів, сприяють формуванню вторинного ринку тощо. Цей вид діяльності має важливе значення для ефективного функціонування фінансових ринків, оскільки банки опосередковано активно формують первинний ринок цінних паперів, забезпечують ліквідність фінансових інструментів, що призводить до організації та функціонування вторинного ринку цінних паперів [2, с. 50].

Банки є саме тими фінансовими інститутами, які за допомогою посередницької діяльності найбільш гармонійно поєднують інтереси емітентів та інвесторів з одночасним розв'язанням завдань банку щодо здійснення комерційної діяльності у найрізноманітніших її формах з використанням усіх необхідних сегментів та підсистем фінансових ринків. Отже банки слід вважати саме тими інститутами, що із виконанням ролі професіоналів при наданні посередницьких послуг спроможні забезпечити комплексне обслуговування контрагентів, що демонструє переваги банківських установ та визначає їхнє провідне місце у виконанні ролі професіоналів як на фінансових ринках взагалі, так і на фондовому ринку України зокрема.

Вивчення та аналіз діяльності різноманітних учасників ринку в економічно розвинутих країнах дає підстави вважати, що роль комерційних банків на ринку цінних паперів не всюди однакова. В Україні започаткувалась модель, яка забезпечує рівний доступ усіх інвестиційних інститутів до ринку цінних паперів. Дана модель не обмежує будь-якої діяльності банків на фондовому ринку.

Банки спроможні надавати найрізноманітніші види та форми посередницьких послуг. На основі аналізу емітента та спільно з його керівництвом комерційний банк визначає оптимальну суму коштів, яку можна мобілізувати за допомогою емісії на

фінансування певного проекту, найкращі види цінних паперів, які необхідно використати, а також способи і терміни їх розміщення, тобто забезпечує технічне виконання проекту фінансування. В сфері трастових операцій банки виступають як професіонали агентських послуг, як правило, стосовно обігу цінних паперів. За своєю структурою банківська система України характеризується переважанням універсальних, а не спеціалізованих установ, найближчим часом саме банки здатні будуть стати основною ланкою між вільними фінансовими коштами та інвестиційними потребами. Вагомий потенціал комерційних банків в активізації інвестиційної діяльності пояснюється можливістю діяти одночасно у двох важливих напрямках – на ринку цінних паперів та кредитному ринку, які відповідають за переливання заощаджень в інвестиції.

На даному етапі розвитку банківської системи до інвестиційних функцій комерційних банків належать: емісія цінних паперів; посередницька діяльність; формування власного портфеля цінних паперів; робота з державними цінними паперами; консалтинг, аналіз ефективності інвестиційних проектів; інформаційна функція.

Можна виділити такі напрями надання послуг банками інвесторам:

- експертне сприяння інвесторам на всіх стадіях інвестиційного процесу;
- брокерські операції. За допомогою банків інвестори можуть брати участь в аукціонах, торгувати акціями на фондовій біржі або на позабіржовому ринку, скуповувати акції у населення;
- послуги реєстратора і зберігача;
- дослідження і консалтинг, допомога зарубіжним інвесторам у виборі та аналізі українських компаній.

Отже, діяльність банків на ринку цінних паперів багатогранна. Вони виступають у ролі емітентів, інвесторів, фінансових посередників та інфраструктурних учасників ринку, займаються непрофесійною і професійною діяльністю з цінними паперами.

Важливою передумовою підвищення привабливості фондового ринку для комерційних банків є підвищення рейтингу українських цінних паперів від спекулятивного до інвестиційного, що, своєю чергою, вимагає наявності на ринку достатньої кількості високоліквідних цінних паперів з відносно передбачуваною курсовою вартістю. Всебічне дослідження практики здійснення комерційними банками операцій з цінними паперами свідчить про використання переважно при формуванні портфельів фінансових інвестицій стратегій портфельного інвестування.

Крім побудови власних портфельів цінних паперів, вітчизняним банкам доцільно розширювати надання інвестиційних послуг, які на даному етапі ринкових перетворень здійснюються на слабкому рівні та при обмеженому спектрі. Для активізації банківської діяльності на ринку цінних паперів банкам потрібно більшу увагу приділяти розробці нових стратегій вкладень банків у цінні папери і формування якісних портфельів цінних паперів, якнайширше переходити на індивідуальну роботу і з великими, і з дрібними емітентами та інвесторами.

Об'єктивною необхідністю на сьогодні є включення до портфеля цінних паперів нових фінансових інструментів, що ставить перед менеджментом банку проблему вибору найбільш перспективних з них. Невдало обрана стратегія може не виправдати себе, і банк зазнає збитків. Особливу увагу банку слід приділяти якості цінних паперів при їх купівлі.

Список літератури

1. Андрейків Т.Я. Стратегії формування й управління портфелем цінних паперів банку в умовах фінансової нестабільності / Т.Я. Андрейків// Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3 (6). – С. 81-84.
2. Банківський менеджмент: Підручник / За ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.

Одержано 29.12.15

УДК 336.221.4(075.8)

А. М. Свириденко, магістр гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Адаптація зарубіжного досвіду прибуткового оподаткування підприємств в Україні

Розглянуто податок на прибуток, як один із основних бюджетоутворюючих податків в Україні. Проаналізовано досвід зарубіжних країн у сфері прибуткового оподаткування підприємств та можливості запровадження його у вітчизняну податкову практику.

податок на прибуток, диференційована ставка податку, податкові пільги, амортизація, реінвестування прибутку

Податки є головним джерелом наповнення бюджету та важливим інструментом регулювання економіки. Одним із головних бюджетоутворюючих податків в багатьох країнах світу є податок на прибуток підприємств. Надходження від податку на прибуток підприємств нерозривно пов'язано із фінансовими результатами господарювання усіх суб'єктів підприємницької діяльності. Визначення впливу цього податку на діяльність підприємств та економіку в цілому є однією з найважливіших задач в умовах функціонування вітчизняного економічного середовища. Саме тому покращення та удосконалення механізму оподаткування податком на прибуток підприємств знаходиться в числі найважливіших проблем, від швидкого вирішення яких значною мірою залежить подальший розвиток малого та середнього бізнесу в Україні.

Проблема оподаткування податком на прибуток підприємств є об'єктом політичних та наукових дискусій, аналітичних досліджень багатьох економістів, які у своїх працях торкалися питання вивчення та запровадження зарубіжного податкового досвіду в Україні. Серед вітчизняних вчених треба відзначити праці Н. Дороша, які присвячені порівнянню податкової системи України та країн з розвинутою економікою; Л. Тимченко, який вивчав особливості формування податкових систем у країнах Центральної та Східної Європи; І. Чуркіної, яка розглядала особливості податкових систем країн з ринковою економікою, та А. Чуприна, який досліджував міжнародний досвід оподаткування доходів фізичних осіб.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Загребя І.Л.

Метою даного дослідження є аналіз досвіду зарубіжних країн у сфері прибуткового оподаткування підприємств та можливість запровадження його у вітчизняну податкову практику.

Світовий досвід свідчить, що податок на прибуток підприємств (корпорацій) можна використати як потужний механізм для стимулювання інвестиційної діяльності підприємств та прискорення їх економічного розвитку. Фіскальна функція цього виду податку вже давно поступилась місцем регуляторній та стимуляційній, адже високі ставки податку демотивують інвесторів, які вносять значний вклад у загальний обсяг виробництва країни. Специфіка впливу цього виду оподаткування в Україні полягає в тому, що вітчизняний корпоративний сектор, робить великий внесок в економічне зростання, а відтак його вплив на ВВП є набагато відчутнішим, ніж у високорозвинених країнах, де саме малий бізнес є локомотивом зростання ВВП. У розвинених країнах, до яких прагне долучитися Україна, розвиток малого та середнього бізнесу – це запорука стабільності національної економіки та добробуту значної частини громадян [1].

Система оподаткування України виконує переважно фіскальну функцію, а стимулювальна функція використовується недостатньо. Так, якщо порівняти із Сполученими Штатами Америки, то там податок на прибуток корпорацій в доходах федерального бюджету займає третє місце, а на рівні штатів лише шосте місце серед усіх доходів бюджету. Тоді як в Україні податок на прибуток підприємств посідає друге місце після ПДВ за значущістю у доходах державного бюджету. (за останні п'ять років його питома вага не була менше за 14,9%).

Шкала ставок податку на прибуток підприємств в США передбачає знижені ставки для малих та середніх підприємств, які є найбільш динамічним елементом приватного підприємництва та відіграють значну роль в створенні інновацій, розширенні виробництва та зростання зайнятості.

Крім того, в США податок на прибуток корпорацій має велику кількість пільг. Із чистого доходу віднімаються штатні та місцеві податки на прибуток, 100% дивідендів, що знаходяться у повній власності місцевих дочірніх компаній, відсотки за цінними паперами місцевих органів і штатів, внески у благодійні фонди. Застосовуються податкові пільги в рамках прискореної амортизації, пільги на інвестиції, на науково-дослідні роботи, діють податкові знижки, що стимулюють використання альтернативних видів енергії. Компаніям надається податковий кредит у розмірі 50% вартості обладнання, що використовує сонячну або вітрову енергію в процесі виробництва. [3, С. 98]. Завдяки таким заходам в наступні 10 років лише одна корпорація Goldman Sachs інвестує 40 млрд дол США у підприємства по видобутку і використанню альтернативної енергії.

Застосування в Україні прогресивної шкали ставок податку на прибуток як в Сполучених Штатах Америки, на наш погляд, стимулювало б українські підприємства до отримання більших прибутків, адже в їхньому розпорядженні залишалось би більше вільних коштів, які можна було б використати на розширення виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій. Також введення податкових пільг на проведення науково-дослідних робіт та використання альтернативних видів енергії мало б позитивний соціально-економічний ефект. Адже, виробництво енергії з екологічно чистих джерел могло б стати вагомим чинником зростання внутрішнього валового продукту. Це пояснюється тим, що нові технології і розробки дають підвищений рівень доданої вартості. А пільги з податку на прибуток для таких підприємств були б прекрасним стимулом для інвестицій, у тому числі і іноземних. За даними аналітиків ринку альтернативної енергії, більше 2 млрд. дол..

готові інвестувати міжнародні фінансові організації в українські проекти "зеленої" енергетики.

Що стосується досвіду Канади, то там податок на прибуток і пов'язані з ним податкові пільги відіграють дуже важливу роль, так як вони спонукають компанії до раціонального використання основних та оборотних засобів, використанню наукових досягнень, розвитку діяльності в визначених регіонах та в інших суспільно корисних заходах. Основні податкові пільги для корпорацій включають: інвестиційний податковий кредит; податковий кредит на науково-дослідні роботи; прискорені норми амортизації; пільгові умови оподаткування приросту ринкової вартості активів; податкові пільги для корпорацій, які створюють робочі місця в фармацевтичній, комп'ютерній, телекомунікаційній, аерокосмічній галузях промисловості, тощо. Так, податковий кредит на капіталовкладення в науково-дослідні роботи та проекти складає 30% для усіх компаній та 45%- для компаній перероблюючого сектору в визначених регіонах [4]. Усі ці заходи дозволяють Канаді залучати значні обсяги інвестиції, в тому числі іноземних, в свою економіку та займати другу сходинку у глобальному індексі залучення інвестицій.

Цікавим з точки зору можливого використання в Україні є канадський податок на капітал, яким оподатковується сума сплаченого капіталу і інших активів (основних засобів, нематеріальних активів, оборотних і необоротних активів) великих корпорацій з капіталізацією більше 10 млн канадських доларів і фінансових організацій. Ставки податку залежать від типу підприємства і коливаються в межах від 0,3 до 0,5% вартості капіталу. Великі корпорації сплачують додатковий податок у розмірі 0,175% від вартості капіталу, що складається з простих акцій, запасів, позик, облігацій, векселів, вкладних. Включення податку на капітал в українську податкову систему дозволило б вилучати до бюджету надприбуток національних монополій або великих підприємницьких структур. Так, один з найбільших мобільних операторів України лише за перше півріччя 2014 року отримав дохід у сумі 11 млрд 364 млн грн і обкладання його податком на капітал істотно б збільшило бюджет. А якщо врахувати, що підприємств, отримуючих надприбутки, в Україні декілька десятків, то державний бюджет за допомогою цих коштів міг би фінансувати соціально значимі заходи і проекти.

Що стосується позитивного досвіду Німеччини в оподаткуванні прибутку корпорацій, то вона для суб'єктів малого та середнього бізнесу збільшила норму амортизаційних відрахувань для рухомих основних фондів, розширила сферу застосування спеціального порядку нарахування податкової амортизації та ввела 20-відсоткове списання вартості майна в перший рік його експлуатації, що дозволяє протягом першого року списати до 45% вартості основних фондів. Країна надала можливість застосування будь-якою компанією при амортизації рухомого майна методу зменшеного залишку (норма амортизації — 25%). Така амортизаційна політика дає стимул німецьким підприємцям щорічно створювати сотні нових підприємств за рік.

Також характерною особливістю оподаткування податком на прибуток підприємств, що, на наш погляд, могла би бути використана Україною, є звільнення від оподаткування багатьох резервних фондів: для компенсації інфляційного росту цін на матеріали, енергію; для засобів, отриманих компанією в результаті зміни оціночної вартості її майна; для прибутку, що надійшов від реалізації майна підприємства; резервів, що формуються з метою покриття ймовірних майбутніх витрат та втрат. Застосування такого досвіду було б вигідно для українських підприємств тим, що по-перше створені фонди слугували б страховкою при непередбачуваних обставинах

виробничої діяльності, а, по-друге, зростання відрахувань в резервні фонди вело б до зменшення розмірів прибутку, що підлягає оподаткуванню та збільшувало б прибуток, що міг би бути використаний на розширення виробництва та інноваційні проекти [3, С. 111].

Одними із заходів, що використовується в Австрії для стимулювання діяльності підприємств, особливо в післякризовий період, було збільшення з 2010 р. податкових знижок для підприємств з 10% до 13%. Також було впроваджено прискорену амортизацію в розмірі 30% на рік, що дозволило цій країні отримати збільшення суми інвестицій. При цьому в Австрії передбачається сплата в обов'язковому порядку так званого мінімального корпоративного податку незалежно від результатів діяльності платника (для компаній з обмеженою відповідальністю - 437,5 євро, акціонерних товариств - 875 євро за кожного минулий квартал, або 1750 і 3500 євро в рік відповідно). Для знов створених компаній розмір мінімального корпоративного податку протягом першого року роботи знижений до 273 євро за квартал, або 1092 євро в рік. У разі отримання компанією збитку сплата мінімального корпоративного податку переноситься на майбутнє, до отримання прибутку.

В Україні - ситуація інша. Нині, коли з метою оподаткування приймаються будь-які економічно виправдані і документально підтверджені витрати, пов'язані з отриманням доходів, українські компанії не зацікавлені в максимізації податкового прибутку в обліку, а навпаки, прагнуть до формування збитку, оскільки можуть переносити отриманий збиток на майбутнє.

Протягом декількох років КНР є світовим лідером по залученню іноземних інвестицій в економіку. При цьому окрім факторів політичної стабільності, забезпеченості дешевими трудовими, матеріальними та інтелектуальними ресурсами, дуже важливою є інвестиційно-орієнтована податкова політика, в основі якої знаходяться заходи податкового стимулювання. Для підприємств, що випускають товари, напівфабрикати та інноваційну продукцію та передбачають працювати не менше 10 років в Китаї діють заходи, що дозволяють не сплачувати податок на прибуток протягом 2 років з моменту отримання першого прибутку, а потім протягом наступних 3 років їхній оподаткований прибуток підлягає зменшенню на 50%. Такі заходи дали змогу за 9 місяців 2013 року збільшити іноземні інвестиції в Китай до 95 млрд дол. Об'єктивні для застосування в Україні і заходи, направлені на реінвестування отриманого прибутку в розвиток існуючого або нового виробництва (інвестиції можуть бути здійснені або через збільшення статутного капіталу, або шляхом придбання основних виробничих фондів та нематеріальних активів). Так, іноземному інвестору може бути повернуто до 40% суми сплаченого податку на прибуток з реінвестованих сум, якщо він здійснить реінвестування протягом 5 років після отримання даної податкової пільги. При цьому платник податку має право реінвестувати прибуток у році його отримання або для цілей акумулювання фінансових коштів створити фонд майбутніх інвестицій. В разі, якщо іноземний інвестор реінвестував прибуток в експортно-орієнтоване або технологічно-інноваційне виробництво, він має право на повне відшкодування сум податку на прибуток, сплаченого раніше відносно реінвестованих сум. Справедливо буде відмітити, що заходи податкового стимулювання іноземних інвесторів пов'язані з їхніми зобов'язаннями по працевлаштуванню та професійній освіті місцевих національних кадрів. Використання такої практики в Україні дало б поштовх для створення нових підприємств та робочих місць, та не сприяло б відпливу капіталу за кордон, адже реінвестований прибуток залишався б в межах країни.

На відміну від вітчизняної практики, механізм оподаткування прибутку юридичних осіб в інших країнах активно використовується для регулювання соціально-економічних процесів. Вдосконалення справляння податку на прибуток в Україні повинно не тільки враховувати світовий досвід, але й особливості вітчизняної економіки. Реформування системи оподаткування прибутку повинно спиратися тільки на відтворювальний принцип, податок повинен стимулювати зростання виробництва, підвищення продуктивності праці. Україна має оцінити зарубіжний досвід і сформуванню такої податкової системи, яка б не стримувала б, а сприяла розвитку бізнесу, вивільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка інвестується у виробництво, запровадити диференційовані ставки податку.

Список літератури

1. Патарідзе - Вишинська М.В. Оподаткування прибутку: Україна і світ. Електронний ресурс. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/eui/2012_1/PDF/12pmvzd.pdf
2. United States Federal State and Local Government Revenue. Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.usgovernmentrevenue.com/>
3. Шувалов С.Б. Налоговые системы зарубежных стран. -- М.: Изд. центр ЕАОИ, 2012. – 134 с.
4. Світовий досвід оподаткування: Канада. Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/canada/>

Одержано 29.12.15

УДК 657.1

А. Діпрі, магістр гр. ОА-14МЗ *

Кіровоградський національний технічний університет

Порядок визнання витрат операційної діяльності підприємства

В статті розглянуто порядок визнання витрат операційної діяльності підприємства. Визначено склад витрат операційної діяльності підприємства.

витрати, витрати операційної діяльності, собівартість

Основним видом діяльності підприємства, з метою здійснення якої воно створено, є операційна діяльність. Ведення обліку витрат регламентується значною кількістю нормативно-правових документів, детальне вивчення яких необхідні з огляду на те, що витрати відіграють важливу роль у формуванні витрат основної діяльності суб'єкта господарювання. Беззаперечним є той факт, що для оцінки підприємницької діяльності керівництву недостатньо мати інформацію щодо кінцевого фінансового результату, а ще й важливо порядок визнання витрат операційної діяльності. Все це і обумовлює актуальність вибраної теми даної статті.

Метою даної статті є дослідження порядку визнання, оцінки та складу витрат операційної діяльності.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Магопець О.А.

Витрати підприємства - це сума будь-яких витрат платника у грошовій та матеріальній формах, здійснюваних ним для провадження господарської діяльності [1].

Визначення витрат наведено також у пп. 14.1.27 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу, а саме: витрати — це сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником) [2].

Витрати, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за своїм складом поділяються на дві групи: витрати операційної діяльності та інші витрати. Розглянемо витрати операційної діяльності. До складу витрат операційної діяльності відносяться собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг і витрати банківських установ.

Під собівартістю реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг згідно з пп. 14.1.228 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу розуміють витрати, прямо пов'язані з виробництвом та/або придбанням реалізованих протягом звітного податкового періоду товарів, виконаних робіт, наданих послуг, які визначаються відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що застосовуються в частині, яка не суперечить положенням розділу III Податкового кодексу [3].

Собівартість придбаних та реалізованих товарів формується відповідно до ціни їх придбання з урахуванням ввізного мита і витрат на доставку та доведення до стану, придатного для продажу (п. 138.6 ст. 138 Податкового кодексу).

Складові собівартості наведено у п. 138.8 ст. 138 Податкового кодексу. До них, зокрема, належать:

- прями матеріальні витрати, до складу яких включається вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу виготовленого товару, виконаної роботи, наданої послуги, придбаних напівфабрикатів та комплектувальних виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат (пп. 138.8.1 цього пункту);

- прями витрати на оплату праці, до яких включаються заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві товарів (виконанні робіт, наданні послуг), які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат (пп. 138.8.2);

- амортизація виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;

- вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;

- інші прями витрати, у тому числі витрати з придбання електричної енергії (включаючи реактивну). До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний об'єкт витрат, у тому числі внески на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв (п. 138.9 ст. 138 Податкового кодексу) [2].

Витрати, які формують собівартість товарів, виконаних робіт наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнаються доходи від реалізації таких товарів (робіт, послуг) (п. 138.4 ст. 138 Податкового кодексу) [3]. Тобто при розрахунку об'єкта оподаткування платник податку має право врахувати витрати, включені до собівартості реалізованих товарів (робіт, послуг) одночасно з визнанням доходів від реалізації таких товарів (робіт, послуг).

У разі якщо платник податку здійснює виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг з довготривалим (більше одного року) технологічним циклом виробництва за умови, що договорами, укладеними на виробництво таких товарів, виконання робіт, надання послуг, не передбачено поетапної їх здачі, до витрат звітного податкового періоду включаються витрати, пов'язані з виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг у цьому періоді [1].

Слід підкреслити, що не всі витрати звичайної діяльності, що не пов'язані безпосередньо з виробництвом та реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, можна враховувати при розрахунку оподатковуваного прибутку. Перелік таких витрат чітко регламентований п. 138.6 Податкового кодексу, у тому числі:

а) суми коштів або вартість товарів, виконаних робіт, наданих послуг, добровільно перераховані (передані) протягом звітного року до Державного бюджету України або бюджетів місцевого самоврядування, до неприбуткових організацій, що не перевищує 4% оподатковуваного прибутку попереднього звітного року;

б) суми коштів, перераховані роботодавцями первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу, передбачені колективними договорами (угодами) в межах 4% оподатковуваного прибутку за попередній звітний рік;

в) витрати на створення резерву сумнівної заборгованості визнаються витратами з метою оподаткування в сумі безнадійної дебіторської заборгованості;

г) суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані/передані для цільового використання з метою охорони культурної спадщини установам науки, освіти, культури, заповідникам, музеям у розмірі, що не перевищує 10% оподатковуваного прибутку за попередній звітний рік;

д) витрати платника податку, пов'язані з утриманням та експлуатацією фондів природоохоронного призначення, які перебувають у його власності; витрати на самостійне зберігання, переробку, захоронення або придбання послуг із збирання, зберігання, перевезення, знешкодження, видалення і захоронення відходів від виробничої діяльності платника податку, що надаються сторонніми організаціями, з очищення стічних вод; інші витрати на збереження екологічних систем, які перебувають під негативним впливом господарської діяльності платника податку;

е) витрати на придбання ліцензій та інших спеціальних дозволів, виданих державними органами для провадження господарської діяльності.

За новими правилами податкового обліку доходи від продажу товарів у платника податку виникають за датою переходу покупцеві права власності, а при наданні послуг чи виконанні робіт — за датою підписання акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт або надання послуг (п. 137.1 ст. 137 Податкового кодексу). Це означає, що витрати, які впливають на собівартість реалізованих товарів, наданих послуг, виконаних робіт, включаються до складу витрат при розрахунку об'єкта оподаткування одночасно з визнанням доходів від реалізації таких товарів (робіт, послуг).

Перелік витрат, що не враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, наведено в ст. 139 Податкового кодексу. Так, відповідно до пп. 139.1.3 п. 139.1 ст. 139 Податкового кодексу відтепер у складі витрат не враховуються [3]:

- суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг (витрати, понесені у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних активів у фізичної особи — підприємця, що сплачує єдиний податок (крім витрат, понесених у зв'язку з придбанням робіт, послуг у фізичної особи — платника єдиного податку, яка здійснює діяльність у сфері інформатизації) (пп. 139.1.12 цього пункту);

- витрати, нараховані у зв'язку з придбанням у нерезидентів послуг (робіт) з інжинірингу, у разі якщо такі нерезиденти мають офшорний статус або якщо особа, на користь якої нараховується плата за такі послуги, не є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) такої плати за послуги (пп. 139.1.15 цього пункту).

Усі витрати підприємства повинні бути підтверджені документально. Порядок формування первинних бухгалтерських документів регламентується Законом від 16.07.1999 р. № 996 "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Зокрема у п. 1 ст. 9 Закону зазначено, що підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи [1].

Витрати, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, визнаються на підставі первинних документів, що підтверджують здійснення платником податку витрат, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку, та інших документів, визначених розділом II Податкового кодексу. Відповідно до п. 138.11 ст. 138 Податкового кодексу платникам податку дозволяється включати до складу витрат і ті суми витрат, що не були враховані в минулих звітних податкових періодах у зв'язку із втратою, знищенням або зіпсуттям документів, що підтверджують здійснення таких витрат, та підтверджені документами у звітному податковому періоді. Дозволяється також враховувати у складі витрат витрати, не враховані в минулих податкових періодах у зв'язку з допущенням помилок та виявлені у звітному податковому періоді в розрахунку податкового зобов'язання.

Таким чином, витрати для цілей визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток мають бути фактично здійснені і підтверджені належним чином складеними первинними документами, що відображають реальність господарської операції, яка є підставою для формування податкового обліку платника податків.

Список літератури

1. Податкова система: Навчальний посібник. Л.П. Сідельникова, Н.М. Костіна. - Київ: Ліра-К, 2013. - 579 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
3. Задорожний О. Податковий облік витрат підприємства, їх склад та порядок визнання // Вісник. – 2011. - №28.

Одержано 30.12.15

УДК 657.6

Ю.Ю. Пилипенко, магістр гр. ОА-14М *

Кіровоградський національний технічний університет

Внутрішній аудит розрахунків з покупцями й замовниками

У даній статті визначено актуальність існуючої дебіторської заборгованості для підприємств і підкреслено необхідність створення підприємством надійної системи внутрішнього контролю, одним з елементом якої є діяльність служби внутрішнього аудиту.

контроль, внутрішній аудит, розрахунки з покупцями й замовниками, дебіторська заборгованість

Падіння економіки України виявило низку гострих проблем, до яких належить і проблема неплатежів. Від її вирішення значною мірою залежить майбутнє вітчизняної економіки та рівень добробуту українського народу. Проблема неплатежів, витoki якої сягають 90-х років ХХ століття, нині стала однією з основних перешкод на шляху економічного зростання в Україні. Ускладнивши роботу значної частини вітчизняних підприємств, вона розповсюджується та охоплює усе більшу кількість секторів і галузей економіки країни, несе із собою збитки, втрату ліквідності, заморожування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Дебіторська заборгованість є одним з найбільших негативних явищ в економіці України. В даний час, коли дебіторська заборгованість підприємств один одному досягла величезних сум, проведення аудиту дебіторської заборгованості має особливу актуальність, оскільки це стимулює підприємство до більш ретельного і регулярного проведення інвентаризації дебіторської заборгованості, до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників.

Метою статті є дослідження сутності внутрішнього аудиту, його основних завдань та принципів побудови і здійснення.

Головне питання на сьогодні: чи зможе українська економіка активно прогресувати в 2016 році. Економічна ситуація країни та діяльність великих підприємств передбачає здійснення комплексу заходів щодо удосконалення їхньої діяльності для підтримки конкурентоспроможності на ринку та підвищення прибутковості [1].

Бутинець Т.А. пропонує проводити поділ контролю в залежності від його здійснення на двох рівнях:

1) контроль на макрорівні (національного контролю держави) – розглядає всю економічну систему як єдине ціле, це є вченням про загальний рівень національного контролю наявності та руху багатства, виробництва, зайнятості населення, безробіття, інфляції, цін, грошового обігу;

2) контроль на мікрорівні (внутрішній контроль) – при трактуванні даного питання автор висвітлює дві позиції, за якими це може бути контроль на рівні окремо взятого підприємства або на рівні конкретної галузі [2, с. 24].

На підприємствах має бути організований зовнішній та внутрішній аудит. Для забезпечення впевненості акціонерів у законності та ефективності діяльності правління

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Решетов В.О.

товариства та підтвердження фінансової звітності, яка використовується зацікавленими сторонами, проводиться зовнішній контроль, який традиційно здійснюється незалежним аудитором [3]. Згідно із законодавством України проведення зовнішнього аудиту з метою підтвердження повноти та правильності складання фінансових звітів є обов'язковим.

Зовнішній (незалежний) аудит має свої переваги, але одним з найбільш вагомих недоліків його, порівняно з внутрішнім, є менша обізнаність в особливостях бізнесу клієнта, як це зазначено в МСА 310 «Знання бізнесу». Внутрішній же аудит має чіткі переваги на більш короткострокову перспективу. Саме тому роль внутрішнього аудиту в нестабільних умовах зростає. При цьому сам внутрішній аудит потребує певної уніфікації, стандартизації, оскільки це в результаті підвищить якість самого внутрішнього аудиту та ефективність фінансово – господарської діяльності підприємства в цілому [4].

Таким чином, однією з умов покращення становища й успішної господарської діяльності підприємств та підтримки їх в конкурентоспроможному стані є здійснення внутрішнього аудиту, основним завданням якого є виявлення відхилень в діяльності підприємства та розробка рекомендацій щодо їх усунення. В результаті виконання даного завдання внутрішнього аудиту визначається ефективність його функціонування, яка залежить від рівня його організації та здійснення на підприємстві [1]. Тому, усе це вказує на актуальність створення на підприємствах підрозділу внутрішнього аудиту.

Усач Б.Ф. пропонує визначати внутрішній аудит як незалежну оцінку діяльності підприємства, визначення його платоспроможності та запобігання банкрутству. За внутрішній аудит відповідає саме підприємство або один з його відділів, тобто контрольний орган підприємства. Внутрішній контрольний орган здійснює аудиторські перевірки на самому підприємстві або в його підрозділах [5].

Під час проведення внутрішнього аудиту застосовуються різні методи дослідження, а саме: аналіз і синтез, індукція й дедукція, аналогія та моделювання, абстрагування й конкретизація, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз тощо; вибіркоче спостереження, суцільне спостереження, інвентаризація та ін. У внутрішньому аудиті також застосовують документальні способи перевірки, суцільне й несущільне (вибіркове) спостереження, групування недоліків, формальну й арифметичну перевірку документів, нормативну (юридичну) оцінку документально оформлених господарських операцій, логічну перевірку, зустрічну перевірку, балансовий метод, порівняння, оцінку законності й обґрунтованості господарських операцій за даними кореспонденції рахунків бухгалтерського фінансового обліку тощо. Оскільки дебіторська заборгованість ділиться на короткострокову та довгострокову, то в балансі вона відображається в першому й у другому розділах активу балансу [6].

Розрахунки з покупцями й замовниками – це окрема стаття балансу й, відповідно, окрема група господарських операцій, що являють собою набір елементів – генеральну сукупність. Відібраний елемент останньої є елементом вибірки, яким може бути рахунок покупців і замовників. Коли будуть перевірені всі елементи генеральної сукупності, можна вважати вірогідність об'єкта, що перевіряється, підтвердженою. Аудитор повинен визначити мінімально достатній розмір вибірки, який необхідний для його цілей. Як свідчить досвід, при визначенні вибірки аудитор має вирішити три питання:

- 1) який повинен бути ступінь припустимого ризику, щоб результати вибірки не призвели до неправильного висновку;
- 2) яким має бути розмір припустимих перекручувань (прийнятне перекручування);

3) яким може бути розмір сукупних перекручувань (очікуване перекручування) [7].

Далі аудитор визначає відповідний обсяг вибірки шляхом використання статистичних методів вибіркової перевірки або застосування нестатистичних методів, використовуючи професійне судження при розгляді впливу кожного фактора на обсяг вибірки. Під час визначення вибірки необхідно встановити відсоток відхилень. Дослідження показали, що відносини між надійним і припустимим ступенем відхилень вибірки має велике значення. Якщо припустимий ступінь відхилення прийняти за 5%, то це може забезпечити високий рівень надійності вибірки (до 90%) [8].

Аудиторам при визначенні обсягу вибірки потрібно враховувати такі фактори: ризик неефективності вибіркової перевірки; коефіцієнт припустимого відхилення; коефіцієнт очікуваного відхилення для даної сукупності; обсяг генеральної сукупності. Ризик неефективності вибіркової перевірки визначається як імовірність того, що висновок аудитора, який заснований на даній вибірці, не збігається з висновком, що зроблений у результаті перевірки сукупності в цілому. Чим більше відомо про генеральну сукупність (чим більша вибірка), тим меншою є ймовірність помилкового висновку. Більша вибірка зменшує ризик ухвалення помилкового рішення. Для внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками найбільш ефективним методом є метод випадкового відбору з генеральної сукупності [9, с. 11].

Для здійснення внутрішнього аудиту в першу чергу необхідно розробити програму перевірки розрахунків з покупцями й замовниками. Під час проведення внутрішнього аудиту можна виявити розбіжності за кількістю, якістю продукції, які відображені на рахунках підприємств і які пред'явлені покупцю. Окрім того, можна виявити розбіжності між документами, які ведуться на складі та в бухгалтерії. У такому разі треба скласти акт про розбіжність даних, надати оцінку таким розбіжностям, тобто класифікувати їх на нестачі, помилки, зловживання тощо. Аудитор повинен рекомендувати бухгалтерові повідомити про цей факт покупцю й надіслати йому такі виправлені документи: копії супровідних документів або відомості фактичної наявності продукції з даними, що зазначені в документах, виписаних покупцю: квитанції станції (пристані, порту) призначення про перевірку ваги вантажу (якщо вона проводилася); акт про виявлення нестачі продукції; інші документи, які свідчать про причини виникнення нестачі (аналіз продукції, комерційні акти тощо). У ході проведення внутрішнього аудиту необхідно також з'ясувати, чи немає випадків пред'явлення претензій покупцями, з якими є дебіторська заборгованість із терміном, по якій закінчився термін погашення. На підставі копій документів, які додані до позовних заяв, аудитор визначають, чи доказовими є пред'явлені претензії покупцями. Результати перевірки розрахунків з покупцями варто відображати в робочих документах, якими є акти, відомості, таблиці, довідки.

У роботі досліджено сутність внутрішнього аудиту та визначено, що дебіторська заборгованість є одним з видів активів практично в будь-якому підприємстві та займає приблизно до 30% у складі активів підприємства. Але дебіторська заборгованість є небажаним явищем, адже невідомо, буде вона погашена чи ні. Саме тому на підприємствах необхідно запровадити службу внутрішнього аудиту, основними завданнями якої має бути контроль за наявною дебіторською заборгованістю, визначення її величини, датами її погашення, усунення причин виявлення безнадійної дебіторської заборгованості.

Список літератури

1. Філозоф О.В. Організація процесу внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс]: / НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу: / www.nbuv.gov.ua.
2. Бутинець Т. А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики: монографія [Текст] / Т. А. Бутинець. - Житомир : ЖДТУ, 2011. - 772 с.
3. Діденко С.В. Організація зовнішнього і внутрішнього аудиту відповідно до принципів корпоративного управління [Електронний ресурс]: / НБУ ім. Вернадського. - Режим доступу: / www.nbuv.gov.ua.
4. Назарова К.О. Стандартизація внутрішнього аудиту та її правове забезпечення на підприємствах торгівлі [Електронний ресурс]: / НБУ ім. Вернадського. - Режим доступу: / www.nbuv.gov.ua.
5. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник / Б. В. Усач. – К. : Знання-Прес, 2001. – 253 с.
6. Павлова Г. Є. Фінансовий облік активів аграрних підприємств : навчальний посібник / Г. Є. Павлова, О. В. Чернецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 393 с.
7. Рудницький В. С. Внутрішній аудит : методологія, організація : монографія / В. С. Рудницький. – Тер- нопіль : Економічна думка, 2000. – 106 с.
8. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств : підручник / М. Д. Бі- лик. – К. : КНЕУ, 2003. – 628 с.
9. Бондарчук Н.В., Васільєва Л.М., Павлова Г.Є. Напрями вдосконалення внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. - Випуск 9. – Т.2. – С. 9-15.

Одержано 25.12.15

УДК 657.1

І.А. Шматина, магістр гр. ОА-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Організація обліку поточних зобов'язань підприємства

В статті висвітлено особливості первинного обліку поточних зобов'язань.
поточні зобов'язання, первинні документи, рахунок-фактура, податкова накладна, розрахунковий чек

У процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення поточних зобов'язань. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств, зокрема торгівельної галузі. Чіткі організація і методика обліку дають змогу забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу і контролю поточних зобов'язань, проведення якого сприяє ефективному формуванню, підготовці та прийняттю управлінських рішень, щодо діяльності підприємства та підтриманню їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Решетов В.О.

Мета статті - проаналізувати документи з обліку поточних зобов'язань.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності визначені П(С)БО 11 "Зобов'язання". Зобов'язання - це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють економічні вигоди. Поточні зобов'язання - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу [1].

Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, поточні зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, контролю за фактичним станом розрахунків [2]. Це уможлиблюється на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про заборгованість, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

Із звичайною комерційною діяльністю підприємств пов'язано виникнення поточної заборгованості за поставки товарів, робіт та послуг, необхідних для забезпечення нормального функціонування підприємства, виробництва продукції, надання їм послуг тощо[3].

Первинними документами з обліку виникнення поточних зобов'язань є акти приймання – передачі; акти прийнятих робіт; акти про приймання матеріалів; рахунки–фактури; податкові накладні; товарно–транспортні накладні та ін. Погашення зобов'язання пов'язано з вибуттям активів, а отже, зі зменшенням майбутніх економічних вигод у результаті вибуття ресурсів підприємства. Погашення поточних зобов'язань відображається видатковими касовими ордерами, виписками банків, чековими книжками (корінцями) та іншими документами [4].

Податкова накладна складається постачальником для розрахунку суми ПДВ, що є податковим зобов'язанням постачальника. Продавець товару (робіт, послуг), який зареєстрований як платник ПДВ, зобов'язаний надати покупцю податкову накладну, що дає право на одержання податкового кредиту. Платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну, складену в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи, зареєструвати її Єдиному реєстрі податкових накладних. У податковій накладній зазначаються в окремих рядках такі обов'язкові реквізити:

- а) порядковий номер податкової накладної;
- б) дата виписування податкової накладної;
- в) повна або скорочена назва, зазначена у статутних документах юридичної особи;
- г) податковий номер платника податку (продавця та покупця);
- г) місцезнаходження юридичної особи - продавця;
- д) повна або скорочена назва, зазначена у статутних документах юридичної особи;
- е) опис (номенклатура) товарів/послуг та їх кількість, обсяг;
- є) ціна постачання без урахування податку;
- ж) ставка податку та відповідна сума податку в цифровому значенні;
- з) загальна сума коштів, що підлягають сплаті з урахуванням податку;
- и) вид цивільно-правового договору;
- і) код товару згідно з УКТ ЗЕД (для підакцизних товарів та ввезених на Україну), [5].

Перерахування податків та обов'язкових платежів здійснюється на підставі платіжних доручень. Платіжне доручення - це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача. Схема застосування цього платіжного інструменту найбільш поширена в Україні. Застосовуються платіжні доручення в розрахунках за товарними і нетоварними платежами: за фактично відвантажену (продану) продукцію, надані послуги тощо; у порядку попередньої оплати, якщо це обумовлено в договорі; для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств; при перерахуванні підприємствами сум, які належать фізичним особам; для сплати податків і зборів / страхових внесків до бюджетів та державних фондів; в інших випадках, відповідно до укладених договорів та законодавства України.

Крім того, про сплату податків можуть свідчити виписки банку. Основним документом з розрахунковим взаєминам з постачальниками є рахунок-фактура. Його виписує постачальник на відпуск (відвантаження) товарно-матеріальні цінності [6]. У документі заповнюються такі реквізити: постачальник і його адреса, номер розрахункового рахунку в банку за його місцезнаходженням, дата та ін У ньому вказується назва відвантажених цінностей за їх видами, одиницю виміру, кількість, ціну і суму, а також суму, на яку відпущено усього товарів.

У документі роблять посилання на договір, згідно з яким відпущені матеріальні цінності, вказують номери квитанцій і накладних на відпуск (відвантаження) матеріальних цінностей [3].

Всі розрахунки з заготівельними організаціями будуються на підставі укладених з ними договорів – контрактів, де вказані терміни та умови поставки продукції, порядок оплати і т. д. Використання показників книги продажів з метою підтвердження правильності нарахування до бюджету не представляється можливим без додаткового контролю: повноти відображення рахунків- фактур у книзі продажів; обґрунтованості не включення рахунків-фактур в книгу продажу даного звітного періоду [7].

В свою чергу, перерахування коштів на розрахунковий рахунок постачальника здійснюється за допомогою платіжного доручення. Підтвердженням здійснення оплати постачальнику є виписка банку за розрахунковим рахунком підприємства. Виписка банку містить таку інформацію: назва документа; період складання; вихідний залишок; номер документа, по якому сплачено чи отримано кошти [2].

Одним з первинних документів, що відображають сплату поточних зобов'язань є розрахунковий чек. Розрахунковий чек – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку (банку- емітенту), який веде його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів [6].

Чеки з чекової книжки, в яких вказується: найменування постачальника, дата і місце заповнення чека, сума, виписуються в момент здійснення платежу і видаються чекодавцем за отримані ним товари та надані послуги. Постачальник відвантажує покупцеві товар одразу або після зарахування коштів на рахунок. Виписуючи чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець виписаного чека і виводить новий залишок ліміту [8].

Чеки підписують особи, які мають право підписувати розрахункові документи, проставляється на чеку відбиток печатки чекодавця. Якщо чек підписує службова особа чекодавця за дорученням керівника підприємства, то право підпису чеків обумовлюється в цьому дорученні.

Після того як документи з обліку зобов'язань складено на місцях або прийнято від сторонніх організацій, вони потрапляють до бухгалтерії у порядку й строки,

встановлені керівником підприємства. Документи, що надійшли до бухгалтерії, підлягають арифметичній перевірці, формальній, юридичній і за суттю, тобто з погляду законності й доцільності господарської операції [7]. При цьому забороняється приймати до виконання та оформлення первинні документи за операціями, які суперечать законодавству і встановленому порядку приймання, зберігання та використання активів і зобов'язань. Такі документи передаються безпосередньо головному бухгалтеру для прийняття відповідних рішень.

Первинні документи можуть бути прийняті до обліку в тому разі, якщо вони складені за формою та підписані особою, на це уповноваженою. Прийняті документи підлягають перевірці перед рознесенням їхніх даних на рахунки бухгалтерського обліку [3].

Докладно розглянувши сутність поточних зобов'язань та документи з їх первинного обліку можна сказати, що оскільки, раціональна організація контролю за станом розрахунків за зобов'язаннями підприємства сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконання зобов'язань по поставках продукції в заданому асортименті і якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни потрібно значну увагу приділити первинним документам, правильності їх оформлення. Правильне відображення поточних зобов'язань у фінансовій звітності дозволяє надати користувачеві повну, правдиву та неупереджену інформацію про результати діяльності підприємства для прийняття користувачами рішень, тож з метою кращого ознайомлення із справами при аналізі поточних зобов'язань потрібно також приділити увагу зведеним документам, що допоможе дати чіткіший і глибший висновок про поточні зобов'язання підприємства.

Список літератури

1. Сук Л.К. Фінансовий облік: Навч. посіб. / Л.К. Сук, П.Л. Сук. — 3-тє вид., переробл. і доповн. — К.: Знання, 2016. — 663 с.
2. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : Підручник. — К.: А.С.К., 2010. — 784 с.
3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Подання поточних активів і поточних зобов'язань». - К., 2010
4. Батрак М.В., Мельниченко І.В. Первинне відображення поточних зобов'язань / М. В. Батрак, І.В. Мельниченко // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2013. - Вип. 10(3). - С. 35-40.
5. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України . - 2011. - № 13-14. - № 15-16, № 17. - С.112.
6. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України 31.01.2000 за № 20.
7. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. Навч.посібник. — К.: А.С.К., 2011. — 848 с.
8. Магістерська програма "Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу" [Текст] : навч.– метод. комплекс / М–во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад "Київський нац. екон. ун–т ім. В. Гетьмана" ; [кер. авт. кол. А. М. Поддєрьогін ; уклад. Н. Д. Бабяк, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Р. І. Заворотній та ін.]. — К. : КНЕУ, 2008. — 536 с.

Одержано 05.01.2016 р.

УДК 621.9

О.О. Каретін, магістр гр. МБ(МВ)-14МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження впливу варіативного розміщення стола кругової подачі на жорсткість блоку з базовою структурною компоновкою $OXYZC_h$

Досліджено жорсткості чотирьох варіантів компоновок силових блоків з базовою структурною компоновкою $OXYZC_h$, синтезованих на базі єдиного комплексу силових вузлів та несучих елементів агрегатно-модульної системи, шляхом розрахунку приведеного кута відхилення осі шпинделя по відношенню до заданого положення оброблюваної заготовки. Визначено, що найкращі характеристики жорсткості спостерігаються у компоновки зі структурною формулою $OBXYZC_h$.

жорсткість, структурна компоновка, силовий вузол, агрегатно-модульна система, приведений кут відхилення

Безперервний ріст числа типів верстатів свідчить про малу пристосованість існуючих моделей верстатів до умов розвитку виробництва. Виробники і споживачі верстатів у рівній мірі страждають як від занадто швидкого, так і від повільного розвитку верстатів. Повільний розвиток верстатів стримує підвищення продуктивності у виробника, а занадто швидкий – різко підвищує вартість верстатів та експлуатаційні витрати.

Основні параметри якості верстатів закладають на стадії проектування. Отже, створення методів підвищення технічних параметрів верстатів, степені їх автоматизації при підвищенні їх якості і скорочення термінів проектування і відладки є, наряду з задачами організації виробництва і експлуатації, однією з самих актуальних проблем верстатобудування.

Використання уніфікованих вузлів при створенні багатокординатних силових блоків висуває на перший план багатоваріантну компоновочну задачу. Різне сполучення складових в межах одного комплексу агрегатно-модульного обладнання дозволить на виході мати набір однотипних за вирішуваними технологічними завданнями блоків. Важливим чинником у даному питанні постає якість кожного з таких складових багатоваріантної задачі.

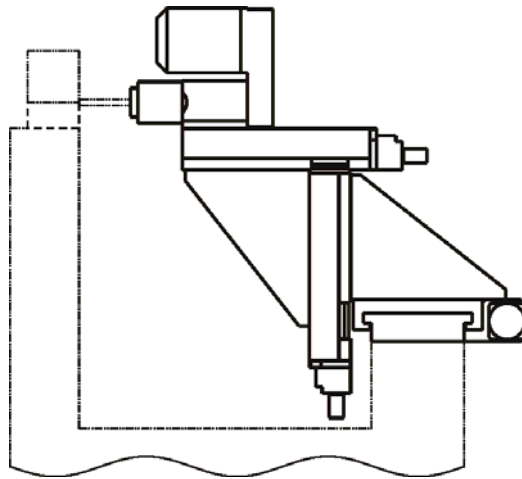
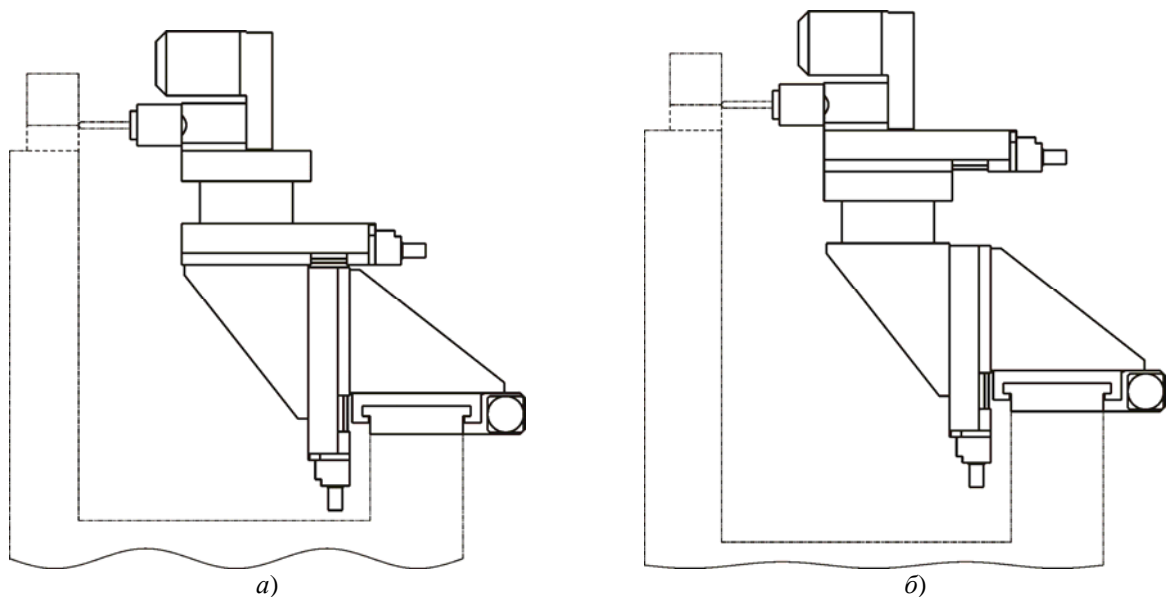
Визначення впливу варіативного розміщення стола кругової подачі на жорсткість блоків, побудованих на основі заданої базової компоновки, синтезованих з єдиного комплексу силових вузлів та несучих елементів агрегатно-модульної системи, для забезпечення максимальної величини жорсткості становить науковий інтерес та практичну цінність.

У якості заданої виступає компоновка зі структурною формулою $OXYZC_h$ (рис. 1). Конструкція базисного елемента є довільною. Приймаємо, що будь-яка з компоновок силового вузла повинна забезпечувати чотирьохкоординатну обробку, тобто окрім рухів подачі по трьом взаємоперпендикулярним координатам X , Y , Z повинне виконуватися обертання навколо однієї з них. Обертання навколо осі Z з

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Гречка А.І.

технологічної точки зору надає найменші можливості у порівнянні з двома іншими осями. Зважаючи на положення шпинделя та розташування силових столів прямолінійного руху, що зв'язуються між собою переважно по горизонтальним стикам, приймаємо розташування осі обертання силового столу вертикальним. Відтак, у компоновках він буде позначатися літерою *B*. Силкові вузли будемо розглядати тільки однокомпонентні, тобто такі, в яких рух подачі буде надаватися або силовому вузлу, що несе інструмент, або тому, що несе оброблювану заготовку. Обираємо перший варіант, тобто рух подачі надаватиметься інструменту, заготовка буде нерухомою. Розташування осі *X* завжди горизонтальне. В такому випадку можливі чотири компоновки багатокординатного силового модуля: $OXYZC_h$, $OXYBZC_h$, $OXBYZC_h$, $OBXYZC_h$, що зображені на рис. 2. В представлених компоновках прийнято, що основна площина напрямних силового столу, що забезпечує подачу вздовж осі *X*, розташовується завжди горизонтально. Іншою вимогою до синтезу компоновок було забезпечення мінімальних габаритних розмірів та вильотів відносно напрямних силових столів.

Рисунок 1 – Схематичний вигляд базової компоновки $OXYZC_h$

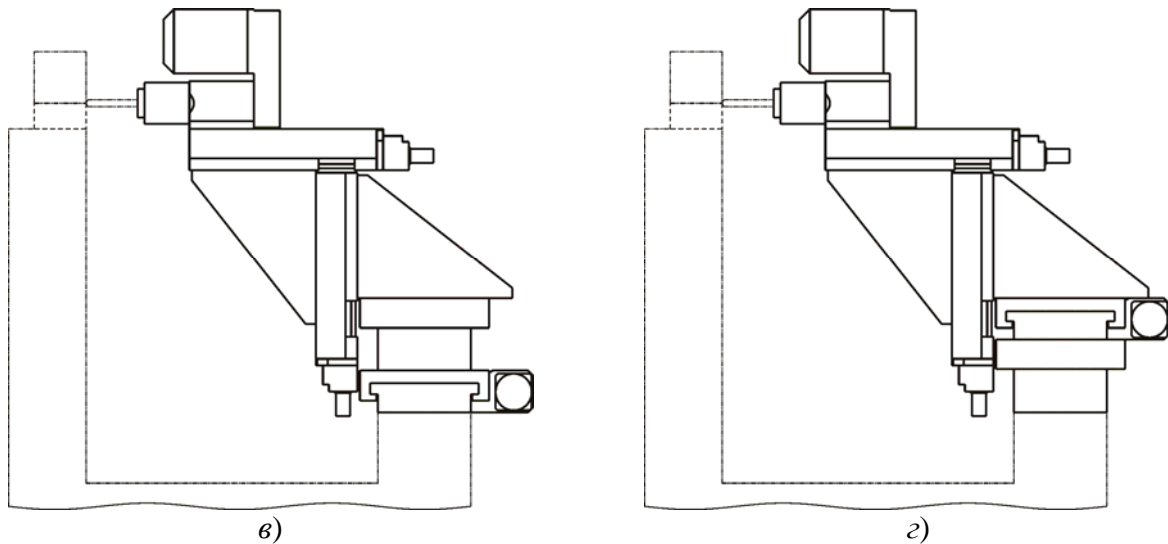

Рисунок 2 – Схематичний вигляд компоновок $OXYZC_h$ (а), $OXYBZC_h$ (б), $OXBYZC_h$ (в) і $OBXYZC_h$ (з)

Розрахунок точності компоновки модуля у даній роботі зводиться до знаходження приведенного кута повороту осі шпинделя у просторі із-за деформації вузлів при їх переміщенні під дією сил ваги і сил різання. Деформації визначаються у точках робочого простору, розміри якого визначаються величиною максимальних переміщень рухомих частин силових вузлів. У даному випадку робочий простір представляє собою куб із ребром 200 мм. Обертання силового столу обертового руху виконується виключно для позиціонування.

В математичну модель вводимо певні спрощення. По-перше, власними деформаціями деталей силових вузлів і несучих елементів нехтуємо як надмалими у порівнянні з переміщеннями у напрямних, контакт в яких розглядаємо як незатягнутий стик. По-друге, деформації стиків деталей різних силових вузлів між собою та несучих елементів з деталями силових столів не розраховуємо за аналогічної причини. По-третє, приймаємо, що контактні деформації в напрямних відбуваються в поверхневих шарах контактуючих тіл за прямопропорційним законом між контактними тисками і деформаціями.

Розрахунок деформацій в стикі напрямних силового столу прямолінійного руху здійснюємо в трьох різних площинах: в поперечній, в повздовжній для основних граней та притискних планок, в повздовжній для бічних граней. Кути повороту визначаються для кожного стикі і потім додаються з відповідними знаками.

Вважаємо жорсткості силового вузла приводу головного руху, затискного пристосування з оброблюваною заготовкою та базового елемента багатокординатного вузла однаковими для всіх компоновок модулів, тому їх до порівняння не включаємо. Для проведення розрахунків кутів відхилень розробляємо схеми їх навантаження. У даних схемах силове навантаження, що діє на вузол з боку процесу обробки, імітуємо почерговим прикладенням чотирьох наступних сил: горизонтально розташована сила вздовж додатного напрямку осі Z (назустріч інструменту); горизонтально розташована сила вздовж додатного напрямку осі X перпендикулярно осі інструменту; вертикально розташована сила вздовж додатного напрямку осі Y перпендикулярно осі інструменту; вертикально розташована сила вздовж від'ємного напрямку осі Y перпендикулярно осі інструменту. Для врахування ваги компонентів силових вузлів та координат центру мас було розроблено наближені 3D-моделі таких компонентів та визначено їх масо-центровочні характеристики. На схемі навантаження вага компонентів силових столів прикладена у відповідних точках.

Обертання платформи силового столу кругової подачі приймаємо в межах $\pm 45^\circ$ від вказаного на схемах навантаження положення. Розташування осей у даному силовому столі приймаємо аналогічним до розташування осей силового столу подачі вздовж осі Z . Проводимо розрахунки кутів відхилень платформ всіх чотирьох силових столів, що входять до складу кожної компоновки багатокординатного силового модуля, відносно кожної осі окремо, і на їх основі розраховуємо сумарний кут відхилення шпинделя відносно даної осі. Геометричним додаванням трьох сумарних кутів відносно кожної осі знаходимо приведений кут відхилення шпинделя для даної компоновки багатокординатного силового модуля.

Результати досліджень залежності приведенного кута відхилення осі шпинделя від переміщень складових силових столів багатокординатного силового модуля для кожної його компоновки при чотирьох напрямках прикладення сили технологічного опору наведемо у вигляді зведеної таблиці (див. табл. 1) наступних показників, що розраховані у результаті теоретичних обчислень: максимальне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компоновок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору $\varphi_{\max}$; мінімальне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компоновок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору $\varphi_{\min}$; діапазон зміни значень приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компоновок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_{Δ} ; середнє арифметичне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компоновок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_s .

Таблиця 1 – Значення параметрів приведенного кута відхилення шпинделя (10^{-5})

Компоновка	Напрямок сили	$\varphi_{\max}$	$\varphi_{\min}$	φ_{Δ}	φ_s
OXYZC _h	1-й	54,98	11,59	43,39	36,17
	2-й	42,28	18,40	23,88	28,90
	3-й	67,83	48,84	18,99	58,01
	4-й	108,21	74,56	33,65	92,15
OXYBZC _h	1-й	52,01	13,09	38,93	32,52
	2-й	45,09	23,93	21,16	32,22
	3-й	66,61	44,98	21,63	53,94
	4-й	105,51	72,10	33,41	90,48
OXBYZC _h	1-й	20,11	7,73	12,38	13,75
	2-й	28,11	21,25	6,86	23,49
	3-й	60,76	45,27	15,49	53,24
	4-й	103,92	82,53	21,39	93,60
OBXYZC _h	1-й	16,14	2,06	14,08	9,72
	2-й	26,64	20,90	5,74	23,63
	3-й	60,60	48,70	11,90	55,06
	4-й	103,36	82,75	20,61	93,80

З таблиці 1 видно, що найкращі характеристики жорсткості спостерігаються у компоновки зі структурною формулою *OBXYZC_h*, якщо порівнювати максимальні кути відхилення. Дане компоновочне рішення виявилось найкращим для всіх прийнятих напрямків прикладення технологічної сили. Це пояснюється наступним.

Відомо, що жорсткість силового стола обертового руху менша, ніж у стола прямолінійного руху. Таким чином, стіл *B* у аналізованих компоновках являється

слабкою ланкою. Проведені розрахунки свідчать, що чим ближче даний стіл у структурній формулі компоновки розміщується до базового елемента, тим його жорсткість вища. Відповідно, маса, що притискає рухомий елемент найслабшої ланки компоновки до напрямних, зростає. Відтак перекидаючі моменти спричиняють менші наслідки. Зазначимо, що найбільш несприятливим напрямком прикладення технологічної сили виявилось її направлення вздовж осі X , найменш несприятливим – вздовж осі Z .

Загалом обране варіативне розміщення стола обертового руху у заданій базовій компоновці спричиняє незначний вплив на жорсткість у випадку найменш сприятливого направлення технологічної сили – зростання жорсткості становить 5 відсотків. Однак при сприятливому направленні даної сили зростання розглядаємої характеристики більш помітне – у 3,4 рази.

Результати даного дослідження можна також екстраполювати і на конструкції звичайних верстатів, компоновочні рішення яких відповідають показаним у роботі структурним формулам.

Список літератури

1. Врагов Ю.Д. Анализ компоновок металлорежущих станков: основы компонетики / Ю.Д. Врагов. – М.: Машиностроение, 1978. – 208 с.
2. Агрегатно-модульне технологічне обладнання / Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Кириченко А.М. та ін. / Під ред. Ю.М. Кузнецова. Навч. посібник для ВНЗ у 3-х част. – Кіровоград, 2003.
3. Левина З.М. Контактная жесткость машин / З.М. Левина, Д.Н. Решетов. – М.: Машиностроение, 1971. – 264 с.

Одержано 25.12.15

УДК 621.7

О.І. Торчілов, магістр гр. МБ(МВ)-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Моделювання деформувального протягування чавунів з урахуванням особливостей об'ємного напруженого стану у хвилі позаконтактної деформації

Розроблено математичну модель деформувального протягування чавунів з урахуванням особливостей об'ємного напруженого стану у хвилі позаконтактної деформації та проведено теоретичні дослідження зони пружного відтиснення матеріалу обробленої деталі у даній хвилі. Показано, що довжина ділянки відтиснення залишається незмінною при зростанні тиску на поверхні отвору і залежить тільки від жорсткості втулки.

деформувальне протягування, хвиля позаконтактної деформації, зона пружного відтиснення, жорсткість втулки

---

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Гречка А.І.

Деформувальне протягування отворів у деталях з чавунів є порівняно новим методом обробки. Останнім часом з'являються нові схеми інструментів для здійснення даного процесу, однак їх впровадження гальмується відсутністю простих методів, які б описували поведінку матеріалу деталі в зоні позаконтактної деформації. Наявні в літературних джерелах рекомендації стосовно конструювання інструментів, які виконують описаний технологічний процес, відносяться в основному до сталей та їм подібних матеріалів, властивості яких суттєво відрізняються від малопластичних матеріалів, якими є чавуни.

Процеси у зоні контакту деформувального елемента протяжки та оброблюваної втулки відрізняються від явищ, що відбуваються у зоні поза даним контактом. На даний час запропоновано деякі конструкції комбінованих деформувально-різальних протяжок, для ефективної роботи яких важливо знати параметри ділянки пружного відтиснення матеріалу. Існуючі методи використовують громіздкий апарат методу кінцевих елементів, який, попри свою точність, є ресурсоємним навіть за нинішнього розвитку обчислювальної техніки. Тому розробка простого методу розрахунку параметрів хвилі позаконтактної деформації чавунних втулок з урахуванням особливостей об'ємного напруженого стану становить науковий інтерес та практичну цінність.

Теоретичні дослідження будемо проводити шляхом математичного моделювання процесу деформувального протягування деталей типу втулок, виготовлених із чавунів різних видів. Вважається, що чавуни являються малодеформувальними матеріалами, що займають проміжне становище між пружними та крихкими матеріалами. Їхнє деформування являється крихким, проте при створенні певних умов та в певних межах, завдячуючи особливостям внутрішньої структури матеріалу, вони ведуть себе як пружні. Особливо це стосується високоміцних чавунів, поведінка яких під час поверхневого деформування подібна до сталей.

Деформувальне протягування в першу чергу проводиться з метою отримання необхідних розмірів отвору, що перевищують початковий, та заданої якості поверхні. Для збільшення розмірів отвору необхідно, щоб матеріал зазнав пластичних деформацій. В зоні контактних деформацій створюються умови, наближенні до всестороннього об'ємного стиснення. В таких умовах малопластичні матеріали можуть змінювати форму й об'єм. В чавунах провідну роль у цьому процесі відіграє взаємодія між металевою основою та графітними включеннями. Отже, поверхнева пластична деформація чавунів – це складний процес, що описується і вирішується на стику контактних задач теорії пружності та предмету матеріалознавства.

Основною метою даної роботи є розгляд процесів пружних деформацій чавунів під час їх деформувального протягування. Наприклад, в режимі пружних деформацій працюють калібрувальні деформувальні елементи протяжок. Пружні деформації також призводять до усадки отвору в зоні постпластичної ділянки роботи елемента. Насамперед домовимося, що у даній роботі буде розглядатися робота лише одного деформувального елемента протяжки. Втім, роботу інструмента в цілому можна вивчати, поєднуючи процеси на його окремих складових.

Визначаємо величину деформації, що відповідає межі напруження пружності. Для цього використовуємо формулу:

$$w = \frac{dp}{8Ek(1+k)} (1 - \mu + (1 + \mu)(1 + 2k)^2), \quad (1)$$

де d – діаметр отвору оброблюваної втулки №;

p – тиск, що відповідає межі напруження пружності [Н/мм²];

E – модуль пружності [Н/мм²];

μ – коефіцієнт Пуассона;

k – коефіцієнт товщини втулки, дорівнює відношенню товщини стінки втулки h до діаметра отвору d .

Для матеріалів, що не слідуєть закону Гука, зокрема сірого чавуну, межа напруження пружності умовна. Однак вона дозволяє оцінити пружне відтиснення матеріалу після припинення дії тиску.

Зауважимо, що точний розв'язок задачі потребує врахування дії осьового стискання втулки. Сила стискання визначається різницею між силою протягування і силою тертя між деформувальним елементом і стінкою отвору та безпосередньо визначає тиск p . Однак, враховуючи недостатність висвітлення цього питання у літературі, враховуючи величини кута заборного конуса, та той момент, що на ділянці втулки після деформувального елемента осьові напруження відсутні, оскільки задній торець втулки нічим не стримується, в даній роботі вплив осьових стискальних напружень не враховується.

Авторами попередніх досліджень у даній темі також запропонована формула для визначення пружного відновлення діаметрів отворів у деталях з такого малопластичного матеріалу, як чавун:

$$w_d = \frac{d \cdot \sigma_i}{\sqrt{3} \cdot E} [K_1^2 \cdot (1 - \mu) + (1 + \mu)], \quad (2)$$

де σ_i – напруження, що визначається по кривій текучості, яка отримана при стисненні зразка з чавуну, і відповідає сумарній деформації втулки e_{cp} по середньому діаметру; $K_1 = d/D$;

$$e_{cp} = \frac{d + h}{d_0 + h_0} - 1. \quad (3)$$

Дану залежність можна використати, щоб пов'язати теоретичну частину даної роботи з експериментальними даними. Недоліком її застосування є те, що сумарна деформація вимірюється після проходження процесу пружного відтискання, і це можливо зробити тільки експериментальним шляхом. Теоретично можна розрахувати лише сумарну деформацію лише в зоні максимальної деформації втулки, при цьому виникає складність з точною оцінкою складової від осьового стискання від сили протягування.

Розглянемо схему роботи деформувального елемента протяжки, зображену на рис. 1.

Деформувальний елемент протяжки з кутом робочого конуса γ діє на стінку отвору втулки з параметрами d , D , h . При цьому втулка зазнає деформацій. Для того, щоб розмір отвору втулки змінився, необхідно, щоб деформації досягли величини пластичних. Після припинення дії деформувального елемента на втулку на ділянці після елемента з'являється пружне відтиснення zdeформованого матеріалу, яке продовжуватиметься на довжині t .

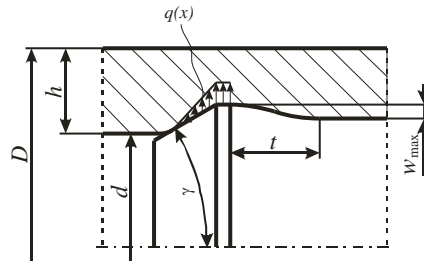

Рисунок 1 – Схема роботи деформувального елемента

Звернемо увагу на те, що така характеристика жорсткості, як момент інерції поперечного перерізу, при розгляді згину стінок втулки не може бути розрахованою аналогічно випадку розтягу-стиску при дії тиску на зовнішні-внутрішні поверхні втулки. Вище було показано, що нейтральний шар матеріалу втулки при розгляді виключно деформацій згинання розташовується на зовнішній поверхні втулки. Тому розрахунок моменту інерції поперечного перерізу втулки для даного випадку проводимо, «розпрямивши» стінки втулки до плоского стану її зовнішньої стінки, розірвавши круг поперечного перерізу по одній з площин, що проходить через вісь втулки, тобто для еквівалентного перерізу у вигляді трапеції, як показано на рис. 2.

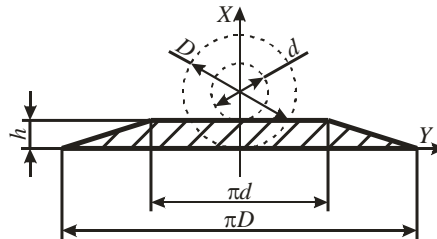

Рисунок 2 – Схема визначення моменту інерції еквівалентного перерізу втулки

Враховуючи відому з літератури формулу моменту інерції поперечного перерізу трапеції відносно осі, що проходить через центр ваги фігури паралельно основним граням, та зміну даного параметру при паралельному переносі осей, знаходимо шукану формулу відповідно до нашого випадку:

$$J_Y = \frac{\pi k^3 d^4 (11 + 18k + 6k^2)}{36(1 + k)}. \quad (4)$$

Якщо звернутися до картини, представленої на рис. 1, то зону деформації під час протягування можна розбити на дві частини: безпосередньо деформації матеріалу та пружного відтиснення. Остання відбувається, як показано вище, з величини $w_{\max}$ на ділянці довжиною t . Довжина цієї ділянки невідома. Невідомими також являються внутрішні силові фактори, які виникають на межі двох частин зони деформації (або на початку ділянки пружного відтиснення).

Для вияснення можливого виду цих силових факторів проаналізуємо відомі величини параметрів лінії деформації. Розвернуто в еквівалентну трапецію втулку на ділянці t розглядаємо як балку, що зазнає згину. На початку ділянки згину присутній прогин величиною $w_{\max}$, при цьому кут Θ повороту поперечного перерізу у даній точці рівний нулю. В кінці ділянки t і прогин, і кут повороту перерізу також дорівнюють нулю. Необхідно також визначитися з умовами закріплення балки, оскільки частину втулки, що контактує з деформувальним елементом протяжки відкинута. З опору матеріалів відомо, що умовам, при яких прогин і кут повороту рівні нулю, відповідає

защемлення балки. Отже, будемо вважати балку довжиною t защемленою на одному кінці. На іншому необхідно підібрати такі величини згинального моменту M і сили P , при яких кут повороту Θ поперечного перерізу дорівнює нулю, а прогин рівний $w_{\max}$. Дану задачу графічно показано на рис. 3.

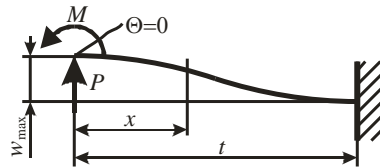

Рисунок 3 – Схема задачі про згин балки моментом і силою

Знаходимо рівняння для розрахунку прогинів $w(x)$ і кутів повороту поперечного перерізу $\Theta(x)$ балки:

$$\Theta(x) = \frac{M(t-x)}{EJ_y} - \frac{P(t^2-x^2)}{2EJ_y}; \quad (5)$$

$$w(x) = \frac{P}{6EJ_y}(x^3 - 3t^2x + 2t^3) - \frac{M}{2EJ_y}(x^2 - 2tx + t^2). \quad (6)$$

За висунутою умовою на вільному кінці балки при одночасній дії сили P і моменту M кут повороту $\Theta = 0$. З формули (5) маємо $M = Pt/2$. Підставимо дану тотожність у рівняння (6), одночасно зважаючи на те, що для вільного кінця балки прогин рівний $w_{\max}$. Маємо:

$$\frac{Pt^3}{12EJ_y} = w_{\max}. \quad (7)$$

Таким чином, ми отримали співвідношення між силою P , довжиною ділянки t і прогином $w_{\max}$. Очевидно, що момент пов'язаний з двома останніми параметрами наступною залежністю:

$$\frac{Mt^2}{6EJ_y} = w_{\max}. \quad (8)$$

Маємо статично невизначувану задачу. З фізичної точки зору зростання сили P однозначно призводитиме до зростання прогину $w_{\max}$. Однак чи буде дане зростання компенсуватися збільшенням ділянки прогину t – невідомо.

При розгляді деформації згином балок на пружній основі дану задачу розділяють на дві частини, в першій з яких розглядається деформація балки за відсутності впливу зовнішніх сил, якщо відомі початкові умови на одному з кінців балки. Для вирішення нашої задачі скористаємося рівнянням прогинів такої балки, підставивши у нього знайдені залежності M та P як початкові параметри. Маємо:

$$w(x) = w_{\max} Y_1\left(\frac{x}{L}\right) + \frac{6L^2 w_{\max}}{t^2} Y_3\left(\frac{x}{L}\right) - \frac{12L^3 w_{\max}}{t^3} Y_4\left(\frac{x}{L}\right), \quad (9)$$

де Y_i – функції Кривола, x – поточна координата.

У формулі (9) величина L – це характеристика жорсткості балки: $L = \sqrt[4]{\frac{4EJ_Y}{\alpha}}$, α – коефіцієнт пропорційності реакції пружної основи на прогин балки, $\alpha = \frac{8\pi Ek(1+k)}{(1-\mu + (1+\mu)(1+2k)^2)}$. Рівняння (9) не має аналітичного розв'язку.

Приведемо залежності довжини ділянки відтиснення від величини пружного відтиснення (тиску на поверхні отвору), коефіцієнта товщини стінки втулки, величини діаметра отвору втулки (рис. 4).

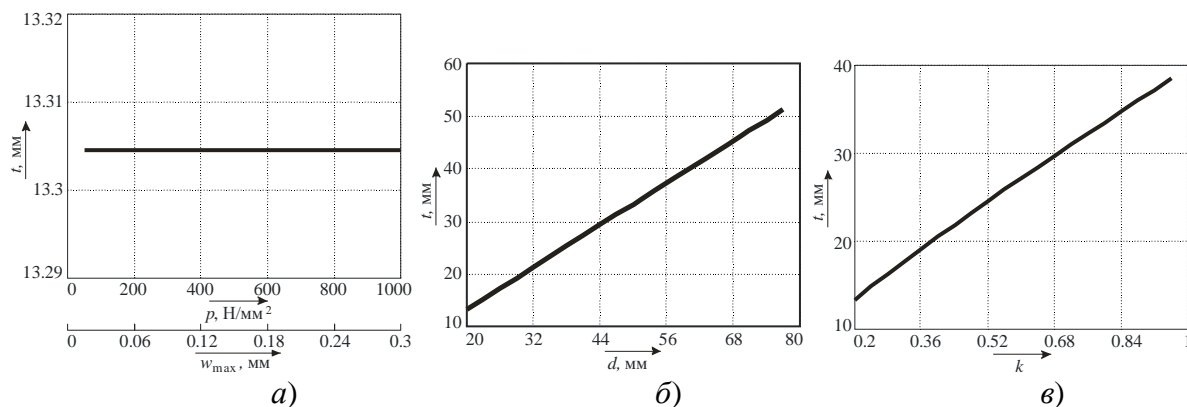

Рисунок 4 – Залежність довжини ділянки відтиснення від величини пружного відтиснення (а), діаметра отвору втулки (б), коефіцієнта товщини стінки втулки (в)

На рисунку 4, а довжина ділянки відтиснення залишається незмінною. Таким чином, дана величина залежить тільки від жорсткості втулки. Однак остаточний висновок щодо цього факту можна зробити тільки після проведення відповідних експериментальних досліджень. Вагомий вплив на довжину ділянки відтиснення таких параметрів, як діаметр отвору втулки (рис. 4, б) та коефіцієнт товщини стінки втулки (рис. 4, в) пояснюється зростанням жорсткості поперечного перетину втулки.

Представлена математична модель описує ділянку втулки, на якій відбувається процес пружного відтиснення матеріалу. При цьому причини, які слугують виникненню деформації, не розглядаються, замінюючи вплив відкинутої частини внутрішніми згинальним моментом та поперечною силою.

Отримані результати можуть бути корисними для прогнозування діаметра обробленого отвору після роботи одного деформувального елемента та ступінь його впливу на роботу наступного, а також при проектуванні деформувально-різальних протяжок, у яких використовуються зворотній хід інструмента як робочий, для усунення затирання різальних зубців при прямому ході.

Список літератури

1. Розенберг А.М., Розенберг О.А. Механика пластического деформирования в процессах резания и деформирующего протягивания. – Киев: Наук. думка, 1990. – 320 с.
2. Єрьомін П.М. Розширення технологічних можливостей комбінованого протягування отворів у деталях із малопластичних металів / П.М. Єрьомін, О.В. Чернявський, А.І. Гречка // Вісник СумДУ. Серія «Технічні науки», СумДУ – 2010. – Вип. 4. – С. 52-54.
3. Немировский Я.Б. Особенности расчета усадки отверстий при деформирующем протягивании деталей из чугуна / Я.Б. Немировский, А.В. Чернявский, П.Н. Еремин // Високі технології в машинобудуванні. – 2014. – № 1. – С. 109-121.

Одержано 25.12.15

УДК 395.6

І. В. Дорофієва, ст. гр. ФК-14-МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти в Україні

Розглянуто роль та значення вищих навчальних закладів у забезпеченні розвитку суспільства. Проведено аналіз фінансування їх діяльності та визначені основні напрямки удосконалення фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

вища освіта, фінансове забезпечення, бюджетне фінансування, вищі навчальні заклади, фінансові ресурси, науково-виробничий комплекс

В сучасних умовах ефективний розвиток суспільства може бути забезпечений лише при наявності високого інтелектуального потенціалу нації. Ключове місце у його відтворенні займає система вищої освіти. Основним складовим елементом даної системи є вищі навчальні заклади, які вирішують важливі питання щодо професійної підготовки фахівців, забезпечення інтелектуального, морального, економічного розвитку суспільства і особистості. Успішне виконання завдань закладами вищої освіти неможливе без достатнього рівня фінансового забезпечення їх діяльності.

В Україні дослідженням теоретичних та практичних аспектів даної проблеми займалися наступні автори: Боголіб Т. М., Богач Ю., Волкова Н. Ф., Данилишин Б., Ішук Л. І., Плахотнікова Л. О., Колісніченко Н. Високо оцінюючи вклад вітчизняних авторів у вирішення питань фінансування діяльності вищих навчальних закладів, слід звернути увагу на об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і проблемних питань форм фінансового забезпечення закладів вищої освіти з урахуванням різних джерел формування фінансових ресурсів.

Метою дослідження є аналіз стану фінансового забезпечення та фінансових ресурсів системи вищої освіти в Україні, розробка пропозицій щодо їх оптимізації та обґрунтування можливих напрямків удосконалення на сучасному етапі.

Необхідною умовою ефективного функціонування закладів вищої освіти є порядок і умови формування їх фінансових ресурсів. Слід звернути увагу на те, що джерела фінансування закладів вищої освіти залежать, насамперед, від форми власності вищого навчального закладу. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» фінансування вищих навчальних закладів державної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, фінансування вищих навчальних закладів, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим, та вищих навчальних закладів комунальної форми власності відбувається за рахунок коштів відповідних бюджетів, а фінансове забезпечення вищих навчальних закладів приватної форми власності здійснюється їх власником. Окрім того, для фінансування вищих навчальних закладів можуть залучатися додаткові джерела фінансування, не заборонені законодавством, зокрема: плата за надання освітніх послуг, надходження від науково-дослідної діяльності вищого навчального закладу, орендна плата та інші. Отримані кошти спрямовуються на здійснення статутної діяльності вищого навчального закладу у порядку і на умовах, визначених законодавством та його статутом [8].

Виходячи з вищенаведеного, можна запропонувати згрупувати фінансові ресурси закладів вищої освіти наступним чином (рис. 1).

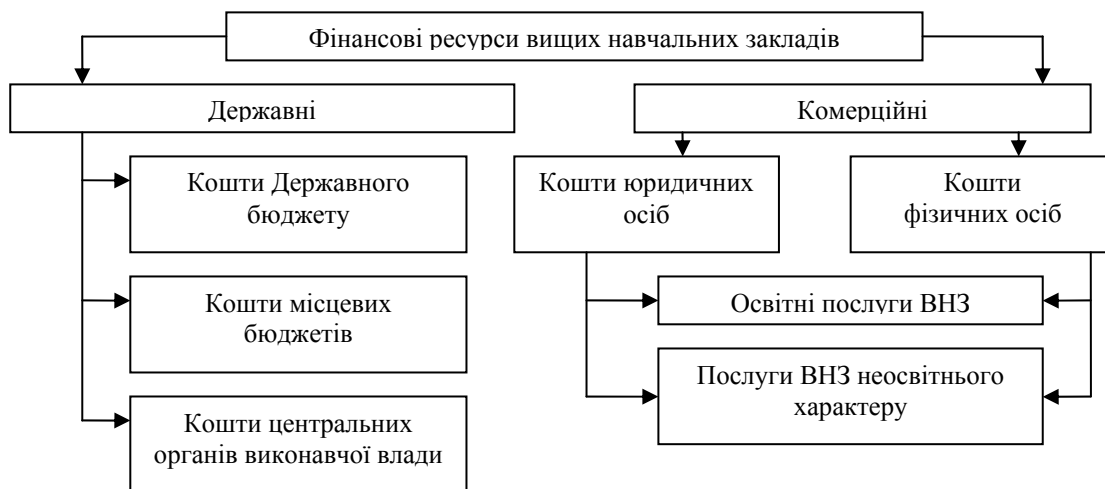

Рисунок 1 - Формування фінансових ресурсів вищих навчальних закладів

Таким чином, в сучасних умовах джерела фінансування навчання студентів вищих навчальних закладів характеризуються багатоканальністю. Разом з тим, аналіз державного фінансування вищої освіти (табл. 1) свідчить, про постійне зростання видатків зведеного бюджету України як в абсолютному, так і відносному виразі [10]. Так, за аналізований період обсяг бюджетних ресурсів, виділених на фінансування вищої освіти збільшився на 10,6 млрд. грн., а питома вага зросла з 5,3 % до 6,7 %.

Таблиця 1 - Показники фінансування вищої освіти в Україні за 2010 – 2014 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Видатки зведеного бюджету на вищу освіту, млрд. грн.	5,4	6,3	9,2	11,0	16,0
Частка витрат на вищу освіту (%) до:					
- видатків зведеного бюджету	5,3	5,9	5,2	4,9	6,7
- ВВП	1,6	1,7	1,7	1,5	2,3

Таке зростання обсягів фінансування вищої освіти пояснюється збільшенням чисельності студентів вищих навчальних закладів, підвищенням оплати праці педагогічних і науково-педагогічних кадрів та стипендіального фонду студентів. При цьому слід відмітити, що бюджетне фінансування закладів вищої освіти відбувається на основі застосування методу кошторисного фінансування, який передбачає жорстку регламентацію використання фінансових ресурсів, що, в свою чергу, обмежує самостійність і гнучкість у використанні отриманих коштів.

Важливе місце серед джерел фінансування діяльності ВНЗ посідають саме комерційні фінансові ресурси, про що свідчить значення показника питомої ваги студентів, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб (табл. 2) [10].

Таблиця 2 - Чисельність та питома вага студентів ВНЗ за джерелами фінансування їх навчання

Показники	Роки		
	2011- 2012	2012-2013	2013- 2014
Всього студентів, осіб, у тому числі навчаються за рахунок:	2709161	2786582	2813798
державного бюджету	940554	958601	968030
місцевих бюджетів	84169	88221	90511
центральних органів виконавчої влади, юридичних осіб	19481	27458	13227
фізичних осіб	1664957	1712302	1742030

Питома вага студентів (%), які навчаються за рахунок:			
державного бюджету	34,7	34,4	34,4
місцевих бюджетів	3,1	3,2	3,2
центральної влади, юридичних осіб	0,7	1,0	0,5
фізичних осіб	61,5	61,4	61,9

Зростання частки недержавних джерел фінансування освіти обумовлено, насамперед, необхідністю збільшення обсягів фінансових ресурсів для забезпечення виконання статутних завдань закладів вищої освіти, внаслідок підвищення ролі освіти як визначального чинника соціального та економічного розвитку нації [1, с. 110].

Отже, стає актуальним питання збільшення обсягів фінансових ресурсів залучених із комерційних джерел, зокрема, в частині розширення надання послуг не освітнього характеру, в частині, здійснення науково-дослідної роботи вищим навчальним закладом на договірних засадах. Успішне виконання даного завдання можливе за умови створення науково-виробничого комплексу головним учасником якого, повинен стати заклад вищої освіти. При цьому наукова діяльність вищого навчального закладу стає основним джерелом інновацій, а інноваційний продукт – додатковим ресурсом фінансування потреб вищих навчальних закладів. Функціонування даних комплексів є перспективною формою інтеграції освітньої, наукової, виробничої та інноваційної діяльності при переході вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку.

Таким чином, ринкова трансформація економіки України сприяла диверсифікації джерел фінансування вищої освіти в частині поєднання як бюджетного фінансування та комерційних фінансових ресурсів. В умовах зростаючої ролі позабюджетних фінансових ресурсів важливим питанням є створення науково-виробничих комплексів, що буде сприяти комерціалізації і розповсюдженню результатів наукових досліджень та інноваційних розробок.

Список літератури

1. Боголіб Т. М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти / Т. М. Боголіб // *Фінанси України*. – 2005. – №2 (111). – С. 106–113.
2. Бойко А. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. Бойко // *Вища освіта України*. – 2008. – № 3. – С. 16–23.
3. Вакарчук І. О. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. О. Вакарчук // *Вища школа*. – 2008. – № 3. – С. 3–19.
4. Волкова Н. Ф. Ефективність використання коштів ВНЗ / Н. Ф. Волкова // *Фінанси України*. – 2005. – № 5. – С. 66–72.
5. Добровольська Л. М. Деякі аспекти державного фінансування вищої освіти [Текст] / Л. М. Добровольська // *Фінанси України*. – 2003. – № 8. – С. 50–55.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
7. Плахотнікова Л. О. Удосконалення умов фінансування вищої освіти як основного чинника підготовки фахівців / Л. О. Плахотнікова // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2008. – № 1. – С. 141–146.
8. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14>.
9. Скубашевська О. Необхідність і реалії інноваційного розвитку освіти / О. Скубашевська // *Вища освіта України*. – 2007. – № 3. – С. 30–38.
10. Статистична інформація / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Одержано 26.12.15

УДК 658

С.М. Булатецька, ст. гр. МЕ – 14 МЗ, О.М. Левченко, проф., д-р екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Сучасна модель управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств

Розкрито сутність сучасної моделі логістичного управління матеріально-технічним забезпеченням на підприємстві. Розглянуто заходи щодо розвитку постачальників при реалізації логістичного управління матеріально-технічним забезпеченням. Визначено необхідність розробки та впровадження нормативно-методичного комплексу для удосконалення матеріально-технічного забезпечення на основі впровадження сучасних логістичних принципів. Визначено, що застосування системного походу до організації матеріального технічного забезпечення підприємства забезпечить підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

логістичне управління, матеріально-технічне забезпечення, закупки, постачальник

В останні роки швидко змінюються умови діяльності підприємств. Так загострюється конкуренція на ринку, швидко розвивається міжнародний ринок, змінюються вимоги до якості товарів та послуг, що обов'язково необхідно враховувати підприємствам при організації основних і забезпечуючих процесів. В сучасних умовах діяльність підприємств характеризується високою часткою витрат на матеріальні ресурси, а тому вдосконалення процесів матеріально-технічного забезпечення сприятиме зниженню закупівельних цін на матеріальні ресурси і послуги до 50%, збільшенню оборотності складських запасів до 100%, що забезпечить підвищення рентабельності діяльності підприємств. Тобто логістичне управління закупівельною діяльністю (матеріально-технічним забезпеченням) і поставками вносить помітний внесок в успіх економічної діяльності організації. Придбання необхідних матеріалів потрібної якості, в відповідних кількостях, за прийнятними цінами, що доставляються своєчасно і в потрібне місце з оптимальними витратами ресурсів, є основним завданням логістичного управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств залізничного транспорту.

Поглиблення спеціалізації підприємств, інтеграція і глобалізація економіки, ускладнення взаємозв'язків між суб'єктами економічних відносин викликають необхідність активного пошуку і вдосконалення підходів до вирішення проблем управління матеріально-технічним забезпеченням на вітчизняних підприємствах. Такої думку дотримуються багато вчених, які активно досліджують питання удосконалення процесу матеріально-технічного забезпечення підприємств, організації ефективної закупівельної діяльності. Серед них Ліндерс М. Р., Ларіна Р.Р., Федоров Л.С., Міротін Л.Б., Пономарьова Ю. В., Цверов В.В., Шипуліна В.О., Якименко Н.В. та ін. [1-8]. Враховуючи сформований досвід щодо наукового дослідження управління матеріально-технічним забезпеченням на вітчизняних підприємствах, є невирішеними питання щодо його удосконалення на основі логістичних принципів. Метою статті є обґрунтування доцільності впровадження логістичного управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств.

Логістичне управління як комплекс управлінських дій, спрямованих на реалізацію цілей і завдань логістичної системи, базується на поєднанні планування та контролю операцій з організації процесів, управління операціями та запасами. За підсистемами організація логістичного управління на підприємстві спрямована:

підсистема маркетингу – на– удосконалення ефективності роботи шляхом вибору компетентних постачальників, оптимізації процесу закупівлі, дослідження ринку закупівлі, формування стратегії і тактики закупівлі тощо; складська підсистема - на– удосконалення процесів складування за допомогою впровадження складських технологій, підвищення якості складських послуг, їх стандартизації та раціонального розміщення; транспортно-логістична підсистема – на розробку раціональних схем поставок, маршрутизацію перевезень, оптимальне завантаження транспорту, забезпечення єдності процесу транспортування з виробничим та складським процесами, забезпечення обліку на транспорті тощо; виробнича підсистема – на– впровадження методів управління запасами, планування виробництва, забезпечення виробництва, облік матеріального потоку, дотримання виробничого циклу, підвищення якості продукції; збутова підсистема – на системне– дослідження ринку, підвищення швидкості оформлення та обробки замовлень, підвищення рівня логістичного сервісу, зменшення кількості рекламацій, штрафів тощо. Нині логістичне управління матеріально- технічним забезпеченням є найбільш затребуваним напрямом економічної діяльності підприємств. З усіх можливих способів удосконалення діяльності підприємства найбільш ефективним є зниження витрат. Його можна отримати декількома способами. Це і отримання знижки від постачальника, групування замовлень, пошук іншого постачальника. Однак найбільш прогресивним є спосіб, який ґрунтується на впровадженні нових методів управління виробництвом та постачаннями, створенні програм розвитку постачальників. Накопичений в світовій практиці досвід реалізації різних проектів показує, що підприємства і їх постачальники в рамках концепції управління постачальниками повинні концентруватися на наступних видах діяльності: – управління базою постачальників; – «виховання» постачальників; – інтеграція постачальників. Підприємства мають вибирати тих постачальників, які найкращим чином задовольняють їх потреби, і будувати свої відносини саме з ними. Робота з оптимально складеною базою постачальників дає значні переваги, тому потрібно постійно працювати над вдосконаленням концепції управління постачальниками. Для активного управління базою постачальників і налагодження відносин з ними необхідна розробка відповідної стратегії. Створюючи стратегії роботи з постачальниками, підприємство встановлює довгострокову мету своїх відносин з постачальниками, визначає на довгостроковий період базу постачальників, встановлює заходи, які сприяють досягненню цієї мети, і розподіляє ресурси, необхідні для досягнення цієї ж мети. Стратегії роботи з постачальниками встановлюють певні орієнтири на тривалий період і створюють рамки для реалізації концепції управління постачальниками. Стратегії роботи з постачальниками – це початковий пункт для всіх видів діяльності в рамках концепції управління постачальниками. Впровадивши на підприємстві активне управління постачальниками, підприємства можуть привести в рух позитивний цикл, який дозволить скоротити витрати та підвищити ступінь адаптації підприємства до ринкових умов. Необхідною передумовою удосконалення логістичного процесу управління матеріально- технічним забезпеченням є розвиток господарських зв'язків. Вони дозволяють зблизити комерційні інтереси підприємств-постачальників та підприємств-споживачів, відкривають широкі можливості для економії матеріальних, фінансових, трудових ресурсів, підвищення ефективності виробництва. Так для підприємств потрібні заходи, які б сприяли удосконаленню процесу закупок матеріалів та зближенню інтересів підприємств.

Слід відмітити, що система матеріально- технічного забезпечення підприємств базується на таких базових елементах, як: система стимулювання раціональної–

закупівельної діяльності; організаційна структура системи– матеріально-технічного забезпечення; науково-методична база системи– матеріально-технічного забезпечення; фінансове підтримка системи– матеріально-технічного забезпечення; кадрова підтримка системи– матеріально-технічного забезпечення. Першочерговою задачею удосконалення матеріально-технічного забезпечення на основі впровадження сучасних логістичних принципів стає розробка та впровадження відповідного нормативно-методичного комплексу, який повинен включити: науково-методичні розробки щодо– забезпечення логістичної взаємодії підприємств з постачальниками матеріально-технічних ресурсів; науково-методичні розробки щодо– оцінки діяльності служб матеріально-технічного забезпечення підприємств; науково-методичні розробки щодо– забезпечення ефективності процесів закупівель. Організаційна структура матеріально-технічного забезпечення підприємств повинна базуватися на принципах: максимальної наступності, консолідації зон відповідальності, системності, сумісності; врахування маркетингового середовища. Слід застосувати системний похід до організації матеріально-технічного забезпечення підприємств, що забезпечить постачання матеріальними ресурсами на рівні сучасних вимог для підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності діяльності. Це досягається за рахунок наступного:

1) зниження витрат по забезпеченню матеріальними ресурсами (в результаті концентрації запасів, укрупнення замовлень постачальникам матеріальних ресурсів та ін.);

2) концентрації на основних видах діяльності підприємств;

3) підвищення надійності постачання.

Системна організація матеріально-технічного забезпечення передбачає інтеграцію різнопрофільних компаній, серед яких постачальники матеріалів, запчастин, обладнання; лізингові компанії, фінансові установи тощо.

Таким чином, доведено доцільність застосування принципів логістичного управління до організації матеріально-технічного забезпечення підприємств, що сприятиме забезпеченню його прозорості та ефективності.

Список літератури

1. Линдерс М. Р. Управление снабжением и запасами. Логистика [Текст] / Линдерс М. Р., Фирон Х. Е. - СПб.: ООО "Виктория Плюс", 2002.- 768 с.
2. Ларіна Р.Р. Ефективність функціонування мікрологістичних систем: підходи та проблеми [Текст] / Ларіна Р.Р., Рязанов А.В. //ДонДУУ. – 2006. – №1 (35). – С. 120-126.
3. Логистика как форма оптимизации рыночных связей [Текст] /Под ред. Л.С. Федорова. – М.: Институт мировой экономики и международных отношений РАН, 2006. – 122 с.
4. Миротин Л. Б. Логистика для предпринимателя: основные понятия, положения и процедуры [Текст] : учебное пособие / Л. Б. Миротин, И. Э. Ташбаев. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 252 с.
5. Пономарьова Ю. В. Логістика [Текст] : навч. посібник/ Ю.В. Пономарьова. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 192 с.
6. Цверов В.В. Теория и методология логистического подхода к обеспечению материальными ресурсами предприятий промышленности и транспорта : монография / В.В. Цверов, М.Н. Дмитриев, В.Я. Захаров. – Н.Новгород : Изд-во ФГОУ ВПО «ВГАВТ», 2008. – 389 с.
7. Шипуліна В. О. Використання логістичного підходу щодо підвищення конкурентоздатності промислового підприємства [Текст] / В. О. Шипуліна, Т. П. Прошина // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 4,Т. 2. – С. 146 –150.
8. Якименко Н. В. Логістичні центри як організаційна основа нових форм взаємодії [Текст] / Н.В. Якименко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2008. - № 23. – С.158-160.

Одержано 24.12.15

УДК 35.08

Р. І. Іваскевич, ст. гр. УФЕБ-14-М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Кадрова безпека підприємства

У статті, на підставі аналізу різних наукових підходів до визначення поняття “кадрова безпека” та структури кадрової безпеки підприємства, висвітлено основні механізми її забезпечення у сучасних умовах розвитку економіки.

кадрова безпека, підприємство, персонал, управління персоналом, складові елементи кадрової безпеки, система управління кадровою безпекою

У центрі прогресивних концепцій управління знаходиться персонал, що розглядається як найвища цінність. Виходячи із цього сучасні системи керування націлені на розвиток різноманітних здібностей працівників для того, щоб останні максимально ефективно були задіяні в процесі виробництва. Зростання ролі соціальної складової виробництва обумовлює якісні зміни систем керування організаціями, знаходить своє вираження в нових формах, методах і змісті кадрового менеджменту.

Найбільш поширеним є визначення економічної безпеки підприємства як стану ефективного використання його ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) і забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. у монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення», проблему економічної безпеки підприємства пропонували вирішувати виходячи з передумови, що ступінь надійності всієї системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабкішої її ланки, якою вважається персонал організації [1].

Серед систем економічної безпеки підприємства та управління персоналом знаходиться кадрова безпека як підсистема систем, яка гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Єдине визначення кадрової безпеки надає Н.Швець, яка розглядає кадрову безпеку як процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом [3].

Кіріченко О.А. розуміє під кадровою безпекою правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом: вирішення правових питань трудових відносин, підготовка нормативних документів, що їх регулюють, забезпечення необхідною інформацією всіх підрозділів управління персоналом, що скоріше є функціями кадрової безпеки або її задачами [2].

Головним рівнем економічної безпеки підприємства є залежність, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Змістом категорії «кадрова безпека» є характеристика стану економічної системи при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистоянь внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам пов'язаних з персоналом, змістовний та структурний аналіз, діагностика та прогнозування впливу діяльності персоналу на внутрішні та зовнішні показники вказаної економічної системи.

Внутрішні небезпеки такі: невідповідність кваліфікації співробітників до обійманої посади (небезпека, що спричиняє збитки); недостатня кваліфікація працівників (проблема, вирішити яку зобов'язані кадровики); слабка організація системи управління персоналом (немає філософії підприємства); слабка організація системи навчання (відсутня система обліку перспектив розвитку персоналу, що створює соціальну непевність у стабільності свого службового росту); неефективна система мотивації (немає аналізу потреб кожної особистості й персональної мотивації); помилки в плануванні ресурсів персоналу (найчастіше на просту роботу приймають висококваліфікований персонал); відсутність творчих елементів у роботі; нецільове використання кваліфікованих співробітників; працівники орієнтовані на вирішення внутрішніх тактичних завдань; співробітники не орієнтовані на дотримання інтересів підрозділу (немає цільового управління); відсутність або слабкість корпоративної політики.

Зовнішні небезпеки такі: умови мотивації в конкурентів кращі; установка конкурентів на переманювання; зовнішній тиск на співробітників; втягування їх у різні види залежності; інфляційні процеси (їх слід урахувувати під час розрахунку заробітної плати).

Відповідно до існуючих небезпек, виокремлюють такі основні методи забезпечення кадрової безпеки підприємства: економічні, технологічні, організаційні, соціально-психологічні, адміністративні та дисциплінарні [3].

Під економічними методами забезпечення кадрової безпеки слід, в першу чергу, розглядати такі заходи, які створять сприятливе матеріально-мотиваційне поле для співробітників організації та не спонукатимуть їх до переходу до організацій-конкурентів з більш привабливими умовами оплати праці зокрема. Тому на підприємстві слід регулярно здійснювати перерахунок заробітної плати та забезпечувати її відповідність до роботи, що виконується.

Соціально-психологічні методи становлять собою сукупність специфічних способів впливу на міжособистісні стосунки і зв'язки, соціальні процеси, що виникають у трудових колективах. З позиції забезпечення кадрової безпеки такі методи повинні ґрунтуватися на створенні сприятливого соціально-психологічного клімату, формуванні стабільного колективу, персональній роботі з кадрами й управління поведінкою персоналу, вирішенні індивідуальних проблем кожного співробітника з метою гуртування персоналу та відчуття колективізму. В таких колективах, як правило, співробітники цінують свою роботу, прагнуть продовжувати працювати й надалі, інколи навіть не зважаючи на привабливіші умови праці у конкурентів.

Суть технологічних методів полягає у розробці чітких правил роботи із секретною інформацією і документами. Дані правила роботи повинні бути доведені до відома усіх працівників, які мають доступ до подібного роду інформації. В деяких випадках дана норма правил роботи, а особливо зобов'язання щодо дотримання принципу нерозголошення інформації може бути обговорена та прописана в трудовому контракті, що укладається при прийомі на роботу. До технологічних методів належить також розробка й впровадження сучасних форм охорони власності (майна, інформації) підприємства, зокрема баз даних, програм і т.д.

Адміністративні методи з позиції забезпечення кадрової безпеки підприємства пропонуємо трактувати як сукупність заходів з перевірки персоналу на етапі прийому на роботу, здійснення періодичного внутрішнього і зовнішнього аудиту діяльності персоналу та дотримання низки вимог у випадку звільнення персоналу.

Організаційні методи забезпечують необхідні умови функціонування організації, а також створюють межі, в яких вона функціонує та розвивається. До них, зокрема, можна віднести розподіл функцій керівних кадрів, періодичне відновлення повноважень (анулювання доручень, переділ функціональних обов'язків тощо), доручення справ не одному фахівцеві, а декільком – на конкурентній основі.

Сферою застосування дисциплінарних методів є передбачення юридичних та дисциплінарних зобов'язань і відповідальності щодо роботи з окремою категорією інформації. Застосування дисциплінарних методів матиме місце у разі недотримання зазначених вимог шляхом стягнення, зауваження, висловлення догани, переміщення посадових осіб, звільнення тощо [3].

Кадрова безпека — це процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом. Кадрова безпека відіграє домінуючу роль у системі безпеки компанії, оскільки це робота з персоналом, кадрами, а вони в будь-якій організації первинні. Категорія кадрова безпека являє собою на сьогодні маловивчену науку зі значним потенціалом щодо посилення економічної безпеки підприємства. Забезпечення кадрової безпеки підприємства є невід'ємною частиною ефективного функціонування організації в цілому. Виявивши основні фактори виникнення загрози для кадрової безпеки, можна перейти до планування й організації заходів для її забезпечення.

Список літератури

1. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280с.
2. Кіріченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. - 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с.
3. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу// Персонал. – 2006. – №5

Одержано 25.12.15

УДК 331.101

С.П. Осіпова, ст. гр. УП – 14 МЗ, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Сучасна модель мотивації праці на підприємстві

В даній статті розглянуто аналіз системи мотивації працівників. Визначено основні чинники формування ефективної системи мотивації праці на підприємстві.

мотивація, матеріальна мотивація, моральна мотивація, заробітна плата

В умовах становлення ринкових відносин особливе місце в системі трудових відносин займають відносини із мотивації праці. Низька ефективність системи мотивації праці в Україні зумовлена як наслідками довготривалої економічної кризи, так і прорахунками у здійсненні ринкових реформ, реформуванні політики оплати праці і доходів. У результаті виникли протиріччя між застарілими підходами у заохоченні персоналу підприємств до результативної праці і сучасними потребами виробництва в Україні. Ось чому сучасна система управління персоналом базується на тому, що люди є найважливішим економічним ресурсом підприємства, джерелом його прибутків, конкурентоспроможності та процвітання. Актуальність даної роботи полягає в тому, щоб дослідити вплив мотивації на продуктивність праці працівників, а також проаналізувати внутрішнє бажання людини діяти певним чином для задоволення своїх потреб..

При дослідженні матеріальної та нематеріальної мотивації працівників були проаналізовані наукові праці таких авторів як: Кузьміна О. Є., Кредісова А. І., Яцури В., Черкасова В. В., Немцова В. Д., та ін. Кожен із цих науковців розглядає мотивацію, як психологічну категорію, котра викликає заохочення до праці.

Широко у своїх працях висвітлюють поняття та значення мотивації, такі вчені як: Кузьмін О. Є., Мельник О. Г., Завадський Й. С., Грифін Р., Семікіна М.В., Яцура В., Черкасов В. В.

Метою статті є аналіз матеріальної та нематеріальної (моральної) мотивації, котра слугує рушійним важелем при управлінні людськими ресурсами.

Ціль статті полягає у дослідженні та пошуку альтернативних мотиваційних засобів для безперебійного функціонування підприємства.

Мотивація є однією з провідних функцій управління, оскільки досягнення основної мети залежить від злагодженості роботи людей. Кожен ефективний керівник намагається переконати працівників працювати краще, створити у них внутрішні спонуки до активної трудової діяльності, підтримувати зацікавленість у праці, ініціювати переживання задоволення від отриманих результатів. Важливо також, щоб працівники домагалися досягнення цілей організації добровільно і творчо. Проте, на практиці часто спостерігається картина невмілого застосування системи мотивації, і як результат висока плинність кадрів, низькі результати діяльності. Варто застосовувати не лише матеріальну мотивацію, а й моральну. Котра в деяких випадках є більш дієвою, та раціональною в порівнянні з грошовою винагородою за виконану роботу.

Мотивація виникає із незадоволення потреб і дій, що дають їй поштовхи, якщо вони успішні і задовольняють ці потреби. Деякі потреби, такі як їжа, задовольняються лише на деякий час. Інші потреби, такі як потреба в дружбі, можуть задовольнятися на тривалий час, але можуть залишатися незадоволеними інші потреби. Тому завжди важливо з'ясувати, які специфічні потреби дають поштовх виникненню мотивації у даної людини, у даний час [2,с.213].

Фактором мотивації насамперед виступає система стимулювання праці. Висока роль індивідуальних заходів матеріального і морального стимулювання до високопродуктивної праці: встановлення рівня грошової винагороди, тарифних ставок, доплат, премій, підвищення професійного розряду, доручення складних і відповідальних завдань, відрядження на навчання за рахунок підприємства [6,с.275].

Слід пам'ятати, що будь-які зміни в діяльності підприємства, не залежно від ступеня ефективності прийняття рішень «на папері», не будуть впроваджені «в життя» без відповідної мотивації персоналу підприємства. Тому при розробці системи управління персоналом особливу увагу потрібно приділити системі мотивації.

Провідна роль у процесі мотивації належить потребам людини, які в «укрупненому» вигляді можуть розглядатися як сукупність трьох основних груп: матеріальних, трудових і статусних. Тому мотивацію, доцільно поділяти на матеріальну і нематеріальну. Матеріальна мотивація – це найбільш очевидний спосіб винагороди працівників. Вона являє собою систему матеріальних стимулів праці, ціллю якої є забезпечення співвідношення заробітної плати працівників з кількістю і якістю праці.

Під матеріальною мотивацією слід розуміти прагнення достатку, певного рівня добробуту, матеріального стандарту життя. Прагнення людини до поліпшення свого добробуту зумовлює необхідність збільшення трудового внеску, а отже, і збільшення кількості, якості та результативності праці. Особливо актуальною є проблема матеріальної мотивації для країн з ринковою економікою, до яких належить і Україна. Це зумовлене принаймні двома причинами:

- 1) низьким рівнем доходів, деформаціями в їхній структурі та диференціації;
- 2) необхідністю становлення нових за змістом форм і методів матеріального стимулювання зайнятих в економіці.

Провідна роль у матеріальній мотивації трудової діяльності належить заробітній платі як основній формі доходу найманих працівників. По-перше, вищий рівень заробітної плати (проти середньоринкового її значення) сприяє зниженню плинності кадрів, а отже, забезпечує формування стабільного трудового колективу. У разі зниження плинності персоналу роботодавець має можливість скоротити витрати на його найм і навчання, спрямувавши вивільнені кошти на розвиток виробництва, що, у свою чергу, забезпечить підвищення конкурентоспроможності продукції. По-друге, проведення політики високої заробітної плати дає змогу відібрати на ринку праці найбільш підготовлених, досвідчених, ініціативних, орієнтованих на успіх працівників, продуктивність праці яких потенційно вища за середній рівень.

Керівники повинні використовувати різноманітні методи матеріальної мотивації, тобто крім зарплати мають бути грошові виплати (премії) за результатами роботи чи спеціальні індивідуальні винагороди як визнання цінності того чи іншого працівника [4,с.35].

Слід зазначити, що сьогодні заслуговують на увагу сучасні системи мотивації персоналу, що застосовуються в західних фірмах, а саме матеріальні винагороди:

- ставка заробітної плати;
- додаткові виплати;
- участь в акціонерному капіталі;
- медичне обслуговування;
- страхування;
- відпочинок за містом.

Не менш важливе значення відіграє нематеріальна мотивація. Вона направлена на підвищення лояльності співробітників до компанії одночасно із зниженням витрат на компенсацію співробітникам їх трудовитрат. Під нематеріальним ми розуміємо такі заохочення до високорезультативної роботи, які не видаються співробітнику у вигляді готівки чи безготівкових грошей, але можуть потребувати від компанії інвестицій в якість робочої сили, а саме: можливість розвитку і навчання, планування кар'єри, оздоровлення, пільгове харчування тощо. Основний ефект який досягається до допомогою нематеріальної мотивації - це підвищення рівня лояльності та зацікавленості співробітників в компанії.

Цікавим способом удосконалення мотивації праці є мотивація вільним часом або модульна система компенсації вільним часом. Особливість мотивації вільним часом полягає в тому, що розходження в навантаженні працівників, які обумовлені роботою в

різний час доби і дні тижня, компенсуються безпосередньо наданням вільного часу, а не грошовими надбавками, як це прийнято в традиційній системі. Ця форма немонетарної мотивації поки не одержала поширення у практиці українських підприємств, але досвід використання її зарубіжними фірмами свідчить про необхідність впровадження системи компенсації вільним часом на підприємствах цих країн. Використання гнучких форм зайнятості (скорочений робочий день, збільшення відпустки, гнучкий графік роботи, надання відгулів та ін.) надає можливість вибору працездатному населенню між робочим часом та відпочинком [1,с.122].

До моральних способів мотивації відноситься визнання заслуг (особисте та публічне). Суть особистого визнання полягає в тому, що працівники, які позитивно виділилися у справах підприємства, згадуються в доповідях вищому керівництву фірми чи особисто представляються йому, одержують право підпису відповідальних документів, у розробці яких вони брали участь, персонально вітаються дирекцією з нагоди свят чи сімейних дат.

Варто запропонувати наступні методи нематеріальної мотивації персоналу:

- постановка перед працівниками чітко сформульованих і досяжних цілей;
- систематичний аналіз успішно досягнутих працівниками цілей;
- залучення працівників до різних програм навчання і підвищення кваліфікації;
- створення якомога прозорішої системи оцінки і оплати їх праці;
- делегування працівникам управлінських повноважень;
- підвищення персональної відповідальності кожного працівника з наданням права вибору методів вирішення поставлених задач;
- публічне визнання успіхів працівників в роботі, підтвердження їх цінності для підприємства різними доступними для керівництва способами;
- увага безпосереднього керівництва до думки працівників;
- створення атмосфери відкритого суперництва з регулярним підведенням підсумків змагання;
- наділення працівників владними повноваженнями при проведенні невикористаних заходів.

Впродовж останніх років спостерігається тенденція застосування закордонного досвіду щодо мотивування працівників. Оскільки дана система мотивації є дієвою та приносить довгоочікуваний результат [3,с.200].

Закордонна мотивація передбачає дотримання принципів:

1. Свобода діяльності менеджерів;
2. Створення сприятливих перспектив;
3. Використання тарифної системи оплати праці;
4. Погодинна форма оплати праці.

Одним із сучасних нетрадиційних підходів до побудови системи матеріального стимулювання, який усе більше поширюється в зарубіжній практиці, є застосування моделей компенсаційної системи оплати праці, розрахованої на тривалу кар'єру працівника. Це пов'язане з намаганням роботодавця виконати одночасно такі завдання: урухомити економічні важелі посилення контролю за діяльністю працівників; знизити витрати на здійснення контрольних функцій; сприяти формуванню стабільного трудового колективу; зменшити витрати на навчання нових працівників через зниження плинності кадрів; підвищити мотиваційний потенціал оплати праці працівників, що становлять кадрове «ядро» організації.

Соціально-економічною основою поведінки та активізації зусиль персоналу підприємства (організації), що спрямовані на підвищення результативності їхньої

діяльності, завжди є мотивація праці. Система мотивації характеризує сукупність взаємозв'язаних заходів, які стимулюють окремого працівника або трудовий колектив у цілому щодо досягнення індивідуальних і спільних цілей діяльності підприємства (організації). Система мотивації на рівні підприємства має базуватися на певних вимогах, а саме:

- надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці;
- узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх. Це передбачає справедливий розподіл доходів залежно від ступеня підвищення продуктивності праці;
- створення належних умов для захисту здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників;
- підтримування в колективі атмосфери довіри, зацікавленості в реалізації загальної мети, можливості двосторонньої комунікації між керівниками та робітниками.

Список літератури

1. Черкасов В. В., Платонов С.В., Третьяк В.И. Управленческая деятельность менеджера. Основы менеджмента. К.: Ваклер, Атлант, 1998. – 470 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Психология управления.-К.:Академвидав, 2003. – 568 с.
3. Маркіна І. А. Менеджмент підприємства. Науковий посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: НМЦ «Укоопосвіта», 2000.- 268 с.
4. Грифін Р., Яцура В. Основи менеджменту: Підручник / Наук. ред.. В. Яцура, Д.Олесевич. – Львів: БаК, 2001. – 624 с
5. Кредісов А. І., Панченко Є. Г., Кредісов В. А. Менеджмент для керівників . – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 556 с.
6. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: підручник. / Ф.І. Хміль.-К.: Академвидав, 2003. – 608 с.
7. Матеріали VII Форуму директорів по персоналу і керівників компаній «Персонал 2009: Що робити?», 7-8 жовтня 2009 р./ м. Одеса/ Персонал. №10, 2009.
8. Как работают японские предприятия: Сокр. пер. с англ.; Под ред. Я. Мондена, Р. Сибакавы. – М.: Экономика, 1989.
9. Богиня Д.П., Семикіна М.В. Трудовий менталітет у системі мотивації праці. — Кіровоград: Поліграф-Терція, 2010.

Одержано 24.12.15

УДК 005.96

А.В. Полонська, ст. гр. УФЕБ – 14 М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Методологічні основи в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства

У статті розглянуті загальні положення до визначення суб'єктів забезпечення кадрової безпеки на основі зарубіжного досвіду, запропоновані напрямки діяльності служби управління персоналом та досліджені основні завдання кадрової служби з вдосконалення кадрової безпеки.
кадрова безпека, економічна безпека, управління персоналом, кадрова служба

Останніми роками в забезпеченні економічної безпеки організації велику роль відіграє система управління персоналом. З одного боку, актуальним є завдання захисту персоналу від нанесення йому матеріального, морального або фізичного збитку, з іншого боку, захист організації від випадкових або навмисних дій співробітників. Якщо корисливі економічні злочини співробітників (шахрайство, крадіжка, грабїж, здирство) є сферою діяльності служби безпеки організації, то некорисливі «погрози» з боку співробітників (професійна некомпетентність, халатність, правовий нігілізм, падіння моральності і моралі, шкідливі звички) повинні входити в компетенцію служб управління персоналом.

Вагомий внесок у вивчення проблем теорії та практики кадрової безпеки зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: Бородін І., Геєць В., Іващенко Г., Кібанов О., Клепікова А. [1], Лященко О. [2], Назарова Г. [3], Нежданов І., Петров М. [4], Черняк О., Чумарін І. [5,6], Шаваєв А. [7] та інші.

Більшість авторів визначають кадрову безпеку як комплекс заходів, спрямованих на запобігання і усунення погроз і ризиків, а також негативних для економічного стану компанії наслідків, пов'язаних з роботою і поведінкою персоналу, його інтелектуальним потенціалом, трудовими відносинами в цілому [1, 2, 4]. Очевидно, що кадрова безпека займає очолююче положення серед інших елементів системи безпеки, оскільки персонал задіяний у всіх процесах, що відбуваються в компанії. У більшості керівників цей процес асоціюється виключно з роботою служби безпеки підприємства по запобіганню крадіжкам, псування майна і різного роду деструктивних дій з боку персоналу компанії, а також у ряді випадків – з перевіркою кандидатів при прийомі на роботу. Насправді, це тільки верхівка айсберга.

До питань кадрової безпеки, що безпосередньо впливають на економічну безпеку підприємства в цілому, відносяться також [2, 7]: забезпечення підприємства необхідними співробітниками, заповнення вакансій; утримання співробітників, їх розвиток; розробка мотиваційних схем і схем оплати праці; усунення збитку у зв'язку з трудовими спорами; підвищення лояльності співробітників; аналіз ситуації у конкурентів; робота з сайтами вакансій, кадровими агентствами; аналіз ситуації на ринку праці в регіоні; відстежування розміщення резюме фахівцями компанії в публічних базах (перший сигнал про незадоволеність умовами роботи); робота з кадровим резервом (проблема відходу підготовлених фахівців); оцінка компанії як працедавця (погляд з боку співробітника); способи проектування кар'єри (також погляд з боку співробітника); приведення HR-практик компанії і схвалюваних на їх основі кадрових рішень у відповідність з чинним трудовим законодавством. Сучасні компанії, як правило, вибирають один з двох шляхів вирішення проблеми кадрової безпеки: «боротьбу» з персоналом або «співпрацю» з ним. Підприємства, які дотримуються ідеології «боротьби», апriorі розглядають своїх співробітників як потенційну загрозу для власної безпеки і прагнуть будь-якими способами цю загрозу нейтралізувати: розробляють і регулярно оновлюють повний комплект документів в рамках кадрового діловодства, чітко прописують всі нюанси взаємин із співробітниками, ведуть моніторинг всіх змін трудового законодавства. В цій нескінченній гонці перемога періодично переходить з рук в руки, але спочатку перевагу має співробітник [7]. Компанії, націлені на співпрацю зі своїм персоналом, розглядають своїх працівників як партнерів у вирішенні бізнес-задач. У таких організаціях регламентується і прописується тільки необхідний мінімум операцій, а основні зусилля направлені на створення таких умов праці і відносин в колективі, при яких у співробітників не виникне бажання скористатися «уразливістю» працедавця навіть в ситуації звільнення. Основними суб'єктами кадрової безпеки організації є служба

управління персоналом і служба безпеки. Існує думка, що проблемами, пов'язаними з безпекою, повинна займатися в основному тільки служба безпеки [6].

Однак практика показує, що служба управління персоналом не менш важливий суб'єкт, а в деяких питаннях – і більш значний.

По-перше, підбором, оцінкою, розвитком співробітників служби безпеки займається саме служба управління персоналом, за допомогою чого вона впливає на забезпечення безпеки, у тому числі кадрової.

По-друге, прямий обов'язок фахівців служби управління персоналом – сприяти досягненню цілей фірми за допомогою персоналу, що має на увазі мінімізацію негативних впливів з боку персоналу.

По-третє, колосальна кількість методів і можливостей забезпечення кадрової безпеки перебуває в руках саме співробітників служби персоналу [3, 4].

І. Г. Чумарін підкреслює, що служба управління персоналом займає домінуюче положення стосовно інших елементів системи безпеки компанії, тому що вона «працює» з персоналом, кадрами, а вони в будь-якій складовій первинні [5].

Таким чином, служба персоналу – більш важливий суб'єкт у кадровій безпеці, ніж служба безпеки. Однак вона має потребу в чіткому наділенні повноваженнями в структурі компанії. Повинно бути визначене її місце й функції. Служба персоналу повинна мати ефективні важелі впливу для забезпечення здійснення своїх функцій. Повноваження служби повинні бути внесені в нормативні акти компанії, і не бути секретом не тільки для співробітників служби, але й для інших співробітників компанії. Крім прямих обов'язків по прийому на роботу, звільненню співробітників і іншому забезпеченню діяльності підприємства, варто виділити й інші функції, що стосуються кадрової безпеки [6].

Так служба управління персоналом створює і контролює документацію стосовно внутрішньої діяльності компанії. У першу чергу, це вся документація, що підписується співробітником при найманні на роботу (контракт та ін.), документи, що визначають внутрішній розпорядок, визначення відповідальності й обмежень співробітника компанії, нормативні акти по охороні праці, охороні комерційної таємниці та ін. [7]. В області забезпечення кадрової безпеки підприємства служба управління персоналом здійснює найтіснішу взаємодію зі службою безпеки. Їхні функції в контексті кадрової безпеки по суті своєї подібні, але є й відмінності.

Головна відмінність полягає в спрямованості діяльності. Якщо служба безпеки здійснює всебічне забезпечення безпеки компанії (силову, інформаційну, технічну), то служба управління персоналом займається тільки кадровими питаннями, хоча й у широкому змісті [4]. Як би там не було, діяльність служби управління персоналом є більш спеціалізованою з погляду безпеки, але не з кадрової. Тут доцільно уникати дублювання функцій, тому що для будь-якої компанії це невиправдані витрати. А. Клепікова та І. Нежданов пропонують наступну схему розмежування функцій. При відборі й оформленні на роботу перевірку на відсутність судимості, зв'язку із кримінальними структурами, дійсності документів, інших відомостей робить служба безпеки; перевірку професіоналізму, відповідності корпоративній культурі проводить служба управління персоналом. При адаптації служба безпеки контролює поведінку з погляду недопущення шкідливих дій зараз й у майбутньому; служба управління персоналом забезпечує засвоєння культурних норм організації, мінімізує невдоволення, не допускає звільнення нового співробітника [1].

На відміну від служби управління персоналом, служба безпеки відповідальна за корпоративну розвідку, контррозвідку, відстеження порушення правил усередині компанії, використовуючи канали комунікації й методи «e-spy» (такі методи, як

перегляд електронної пошти й трансакцій у локальній мережі працівників, організація прослуховування і/або визначення вхідних і вихідних дзвінків з мобільних телефонів, створення досьє про особисте життя співробітників тощо [2, 4]. Тому, ми ще раз переконалися в тому, що забезпечення кадрової безпеки є найважливішою складовою роботи служби управління персоналом. Кадрова безпека залежить від наступних основних факторів – найм, лояльність, контроль і безпечне звільнення (див. рис.) [2]. Найм. Під цим коротким словом розуміється цілий комплекс заходів безпеки при прийомі на роботу й прогнозуванні благонадійності. Сюди входить розгляд питань безпеки компанії на таких етапах у роботі менеджера по персоналу, як пошук кандидатів, процедури відбору, документальне і юридичне забезпечення прийому на роботу, іспитовий термін і навіть адаптацію.

Резюмуючи вищесказане, виділимо основні завдання кадрової служби з вдосконалення кадрової безпеки підприємства:

- участь у формуванні кадрової стратегії компанії, процесах планування людських ресурсів, інформаційній, фінансовій політиці, розвитку й оцінці персоналу;
- складання нормативної документації для співробітників організації в інтересах дотримання кадрової безпеки;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи зі співробітниками організації;
- проведення заходів, спрямованих на недопущення осіб до заняття посадових позицій, зловживаючи якими, вони можуть нанести своїми діями шкоду підприємству;
- моніторинг спрямований на забезпечення кадрової безпеки підприємства.

Список літератури

1. Клепикова А., Нежданов И. Служба персонала и служба безопасности должны работать в команде // Управление персоналом. – 2001. – №3. – С. 36.
2. Лашенко О. Ю. Кадрова безпека як підсистема в системі економічної безпеки підприємства. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. – 326 с.
3. Назарова Г. В. Формування та розвиток людського капіталу корпоративного підприємства Наукове видання / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова, Г. В. Назарова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 238 с.
4. Петров М. І., Економічна безпека підприємства: сутність, трактування, точки зору» // Менеджер. – 2002. – № 1(17). – 67-71 с.
5. Чумарин И. Г. Что такое кадровая безопасность компании? // Кадры предприятия. – №2. – 2003. – С. 25-29.
6. Чумарин И. Г. Функции и задачи службы персонала в области обеспечения экономической безопасности // Кадры предприятия. – № 3(03). – 2003. – С. 31.
7. Шаваев А. Г. Безопасность корпораций. Криминологические, уголовно-правовые и организационные проблемы. – М.: «Банковский Деловой Центр», 2007. – 239 с.

Одержано 24.12.15

УДК 338.24

Д.П. Руденко, ст. гр. УФЕБ – 14 М, О.М. Левченко, проф., д-р екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Стратегічне управління економічною безпекою регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки

У статті розглянуто формування системи управління економічною безпекою регіонів як складової забезпечення національної економічної безпеки в умовах поширення кризових явищ у світі та відповідно посилення сукупності внутрішніх загроз для України.
стратегія, держава, регіон, економічна безпека, управління, мета

Регіон як складна соціально-економічна система пов'язаний безліччю взаємовідносин як із зовнішнім середовищем, так і внутрішнім середовищем, специфіка яких представлена відносинами регіону з територіальними одиницями і господарюючими суб'єктами. Регіони України значно диференційовані за природними умовами і ресурсами, професійно-кваліфікаційним рівнем трудових ресурсів, проблемами соціально-економічного характеру і підходам до їх вирішення, але пов'язує їх разом спільність цілей і завдань сталого розвитку.

Посилення зацікавленості до економічної безпеки з боку вчених та підприємців, політиків, державних службовців пов'язаний з визнанням тієї пріоритетної ролі, яку відіграє економіка в забезпеченні внутрішньої і зовнішньої безпеки країни та її регіонів, у формуванні ефективної державної стратегії, що стимулює економічне зростання на засадах розвитку підприємництва. Проблема економічної безпеки присвячені праці таких учених, як: Д. Ковальова, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Пономарьова, А. Кирієнка, Н. Послужну, Я. Базилюка, В. Мартинюка. Економісти близького зарубіжжя А. Абалкін, А. Архіпова, А. Прохоровський, В. Сенчагов, А. Татаркін, А. Одінцов, Є. Олейников, В. Тамбовцев також досліджували проблематику економічної безпеки. Поряд з тим, недостатньо вивчені підходи до управління економічною безпекою окремих територіальних утворень.

Основним напрямом регіонального розвитку є забезпечення національної безпеки, максимальне посилення власної економічної бази. Органи управління регіоном є джерелом суб'єктивних цілей і, ухвалюючи рішення, несуть відповідальність перед регіональним соціумом, підтверджують власну компетентність і дієздатність шляхом розробки успішної реалізації стратегії розвитку території [1]. У сучасній економічній літературі сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного поновлення і самовдосконалення трактується як економічна безпека.

На основі підходу до розуміння терміна "економічна безпека", і відповідного їй комплексу методів оцінки економічної безпеки країни можна запропонувати методичний підхід до формування політики економічної безпеки країни, що містить наступні етапи:

- 1) визначення фази економічного циклу національної економіки;
- 2) формулювання цілей національної економіки як системи з урахуванням циклічних і нелінійних закономірностей її розвитку в заданій фазі циклу;

3) формування стратегії соціально-економічного розвитку з урахуванням закономірностей еволюції національної економіки як системи; 4) розробка політики та механізму забезпечення економічної безпеки країни як умов, що забезпечують рух системи по еволюційній траєкторії (реалізація загальних закономірностей) шляхом досягнення стратегічних цілей (реалізація одиничних положень) [6].

Такий підхід знаходиться в положеннях еволюційної економіки та теорії систем, і визначає процес стратегічного цілепокладання національної економіки, що залежить від її розташування в циклі свого розвитку. Незалежно від наявного в системі потенціалу, важливе значення для забезпечення ефективності її функціонування має формування та втілення в життя стратегії реалізації даного потенціалу, що дозволяє максимально забезпечити досягнення основного результату діяльності системи в умовах, що мають місце (рис. 1). Коректно сформульована стратегія соціально-економічного розвитку зумовлює ефективність системи економічної безпеки. Якщо розташування системи в еволюційному циклі розвитку визначає універсальну складову поведінкового аспекту стратегії, то потенціал системи і стан зовнішнього середовища – її конкретно-змістовний аспект.

У свою чергу, рівень використовуваних технологій стратегічного менеджменту являє собою одночасно професійний і творчий аспекти розробки стратегії, які полягають у виборі при заданих параметрах "входів" унікальної стратегії реалізації наявного в системі потенціалу. Як правило, правильно обрана стратегія у відповідний для цього період "втягується" як членами соціально-економічної системи, так і зовнішнім середовищем, що і є критерієм її адекватності. Економічна безпека регіону як забезпечення умов досягнення цілей стратегічного розвитку національної економіки. Еволюція виробничих відносин у сучасній економіці (яка стає очевидною, насамперед, у перехідних економіках) дає підстави розглядати економічну стратегію як повноцінний елемент виробничих відносин, а потім – застосовувати поняття "економічна стратегія" у числі категорій сучасної економічної теорії. На думку Я.А. Жалило, наукова дефініція поняття "економічна стратегія" має базуватися на визначенні науково обґрунтованого критерію, який слід розглядати як обов'язкову характеристику стратегії. Запропоноване запровадження поняття економічної стратегії до складу предмета дослідження економічної науки має на меті здійснити синтез закономірностей стратегічної поведінки та розвитку суспільно-економічної системи, а отже – сформувати міцну основу дієвості та ефективності економічних стратегій. В основу зазначеного синтезу представляється доцільним покласти економічне трактування базової мети будь-якої організації – суб'єкта стратегії [8]. Узагальнення визначень поняття "стратегія" забезпечило підставу до формулювання специфічного визначення поняття "економічна стратегія" з погляду економічної науки. Економічна стратегія – це цілісна система дій суб'єкта, які спрямовані на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з врахуванням комплексного впливу ендогенних та екзогенних чинників, розрахована на тривалий часовий період [8].

Слід відмітити, що враховуючи наявність тісного взаємозв'язку між процесом стратегічного цілепокладання та процесом забезпечення економічної безпеки, вони характеризуються і загальними цілями. Так, у цьому випадку ціль забезпечення відтворення економічної системи є метою процесу стратегічного цілепокладання, а також індикатором процесу забезпечення економічної безпеки; тому що порушення простого відтворення економічної системи характеризує її перехід у нестійкий стан.

Відповідно, економічна тактика – це форма реалізації економічної стратегії, комплекс адаптивних заходів впливу суб'єкта на хід конкретних економічних процесів з метою надання їм ознак, певних завданнями його економічної стратегії. Як впливає з

наведеного визначення, суб'єктом економічної стратегії може виступати будь-який суб'єкт, здатний впливати на процеси власного відтворення: особа, фірма, корпорація, ділове об'єднання, держава, міждержавні економічні об'єднання й т.п. Це дозволяє виділити поняття рівня економічної стратегії. Зважаючи на економічну стратегію держави, слід зазначити, що її цілі спрямовані на відтворення не лише (і не стільки) себе самої, а соціально-економічної системи в цілому.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, необхідно відзначити, що передумовою формування політики економічної безпеки є стратегія соціально-економічного розвитку, сформульована з урахуванням фази еволюційного циклу національної економіки як системи, яка враховує існуючий у системі потенціал і запит зовнішнього середовища на його використання. Процес формування стратегії соціально-економічного розвитку обумовлений як поруч об'єктивних факторів (потенціал системи, фаза економічного циклу, прогноз динаміки зовнішнього середовища), так і суб'єктивних – професіоналізм і ціннісні настанови осіб, що ухвалюють рішення.

Список літератури

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-13.
2. Агапова Т.Н. Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона / Т.Н. Агапова // Вопросы статистики. – 2001. – № 2. – С. 44-48.
3. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 36-44.
4. Балакина А.П. Экономическая безопасность (национальный и международный аспект) / А.П. Балакина, И.С. Цыпин, Ю.Ф. Кваша, С.И. Цыпин. – М., 2001. – 110 с.
5. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави / В.О. Гончарова. – Х., 2001. – 194 с.
6. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: моногр. / Б.В. Губський. – К.: ДП "Ук-рархбудінформ", 2001. – 122 с.
7. Дарнопых Г. Классификация факторов экономической безопасности государства / Г. Дарнопых // Бизнес-Информ. – 1999. – № 9-10. – С. 55-57.
8. Державне управління регіональним розвитком України: [монографія] / за заг. ред. В.С. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
9. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування; кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
10. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: моногр. / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
11. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) / За ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. – Ірпінь, 2000. – 304 с.
12. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення: підручник / за ред. проф. Богдана Кравченка. – К.: Изд-во "Кондор", 2002. – 302 с.
13. Сенчагов В.О. сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 97-106.
14. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России / В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45-53.
15. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. – К., 1997. – 144 с.

Одержано 24.12.15

УДК 331.368

І.І. Сідловська, ст. гр. АДМ – 14 М, А.О. Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Концептуальні засади формування інноваційної моделі механізму регулювання розвитку професіонального потенціалу

У статті обґрунтовується необхідність формування комплексного механізму регулювання інноваційного розвитку професіонального потенціалу, який охоплює економічно активне населення з вищою освітою і є основним носієм якісних характеристик людського капіталу суспільства. Запропоновані концептуальна модель та структура механізму державного регулювання інноваційного розвитку професіонального потенціалу.

професіональний потенціал, інноваційна модель економіки, механізм регулювання, інноваційний розвиток професіонального потенціалу, вища освіта, технополіс, трансфер технологій, інноваційний кластер.

Результати інноваційних процесів залежать від інноваційної спроможності суспільства, певних його структур, тобто від потужності їх інноваційного потенціалу.

При цьому інноваційна діяльність працівників з вищою освітою, зокрема, організація та практичне впровадження ними такої діяльності – визначальний чинник побудови інноваційної моделі вітчизняної економіки та трансформаційного переходу до такого типу економіки, де головними економічними ресурсами стануть знання та інформація.

Ось чому існує актуальність упровадження механізму державного регулювання інноваційного розвитку професіонального потенціалу. Останнє обумовлюється тим фактом, що професіональний потенціал, як основний носій якісних характеристик людського капіталу, більш ефективно впливає на власний розвиток та економічний розвиток країни передусім шляхом засвоєння сучасних знань економічно активним населенням та внаслідок використання нових технологій.

Дослідженням процесу зростання економічної ролі вищої освіти, соціально-економічних проблем підготовки, працевлаштування та зайнятості кадрів з вищою освітою, якісного розвитку трудового потенціалу розглядалися в роботах таких вчених, як: А. Антошкіна, Д. Богиня, І. Бондар, В. Геєць, Б. Данилишин, Д. Дмитренко, Т. Заяць, В. Куценко, Л. Кривенко, В. Лич, Е. Лібанова, І. Манцуров, В. Савченко, Л. Семів, О.Сологуб, С. Пирожков, Л. Федулова, А. Чухно та інших вітчизняних дослідників [1;2;3].

У той же час, майже недослідженими залишаються питання відтворення економічно активного населення з вищою освітою в контексті формування фахівців інноваційного типу, а також становлення сучасних державних організаційно-економічних механізмів формування інноваційної моделі розвитку професіонального потенціалу загалом.

Ось чому, метою даної статті є обґрунтування та визначення основних складових механізму інноваційного розвитку професіонального потенціалу.

Характеризуючи готовність України до формування сучасної інноваційної моделі економіки та відповідної моделі розвитку професіонального потенціалу,

необхідно зазначити про неадекватність вітчизняної моделі формування та використання професіонального потенціалу сучасним вимогам інноваційної моделі економіки, з одного боку, а з іншого – про незатребуваність сучасними працедавцями висококваліфікованої праці з її відповідною оплатою.

У той же час, без ефективної моделі інноваційного розвитку професіонального потенціалу, яка буде забезпечувати підготовку кадрів інноваційного типу у відповідності до попиту ринку кваліфікованої праці неможливо забезпечити інноваційний розвиток національної економіки в цілому.

Отже, подальше підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок інтенсивних факторів можливе лише за умов кардинальної трансформації державної політики у сфері регулювання процесів інноваційного розвитку як самої національної економіки, так і її професіонального потенціалу як головного носія якісних характеристик людського капіталу суспільства. Це вимагає формування відповідного механізму державного регулювання інноваційного розвитку професіонального потенціалу.

Даний механізм, з одного боку, має бути спрямованим на забезпечення ефективного формування, розподілу, використання та розвитку професіонального потенціалу із застосуванням сучасних інноваційних підходів та бути спрямованим на формування стійкої мотивації у самих висококваліфікованих фахівців до власного безперервного розвитку. З іншого боку, він має створювати середовище для реалізації професіонального потенціалу, яке б забезпечувало „розвиваючу” реалізацію та формувало високу інноваційну культуру, а отже, і підвищувало б рівень сприйняття новацій працівниками з вищою освітою.

Механізм інноваційного розвитку професіонального потенціалу має охоплювати всі фази відтворення останнього. Він повинен бути орієнтованим не на пряме директивне вирішення питання формування та розвитку професіонального потенціалу (на рівні країни, регіону, галузі або підприємства), а на державне регулювання шляхом трансформації самого середовища функціонування людських ресурсів.

Головною метою формування та подальшого функціонування механізму інноваційного розвитку професіонального потенціалу країни є, передусім, забезпечення відтворення кількісних та якісних характеристик професіонального потенціалу і створення соціальних, економічних та організаційних умов для його безперервного інноваційного розвитку. Даний механізм має стати невід’ємною частиною національної інноваційної системи та сприяти якісному кадровому забезпеченню інноваційної діяльності вітчизняних суб’єктів господарювання.

У зв’язку з цим механізм інноваційного розвитку професіонального потенціалу має бути спрямованим на реалізацію таких завдань:

- формування інноваційної моделі вищої освіти як за формою, так і за змістом, яка дозволить поширювати нові форми навчання та взаємодії навчальних закладів з наукою й виробництвом, а також упроваджувати сучасні інноваційні педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології в навчальний процес з метою забезпечення якісної освіти та підготовки фахівця інноваційного типу;

- створення механізму забезпечення трансферу освітньо-професійних знань зі сфер науки та виробництва у сферу вищої освіти з метою отримання студентами найбільш сучасних знань та вивчення найкращого досвіду, що забезпечить високий рівень їхньої підготовки;

- створення сучасної системи післядипломної освіти, яка буде орієнтована як на подальше безперервне підвищення кваліфікації кадрів з вищою освітою, так і на їх перекваліфікацію. Посилення гнучкості та забезпечення багатоваріантності отримання

професійних кваліфікацій;

- збалансування ринку освітніх послуг та ринку праці з метою забезпечення працевлаштування кадрами необхідних спеціальностей з урахуванням як поточних, так і стратегічних потреб національної економіки;

- посилення соціальної орієнтованості процесів забезпечення якісного відтворення людських ресурсів та їх розвитку, перенесення акценту державної політики з мінімального забезпечення заробітною платою та пільгами до комплексного відтворення фізичних, розумових здібностей працюючих та їх постійного професійного розвитку;

- стимулювання платоспроможного попиту на кваліфіковану робочу силу та розвиток інститутів ринку кваліфікованої праці, створення системи національних професійних кваліфікацій, що має сприяти посиленню зацікавленості працівників з вищою освітою у своєму перманентному професійному розвитку;

- розвиток ринку інтелектуальних продуктів з метою формування реального платоспроможного попиту на них, шляхом посилення інститутів інтелектуальної власності та створення необхідної інфраструктури, яка поєднувала б процеси створення, трансферу та використання нових знань, а також відповідного залучення зацікавлених інвесторів;

- стимулювання розвитку інноваційного інституційного середовища, передусім шляхом створення сучасних високотехнологічних інноваційних кластерів, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, венчурних компаній тощо, як складових регіональних та національних інноваційних систем, які будуть, з одного боку, стимулювати попит на кадри з вищою освітою, а з іншого, – забезпечувати їхню „розвиваючу реалізацію”.

Інноваційний механізм розвитку професіонального потенціалу має реалізовувати означені пріоритети через такі складові, як: законодавчо-нормативна, адміністративно-організаційна, соціально-економічна та інформаційно-комунікаційна. Важливою складовою механізму інноваційного розвитку професіонального потенціалу є процес моніторингу та оцінювання поточних та кінцевих результатів його функціонування і відповідна корекція у випадках неадекватності встановлених цілей та отриманих результатів. Даний моніторинг професіонального потенціалу має бути невід’ємною частиною системи загального моніторингу стану інноваційного розвитку національної економіки, необхідність удосконалення якого передбачено Указом Президента України (2006 р.) „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року „Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України” [3].

Даний моніторинг має відслідковувати такі блоки показників, як:

- упровадження сучасних інноваційних технологій у навчальний, а також організаційний процес у вищих навчальних закладах з метою підвищення якості доступності вищої освіти, так і якості підготовки випускників ВНЗ;

- розвиток системи освіти протягом життя, зокрема системи післядипломної освіти випускників ВНЗ;

- розвиток інноваційного середовища для реалізації професіонального потенціалу (чисельність упроваджених інновацій на підприємствах, організація нових технополісів та технопарків тощо);

- рівень відтворення якісних та кількісних характеристик професіонального потенціалу (рівень матеріального стимулювання працівників з вищою освітою, зокрема у сфері науки, освіти та сучасних технологій, демографічна структура спеціалістів з вищою освітою тощо).

Даний моніторинг має проводитися як на державному рівні, так і на рівні окремих областей.

В цілому, формування та впровадження державного механізму регулювання інноваційного розвитку професіонального потенціалу дозволить комплексно вирішувати питання накопичення й капіталізації інтелектуального потенціалу фахівців з вищою освітою та його подальшого продуктивного використання відповідно до потреб інноваційної моделі національної економіки.

Список літератури

1. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. – К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005. – 368 с.
2. Бондар І.К. Інтелектуалізація людського потенціалу економіки України: [кол. монографія] / І.К. Бондар, І.Г. Манцуров // Соціальні аспекти інтелектуальної економіки. – К.: „Видавничий дім „Корпорація”, 2009. – 214 с. – С. 17-36.
3. Указ Президента України „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року „Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України” від 11 липня 2006 року №606/2006 [Електронний ресурс]: Законодавство України. – К.: CD-вид-во „Інфодиск”, 2007.
4. KI and KEI Indexes [Електронний ресурс]: The World Bank Group 2009. – Режим доступу: http://www.info.worldbank.org/etools/kams/KAM_page5.asp.
5. The Global Competitiveness Report, 2008-2009 [Електронний ресурс]: World Economic Forum. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/pdf/GCR08/GCR08.pdf>.

Одержано 25.12.15

УДК 005.332

О. Л. Федоренко, ст. гр. УФЕБ – 14 М, О.М. Левченко, проф., д-р екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Інформаційна безпека підприємства: сутність та сучасна модель організації

В статті розкрито сутність поняття інформаційної безпеки, основні принципи її забезпечення. Розглянуто класифікацію можливих загроз та заходи щодо усунення цих загроз для інформаційних систем.

інформація, інформаційна безпека, концепція безпеки, політика інформаційної безпеки, загрози, комп'ютерна система

Неодмінною умовою виживання в умовах ринку й збереження конкурентоспроможності є адаптація до мінливих потреб ринку та забезпечення економічної безпеки підприємства. Практично цінність інформації прямо пропорційна тій ролі, яку вона відіграє в прийнятті управлінських рішень. Цінність інформації визначається тим, як суб'єкт зможе розпоряджатися нею. Інформація, покликана забезпечити прийняття рішень, вносить істотний вклад у прийняття управлінського рішення. Вона стає фактором виробництва й подібно праці, матеріалам і капіталу дозволяє створювати додану вартість, тому інформація є критерієм забезпечення економічної безпеки підприємства.

Таким чином, у зв'язку із зростаючою роллю інформаційних ресурсів в житті сучасного суспільства, а також через реальності численних загроз з точки зору їх захищеності проблема інформаційної безпеки вимагає до себе постійної і більшої уваги. Системний характер впливу на інформаційну безпеку великої сукупності різних обставини, які мають до того ж різну фізичну природу, що переслідують різні цілі і викликають різні наслідки, приводять до необхідності комплексного підходу при вирішенні даної проблеми.

Серед праць, котрі присвячені дослідженням методологічних, сутнісних та змістовних основ інформаційної безпеки особливе місце займають теоретичні розробки Е. Беляєва, М. Бусленка, С. Гриняєва, О. Данильяна, О. Дзьобаня, Г. Ємельянова, В. Лопатіна, О. Позднякова, Л. Сергієнка, В. Циганкова, М. Чеснокова та інших дослідників. Авторами робіт у яких розкриваються особливості забезпечення інформаційної безпеки є праці О.Дзьобаня, А.Колодюка, В.Копилова, А.Кубишкіна, Є.Мануйлова, В.Ніцевича, А.Стрельцова, М.Якушева та ін.

Метою статті є визначення сутності понять інформаційна безпека та система безпеки інформаційної безпеки, а також визначення основних особливостей організації захисту інформації на підприємстві.

Інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища, захист інформації являє собою діяльність щодо запобігання витоку інформації, що захищається, несанкціонованих і ненавмисних впливів на інформацію, що захищається, тобто процес, спрямований на досягнення цього стану. Метою реалізації інформаційної безпеки будь-якого об'єкта є побудова системи забезпечення інформаційної безпеки даного об'єкта [4]. Для побудови та ефективної експлуатації системи забезпечення інформаційної безпеки необхідно:

- виявити вимоги захисту інформації, специфічні для даного об'єкта захисту;
- врахувати вимоги національного та міжнародного законодавства;
- використовувати напрацьовані практики (стандарти, методології) побудови подібних систем;
- визначити підрозділи, відповідальні за реалізацію та підтримку системи;
- розподілити між підрозділами області відповідальності у здійсненні вимог до системи;
- на базі управління ризиками інформаційної безпеки визначити загальні положення, технічні та організаційні вимоги, складові політики інформаційної безпеки об'єкта захисту;
- реалізувати вимоги політики інформаційної безпеки, впровадивши відповідні програмно-технічні засоби і способи захисту інформації;
- реалізувати систему менеджменту (управління) інформаційної безпеки;
- використовуючи систему управління організувати регулярний контроль ефективності системи і при необхідності проводити її перегляд і коригування .

Під системою безпеки будемо розуміти організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

До збору, накопичення й систематизації інформації пред'являються певні вимоги: інформація повинна бути повною й своєчасною, достовірною, корисною й зручною для сприйняття й подальшого використання. Необхідність збору, накопичення й зберігання економічної інформації диктується багатьма обставинами. До них належать: багаторазовість і тривалість її застосування, розрив у часі між збором і використанням інформації при проведенні аналізу й управлінні економічною безпекою на підприємстві.

Хаотичність потоків інформації, недосконалість їх каналів, методів і техніки збору, зберігання й обробки приводять до істотного запізнювання інформації й до втрати її якості та виникнення загроз для підприємства. Основа сучасного одержання інформації – це інтеграція її збору й обробки. Результати проведення аналітичних досліджень прямо залежать від якості інформації, яка використовується, тому перед їх проведенням слід ретельно перевірити вхідну інформацію.

Систематизацію й підготовку джерел інформації для аналізу можна розділити на два етапи: перевірка їх змісту; обробка й вивчення матеріалів.

Процес підготовки матеріалу до аналізу економічної безпеки підприємства включає також приведення показників у порівнянний вид і спрощення цифрового матеріалу. Однорідність і порівнянність даних – обов'язкова умова одержання правильних результатів при проведенні економічного аналізу. Найпоширенішими підходами до приведення показників у порівнянний вид є:

- нейтралізація ціннісного фактора шляхом відображення різних видів об'ємних показників у єдиних цінах;
- нейтралізація кількісного фактора при аналізі ефективності використання якого-небудь виду ресурсу за допомогою розрахунку ряду умовних показників, де незмінним залишається об'ємний показник і послідовно змінюється величина ресурсу, що витрачається;
- нейтралізація впливу на рівень кількісних і якісних показників методик їх розрахунку. Сукупність однорідних планових, звітних і облікових показників повинна мати єдину методику визначення;
- вирахування середніх величин при вивченні ряду однорідних показників;
- заміна абсолютних величин відносними, коли це найбільш доцільно, для більшої наочності, доступності й сприйнятливості.

У процесі аналізу виявляються переваги й недоліки інформації, повнота її використання для аналізу й управління економічною безпекою.

Інформацію про економічну безпеку підприємства використовують як внутрішні, так і зовнішні користувачі.

До якості економічної інформації пред'являються певні вимоги, насамперед, вимога про те, щоб вона задовольняла користувачів інформації, інакше кажучи, була корисною.

Звичайне забезпечення управлінського персоналу відповідною інформацією залежить від розподілу функцій між виконавцями. Із цією метою для кожного керуючого розробляються посадові інструкції, у яких перелічуються функції, які він виконує. На підставі посадових інструкцій визначається той обсяг інформації, який необхідний для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Розуміючи інформаційну безпеку як «стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує її формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій», правомірно визначити загрози безпеки інформації, джерела цих загроз, способи їх реалізації та мети, а також інші умови і дії, що порушують безпеку. При цьому, природно, слід розглядати і заходи захисту інформації від неправомірних дій, що призводять до нанесення збитку [4].

Загроза - сукупність факторів та умов, що виникають в процесі взаємодії об'єкта безпеки з іншими об'єктами, а також складових його компонентів між собою і здатних чинити на нього негативний вплив. Вона виступає в якості можливості вирішення протиріччя у взаємодії об'єкта безпеки з іншими об'єктами, компонентів об'єкта безпеки, що у стадії дисгармонії чи конфлікту, шляхом насильницької зміни в бік

погіршення властивостей об'єкта безпеки, або його компонентів, тобто шляхом нанесення шкоди.

Між загрозою і небезпекою нанесення шкоди завжди існують відносини заподіяння, які визначаються як обумовлена сутністю взаємодіючих об'єктів, елементів системи, зв'язок між явищами, при якій одне явище, зване причиною, за наявності певних умов неминує породжує, викликає до життя інше явище, зване слідством. Загроза завжди породжує небезпеку. Небезпека може бути визначена як стан, в якому знаходиться об'єкт безпеки внаслідок появи загрози. Відмінність між ними полягає в тому, що небезпека є властивістю об'єкта безпеки, а загроза - властивістю об'єкта взаємодії або знаходяться у взаємодії елементів об'єкта безпеки, виступаючих як джерело загроз. Загроза знаходиться у відношенні заподіяння не тільки з небезпекою, але і з очікуваним шкодою - наслідками негативної зміни умов існування, які необхідно подолати для відновлення необхідних умов - в тому сенсі, що очікуваний шкоду визначає величину небезпеки [3].

Загрози інформаційній безпеці - це можливі дії або події, які можуть вести до порушень ІБ. За видом об'єкта впливу вони поділяються на загрози власне інформації, загрози персоналу об'єкта та загрози діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки об'єкта. При більш детальному розгляді загроз інформації, їх можна поділити на загрози носіям конфіденційної інформації, місцям їх розміщення (розташування), каналам передачі (системам інформаційного обміну), а також інформації, що зберігається в документованому (електронному) вигляді на різних носіях.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дія загроз інформаційній безпеці об'єкта направлено на створення можливих каналів витoku інформації, що захищається (передумов до її витoku) і безпосередньо на витік інформації.

При розробці необхідних, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист інформації, необхідно враховувати велику кількість різних факторів.

Інформація, будучи предметом захисту, може бути представлена на різних технічних носіях. Її носіями можуть бути люди з числа користувачів і обслуговуючого персоналу. Інформація може піддаватися обробці в комп'ютерних системах, передаватися по каналах зв'язку і відображатися різними пристроями. Вона може розрізнятися за своєю цінністю. Об'єктами, що підлягають захисту, де може перебувати інформація, є не тільки комп'ютери і канали зв'язку, але й приміщення, будівлі та прилегла територія. Істотно різнитися може кваліфікація порушників, а також використовувані способи і канали несанкціонованого доступу до інформації. Таким чином, основними принципами забезпечення інформаційної безпеки є наступні [5]:

- Системності.
- Комплексності.
- Безперервності захисту.
- Розумної достатності.
- Гнучкості управління і застосування.
- Відкритості алгоритмів і механізмів захисту.
- Простоти застосування захисних заходів і засобів.

За способами здійснення всі заходи забезпечення безпеки комп'ютерних систем підрозділяють на:

- правові (законодавчі);
- морально-етичні;
- організаційно-адміністративні;
- фізичні;
- апаратно-програмні.

До *правових заходів* захисту інформації належать діючі в країні закони, укази, положення, інструкції та інші нормативні акти, які регламентують правила поведіння з інформацією обмеженого використання і відповідальності за їх порушення. Цим вони перешкоджають несанкціонованому використанню інформації і є стримуючим фактором для потенційних порушників [5].

До *морально-етичних заходів* протидії відносяться всілякі норми поведінки, які традиційно склалися або складаються в суспільстві у міру поширення комп'ютерів в країні. Ці норми бувають як неписаними (загальноновизнані норми чесності, патріотизму і т.д.), так і оформленими в якийсь звід правил чи приписів.

Організаційно-адміністративні заходи захисту регламентують процеси функціонування ІС (інформаційних систем); використання ресурсів ІС; діяльність персоналу інформаційної служби на підприємстві; порядок взаємодії користувачів із системою, з тим, щоб найбільшою мірою утруднити чи виключити можливість реалізації загроз безпеці.

Організаційно-адміністративні заходи включають в себе :

- розробку правил обробки інформації в ІС;
- сукупність дій при проектуванні та обладнанні обчислювальних центрів та інших об'єктів ІС (облік впливу стихії, пожеж, охорона приміщень тощо);
- сукупність дій при підборі й підготовці персоналу (перевірка нових співробітників, ознайомлення їх з порядком роботи з конфіденційною інформацією, з мірами відповідальності за порушення правил її обробки; створення умов, при яких персоналу було б не вигідно допускати зловживання тощо);
- організацію надійного пропускового режиму;
- організацію обліку, зберігання, використання та знищення документів і носіїв з конфіденційною інформацією;
- розподіл реквізитів розмежування доступу (паролів, повноважень тощо);
- організацію прихованого контролю за роботою користувачів і персоналу ІС;
- сукупність дій при проектуванні, розробці, ремонті та модифікації устаткування і програмного забезпечення (сертифікація використовуваних технічних і програмних засобів, суворе санкціонування, розгляд і затвердження всіх змін, перевірка на задоволення вимогам захисту, документальна фіксація змін тощо).

До *фізичних заходів* захисту належать різні механічні, електро- і електромеханічні пристрої або споруди, спеціально призначені для створення фізичних перешкод на можливих шляхах проникнення і доступу порушників (турнікети, колючий дріт, кодові замки, системи охоронно-пожежної сигналізації тощо).

До *апаратно-програмних заходів* захисту належать різні електронні пристрої та спеціальні програми, які реалізують самостійно або в комплексі з іншими засобами наступні способи захисту [5]:

- ідентифікацію і аутентифікацію суб'єктів ІС;
- розмежування доступу до ресурсів ІС;
- контроль цілісності даних;
- забезпечення конфіденційності даних;
- аудит подій, що відбуваються в ІС;
- резервування ресурсів і компонентів ІС.

Отже, в сучасних умовах інформаційна безпека на підприємстві може бути забезпечена тільки шляхом впровадження сучасної системи захисту інформації. Система захисту інформації має бути: безперервною, плановою, цілеспрямованою, конкретною, активною, надійною. Система захисту інформації повинна спиратися на

систему видів власного забезпечення, здатного реалізувати її функціонування не тільки в повсякденних умовах, але і в критичних ситуаціях.

Список літератури

1. Семененко В.А. Информационная безопасность: Учебное пособие. 2-е изд., стереот. - М.: МГИУ, 2005. - 215 с.
2. Корнюшин, П.Н. Информационная безопасность / П.Н. Корнюшин, С.С. Костерин. – Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2003. – 154 с.
3. Конев И. Р. Информационная безопасность предприятия / И. Р. Конев, А. В. Беляев. – СПб. : БХВ-Петербург, 2003. – 747 с.
4. Кавун С.В. Інформаційна безпека. Навчальний посібник. Ч.1/С.В. Кавун, В.В. Носов, О.В. Мажай. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 352 с.
5. И.В. Аникин, В.И. Глова, Л.И. Нейман, А.Н. Нигматуллина Теория информационной безопасности и методология защиты информации // Учебное пособие. Казань: Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2008 с. 358.
6. Сороковская А. А. Информационная безопасность предприятия : новые угрозы и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_2/032-035.pdf.
7. Курушин В. Д. Компьютерные преступления и информационная безопасность / В. Д. Курушин, В. А. Минаев. – М. : Новый юрист. – 2012. – 256 с.
8. Гатчин Ю. А. Теория информационной безопасности и методология защиты информации / Ю. А. Гатчин, В. В. Сухостат. – СПб. : СПбГУ ИТМО, 2010. – 98 с.
9. Гайворонський М.В., Новіков О.М. Безпека інформаційно-комунікаційних систем. – К.: Видавнича група ВНУ, 2009. – 608 с.
10. Дронь М.М., Малайчук В.П., Петренко О.М. Основи теорії захисту інформації: Навч. посібник. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2001. – 312 с.

Одержано 23.12.15

УДК 005.95

М. С. Чередник, ст. гр. УФЕБ – 14 М, А.О.Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Кадрова безпека підприємства: сутність та напрями організації

У статті розглянуто теоретичні аспекти заходів забезпечення кадрової безпеки підприємства: розкрито поняття «економічна безпека підприємства», вивчено основні принципи роботи з кадрами, досліджено напрями організації кадрової безпеки.

кадри, кадрова безпека, економічна безпека, колективний договір, кадрові служби

Стабільність економіки підприємства передбачає надійність елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, здатність до розвитку і прогресу, що забезпечує захист підприємства та стійку економічну, а особливо кадрову безпеку [1].

Вивченню питань, пов'язаних із економічною безпекою підприємства та стійкістю економіки, було присвячено чимало наукових досліджень як у світовій економічній літературі, так і в роботах вітчизняних вчених-економістів. Серед вітчизняних такі як Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М., Швець Н.,

Кіріченко О.А. Проте питання організації кадрової безпеки потребують свого подальшого дослідження.

Так, Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. проблему економічної безпеки підприємства пропонували вирішувати виходячи з передумови, що ступінь надійності всієї системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабшої її ланки, якою вважається персонал організації [2]. Н. Швець розглядає кадрову безпеку як процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом [3]. Кіріченко О.А. розуміє під кадровою безпекою правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом: вирішення правових питань трудових відносин, підготовка нормативних документів, що їх регулюють, забезпечення необхідною інформацією всіх підрозділів управління персоналом, що скоріше є функціями кадрової безпеки або її задачами [4]. Ляшенко О.Ю. розглядає поняття «кадрова безпека підприємства», як синтетичну категорію: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології. Завдяки зусиль багатьох вчених були досліджені та оприлюднені основні принципи та напрями вдосконалення системи економічної безпеки, але поза увагою більшості вчених робіт і досі залишається методологія впровадження організаційно-економічних заходів забезпечення кадрової безпеки підприємства. Викладене вище обумовлює актуальність подальшого дослідження даної проблеми. Постановка завдання. Вивчення методів управління кадровою безпекою підприємства потребує значних досліджень. Викладене вище обумовлює актуальність подальшого дослідження даної проблеми.

Узагальнити сучасні підходи до трактування кадрової безпеки та визначити особливості організації кадрової безпеки на підприємстві.

Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам [5]. Серед систем економічної безпеки підприємства та управління персоналом знаходиться кадрова безпека як підсистема систем, яка гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому [3]. Кадрова політика організації має великий вплив на кадрову безпеку підприємства; вона розробляється власниками, вищим керівництвом і кадровими службами під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Кадрова безпека – характеристика стану економічної системи, при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам, пов'язаних з персоналом [6]. Вирішення даної проблеми є введення до штату психологів- професіоналів, які поряд з питаннями формування сприятливого психологічного клімату також займалися б питаннями професійного відбору кандидатів на роботу. Одним із ефективних способів захисту від витoku комерційної таємниці є укладання колективного договору. У якому з позицій правового захисту комерційної таємниці необхідно передбачити положення, які містять взаємні обов'язки адміністрації та колективу співробітників підприємства щодо забезпечення збереження комерційної таємниці. Система управління персоналом – сукупність взаємозалежних заходів для створення умов нормального функціонування персоналу в організації. Система управління персоналом передбачає виконання низки функцій, кожна з яких складається з певних завдань [7].

Найвищого ступеня безпеки досягають за умови, що весь комплекс показників перебуває в допустимих межах своїх порогових значень.

Головними групами критеріїв безпосередньо в кадровій безпеці є показники: чисельного складу персоналу та його динаміки; кваліфікації й інтелектуального потенціалу; ефективності використання персоналу; якості мотиваційної системи.

Установивши спеціальні критерії і визначивши їх параметри, кадрова служба, крім того, зобов'язана:

1. Забезпечити розроблення поточних і планових значень показників кадрової безпеки для стратегічного і оперативного планування.

2. Здійснювати постійний моніторинг установлених показників.

3. Надавати з різною періодичністю і в певному обсязі дані звітності за станом критеріїв.

4. Негайно повідомляти в орган управління і службу безпеки при отриманні сигналу щодо негативного відхилення значення показника .

5. Брати участь у розробленні й реалізації сценаріїв і заходів щодо стабілізації параметрів діяльності підприємства тощо.

На кадрову безпеку підприємства впливають як зовнішні (тиск на співробітників, інфляційні процеси), так і внутрішні фактори (недостатня кваліфікація працівників, неефективна система мотивації), які треба враховувати при аналізі стану кадрової роботи з погляду безпеки щодо беззбитковості трудових відносин.

Для збереження кадрової безпеки варто використовувати сучасні кадрові технології, включаючи такі механізми: ефективну мотивацію; прискорену адаптацію (за рахунок наставництва); своєчасне запобігання конфліктним ситуаціям, атестацію; компенсацію; розумну політику звільнення; пропаганду корпоративності.

Процес планування та управління персоналом спрямований на забезпечення належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, наймання, навчання і мотивації праці необхідних працівників, зокрема, матеріальні та моральні стимули, престижність професії і волю до творчості, забезпечення соціальними благами.

Регулярне вивчення всіх категорій персоналу, розуміння об'єктивних потреб співробітників, їх провідних інтересів, справжніх мотивів поведінки і вибір відповідних методів об'єднання окремих індивідуумів в працездатний колектив - все це в сумі дозволяє керівникам вирішувати складні виробничі та комерційно-фінансові завдання, в тому числі пов'язані із забезпеченням економічної безпеки. Висновки. У центрі прогресивних концепцій управління знаходиться людина, що розглядається як найвища цінність.

Сучасні системи керування націлені на впровадження передових систем управління, які на націлені на розвиток різноманітних здібностей у працівників, спонукають їх до корпоративної відданості та постійного поповнення знань. Перспективою подальших досліджень може бути хронологічне вивчення методів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на кадрову безпеку підприємства, способи захисту від цього впливу, розробка рекомендацій щодо застосування ефективних методів аналізу та своєчасного виявлення загроз кадрової безпеки підприємства, виведення моделі розрахунку кадрової безпеки.

Список літератури

1. Грунин О.А. Экономическая безопасность организаций [Текст] / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб: Питер, 2002. – 160 с.

2. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності [Текст]: навч. посіб. / О.А. Кириченко. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст]: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу [Текст] / Н. Швець // Персонал – 2006. – №5. – С. 12 – 14.
5. Єременко А.О. Кадрова безпека як підсистема в системі економічної безпеки підприємства [Текст] / А.О. Єременко, Т.В. Полозова // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 264: В 9 т. – Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010.
6. Єременко А.О. Якісна система управління персоналом як запорука кадрової безпеки підприємства [Текст] / А.О. Єременко, М.Ю. Журавель, Т.В. Полозова // 16-й міжнародний молодіжний форум «Радіоелектроніка і молодь в ХХІ ст.» – Х. : ХНУРЕ, 2012. 7. Сладкевич В.П. Сучасний менеджмент організацій [Текст] / В.П. Сладкевич, А.Д. Чернявський – К. : МАУП, 2007. – 448 с.

Одержано 21.12.15

УДК 621.9.06

**Ю. В. Кулешков, проф., д-р техн. наук, А. І. Гречка, доц., канд. техн. наук
Л. Ю. Шапошник, маг. гр. МБ(МВ)-14М**

Кіровоградський національний технічний університет

Оптимізація приводу поперечних переміщень головки поздовжньо-фрезерного верстата

Проведено дослідження залежності габаритних розмірів приводу поперечної подачі поздовжньо-фрезерного верстата від параметрів даного приводу та розмірів робочого простору. Розв'язано пряму та зворотну кінематичні задачі для плоского механізму паралельної структури з додатковою ланкою при різних варіантах виконання штанг.

паралельна структура, поздовжньо-фрезерний верстат, робочий простір, пряма кінематична задача, зворотна кінематична задача

Однією з основних тенденцій розвитку світового верстатобудування є створення технологічного обладнання з використанням паралельних кінематичних структур. Складність систем управління верстатом, його налагодження та експлуатації, що сказується на вартості такого обладнання – ось головні перепони на шляху широкого впровадження даного принципу. Також можна відмітити і інші недоліки, в першу чергу конструкційні, чи не головним серед яких є вкрай низький коефіцієнт використання робочого простору, що призводить до непропорційного зростання габаритів верстатів з паралельною кінематикою при їх проектуванні для обробки великих заготовок. Одним з шляхів виправлення даного недоліку є впровадження комбінованої кінематики, де використовується розділення рухів між інструментом і заготовкою.

Таким прикладом застосування комбінованих кінематичних структур являються поздовжньофрезерні верстати. Окремий поздовжній стіл великих габаритів дозволяє здійснювати обробку довгих заготовок. Однак одночасне застосування декількох інструментів у даному випадку є також і боротьбою з конструктивними недоліками верстатів даного типу у традиційному їх виконанні, що призводить до зменшення технологічних можливостей. Існуючі спроби вдосконалення конструкції поздовжньо-фрезерних верстатів застосуванням паралельних кінематичних структур, розв'язуючи

певні питання, одночасно вносять і додаткові обмеження на рухомість вихідного органу приводу поперечної подачі. Тому задача синтезу плоского механізму паралельної структури з додатковою ланкою у приводі поперечної подачі поздовжньо-фрезерного верстата для забезпечення аналогічної, як і у традиційному виконанні, технологічної рухомості його вихідного органу становить науковий інтерес та практичну цінність.

Вихідний орган приводу поперечних переміщень поздовжньо-фрезерного верстата, побудованого з використанням паралельних кінематичних структур, окрім двох лінійних переміщень також повинен обертатися у площині цих переміщень. Приймаємо, що робочий простір нашого механізму представляє собою прямокутник з розмірами $b \times h$, де b – його ширина, h – висота. Вісь X робочого простору направимо вздовж ширини прямокутника, вісь Y – вздовж висоти. Початок координат сумістимо з серединою однієї з широких сторін прямокутника так, щоб вся його площа опинилася з додатного напрямку осі Y , відповідно до схеми на рисунку 1. Вважатимемо, що вісь X суміщена з площиною платформи столу поздовжніх переміщень заготовки. Для забезпечення можливості повної обробки заготовки кут обертання вихідного органу повинен бути не меншим 180° . Логічно представити, що даний кут повинен бути симетрично розташованим відносно осі Y і знаходитися зі сторони її додатного напрямку.

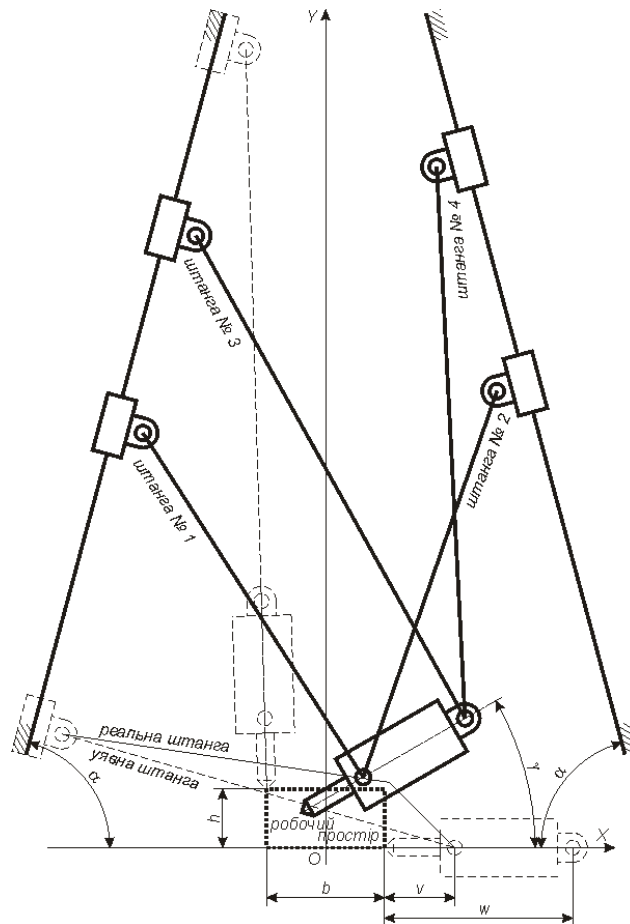

Рисунок 1 – Схема механізму поперечних переміщень поздовжньо-фрезерного верстата

Розглядатися буде механізм з чотирма штангами, причому ті штанги, які приєднані до шарнірів вихідного органу, розташованих ближче до переднього кінця шпинделя, будуть штангами постійної довжини. Штанги, які приєднуються до

шарнірів, що знаходяться далі від переднього кінця шпинделя, можуть бути як постійної, так і змінної довжини. Звернемо увагу також на те, що розглядаємий нами механізм у зазначених являється симетричним відносно осі Y , тобто можна аналізувати роботу тільки однієї з пари штанг, що приєднуються до ближніх чи дальніх шарнірів. Робота іншої буде дзеркальною. Домовимося наперед: для математичної моделі у якості штанги розуміти відрізок, що поєднує шарніри на приводному повзуні і вихідному органі механізму. Відстань між вершиною інструмента і центром шарніра, що знаходиться на вихідному органі ближче до переднього кінця шпинделя, позначимо v . Відстань між вершиною інструмента і центром шарніра, що знаходиться на вихідному органі подалі від переднього кінця шпинделя, позначимо w .

Прийmemo, що конструкції шарнірів на приводному повзуні та на вихідному органі механізму поперечних переміщень однакові, при цьому центри шарнірів направлені один до одного відносно місць кріплення. В такому випадку вісь переміщення шарніру приводного повзуна може бути дотичною до максимально віддаленої еквідистанти дальнього шарніру вихідного органу відносно робочого простору. В інших випадках необхідно передбачати додатковий зазор s для збільшення відстані w , який би забезпечував конструктивне розміщення вихідного органу між напрямною та заданим робочим простором. Саме на основі таких міркувань знаходиться мінімально необхідна довжина штанги L . Відповідна схема представлена на рисунку 2, *a*.

Координати найнижчої точки центру шарніру приводного повзуна розраховуємо як точку перетину перпендикуляра, опущеного з центру шарніру вихідного органу механізму поперечних переміщень, що знаходиться в крайньому правому нижньому положенні (як показано на схемі), на вісь переміщення центра шарніру приводного повзуна:

$$x_{n1\min} = \frac{\operatorname{tg}\alpha(b/2 + (w + s)\sin\alpha) + \operatorname{tg}(\alpha + \pi/2)(b/2 + v) + h + (w + s)\cos\alpha}{\operatorname{tg}(\alpha + \pi/2) - \operatorname{tg}\alpha};$$

$$y_{n1\min} = \operatorname{tg}(\alpha + \pi/2) \left(\frac{\operatorname{tg}\alpha(b/2 + (w + s)\sin\alpha) + \operatorname{tg}(\alpha + \pi/2)(b/2 + v) + h + (w + s)\cos\alpha}{\operatorname{tg}(\alpha + \pi/2) - \operatorname{tg}\alpha} - b/2 - v \right)$$

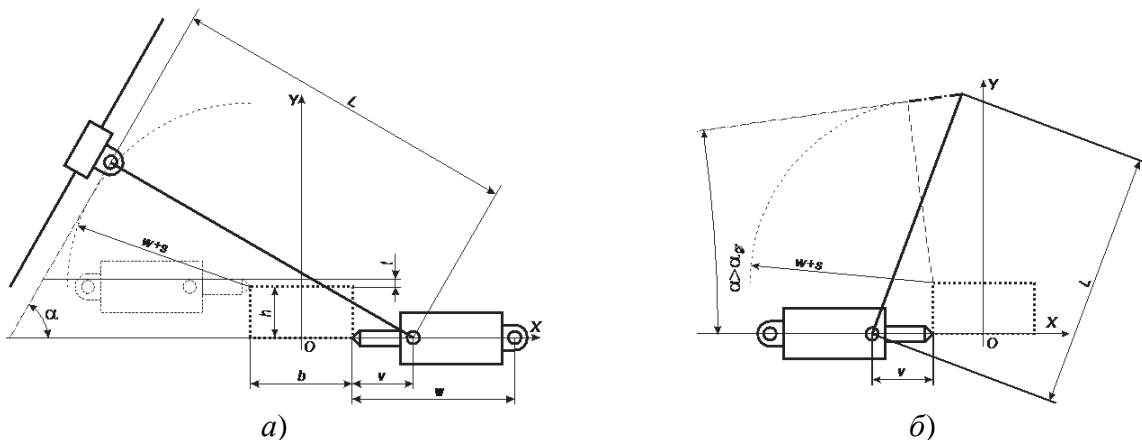

Рисунок 2 – Схема визначення довжини штанги та мінімального (*a*) і крайнього лівого (*b*) положення приводного повзуна

Внесемо необхідне застереження, пов'язане з конструкцією штанг. Оскільки умовою на компонування передбачено відсутність перетину реальної штанги з робочим простором, то внаслідок запропонованої зігнутої конструкції центр шарніру приводного повзуна не може бути нижчим по осі Y за величину $h + t$, де t – додатковий зазор, що враховує товщину штанги. Відтак при визначенні координати y_{n1min} необхідно передбачити відповідну додаткову перевірку, щоб виконувалася умова $y_{n1min} \geq h + t$.

Знайшовши координати найнижчої точки центру шарніру приводного повзуна та знаючи координати відповідної їм точки на вихідному органі, визначаємо шукану мінімально необхідну довжину штанги по відомій формулі відстані між двома точками:

$$L_1 = \sqrt{(x_{n1min} - b/2 - v)^2 + y_{n1min}^2}.$$

Для знаходження координат найвищої точки розташування шарніру приводного повзуна необхідно розглядати три варіанти, при яких шукана абсциса або знаходиться в межах ширини робочого простору, або виходить за неї. В першому випадку координати найвіддаленішої точки знаходяться як точка перетину осі переміщення шарніру приводного повзуна та прямої, віддаленої від осі X на величину $L + v + h$:

$$x_{n1max} = (v + L_1 - (w + s)\cos\alpha)/\operatorname{tg}\alpha - b/2 - (w + s)\sin\alpha; \quad y_{n1max} = v + h + L_1.$$

В інших випадках координати найвищої точки знаходяться як точка перетину осі переміщення центру шарніру приводного повзуна та кола радіусом $L + v$ з центрами у верхніх вершинах прямокутника робочого простору, що розташовуються з однієї сторони від осі Y разом з шуканою точкою. В результаті:

$$x_{n1max} = (-q + \sqrt{q^2 - 4pr})/(2p); \quad y_{n1max} = \operatorname{tg}\alpha(x_{n1max} + b/2 + (w + s)\sin\alpha) + h + (w + s)\cos\alpha,$$

$$\text{де } p = \operatorname{tg}^2\alpha + 1;$$

$q = 2(\operatorname{tg}^2\alpha(b/2 + (w + s)\sin\alpha) + (w + s)\sin\alpha) \pm b$, в чисельнику знак для від'ємних значень абсцис, , в знаменнику – для додатніх.

$$r = b^2/4 + (\operatorname{tg}\alpha(b/2 + (w + s)\sin\alpha) + (w + s)\cos\alpha)^2 - (L_1 + v)^2.$$

Математична модель для знаходження крайніх положень приводного повзуна на похилій напрямній має обмеження по діапазону зміни кута α в області мінімальних значень. Це пов'язано з тим, що найнижче положення центру шарніра приводного повзуна при правому нижньому розташуванні вихідного органу не повинне знаходитись з додатної сторони осі X , тобто штанга у такому розрахунковому положенні повинна завжди перетинати вісь Y . В протилежному випадку змінюється кінематика роботи штанги. Домовимося відповідне значення кута позначати α_{gr} .

У випадку $\alpha < \alpha_{gr}$ вихідний орган приводу поперечних переміщень займає інші положення, що відповідають максимальним відхиленням приводного повзуна на напрямній. Введемо для характеристики відхилень поняття крайнього лівого та крайнього правого положень повзуна на напрямній. Картина знаходження мінімально необхідної довжини штанг залишається незмінною, тому слід розглядати схему на рисунку 2, a , і всі залежності, що складені для вирішення задачі цієї схеми. Таким

чином, буде також знайдене крайнє праве положення приводного повзуна на напрямній.

Для знаходження крайнього лівого положення приводного повзуна на напрямній розглянемо схему, представлену на рисунку 2, б. З даної схеми слідує, що шукана точка буде точкою перетину кола радіусом L з центром у точці з координатами $(-b/2 - v; 0)$, та осі переміщення шарніру приводного повзуна. В результаті

$$x_{n1kl} = \left(-q' + \sqrt{q'^2 - 4pr'} \right) / 2p; \quad y_{n1kl} = \operatorname{tg}\alpha(x_{n1kl} + b/2 + (w+s)\sin\alpha) + h + (w+s)\cos\alpha,$$

$$\text{де } q' = 2(\operatorname{tg}^2\alpha(b/2 + (w+s)\sin\alpha) + \operatorname{tg}\alpha h + (w+s)\sin\alpha) + b + 2v;$$

$$r' = (b/2 + v)^2 + (\operatorname{tg}\alpha(b/2 + (w+s)\sin\alpha) + h + (w+s)\cos\alpha)^2 - L^2.$$

Визначимо, за якого кута нахилу напрямних габаритні розміри механізму поперечної подачі виявляться мінімальними. В якості вихідної функції приймемо площі прямокутника та трапеції, проведених через центри шарнірів штанг при крайніх положеннях приводних повзунів і вихідного органу. Схема визначення займаної площі у даному випадку представлена на рисунку 3. Графіки залежності площ даних фігур при зміні кута α нахилу напрямних показані на рисунку 4.

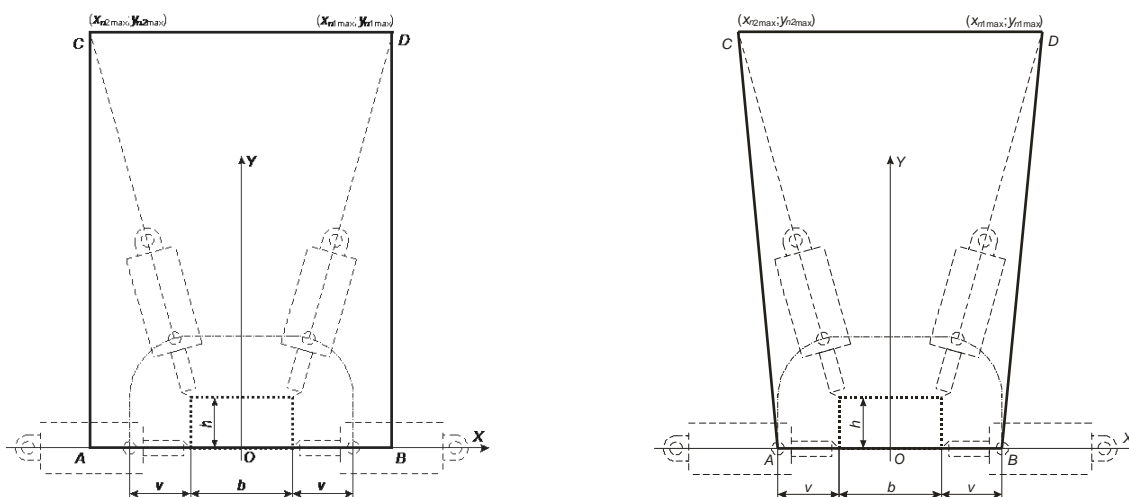

Рисунок 3 – Схема визначення площ еквівалентних прямокутника і трапеції

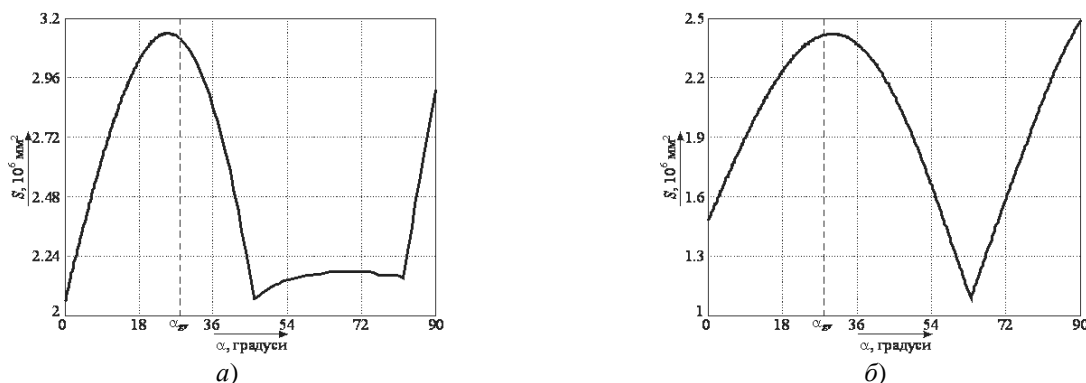

Рисунок 4 – Залежність площ еквівалентних фігур від кута нахилу напрямних α : а) прямокутника, б) трапеції

Отже, найбільш вдалим буде компонування з кутом нахилу напрямних $\alpha = 63,5^\circ$, що не суперечить обом графікам на рисунку 4.

Також представимо залежності площ прямокутника і трапеції, що відповідають площам, які займає пара штанг, від зміни розмірів робочого простору при визначеному раціональному значенні кута $\alpha = 63,5^\circ$ (рисунок 5). Це дозволить визначити, наскільки змінюються дані площі при зростанні або зменшенні розмірів робочого простору, що буде корисним на стадії попереднього прогнозування.

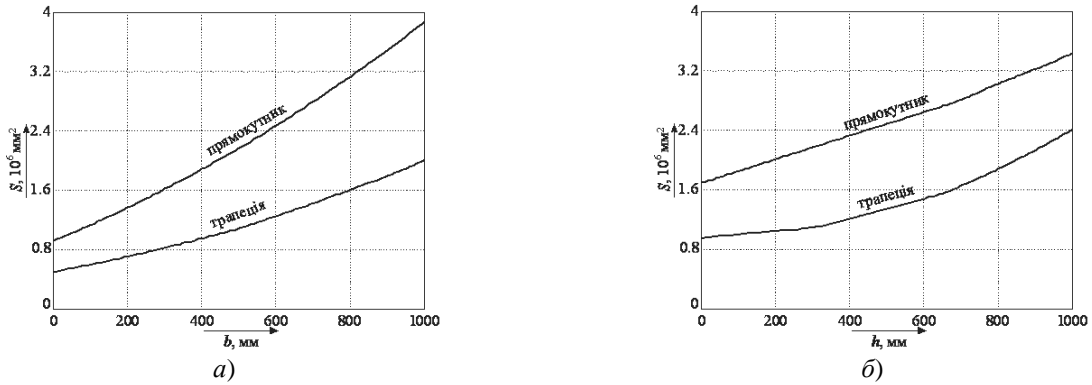

Рисунок 5 – Залежність площ еквівалентних фігур при зміні розмірів робочого простору: а) ширини, б) висоти

В цілому можна зазначити, що залежність площ еквівалентних фігур від зростання висоти робочого простору менша, ніж у випадку збільшення його ширини.

Важливою задачею при синтезі механізму з паралельною структурою є розв'язок прямої та зворотної кінематичних задач. При розгляді зворотної задачі необхідно задавати координати вершини інструмента x_v , y_v та кут нахилу осі вихідного органу γ (рисунок 6). Зазначимо, що перетин штанг, який показаний на даній схемі, передбачений конструкцією, оскільки штанги здійснюють свій рух у паралельних площинах.

Встановлюємо координати центрів шарнірів на вихідному органі:

$$x_{p1} = x_{p2} = x_v + v \cos \gamma; \quad x_{p3} = x_{p4} = x_v + w \cos \gamma; \quad y_{p1} = y_{p2} = y_v + v \sin \gamma; \\ y_{p3} = y_{p4} = y_v + w \sin \gamma.$$

Розрахувавши довжини штанг L для ближніх і дальніх шарнірів вихідного органу, а також знаючи рівняння осей переміщення приводних повзунів (у чисельнику знак для штанг, розташованих ліворуч на схемі, у знаменнику - праворуч):

$$y = \operatorname{tg} \alpha (b/2 + (w + s) \sin \alpha \pm x) + h + (w + s) \cos \alpha,$$

можемо знайти шукані координати як точки перетину кола радіусом L_i з центром у точці $(x_{pi}; y_{pi})$. Для першої штанги:

$$x_{ni} = \left(\mp q_i \pm \sqrt{q_i^2 - p r_i} \right) / p, \quad y_{ni} = \operatorname{tg} \alpha (b/2 + (w + s) \sin \alpha \pm x_{ni}) + h + (w + s) \cos \alpha,$$

$$\text{де } q_i = (b/2 + (w + s) \sin \alpha) \operatorname{tg}^2 \alpha + (h + (w + s) \cos \alpha - y_{pi}) \operatorname{tg} \alpha \mp x_{pi};$$

$$r_i = \left((b/2 + (w + s) \sin \alpha) \operatorname{tg} \alpha + h + (w + s) \cos \alpha - y_{pi} \right)^2 + x_{pi}^2 - L_i^2.$$

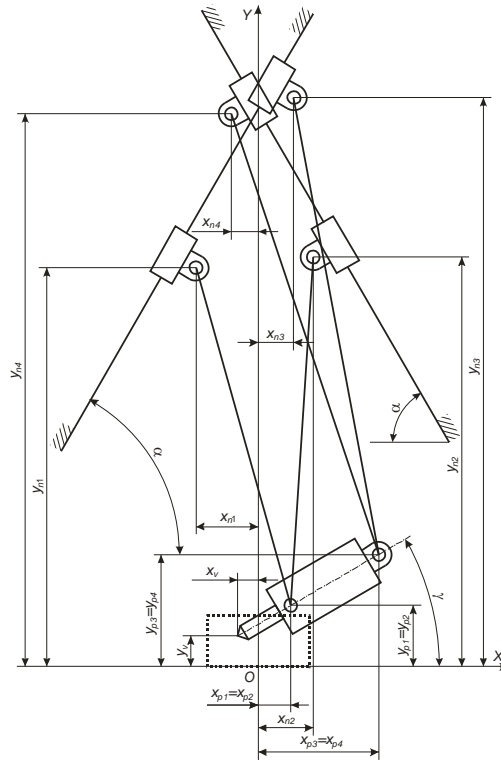

Рисунок 6 – Схема до розв'язку зворотної кінематичної задачі механізму

Для знаходження координат центрів шарнірів приводних повзунів штанг, що кріпляться до дальніх шарнірів вихідного органу, необхідно підставити довжину штанги L_3 замість L_1 і L_4 замість L_2 , помінявши також значення координат центрів шарнірів вихідного органу $(x_{p3}; y_{p3})$ замість $(x_{p1}; y_{p1})$ і $(x_{p4}; y_{p4})$ замість $(x_{p2}; y_{p2})$. Таким чином будуть знайдені координати $(x_{n3}; y_{n3})$, $(x_{n4}; y_{n4})$.

Якщо ж розглядати механізм поперечних переміщень, що містить пару штанг змінної довжини, то координати центрів шарнірів механізмів зміни довжини штанг $(x_{n3}; y_{n3})$, $(x_{n4}; y_{n4})$ нам будуть відомі, тому їх довжини знаходимо як відстань між двома точками:

$$L_3 = \sqrt{(x_{n3} - x_{p3})^2 + (y_{n3} - y_{p3})^2}; \quad L_4 = \sqrt{(x_{n4} - x_{p4})^2 + (y_{n4} - y_{p4})^2}.$$

Переходимо до розв'язку прямої кінематичної задачі. На початку розглянемо механізм з усіма штангами постійної довжини. Приймаємо, що мінімально необхідні довжини штанг вже визначені, а це означає, що також визначені координати початкової точки прямолінійної траєкторії руху центра шарніра приводного повзуна. Будемо вважати, що механізм симетричний, тому довжини пари штанг, приєднаних до одного шарніру вихідного органу, однакові. Загальна схема прямої задачі для даного типу механізму показана на рисунку 7.

Рух одного з приводних повзунів не може бути повністю кінематично незалежним, його положення визначатиметься положенням інших повзунів, оскільки механізм має одну додаткову ланку і є «перевизначеним». Головною задачею даного

повзуна є усунення невизначеності у подальшому русі вихідного органу за певних його особливих положень. Такий повзун слід обирати серед тої пари, яка штангами з'єднується з дальнім відносно переднього кінця шпинделя шарніром. Нехай довільно це буде четвертий повзун.

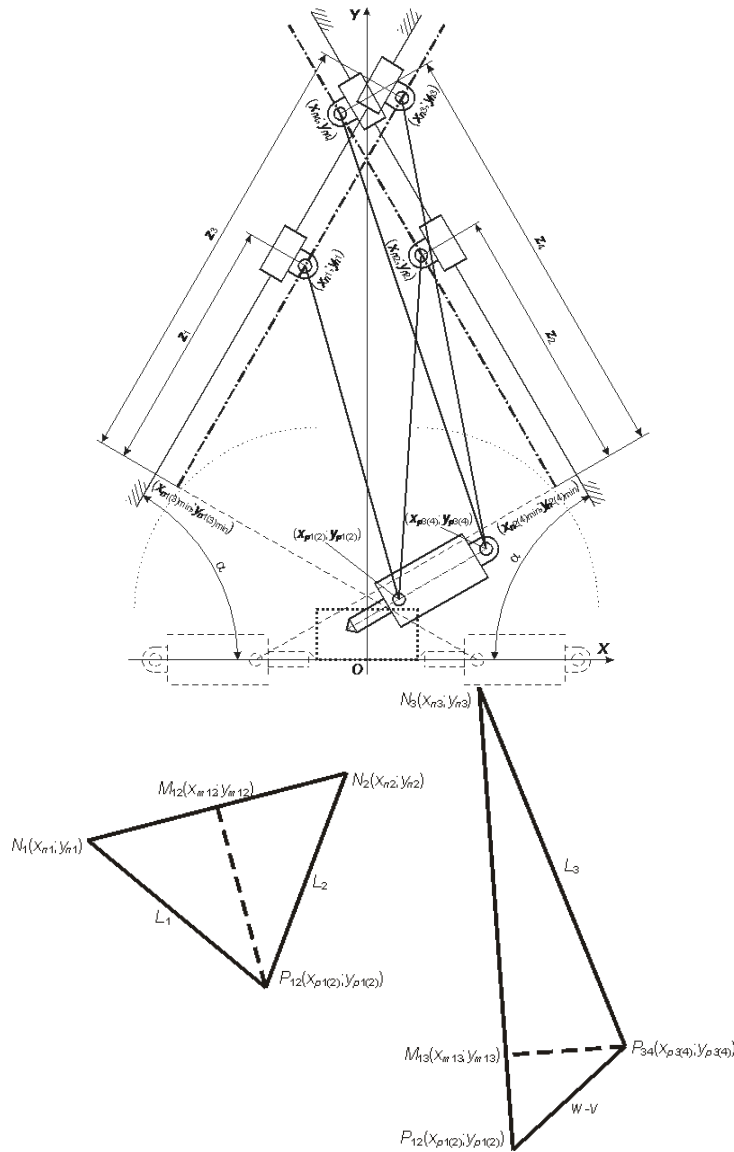

Рисунок 7 – Схеми до розв'язку прямої кінематичної задачі механізму

Знаючи початкові координати траєкторій $(x_{n\min}; y_{n\min})$, а також їх віддаленості z_i , можна розрахувати поточні координати $(x_{ni}; y_{ni})$ центрів шарнірів приводних повзунів:

$$x_{n1(3)} = x_{n\min} + z_{1(3)} \cos \alpha; \quad x_{n2(4)} = x_{n\min} - z_{2(4)} \cos \alpha; \quad y_{ni} = y_{n\min} + z_i \sin \alpha.$$

Розглянемо трикутник, утворений першою та другою штангами і відрізком між центрами шарнірів приводних повзунів даних штанг. Відстані N_1P_{12} та N_2P_{12} даного трикутника є довжинами штанг відповідно L_1 та L_2 . Довжину відрізка N_1N_2 можна визначити: $L_{N_1N_2} = \sqrt{(x_{n2} - x_{n1})^2 + (y_{n2} - y_{n1})^2}$. Оскільки трикутник $N_1N_2P_{12}$ є

рівнобедреним, бо $L_1 = L_2$, то його висота буде проходити через середину M_{12} основи, якою являється відрізок N_1N_2 . Координати точки M_{12} : $x_{m12} = (x_{n2} + x_{n1})/2$; $y_{m12} = (y_{n2} + y_{n1})/2$. Довжина висоти даного трикутника рівна: $L_{M_{12}P_{12}} = \sqrt{L_1^2 - L_{N_1N_2}^2}/4$. Кут нахилу відрізка N_1N_2 до осі X : $\beta_{N_1N_2} = \arctg((y_{n2} - y_{n1})/(x_{n2} - x_{n1}))$. Отже, кут нахилу відрізка $M_{12}P_{12}$ до осі X становитиме: $\beta_{M_{12}P_{12}} = \beta_{N_1N_2} - \pi/2$. Таким чином, координати точки P_{12} визначаються за формулами:

$$x_{p12} = x_{m12} + L_{M_{12}P_{12}} \cos \beta_{M_{12}P_{12}}; \quad y_{p12} = y_{m12} - L_{M_{12}P_{12}} \sin \beta_{M_{12}P_{12}}.$$

Знаючи координати точки P_{12} , визначимо координати точки P_{34} . Для цього виокремимо з схеми на рисунку 8 трикутник $N_3P_{12}P_{34}$. Довжина сторони N_3P_{12} трикутника рівна: $L_{N_3P_{12}} = \sqrt{(x_{n3} - x_{p12})^2 + (y_{n3} - y_{p12})^2}$. Кут її нахилу до осі X рівний: $\beta_{N_3P_{12}} = \arctg((y_{n3} - y_{p12})/(x_{n3} - x_{p12}))$. Довжину висоти $M_{13}P_{34}$ даного трикутника знайдемо за допомогою формули Герона. Розраховуємо напівпериметр трикутника $P_{N_3P_{12}P_{34}} = (L_{N_3P_{12}} + L_3 + w - v)/2$, та знаходимо його площу:

$$S_{N_3P_{12}P_{34}} = \sqrt{P_{N_3P_{12}P_{34}}(P_{N_3P_{12}P_{34}} - L_{N_3P_{12}})(P_{N_3P_{12}P_{34}} - L_3)(P_{N_3P_{12}P_{34}} - w + v)}.$$

Зважаючи на те, що площа трикутника також дорівнює половині добутку довжини висоти на довжину сторони, на яку висота опущена, можна визначити довжину висоти даного трикутника: $L_{M_{13}P_{34}} = 2S_{N_3P_{12}P_{34}}/L_{N_3P_{12}}$. Знаючи довжину висоти, можна розрахувати координати точки M_{13} :

$$x_{m13} = x_{p12} + \cos \beta_{N_3P_{12}} \sqrt{(w - v)^2 - L_{M_{13}P_{34}}^2}; \quad y_{m13} = y_{p12} + \sin \beta_{N_3P_{12}} \sqrt{(w - v)^2 - L_{M_{13}P_{34}}^2}.$$

Поставлені умови руху вихідного органу приводу поперечних переміщень не дозволяють визначити положення висоти $M_{12}P_{34}$ відносно сторони N_3P_{12} виключно положенням штанги 3. Тому будемо розраховувати два можливих положення точки P_{34} і для кожного з них визначати величину віддалення z_4 четвертої штанги. Для першого положення висоти трикутника кут її нахилу становитиме $\beta'_{M_{13}P_{34}} = \beta_{N_3P_{12}} - \pi/2$, для другого – $\beta''_{M_{13}P_{34}} = \beta_{N_3P_{12}} + \pi/2$. Координати центру дальнього шарніра вихідного органу (точка P_{34}) визначатимуться наступним чином: $x_{p34} = x_{m13} + \cos \beta_{M_{13}P_{34}} L_{M_{13}P_{34}}$; $y_{p34} = y_{m13} + \sin \beta_{M_{13}P_{34}} L_{M_{13}P_{34}}$.

Визначення віддалення z_4 у даному випадку є задачею зворотної кінематики. Тому спочатку будуть знайдені координати $N_4(x_{n4}; y_{n4})$ центру шарніра приводного повзуна як точки перетину кола радіусом L_4 з центром у точці $P_{34}(x_{p34}; y_{p34})$ і рівняння осі переміщення центру шарніра приводного повзуна, а потім знаходиться відстань від точки N_4 до відомої точки $(x_{n4\min}; y_{n4\min})$: $z_4 = \sqrt{(x_{n4} - x_{n4\min})^2 + (y_{n4} - y_{n4\min})^2}$.

Якщо ж розглядати механізм поперечних переміщень, що містить пару штанг змінної довжини, то залежності для визначення координат центрів шарнірів вихідного органу будуть однаковими в обох випадках, з тією відмінністю, що координати цієї

точки $(x_{n3}; y_{n3})$ визначаються не віддаленністю z_3 , а задаються безпосередньо. Зважаючи, що аналогічно задаються і координати центру іншого шарніра $(x_{n4}; y_{n4})$, то відмінність між задачами буде полягати саме у способі визначення довжини четвертої штанги. Довжину цієї штанги можна знайти як відстань між двома точками:

$$L_4 = \sqrt{(x_{n4} - x_{p34})^2 + (y_{n4} - y_{p34})^2}.$$

Вважаємо, що основні задачі синтезу плоского механізму паралельної структури з додатковою ланкою у приводі поперечної подачі поздовжньофрезерного верстата розв'язані.

Список літератури

1. Кириченко А.М. Дослідження кінематики трьохкоординатного верстата з комбінованою структурою / А.М. Кириченко, С.М. Заїка, Л.В. Ленченко // Зб. наук. праць КНТУ: техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Кіровоград, 2008. – № 20. – С. 118-124.
2. Кириченко А.М. Особливі положення плоских механізмів паралельної структури / А.М. Кириченко, С.М. Заїка, А.М. Федотьев // Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. – Кременчук, 2010. – Випуск 5/2010 (64). Частина 1. – С. 94-99.
3. Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою. – Кіровоград, 2004. – 449 с.

Одержано 15.12.15

УДК 33.658

І.В. Федорчак, ст. гр. УФЕБ-14М

Кіровоградський національний технічний університет

Аналіз загроз для економічної безпеки автотранспортного підприємства

Стаття присвячена аналізу загроз для економічної безпеки автотранспортних підприємств. Визначені внутрішні та зовнішні загрози їх діяльності в сучасних умовах господарювання. Запропоновано підходи до нейтралізації загроз та ризиків автотранспортного підприємства.

внутрішні та зовнішні загрози, автотранспортне підприємство, управління, економічна безпека

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки транспортні підприємства функціонують в умовах мінливості, непередбачуваності та ризику. Тривала і глибока економічна криза в нашій країні спричинила багато непередбачуваних небезпек та загроз для бізнесу. На розвиток підприємництва впливають такі фактори, як нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, недосконале комерційне законодавство, криміналізація суспільства, влади та бізнесу, корупція, шахрайство тощо. Все це загострює проблему забезпечення економічної безпеки підприємства. Крім того, кризові умови розвитку економіки, зростання кількості збиткових підприємств, та високий рівень банкрутства спонукають до пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх

стабільного функціонування. Одним з таких напрямів є забезпечення економічної безпеки автотранспортних підприємства. Автомобільний транспорт є обслуговуючою ланкою господарського комплексу, від якості і своєчасності доставки вантажів і пасажирів залежить робота інших галузей, які є споживачами транспортних послуг, та розвиток господарського комплексу України в цілому. Автотранспортне підприємство, що досягло рівня економічної безпеки, є захищеним від впливу визначальних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища відповідно та досягає оптимальної ефективності своєї господарської діяльності, яка сприяє його розвитку.

Тому дослідження загроз економічній безпеці автотранспортних підприємств є важливим теоретичним і практичним напрямком досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань економічної безпеки підприємств присвятили свої праці такі вчені як, А. Барановський [1], Т. Васильців [2], С. Довбня [3], М. Зацеркляний [4], Т. Іванюта [5], О. Судакова [10] та ін. Проте, питання економічної безпеки автотранспортних підприємств залишаються все ще мало дослідженими і актуальними.

Цілі статті. Метою даної статті є аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці автотранспортних підприємств в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Під економічною безпекою підприємства, на наш погляд, слід розуміти такий стан системи корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за яких гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), і водночас у результаті чого досягається максимально позитивний ефект від роботи підприємства.

Економічна безпека автотранспортного підприємства – це захищеність автотранспортного підприємства від впливу визначальних факторів зовнішнього середовища шляхом оптимізації впливу на його господарську діяльність визначальних факторів внутрішнього середовища, що дозволяють врахувати специфіку функціонування автотранспортного підприємства, підвищити ефективність та забезпечити сталий розвиток його господарської діяльності.

Рівень економічної безпеки автотранспортного підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і спеціалісти будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Загрозу економічній безпеці господарюючого суб'єкта можуть становити як внутрішні, так і зовнішні фактори.

Внутрішні фактори – це фактори впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства, які виникають всередині підприємства, тобто у внутрішньому середовищі діяльності автотранспортного підприємства. Зовнішні фактори – це фактори впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства, які виникають у середовищі, що оточує підприємство, тобто у зовнішньому середовищі діяльності автотранспортного підприємства.

До внутрішніх факторів можна віднести такі: недостатньо кваліфіковане обслуговування наявного парку обладнання, що може спричинити його поломку, аварію; недотримання внутрішнього розпорядку і режиму роботи підприємства, що може вплинути на нестабільність діяльності; негарантовану технічну безпеку транспортних засобів, що може призвести до нещасних випадків; ненадійне забезпечення робітничими кваліфікованими кадрами, спеціалістами підприємства; не

створені нормальні умови праці робітників на робочих місцях, що може призвести до нещасних випадків; не поставлена на належному рівні система організації й управління підприємством, що може призвести до його банкрутств; не передбачені достатні заходи з охорони матеріальних цінностей, надійність складських приміщень, охорона в цілому підприємства, засоби сигналізації.

Слід підкреслити, що у даний час для більшості підприємств усіх галузей, в тому числі і автомобільного транспорту, велике значення має проблема забезпечення стійкості розвитку їхнього виробництва. Разом з тим, в існуючих екстремальних обставинах слід враховувати можливість планувати свою роботу, спрямовану на стійкий розвиток підприємства в перспективі.

Не менш важливими є можливі зовнішні загрози економічної безпеки автотранспортного підприємства: забезпечення підприємства запасними частинами, пально-мастильними матеріалами з перебоями; ненадійні партнери з кооперації виробництва; часті перебої в постачанні виробництва палива, запасних частин, що призводять до простоїв і нанесення збитків підприємству; можливі стихійні явища: пожежа, паводки, форс-мажорні явища (землетруси, воєнні конфлікти та ін.).

У ринкових умовах господарювання найбільш високою гарантією безпеки діяльності автотранспортного підприємства є надійна клієнтська база та міцна конкурентоспроможність самого підприємства. Відповідна ніша на ринку, стабільні споживачі послуг, доступні ціни сприяють довготерміновим угодам на перевезення вантажів на взаємовигідних умовах.

Важливими факторами економічної безпеки в ринкових умовах є купівельна спроможність клієнтів і попит на продукцію чи послуги.

Важливою ознакою економічної безпеки є надійність внутрішніх і зовнішніх факторів виробничої діяльності підприємства, які забезпечують його стабільну роботу і гарантію поставок товарів у визначених обсягах, і строки поставки.

Не менш важливе значення має достатня інформаційно-рекламна діяльність на послуги, на її якісні та кількісні показники.

Висновки. В якості необхідного елемента управління економічною безпекою діяльності транспортного підприємства виступає аналіз загроз. Враховуючи умови функціонування автотранспортних підприємств та необхідність досягнення стабільного рівня їх економічної безпеки, необхідно вивчати вплив дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ їх діяльності. Ідентифікація основних внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності і розвитку автотранспортного підприємства має слугувати основою для розробки підходів до їх нівелювання в системі управління економічною безпекою підприємства.

Список літератури

1. Барановський А.І. Фінансова безпека: монографія / А.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: Монографія. – Львів: Вид-во ТзОВ "Ліга Прес", 2008. – 385 с.
3. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гичова // Фінанси підприємств. – 2008. – №4. – С. 88–97.
4. Зацеркляний М.М. Основи економічної безпеки: [навч. посіб.] / М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников. – К.: КНТ. – 2009. – 227 с.
5. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: ЦУЛ, 2009. – 256 с.
6. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136–144.
7. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова //

- Економіка України. – 1998. – №10. – С.48–52.
8. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – Т. 3. – С. 3–7.
  9. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М.О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. ; за ред. В. М. Гейця. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 240 с.
  10. Судаковая О.И. Формирование системы управления экономической безопасностью предпринимательства. О.И. Судаковая // Экономика: проблемы теории и практики: сб. науч. трудов. – Вып. 231: в 9 т. – Днепропетровск: ДНУ, 2012. – Т.8. – С. 165–171.

Одержано 24.12.15

УДК 621.9.06

О. Д. Гетьманець, магістр гр. МБ(МВ)-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення ефективності багатокординатних верстатів з механізмами комбінованої структури

В статті розглянуто методику встановлення раціональних конструктивних параметрів багатокординатних верстатів з механізмами комбінованої структури за критеріями робочого простору. **механізми комбінованої структури, робочий простір, шарнірні опори, робочий орган**

Створення технологічного обладнання з паралельною кінематикою слід розглядати не як удосконалення існуючих верстатних систем традиційної компоновки, а як матеріальне втілення нетрадиційного підходу до побудови технологічних процесів обробки, складання, випробування та вимірювання продукції, а також нових принципів конструювання сучасних верстатних систем [1].

Разом з тим, широке розповсюдження знайшли верстати з комбінованою кінематичною структурою, в яких механізм паралельної структури поєднується з одною або кількома звичайними осями координат, що дозволяє об'єднати переваги та компенсувати недоліки верстатів з традиційною й паралельною кінематикою [2].

При конструюванні верстату, одним з основних критеріїв є габарит оброблюваної деталі, в залежності від її величини визначається величина потрібного робочого простору. На відміну від технологічного обладнання традиційної компоновки, форма робочого простору технологічних машин з паралельними приводами представляє собою складну об'ємну фігуру.

Метою даної роботи є підвищення ефективності багатокординатних верстатів з механізмами комбінованої структури шляхом вибору раціональної компоновки на основі показників об'єму робочого простору.

При конструюванні таких верстатів, одним з основних критеріїв є габарит оброблюваної деталі, в залежності від її величини визначається величина потрібного робочого простору. Особливості робочого простору обладнання з комбінованою

---

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Кириченко А.М.

кінематикою: неправильна геометрична форма; залежність від розміщення полюсу інструмента відносно шарнірних опор робочого органа; залежність від просторової орієнтації робочого органа.

Для верстатів з комбінованою кінематикою найбільш важливими є робочий простір з постійною орієнтацією (руховий простір) та сукупний орієнтаційний простір.

Задача визначення робочого простору обладнання з паралельною та комбінованою кінематикою вирішується кількома шляхами:

1. Математичне формулювання рівнянь кривих та поверхонь, які обмежують робочий простір;

2. Чисельне дискретне визначення граничних точок або усіх точок робочого простору за допомогою перевірки точок з певним кроком у заданому об'ємі.

3. Графічна побудова робочого простору як ліній перетину певних поверхонь.

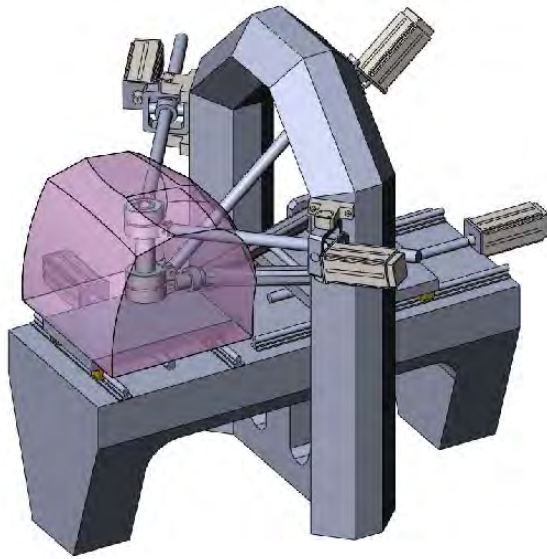
Робочий простір з постійною орієнтацією може бути одержаний будь-яким з цих методів, але скорочений сукупний орієнтаційний простір багатокоординатного обладнання на сьогодні можливо визначити лише другим методом. Для одержання високої точності потрібно вибирати малий інтервал дискретизації, що призводить до необхідності перевірки належності до робочого простору десятків і сотень тисяч точок. Оскільки перевірку у кожній точці необхідно провести для заданого набору орієнтацій робочого органа (десятки наборів), загальне обчислення вимагає виконання мільйонів операцій і потребує значних витрат часу навіть на потужних ЕОМ.

В той же час, сучасні пакети САПР (наприклад, КОМПАС-3D фірми Аскон, Solidworks, CATIA фірми Dassault Systemes) забезпечують широкі можливості геометричного моделювання просторових тіл довільної форми, їх перетворення та деформації, логічних операцій перетину, віднімання, додавання тощо. Використання цих засобів для визначення робочого простору підвищить зручність розробки обладнання з механізмами паралельної структури.

В роботі [3] наведений простий метод побудови робочого простору обладнання з механізмами паралельної структури за допомогою сучасних пакетів САПР, з врахуванням геометричних обмежень на довжину ланок та кути повороту шарнірних опор, який дозволяє одержати робочий простір з постійною орієнтацією робочого органа, а також сукупний орієнтаційний простір для обладнання з кількістю ступенів вільності більше трьох.

Для встановлення кращого варіанту по проектуванню багатокоординатних верстатів комбінованої структури було розглянуто кілька компоновок з різним розташуванням шарнірів на нерухомій платформі. Дані конструкції будуть досліджуватися по об'єму робочого простору із застосуванням графічного методу.

Перший варіант компоновки багатокоординатного верстата комбінованої структури зображено на рис. 1.

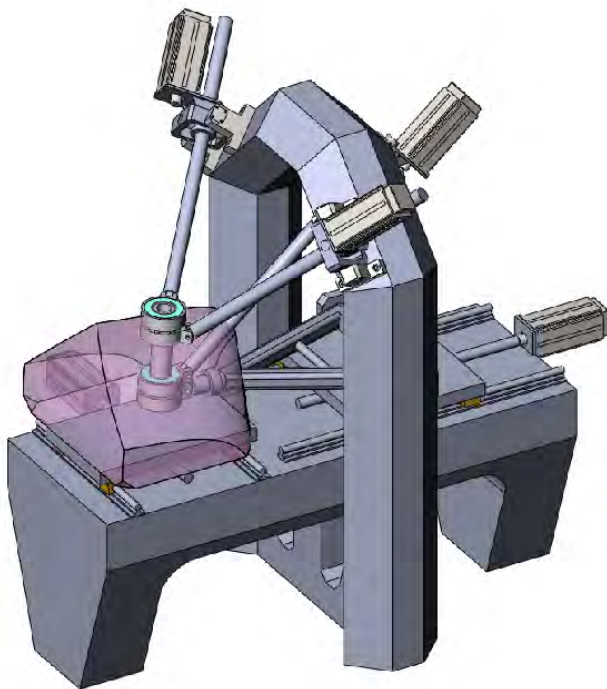

Об'єм робочого простору
 $V = 0,11103 \text{ м}^3$

Рисунок 1 – Перший варіант компоновки

Другий варіант компоновки багатокординатного верстата комбінованої структури зображено на рис. 2.

Об'єм робочого простору
 $V = 0,05709 \text{ м}^3$

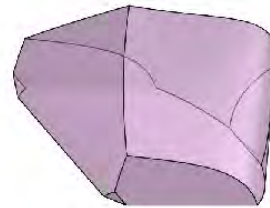

Рисунок 2 – Другий варіант компоновки

Третій варіант компоновки багатокординатного верстата комбінованої структури зображено на рис. 3.

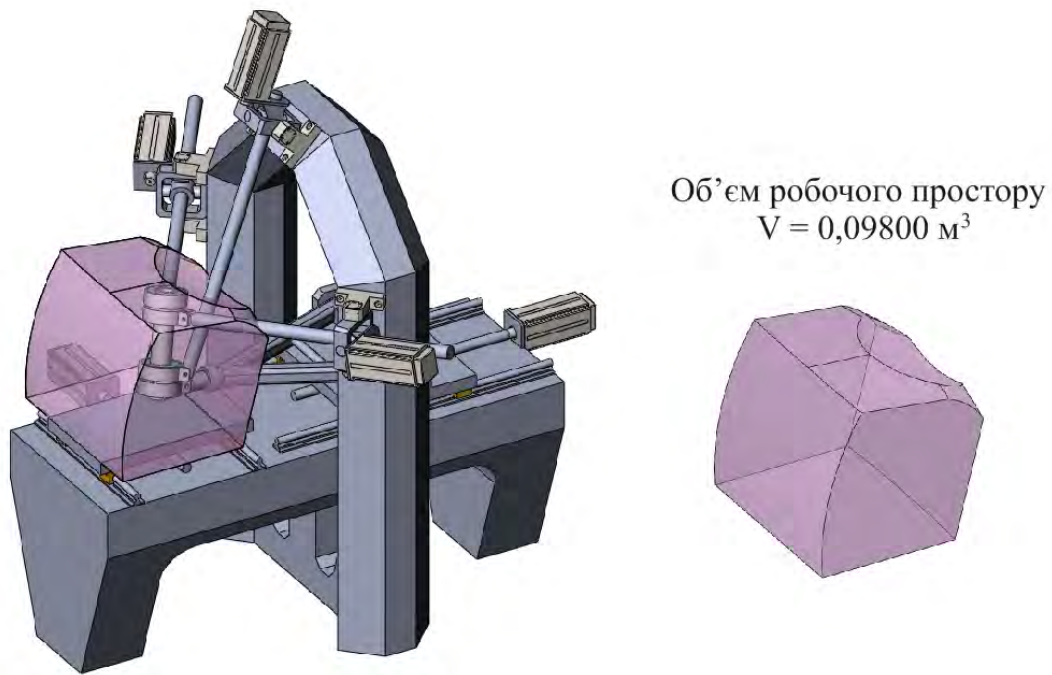

Рисунок 3 – Третій варіант компоновки

Аналіз приведених результатів показує, що за величиною робочого простору кращою конструкцією є перша, що в порівнянні з конструкцією 2 та 3 дозволить обробку більш габаритних деталей.

Таким чином, окреслено напрямки подальших досліджень багатокординатного верстата з механізмом комбінованої структури, а саме: дослідження точності відпрацювання координатних переміщень робочого органу в залежності від роботи приводів та визначення їхніх силових характеристик.

Список літератури

1. Кириченко А.М. Визначення силових характеристик приводів обладнання з механізмами паралельної структури / А.М. Кириченко, С.М. Заїка // Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського. – Кременчук, 2008. – №.5 (52). – С. 50-53.
2. Заїка С. М. Точність верстатів із плоскими механізмами паралельної структури / С. М. Заїка, А. М. Кириченко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Технічні науки». – Суми : СумДУ, 2010. – № 4. – С. 19-23
3. Пономаренко О.В. Робочий простір п'ятикоординатного верстата з паралельною структурою // Загальнодержавний міжвідомчий науково-технічний збірник Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарських машин, вип. 42, ч. II. – Кіровоград: КНТУ, 2011. – С 232-236

Одержано 24.12.15

УДК 621.9.06

В. І. Фролова, магістр гр. МБ(МВ)-14М *

Кіровоградський національний технічний університет

Точність технологічного обладнання з механізмом паралельної структури «лінійний дельта»

В статті проаналізовано вплив окремих відхилень геометричних параметрів від номінальних значень на точність положення робочого органа механізму. Сформульовано залежності для визначення похибок положення робочого органа механізму «лінійний дельта» в залежності від геометричних параметрів та координат робочого органа.

точність, похибка, лінійний дельта, обладнання паралельної структури, робочий орган

При створенні сучасного високопродуктивного технологічного обладнання для реалізації високих технологій та високошвидкісної багатокординатної обробки необхідно орієнтуватись перш за все на використання механізмів паралельної структури, оскільки на сьогоднішній день лише такі механізми здатні забезпечити необхідний технічний рівень та високу конкурентоспроможність верстатного обладнання [1].

Метою даної роботи є підвищення точності технологічного обладнання з механізмом паралельної структури «лінійний дельта» за рахунок коригування геометричних параметрів, визначених під час дослідів.

Точність – один з найважливіших показників якості технологічного обладнання, що суттєво впливає на всі критерії працездатності їхніх механізмів, а відповідно і на вихідні показники обладнання: швидкохідність, енерговитрати, матеріаломісткість, надійність, довговічність. Точність технологічного обладнання в вирішальній мірі визначає точність виробів. Розвиток техніки тісно пов'язаний з безперервним підвищенням вимог до точності верстатів, включаючи її збереження під навантаженням і в часі [4].

Відомо, що точність відпрацювання координатних переміщень верстатів визначається точністю позиціонування їх приводів. Таким чином, для визначення точності верстата на основі механізму паралельної структури необхідно знати точність приводів його ланок, і визначити її вплив на точність позиціонування робочого органа механізму. Оскільки для переміщення по осям координат необхідний одночасний узгоджений рух кількох приводів, то залежність точності позиціонування буде досить складною, і буде залежати від положення робочого органа в робочій зоні верстата [2].

Результуюча похибка положення робочого органа дорівнює:

$$\Delta = \sqrt{\Delta x^2 \pm \Delta y^2 \pm \Delta z^2} . \quad (1)$$

Вирішимо пряму задачу кінематики, оскільки для визначення похибки переміщення робочого органа необхідні прямі кінематичні залежності [3]. Тобто, в нашому випадку це визначення координати точки М вершини інструменту в залежності

---

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Кириченко А.М.

від вирішення задачі тривимірної трилатерації, а саме розв'язок системи рівнянь за допомогою трьох сфер (рис. 1).

Вирішення задачі тривимірної трилатерації може бути знайдено за допомогою розв'язку системи рівнянь, що задають три сфери. При використанні методу трилатерації існує два варіанти розв'язку задачі, які залежать від положення центрів трьох сфер. В першому варіанті розглядається випадок, коли центри всіх трьох сфер лежать у площині $z=0$, один з них збігається з початком координат, другий — лежить на осі x . Це припущення не обмежує розташування центрів сфер, оскільки від загального випадку до спрощеного можна перейти шляхом заміни системи координат. Щоб знайти розв'язок у початковій системі координат, до знайденого (у новій системі координат) розв'язку застосовуються зворотні перетворення.

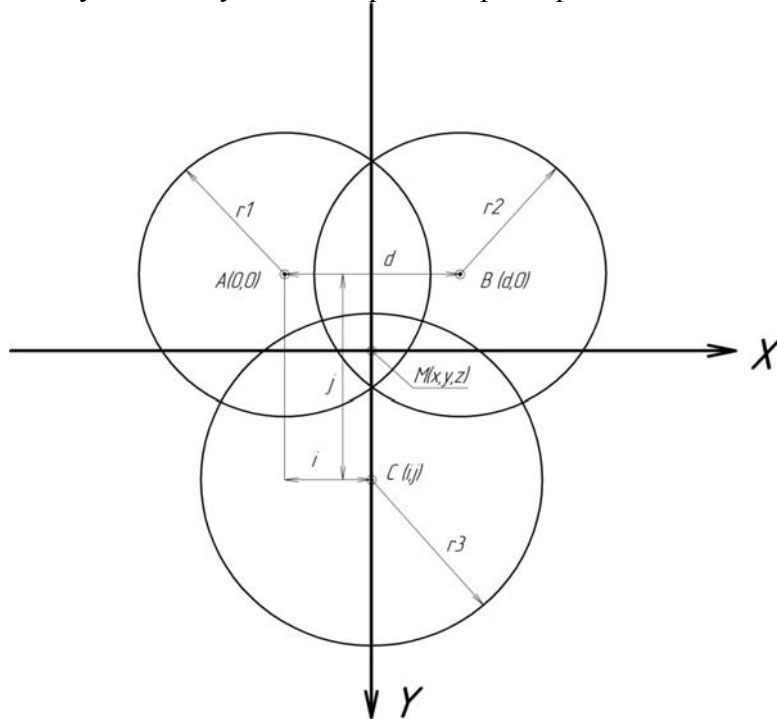

Рисунок 1 – Схема для розрахунку прямої кінематики методом трилатерації при $z=0$

Рівнянь трьох сфер:

$$r_1 = \sqrt{x^2 + y^2 + z^2}; \quad r_2 = \sqrt{(x-d)^2 + y^2 + z^2}; \quad r_3 = \sqrt{(x-i)^2 + (y-j)^2 + z^2}$$

Потрібно знайти точку $M(x, y, z)$, що задовольняє всім трьом рівнянням

$$x = \frac{r_1^2 - r_2^2 + d^2}{2d} \quad (2)$$

Вважаємо, що перші дві сфери перетинаються більше, ніж в одній точці, тобто $d - r_1 < r_2 < d + r_1$. У цьому випадку, підставляючи вираз x до рівняння першої сфери, отримаємо рівняння кола, яке є перетином перших двох сфер:

$$y = \frac{r_1^2 - r_3^2 - x^2 + (x-i)^2 + j^2}{2 \cdot j} \quad (3)$$

Знаючи координати x та y можна знайти координату z :

$$z = \pm \sqrt{r_1^2 + x^2 + y^2} \quad (4)$$

Розглянемо вплив положення робочого органу від довжини штанги та точність технологічного обладнання в зв'язку з виникаючими похибками.

Для визначення залежності положення робочого органу від зміни довжини штанги використовуємо розрахункову схему (рис. 2). При зміні довжини штанги положення робочого органу змінюється на величину ΔL , мм. Відповідно до цього будемо графіки залежності положення робочого органу з урахуванням похибки розміру довжини штанги $\Delta L = +1/-1$ мм.

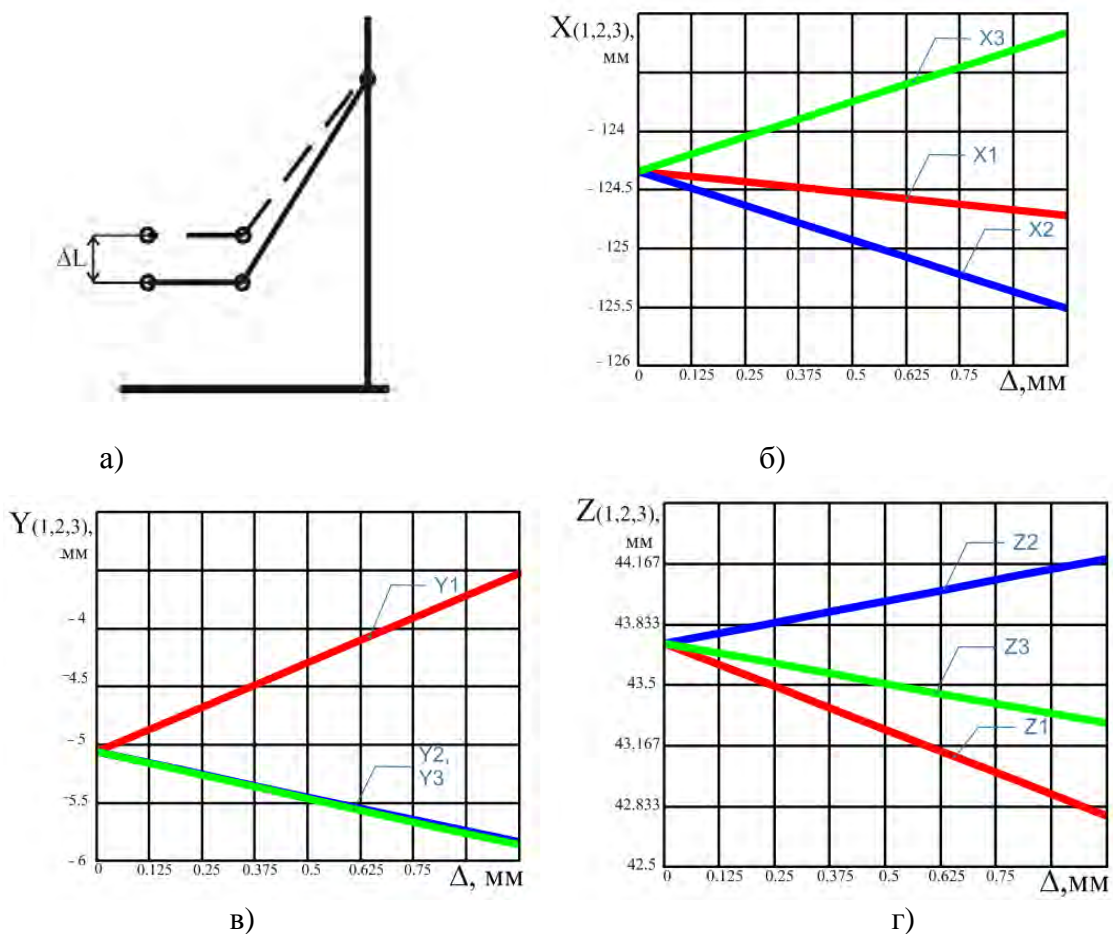

Рисунок 2 – Вплив похибок довжини штанг на положення робочого органу:
а) розрахункова схема; б) по координаті X, в) по координаті Y, г) по координаті Z.

Похибка довжини третьої штанги (рис. 2, б) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті X, а похибка розміру першої штанги має найменший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті. Похибка розміру першої штанги (рис. 2, в) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті Y, а похибка розміру другої і третьої штанг по величині майже однакові і мають менший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті. Похибка розміру першої штанги (рис. 2, г) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті Z, а похибка розміру третьої штанги має найменший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті.

Для визначення залежності положення робочого органу від зміни величини зміщення повзунів використовуємо розрахункову схему(рис. 6). При зміщенні повзунів, положення робочого органу змінюється на величину ΔH , мм. Відповідно до цього будемо графіки залежності положення робочого органу з урахуванням похибки положення повзунів $\Delta H = +1/-1$ мм.

Похибка положення другого (В) повзуна (рис.3, б) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті X, а похибки положення першого (А) та третього (С) повзуна по величині майже однакові і мають менший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті. Похибка положення першого (А) повзуна (рис.3, в) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті Y, а похибки положення другого (В) та третього (С) повзуна по величині майже однакові і мають менший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті. Похибка положення третього (С) повзуна (рис.3, г) має найбільший вплив на положення робочого органу по координаті Z, а похибка положення другого повзуна має найменший, але вагомий вплив на положення робочого органу по даній координаті.

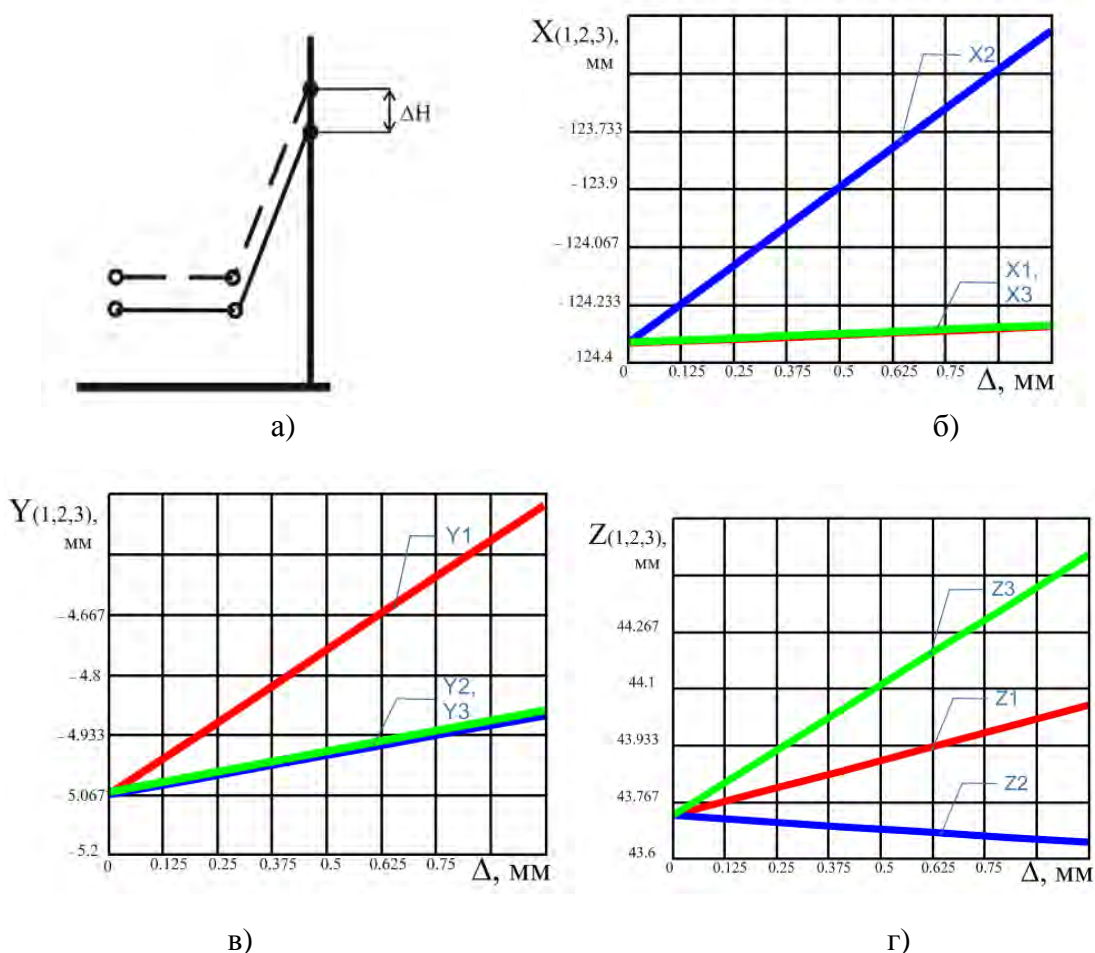

Рисунок 3 – Залежність положення робочого органу від величини зміщення повзунів:
а) розрахункова схема; б) по координаті X, в) по координаті Y, г) по координаті Z.

З отриманих результатів видно, що сумарна похибка положення повзунів має дуже значний вплив на положення робочого органу по всім координатам. Значний вплив на координату X має похибка положення другого повзуна (В), на координату Y – першого повзуна (А) і на координату Z – третього повзуна (С).

Список літератури

1. Кириченко А.М. Визначення силових характеристик приводів обладнання з механізмами паралельної структури / А.М. Кириченко, С.М. Заїка // Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського. – Кременчук, 2008. – №.5 (52). – С. 50-53.
2. Заїка С. М. Точність верстатів із плоскими механізмами паралельної структури / С. М. Заїка, А. М. Кириченко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Технічні науки». – Суми : СумДУ, 2010. – № 4. – С. 19-23
3. Кириченко А.М. Дослідження кінематики трьохкоординатного верстата з комбінованою структурою / А.М. Кириченко, С.М. Заїка, Л.В. Ленченко // Зб. наук. праць КНТУ: техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Кіровоград, 2008. – № 20. – С. 118-124.
4. Решетов Д.Н. Точность металлорежущих станков // Д.Н. Решетов, В.Т. Портман. – М.: Машиностроение, 1986. – 336 с., ил.

Одержано 22.12.15

УДК 621.9.06

А.О. Гаврилюк, магістр гр. МБ(МВ)-14М *

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення точності промислового робота паралельної структури «дельта»

Забезпечення конкурентоздатності продукції сучасного машинобудування вимагає створення сучасного вискоелективного технологічного обладнання. Створення нових видів машин, транспортних засобів і т.п. призвело до широкого застосування складних геометричних форм, котрі досить часто визначають їх основні характеристики.

У розвинених промислових країнах обсяг продукції металообробки складає найбільший відсоток загального виробництва продукції, тому успіх розвитку машинобудівного виробництва в значній мірі залежить від ефективного використання металорізальних верстатів. Вітчизняне верстатобудування базується на традиційних механізмах, в основному вдосконалюються системи управління, способи контролю, виконавчі приводу, впроваджуються інтелектуальні системи управління.

Проте ріст обчислювальних здатностей керуючих систем верстатів з числовим програмним керуванням спільно з успішними науковими дослідженнями в галузі машинобудування дозволив створити новий клас технологічного обладнання на базі механізмів паралельної структури, які дозволили здолати основні недоліки традиційних систем. Їх основними особливостями є модульна конструкція, побудована з уніфікованих елементів, яка здатна приймати і передавати навантаження подібно до просторових ферм і забезпечувати рух виконавчого органу з високими швидкостями і прискореннями.

---

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Кириченко А.М.

У зв'язку з цим особливу актуальність набуває завдання дослідження можливості оптимізації геометричних, кінематичних, силових і динамічних параметрів роботів, що мають маніпулятори з механізмами паралельної структури [1].

Механізм паралельної структури «дельта» – технологічне обладнання паралельної структури, побудоване на основі кінематичного з'єднання штанг, які виконані у вигляді паралелограмного механізму, а перетворення рухів реалізується шляхом примусового обертання важелів, змонтованих на нерухомому стаціонарному блоці.

Маніпулятор «дельта» (рис. 1) складається з рами 1, знизу якої закріплений стіл 2, а зверху – основа 3, на якій змонтовані три сервопривода 4, кути між якими становлять 120° . На валу кожного сервопривода 4 закріплений важіль 5 з осями 6, які слугують основою для шарнірного з'єднання. Шарнірне з'єднання забезпечує кріплення штанг постійної довжини 7 до важелів 5. Штанги постійної довжини виконані з алюмінієвих трубок. Рухома платформа 8 маніпулятора також з'єднана через шарнірне з'єднання зі штангами постійної довжини 7. При обертальному русі сервоприводів 4 змінюються кути важелів 5 та штанг постійної довжини 7. При зміні кутів важелів 5 і штанг постійної довжини 7 відбувається переміщення рухомої платформи 8.

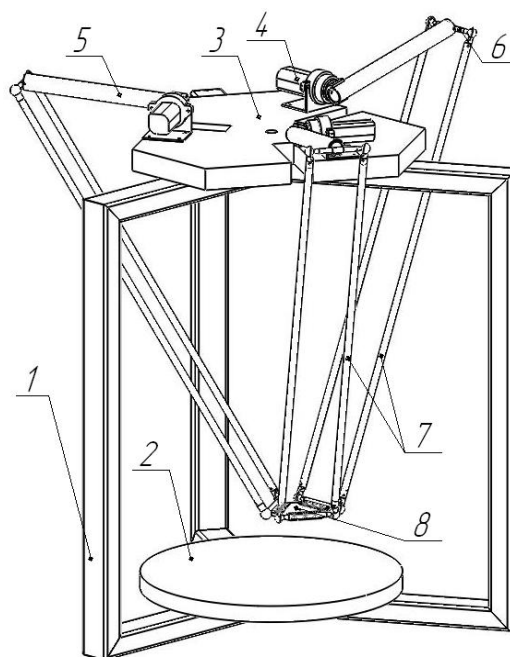

Рисунок 1 – Маніпулятор «дельта»

Для проведення вимірювань позиціонування робочого органу використовувався маніпулятор паралельної структури типу «дельта» та блоку управління (рис 2 а). Маніпулятор працює під управлінням системи LinuxCNC, яка дозволяє задати траєкторію робочого органу за допомогою програми у G-кодi. На робочому органі встановлено індикатор часового типу ІЧ 10 з ціною поділки 0.01мм

а)

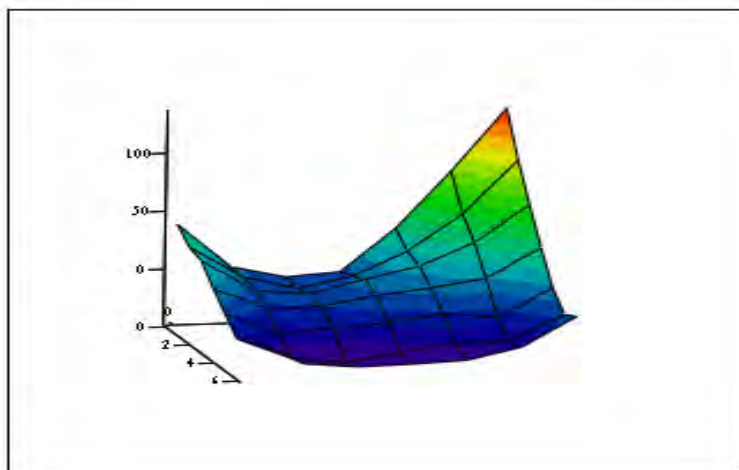

б)

а) загальний вигляд; б) робочий орган з індикатором ІЧ 10

Рисунок 2 – Дослідний стенд для вимірювання точності маніпулятора «дельта»

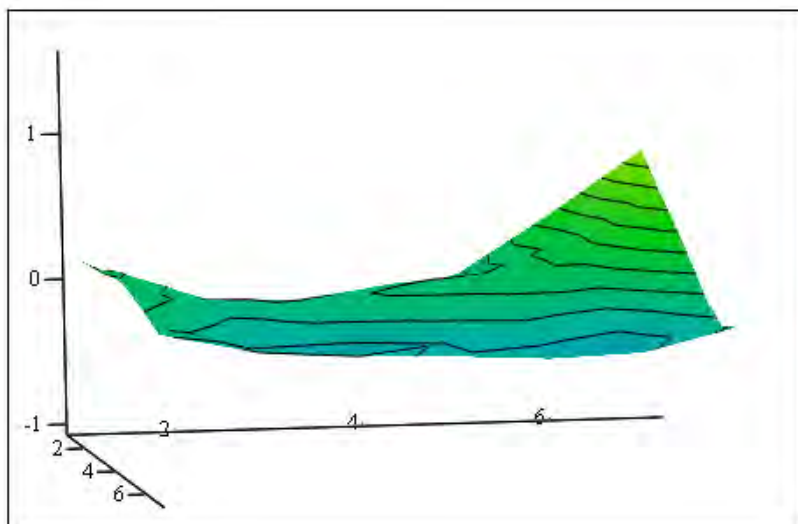
Досліджувана зона представляє собою площину у вигляді квадрату з розмірами 300*300мм. Крок переміщення робочого органу складає 50мм, таким чином вимірювання проводиться в 49 точках. За допомогою G-коду була написана наступна програма для виходу робочого органу в задані положення. За допомогою вимірних відхилень у програмному середовищі Mathcad було побудовано поверхню яка собою і представляє похибку позиціонування робочого органу (рис 3).

М

Рисунок 3 – Графік вимірних відхилень позиціонування робочого органу

Згідно з кінематичними залежностями та впливу геометричних параметрів на точність позиціонування експериментальним способом в середовищі Mathcad було скореговано вимірні параметри (рис. 4). Так змінивши параметри: e (відстань від центра робочого органу до шарніра) з 50мм на 48мм, r_f (довжина поворотного важеля) з 298.5см на 296см, та Θ (кут повороту важеля) кути Θ_1 на -0.2° , та кут Θ_2 на -0.25° отримали скореговану поверхню (рис. 4). Сумарна похибка змінилася з 1.5 мм на 0.9мм, та поверхня стала більш прямолінійною.

Z + M.01

Рисунок 4 – Графік скоригованих відхилень позиціонування робочого органу

За результатами проведених досліджень запропоновано шляхи підвищення точності промислового робота «дельта» за рахунок управління номінальними геометричними параметрами, наприклад змінюючи кут Θ , можна вносити коректування для дійсного положення робочого органу та цим самим зменшувати похибку.

Список літератури

1. Крижанівський В.А., Кузнєцов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ / Під ред. Ю.М. Кузнєцова. – Кіровоград, 2004. – 449 с.
2. Jon Martínez García. Inverse - Forward Kinematics of a Delta Robot, 2010. – 130 p.
3. Решетов Д.Н. Точность металлорежущих станков // Д.Н. Решетов, В.Т. Портман. – М.: Машиностроение, 1986. – 336 с., ил.

Одержано 24.12.15

УДК 33.658

Л.В. Парфьонова, ст. гр. УФЕБ-14М *

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна безпека підприємства: можливі загрози та ризики

В статті розглянуті питання управління економічною безпекою автотранспортних підприємств. Проаналізовано зміст та причини виникнення загроз та ризиків їх діяльності та розвитку. Запропоновано основні заходи нейтралізації загроз та ризиків автотранспортного підприємства.
загроза, ризик, автотранспортне підприємство, управління, безпека

Постановка проблеми. Зростаюча складність і стохастична природа сучасного соціально-економічного середовища, в якому функціонують організації автомобільного транспорту, конкуренція, мінлива кон'юнктура ринку, неспівпадіння інтересів учасників ринку – споживачів транспортних послуг – породжують загрози, ризики і потребують особливої уваги до проблем, з ними пов'язаними.

Попередження ризиків, які обтяжують діяльність автотранспортного підприємства, дозволяє не лише скоротити можливі економічні втрати, але і прийняти управлінські рішення, які знижують ризик в довгостроковій перспективі. На сучасному етапі оптимальне управління діяльністю автотранспортних підприємств вимагає поглибленого дослідження загроз і економічних ризиків, притаманних галузі, виявлення їх сутності та ролі, вдосконалення методів їх аналізу та оцінки.

Недостатність науково обґрунтованих підходів до управління економічною безпекою автотранспортних підприємств з урахуванням оцінки загроз та ризиків істотно обмежує можливості їх розвитку, знижує конкурентоспроможність підприємств

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Заярнюк О.В.

порівняно з іншими суб'єктами ринку, чинить негативний вплив на виконання автомобільним транспортом своєї місії.

Тому дослідження загроз та ризиків економічній безпеці транспортних підприємств є важливим теоретичним напрямком досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічної безпеки на рівні окремих суб'єктів господарювання, присвятили свої праці такі відомі вчені-економісти як, О. Ареф'єва [1], А. Барановський [2], Т. Васильців [3], С. Довбня [4], Л. Донець [5], Т. Клебанова [8], Г. Козаченко [10] та ін. Проте, зважаючи на зростаючу вагомість даної проблеми в сучасних умовах господарювання автотранспортних підприємств України, питання забезпечення належного рівня їх економічної безпеки, вчасне виявлення та діагностика джерел загроз та ризиків потребують посиленої уваги.

Цілі статті. Мета даної статті полягає у дослідженні можливих ризиків і загроз розвитку автотранспортних підприємств і окресленні основних способів їх зниження.

Виклад основного матеріалу. Існують різні точки зору науковців на сутність поняття «економічна безпека підприємства». Умовно їх можна звести до двох основних підходів. Перший базується на існуванні у підприємства конкретних цілей (досягнення певного рівня ефективності, стабільність функціонування, розвиток), які підприємство намагається досягнути. Підприємство характеризується наявністю внутрішньої структури (середовища) й існує у деякому зовнішньому середовищі. У зв'язку з наявністю певних якостей внутрішнього середовища підприємство може володіти здатністю знаходитись в стані «безпеки». Це означає, що якщо зовнішнє середовище і здійснює на нього негативний вплив, то підприємство все одно функціонує і досягає своїх цілей. І якщо зміна зовнішніх умов не виходить за певні межі, то функціонування і досягнення підприємством своїх цілей гарантовано.

Другий підхід ґрунтується на використанні понять «загроза» і «захищеність» від загроз. Мається на увазі, що існує підприємство з певними параметрами (наприклад, стабільним функціонуванням, прогресивністю розвитку і т.п.). Існують загрози, які можуть негативно вплинути на ці параметри. В тому випадку, якщо параметри захищені від загроз, то забезпечена і безпека підприємства.

Поняття економічної безпеки автотранспортного підприємства є комплексним і зачіпає практично всі функціональні сфери діяльності підприємства. Теоретично під економічною безпекою автотранспортного підприємства розуміється стан захищеності його життєво важливих інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування і розвитку відповідно до його статутних цілей.

Слід розрізняти безпеку автотранспортного підприємства та безпеку продукції, тобто перевезень та надання сервісних послуг. На транспорті безпека виробництва, стійкість підприємства, безпека життя, здоров'я та майна громадян об'єднані в єдиний контекст. Продукція та виробництво контролюються державою шляхом сертифікації. Як правило, при оцінці економічної безпеки аналізується низка характеристик автотранспортного підприємства, які перетинаються з окремими видами його діяльності. Це стосується, насамперед, формулювання стратегічних інтересів підприємства та їх кількісної інтерпретації. Ці характеристики оцінки економічної безпеки стосуються сфери стратегічного управління підприємством, і якщо на підприємстві розроблені і прийняті до реалізації відповідні функціональні стратегії (інноваційна, ресурсна, інвестиційна, маркетингова), то їх цілі повинні кореспондувати з окресленими стратегічними інтересами підприємства, а показники, що

характеризують цілі стратегії, повинні відповідати кількісній оцінці стратегічних інтересів підприємства. Встановлення такої відповідності є дуже важливим, оскільки саме з його допомогою забезпечується єдність методичної бази організації управління підприємством.

Загроза, в повсякденному розумінні, являє собою залякування, очікування шкоди, зла і т.д. Більш зручним, на наш погляд, є трактування загрози економічній безпеці як можливої небезпеки недоотримання, невідповідності або не формування чого-небудь, тобто понесення збитку, банкрутство або загроза існуванню підприємства.

Виходячи з реально сформованої ситуації, у національній економіці можна виділити наступні основні економічні загрози: структурна деформація; зниження активності; посилення залежності від покупців, постачальників; зростання боргу, як зовнішнього, так і внутрішнього (наприклад, по заробітній платі); старіння транспортних засобів і припинення інноваційної активності тощо.

Вивчення загроз розвитку автотранспортного підприємства є відносно «молодим» напрямком наукових досліджень. Дотепер більша увага приділялася проблемам зниження витрат, підвищення ефективності діяльності автотранспортного підприємства тощо. Для забезпечення єдиного підходу до оцінки ступеня дотримання інтересів підприємства необхідно забезпечити єдність характеру використовуваних значень показників, тобто вибрати вид показників – фактичні або планові. Ці види показників мають різний статус достовірності. Фактичні показники характеризуються найвищим рівнем достовірності, оскільки вони фіксують результати вже минулих процесів виробництва і реалізації продукції (послуг).

Джерелами інформації для аналізу та оцінки економічної безпеки можуть бути: набір факторів ризику і ризикових ситуацій; особистий досвід керівників підприємства і фахівців; прогнозна інформація; матеріали ревізій, аудиту, перевірок податкової служби, лабораторного та лікарсько-санітарного контролю, пояснювальних і доповідних записок, нарад, листування, одержувані в результаті особистих контактів; бухгалтерський облік і звітність; статистичні дані; відомості про конкурентів і партнерів, постачальників і споживачів; матеріали маркетингових досліджень про стан ринку; інформація правоохоронних органів про кримінальну обстановку; економічна, політична, демографічна ситуації в країні та регіоні; платоспроможність покупців.

Цілі системи оцінки та аналізу економічної безпеки – визначення об'єктів, на які впливає той чи інший вид загроз або ризику. Для оптимального вибору найбільш пріоритетних варіантів дій з управління ризиком важливо мати чітку інформацію і про те, який об'єкт обтяжений ризиком. Це може бути й інформація, персонал, керівники підприємства, прибуток підприємства тощо. Володіючи цією інформацією і знаючи реальний ступінь захищеності об'єкта, можна розрахувати потребу в обсязі необхідних сил і засобів для запобігання загрози, виробити правильні заходи щодо захисту об'єкта.

Система оцінки та аналізу економічної безпеки включає сукупність послідовних, взаємопов'язаних між собою блоків, етапів діяльності, систематизованих і пристосованих до цих завдань методик, методів, моделей, що дають можливість виявити, оцінити і зменшити вплив господарського ризику до прийняттого рівня з мінімальними витратами корпоративних ресурсів.

З метою нейтралізації будь-яких загроз економічній безпеці підприємства повинні спрямовувати свої зусилля на створення та підтримку власної системи безпеки. Під системою економічної безпеки розуміють організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів та заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Потрібно підкреслити, що універсальної системи економічної безпеки для усіх господарюючих суб'єктів не існує.

Вона унікальна для кожного підприємства, оскільки залежить від виду та особливостей його діяльності, розмірів, виробничого потенціалу, ризикованості виробництва, наявності секретних матеріалів тощо. Система безпеки автотранспортного підприємства повинна характеризуватися комплексністю, тобто здатністю забезпечити майнову, фінансову, інтелектуальну, інформаційну, науково-технічну, екологічну безпеку підприємства. Крім того, вона повинна бути дієвою та ефективною, що безпосередньо залежить від ґрунтовності та чіткості окреслення кола тих завдань, які дана система повинна виконувати. До числа основних завдань системи економічної безпеки підприємства належать: захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку подій; вивчення партнерів, конкурентів, споживачів, майбутніх співробітників підприємства; своєчасне виявлення можливих загроз підприємству та його співробітникам з боку зовнішнього середовища; недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, злочинців й окремих осіб з протиправними намірами; протидія технічному проникненню в злочинних цілях; забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства; отримання необхідної інформації для прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності підприємства; сприяння у формуванні серед споживачів і ділових партнерів позитивної думки про підприємство; контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалення її елементів.

Дієва система економічної безпеки створить умови для ефективного функціонування підприємства, досягнення бізнес-цілей в умовах жорсткої конкуренції та значних господарських ризиків, шляхом своєчасного виявлення та нейтралізації різноманітних загроз та небезпек.

Висновки. У підсумку підкреслимо, що економічна безпека підприємства у великій мірі залежить від економічної безпеки держави, регіону, оскільки ґрунтується на їх фінансовому, виробничому, сировинному потенціалі, перспективах розвитку. Економічна безпека автотранспортного підприємства є складним явищем, пов'язаним з існуванням значної кількості загроз та ризиків, які на неї безпосередньо впливають. До першочергових завдань, покликаних нейтралізувати загрози та попередити зниження рівня економічної безпеки підприємства можна віднести створення системи економічної безпеки, розробку способів уникнення можливих загроз та напрямків мінімізації негативних впливів. Створення дієвої системи управління економічною безпекою дасть можливість забезпечити ефективний розвиток автотранспортного підприємства.

Список літератури

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств / Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.
2. Барановський А.І. Фінансова безпека: монографія / А.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999.
3. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: Монографія. – Львів: Вид-во ТзОВ "Ліґа Прес", 2008. – 385 с.
4. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гичова // Фінанси підприємств. – 2008. – №4. – С. 88–97.
5. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
6. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: ЦУЛ, 2009. – 256 с.
7. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136–144.

8. Клебанова Т.С. Теорія економічного ризику: Учеб. пособ. / Т.С. Клебанова, Е.В. Раєвнева. – Харків: ІД «ИНЖЕК», 2003. – 156 с.
9. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства / Ковальов Д., Сухорукова Т. // Економіка України. – 1998. №10. – С.48–52.
10. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – Т. 3. – С. 3–7.

Одержано 24.12.15

УДК 336.71

Д.М. Самохвал, магістрант гр. ФК-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні аспекти управління кредитним портфелем комерційного банку

Розглянута проблема управління кредитним портфелем комерційного банку. Проведений аналіз оптимального кредитного портфелю банку, визначені основні цілі та принципи кредитної політики для досягнення ефективної роботи банківської установи.

банк, кредитний портфель, кредитна політика, кредит, кредитоспроможність

Вступ. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки та банківської системи зокрема характеризується значним динамізмом та невизначеністю. В цих умовах надзвичайної актуальності набувають проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків шляхом формування кредитної політики.

Аналіз останніх публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Примостка Л.О. [1], Вовчак О.Д. [2], Ковальчук Г.Г., Коваль М.М. [3], Дьомін О. [5], Тиркало Р.І., Шивоблок З.І. [6], Чорна М.В., Броннік Ю. [8], Ансофф І. [9], Кіндраціка Л.М. [10] не вирішили питання управління кредитним портфелем комерційного банку.

Постановка проблеми. Основна мета роботи полягає у формуванні теоретичних положень управління кредитним портфелем комерційного банку та обґрунтування ефективної кредитної політики.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: охарактеризовані поняття кредитної політики та кредитного портфелю, розглянута класифікація кредитних операцій, проаналізовано структуру оптимального кредитного портфелю, визначено характеристики, цілі та базові принципи кредитної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінки якості кредитного портфелю банку вже досліджено багатьма вітчизняними науковцями: Примостка Л.О., Вовк В.Я., Колодізев О.П., Крухмаль О.В., Сисоєва Л.Ю. Серед праць зарубіжних вчених уваги заслуговують роботи Кузнецова С.С. та Шустової Є.П..

---

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Давидов І.Г.

Результати дослідження. Ефективне управління будь-яким економічним об'єктом ґрунтується на об'єктивному та комплексному розумінні сутності самого об'єкта управління. Тому в першу чергу доцільно визначитися із сутністю понять «кредитний портфель» та «кредитна політика».

В економічній літературі визначення «кредитний портфель» має багато варіацій, але найбільш загальним є тлумачення Примостки Л.О. [1]. Вона визначила, що кредитний портфель - це сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання прибутку. Банк може видавати кредити безпосередньо, укладаючи угоду з позичальником, або купувати позику чи частину позики, яка була видана іншим кредитором, шляхом укладення угоди з позичальником. Надання кредиту може відбуватися у формі позик, облігацій, простих векселів, підтверджених авансів, векселів, строк сплати яких уже настав, рахунків факторингу, овердрафтів, короткострокових комерційних векселів, банківських акцептів та інших подібних зобов'язань. Кредитний портфель включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у т.ч. і прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення кредитів [1].

З огляду на те, що кредитний портфель являє собою сукупність усіх позик наданих банком вважаємо за доцільне визначитися із сутністю базового поняття «кредит» та його видами.

Кредит є однією з найскладніших економічних категорій як за своєю сутністю, так і за механізмом впливу на процес суспільного відтворення.

Найбільш визнаним є розкриття сутності кредиту як економічних відносин, що виникають між суб'єктами ринку у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах поворотності, строковості, платності, забезпеченості та цільового використання [2].

Використання у кредитній діяльності банківських установ тих чи інших різновидів кредитних операцій свідчить про рівень розвитку кредитного ринку, економічні потреби позичальників та кредитно-інвестиційний клімат у державі чи регіоні. Очевидно, що нарощення обсягів кредитних вкладень у реальний сектор економіки, подальша диверсифікація кредитних вкладень за видами залежно від економічних потреб суб'єктів ринку стимулює економічне зростання в країні.

Відповідно до методики НБУ [4] всі кредитні операції класифікуються за ступенем ризику:

«Стандартні» кредитні операції – операції, за якими кредитний ризик незначний і становить 2% чистого кредитного ризику.

«Під контролем» – кредитні операції, за якими кредитний ризик незначний, але може збільшитися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації, і становить 5% чистого кредитного ризику.

«Субстандартні» кредитні операції – операції, за якими кредитний ризик великий, надалі може збільшуватись і становить 20% чистого кредитного ризику, а також є імовірність несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі та у строки, передбачені кредитним договором.

«Сумнівні» кредитні операції – операції, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника (контрагента) банку в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) під загрозою, імовірність повного погашення кредитної заборгованості низька і становить 50% чистого кредитного ризику.

«Безнадійні» кредитні операції – операції, імовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника (контрагента) банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними.

Досвід роботи ряду банків свідчить, що оптимальним можна вважати кредитний портфель зі структурою, в якій найбільшу питому вагу займає група «під контролем», а найменшу «сумнівні кредити» [5]:

Таким чином, основним завданням управління кредитним портфелем банку є досягнення балансу його складових. Тому досягнення врівноваженого стану кредитного портфеля банку можливе лише за умов здійснення ефективної кредитної політики.

В науковій літературі кредитна політика банку трактується як стратегія або тактика банку щодо організації кредитного процесу. Однак такий підхід є суперечливим з позиції тотожності базових понять «політика», «тактика» та «стратегія». Тому з метою чіткого визначення дефініції «кредитна політика» та її розмежування із суміжними поняттями доцільно дослідити сутність корінного терміну «політика». [6]

Ряд відомих вчених, як А. Шелленбер, У. Кінг, М.Х. Мескон, І. Ансофф. стверджують, що політика встановлює загальні принципи, яких необхідно дотримуватися для забезпечення успіху підприємства. Так, російський дослідник Л.І. Абалкін розглядає політику як образ дій, спрямований на досягнення конкретних цілей [7]. А. О. Волков розглядає політику як форми і методи відстежування і підтримання пріоритетів для досягнення основних цілей підприємства. Досить цікава позиція харківських науковців, які розробили комплексну дефініцію поняття „політика” в розрізі чотирьох „О”:

- орієнтири функціонування підприємства;
- образ дій;
- основа для прийняття управлінських рішень, щодо досягнення поставлених цілей (поведінка);
- оточення, всередині якого розробляються і приймаються управлінські рішення [8].

Таким чином політика є результатом управлінського процесу на вищому рівні управління підприємством, має часову незалежність і належить до класу адміністративних проблем.

З позиції автора найбільш повно розкриває зміст поняття «політика» визначення В. Мюллера та Х.Ульріха - „політика підприємства являє собою систему чітко сформульованих, незалежних від часу принципів, під впливом яких рішення і повсякденна діяльність підприємства набувають того чи іншого напрямку” [9].

Грунтуючись на проведеному дослідженні, пропонується визначати кредитну політику банку як набір правил, що застосовуються до всієї кредитної діяльності і спрямованих на досягнення оперативних та стратегічних цілей банку.

Таким чином, кредитна політика банку характеризується:

- по-перше, пріоритетами у виборі клієнтів і кредитних інструментів (сегментування ринку);
- по-друге, нормами - правилами, що регламентують практичну діяльність банківського персоналу, який реалізує ці пріоритети на практиці;
- по-третє, можливістю управляти ризиком (у т.ч. кредитним), який залежить від компетентності керівництва банку і рівня кваліфікації персоналу, котрий займається відбором конкретних кредитних заявок і розробкою кредитних угод.

Кредитна політика є фундаментом надійності та прибутковості кредитного портфеля, тому також впливає на стабільність банку. Інтереси стабільності банку мають визначати зміст і структуру кредитної політики. Відповідно до цього, основними цілями кредитної політики комерційного банку є:

– забезпечення умов для задоволення потреб клієнтів в отриманні коштів у тимчасове користування відповідно до різних видів кредитних послуг, що пропонуються на ринку;

– отримання прибутку, що є метою функціонування банку як комерційного підприємства в умовах ринкової економіки, однак при забезпеченні належного рівня своєї ліквідності та мінімізації ризиків за здійснюваними операціями.

В науковій представлено широкий спектр функціональних характеристик кредитної політики [10], що дозволило авторам здійснити їх систематизацію та сформулювати базові принципи кредитної політики, реалізація яких забезпечить досягнення її основної мети:

– оптимальності - кредитна політика повинна містити ті умови, за яких банк може провадити видачу кредитів як таку;

– граничності - кредитна політика повинна містити встановлені банком межі кредитних процентних ставок і принципи їхнього формування на підставі відомостей про вартість ресурсів, про необхідну прибутковість і дохідність;

– відповідності - кредитна політика повинна містити класифікацію тих типів кредитів, на яких спеціалізується банк, а також надавати кредитним працівникам можливість формувати кредитний портфель з урахуванням диверсифікації ресурсів за ризиковими рівнями таким чином, щоб забезпечити наперед встановлене, обране керівництвом банку відношення дохідності і надійності;

– регламентованості - кредитна політика повинна містити перелік документів, які мусить надати клієнт разом із заявкою про кредит, а також умови, за яких заявка може бути прийнята, чи підстави, на яких заявка може бути відхилена;

– інформативності - кредитна політика повинна містити відомості про управлінські структури, які беруть участь у кредитній роботі, і про порядок прийняття ними рішення про кредитування.

– надійності - кредитна політика повинна містити вимоги до забезпечення кредитів, які видає банк.

– гарантованості - кредитна політика повинна визначати ті умови, за яких банк може прийняти на себе позабалансові зобов'язання, тобто видати гарантії або поручительства.

Висновки. Резюмуючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що основною метою кредитної політики є забезпечення оптимальної структури кредитного портфеля певного банку з урахуванням внутрішніх резервів та зовнішніх умов, в яких він функціонує.

Таким чином управління кредитним портфелем банку ґрунтується на реалізації ефективної кредитної політики банку, яка виступає інструментом діяльності комерційного банку у сфері грошово-кредитного посередництва.

Список літератури

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
2. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа. – К., Знання, 2008. – 564 с.
3. Ковальчук Г.Г., Коваль М.М. Ліквідність комерційних банків: Навчальний посібник. – К.; Знання, КОО, 1996. – 120с.
4. Про кредитування. Положення НБУ, затверджене Постановою правління НБУ від 26 вересня 1995р., №246.
5. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України. – 2003. – №6. – С.10

6. Тиркало Р.І., Шивоблок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг. Навч.посібник, – К., «Слобожанщина», 1999. – 236 с.
7. Экономическая энциклопедия / [гл.ред. Л.И. Абалкин]. - М.: ОАО «Экономика», 1999. – 1055 с
8. Чорна М. В. Економічна політика підприємства в системі його загальної політики: [зб. наук. праць] / М. В. Чорна, Ю. Броннікова // Економіка: проблеми теорії та практики. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – Вип.123. – Т.ГУ. – С. 1011-1015
9. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб.: Питерком, 1999. – 416 с., с.27
10. КіндрацькаЛ.М. Бухгалтерський облік у банках України. Київ: КНЕУ, 2001. – 636 с.

Одержано 24.12.15

УДК 334.716

К.О. Князєва, магістр гр. УФЕБ-14М²

Кіровоградський національний технічний університет

Управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства

У статті розглянуто класифікацію загроз фінансово-економічної безпеки підприємств. Визначено сутність управління системою фінансово-економічної безпеки, здійснено класифікацію її складових та досліджено основні завдання у сфері забезпечення високого рівня фінансово-економічної безпеки підприємств у сучасних умовах.

система управління, фінансово-економічна безпека, ризик, загроза

Для будь-якого підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності, завжди існують загрози розвитку, які надходять із-зовні або виникають усередині підприємства. Система фінансово-економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати його матеріальний і фінансовий потенціал.

Дослідженню різноманітних аспектів управління системою фінансово-економічної безпеки підприємств займаються такі науковці, як: Я.А. Жаліло, А.В. Кірієнко, Р.М. Качалов, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, В.А. Ліпкан, Н.О. Лоханова, Є.О. Олейніков, П.І. Орлов, В.П. Пономарьов, В.Я. Пригунов, А.С. Соснін, А.Г. Шаваєв та ін.

В загальному значенні безпекою є такий стан об'єкта (підприємства), який здатний зберегти рівень розвитку в умовах руйнівного внутрішнього або зовнішнього впливів, це стан захищеності від негативного впливу якихось чинників внутрішнього і зовнішнього характеру, здатність в повній мірі протидіяти чинникам негативного впливу із зовнішнього середовища без залучення додаткових засобів і людей [3].

Критеріями розмежування складових економічної безпеки підприємства є:

- об'єкти (ресурси) захисту;
- діяльність підприємства, яку слід захищати.

За об'єктами (ресурсами) захисту виділяють:

---

² Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Ткачук О.В.

– фінансову, яка передбачає забезпеченість фінансовими ресурсами, достатніми для розширеного відтворення та виконання існуючих зобов'язань, фінансову стійкість, захищеність від зовнішніх та фінансово-економічних інтересів підприємства;

– матеріальну-сировинну, що відображає можливість безперервного виробництва продукції, завдяки відлагодженому постачанню сировини, комплектуючих та матеріалів належної якості;

– техніко-технологічну, котра зумовлює наявність на підприємстві необхідної техніки, використання ним нових прогресивних технологій (залежить від ступеня зносу основних фондів та коефіцієнтів їх оновлення);

– інтелектуально-кадрову, яка відображає забезпеченість підприємства управлінським та промислово-виробничим персоналом, рівень плинності кадрів на підприємстві, достатність їх освітньо-кваліфікаційного рівня, захищеність від переманювання працівників конкурентами;

– інформаційну, що означає захищеність від посягань на комерційну таємницю підприємства, об'єкти його інтелектуальної власності, дотримання в секреті конфіденційної інформації працівниками підприємства;

– ринкову – захист від зовнішніх та внутрішніх загроз ринковій позиції підприємства: недобросовісної конкуренції, іміджу фірми, торговій марці, будь-яких дій, що можуть призвести до зниження частки підприємства на ринку [1, с. 25].

Виходячи з діяльності, яку здійснює підприємство, можна виділити безпеку його:

– основної (операційної) діяльності;

– фінансової діяльності;

– інвестиційної діяльності;

– інноваційної діяльності;

– зовнішньоекономічної діяльності.

Щодо фінансової безпеки підприємства загроза як чинник руйнівної дії (загроза фінансовій безпеці) – це наявне чи потенційно можливе явище або чинник, який створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства та не дає можливості виконувати на належному рівні роботу згідно домовленостей [4].

До внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансову безпеку, відносяться навмисні або випадкові помилки менеджменту у сфері управління фінансами підприємства, пов'язані з:

1. Вибором стратегії підприємства.

2. Управлінням й оптимізацією активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження і контроль управління дебіторською й кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проектів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної й податкової політики).

До зовнішніх загроз можна віднести:

1. Скупку акцій, боргів підприємства небажаними партнерами чи підставними компаніями.

2. Наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як великої кількості позикових засобів, так і великих заборгованостей підприємству).

3. Нерозвиненість ринків капіталу та їхньої інфраструктури.

4. Недостатньо розвинену правову систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства.

5. Кризу грошової і фінансово-кредитної систем.

6. Нестабільність економіки.

7. Недосконалість механізмів формування економічної політики держави.

Джерелами негативних впливів на фінансову безпеку підприємства можуть бути:

1. Свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів).

2. Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття й технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на фінансову безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер.

Об'єктивними обставинами вважаються такі негативні впливи, які виникають не з вини конкретного підприємства або його окремо взятих працівників.

Суб'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають унаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (насамперед керівників і функціональних менеджерів) [2, с. 41].

Отже, для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно вирішити такі завдання:

- ідентифікація небезпек і погроз підприємству;
- визначення індикаторів фінансової безпеки підприємства;
- розробка системи моніторингу фінансової безпеки;
- розробка заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки підприємства (як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді);
- контроль за виконанням заходів, що відбуваються на підприємстві;
- аналіз виконання заходів, їх оцінювання, коректування;
- ідентифікація небезпек і загроз підприємству й коректування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань підприємства [1, с. 39].

Після визначення загроз й оцінювання рівня їх впливу на рівень фінансової безпеки підприємства постає завдання їх нейтралізації.

Шляхами впливу з боку підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства на нейтралізацію загроз можуть бути:

- 1) профілактика загроз, тобто зниження ризику виникнення загрози;
- 2) пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз.

Для профілактики загроз на підприємстві необхідно виконувати такі кроки:

- моніторинг та ідентифікація загроз, джерел і умов їх виникнення;
- прогнозування ситуацій, які сприятимуть реалізації загроз;
- пристосування підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства до впливу потенційних і наявних загроз;
- професійна перепідготовка керівництва і персоналу [5].

Процес пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз включає такі елементи:

- планування дії об'єкта і суб'єкта фінансової безпеки на підприємстві у передкризовий період, перехід на засади антикризового управління фінансовою діяльністю,
- розробка і реалізація заходів оперативного реагування й послаблення дії наслідків реалізації загроз;
- підвищення рівня обізнаності персоналу щодо стану фінансової безпеки підприємства.

Висновки: оцінювання стану управління системою фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств свідчить про необхідність формування та реалізації стратегії та механізму забезпечення фінансово-економічної на підприємствах, що сприятиме розширенню джерел формування, підвищенню ефективності використання їхніх фінансових ресурсів, прискоренню економічного розвитку.

Список літератури

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення

- / М.М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
3. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я.А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4. – С. 15-22.
  4. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д.Ковальов, І. Плетнікова // Економіка України. – 2005. – №4. – С. 35–40.
  5. Марченко О.М. Управління фінансовою безпекою операційної діяльності / О.М. Марченко // Вісник Львівського державного університету імені І. Франка. Серія економічна. – 2007. – Вип. 37 (2). – С. 82–89.

Одержано 24.12.15

УДК 330.1:658

М.М. Козак, студ. гр.ФК-14МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення управління активами підприємства

У статті розкрито сутність активів підприємства, принципи їх формування. Охарактеризовано основні етапи оптимізації активів. Визначено завдання управління активами підприємства та його напрямки. Запропоновано заходи щодо удосконалення управління оборотними та необоротними активами.

активи підприємства, оборотні активи, необоротні активи, нематеріальні активи, управління активами

В сучасних умовах економічного розвитку особливо важливого значення набувають проблеми формування та аналізу активів суб'єктів господарювання. Будь-яке підприємство має функціонувати на основі економічних розрахунків щодо джерел формування майна та його використання, визначення витрат, доходів та прибутку. Ефективне функціонування підприємства та його конкурентоспроможність неможливі без створення дієвої системи управління активами.

Ідентифікації та оцінюванню активів присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та закордонних дослідників: І. Ангель, Л. Баруч, Н. Б. Білоус, А. О. Босак, О. М. Гребешкова, Л. Едвінсон, Р. Каплан, М. Ю. Колесник, О. В. Мельник, Д. Нортон, Й. Рамірес, К. Е. Свейбі, А. Тойнбі, Н. О. Шпак, І. І. Ярема та ін. У їх роботах достатньо ґрунтовно розглянуто питання специфіки оцінки різних видів активів; особливості проведення оцінки активів у різних галузях економіки; вплив різних складових активів на процес капіталізації. Однак сьогодні пильної уваги та серйозного вирішення потребує проблема обґрунтування ефективних механізмів управління суб'єктів господарської діяльності.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо покращення методів управління активами підприємства.

Активи являють собою економічні ресурси підприємства в різних видах, які використовуються в процесі здійснення господарської діяльності. Вони формуються для конкретних цілей здійснення цієї діяльності в відповідності до місій і стратегій економічного розвитку підприємства і в формі сукупних майнових цінностей характеризують основу його економічного потенціалу. Предметне поняття активів як економічних ресурсів проявляється перш за все в сфері економічних відносин, а більш конкретно – в економічній сфері діяльності підприємства. Відповідно, будучи носієм

економічних характеристик, активи являються об'єктом економічного управління будь-яких макроекономічних господарюючих систем. Активи підприємства - це контрольовані ним економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого в них капіталу, які характеризуються детермінованою вартістю, продуктивністю і здатністю генерувати дохід, постійний оборот яких у процесі використання пов'язаний з чинником часу, ризику та ліквідності.

Процес формування активів підприємства будується на основі таких принципів:

1. Врахування перспектив розвитку операційної діяльності та форм її диверсифікації. Формування активів підприємства при його створенні підпорядковано насамперед задачам розвитку його операційної діяльності. При цьому слід мати на увазі, що на первинних стадіях життєвого циклу підприємства обсяг операційної діяльності зростає доволі високими темпами (за умови правильного вибору підприємством своєї ринкової позиції). Тому сформовані на первинній стадії активи підприємства повинні мати певний резервний потенціал, який би забезпечував можливості приросту продукції та диверсифікації операційної діяльності в майбутньому періоді.

2. Забезпечення співвідношення обсягу та структури сформованих активів, обсягу та структури виробництва і збуту продукції. Таке співвідношення повинно забезпечуватись у процесі розробки бізнес-плану створення нового підприємства через визначення потреби в окремих видах активів.

3. Забезпечення оптимального складу активів з позицій ефективності господарської діяльності. Така оптимізація складу активів підприємства направлена, з одного боку, на забезпечення наступного повного корисного використання окремих їх видів, а з іншого - на підвищення сукупної потенційної їх здатності генерувати операційний прибуток.

Процес цієї оптимізації формування активів підприємства здійснюється за трьома наступними етапами:

На першому етапі оптимізується співвідношення сукупних розмірів необоротних та оборотних активів підприємства, які використовуються в процесі його операційної діяльності.

На другому етапі оптимізується співвідношення активної та пасивної частини необоротних активів. До активної частини необоротних активів відносять машини, механізми та устаткування, які безпосередньо задіяні у виробничому технологічному процесі. До пасивної частини необоротних операційних активів відносять будівлі та приміщення; машини та устаткування, які використовуються в процесі управління операційною діяльністю; нематеріальні активи, які обслуговують операційний процес.

На третьому етапі оптимізується співвідношення трьох основних видів оборотних активів: - суми запасів товарно-матеріальних цінностей; суми дебіторської заборгованості; суми грошових активів.

Оптимізація складу необоротних та оборотних активів потребує врахування галузевих особливостей операційної діяльності, середньої тривалості операційного циклу на підприємстві, а також оцінки позитивних та негативних особливостей функціонування цих видів активів.

В процесі управління активами підприємства повинні вирішуватись наступні завдання:

- отримання найбільшого прибутку при найменшому ризику;
- забезпечення оптимальної структури активів;
- збільшення обсягу продаж;
- формування та ефективна реалізація інвестиційної стратегії підприємства;

- розширення джерел фінансових ресурсів та їх ефективне використання.

Оцінку ефективності стратегії формування активів підприємства доцільно проводити за такими параметрами:

- узгодженість стратегії із зовнішнім середовищем;

- внутрішня збалансованість стратегії;

- реалізованість стратегії з урахуванням наявного ресурсного потенціалу підприємства;

- прийнятність рівня ризиків, пов'язаних з реалізацією стратегії;

- результативність стратегії.

Потрібно зазначити, що оцінка результативності стратегії базується передусім на визначенні економічної ефективності її реалізації. Разом з цим оцінюються і позаекономічні результати, що досягаються в процесі реалізації цієї стратегії (зростання ділової репутації підприємства; підвищення рівня керованості структурними одиницями і підрозділами; зростання рівня обслуговування й іміджу підприємства у покупців; поліпшення психологічного клімату на підприємстві і умов праці персоналу тощо).

Висока значущість нематеріальних активів у забезпеченні стратегічної успішності підприємства обумовлює необхідність обґрунтування методологічного підґрунтя стратегічного управління ними. На наше переконання, під стратегічним управлінням нематеріальними активами підприємства доречно розуміти комплекс заходів з ідентифікації та оцінки нематеріальних активів, виявлення джерел їх формування та створення умов для їх розвитку і корисного використання з урахуванням стану та динаміки зовнішнього середовища, спрямованих на зростання капіталізації підприємства та набуття стійких конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

В умовах інноваційної економіки ускладнюється задача економічного аналізу активів. Оскільки, крім проходження всіх зазначених етапів аналізу, необхідно адаптувати їх до умов сучасності. З нашої точки зору, така адаптація, в першу чергу, повинна полягати у визначенні відповідності наявних активів короткостроковим і довгостроковим цілям підприємства, що може виражатися у таких узагальнених показниках, як стійкість конкурентної позиції підприємства та стабільність функціонування, які характеризують діяльність підприємства незалежно від специфіки галузі, ринку, стратегії тощо.

Можна виокремити основні напрямки підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства:

- прискорення оборотності оборотних активів за рахунок визначення зайвих запасів та їх ліквідації, оптимального вибору постачальників і поліпшення організації постачання;

- впровадження нових технологій та підвищення ефективності праці;

- раціональна організація збуту;

- формування і реалізація ефективної кредитної політики;

- формуванні такого обсягу та структури запасів, які б забезпечили неперервність і стабільність виробничого процесу при мінімальних витратах на утримання запасів;

- оптимізація обсягу дебіторської заборгованості, розрахунків та визначення оптимального залишку грошових коштів, складання бюджетів поточних надходжень і витрат.

З метою удосконалення управління активами підприємства доречно здійснити наступні заходи щодо підвищення ефективності процесу управління дебіторською

заборгованістю: моніторинг клієнтської бази, науково обґрунтований підхід щодо визначення умов надання відстрочки платежу; вибір найбільш доцільної форми оплати послуг, розробка заходів дій працівників у випадку порушення договірних умов й, відповідно, системи їх мотивації; використання спонтанного фінансування за дострокове погашення заборгованості; поповнення інформаційної бази.

Пріоритетною ціллю покращення управління необоротними активами підприємства є забезпечення ефективної системи фінансування інвестицій.

Основними джерелами фінансового забезпечення інвестицій суб'єктів господарювання вважаються: власні фінансові ресурси та внутрішньогосподарські резерви інвесторів (прибуток, амортизаційні відрахування, нагромадження і заощадження громадян та юридичних осіб); залучені фінансові кошти інвесторів (облігації, банківські та бюджетні кредити); залучені фінансові кошти (кошти, отримані від продажу акцій, пайові та інші внески членів трудових колективів та інше); кошти, що централізуються об'єднаннями підприємств та фірм; інвестиційні асигнування з Державного бюджету України, місцевих бюджетів та відповідних позабюджетних фондів; іноземні інвестиції.

Як відомо, прибуток, що залишається у розпорядженні підприємств, є багатоцільовим джерелом фінансування його потреб. Основними напрямками використання прибутку слід вважати нагромадження та споживання, пропорції між якими є головними визначальниками перспектив розвитку підприємства.

В умовах сьогодення підприємство може збільшити обсяг отриманого прибутку шляхом розширення асортименту своїх послуг та підвищення їх якості, зниження собівартості продукції, здійснення технологічного та фінансово-економічного розвитку на умовах інноваційності, зваженості та грамотного вирішення проблем сучасної практики господарювання.

В якості ефективного способу інвестування підприємств можна запропонувати використання лізингу. Цей вид фінансових операцій може застосовуватись насамперед тоді, коли вирішується завдання швидкого освоєння великих технічних новацій, що вимагають придбання дорогого устаткування, унікальної контрольно-вимірювальної техніки, енергетичних установок, транспортних засобів і т.п. Саме тут одержують розвиток принципово нові види зв'язків між виробником і споживачем складної продукції та послуг, засновані на довгостроковій оренді.

Для виробників основних видів ліцензійного майна лізинг створює сприятливі можливості розширення ринків збуту, подолання проблем у сфері реалізації своєї продукції.

Необхідними умовами широкого розвитку лізингових операцій є стабілізація грошово-кредитної й фінансової систем, подолання високих темпів інфляції, кризи неплатежів, спаду виробництва. Вважаємо, що державна підтримка лізингової діяльності має реалізуватися через наступні заходи:

- розробка й реалізація державної програми розвитку лізингової діяльності;
- створення заставних фондів для забезпечення банківських інвестицій у лізинг із використанням державного майна;
- пайова участь державного капіталу в створенні інфраструктури лізингової діяльності в окремих цільових інвестиційно-лізингових проектах;
- виділення підприємством, що здійснює лізинг, державного замовлення на поставки товарів для державних потреб;
- бюджетне фінансування й надання державних гарантій з метою реалізації лізингових проектів, у тому числі компаній-нерезидентів;
- надання лізинговим компаніям податкових і кредитних пільг для створення

сприятливих економічних умов у їхній діяльності;

– формування фонду державних гарантій стосовно експорту вітчизняних машин і устаткування в рамках міжнародного лізингу.

Удосконалення процесу управління активами підприємства відіграє важливу роль в діяльності підприємства, оскільки саме від прийняття ефективних управлінських рішень стосовно формування та використання активів залежить фінансова стійкість підприємства, рівень його конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Аналіз фінансово-хозяйственной деятельности: практикум. [Текст] / О.В. Губина, В.Е. Губин 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ФОРУМ, ИНФРА-М, 2012. - 192 с. 978-5-8199-0320-9.
2. Гушко С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / С. В. Гушко, А.В. Шайкан, Н.П. Шайкан, О.А.Гушко. - Вид. 2-е, перероб. і допов. - Кривий Ріг: Чернявський Д. О., 2011. - 174 с.
3. Демченко Т. А. Оборотні активи та їх відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності. Актуальні проблеми економіки [Текст] / Т. А. Демченко. – 2007. – №9. – 227 с.
4. Иванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст]: моногр. / Ю. Б. Иванов, П.А. Орлов, О.Ю. Иванова. - Х.: ВД "ИНЖЕК", 2008. - 352с.
5. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Г. І. Кіндрацька [и др.]. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 487 с. - ISBN 978-966-346-592-0.
6. Ковальчук К.Ф. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій.: навчальний посібник. [Текст] / К.Ф.Ковальчук - К.: Центр учбової літератури, - 2012. - 326с
7. Кожанова Є. П. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. / Є. П. Кожанова [и др.] ; Харківський національний економічний ун-т. - 3-є вид., допр. і доп. - Х.: ВД "ИНЖЕК", 2009. - 344 с. - ISBN 978-966-392-241-6.
8. Козак І. І. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Козак; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2-ге вид. - Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2010. - 217 с. - ISBN 978-966-8687-57-0.
9. Пархоменко О. П. Уточнення сутності оборотного капіталу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vsunud/2008-1E/08poppok.htm>.
10. Яценко В. М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / В. М. Яценко, О. М. Шинкаренко, Н. М. Бразілій. - Черкаси: ЧДТУ, 2010. - 267 с.

Одержано 25.12.15

УДК 336.225.67

С.С. Гарькава, магістр, гр. АДМ 14-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення системи адміністративного менеджменту

В статті розглянуті особливості адміністративного менеджменту на підприємствах України. Виявлені деякі проблеми у системі адміністративного менеджменту та розроблені рекомендації щодо їх усунення.

менеджмент, адміністративний менеджмент, адміністрування

** Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Грінка Т.І.

Діяльність підприємств в Україні характеризується високим ступенем нестабільності, відсутністю загальної тенденції до прибутковості чи збитковості, високим ступенем залежності від зовнішнього середовища. Досить часто причиною виникнення кризових явищ на підприємстві є низький рівень управління і внутрішнього контролю за результативністю підприємницької діяльності. Тому доцільно розглянути у статті систему адміністративного менеджменту, її складності та можливі шляхи їх вирішення

Управління - це безперервний процес впливу на об'єкт управління для досягнення компромісних результатів за обмежених витрат часу і ресурсів [6]. В енциклопедичному словнику з державного управління поняття адміністрування (англ. administration) визначено як управлінська діяльність посадових осіб, що має чітко регламентовані функції. Там же зазначено, що адміністрування в перекладі з англійської мови означає: управління; адміністрація; урядування [5].

Відтак, адміністрування тісно пов'язане з управлінням. Виходячи з поділу управлінців на політиків та адміністраторів адміністрація означає діяльність саме управлінця - адміністратора та передбачає здійснення розпорядницьких, керівних функцій. До предметного кола поняття адміністрація входять поняття - адміністрація як органи виконавчої влади, управління, а також керівний персонал установи, підприємства, організації. Адмініструвати - означає керувати установою, організацією, підприємством, управляти.

Менеджмент – це наука, яка спирається на об'єктивні закони та закономірності, чіткі правила й технології. З іншого боку, менеджмент має справу з людськими спільнотами, які суттєво відрізняються одна від одної звичками, традиціями, життєвими цінностями, інститутами, рівнем освіти, суспільною мораллю тощо. За допомогою менеджменту людське суспільство з хаотичного перетворюється на високоорганізоване й ефективне.

Таким чином, слід розглядати адміністративний менеджмент (або адміністративне управління, англ. management control) як один з напрямів сучасного менеджменту, що вивчає адміністративно-розпорядчі форми управління.

Існує також розуміння поняття адміністративного менеджменту як особливого виду менеджменту в організаціях публічного управління. За іншим визначенням, адміністративний менеджмент - це планування, встановлення стандартів ефективності, координації, комунікації та поширення інформації, оцінювання виконавців та вплив на них, а також обробка відповідної інформації.

Найбільш вагомий внесок в розвиток адміністративного менеджменту зробили праці відомих українських та зарубіжних вчених, зокрема, Г. Атаманчука [2], В. Бакуменко [3], І. Василенка, В. Волкової, О. Воронова, Д. Гвішіані, А. Герберта, С. Дальгаард, Й. Дальгаарда, С. О'Доннела, П. Друккера, В. Дункана, Г. Кунца, М. Месаровича, М. Мескона, Н. Нижник, О. Машкова, Б. Новікова [9], А. Пригожина, Т. Сааті, Ю. Сурміна, Г. Саймона, В. Трілленберга, Р. Фатхутдинова, А. Фомічева, А. Чандлера та ін.

Фомічев А.М. визначає адміністративний менеджмент як один з напрямів сучасного менеджменту, який вивчає адміністративно-розпорядчі форми управління. Відповідно до цього цілісна система управління складається з двох підсистем — підсистема раціонального управління організацією, підсистема побудови структури організації

Система управління є формою реального втілення управлінських взаємозв'язків. Вона виступає в вигляді реально існуючої субстанції, за допомогою якої управління набирає конкретний зміст і конкретний прояв, а функція управління — практичну

реалізацію. В реальній дійсності управлінська діяльність — це функціонування системи управління [4, с. 29].

Система характеризується тим, що вона являє собою набір відносно самостійних елементів, які відіграють роль підсистем. Властивості елементів визначають їх місце в системі і реалізуються у відповідних функціях. У кожній системі існує механізм, за допомогою якого елементи взаємодіють між собою а також з самою системою та притаманна їй структура [3, с.15—16].

Управління – складний і динамічний процес, керований і здійснюваний людьми для досягнення поставленої мети. Після того, як встановлені цілі управління, необхідно знайти найбільш ефективні шляхи та методи їх досягнення. Іншими словами, якщо при визначенні цілей потрібно відповісти на запитання "чого потрібно досягти?" то слідом за цим вимагається відповісти на запитання: "як найбільш раціонально досягти мети?" Таким чином, виникає необхідність застосування арсеналу засобів, тобто методів управління (менеджменту), які забезпечують досягнення цілей управління.

Адміністративний менеджмент в Україні знаходиться на початковій стадії його розвитку, тому дуже важливим є виявлення складнощів у системі здійснення менеджменту. Вчасна виявлення проблем дає змогу реагувати на них та внести певні зміни, що може суттєво впливає на результат.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності адміністративного менеджменту, аналіз передового світового досвіду та систематизація напрямків реформування системи адміністративного менеджменту в Україні.

Вдосконалення організації управління спрямоване на усунення багаторівневого управління, підвищення рівня концентрації виробництва, поглиблення спеціалізації і кооперування, підвищення якості продукції та поліпшення всіх техніко-економічних показників шляхом створення та організації виробничих об'єднань як первинної госпрозрахункової ланки управління.

Адміністративний менеджмент орієнтований на високу організацію при виконанні завдань, який можна визначити як вид управлінської діяльності, який скеровано на оптимізацію дій за всіма функціональними напрямками у всіх підрозділах і структурних одиницях підприємства.

Адміністративний менеджмент останніми роками став розвиватися по трьох напрямках:

- 1)Традиційному – державному адмініструванні;
- 2)Бізнес-адмініструванні;
- 3)Адмініструванні в господарюючих суб'єктах.

Результативну діяльність підприємства можна забезпечити за рахунок впровадження системи адміністративного менеджменту, яка призначена покращити процес управління, підвищуючи показники роботи (кількісні та якісні). Така система дозволяє значно знизити собівартість продукції, ліквідувати брак і забезпечити довгострокову конкурентоспроможність.

Для розгляду поставленого питання слід спершу дати визначення поняття “адміністративний менеджмент”. Це одна із функцій менеджменту (якщо розглядати його як управління, або регулювання), складова, відділ або частина наявна на будь-якому підприємстві. Це також один із наукових підходів до менеджменту, який включає в себе загальні функції менеджменту, операційний менеджмент, менеджмент закупівель, управління людськими ресурсами, управління змінами, управління роботою і її змістом, маркетинг, фінансовий менеджмент, громадські зв'язки (або рекламний менеджмент).

Система адміністративного менеджменту – це менеджмент вищої управлінської ланки, який включає два компоненти:

- сучасне ділове адміністрування (яке передбачає глибоке розуміння законів і практики сучасного бізнесу, маркетингу, тенденцій розвитку міжнародного ринку);
- сучасне публічне адміністрування (програма підготовки управлінців для вирішення проблем підприємства з врахуванням соціально-економічного і суспільно-політичного зовнішнього середовища).

Виходячи з цього, побудова ефективної системи адміністративного менеджменту підприємства має базуватись на таких принципах:

1. Ощадливості виробництва. Метою впровадження даного принципу є виявлення і виключення з процесу всіх зайвих матеріальних ресурсів, дій та операцій, які прямо не беруть участь у створенні нової споживчої вартості, а тільки завдають шкоди компаніям, збільшуючи собівартість їхньої продукції.;

2. Коректне планування ресурсів. В даному випадку, вам допоможе використання автоматизованої системи управління підприємством (АСУП), яка являє собою інформаційну систему, створену для обробки господарських операцій (бізнес-процесів), що сприяє збільшенню конкурентних переваг. Але, якщо на підприємстві відсутня чітка система менеджменту, існують труднощі з низьким рівнем дисципліни та відповідальності персоналу, тобто система адміністративного управління неефективна або взагалі відсутня, то автоматизація не дасть результатів, тільки виникнуть складнощі, пов'язані з її впровадженням.

3. Сертифікації систем управління підприємств за стандартами ISO серії 9000. Вона має охоплювати такі етапи:

1. закупівлю сировини або комплектуючих;
2. аналіз контракту;
3. контроль якості;
4. проектування, створення, обробку;
5. доставку продукції, навчання персоналу;
6. обслуговування і підтримку клієнтів.

4. Застосування «процесного підходу». Даний підхід спрямовано на зміну існуючої на підприємствах адміністративної системи менеджменту, для розмежування всіх процесів виробництва товарів і послуг, тобто, створення вузькоспеціалізованих бізнес-одиниць.

Вибір організацією системи управління і планування ресурсів підприємства за допомогою АСУП та прийняття рішення про її впровадження є складним процесом. Причинами цього є:

8. висока вартість на впровадження та обслуговування;
9. велика різноманітність на ринку АСУП, що пропонуються;
10. тривалість циклу впровадження (який може тривати до декількох років);
11. необхідність ретельного аналізу;
12. оптимізації бізнес-процесів;
13. необхідність залучення до процесу впровадження великої кількості людських ресурсів компанії та залучення нових кадрів;
14. необхідність компетентної організації для реалізації проекту або тривалий термін підготовки власних фахівців.

Покращення системи адміністративного менеджменту підприємства необхідно здійснювати за наступної послідовності дій:

- Визначення об'єктивних причин та обставин, що спонукають керівництво до необхідності покращення показників діяльності підприємства;
- Оцінка наявної адміністративної системи управління підприємством;
- Встановлення причин недосконалої роботи;
- Виявлення можливих резервів ресурсного потенціалу;

- Визначення бажаного рівня діяльності;
- Вивчення досвіду функціонування високопродуктивних адміністративних систем менеджменту та існуючих сучасних новацій в управлінні;
- Оцінка шляхів потенційного покращення діяльності підприємства та вибір оптимального варіанту;
- Навчання персоналу і керівників усіх рівнів управління, залучення ресурсів, проведення необхідних організаційно-технічних заходів щодо можливого підвищення рівня конкурентоспроможності адміністративної системи управління як дієвої новації та інструменту покращення показників роботи підприємства;
- Оцінка показників діяльності підприємства за результатами нововведень, проведення необхідних коригуючих дій, закріплення бажаних результатів [1, с. 5-6].

Підвищенню ефективності системи адміністрування сприятиме використання візуалізованої моделі системи адміністративного менеджменту, яка включає в себе:

- розробку місії, цілей;
- стратегії, функцій;
- положень про організаційну структуру управління;
- штатного розпису;
- положень про структурні підрозділи;
- посадових інструкцій;
- підсистеми планування і бюджетування та ресурсного забезпечення діяльності,
- підсистеми організації і регулювання діяльності персоналу, підсистеми контролю і мотивації діяльності персоналу;
- врахування загальних законів, принципів і методів управління.

Впровадження сучасної системи адміністративного менеджменту на підприємстві доцільно застосовувати з врахуванням наступних елементів:

1. Всі керівники мають отримати однакове за своїми базовими ознаками, хоча і різне (залежно від ієрархічного рівня) за обсягом, навчання або перепідготовку, що забезпечує загальну понятійну основу для ефективної та злагодженої роботи;

2. Дії керівників з управління підлеглими мають бути засновані на однаковому розумінні теорії управління;

3. Ключові моменти роботи підлеглих мають бути прописані, заплановані до виконання і підконтрольні з урахуванням забезпечення можливості своєчасної корекції процесу для отримання бажаних результатів;

4. Ініціатива підлеглих (конструктивні пропозиції в рамках або поза рамками, отриманих ними завдань) розглядається як позитивний додатковий ресурс, але не як основна рушійна сила досягнення результатів та оптимізації робочих процесів;

5. Методи і технології, які повинні бути використані підлеглими для досягнення чітко сформульованого в зрозумілих їм термінах результату, обумовлюються, а їх застосування контролюється; усі зміни технологій відбуваються або за погодженням із керівником, або таке право обумовлюється окремо;

6. Керівники і підлегли у процесі робочих взаємин використовують взаємно відомі та однаково зрозумілі завдання, про зміну яких підлегли повідомляються керівниками (крім форс-мажорів).

Сучасне господарське керування характеризують багатоваріантність можливих вирішень, гнучкість і неординарність господарських ситуацій та неповторність способів дії в конкретній ситуації. Менеджмент нас навчає, як, знаючи прийоми, способи та шляхи вирішення тих чи інших управлінських завдань, досягти успіху в умовах конкретного підприємства. Керівник-менеджер стає центральною фігурою

керування, розробляє варіанти господарських вирішень, бере на себе відповідальність за розробку та впровадження управлінських команд.

Таким чином, адміністративний менеджмент являє собою комплексну спеціальну систему методів та інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку менеджменту підприємства і включає інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль і внутрішній консалтинг.

Для вдосконалення та спрощення процесу управління організацією та з метою підвищити показники роботи з мінімальними витратами ресурсів необхідно використовувати систему адміністративного менеджменту. Система базується на принципах заощадливого виробництва, планування ресурсів, сертифікації, застосування процесного підходу в управлінні організацією. Це сприятиме забезпеченню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках України.

Список літератури

1. Міненко М. А. Сучасні підходи до побудови ефективної системи адміністративного менеджменту підприємства / М. А. Міненко // Економіка & держава. – 2012. – № 12. – С. 4-7.
2. Саламатов В. Методика експрес-оцінки якості адміністративного управління / В. Саламатов // Віче. – 2013. - № 10. – С. 18-22.
3. Балдинюк А. Г. Розвиток системи адміністративного менеджменту / А. Г. Балдинюк, В. С. Годонюк // Інноваційний потенціал соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції 27-30 березня 2012 року. – Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2012. – ч. 1. – С. 47-51.
4. Івченко О. Проведення адміністративної реформи як запорука вдосконалення управління місцевим і регіональним розвитком / О. Івченко // Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування : матеріали наук.-практ. конф. за результатами стажування слухачів спеціальності «Державне управління» / за заг. ред. Ю.П. Шарова. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. – 120 с.

Одержано 25.12.15

УДК 338.23:343.3

М.О. Зеленьак, магістр гр. УФЕБ-14М³

Кіровоградський національний технічний університет

Методичне забезпечення моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства

Стаття присвячена дослідженню методичного забезпечення моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств. Розглянуто сутність моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств, його основні принципи, завдання, функції, етапи та методи здійснення.

фінансово-економічна безпека, моніторинг, принципи, завдання, функції

Система фінансової безпеки, яка є невід'ємним елементом загальної економічної системи, повинна забезпечувати безпеку функціонування і розвитку всіх важливих

---

³ Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Ткачук О.В.

складових елементів економічної системи, а також здійснювати постійний моніторинг її стану. Коли виявлені відхилення від нормативного (рекомендованого) стану, система безпеки повинна надавати інформацію про внутрішні причини та наслідки цих відхилень, а також про можливі напрями повернення до нормативного стану підприємства й запобігання подібних ситуацій у майбутньому [1, с. 196].

Теоретико-методичні аспекти здійснення моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств досліджували Бойкевич О.Р., Васильців Т.Г., Волошин В.І., Каркавчук В.В., Козирева А.В., Лойко В.В., Марченко О.М., Мойсеєнко І.П., Сусіденко О.В., Швиданенко Г.О. та інші вітчизняні й зарубіжні науковці.

В економічній теорії та практиці під моніторингом стану підприємства розуміють аналіз та оцінку фінансового та економічного стану підприємства на основі даних фінансового та управлінського обліку. З позицій фінансового менеджменту моніторинг стану підприємства можнорозглядати як функціональну підсистему, котра містить наступні функції управління: прогнозування, планування, облік, контроль, аналіз та оцінка показників фінансово-господарського стану підприємства. Тобто моніторинг – це спеціальна система методів та інструментів, спрямованих на функціональну підтримку менеджменту підприємства в галузі інформаційного забезпечення його безпеки [4, с. 116].

Розрізняють такі принципи моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств:

- принцип об'єктивної необхідності використання фінансового аналізу і прогнозування для початкового етапу управління фінансами, тобто проведення попереднього прогнозування на основі аналізу є найважливішим інструментом і способом визначення фінансових можливостей підприємства, визначення відповідності накреслених завдань та програм наявності і руху фінансових ресурсів;

- принцип комплексності передбачає узгодження прогнозів різних структурних підрозділів, а також прогнозів на різних рівнях управління для досягнення єдиної мети – з'ясування фінансового стану на визначений період часу;

- принцип ефективності, що відображає якісну сторону даного процесу та орієнтує його на досягнення позитивних фінансових результатів за окремими операціями від діяльності кожного підрозділу, а також на досягнення бажаного економічного ефекту;

- принцип науковості, який забезпечує реальність і ефективність запланованих заходів, дає змогу якомога більш точно визначити прогнозні показники, виявити основні і передбачувані фактори впливу та обґрунтувати обрану модель для прогнозування;

- достатності інформації: у кожній окремій системі повинна використовуватися тільки відома інформація (нормативна, довідкова, прогнозна) з необхідною точністю для моделювання результатів діяльності підприємства;

- наступності: кожна наступна підсистема не повинна порушувати властивостей об'єкта і критеріїв, установлених системі вищого рівня;

- комплексності: взаємозумовленості і пропорційної взаємоузгодженості розвитку системи як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх підсистем і елементів;

- високої оперативності й гнучкості реагування на зміни ринкових можливостей і небезпеку, що виникає [5, с. 148].

Розрізняють зовнішній та внутрішній моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємств.

Зовнішній моніторинг стану підприємства здійснюється за кількома напрямками: зовнішнє економічне середовище, політико-правове середовище, фінансове середовище. При цьому аналіз ситуацій здійснюється на трьох рівнях: макроекономічному, галузевому та на рівні підприємства [4, с. 119].

Враховуючи особливості процесу підтримки належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства при формуванні методичного підходу щодо здійснення внутрішнього моніторингу на підприємстві виникають наступні актуальні завдання:

- формування мети і основних завдань моніторингу рівня економічної безпеки, виходячи із місії, економічних завдань і інтересів, що стоять перед підприємством;
- формування системи одиничних показників-індикаторів, які можуть кількісно характеризувати стан окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства;
- встановлення джерел інформації для проведення необхідних розрахунків рівня окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства та інтегрального показника;
- збирання та передання для подальшої обробки необхідної інформації;
- оцінка достовірності та повноти і глибини надання інформації;
- зведення обробленої інформації у комп'ютерні бази даних;
- аналітична обробка інформації та отримання результатів щодо поточного рівня стану економічної безпеки підприємства;
- виявлення причин і наслідків низької ефективності функціонування системи регулювання економічної безпеки підприємства;
- розробка пропозицій з удосконалення регіонального регулювання для забезпечення безпеки;
- прогнозування рівня економічної безпеки підприємства [3].

Відповідно до визначених цілей та завдань моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств виокремлюють наступні його функції:

- нагляд за ходом реалізації фінансових завдань, встановлених системою планових фінансових показників і нормативів;
- вимірювання ступеня відхилення фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених;
- діагностика серйозних погіршень у фінансовому стані підприємства і суттєвого зниження темпів його фінансового розвитку;
- виявлення причин та центрів виникнення відхилень у фінансовому розвитку підприємства;
- перевірка відповідності методів управління господарською діяльністю (в т.ч. фінансами) сучасному стану фінансового середовища та ініціація за необхідності зміни методів управління;
- у разі потреби здійснення коригування окремих цілей і показників фінансового розвитку у зв'язку із зміною зовнішнього фінансового середовища, кон'юнктури ринку і внутрішніх умов господарської діяльності підприємства [2].

Після розрахунку впливу функціональних складових на зміну сукупного критерію економічної безпеки підприємства здійснюють функціональний аналіз заходів з організації забезпечення необхідного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за окремими складовими у такій послідовності [6]:

- 1) визначення структури негативних впливів за функціональними складовими економічної безпеки. Розподіл об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів;
- 2) фіксація вжитих превентивних заходів для запобігання негативним впливам за усіма функціональними складовими економічної безпеки;
- 3) оцінювання ефективності вжитих заходів з погляду нейтралізації конкретних негативних впливів за кожною складовою економічної безпеки;
- 4) визначення причин недостатньої ефективності заходів, ужитих для подолання вже наявних і можливих негативних впливів на економічну безпеку;
- 5) виявлення неусунених і очікуваних негативних впливів на рівень економічної безпеки, а також тих, що можуть з'явитися у майбутньому;
- 6) опрацювання рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів на економічну безпеку й запобігання можливій появі нових;

7) оцінювання вартості кожного з пропонованих заходів щодо усунення негативних впливів на рівень економічної безпеки й визначення відповідальних за реалізацію таких заходів.

У процесі здійснення моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки підприємств вдаються до багатьох методів – як загальнометодологічних і загальноекономічних (спостереження, порівняння, групування, трендовий аналіз, синтез, систематизація, прогнозування), так специфічних.

Одним з найчастіше застосовуваних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є розрахунок оціночних коефіцієнтів фінансового стану підприємства, серед яких виокремлюють: показники платоспроможності (ліквідності), структури капіталу (фінансової стійкості), оборотності (ділової активності) та рентабельності [4, с. 131].

Вибір конкретного методу дослідження та аналізу стану підприємства залежить від ситуативних обставин його діяльності, проблемних напрямків діяльності та формування фінансових ресурсів, наявності джерел інформації та визначеності стратегій та потреб аналізу фінансово-економічної безпеки.

Висновки: основною метою моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є своєчасне виявлення, ідентифікація ризиків і загроз у сфері фінансово-економічної безпеки та запобігання, усунення чи мінімізація негативних наслідків їхнього впливу. Моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємств повинен ґрунтуватися на принципах комплексності, ефективності, науковості, достатності інформації, оперативності, гнучкості та здійснюється за допомогою низки загальних та специфічних методів. Запровадження на підприємстві дієвої системи моніторингу фінансово-економічної безпеки дозволяє підвищити ефективність та результативність господарської діяльності у поточній і стратегічній перспективах.

Список літератури

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
2. Козирева А.В. Роль моніторингу в системі заходів підвищення фінансово-економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / А.В. Козирева // Інтернет-конференція ХНУМГ ім. О.М. Бекетова «Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою в умовах європейської інтеграції». – Х., 2015. – Режим доступу: <http://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/391>.
3. Лойко В.В. Моніторинг рівня економічної безпеки промислового підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Лойко // Ефективна економіка. – 2015. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4446>.
4. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
5. Сусіденко О.В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства / О.В. Сусіденко. – Дис. к.е.н. : 08.00.04. – Хмельницький, 2015. – 220 с.
6. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства : навч. посібник / Г.О. Швиданенко, А.І. Дмитренко. – К. : КНЕУ, 2008. – 344 с.

Одержано 24.12.15

УДК 621.795

Ю.В. Сорокіна, ст. гр. УФЕБ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління професійним розвитком персоналу в системі забезпечення кадрової політики на вітчизняних підприємствах

У статті обґрунтовано сутність професійного розвитку персоналу на підприємстві. Визначено фактори, умови, завдання розвитку професійних здібностей працівників, етапи визначення потреб та процес професійного розвитку персоналу в системі кадрової політики підприємства. Наданорекомендаціїщодозабезпеченняпідприємствкваліфікованимикадрами.
управління, підприємство, персонал, розвиток

Ефективне функціонування будь-якого підприємства, насамперед, визначається ступенем розвитку його персоналу. В умовах сучасної ринкової економіки відбувається швидке старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок. Здатність підприємства постійно здійснювати розвиток своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, оновлення та зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг. Саме тому, проблема професійного розвитку підприємства стає досить актуальною та створює об'єктивну необхідність проведення відповідних наукових досліджень у даному напрямку.

Проблеми управління професійним розвитком персоналу підприємства та підготовки кадрів на ринку праці є об'єктом активних досліджень. Різні аспекти цієї проблеми досліджують українські та зарубіжні вчені: Е. Адаменко, О. В. Волкова, В. І. Герасимчук, С. С. Карловец, А. Я. Кибанов, Т. Кир'ян, О. В. Крушельницька, В. М. Петюх, М. Н. Поваляева, В. А. Савченко та ін. У працях цих науковців досить ґрунтовно висвітлено теоретичні аспекти професійного розвитку працівників в системі забезпечення кадрової політики на підприємстві, однак поки що проведені дослідження не дали вичерпних відповідей на актуальні питання щодо удосконалення процесу управління професійним розвитком персоналу.

Метою статті є аналіз сутнісної характеристики професійного розвитку персоналу підприємства, дослідження факторів, умов, завдань та етапів визначення потреб і процесу розвитку трудової діяльності персоналу в системі забезпечення кадрової політики підприємства.

Розвиток персоналу – одна з найважливіших складових загального підвищення ефективного виробництва. В економічно нестабільні періоди проблемі розвитку персоналу надавали недостатньо уваги, але саме в період кризи розвиток персоналу є однією з умов економічного зростання. Досягти високих результатів можна тільки тоді, коли люди володіють знаннями, уміннями і цілеспрямованістю. Освіта і навчання персоналу повинна бути безперервною і забезпечувати необхідний професійний

---

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Левченко О.М.

розвиток. За сучасних умов проблема розвитку персоналу набуває все більшої актуальності.

Персонал є головною ланкою виробничого процесу на підприємстві. Якими б не були новітні технології, інноваційні ідеї, вони ніколи не будуть ефективними, приносити максимальну користь без високоефективної роботи, належної підготовки і кваліфікації людських ресурсів.

Професійний розвиток персоналу – це цілеспрямований та систематичний вплив на працівників шляхом здійснення професійного навчання впродовж їх трудової діяльності в організації з метою досягнення високої ефективності виробництва чи наданих послуг, підвищення конкурентоспроможності персоналу на ринку праці, забезпечення виконання працівниками нових більш складних завдань на основі максимально можливого використання їх здібностей та потенційних можливостей. До основних складових процесу розвитку персоналу організації можна віднести підходи, запропоновані В. М. Данюком, які наведені на рис. 1 [1, с. 148].

Так, можна стверджувати, що професійний розвиток працівника - це процес підготовки працівника підприємства до виконання та вирішення ним нових трудових завдань.

Таким чином, розвиток професійних здібностей та якостей персоналу підприємства повинен забезпечувати [2]:

- здатність співробітника усвідомити необхідність регулярного навчання, щоб відповідати зростаючим вимогам;
- здатність колективу усвідомити необхідність командного чи групового управління при активній участі всього персоналу, а не тільки керівників;
- здатність підприємства усвідомити вирішальну роль кожного співробітника та необхідність розвитку його трудового потенціалу.

Рисунок 1 – Складові процесу розвитку персоналу організації

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що професійний розвиток персоналу підприємства вимагає дотримання таких умов:

1) оцінка персоналу – визначення рівня професійних та ділових знань та вмінь працівника;

2) з'ясування цілей та завдань, які стоять перед працівниками в майбутньому – необхідно для визначення кваліфікації працівника як на даний період часу, так і в майбутньому.

Аналіз факторів, під впливом яких визначаються потреби персоналу підприємства, дозволить їх згрупувати та визначити найважливіші:

– зовнішнє середовище (споживачі, держава, конкуренти, постачальники);
– удосконалення організаційної структури управління; освоєння нових видів продукції (послуг);

– розвиток науки та техніки;

– розробка нової стратегії розвитку підприємства.

Завданнями професійного розвитку персоналу підприємства в системі кадрової політики є [3, с.36-45]:

1) підвищення кваліфікації з метою випуску нової продукції, правильного використання, техобслуговування та ремонту засобів виробництва; підготовка та перепідготовка кадрів, навчання сучасним технологіям;

2) здатність до комунікації, роботі в групі;

3) усвідомлення значення зростаючої ролі трудової, технологічної, фінансової, виробничої робочої дисципліни;

4) формування відповідальності як системної якості співробітника та розвиток її видів;

5) самостійний розвиток персоналу, вдосконалення своїх професійних навичок та знань.

Таким чином, процес визначення потреб професійного розвитку персоналу підприємства можна прослідкувати за наступними етапами (рис. 2). На першому етапі для визначення потреб розвитку працівника на підприємстві аналізують зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів належать: економічні (темпи інфляції, валютний курс, процентні ставки, платіжний баланс, рівень безробіття), політичні, технологічні, науково-технічні, міжнародні, соціальні та демографічні.

Внутрішні фактори варто аналізувати за такими напрямками: персонал, його потенціал, кваліфікація, інтереси тощо, організація управління та маркетингу, стан основної діяльності, фінансовий стан, організаційна культура.

На другому етапі встановлюються вимоги до працівника підприємства: заохочується ініціатива співробітників, спрямована на підвищення ефективності функціонування підприємства (ріст доходів, підняття іміджу; економію матеріальних та інформаційних ресурсів; підвищення якості продукції та кваліфікації співробітників), забороняється розголошення даних, які містять комерційну та службову таємницю (розміри використання єдиного фонду оплати праці, у т. ч. заробітну платню працівників; загальну суму грошових засобів на розрахунковому рахунку; технології виробництва; анкети та особисті якості співробітників тощо).

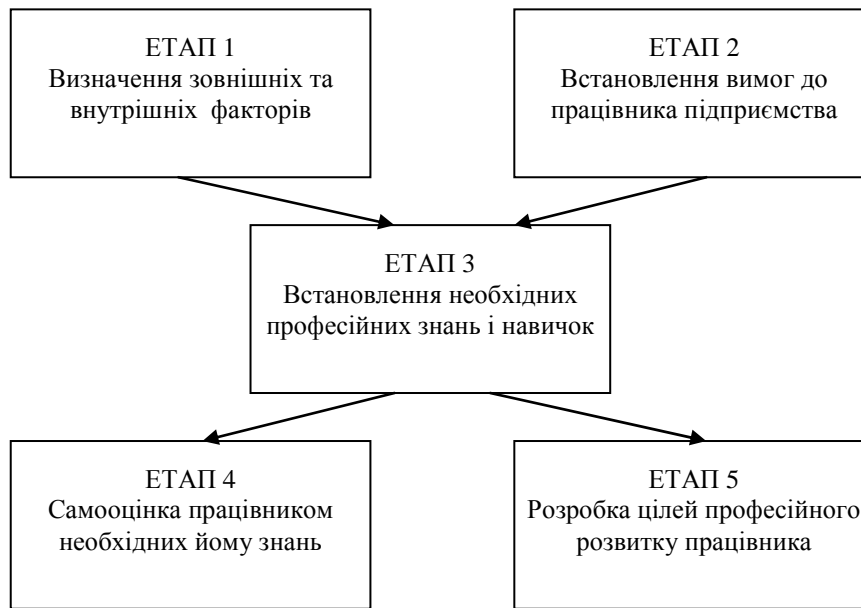

Рисунок 2 – Етапи визначення потреб розвитку працівника на підприємстві

Третій етап передбачає визначення потреб розвитку працівника на підприємстві та встановлення необхідних професійних знань та навичок працівника, таких як: ефективність, професійна майстерність, дотримання строків, погодинний виробіток, брак, використання робочого часу, уважність, трудова дисципліна, сумлінність, особиста ініціатива, діловитість, готовність приймати самостійні рішення, підвищувати кваліфікацію, завантаженість роботою, передання професійних знань, готовність допомагати колегам, дбайливе ставлення до засобів виробництва, професійна кваліфікація, застосування досвіду та навичок, знань, самостійність, ініціатива, здатність до аналізу, пошук рішень, надійність виконання роботи, доцільність методів роботи, навантаження та стабільність, орієнтація на результат, співробітництво.

Самооцінка працівником необхідних йому знань передбачає раціональне співвідношення себе з певною діяльністю та виявлення можливостей щодо її здійснення. Раціональна самооцінка є організуючим фактором діяльності керівника, особливо в ситуаціях, коли доводиться самостійно приймати рішення без прямих вказівок та допомоги вищого керівництва, в умовах дефіциту ресурсів, часу або інформації.

На заключному етапі визначення потреб розвитку працівника на підприємстві необхідно розробити цілі професійного розвитку працівника, тобто: кількісне та якісне визначення потреб у працівниках, розвиток та прозорість систем оцінок, планування кар'єри, організація системи навчання та підвищення кваліфікації працівників організації відповідно до сучасних та майбутніх завдань, визнання здібностей та потенціалу працівників і створення можливостей для їх розвитку.

У процесі професійного розвитку працівника на підприємстві задіяні три сторони: служба кар'єри працівників, керівництво та працівники підприємства (рис. 3).

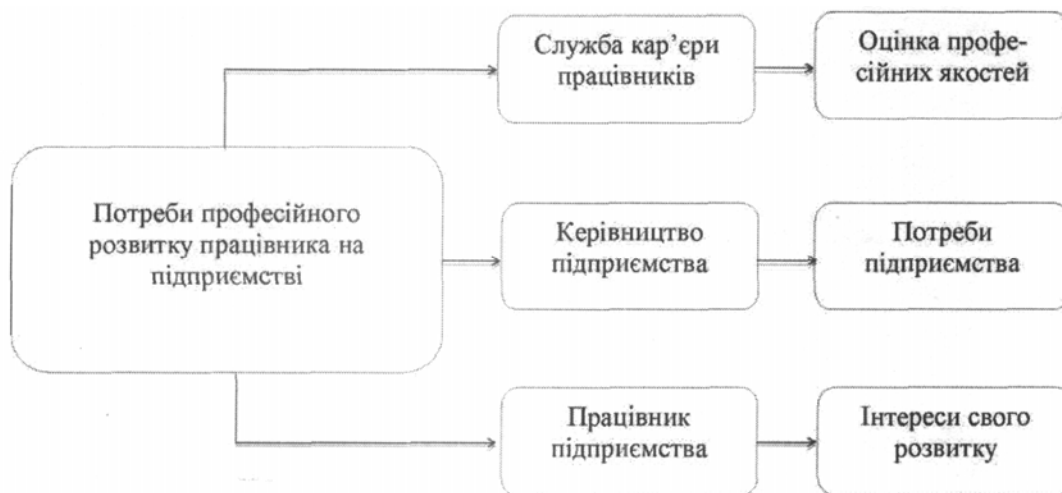

Рисунок 3 – Потреби професійного розвитку працівника на підприємстві

Головне завдання служби кар'єри працівників - забезпечити кожне робоче місце, кожну посаду персоналом відповідних професій та спеціальностей належної кваліфікації. Кадрова політика передбачає виконання таких функцій [4, с.28]:

- 1) розробка стратегії формування та використання трудового потенціалу;
- 2) набір та формування необхідних категорій персоналу (відбір, професійна орієнтація, наймання, адаптація);
- 3) підготовка персоналу до відповідної професійної діяльності;
- 4) поточне оцінювання персоналу (контроль відповідності персоналу конкретним потребам виробництва, службові переміщення, аналіз ділових якостей працівника);
- 5) мотивація дотримання належного режиму трудової діяльності та високої продуктивності праці;
- 6) постійний контроль за безпекою праці на виробництві.

Робота щодо встановлення ступеня відповідності професійних, ділових та особистих якостей фахівців займаній посаді повинна здійснюватися службою кар'єри персоналом організації у процесі профорієнтації, виробничої адаптації молодих фахівців, періодичних та поточних атестацій працівників.

Професійно-кваліфікаційне просування фахівців та керівників на підприємстві проводиться на основі [5, с.312]:

- 1) розробки чітких вимог до фахівця як умови його професійно-кваліфікаційного просування (стаж роботи за спеціальністю на займаній посаді, рівень професійної підготовки, наявність вченого ступеня чи звання, проходження підвищення кваліфікації чи професійної перепідготовки тощо);
- 2) обґрунтування напрямів просування (по горизонталі, вертикалі, комбіноване), у тому числі й типових варіантів;
- 3) дотримання принципів планованості та послідовності у професійно-кваліфікаційному просуванні;
- 4) інформованості фахівців та їх активної участі у вирішенні питань планування власної трудової кар'єри;
- 5) об'єктивні оцінки результатів трудової діяльності фахівців, визначення відповідності їх професійних, ділових та особистих якостей займаній посаді, виділення перспективних фахівців з організаторськими здібностями та включення їх в резерв на посади керівників.

Щодо другої сторони процесу професійного розвитку працівника на підприємстві, то управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника (стосовно господарського використання його майна та отримання прибутку) та самоврядування трудового колективу. При цьому власник підприємства реалізує свої права щодо управління безпосередньо або через уповноважені органи. Останні мають право делегувати це повноваження органу управління - раді підприємства (правлінню), чи іншому передбаченому установчими документами органу. Безпосередньо у всіх зовнішніх правовідносинах інтереси підприємства представляє його керівник. Керівник наймається чи призначається власником підприємства. З керівником, власником чи уповноваженим ним органом укладається трудовий договір (контракт), в якому визначаються права, строк, обов'язки, а також відповідальність перед власником та трудовим колективом, умови матеріального забезпечення та звільнення з посади. Керівник самостійно вирішує питання щодо діяльності підприємства, за виключенням тих, що віднесені установчими документами до компетенції інших органів управління підприємством. Власник майна не має права втручатись в оперативну діяльність керівництва підприємством. Керівник призначає та звільнює з посад своїх заступників, керівників та спеціалістів апарату управління та структурних підрозділів.

Стосовно працівників підприємства, персонал – це сукупність постійних або тимчасових працівників, які отримали необхідну професійну підготовку або мають досвід практичної роботи. Він характеризується як кількісними, так і якісними показниками, що розглядаються в статистиці та динаміці. Чисельність персоналу визначається характером, масштабами, складністю, трудомісткістю виробничих процесів, ступенем їх механізації, автоматизації, комп'ютеризації, рівнем організації праці тощо.

Таким чином, можна сказати, що формування ефективного розвитку персоналу є важливим фактором успішної діяльності підприємства. Розвиток персоналу – це не тільки організація навчання та підвищення кваліфікації, але цілеспрямоване планування руху співробітників.

Розвиток персоналу належить до одних з основних показників прогресивності суспільства та є вирішальним важелем науково-технічного процесу. Тому в країнах з розвинутою ринковою економікою все більше компаній ініціюють здійснення неперервного розвитку персоналу своїх підприємств. Планування й організація розвитку персоналу є важливими функціями управління персоналом, використання цього досвіду є важливою умовою забезпечення сталого економічного зростання.

Список літератури

1. В. М. Данюк, В. М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; за аг. ред.. В. М. Данюка, В. М. Петюха. Менеджмент персоналу [Електронний ресурс]: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 398с. – Режим доступу: <http://studentam.kiev.ua/content/view/737/98>
2. Крушельницька О. В. Суть професійного розвитку персоналу та завдання управління ним [Електронний ресурс] / О. В. Крушельницька. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/45/3084.lit>.
3. Поваляева М. Н. Порядок обучения рабочего персонала / М. Н. Поваляева // Управление развитием персонала. – 2007. – № 01 (09) . – С. 36-45.
4. Карловец С. С. Проблема развития персонала: современный взгляд / С. С. Карловец // Управление развитием персонала. – 2011. – № 01 (25) . – С. 26-31.
5. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации: [учеб.] / А. Я. Кибанов. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 512с.

Одержано 28.11.15

УДК 657.92

Л.Ю. Посипайко, ст. гр. ОА-14-м

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: проблеми та шляхи вирішення

У статті проаналізовано явище соціальної відповідальності українського бізнесу в умовах сучасної економіки, наведено критерії визнання окремої організації соціально відповідальною, виявлено проблеми, які стримують розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні, наведено класифікацію бізнесу з позиції його соціальної відповідальності, визначено напрямки подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу та роль державного регулювання у цьому процесі.
соціальна відповідальність, підприємство, бізнес, суспільство, держава

Сучасний етап розвитку економік різних держав характеризується загостренням ряду соціальних проблем, викликаних погіршенням загального економічного стану, серед яких: зростаюче безробіття, недотримання соціальних стандартів, погіршення умов праці, послаблення стимулів до праці. В цих умовах актуальним є питання соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством. При цьому активна соціальна позиція підприємств має полягати в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем.

Метою статті є спроба висвітлення окремих існуючих проблемних питань, пов'язаних зі становленням та розвитком різних форм бізнесу в Україні як соціально відповідального і соціально орієнтованого, а також формулювання можливих шляхів вирішення зазначених проблем.

Дослідженням проблематики соціальної відповідальності бізнесу займаються багато як вітчизняних, так і іноземних науковців: С. В. Братюшенко, О. В. Маргякову. В. Є. Селівестрова, М. І. Долішпого, Н. Ю. Брюховецьку, О. Я. Маліновську. В. Л. Осецького, А. А. Чухна. Однак, не зважаючи на значні досягнення у вирішенні теоретико-методологічних питань соціальної відповідальності бізнесу, деякі питання, пов'язані безпосередньо з механізмом розвитку соціальної відповідальності бізнесу, залишаються недостатньо дослідженими і тому потребують додаткового вивчення.

Поняття «соціальна відповідальність» в нашій країні та за кордоном трактується по-різному. У розумінні іноземних фахівців соціально відповідальна компанія дотримується норм громадянського суспільства, піклується про матеріальне благополуччя своїх співробітників, ефективно розпоряджається ресурсами, стимулює та підтримує інновації. Але навіть найрозвиненіші в цьому напрямку українські підприємства сприймають свою роль більш вузько: сплата податків, виконання встановлених законами зобов'язань перед державою та добродійність [2, с. 117]

Якщо розглянути міжнародний досвід, то стає можливим виділити наступні критерії, відповідність яким дозволяє визначити окрему організацію як соціально відповідальну [1, с. 215]: добросовісна сплата податків, виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавств; виробництво та реалізація якісної продукції; реалізація корпоративних програм підвищення кваліфікації співробітників, з охорони та зміцнення здоров'я співробітників; реалізація корпоративних програм з охорони

навколишнього середовища; реалізація благодійних і спонсорських проектів; участь у формуванні позитивної суспільної думки про бізнес.

Лідери глибоко переконані, що соціальна відповідальність бізнесу позитивно впливає на суспільні відносини, мотивацію співробітників, освоєння нових ринків і створення довгострокових конкурентних переваг.

В Україні більшість компаній не мають визначеної стратегії соціальної відповідальності бізнесу, перебувають на етапі дотримання законодавства та точкових добродійних проектів. Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні стримують наступні проблеми:

1. Законодавча неврегульованість та відсутність законодавчого заохочення. В Україні ідея соціальної відповідальності бізнесу потребує досконалого пакету законодавчих актів, інституційної підтримки та створення стимулів для підприємств. Так, у міжнародній практиці виділяють два основних типи стимулів бізнесу: нагороди та відзнаки і податкові / кредитні пільги та фінансова підтримка. Західний стандарт мотивує підприємця здійснювати добровільні соціальні інвестиції. На відміну від нього, вітчизняні закони мають винятково примусовий характер. Українське законодавство накладає на бізнес низку обов'язкових соціальних функцій. Так, соціальне страхування, побудоване на принципі безальтернативності. Це примушує працедавців використовувати схеми «тіньової» оплати праці, а отже, скорочує соціальні виплати у майбутньому.

2. Викривлена роль ЗМІ: неправильний формат подання інформації про соціальну відповідальність бізнесу компаніями; відсутність компетентних кадрів у ЗМІ та низький рівень зацікавленості в аналітичній інформації; ЗМІ не заохочують і не є лідерами процесу визначення ролі українського бізнесу у вирішенні складних екологічних та соціальних проблем.

3. Низька організаційна спроможність груп впливу в Україні. Одним із основних методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу є програми партнерств та спільні проекти бізнесу з іншими групами впливу (місцевими та регіональними органами влади, освітніми та науковими інституціями). Водночас на сьогодні український бізнес випереджає за організаційною спроможністю (наявність кваліфікованих кадрів, внутрішніх процесів та процедур, систем оцінки та прийняття рішень) інші групи впливу, що нівелює здатність бізнесу ефективно впроваджувати програми соціальної відповідальності бізнесу або значно затримує досягнення прогресу.

4. Обмежена культура співпраці. В Україні мало прикладів співпраці – як всередині бізнесу, так і з зовнішніми групами впливу. Співпраця компаній-конкурентів, в основному, залежить від волі власників, тоді як головним критерієм повинна виступати економічно-соціальна доцільність. Співпраця з іншими групами впливу часто можлива виключно на засадах представлення інтересів замість спільних стратегічних соціальних цілей. Недовіра до співпраці як форми реалізації соціально-економічних інтересів створює перепони до ефективного впровадження стратегії соціальної відповідальності бізнесу.

5. Необхідність адаптації досвіду формування міжнародної політики соціальної відповідальності бізнесу до українських умов. Більшість транснаціональних компаній, які працюють в Україні, мають визначену політику соціальної відповідальності бізнесу на міжнародному рівні. Без адаптації підходів, програм, засобів, напрямків до потреб української економіки та суспільства компанії ризикують понести невиправдані витрати.

6. Відсутність достатньої кількості ознайомих, зацікавлених та компетентних у соціальної відповідальності бізнесу менеджерів: політика соціальної відповідальності бізнесу має впроваджуватись компаніями у повсякденній діяльності відділами маркетингу, виробництва, продажів, на рівні стратегічного управління.

Відсутність критичної маси менеджерів, які є компетентними у своїх функціональних обов'язках, розуміють стратегію соціальної відповідальності бізнесу компанії та готові долучитись до її впровадження на своєму робочому місці, є суттєвою перешкодою для подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

7. Серед найбільших перешкод проведення соціальної відповідальності бізнесу діяльності компанії називають брак коштів.

Не кожний представник бізнесу в Україні прагне позиціонувати себе як соціально орієнтований та соціально відповідальний бізнес. Розглядаючи окремі види бізнесу з позиції його соціальної відповідальності, можна погодитись з думкою Мороза О. С., який запропонував таку їх класифікацію [4, с. 138]:

1. Більшість роботодавців малого та середнього бізнесу не тільки не беруть участі в реалізації соціальних програм у регіонах або благодійних акціях, але і практично нівелюють надання своїм найманим робітникам соціальних пільг, інших заохочувальних і компенсаційних виплат. Досить широко в цьому бізнесі розповсюджена практика оформлення трудових відносин зі своїми співробітниками у вигляді договорів цивільно-правового характеру з усіма наслідками з цього. Владою та суспільством такий стан речей сприймається як належний.

2. Складно також говорити і про соціальну відповідальність найбільшого в Україні роботодавця – держави. Наймані робітники, зайняті в установах і організаціях, фінансованих з бюджету, не тільки не мають можливості розраховувати на «солідний соціальний пакет», але й на гідний рівень зарплати, відповідний економічним реаліям життя. Рівень зарплати таких працівників, навіть з урахуванням надання ними ряду «додаткових платних послуг», одержання «благодійної допомоги» і «спонсорської підтримки», досить низький.

3. Лише більшість великих корпорацій та окремі представники середнього бізнесу (в основному за участю іноземних компаній або із залученням зарубіжних інвесторів) прагнуть позиціонувати себе як соціально відповідальний бізнес.

Вітчизняні науковці Осецький В. Л. та Супрун Н. А. [5, с. 11, 6 с. 73] з огляду на запити української економіки та суспільства в цілому, визначили напрями подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу, які ми також вважаємо дуже важливими. До них віднесено:

- підвищення конкурентоспроможності підприємств на основі розгортання інноваційної діяльності завдяки всебічному використанню інтелектуального потенціалу суспільства;
- удосконалення корпоративного управління, співпраця з групами впливу;
- розвиток людського капіталу, дотримання принципу рівних можливостей (для осіб різної статі, для інвалідів);
- збереження та відтворення довкілля;
- досягнення відповідальної інтеграції у міжнародні ринки. Для подальшої активізації соціальної діяльності вітчизняних бізнес-структур потрібно створити належні умови. Найбільші надії, на думку Марчука Л. П. [3, с. 55], слід покласти на державне регулювання соціальної відповідальності бізнесу. У зв'язку з цим необхідно:
  - відпрацювати законодавчо-нормативну базу розвитку соціальної відповідальності бізнесу;
  - забезпечити належну інституалізацію соціальної діяльності підприємницьких структур;
  - розширити інформаційний простір з метою оприлюднення напрямів і результатів соціальної діяльності підприємств;
  - активно використовувати економічні важелі для заохочення соціальної відповідальності бізнесу;

- розширити мережу каналів соціальної взаємодії усіх зацікавлених сторін;
- забезпечити контроль за етичними нормами ведення бізнесу, протистояти корупції, рейдерству, тіньовим схемам співпраці;
- посилити нагляд за дотриманням трудового законодавства на підприємствах;
- сприяти перетворенню соціальної відповідальності бізнесу на складову соціальної політики держави.

В Україні однією з найбільш соціально відповідальних компаній можна назвати ПрАТ «Київстар» – оператор № 1 на ринку мобільного зв'язку. Головними принципами роботи ПрАТ «Київстар» є: відповідальність за власні послуги, захист довкілля (співробітники компанії висаджують дерева, прибирають парки, вулиці, території геріатричних центрів та дитячих будинків), турбота про співробітників (кредо HR-політики: «Київстар» – гордість України, а співробітники – гордість «Київстар», «Київстар» інвестує в своїх співробітників – в навчання і розвиток необхідних компетенцій, піклується про соціальну захищеність персоналу, забезпечує високий рівень заробітних плат, мотивуючу робочу атмосферу і робочі місця), прозоре та етичне ведення бізнесу, активна участь у соціальному та економічному розвитку країни (соціальна політика компанії спрямована на допомогу як широким верствам населення України, так і тим, хто найбільш потребує уваги та опіки. «Київстар» системно допомагає 25 інтернатам і спеціалізованим закладам для дітей-сиріт та дітей з особливими потребами, де навчається понад 3000 вихованців, також компанія дбає про 8 геріатричних пансіонатів, у яких проживає 2000 ветеранів і самотніх літніх людей), збереження культурної та історичної спадщини, турбота про збереження пам'яток архітектури – невід'ємна частина щоденної роботи «Київстар» [7].

Отже, перевагами, які надає соціальна відповідальність для підприємств є: збільшення прибутку, пришвидшення темпів росту, зміцнення репутації та іміджу, підвищення ефективності діяльності та інвестиційної привабливості, підвищення привабливості продукції, зростання обсягів продажів, залучення кваліфікованої робочої сили, відсутність конфліктів між працівниками та роботодавцями, підвищення якості роботи, зростання продуктивності та якості продукції, підвищення конкурентоспроможності. Зазначені переваги у підсумку забезпечують високий імідж країни в міжнародних рейтингах.

Список літератури

1. Держак Н. О. Соціальна відповідальність як один з напрямків розвитку корпоративної культури / Н. О. Держак, О. О. Дробіленко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – №1 (172). – С. 212-217.
2. Маліновська О. Я. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / О. Я. Маліновська // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2009. – № 5. – С. 113-121.
3. Марчук Л. П. Соціальна відповідальність як визначальна стратегія розвитку сучасного бізнесу / Л. П. Марчук // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. – 2012. – № 5.2 (101). – С. 51-56.
4. Мороз О. С. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / О. С. Мороз // Економіка промисловості. – 2013. – № 4 (64). – С. 135-143.
5. Осецький В. Л. Соціальна відповідальність корпорацій України як фактор забезпечення їхньої конкурентоспроможності / В. Л. Осецький, В. М. Марченко // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 9-12.
6. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 3. – С. 71-74.
7. Офіційний сайт ПрАТ «Київстар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivstar.ua>.

Одержано 25.12.15

ЗМІСТ

А.В. Лінчевська Удосконалення організації адміністративного менеджменту банківської установи в умовах кризових явищ	3
Т. О. Маленко Фінансові активи як об'єкт обліку в державному секторі економіки.....	6
Н.В. Аврахова Проблеми організації систем документообігу в державних установах України	13
Л.Ю. Посипайко Особливості аудиту розрахунків за податком на додану вартість	19
О.А. Маслик Проблеми фінансової діяльності малого бізнесу в Україні	27
Н.А. Крижановська Особливості управління закладами охорони здоров'я	32
І.А. Молокост Антикризове управління машинобудівним підприємством	36
А.О. Слободяник Дослідження впливу автотранспортних потоків на навколишнє середовище міста Кіровограда.....	39
К.С. Мазуренко Сучасний стан та напрямки розвитку облікового забезпечення формування, аналіз та контроль звітності фермерських господарств	45
О.Д. Швець Використання графічних редакторів для реконструкції нумізматичних об'єктів	49
О.М. Петренко Історичні аспекти розвитку діловодства в органах державного управління та місцевого самоврядування	55
Н.О. Юрченко Нормативно-правове регулювання електронного документообігу в органах місцевого самоврядування	62
О.Ю. Катінюв Сутність антикризового менеджменту аграрного підприємства.....	66
І.В.Шепеленко, В.М. Каліч, І.М. Дмитрик Пристрій для фінішної антифрикційної безабразивної обробки гільз циліндрів двигунів	69

І.Є. Мерещенко Менеджмент конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості	72
Р.Р. Смоляник Політика запровадження в діяльності суб'єкта господарювання операційного методу Cash-flow	76
П.А. Терновський Удосконалення управління дорожніми підприємствами	82
С.О. Полоз Управління ризиками підприємства дорожньої галузі	86
Т.О. Шорстка Теоретичні підходи до управління ризиками транспортних підприємств	89
Я.О. Гречана Економічні проблеми формування трудового потенціалу підприємства.....	92
О.В. Ігнат'єв, А.О.Левченко Напрями поліпшення використання робочого часу на підприємстві	96
І.Ю. Марфенко Стратегічне управління розвитком регіону	99
Сюй Чао, А.О. Левченко Генезис розвитку підходів до професійної підготовки кадрів	104
І.І. Дудіна Система підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: сучасний стан і перспективи розвитку	110
І. І. Бідна Сучасні технології управління персоналом машинобудівного підприємства	115
С.С. Кулікова, В.В. Подплетній Причини та наслідки проблемних кредитів в банках України	122
К.П. Лузан Проблеми визначення та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств.....	129
В.О. Кодашова Особливості визнання та оцінки орендних операцій згідно національних та міжнародних стандартів обліку	133
І.В. Гринько, А.О. Левченко Напрями формування системи якістю на підприємствах	137

О. І. Псяровський, А. О. Левченко Управління продуктивністю праці на підприємстві	140
Я.В. Гуцу, А.О. Левченко Удосконалення операційного менеджменту на підприємствах	146
І.Г. Гавренкова, А. О. Левченко Удосконалення системи забезпечення надійності персоналу підприємства в Україні	150
А.Д. Чехова, А.О. Левченко Сучасні підходи до управління якістю підприємства	154
О.Ю. Левандовський Синтез структурно модульної будови верстатів з паралельною кінематикою	159
А.Ф. Чепляка Фінансова звітність бюджетних установ на напрями її реформування	162
Д.Ю. Бондаренко Адаптація механізму оподаткування вітчизняних підприємств до європейських стандартів в умовах глобалізації економічних процесів	166
О.Г. Златопольська Стратегія виконання завдань з аудиту: сутність та основні елементи.....	171
С.С. Дернунов Моделі прогнозування банкрутства підприємств	175
Д.С. Риндіна Зарубіжний досвід банківського кредитування фізичних осіб.....	178
О.М. Петренко До питання документального забезпечення звернення громадян органів державної влади.....	183
С.С. Дергунов Складові оцінки фінансової стійкості підприємства	188
І.О. Кітченко Фінансова безпека як складова економічної безпеки	192
М.М. Черноус Удосконалення фінансового стану як засіб розвитку діяльності підприємства	197
В.В. Горовий Структура ресурсної бази комерційного банку.....	202

А.В. Белоглазова Економічна сутність майнового стану підприємства	205
М.О. Гаркавий Управління системою забезпечення інформаційної безпеки	210
В.С. Костенко Планування діяльності щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.....	214
Ю.Ю. Віляда Шляхи зниження собівартості продукції на підприємстві.....	219
Н.С. Карлійчук Контроль виплат працівникам у бюджетних установах	222
В.С. Гальченко Облік фінансування бюджетних установ.....	226
С. Б. Бабашов Оптимізація організаційної структури підприємства.....	232
О.І. Шавкун Особливості організації робочих процесів бензинових ДВЗ при використанні водо-метанольних суспензій	237
Р.Ю. Бойко Методика розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на прикладі ПАТ «Кіровоградобленерго»	242
І. М. Радченко Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності	246
О.Є.Дерполок Шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності продукції малого підприємства	250
Н.Д. Бірзул Аналіз походження теорії маркетингової інформації та методи її захисту на підприємствах великого формату	253
К.І. Цугуй Вдосконалення рекламної діяльності фірми	258
А.С.Мальований Вдосконалення організації маркетингу фірми	261
А.М.Паламарчук Логістичний підхід в управлінні складуванням	264

Д.М. Самохвал, І.Г. Давидов Удосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку в умовах фінансово-економічної кризи	267
М.В. Осіпова Сучасний стан та напрямки розвитку обліку та контролю запасів в структурних підрозділах Міністерства оборони	270
І.О. Кисова Поточні зобов'язання за розрахунками з постачальниками: юридичний та обліковий аспекти	275
Н. О. Юрченко, В.А. Барабаш Особливості створення текстових електронних документів на прикладі документації відділу по роботі зі зверненнями громадян Кіровоградської міської ради	278
Ю.В. Харченко Проблеми фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я України	283
Ю.В. Харченко Шляхи розвитку медичного страхування в Україні	287
Н.В. Аврахова Особливості підготовки та оформлення розпорядчих документів в органах державної влади	291
М.В. Орлик Розвиток тіньової економіки в зарубіжних країнах.....	295
М. Лужняк Складові економічної безпеки підприємства	300
А.М. Годорожа Організація внутрішнього аудиту в бюджетних установах	303
В.Руссу Тіньова економіка в Україні та шляхи її подолання.....	310
О.О. Кривенко Зміцнення вершин зубів шестерень шестеренних насосів контактним наварюванням зносостійких композиційних порошкових матеріалів.....	316
М.С. Харченко Відновлення зношених шестерень пластичним деформуванням	322
А.В.Черняк Ризики впливу на фінансову безпеку підприємства	327

В.Б.Бондаренко, Д.М. Лужков, Ю.І. Кондрашов Підвищення рівня ефективності використання електроенергії за результатами енергоаудиту	329
Д.С.Коренюк Управління інвестиційною діяльністю підприємства	337
В. В. Делюрман Теоретичні аспекти управління активами підприємства	342
К. М. Мельниченко Економічна злочинність	348
К. В. Бражнєва-Дикусар Особливості управління оборотними активами підприємства.....	351
В.О. Сапсай Оцінка кредитного ризику комерційного банку	356
В.С. Лум'яник Державне фінансування закладів ветеринарної медицини	359
В.В. Рєвва Організація забезпечення системи економічної безпеки діяльності аграрного підприємства	364
Т.О. Олексюк Роздрібна торгівля нафтопродуктами: обліковий аспект.....	367
О.В. Євсюкова Особливості організації та методики обліку розрахунків з оплати праці у закладах освіти	371
А.В. Лук'янець Організаційні та методичні аспекти антикризового управління на малих підприємствах	376
В.О.Бурлака студ. гр. ОА - 14МЗ, Ю.В. Головаха Напрями оптимізації облікової політики процесу заготівлі цукрової сировини	380
М.Г. Чередніченко Удосконалення розвитку внутрішнього контролю на підприємствах України	383
С.В.Дубінін Розмірна обробка дугою матриць для брикетування	386
І.В. Яровенко Алгоритми програмного забезпечення для побудови електронних цифрових підписів	391

Д.В. Бедов

Дослідження мережевих атак 396

Є.П. Кукушкіна

Облік основних засобів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі 401

Ю.Р. Шмагіна

Вдосконалення методики аудиту виробничих запасів на промислових підприємствах 405

О.С.Левицька

Підходи до формування справедливої вартість при оцінці пасивів підприємства 410

О.С. Білик

Сучасний стан та тенденції розвитку споживчого кредитування в Україні 416

А.М. Терещук

Етапи контрольного процесу діяльності підприємств, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів 421

А.С. Ткачук

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні 426

А.С. Ткачук

Види відповідальності у сфері зовнішньоекономічної діяльності 428

Д.С. Спірідонов

Соціальна відповідальність банків в Україні 431

К.С. Жердієва

Механізм впровадження податку на додану вартість: розвиток економічної теорії 438

І.І. Дейкун

Генезис системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні 442

М.В. Інкерманли

Реформування оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні 446

О.П. Юрова

Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів 450

А. М. Свириденко

Адаптація зарубіжного досвіду прибуткового оподаткування підприємств в Україні 453

А. Діпрі

Порядок визнання витрат операційної діяльності підприємства 457

Ю.Ю. Пилипенко Внутрішній аудит розрахунків з покупцями й замовниками	461
І.А. Шматина Організація обліку поточних зобов'язань підприємства	464
О.О. Каретін Дослідження впливу варіативного розміщення стола кругової подачі на жорсткість блоку з базовою структурною компоновкою $OXYZC_h$	468
О.І. Торчілов Моделювання деформувального протягування чавунів з урахуванням особливостей об'ємного напруженого стану у хвилі позаконтактної деформації	472
І. В. Дорофієва Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти в Україні	478
С.М. Булатецька, О.М. Левченко Сучасна модель управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств	481
Р. І. Іваскевич, А.О. Левченко Кадрова безпека підприємства	484
С.П. Осіпова, А.О. Левченко Сучасна модель мотивації праці на підприємстві	486
А.В. Полонська, А.О. Левченко Методологічні основи в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства	490
Д.П. Руденко, О.М. Левченко Стратегічне управління економічною безпекою регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки	494
І.І. Сідловська, А.О. Левченко Концептуальні засади формування інноваційної моделі механізму регулювання розвитку професіонального потенціалу	497
О. Л. Федоренко, О.М. Левченко Інформаційна безпека підприємства: сутність та сучасна модель організації	500
М. С. Чередник, А.О. Левченко Кадрова безпека підприємства: сутність та напрями організації	505
Ю. В. Кулешков, А. І. Гречка, Л. Ю. Шапошник Оптимізація приводу поперечних переміщень головки поздовжньо-фрезерного верстата	508

І.В. Федорчак

Аналіз загроз для економічної безпеки автотранспортного підприємства 517

О. Д. Гетьманець

Підвищення ефективності багатокоординатних верстатів з механізмами
комбінованої структури 520

В. І. Фролова

Точність технологічного обладнання з механізмом паралельної структури
«лінійний дельта» 524

А.О. Гаврилюк

Підвищення точності промислового робота паралельної структури «дельта» 528

Л.В. Парфьонова

Економічна безпека підприємства: можливі загрози та ризики 531

Д.М. Самохвал

Теоретичні аспекти управління кредитним портфелем комерційного банку 535

К.О. Князєва

Управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства 539

М.М. Козак

Удосконалення управління активами підприємства 542

С.С. Гарькава

Вдосконалення системи адміністративного менеджменту 546

М.О. Зеленьк

Методичне забезпечення моніторингу фінансово-економічної
безпеки підприємства 551

Ю.В. Сорокіна

Управління професійним розвитком персоналу в системі забезпечення
кадрової політики на вітчизняних підприємствах 555

Л.Ю. Посипайко

Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: проблеми та шляхи вирішення 561